

બારબે નામું

(દાસ્તાંને મુસન્-શમીશગર)

કે. સ. ૧૯૨૭

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૪૮૦ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ બરજી જામું

વિષય ૨૨૪૪૪

બરજે નામું

(દાસ્તાંને સુસન-રામીશગર)

અસલ શાએર અબુતાયર તરશુસીના લખેલાં દાસ્તાંન ઉપરથી
લખાયેલા ગુજરાતી લેખોને આધારે

તમામ બેતબાજમાં રચનાર :

કમતરીન ખાકસાર,

ધનજીભાઈ ન. પોલ.

હોશંગ તેહમુરસ અલિસરીઆ

“જરબ થાયો જામ, કિસ્ત ધુલધાંન, રહ થાયું અ, બદન નાતવાંન.
ન હિલવી હિલવી શકે હાથને ન રોકી ર તે ગભરાટને.
સમજ્યો દિલમ જહાં પેહલવાંન, થયું અખત રગીરતા બેગુમાન.
દરદ તન બદનરે, જોખમાયો હાથ, લકી નહિ શકે તે બરજેર સાથ.”

—:૦:—

મુખ્ય.

—:૦:—

કાયદા પ્રમાણે ફરી છાપવાના સર્વ હક પ્રગટ
કરનારે સ્વાધીન રાખ્યા છે.

આ કિસ્સા ઉપરથી કિર્તન, તેમજ નાટક
રચવાના હક રચનારે રાખ્યા છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

રચનાર:—ધનજીભાઈ નવરોજી પટેલ.

મુકામ:—લેમીંગટન રોડ, એડવર્ડ પ્રિન્સીંગ, મુંબઈ.

પોતાને માટે જાપીને પ્રગટ કરનાર હોશંગ તેલમુરસ
અંકલેસરીઆ, “ફાઈ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,” નાં ૧,
પારસી બજાર સ્ટ્રીટ, ફાટ, મુંબઈ.

ખાનખહાદુર ડૉક્ટર અહમનશાહ ખરશેહ અંકલેસરીઆ.

જનમ:

રોજ ૨૯ મીનો માર્ચ ૧૯૦૬, માહ ૬ મા
આદર યજ્ઞ, શેહનશાહી મને ૧૨૨૬
યજ્ઞદેજરની, તા. ૨૦ મી જુન
૧૯૫૭ ઈસ્વી.

મરણ:

રોજ ૬ ડો ખોરદાદ, માહ ૨ નેત અર્દી-
ખહરન, શેહનશાહી મને ૧૨૯૪ યજ્ઞદે-
જરદી તા. ૧૪ મી ઓક્ટોબર
૧૯૨૫ ઈસ્વી.

અર્પણ.

ખાનખલાદુર ડૉક્ટર બહમનશાહ ખરશેહ અંકલેસરીઆની
અશો યાદમાં.

પ્રકાશક.

ઉપકાર તારા બેહેન,
આ હૃદયમાં સમતા નથી;
રમરણ તારાં મીઠડાં,
આ દીલથી ખસતાં નથી.

દિન દિન વહિ, રાતો જશે,
પણ યાદ તૂંજ જાશે નહીં;
કહે સપનમાં આવીને,
મળશે મિનોઈમાં કે નહીં.

ધ. ન. પટેલ.

ધમધમતી આશા ધરી,
 લઈ નામ ચઢાંન—
 નગર-નગર ફેરી ફેરી,
 કથ્યાં કિયાંની ગૂણગાંન.
 પઠંગ^૧ પ્રથમથીજ પાંખિયો,
 ઘાડયો સંગીત ઘાડ—
 ટેક અંત તક રાખિયો,
 ગૂણીજન પાખ્યાં રહાત.
 લખી લેખ ન્યાગાંનતણા,
 ‘રેશન’^૨ કિધું ગુલઝાર^૩—
 એક રોજ જતું પડશે મને.
 કરવા પુલ-ગુઝાર.^૩

**"I expect to pass through this world but once.
If therefore, there be any kindness I can show, or any
good thing I can do to any fellow-Human Being, let
me do it Now: for I shall not pass this way again."**

OMAR KHAYAM.

અરજીના નામાનું સાંકળિયું.

દિવાયો	સફ.
							૧૩
પાક પરવરદેગારની સિદ્ધતમાં	૧
મોનાબલતે જરથોશ્ત	૨
ગોલ-ગુંબજ !	૩
દાસ્તાને અરજોર અને રસ્તમ	૪
શંગાંનની સરહદ ઉપર અફરાસીયાબનું રસ્તમથી હાર ખાઇ તુરાન તરફ જતાં,							
અરજોર સાથે અગ્યાનક મીલાપ થયો	૪
રૂઘને ખુરજીગર આગલ અફરાસીયાબે મોકલવો	૪
રૂઘન અને અરજોર વચ્ચે જંગ થયું	૬
ખુરજીગર અરજોરને સમજાવી લાવવા અફરાસીયાબે કસરેવજને મોકલવો	૭
અરજોરનું અફરાસીયાબ પાસે જવું	૮
અરજોરે અફરાસીયાબને નમન કરી જવાબ દેવો	૮
અફરાસીયાબે અરજોરને મનાવી લેવા કરેલું વિવેચન	૯
અફરાસીયાબ પોતાની જવાની બાંધ કરે છે	૯
અફરાસીયાબે અરજોરને રસ્તમની ઓલખ આપવી, અને અરજોરે તેને જવાબ દેવો	૧૧
અરજોરને રસ્તમ સાથે લડવા જવા માટે તેની માતાએ મના કરી શીખામણુ દેવી	૧૨
અરજોરનું પોતાની માદરને તરછોડી, અફરાસીયાબ પાસે જવું	૧૪
અફરાસીયાબે, અરજોરને લડાઇના હુન્નરો શીખવવા...	૧૪
અરજોરના હાથ ઉપર અફરાસીયાબના પેહલવાનોએ ખાંધેલી હાર	૧૬
અરજોરની મરદાંતગી જોવા, અફરાસીયાબનું પોતાની દરબાર સાથે યોગાનમાં જવું	૧૭
અફરાસીયાબે લડાઇનો પુકાર ઉઠાવ્યો	૧૮
અફરાસીયાબે બેલો હદીઓ લઇને અરજોરનું તેની માદર શીરૂઘ આગલ જવું...	૨૦
અરજોરની માદર શીરૂઘએ અરજોરને લડાઇ ઉપર જતો અટકાવવા માહેતમ કરવી	૨૧
અફરાસીયાબે અરજોરને લશ્કરનો સરદાર બનાવી શીખામણુ દેવી, અને ધરાન	
ઉપર ચઢાઇ કરવા અરજોરને મોકલવું	૨૨
અરજોરનું ધરાન તરફ જવું, કયાખુશરને તેની ખબર પડવી	૨૩
કયાખુશરએ રસ્તમ ઉપર પએગાંમ રવાના કરવો	૨૪
તુસ અને ફરીશુર્જનું અરજોરના હાથ ઉપર પકડાઇ જવું	૨૫
રસ્તમે તુસ અને ફરીશુર્જને બંદીખાનામાંથી છુટા કરવા	૨૬
અફરાસીયાબનું એ ખબર સાંભળી ગુસ્સે થયું	૩૩
અરજોરે અફરાસીયાબને દિલાસો આપવો	૩૪
અરજોરે રસ્તમને લડવા માટે મયેદાંતમાં બોલાવી, તાનાબનીના સખુનો કેહ્યા	૩૬
રસ્તમે અરજોરને ખુલાસાવાર જવાબ દીધો	૩૯

અરજોરે રસ્તમને નસીબના આખમા ફેલવા સખુનો	સફે.
અરજોરની સાથે ગુરગની લડાઇ કરતાં, રસ્તમના ખલાંતુ ઉતરી જવું	૪૦
રસ્તમે ધરાંત માટે ખુદા પાસે અરજ ગુજારવી	૪૧
રસ્તમે જવારેહને પોતાની ઇચ્છા તનાહીમા જણાવી	૪૪
ફરાંમર્જનું લડાઇના મયેદાંતમા આવી પુગવું	૪૫
રસ્તમના વેશમા ફરાંમર્જનું અરજોર સાથે લડવું	૪૭
ફરાંમર્જે અરજોરના હમતબદ્દ તરીકે ગુરગીનને મોકલવું	૫૦
અરજોરે ફરાંમર્જને રસ્તમ સમજી, સોહરાબની યાદમાં તાનાબનીના સખુનો	૫૧
ફેલવા અને અરજોરનું ફરાંમર્જના હાથ ઉપર ફેદ પકડાવું	૫૬
અફરાસીયાએ પોતાના લશ્કરને ધરાંતીઓ ઉપર હુમલો કરવા હુકમ કીધો	૫૮
ફરાંમર્જનું તુરાંતી લશ્કરમાં ઘેરાઇ જવું, અને ધરાંતી લશ્કરનું તેની મદદે જવું	૫૯
અરજોરને કચ્છે કરી તેને કયાખુશર આગલ લેઇ જવું	૬૨
અરજોરની કચ્છેદી હાલત ઉપર, અફરાસીયાબનો વિલાપ	૬૩
અરજોરને છોડવા અફરાસીયાએ પીરાન સાથે લશ્કર મોકલવું	૬૩
જવારેહનું લડાઇના મયેદાંતમા ઘેરાઇ જવું. ફિરતીને ખાતર જવારેહનો ગમ...	૬૪
ફરાંમર્જ અને તુરાંતી પેહલવાંત હોમાનનું જંગ	૬૫
પેહલવાંત બેજને બંદીવાન અરજોરને ધરાંતી લશ્કરમાં લેઇ જવું	૬૮
અફરાસીયાબનું જંગમાથી પાછલ હતી જવું	૭૧
પાદશાહ કયાખુશરની દરબારમાં અરજોરને હાજર કરવો	૭૩
અરજોરે કયાખુશરને પોતાની હકિકત જણાવવી	૭૪
અરજોરને માટે રસ્તમે કયાખુશરને અરજ કરવી	૭૫
કયાખુશરએ અરજોરને મારી બંદી, અને ‘જીન્દાને-રસ્તમ’મા અરજોરને છુપ	૭૫
છાપ લેઇ જવું	૭૫
અરજોરના કચ્છે પડવાની ખબર તેની માદર શીરઘને પડવી	૭૬
અરજોરની માદર શીરઘએ, અફરાસીયાબ પાસે અરજોર માટે ખુલાસો માંગવો	૭૭
શીરઘનું અરજોરને છોડવાની મતલબે સીસ્તાંત જવું	૭૯
શીરઘએ સીસ્તાંતનાં ઝવેરી બેહરામને પોતાના ઝવેરાત વેચવા અરજ કરવી	૮૦
ઝવેરી બેહરામે, શીરઘને પોતાનાં ઘર નેહવાની બલામણુ કરવી	૮૩
શીરઘએ રામીશગરને વીસવાસમાં લેવા તેણીને એક વીંટી ભેટ આપવી	૮૪
‘જીન્દાને-રસ્તમ’ નામના બંદીખાનામાથી અરજોરને છોડવાની હિકમત વીશે...	૯૧
અરજોરનું ‘જીન્દાને-રસ્તમ’માંથી બાહર નીકળી, પોતાની માદર સાથે મલવું	૯૪
શીરઘ અને રામીશગરને મરદના વેશ પેહરવા અરજોરે કહ્યું	૯૬
અરજોરનું રસ્તમના લશ્કરની સાંમ સાંમે થઇ જવું	૯૭
રસ્તમે પેહલવાંત ગુરગીનને તલાશ કરવા મોકલવું	૯૮
અરજોરના હાથ ઉપર ગુરગીનનું કચ્છે પકડાવું	૧૦૦
અરજોર આગલ રસ્તમે જવારેહને મોકલવો	૧૦૧

સ્તમને ખબર પડતાંજ તેનું બરબોર પાસે જવું, અને રામીશગરને જોતાંજ	
પીછાનવી	૧૦૩
બરબોર અને સ્તમ વચ્ચે જાગેલું નવું જંગ	૧૦૬
બરબોર કચ્છેદમાંથી નાહસી ગયો છે, એ ખબર જાણાવવા સ્તમ આગલ	
ફરાંમર્જનું આવી પુગવું... ..	૧૦૯
ફરાંમર્જની ગફલતી માટે સ્તમે તેને ચામુકનો માર મારવો, અને ગેવનું વચ્ચે પડવું	૧૧૦
ગુરગીને બરબોરને માટે મોકલેલાં પકવાંનમાં ઝેર નાખવું... ..	૧૧૧
પીરાનના બેટા રૂઢનનું બરબોર આગલ અચમુચ આવી પુગવું, અને ઝેરવાલા	
ખોરાકનો ભરમ જાહેર થવો	૧૧૨
બરબોરની જંગ માટે તદ્દ્યારી	૧૧૭
બરબોર સાથે લડવા આગમ્ય, સ્તમે ફરાંમર્જને કેલલા શીખામણના સુખન...	૧૧૮
સ્તમ અને બરબોરનું જંગ	૧૧૯
શીરૂએ બરબોરને માટે ખુદાની બંદગી કરવી	૧૨૦
સ્તમે બરબોરના ખાનદાનની ઓલખ પુછવી	૧૨૧
સ્તમનો પોતાની હાર માટે અફસોસ... ..	૧૨૨
સ્તમના હાથ ઉપર બરબોરની હાર. બરબોરની માદરે વચમાં પડી, બરબોરની	
તોખમ જાહેર કરવી	૧૨૩
શીરૂએ બરબોરના જનમનો ભેદ સ્તમ આગલ જાહેર કરવો	૧૨૪
બરબોરે સ્તમ ઉપર દુઆ ગુજરી	૧૨૭

દાસ્તાંને સુસન રામીશગર.

કાદીર-એ-મુતલકની સિપાસો-સના	૧૩૧
રૂઢને પાદશાહ અફરાસીયાખ આગલ જઈ બરબોર વીશે સઘલી ખબર જાણાવવી	૧૩૧
બરબોર સ્તમનો નખીરો નીકલ્યો, એ ખબર જાણી અફરાસીયાખનું દુઃખી થવું	૧૩૩
સુસન રામીશગરનું ધરાની પેહલવાનોને પકડી બંદીવાંન કરવા બાહર પડવું ...	૧૩૪
સુસનની ખુબસુરતીનું બયાન..	૧૩૪
સુસન રામીશગરે અફરાસીયાખને અરજ કરવી	૧૩૫
સુસન રામીશગરે પોતાની તદ્દ્યાર અફરાસીયાખ આગલ જાહેર કરવી ...	૧૩૮
સુસન રામીશગરનું બયાન સાંભલી, અફરાસીયાખે, મદદગાર તરીકે પીલસુમને આપવો	૧૩૯
સુસન રામીશગરનું પીલસુમ સાથે ધારેલી સફર ઉપર નીકલવું	૧૪૨
સ્તમની પરોણાગત ચાખવા ગયેલા ધરાની પેહલવાનો વચ્ચે મતફેરી પડતાં, તુસનું	
ધરાન તરફ ચાલી જવું	૧૪૩
સ્તમે તુસને ગેરહાજર જોઈ પુછપરછ કરવી	૧૪૬
સ્તમના હુકમને માન આપી, ગોદરેજનું તુસને મનાવી લાવવા ધરાંન તરફ જવું	૧૪૭
પેહલવાંન ગેવનું તેના બાપ ગોદરેજની પછવાડે જવું	૧૪૮
ગરુહમે તુસને મનાવી લાવવા માટે જવાંની સ્તમ પાસે રજા માંગવી ...	૧૪૮

એજનનુ પોતાના આપ ગેવને ખાતર ફીકરમંદ યની, તેની સલામતી માટે, તેની	૧૪૯
પાછાડે જવાની રસ્તમ પાસ રળ માંગવી...	૧૪૯
રસ્તમે ધરાંની પેહલવાનોની તલાશમાં ફરાંમર્જને રવાના કરવો	૧૪૯
જલનું ફરાંમર્જની પુડે જવું...	૧૫૦
સુસનની ફરેખી જલમા તુસનુ સપડાઇ જઇ કએદ પડવું...	૧૫૨
સુસન રામીશગરના પરાક્રમથી ગોદરેજનુ કએદ પકડાવું	૧૫૭
સુસનના ફંદામા પેહલવાન ગેવનું સપડાઇ કએદ પડવું	૧૬૧
સુસનના ફંદામા પેહલવાન ગસ્તહમનુ ફસવું	૧૬૬
એજનનું પોતાના આપ ગેવની શોધમા નીકલવું, અને સુસન રામીશગર સાથ તેની	૧૬૭
મુલાકાત થવી...	૧૭૦
એજને પીલસુમ સાથ રાતની અંધારીમાં લડાઇ કરવી	૧૭૩
ફરાંમર્જનુ સુસનના તંશુ આગલ આવી લાગવું, અને પીલસુમ સાથ લડવા ચાહવું	૧૭૪
જલનુ ફરાંમર્જની પુડે સુસનના તંશુ આગલ આવી લાગવું, અને રસ્તમને	૧૭૮
ઓલાવવા ફરાંમર્જને મોકલવો	૧૮૦
જલે તુરકી પીલસુમને હંફાવવા, જાત જાતની કાવાદાવા ભરેલી લડાઇ ચલાવવી	૧૮૦
રસ્તમે ફરાંમર્જને ઠપકો આપી કુચનો હુકમ કરવો	૧૮૮
રસ્તમ અને અરજેરનુ જલની મદદે જઇ પુગવું. રસ્તમ અને પીલસુમની	૧૮૮
પેહલલી લડાઇ	૧૮૪
ફરાંમર્જનુ જંગના મયદાનમાં, રસ્તમના પાહડી લશ્કર સાથ આવી પુગવું	૧૮૬
પીલસુમની મદદે અફરાસીયાખનુ તુરાંની લશ્કર સાથ આવી પુગવું	૧૮૭
અરજેર તુરાંનીઓ માટેનો પોતાનો અનુભવ ફરાંમર્જને જણાવે છે	૧૮૮
અરજેરનો હોમાન સાથ મેદાપ થવો, અને અરજેરની જુદાઇમાં અફરાસીયાખને	૧૮૮
લાગુ પડેલી એચેનીનુ તેણે બયાન કરવું	૧૯૦
અરજેરે હોમાન ઉપર ગુસ્સે થઇ, તુરાંની લશ્કર ઉપર હુમલો કરવો	૧૯૨
જલનું તુરાંની લશ્કર વચે ઘેરાઇ જવું, અને અરજેરે અફરાસીયાખના ઝુંડને	૧૯૩
ફાડી નાખી, ઝુંટાવી લેવો	૧૯૭
રસ્તમ અને પીલસુમે પોતાનાં જંગને તહકુબ કરવું	૨૦૧
રસ્તમે અરજેર અને જલ સાથ પીલસુમના બાબમા મસલત ચલાવી	૨૦૨
કએદમા પડેલા ધરાંની પેહલવાનોને છોડવવા અરજેરનુ નીકલવું, અને રાહમાં	૨૦૪
શહીદ સાથ લડાઇ થવી...	૨૦૫
અરજેર પાંઉ પીયાદો તુરાંની લશ્કરમાં લડે છે, એવી ખબર જલને પડવી	૨૦૬
રસ્તમ અરજેરના જંગની ખબર સાંભલી અરજેર ઉપર ગુસ્સે થયો...	૨૦૮
જલે અરજેરને લડવા માટે ઘોડો આપવો	૨૦૫
અફરાસીયાખે જંગના મયદાનમાં પોતાના સીપાહોનો હાલ જોઇ વિલાપ કરવો	૨૦૬
અફરાસીયાખનું જંગના મયદાનમા અરજેરને જોઇ ડીગમુઠ થવું	૨૦૭
અફરાસીયાખે શહીદને લશ્કર ગોઠવવાનો હુકમ કીધો	૨૦૭

	સફે.
પીરાને અફરાસીયાબનો પયેગાંમ પીલસુમને પુગાડવો. પીલસુમનું રસ્તમ સાથ લડવા બાહર પડવું ૨૦૭	
રસ્તમે પોતાના લશ્કરને ઉસકેરવા કરેલું લાખણુ ૨૧૧	
રસ્તમનું પીલસુમ સાથ લડવા બાહર પડવું ૨૧૨	
રસ્તમ અને પીલસુમ વચ્ચે જંગ ૨૧૪	
રસ્તમની ફતોહ માટે જલે બંદગી કરવી ૨૧૭	
રસ્તમે કુસ્તીમાં ફતોહ મેલવવા ખુદાની બંદગી કરવી ૨૧૮	
પીલસુમ અને રસ્તમની કુસ્તી ૨૨૦	
બરજોરે પોતાના બપાવા રસ્તમની જંગના મયેદાંનમા મુલાકાત લીધી ... ૨૨૧	
પીરાને જંગના મયેદાંનમા પીલસુમની મુલાકાત લીધી ૨૨૨	
જંગી પીલસુમનું સેવટ. રસ્તમની ફતોહ ૨૨૪	
પીલસુમનું કચ્છે પડવું - રસ્તમે પીલસુમને બરજોરને સ્વાધીન કરવો ... ૨૨૫	
બરજોરને હાથે પીલસુમનું સેવટ આવવું ૨૨૬	
કયખુશરનું એક લાખ લશ્કર સાથ મયેદાંનમા આવી પુગવું ૨૨૮	
કયખુશરએ ધરાંની પેહલવાનો કચ્છે પડેલા જાણી, લડાઇ કરવા ફરમાવ્યું ... ૨૩૧	
અફરાસીયાબે પોતાના લશ્કરને ઉસકેરવા લાખણુ કરવું ૨૩૨	
અફરાસીયાબે લડવા માટે બાહર પડવું, અને કયખુશરને માટે બદજ્યાની કરવી ૨૩૩	
કયખુશરએ અફરાસીયાબ સામે લડવા માટે તકબારી કરવી ૨૩૪	
ધરાંની પેહલવાનોએ કયખુશરને જંગમા ઉતરતાં અટકાવવું ૨૩૫	
કયખુશરએ જલને પોતાના બાપ શ્યાવક્ષની કબ્ર માટે બલાપો કરી જવાબ દેવો! ૨૩૮	
કયખુશરએ સાવરાંને રક્ષ અને હથિયારો માટે હુકમ કરવો ૨૩૯	
રસ્તમ કયખુશરને માટે પોતાના વિચાર જલને જણાવે છે. ૨૪૧	
બરજોરનું કયખુશર પાસે જઇ, અફરાસીયાબની લડાઇ માંગવી ૨૪૪	
કયખુશરએ અફરાસીયાબની લડાઇ બરજોરને આપવી ૨૪૫	
બરજોરનું અફરાસીયાબ સામે લડવા જવું ૨૪૭	
અફરાસીયાબ અને બરજોરનું જંગ (જંગે-કમંન્દ) ૨૫૧	
કયખુશર જંગના ગજબથી હચરત બની બરજોરને માટે દુવા ગુજારે છે ... ૨૫૩	
બરજોરનું જંગ જોઇ, હોમાને અફરાસીયાબને જંગમાંથી પાછો ફરવા નસિહત કરવી ૨૫૪	
તુરાંનીઓએ જંગની આફત દુર કરવા બંદગી કરવી ૨૫૬	
બરજોર ઉપર અફરાસીયાબે કમંન્દનો ફાંસો નાખવો. બરજોરનું કમંન્દમાં સપડવું ૨૫૭	
બરજોરની કમંન્દમા અફરાસીયાબનું જકડાઇ જઇ સુસ્ત બનવું ૨૫૮	
શીદેહનું પોતાના બાપ અફરાસીયાબની મદદે તમામ તુરાંની લશ્કર સાથ દોડી જવું ૨૫૯	
રસ્તમે પોતાના જાણી અને કાણી લશ્કરોને કાધેલો હુકમ ૨૬૧	
રસ્તમનું લશ્કર સાથ બરજોરની મદદે ધસી જવું ૨૬૩	

લેહાક અને ફરશીવરદ દારોગાનુ યંદીખાનું છોડી નાહસી જવું	સફે.
ફરાંમઝેં ધરાંની પેહલવાંનોને યંદીખાંનામાંથી છોડવવા જાણુલી લશ્કરને મોકલવું	૨૬૪
ફરાંમઝેં અફરાસીયાખના યંદીખાંનામાંથી પાંચ ધરાંની પેહલવાંનોને બાહર કાઢવા	૨૬૭
શુઝરોગ જાલનું યંદીખાનાં આગલ જઈ પુગવું	૨૬૭
અફરાસીયાખનુ યરજેરની કમન્દમાંથી છુટી નાહસી જવું, અને ધરાંની પેહલ- વાંનોનુ ખુશર આગલ જઈ પુગવું	૨૭૦
કયખુશરએ ધરાંનીઓની ફતેહ માટે શુકરગુજરી કરવી	૨૭૨
કયખુશરએ જંગેહ સાવરાન અને શાહઝાદા ફરીશુઝને, તલાયા તરીકે મુકરર કરવા	૨૭૩
અફરાસીયાખે રાતોરાત લશ્કર સાથ નાહસી ચીનના મુલક તરફ જવાનો ઠરાવ કાઢી	૨૭૫
અફરાસીયાખનુ રાતોરાત નાહસવું અને રાહમાં ધરાંની તલાયાઓનુ સામસામા થઈ જવું	૨૭૭
અફરાસીયાખે ઓરતજાત માટે પોતાના વીચાર પીરાંનને જણાવવા	૨૭૮
પીરાંને અફરાસીયાખને ઓરતજાતની સિફારસમા કહેલા સખુનો	૨૮૦
ફરીશુઝ અને જંગેહ સાવરાંને તુરાંનીઓ સાથે અધારી રાતે જંગ કરવું	૨૮૨
જંગે સાવરાંનનુ અફરાસીયાખને હાથે જખમી થવું	૨૮૪
ફરીશુઝનુ જંગેહ સાવરાંને લઈ, તલાયાઓની સાથ ખુશરની દરબારમા જવું	૨૮૫
અફરાસીયાખનુ જીહુન નદી પસાર કરી ચીનના મુલક તરફ નાહસી જવું	૨૮૫
જંગેહ સાવરાંને કય ખુશર આગલ જંગની હકીકત જાહેર કરવી	૨૮૬
કય ખુશરનુ તુરાંનીઓ સામે લડવા લશ્કર લઈ મયદાંને પડી સફ સમારવી	૨૮૮
અફરાસીયાખ રાતોરાત નાહસી ગયો છે, એવી ખબર કયખુશરને પડવી	૨૮૯
કય ખુશરએ જંગના મયદાંનમા ખુશાલીની મેહશીલ ભરવી, અને દુશ્મન વીશે તજસુસ કરવી	૨૮૯
કય ખુશરનુ જાલના મેહલમાં, તેના મેહમાન તરીકે જાણુલ તરફ જવું...	૨૯૦
કય ખુશરએ અયેવાને-સામે-સવારના બાગમા, મેહશીલ બનાવી યરજેરને સફરાજ કરવો	૨૯૨
કય ખુશરએ યરજેરના ગુલો અને દલેરીની સીફત મેહશીલને સંભલાવવી	૨૯૪
ફતમે પોતાની શુઝારગી માટે કરેલો ગમ	૨૯૫
કયખુશરએ યરજેરને શાહી નવાજેશ કરવી	૨૯૬
કયખુશરએ યરજેરને ગુર અને હેરાત મુલકોની બક્ષેસ કરી, તેની સનદ આપવી	૨૯૭
કયખુશરની શાહી નવાજેશ માટે યરજેરે તેનો ઉપકાર માનવો	૨૯૭
કયખુશરનુ જાણુલથી ધરાંન તરફ લશ્કર સાથ પાછુ ફરવું	૨૯૮
કિસ્સો તમામ	૨૯૯
Afterword	૩૦૧

ચીત્રોનું સાંકળિયું.

—:૦:—

રહે સામે.

બરજોર અફરાસીઆબની દરબારમાં	૮
બરજોર અને કરાખાંન વચ્ચે કુશ્તી	૧૭
અફરાસીઆબે ભરેલી ખુશાલીની મીઠાસ	૧૯
શાહ કેખુશરૂ રસ્તમને પોતાની દરબારમાં લાવે છે	૨૨
રસ્તમ અને બરજોરની કુશ્તી	૩૪
સોહરાબના ખુન બાબે રસ્તમનો એકરાર	૩૯
રસ્તમ બરજોરથી આજેજ થઈ પોતાના ભાઈ જવારેહ આગલ સંતાપ કરે છે	૪૦
બરજોરના હાથ પર ગુરગીનનું કેદ પકડાવું	૧૦૧
સુસનની ખુબસુરતી ઉપર તુસનું ચતરાઈ જવું	૧૫૩
સુસન રામીશગર અને પેદલવાન બેઠન	૧૬૦
બેઠન અને પીલસુમનું જંગ	૧૭૨
બરજોરે તુરાની લશ્કરમાં ચલાવેલી કતલ	૨૦૫
રસ્તમે પીલસુમને ઉઘાડી જમીન ઉપર પટકવો	૨૨૪
અફરાસીઆબ અને બરજોરનું જંગ	૨૫૨
બરજોર અને અફરાસીઆબ વચ્ચે ગુરઝ-તીરનું જંગ	૨૫૩
જામુલમાં પાદશાહ કેખુશરૂની મેલડ્રીલ	૨૯૩

મહેરખાન ભાઈજી ડાઠ ધનજીભાઈ,

તમે લખેલી બરજોરનામાની ચોપડીના કેટલાક ભાગો હું વાંચી ગયો છું. એકાદ અંદરનું દાસ્તાન શરૂ કરવા પછિ તે પૂરું થાય નહિં, ત્યાં સુધી હાથમાંથી પુસ્તક ન છુટે એટલી રસીલી ભાષા તમે વાપરી છે, તે ખરેખર આનંદકારી છે. આટલી લાંબી જીંદગી ખેત રૂપે લખવી અને સઘળે ઠેકાણે મનને આકર્ષિ રાખે એવું લખાણ ચાહુ રાખવું, એ ખીસ્ત કાર્ય પણ તમે બજાવ્યું છે, તે નોંધીને બહુ સંતોષ થાય છે. દાસ્તાન જેમ આગળ ચાલતું જાય છે, તેમ કલમને મીઠાસ તેટલોજ જાળવી રાખીને તમે બરજોરનામાને લોકપ્રિય બનાવ્યું છે અને એક મહાન પારસી ચોધાને ચાહગાર બનાવવામાં ઉત્તમ ફાળો આપ્યો છે અને ઈરાન વતન તરફ એ સાધનથી જરથોશ્તિ-ઓનો પ્રેમ વધારે દોર્યો છે, તે હાલના સંજોગમાં બહુ આવકારદાયક છે.

આશા છે કે તમે કુટુંબ સાથે સુખમાં હશે.

લાઠ ફુઆગો ભાઈ,
ફરેદુન દાદાચાનજી.

નવસારી તા. ૧૫-૫-૨૮.

નેકનાંમ મહેરખાન ભાઈજી સાહેબ ડાઠ ધનજીભાઈ,

તમે ભાઈએ હાલમાં પ્રગટ કીધેલું બરજોર નામુ મારી ઉપર મોકલ્યું તે મેં ધણું હોંશથી વાંચ્યું છે. આપે પ્રગટ કરેલાં આ બરજોર નામાંમાં બે મુળ દાસ્તાનો છે. એક તો જેહાંન પેહલવાંન રસતમની બરજોર સાથની લડાઈ અને બીજું સુસન રામેશગરનું દાસ્તાન. આ બંને દાસ્તાનો સુંદર અને ઝમકદાર બચતબાજીમાં લખાયાં છે. અને તે વાંચતાં આપણને ખરેખર ખુશાળી લાગે છે. સુસન રામેશગરના દાસ્તાનમાં પેહલવાન-ઝાદાઓ પણ એક નાઝનીનનાં ફરેખમાં કેમ ફસી પડે છે તે સચોટ રીતે જણાવ્યું છે. આ વાંચતાં મને શાયરાન શાયર શીરદોસી તુસીની નીચલી લીટીઓ ચાહ આવી જેમાં એક આરતની મોહીનીમાં ફસી પડેલા પેહલવાંનને શીખામણ આપવામાં આવી છે કે :—

“ફરીએ પરી પવકરાને જવાંન, નખાહક ફસીકુ ખુવદ પહલવાંન.”

“જે કોઈ ખરો પેહલવાંનઝાદો હોય તે જવાંન નાજનીનોનાં ફરેખમાં કદી ફસતો નથી.”

વળી જેહાંન પેહલવાંન રસતમની બરજોર સાથની લડાઈ પણ બહુ સુંદર રીતે રજૂ કરવામાં આવી છે, જેમાં શરૂઆતની લડાઈમાં આ દેલાવર બરજોર ધરાનનાં આ જેહાંન પેહલવાન રસતમની બાજુ તોડી તેને કેમ લાઇલાજ બનાવી દીધો હતો તેનું બેચાંન સુંદર રીતે તમે ભાઈએ રજૂ કીધું છે.

આ જેહાંન પેહલવાંન માટે શીરદોસી બહુજ તારીફ કરે છે અને તેને ગોચા અજીત ચીતાડે છે. પણ ફેરશારૂપ નામાનો લખનાર તરસુસી શીરદોસીને લગાર તાણો મારતાં લખે છે કે શીરદોસી બુલી જાય છે કે :—

“જેહાંનદાર બરજુય બાઝુશ ખસ્ત, બ-ગુરજે ગેરાંમીશ ફસ્તશ રોકસ્ત.”

“જેહાંનદાર બરજુયે તેની (એટલે રસતમની) બાજુ તોડી અને પોતાનાં મારી ગુરજે તેનો (યાને રસતમનો) હાથ લાંછ નાંખ્યો.”

હાલની એકાદ માટે દેલાવર પેહલવાનોની દેલાવરીની ચાહ ધણીજ ઉપયોગી થઈ પડશે એમાં શક નથી. હજી બીજાં વધુ દાસ્તાનો રચવાને ખુદાતાલા તમને તંદરસ્તી બરી લાંબી જીંદગી બક્ષે એવી દોઆ ચાહું છું.

લાઠ દોઆગો,
કેખસરૂ માહીયાર કુતાર.

વાહલા ભાઈજી ડા. ધનજીભાઈ,

એક કોમની ઉત્પત્તિમાં તેના ધરમના નીતીના શીક્ષણો અને તેનો આગલો ઇતીહાસ અને traditions પછો મોટો ભાગ ભજવે છે.

આપણી કોમની ઉત્પત્તિમાં આ બંધે ચીજો આપણી પાસે મોજુદ છે. કમનસીબી એટલીજ છે કે આ વીસમી સદીના જરવાદી વાતાવરણમાં આપણે પારસીઓ ગીલીટ મારેલી વસતુથી અંબધ જઈએ છીએ, અને હાથમાંનો ખત્રાનો બેઠ શકતા નથી. સુધારા વધારામાં આગલ વધવા આપણો ધરમ ખુદ આપણને શીક્ષણ આપે છે. સાયનસ અને જ્ઞાન અને દુન્યાઈ દરેક સુધારામાં આગલ પડતો ભાગ લેવાને આપણો ધરમ કાંઈપણ અટકાવ નાખતો નથી, એટલુંજ નહીં પણ તે આપણી ફરજ તરીકે આપણને શીખવે છે. પણ તે સાથે આપણા ધરમના ખુલ્લું શીક્ષણોનો તથા આપણા કીરતીવંત ઇતીહાસ અને traditions નો અભ્યાસ બે સાથ સાથ કરવામાં આવે, તો મારાં નાકેસ મત મુજબ પારસી કોમ કોઈબી સંજોગોમાં યા કોઈબી દેશમાં, હમેશાં માનવી જતના ભલાં માટે આગલી હુરોલમાંજ રહેશે.

ધરમના અભ્યાસ માટે અભ્યારીઓ પ્રયાસ કરે છે, અને આપણા ઇતીહાસ અને traditions ના ફેલાવા માટે, તમારી કવીતાર્થ કોશિશો પોતાનો હીસ્સો કોમની સેવામાં હાજર કરે છે, તે બેઈ દરેક જરથોસ્તી ખુશી થવો બેઈએ.

લા. દુવાંગા સેવક,

દીનશાહ જીભાઈ ઇરાની.

દિબાચો

—:૦:—

પારસી તવારીખની ગઈ ગુજરી.

વખત કોઈનેખી માટે થોભતો નથી. સદીઓની સંખ્યા એક પછી એક પસાર થઈ ગઈ; દુનિયા અનેક અને અસંખ્ય ફેરફારોને વશ થઈ ગઈ. અનેક પ્રજાઓ જન્મી, અને અસ્ત પામી, પણ પારસી કોમ, અને પારસી કોમનો ધરમ અને તેની તવારીખ, હજારો વરસ વહી જવા છતાં, હજી જીવતાં રહેવા પામ્યાં છે.

ફિરદોસીના શાહનામામાં, ધરાંન સર ઝમીન ઉપર પુરાતન પારસી શાહનશાહત ભોગવી ગયલા, જુદા જુદા વંશોના નામાકિત પાદશાહો અને પેહલવાંનો લગતા તવારીખી દાસ્તાંનો સમાયલાં છે. ૧. પેશદાદી, ૨. કિયાંની, ૩. હખામીની, ૪. અશ્કાની, અને ૫. છેવટે સાસાંની વંશના અમલમા થયેલાં મહાન યુધ્ધાના કિસ્સાઓનો, એ મહાંન પુસ્તકમા સમાવેશ થયો છે. એ સઘલાં યુધ્ધો માહેલા થોડાંક જાણવાજોગ બનાવો, આજદીન સુધી. પારસી કોમની યાદદાસ્તમાં, ઘણાજ મજબુતાઈથી ધર કરી રહ્યા છે. આખી તવારીખ માહેલા સઘલા બનાવો માહેલા થોડાક અતી જાણવા જોગ બનાવોની અત્રે નોંધ લીધેલી ફોકટ જશે નહી.

પેહલો બનાવ : પેશદાદીઆંન જમાનામાં, પાદશાહ જમશેદના બાપમાં બનેલા છે. જમશેદે ગરૂર કીધા, અને જોહાક નામના અરબ પાદશાહના હાથ ઉપર તે પોતાનું રાજપાટ ખાઈ, વરશેા સુધી ભટકતી જીંદગી ભોગવી, અંતે જોહાકના હાથ ઉપર તે કતલ થયો હતો.

બીજો બનાવ : પાદશાહ ફરીદુને, જમશેદનું વેર જોહાક ઉપર લીધું, અને જોહાકને જીવતો પકડી તેને દમાવંદ પાહડ ઉપર કેદ કીધો હતો.

ત્રીજો બનાવ : ફરીદુન પાદશાહના ત્રણ દીકરાઓ માહેલા સદુધી નાહના દીકરા એરચને, તેના એ મોટા ભાઈઓએ—સલમ અને તુરે—અદેખાઈના આવેશમા, સાથે મલી તેને કતલ કીધો હતો. એ બનાવ બન્યા પછીજ ધરાનીઓ અને તુરાનીઓ વચ્ચે કીના અને કપટનું મંડાન થયું હતું.

ચોઠો બનાવ : કિયાંની વંશના જમાનામા, ઘણાક મહાંન યુધ્ધો થયાં હતાં, પણ તે સઘલાંમા, જે જાણવાજોગ બનાવ, તે ધરાંનના પેહલવાંન રસ્તમના જન્મનો હતો. જે કે રસ્તમના જન્મ આગમચ, તેના મહાન વડવાઓ સામ, નરીમાન અને કેરસારપ થઈ ગયા હતા.

પાંચમો બનાવ : કિયાંની વંશના જમાનામાં રસ્તમ અને સોહરાબ—બાપ અને દિકરા—વચ્ચે જંગેલાં જંગનો બનાવ બન્યો હતો, કે જે જંગમા રસ્તમે પોતાના દિકરા સોહરાબનું ખુન અગાંજપણે કીધું હતું.

વહી એજ વંશના જગત આશ્કાર પાદશાહ કયખુશરૂના બાપ અશેા સ્થાવક્ષનું ખુન, તુરાંનના પાદશાહ અફરાસીયાબે કીધું હતું.

છોટા બનાવ : કિયાંની વંશના જમાનામાં જે સહુથી વધારે જાણવા જે બનાવ બન્યો હતો, તે પાદશાહ યુસ્તારપના અમલમાં, પેગાંમ્બર જરથોશ્તના જન્મ લગતો બનાવ હતો. એજ યુસ્તારપ પાદશાહના અમલમાં જરથોશ્તી દીન ફાએશ થઈ પામી હતી, અને જરથોશ્તી દીનને ખાતર, તુરાંનીઓ સાથે ધરાંનીઓને મહાન યુધ્ધ લડવા પડ્યાં હતાં, અને ઘણાક નામીયા ધરાંની તેમજ તુરાંની રાજવંશી પેહલવાંને એ યુધ્ધમાં માર્યા ગયા હતા. તેમજ પેગાંમ્બર જરથોશ્તનું મરણ પણ એજ ધાર્મિક લડાઈમાં નિપજ્યું હતું.

સાતમે બનાવ : યુસ્તારપના દિકરા ર્દનન અસ્ફન્દીયારનું મરણ, પણ એજ અરસામાં ર્સ્તમ સાથે જંગેલાં એક જંગ દરમ્યાં થયું હતું, જે પ્રખ્યાત કિસ્સે 'ર્સ્તમ અને અસ્ફન્દીયાર'ને નામે, અરબ પ્રજામાં જાણીતો વખણાયેલો ફેહવાય છે.

આંઠમે બનાવ : હખાંમની વંશ તરફ જે નજર કરશું, તો સર્વેથી જાણવ જોગ તવારીખી બનાવ, ધરાંનનો પાદશાહ 'દારા અને ર્મના પાદશાહ સીકન્દર' વચ્ચે જંગેલાં જંગનો હતો. એ મહાન તવારીખી જંગમાં દારાની શિકસ્ત થવા ઉપરાંત જરથોશ્તી ધર્મને લગતાં સઘલાં અગત્યના પુસ્તકોનો, સીકન્દરને હાથે આગમાં નાશ થયો હતો.

નવમે બનાવ : એ પછી અસ્કાંની વંશની શરૂઆત થઈ હતી. તવારીખમાં એને ત્રાંખાનો જમાનો કહે છે. ફક્ત બાર વરસના ટુંકે અરસામાં, એ વંશના પાદશાહ અર્દવાંના મરણ પછી, તેનો અમલ ખતમ થયો હતો. (ઈ. સ. ૨૧૫-૨૨૭.)

પણ અર્દવાંના મરણ પછી, તુરતજ સાસાંની વંશ શરૂ થવા પામ્યો હતો. એ વખતે પ્રખ્યાત અરદશીર બાબેકાંન ધરાંનના તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. તેણે મરણ પામેલો માઝદિયસ્ની ધર્મ નવેસરથી ધરાંનમાં સજીવન કરવાનું માન હાંસલ કીધું હતું.

દસમે બનાવ : સાસાંની વંશના અમલ દરમ્યાં જે જે પાદશાહો પોતાના શાહી કારકિર્દી માટે તવારીખમાં અંમર રહી ગયા છે, તેમાં મુખ્ય કરી, શાહપુર ખુદ અકતાફ, (જે અરબોનો જીવલેણ દુસ્મન હતો.) બેહરાંમ ગુર, જેણે હિન્દ સર ઝમીનમાં મહાન પરાક્રમે કરૈલાં ફેહવાય છે, નોશીરવાંન આદેલ, અને ખુશરૂ પરવીઝ હતા.

અગીઆરમે બનાવ : પારસીઓનો કમનસીબ પાદશાહ યઝદગર્દ શહરિયારને લગતો બનાવ હતો. એ હિન્દલાઝ્ય પાદશાહના અમલમાં, પ્રખ્યાત ગાવેયાંની ઝુંડાને નામે પારસી તવારીખમાં અંમર થઈ ગયેલી પારસી ધર્મ, અરબોએ હુટી લીધી હતી. ધરાંનનું રાજપાત અરબોને હાથ ગયું હતું, અને પાદશાહ યઝદગર્દનું ખુન થયું હતું.

આ સઘલાં મુખ્ય, અને એ ઉપરાંત બીજા ઘણાક તવારીખી બનાવોની નોંધ, ફિરદોસીના શાહનામમાં નોંધાયેલી આપણને મલી આવે છે. એ સઘલાં મુખ્ય બનાવોનો સંગ્રહ, મે અત્યાર આગમ્ય મારાં સંપૂર્ણ શાહ નામામાં મે કીધો છે, મગર શીરદોસીના શાહનામા અંદર એક બીજા મહાંન ધરાંની પેહલવાંન વીશે, કાંઈથી ધશારો કાઢી ઠોકાણે થયેલો જેવામાં આવ્યો નથી.

સ્તમનો નખીરો-અરજોર.

એ પેલવાંનું નામ 'અરજો' યાને 'અરજોર' છે. એ અરજોર, સ્તમનો નખીરો હતો. સ્તમને હાથે અંગણુતા, તેનો દિકરો સોહરાખ માર્યો ગયો હતો, પણ તે માર્યો ગયો, તે આગમય, શંગાન^૧ ગામડાંમા વસ્તી એક શીરધ નામની બાંનુ સાથે શાદીના ગાંઠથી તે જોડાયો હતો. શાદીના ગાંઠથી જોડયા પછી, સોહરાખ જંગના મેદાંમા તેના બાપ સ્તમને હાથે માર્યો ગયો હતો, મગર તે વખતના અરસામા અરજોરો જન્મ થયો હતો, શીરદોસી એ પેલવાંનની કારકિર્દી ઉપર બીલકુલ ચુપ છે, મગર એ અરજોરની પેલવાંનગીરી ઉપર એક બીજા ઇસલામી શાએરે લંબાણુ લેખ લખ્યો છે. તે શાએરનું નામ **શાએર અબુ તાયર તરશુસી** છે. જે કે અરજોરની હસ્તી વીશે શાહનામામા કાંબી ઇશારો જણાતો નથી, પણ તેથી અરજો જેવો પેલવાંન, સ્તમનો નખીરો (યાને દીકરાનો દીકરો) જનમ્યો જ નહીં હતો, એમ માની શકાતું નથી. કેમકે અરજો-સ્તમનો નખીરો-જનમ્યો હતો, એવી અનેક સાબેતીઓ, ઉપલો ઇસલામી શાએર અબુ તાયર, જે નવી હકીકતો તેના જાણવામાં આવી તેને આધારે એક લંબાણુ દાસતાંન લખી ગયો છે.

શાએર અબુ તાયર ઉપરાંત, એક બીજો જાણીતો ઇસલામી **શાએર, અમીર ખુશરૂ દહેલવી**, જે પોતાની ફારસી નસર અને નઝમની કાબેલીઅન માટે તે વખતે મશહુર થયો હતો, તે પણ સ્તમનો નખીરો અરજોરની હસ્તીની સાબેતીનું બયાંન લખી ગયો છે.

એ ઉપરાંત બીજા ઘણાક ઇસલામી શાએરો અરજોરની હસ્તી માટે વીગતવાર લેખો લખી ગયા છે. જેમા મુખ્ય કરી **શાએર શેખ મહેમુદ બીન શેખ જુઆ**, અને **શાએર ફકરુલ્લીન હુસેન એનજી**, એ બે નામો જણાયાં છે.

આ સઘલી, અને એવીજ બીજી દલીલો ઉપરથી, સ્તમનો નખીરો અરજોરની હસ્તીને માન્ય રાખી શકાય છે.

સુસન રામીશગર.

શાએર અબુ તાયરે લખેલા અરજોરના દાસતાંનનો સીલસીલો, સુસન રામીશગરના હેવાલ સાથે જોડાયેલો જોવામાં આવે છે. એ રામીશગર સુસનના પરાક્રમથી, નામીયા ઇરાની પેલવાનો તુરાનીઓના હાથમાં કેદ થઇ પડ્યા હતા, અને જેઓના છુટકારા ખાતર, મહાંન યુધ્ધો ઇરાંન અને તુરાંન વચ્ચે અરપા થવા પામ્યાં હતાં, તે વીર રસ દાસતાંનનો તમામ હેવાલ, આ પુસ્તકમા મે તમામ બેનબાજીમાં રચ્યો છે.

મે આગલ પણ અનેક વખત લખ્યું છે, અને આ વખત ફરીથી હું એકરાર કરું છું, કે હું 'કવી' યા 'શાએર' કેલવડાવવા કે કેલવા માંગતો નથી. શીરદોસી પોતે પોતાના દિવાન્યામાં એકરાર કરે છે, કે "જે કેલવાઇ ચુકયું છે, તે તારી આગલ એક વખત

૧. આ ગામનું નામ જુહા જુહા લખનારાઓ જુહી જુહી રીતે ઉચ્ચારે છે. કોઈ શંગાન તો કોઈ સન્નાન લખે છે.

હું ફરીથી ફેલીશ. હું જે સપ્તુના કેહું છું, તે બીજાઓએબી કેહલા છે. * * *
બીજાં દફતર ઉપરથી, હું તે મારા બોલોમા રજુ કરું છું.”

અને મેં પણ તેમજ કીધું છે. આ નવો કિસ્સો, શાએર અથુ તાયર તરશુસીના દાસતાંન ઉપરથી. મેં તે મારા બોલોમા, મારા વિચારો, મારા અલંકારો, મારી છબ્યારત અને મારી પોતાની ભાશામાં બેતબાજીમાં રચી હું રજુ કરું છું.

આ દાસતાનમાં કમતરીને રચેલી શએરો ૧૮,૪૩૪ (અદાર હજર, ચાર સો અને ચોત્રીસ) જેટલી થયા પછી, મેં એ આખું સાહિત્ય એવી મતલબથી જાલવી રાખ્યું હતું, કે એ આખું દાસતાંન, મારી કળ બાદ, મારાં એક ‘પોસ્થ્યુમસ’ લખાણ તરીકે તે પ્રગટ થાય. મેં તેવીજ ધારણાથી એ રચ્યું હતું. પણ સરજત જીદીજ હતી. ફાટ પ્રીટીંગ પ્રેસના માલેક ભાઇ હોશંગ તેદમુરસ અંકલેસરીયાએ એ મારા લેખની વાત જાણ્યા પછી, તેને પુસ્તક આકારે પ્રગટ કરાવવાની મને જરૂરીઆત જણાવી, અને એ ભાઇની દલીલ પછી, એ આખું લખાણ, પોતાની રાબેતાની રીત પ્રમાણે, કાલજી અને ઉલટથી છાપી, એક કિતાબ રૂપે પ્રગટ કરવાની જે જેદમત એ ભાઇએ લીધી છે, તે માટે હું એ ભાઇને ધન્યવાદ આપું છું. પારસી સાહિત્ય માટેની એ ભાઇની કાલજી ઘણીજ વખાણવા જેગ છે, કેમકે પારસી સાહિત્યને લગતાં અનેક પુસ્તકો એ ભાઇએ અત્યાર આગમજ છાપી, પારસી સાહિત્યની તેમજ પારસી કોમની સેવા કરવા એ ભાઇ હંમેશ ખંતી રહ્યા છે.

પારસી-ગુજરાતી. એક એકરાર.

બરજો નામું એ એક ધરાની પેહલવાંનના મહાંન યુધ્ધનું દાસતાંન છે. એમાં અનેક પેહલવાનોના પેહલવાની જીરસાઓ, તેમની રીતભાત, તેમના જંગની ધુમધાંમ, રણસંગરાંમના દેખાવોનું બયાંન, ખાલેસ ખ્યાર, અને પ્રીતના જીરસા, કપટ, વેર, અને ઝનુનના બયાંનો, ફિતુર અને ફન્દના કાર્યો, અને એવાજ બીજા જીરસાઓના બયાંનો, બેતબાજીમા અલંકાર અને ફસાહત રૂપે રચ્યાં છે.

આ નકે મારે એક એકરાર શરૂઆતમાજ કરવો છે. આ સાહિત્ય પારસી પેહલવાનો અને પાદશાહોની દીલાવરી અને યુધ્ધનું એક દાસતાંન છે. એમા શુધ્ધ ગુજરાતી ભાષાનો, મેં જેમ બને તેમ ઘણોજ ઓછો ઉપયોગ કીધો છે. જે કે કોઇ કોઇ ટેકાણે, ભાષાની વલ્લાંણને ખાતર, મને ભાષાની શુધ્ધતા જાલવવી પડી છે. મોહટે ભાગે મારી બેતબાજીમા, ફારસી અને ઉરદુ જખ્યાનના શબ્દોનો ઉપયોગ કરવાની મારી લાલચ હું અટકાવી શક્યો નથી, કેમકે તે વગર એવાં દાસતાંનો વાંચવામા મોજ, જોશ, અને લેહઝત આવી શકતી નથી. અગર જો એ મારી કસુર ગણાતી હોય, તો તે માટે હું દલગીર છું.

બરજો કે બરજોર?

રસતમના નખીરાને કેવે નામે ઓલખાવવો, તેની હું મુઝવણમા પડ્યો હતો, કેમ કે કોઇ એને ‘બરજો’ને નામે, કોઇ ‘બરજી’ને નામે તો કોઇ ‘બરજોર’ને નામે ઓલખાવનાં

મને જણાયાં. શીરદોસીના આખા શાહનામામા એ પેહલવાંનને માટે કાંઈખી ઇશારો કોઈખી ફેંકાણે જ્યારે મને નહીં જણાયો, ત્યારે એને કેવી રીતે બોલાવવો, અને કેવી રીતે લખવો, તેનો મને વિચાર કરવો પડ્યો. અંતે આપણા એકાદ બે કાબેલ વિધ્યાબ્યાસીએને પુછતાં, મને એવી સલાહ મલી, કે મારે ‘અરજોર’ નામ લખવામા કાંઈ બોવાનું નથી. કેમ કે શાહનામામા પણ એવી રીતે નામની તોડફોડ થઈ છે. દાખલા તરીકે શાહનામામા ‘ઈસ્તમ’ને ફારસીમા ‘રોસ્તમ’ને નામે બોલાવ્યો છે, ત્યારે પારસી-ગુજરાતીમા તેને ‘ઈસ્તમ’ કરી ઉચાર્યો છે.

આ મત પ્રમાણે મેં ‘ઈસ્તમ પેહલવાંનના એ નખીરાને ‘અરજોર’ નામથી આ દાસતાંનમા ફેંકેફેંકાણે બોલખાવ્યો છે. જે કે ફેહવાની ખાસ જરૂર છે, કે ઘણેક ફેંકાણે બેતખાજમા મે ‘અરજોર’ નામનો પણ ઉપયોગ કીધો છે. મગર તેનો ખુલાસો એટલોજ છે, કે કાવ્ય રચનામા વજનના કાયદાને ખાતર, ઘણીકવાર શબ્દોની ‘તોડ-ફોડ’ કરવાની ફરજ પડે છે, જેમ ઘણાક કવીઓએ, તેમજ શીરદોસીએ પણ શાહનામા મધ્યે ફેંકેફેંકાણે એવી રીતે કાંમ લીધું છે.

બેતખાજની લાશા.

મારા શાહનામાના દાસ્તાંનો પ્રથમથીજ કિરતન રૂપે બેતખાજ અને સંગીતમાં રચાયાં હતાં પણ આ ‘અરજોર નામું’ કિરતન રૂપે રચાયું નથી, પણ પુસ્તક છાપવાના ઇરાદાથી રચાયું હતું. પણ ઉમેદ રાખું છું, કે હવે તે કિરતન રૂપે રચાશે.

આ કિતાબ પારસી કોમનેજ માટે લખાઈ છે, એટલે તે માહેતું લખાણ મે આગલ જણાવ્યું તેમ શુધ્ધ ગુજરાતીમા લખ્યું નથી. અને તેથીજ ‘થઈશ, જઈશ, કરીશ, ધરીશ, મરીશ’ વિગેરે હિન્દુ ગુજરાતી શબ્દોને બદલે, બેતખાજમા જેમ ફાવ્યું છે, તેમ, પારસી ગુજરાતી ઉચ્ચાર, ‘કરશ, ધરશ, ફરશ, મરશ’ વિગેરે રચના કરી છે.

છાપેલી બેતખાજવાલા સફાઓની મારજન ઉપર જે આંકડાઓ મુક્યા છે, તે બેતખાજની ગણતી કરી, તેની સંખ્યા દેખાડવા માટે છાપ્યા છે, જે પુસ્તકની છેવટે, શરૂઆતની સંખ્યા દેખાડે છે.

આ પુસ્તક માહેતી બેતખાજ.

જેવી રીતે સંપૂર્ણ શાહનામા માટે રચાયેલી બેતખાજની શરૂઆત, તેના વજન ઉપર કાયદાનુસાર બાંધવાની કાલજી આ કમતરીને કરી હતી, તેવીજ રીતે આ અરજોર નામાની શરૂઆત બાંધતી વખતે કાલજીથી કાંમ લીધું છે. વાંચક મેહરબાનોએ એ શરૂઆત વાંચતાં, ‘લધુ’ અને ‘યુર’ હરફે ઉપર બારીકથી ધ્યાન આપી ઉચ્ચારવાની તકલીફ લેવી. કેમકે ‘કિધી’ અને ‘કીધી’ એક સરખી રીતે જેમ કવીનામાં બોલાતા નથી, તેમજ ‘મિનોઈ’ અને ‘મીનોઈ’ પણ એક સરખી રીતે ઉચ્ચારી શકતા નથી. અને એજ રીતે બીજા શબ્દો માટે સમજવું. એક વખત એ ટુંકા અને લાંબા હરફે ઉચ્ચારવાનો ખ્યાલ ધ્યાનમાં આવી જવે, કોઈખી બેતખાજ યા કાવ્યો વાંચવામાં ઠડકાટ, કે ખટકા જગ્યાંને લાગશે નહીં.

‘કાફિયા’ યાને ‘પ્રાસ’ સંબંધી.

શબ્દોશમાં ધણુક શબ્દોની તોડફોડ થયેલી વાંચનારને કોઇ કોઇ ઠેકાણે જણાશે. દાખલા તરીકે કોઇ ઠેકાણે ‘અરજનેર’ અને કોઇ ઠેકાણે ‘અરજી’. કોઇ ઠેકાણે ‘સિસ્તાં’ અને કોઇ વખત ‘સિસ્તાં’. ‘વેરાં’ અને ‘વેરાં’; ‘આરમાં’ અને ‘આરમાં’; ‘બુલન્દ’ અને ‘બલન્દ’; ‘કાંઈ’ અને ‘કંઈ’ અથવા ‘કૈ’. આજે વખત ‘રખસ’ અને આજે વખત ‘રખસ’; ‘કિમી’ અને ‘કામી’ એ સઘણાં રૂપ મરજીયાત નહીં, પણ કાવ્ય રચનાને આધીન રહી ફરજીયાત આપવા પડે છે. એ માહેલાં કેટલાંક રૂપ શાહનામા મધે ખરકે ખરકે જણાયા છે.

પ્રાસ યાને કાફિયાના બાબમાં મારે કાંઈક ખુલાસો કરવો જરૂરતનો છે. દરેક, શબ્દરતે છેડે આવતા છેલ્લા શબ્દોને ઉરદુ જગ્યાંમાં ‘કાફિયા’ કહે છે. ઇંગ્રેજીમાં તેને ‘રહિમ્સ’ (Rhymes), અને ગુજરાતીમાં ‘પ્રાસ’ કહે છે. ધ્યાન રાખવું કે આ પ્રસંગે હું કોઈને કાવ્ય શાસ્ત્ર શીખવવા માટે આ લેખ લખતો નથી, પણ જેઓને વખત બેવખત, અને મૌકા બેમૌકા કાવ્યના પ્રાસ નિમીત્તે છીદ્રો પાડવાની કોશીસ કરવાનો ધકારો લાગ્યો હોય, તેઓની જાણ માટે જણાવવાનો જરૂર છે, કે તેઓએ મહાન શાબ્દિક ફિરદોસીના કાશીયાની આરીક તપાસ લેઈ, પોતાની ખાતરી કરવી. અલખતાં કાવ્ય રચવાનો શોખ આજ કાલ જેમ પારસીઓમાં તેમ હિન્દુ ભાઈઓમાં વધ્યો જતો જણાયો છે. પણ તેમાં ધણુક ઉત્તમ પ્રકારના કાવ્યો રચાયાં છે, અને તેવા રચનારાઓ બેશક આપણા માનને પાત્ર છે. પણ વલી ખીજન હાથ ઉપર, એવાખી કોઇ કોઇ રચનારા જણાયા છે, કે તેઓના કાવ્યોમાં છીદ્રો પાડવા માટે જેઓ બાહર પડે છે. તેઓ બેશક એ સાહિત્યનો બચાવ કરનારા ગણાય છે.

કેટલાક સાહેબો પ્રાસની પરીક્ષા ધણીજ વિચીત્ર રીતે કરતા જણાયા છે. દાખલા તરીકે પેદલી લીટીનો છેલ્લો શબ્દ અગર જો ‘તાખ’ હોય, તો ખીજ લીટીનો છેલ્લો શબ્દ પણ તેવોજ આવવો જોઈએ, એવી તેઓની માન્યતા હોય છે. તોજ તે પ્રાસ ખરો ગણાય. આવો નિયમ જાણીતા કવિઓના કાવ્યમાં ધણુક ઠેકાણે, દેખાતો નથી, અને તેના તેવા થોડાક દાખલા મે ચુંટી પણ કાઢ્યા છે. વલી શીરદોસીનું શાહનામું જોતાં એવા અસંખ્ય દાખલાઓની નોંધ મે અત્રે લીધી છે, કે જેમાં મજકુર નિયમ જણાતો નથી. દાખલા તરીકે ‘આગ’ અને ‘ખાક’. હિયાં છેલ્લા હરફે ફારસી ‘ગાફ’ અને ‘કાફ’ વચ્ચે કાંઈખી તફાવત રાખ્યો નથી.

ખીજે એક દાખલો નોંધવાજોગ છે. નાટકના ઉરદુ ખેલો લખનાર એક કાબેલ મુન-શીની સાથે મને કાશીયા સંબંધી વાતચીત થતાં, નીચલી બે લાઇનો, મે તેની આગલ રજુ કરી, તેના કાશીયા માટે તેનું મત જણાવવા માગ્યું હતું. એ બે લાઇનો સાંભલી તે હસી પડી બોલ્યો, કે “એ કાશીયા ખીલકુલ બરોબર નથી.” (ના-મોઝું હયે). પણ જ્યારે મે જણાવ્યું કે એ શબ્દ શીરદોસીની બનાવટ છે, ત્યારે તે લાજવાળા થઈ ગયો. એ બે લાઇનો શાહનામામાં રૂસ્તમ અને અકબાંન દેવના જંગવાલાં દાસતાંનમાં આવેલી છે :-

“સરશ કરહમ અઝ તન બખ્ત-જર બુદા,
અઝ ખુન હમી રફત અન્દર હવા.”

ત્રીજો એક દાખલો એથીબી લગાર જુદા પ્રકારનો રજુ કરી, એ બાબદ ખતમ કરીશ. નિચલી શબ્દોથી બેજન અને મનીજેહના દાસ્તાંનમાંથી મલી છે.

“અબા માલ રોખ દેલખરાને ખતા,
પરી ચેલરગાંનો બકદ દેલરખા.”

પ્રસિધ્ધ ગુજરાતી કવીઓના પ્રાસ.

ફિરદોસી પછી આપણા દેશના પ્રસિધ્ધ હિન્દુ કવીઓના લેખમાંથી પણ એવી રચના, પ્રાસના સંબંધમાં મળે છે.

મહા કવી શામળ ભટ-નંદ ખત્રોશી.

કવી શામળ ભટના નંદ ખત્રીશીના કાવ્યો, જગ પ્રસિધ્ધ છે. નિચલા પ્રાસ મેં તેમાંથી મેલવ્યા છે. કાળા અક્ષરવાલા પ્રાસ જોઈ લેવા.

- ૧ “મેં લોચન ખટ ચરણ, વરણ તો રયામ સરીખો,
ધોર નાદ મુખ પીત, સ્વાદિયો તે પુર રસિઓ.”
- ૨ “સ્ત્રીનું” નામ સમજ્યો સાનમા,
ગુણવંત રાય ગયો ગામમા.
થયા અંગને ચિત્ત પરવશ,
જીવ થયો તે સ્ત્રીને હસ્ત.”
- ૩ એ ઉપરાંત
“જેવી રત્ન કમળ દીવડી,
જેવી કાશ્મીરી પુતળી.”
× × ×
- ૪ “કામિની તેહ કમળનો વૃંદ,
મુંખ જાણે પુનમનો ચંદ.”

કવી કાળિદાસ-પ્રહલાદાખ્યાન.

“આવ્યા સનક કુમારસું આદિ ઋષિ,
જેના વદનમાં શારદા સહસ્ર મુખી.”

* * *

“સન્મુખ કોઈ નિહાળી શકે, તેવું થયું છે સ્વરૂપ નારી,
બોલાવે તે બીડે મનમાં, જાણે હમણાં કરશે કોપ નારી.

આટલી મુઝાહેમત પછી વાંચકને વધારે તકલીફ આપવી બેજન સમજીું છું. સખખ એ સમ્મલી રચના અભ્યાસીઓને મનન કરવાજોગ હું માનું છું.

હાસીલે-કલાંમ.

હું હજારો શુકર કરું છું, અને મગરૂરી સાથ હરખું છું કે એક જરથોસ્તી તરીકે મેં જનમ લીધો, કે જે કામના ન્યાગાંનો, પાદશાહો અને પેલણવાંનોની કિરતી,

પૃથ્વીમા અંમર રહી ગઇ છે. એ સખખને લીધે ધરાન સર ઝમીન તરફ મારું દીલ પેહલેથીજ દોડી રહ્યું હતું, અને તેથીજ આજ ૩૧) વરસ થયાં, હું શાહનામું કથી રહ્યો છું. એ પારસી તવારીખની યાદ, પારસી કામના જીગરમા જીવતી અને જાગતી રહે એવી નેમથી, એક લુલાઇ ગયેલો આ નાયાખ, અને નામચીન કિસ્સો તમામ બેતબાજીમા રચી, મારી વાલલી કામને હું સપુરફ કરું છું.

ખતમ કરતાં મદદગારોના અહેસાનમા એ વધુ બોલ. પારસી કામના નિયાગાંનોને લગતાં સાહિત્યનો કામમા ફેલાવો કરવાની મારી અદના કાશેસને, કામના જે જે સપુતો મને મદદ આપી, મારાં એ કામમાં મને ઉ-તેજન આપી રહ્યા છે, તેઓનો હું આ તકે મોહટો ઉપકાર માનું છું. ખાસ કરી એ કામમા કામના જાણીતા અકાખર સર હોરમ-સજ કાવસજ દીનશાહ એડનવાલા, જેઓ ધરાન વતનની ઉનંતીમા મોટો ભાગ લઇ રેહ્યા છે, અને જેઓ મારાં એવાં કામ તરફ હંમેશ દીલસોજબરી લાગણીથી જોતા રેહ્યા છે, તેઓનો આ પ્રસંગે હું મોહટો ઉપકાર માનું છું.

લાઠ દુવાગીર,

ધનજીભાઈ ન. પટેલ.

મુંબઈ

લેમીંગટન રોડ,

એડવર્ડ ખીલડીંગ,

તા. ૧૫ મી જુન ૧૯૨૮.

બરજો નામું

નૂના હસ્તલેખો, મકાનો તથા ખંડિયરો, અને તેમની ઉપરનાં લખાણો તથા દંતકથા ઉપર, તવારીખ આધાર રાખે છે. પારસીઓની તવારીખ નૂના જુમાનામાં અવસ્તા અને પેહેલવી પુસ્તકોમાં જે લખાણો મલી આવતાં હતાં તે ઉપરજ આધાર રાખતી હતી; પણ ચાલુ જુમાનાની શોધખોળ પછી, ખીલારોફી ભાષાનાં વાંચાણ અને ગ્રીક પુસ્તકોએ તે ઉપર વધુ અજવાળું પાડ્યું છે, અને જે રાજવંશ માટે પેહેલવી અને ફારસી ગ્રંથકર્તાઓ લખાણ કરી ગયા નથી તે પછવાડેથી જાણમાં આવ્યાં: જેમકે હુખામનીઅન વંશ અને તેના મહાન પાદશાહો, કુરુશ અને દારાયસ.

બરજો નામાની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઇ.

પેહેલવી લખનારાઓ ધણોખરો આધાર ફક્ત અવસ્તા પુસ્તકમાંથી મલતાં લખાણો ઉપરજ રાખતા હતા; અને શીરદોસી અને તેના જેવા તવારીખ લખનારાઓએ પેહેલવી લખાણો અને તેના અરબી યા ફારસી તરજુમાઓ ઉપરજ આધાર રાખેલો હોવાથી, જે કાંઇ નવી તવારીખી વીગત આપણે હાલમાં જાણી શક્યા છીએ, તે પ્રાચીન લખનારાઓ જાણતા હતા નહિ.

આ પુસ્તક, “બરજો નામા”ની ઉત્પત્તિ કેમ થઈ? નૂની તવારીખ આપણને કહે છે કે સાસાનીઅન શહેનશાહોના જુમાનામાં—મુખ્ય કરી શાહ નોશીરવાને—ઈરાન દેશની નૂની તવારીખ એકઠી કરવાની કોશિશ કરી, અને તે માટે તેઓએ દેહકાનોની મદદ લીધી હતી. તે પુસ્તકને તેઓએ “ખુદાઈ નામે” કરીને નામ આપ્યું હતું. એ પુસ્તક તે જુમાનાની ચાલુ ભાષા, પેહેલવી ભાષામાં, લખાયું હતું. એ “ખુદાઈ નામે” ચાલુ તવારીખના આકારમાં સિલ્સિલાબંધ લખાયું હતું કે ફક્ત તવારીખની જુદી જુદી ઉપકથાઓ (=episodes)નું બન્યું હતું, એ વિષે આપણને ખબર નથી. હાલમાં એ “ખુદાઈ નામે”ના થોડાક ટુકડા આપણી પાસે રહી ગયા છે, જેમાંના એક “અઈયાઢગારે જરીરાન”માં ગુરતારખ પાદશાહના ભાઈ જરીરે ધાર્મિક લગણ માથે ઉઠાવી હતી તેનું વર્ણન મળે છે. બીજો ભાગ, જદસ્પરમનું લખેલું “જરતોશ્તનામું,” જે “દીનકર્દમાં” આવેલા અરો જરતોશ્તની જીંદગીના અહવાલ ઉપરાંત કાંઈક નવી ખીનાઓ ઉપર અજવાળું નાખે છે, જદસ્પરમ જેવણુ આજથી લગભગ ૧૦૫૦ વર્ષ ઉપર થઇ ગયા, તેઓ તે વખતના કુલ્લે ઈરાનના વડા ફરતુર માતુરચેહરના ભાઈ હતા. તેઓ પોતાને હસ્તક અગત્યના હસ્તલેખો ધરાવતા હશે તેથી દીનકર્દના લખનાર પોતાના વડવા આદર ક્રેનબગ ફરખોજાઈ કરતાં વધુ શાહુદતો પોતાનાં પેહેલવી પુસ્તકમાં આપી ગયા છે. ત્રિજુ જે લખાણ પેહેલવી ભાષામાં આપણી પાસે હાલ મોજુદ છે, તે સાસાનીઅન વંશના સ્થાપક અને જરતોશ્તી ધર્મ ફરી સજીવણ કરનાર મહાન શહેનશાહ અરદશીર ખાબગાનની જીંદગીનો હેવાલ છે. ચોથું લખાણ જે કાંઈ આપણને મલતું હોય તેા તે કેરશારખ પહેલવાનને લગતી દંતકથા છે. પાંચમું લખાણ ખુનદેહેશ કેતાબમાં આવતાં પ્રકરણમાં ઈરાનના શહેનશાહોની શહેનશાહત અને હકુમતના સિલ્સિલાનો સારાંશ છે.

એ ઉપરાંત બીજાં કેટલાંક પેહેલવી પુસ્તકોમાં આપણી તવારીખની શાહુદતો વિખરાયલી મળે છે પણ સંપૂર્ણ બચાન તો કાંઈ પણ પુસ્તકમાં મલતું નથી.

પારસી તવારીખી પુસ્તકો બે હજાર વરસ ઉપર હસ્તીમાં હતાં, તેનો પુરાવો.

આસરે ૨૦૦૦ વર્ષો ઉપર આપણી પાસે તવારીખી પુસ્તકો હતાં તેનો એક પુરાવો “બાઈબલ”નાં Old Testament નો નીચલો ફક્કો પુરવાર કરે છે:—

‘And all the acts of his power and of his might, and the declaration of the greatness of Mordecai, whereunto the king advanced him, are they not written in the book of the chronicles of the kings of Media and Persia?’
(*Esther X, 2.*)

વક્તી ઈસ્વી સનેની પાંચમી સદીમાં થઈ ગયલા આર્મિનિયન લખનાર મોથ્સ કોનેસીસ કેટલીએક ન્હી ઈરાની દંતકથાઓ માટે લખી ન્ય છે, જેકે એ દંતકથાઓને તેવણુ તવારીખી શાહદતો તરીકે માનતા નથી.

મરહુમ ફરતુરજી બમારપજી દસ્તુર મીનાચહેરજી બમારપઆસાનાનાં કેતાબ-ખાનાનાં હસ્તલેખ M.K. મધે “અઈયાદગાર-ઈ જરીરાન” અને “કારનામક-ઈ અર્શીર-ઈ પાપકાન” એ બે તવારીખી લખાણ મલે છે. એ પુસ્તક લખનારે પુસ્તકની ફરેલી ઓકવણુ બહુજ ધ્યાન ખેંચનારી છે. શરૂઆતમાં જરીરની જીંદગીનો અહવાલ—જરીર જરતોશ્તી ધર્મના ફેલાવા માટેની મહાન લડાઈમાં પોતાનો જીવ અર્પણુ કરે છે તેનું બયાન—આવે છે, તે બાદ ઈરાનનાં શહેરોનું વર્ણન અને રીસ્તાનની બુલંદી વિષેના રેસાલા બાદ જુદા જુદા પુરૂષનાં નીતિવચનો આપ્યાં છે, અને તે બાદ આપણા વચ્ચે બાગીની થયલી ખરફસ્તરોને દુર કરવાની પેહેલવી નીરંગ જે અથોરાના બાઈઓ રોજ પાંચ, માહ બારને દીને, પેહેલવીમાં લખી દરબાજે લગાડે છે તે નીરંગનું લખાણ મલે છે; તે બાદ “કારનામક-ઈ અર્શીર-ઈ પાપકાન,” અરદશીર બાબગાનની જીંદગીનો અહવાલ મલે છે, જે અરદશીર બાબગાને, તવારીખ મુજબ, જરતોશ્તી ધર્મ ફરી સજવન કર્યો હતો, અને જરતોશ્તી ધર્મ પુસ્તકો જે હાલમાં આપણી પાસે સચવાઈ રહેલાં છે, તે મુખ્ય કરીને એજ મહાન નરને આભારી છે. વક્તી પાછાં જુદા જુદા મહાન પુરૂષોનાં નીતિવચનો મલે છે, અને તે બાદ ઉપર જણાવેલી સ્પંદાર્મદ મહીના અને સ્પંદાર્મદ રોજવાસી નોરોજે કદીમની “નીરંગ-ઈ વેકરી”નું લખાણ ફરી પાછું મલે છે. જે ઉપરથી આપણને માલમ પડે છે કે એ પુસ્તક લખનારે જરતોશ્તી ધર્મને લગતા બે બાગીતા બનાવોની નોંધ બે ભાગમાં લખી હતી અને પોતાનાં પુસ્તકને સલામત રાખવા માટે ફરેક ભાગની છેવટે એ નીરંગ લખી ખરફસ્તરોને દુર રાખવા મદદ આપી હતી. એ હસ્તલેખ ન્યારે છપાયા ત્યારે દીબાઓ લખનાર શેઠ બેહરામગાર તેહમુરસ અંકલસરીઆએ આપણને જણાવ્યું છે કે એ હસ્તલેખ ઉધાઈથી પુષ્કળ ખર્ચાઈ ગયા છે; તેનું કારણ શું? તેના જવાબ ઈસ્વી સને એક હજારનાં સાંલમાં થઈ ગયલા નામીઆ ઈસ્લામી ગ્રંથકાર અબુ-રઈહાન અલખીરૂની નીચે મુજબ આપે છે:—

“Now as regards these pieces of paper we have mentioned, they are evidently useless, because the power of the incantations cannot affect the object of incantation, though its influence be strong, because the planetary cycles do not agree with Persian year, and because the conditions of talismans are not fulfilled in them.”

હવે આપણે ઉપર જોઈ ગયા કે નોશીરવાન આદેલે કોરોશ કરી હતી કે તેની આગમજના સર્વે ઈરાની પાઠશાહોની તવારીખની હકીકત તે એક પુસ્તકના આકારમાં રચાવે. તે

૧ જુલેઈ Al-Bîrûnî's “Athârul Bâkiya,” i.e. “The Chronology of Ancient Nations,” written about A.D. 1000, translated by Dr. E. C. Sachau, પાનાં ૨૧૬-૧૭.

બાદ ચળદગદ શહેરીઆરે દાનેશ્વર નામના એક બહેલા પુરુષને “ખુદાઈ નામે”નું પુસ્તક તૈયાર કરવાનું સોંપ્યું હતું, જે બાબે નામીયા શાઅર શીરદાસી ઈશારો કરી ભય છે. કમનસીબ પાદશાહ ચળદગદની હાર પછી ‘ખુદાઈ નામે’નું પહેલવી પુસ્તક આરબ સરદાર સઅદ વકાસને હાથ ગયું. એ ‘ખુદાઈ નામે’નો અરબી તરજુમો અખ્દુલ્લા ઈબ્ન અલ-મોકક્કાએ કર્યો. તે અસલ એક જરતોશ્તી હતો પણ સંજોગને આધીન થઈ મોટી ઉમરે તેણે ઈસ્લામી મજહૂબ અખ્તયાર કીધો હતો, તે છતાં તેને પોતાના બાપીકા ધર્મ માટે બહુ દાગ હતી. એ પુસ્તકને “સીઅર અલ મુલુક” નામ આપવામાં આવ્યું હતું. મી૦ જી. કે. નરીમાને પ્રગટ કરેલાં પુસ્તક Iranian Influence on Moslem Literature ને પાને ૧૫૦-૧૫૧ ઉપર અખ્દુલ્લા ઈબ્ન અલ-મોકક્કા માટે નીચે મુજબ લખ્યું છે:—

“ This distinguished man who only late in life exchanged the faith of his forebears for that of Islam, and who never professed the latter with overmuch zeal, translated a series of Pahlavi writings into Arabic including the Khuday-Nameh. He was a courtier, and passed for a good Arabic poet and one of the best rhetorical writers of his times. The famous Wazir Ibn Mukla counted him among ‘the ten most eloquent men’. He must consequently have striven to suit his rendering of the book of Persian kings to the taste of his contemporaries. But we have no sufficient grounds to assume that he introduced arbitrary and material alterations into his translations or even that he greatly elaborated the rhetorical passages of the original text or invested them with an altogether different garb.”

અખ્દુલ્લા ઈબ્ન અલ-મોકક્કાએ બીજા પહેલવી પુસ્તકોનો પણ તરજુમો કર્યો હતો. જે માટે મી૦ જી. કે. નરીમાન, એજ પુસ્તકને પાને ૫૬-૬૦ ઉપર નોંધ લે છે.

હવે જોકે પારસી શહેનશાહત નાશ પામી હતી અને ઘણાકોને ઈસ્લામ અંગીકાર કરવો પડ્યો હતો, તોપણ તે લોકો પોતાનાં વતનની પુરાણી હકીકત ઉપર ફિદા હતા. અને અલબીરની કહે છે કે એ અરબી “ખુદાઈ નામે”નો સીસ્તાનના હાકેમ ચાકુબ ઈબ્ને લૈસ સફરરએ સને ૨૬૦ હીજરી(= ઈ. સ. ૮૭૪) માં તુસ શહેરના રેહવાસી અબુ મનસુર બિન અખ્દુર રઝક બિન અખ્દુલ્લા બિન ફરરોબ પાસે ફારસીમાં તરજુમો કરાવ્યો હતો. ઈ. સ. ૯૬૦ માં અબુસાલેહ મનસુરે શાઅર હકીકીને તે ફારસી ભાષાનો તરજુમો બેતમાં ગાઠવવાને હુકમ કર્યો હતો, જે કમનસીબ શાઅર શાહનામાંનો થોડો ભાગ લખી મોતને શરણ થયો હતો. એ બાદ આસરે બારે વરસે મહમ્મદ ગઝનવીએ શીરદાસીને એ સંપૂર્ણ કરવાનું કામ સોંપ્યું અને શાહનામું તૈયાર થયું.

‘ખુદાઈ નામે’ ગુમ થયું નથી.

ઈબ્ન મોકક્કાએ “ખુદાઈ નામે”નાં પહેલવી પુસ્તકના કરેલા તરજુમા માટે નાઅેલડેકે આપણને કહે છે કે

“ There is little probability of Ibn Mukaffa’s work being again brought to light in its entirety. But on the other hand, it will indeed be possible to gather together in course of time more and more stray passages belonging to the book ;.....”¹

1 “Iranian Influence on Moslem Literature,” p. 150.

જે રીતે નાઅલકેકે ઈબ્ન મોકક્કશાનું પુરતક “સીઅર-અલ-મુલુક” સજીવન કરવાનું આશા રાખે છે, તેમ, આપણે નૌશીરવાન આદેલ અને યજ્ઞદગર્દે તઈયાર કરાવેલાં “ખુદાઈ નામે”ની અસલ પેહલવી નકલ મેલવવાને આશા રાખી શક્યે? મહુમ અર્વેદ તેહમુરસ દીનશાહ અંકલે-સરીઆના ‘માદીગાને હુન્નર દાદીસ્તાન, ભાગ ૨) નં’ની પ્રસ્તાવનામાં શસ્તુલ-ઉલમા ૩૦ જીવનજી જમશેદજી મોદી જણાવે છે કે:—

“એક અસલની પેહલવી આપડી, કે જેનું નામ “ખુદાઈ-નામે” હતું અને જેને લગતો ઈશાશે રીરદોસ્તીનાં શાહનામાંમાં પણ મલે છે, તે મેલવવા અર્વેદ તેહમુરસ ધણા મઠયા હતા. શેઠ ૩૦ બ૦ પેમાસ્તર, કદાચ અર્વેદ તેહમુરસ તરફથીજ મળેલી ખબરને આધારે, કહે છે કે એ હસ્તલેખ એક ધરાની જરતોશ્તી બાઈની મતા હતી. તેણીને જમાઈ મુંબઈમાં હોવાથી અર્વેદ તેહમુરસે તેને જોલાવ્યો અને એ હસ્તલેખ પોતાનાં સાસુ પાસેથી લઈ આવવા તેને ખાસ ઈરાન મોકલ્યો. તેહમુરસના કલા મુજબ તે ઈરાન ગયો અને તે આપડી દારૂ ભરવાનાં ભોંયરાંમાં મુકેલી હતી ત્યાંથી બહાર કાઢી. આ વાત બાઈની જાણમાં આવતાં તેણીએ તે કરખાના હુકેમ આગલ પોતાના જમાઈ સામે ફર્યાદ નોંધાવી અને તે હસ્તલેખ પાછો મેલવ્યો. તેણી આ આપડી દર જમશેદી નવરોજને દિવસે ભોંયરાંમાંથી બાહર કાઢતી અને ફાટાંટુટાં પાનાં કાઢી નાખી પાછી ત્યાંજ મુકતી. આ વિષે તેહમુરસને ધણા સંતાપ થતો. હું જ્યારે એપ્રિલ સને ૧૯૧૧ માં ઈરાન જવા માટે મુંબઈથી ઉપડ્યો (પાછલથી નાદ-રસ્ત તખીઅતને લીધે આ મુસાફરી છોડી દેવી પડી હતી) તે વખતે મને ભલી દુઆઓ અને ઉત્સાહ આપનાર જે સંદેશાઓ મળ્યા હતા તેમાં ખોઈ દીધેલી એક તક માટે થતા ખેદ સાથે હજી મને આ વિદ્વાન બાપના વિદ્વાન બેટા શેઠ ખેહરામગાર તેહમુરસ અંકલેસરીઆના શખ્દો ચાદ આવે છે: કે આ “ખુદાઈ-નામે” કે જે મેલવવા તેમના પિતા આટલા બધા ઉત્સુક હતા તેની મારે તપાસ કરવી. આ “ખુદાઈ-નામે”નો ઈશાશે મોદી પુનદેહેરામાં મલે છે.”

ખબર કહાડતાં ૩૦ જીવનજીએ જણાવેલાં ઉપલાં બાનુનું નામ “દૈલતે નૌશીરવાન” મલે છે અને એઓ યજ્ઞદ શેહેરના “મહલ-એ-દરતુરાન” મધે રહેતાં હતાં. શું આપણી કામ એ અમુલ્ય હસ્તલેખ મેલવવાની કોશિશ નહિ કરશે ?

મહરમદ ગજનવીએ શાહનામું બરપા કરાવ્યું; અને તે વખતમાં બની કાંતકથાઓ ઉપ-રથી શાહનામાંમાં નહિ વર્ણવવામાં આવેલી ઉપકથા (=episodes) લખવાને બીજા શાઅરોને ઉલટ પેદા થઈ, અને તે આધારે સામ, લોહરાસ્પ, કેરશાસ્પ, સૌહરાય, ફરામજ, જહાંગીર, બહમન, અને અરપંદીઆર નામાં, આ બરજો નામાં સાથે લખવામાં આવ્યાં, અને એ નામાંઓમાંનાં ધણાએક લખવાનું માન બરજો નામાંના લેખક ‘અબુ તાહેર તરસુસી’ અથવા તો ‘અતતાઈ’ને ફાલે નય છે. એ લખનારની તવારીખ માટે આપણે બહુજ થોડું જાણ્યે છીએ. જે પણ આપણે જાણી શક્યે છીએ તે એ બરજો નામું ખતમ કરતાં શાઅર પોતાને માટે જે કાંઈ કહી નય છે તે ઉપરથીજ, અને “મુંબઈ સમાચાર” છાપખાનામાં છપાયેલાં બરજો નામાંનાં અઢારમાં દફતરની આખેરીનાં પાનાં ૨૬૨-૨૬૭ ઉપર જે કાંઈ લખાણ મલે છે તે ઉપરથી આપણે મેલવી શકીશું. તેના કેટલાએક ઉતારાઓ શખ્દસ: નીચે મુજબ છે: શાઅર જણાવે છે કે:—

“.....હું અતાર્થ સાચર એમ કરી કેહું છેઉં.....”

“તેથી એ વાત મુખતેસર કરીને હવે મારે ઉસ્તાદ અબુલ કાશમ રીરદોસ્તી જે આગલી કેતાબમાં બીજા પાદશાહે ઉપર દોઆ લખી ગયો છે તેજ મીસાલ હું તેનો શાગરદ અતાઈ શાઅર મારી બનાવેલી કેતાબમાં તે પાદશાહ કેખોસરો ઉપર દોઆ કરી લખી જઉં છેઉં.....”

અરજે નામાનો લખનાર ફીરદોસીનો ચેલો હતો.

“હવે મારા ઓસતાદ અબુલ કાસેમ ફીરદોશીને તથા મારી મીસાલના ઘણાંએક શાગેરદો થઈ ગયા છે. તે લોકોએ ખીબત પાદશાહ તથા પેહલવાનોનાં નામાં પોતાને નામે બનાવીને આલમમાં બહાર કીધાં છે પણ તે મારા ઓસતાદ ફીરદોશીએ પાદશાહ સુલતાન મેહમુદ ગઝનવીની ફરમા-એશથી શાહનામું બનાવેલ છે તે મારા ઓસતાદને પાક ઈઅજદાંની દરબાહથી બોલેરગી મલી છે, તેવી કોઈ શાએરને મલી નથી અને મલશેખી નહિં. પણ હું અતાર્થ પાક ખાદાએની નજદીક ઉમેદ રાખું છું કે મારા ઓસતાદનાં કદમની ખાકની નીચે મનેખી જગા બખશજે શા વારતે કે મેંખી એ બરજેનામું બનાવવા ઉપર મહેનત તથા સખતી તથા રંજ ધણી ખેંચી છે. તેથી હું મારા દેલમાં ખીરાક ઉમેદ રાખું છું કે કોઈ દાના મરદ એ બરજે નામાનું દફતર વાંચશે ઈઆ સાંબળશે તો તે શખસ મારે ઉપર આફરીન કરશે તેથી મારું રોવાન બેહુશતનાં દરમેઆનમાં ખુશી થશે કે જેવાર મારી ૭૦ સીતેર વરસની ઉમર યુજરી તેવાર પાક ઈઅજદાંએ મારે ઉપર બખશેશથી ફજલ કીધી. ઇઆને મને બરજે નામું જોડવાની ઈઆદ આવી તેથી અવલ મેં એક બઅંત કીધું તે બઅંત આએ નીચે લખીઉં છે.

બઅંત

“ અગરએ બોલેરગે બઅેઆંન રાંનદેઅંદ,
જે શાહાંન બસે દાસતાન ખાંનદેહઅંદ.
વલેકીન ચીનીન દોરર ન સોફતે કરે,
જે બોરજ હમી યુને ગોફતે બસે.

“ કે બોલેરગે ઓસતાદે કેટલું એક બઅેઆંન આગલા પાદશાહોનું ચલાવયું અને કેટલીએક દાસતાનો બહાર કીધેલી છે. પણ આએ જે મેં દાસતાન બનાવી છે તે ખીબત છેલ્લાં ગાહર તથા મોતીની મીસાલની છે, કે જેનાં ગાહર કોઇએ છોડીઆ નથી. ઇઆને એ બરજે-નામાંની જેવી નાદેર હેકાઅતો છે તેવી કોઈએ આજ દંન તુલીક બહાર કીધી નથી તે મેં બહાર કીધી, તેથી મારી મારા પાક ઈઅજદાંને શરતબંધ પોંડયાડી.”

આ બેતબાજમાં લખાયલાં બરજે નામાના લખનાર ૬૦ ધ૦ ન૦ પટેલે, પણ જ્યારે ૧૮૦૦૦) બેત બરજે નામાની જોડી, ત્યારે તેમણી ઉમર પણ સીતેર વરસની હદ પુરી કરી ગઈ હતી.

એનસાઇક્લોપીડીઆ ઓફ ઇસ્લામનું આ લખનાર માટે મત.

અબુ તાહર તરસુસી માટે “એનસાઇક્લોપીડીઆ ઓફ ઇસ્લામ” (Encyclopædia of Islam, I, 115) માં નીચે મુજબ જણાવે છે:—

“ Abu Tāher Tarsusi (Tartusi, Tūsi) Muhammed b. Ḥasan b. ‘Alī b. Musā the name of a person, otherwise unknown, that passes for the author of some extensive prose romances written in Persian and translated into Turkish. The titles of these romances are: Kāhramān nāme (a story of Kārahmān at the time of the ancient Iranian King Hushang), Dārūb nāme (a history of Darius and Alexander), Kirān-i Ḥabāshi, concerning which comp. Rieu, cat. of Turkish MSS. pp 219 et seq.

Bibliography: Etche in “Grundriss der Iranischen Philologie, ii. 318; Mohl, Livre des Rois,” i. preface, pp. 74 et seq.

મોસ્ચે મોહલનું મત.

મોસ્ચે મોહલ એજ લખનારને માટે લખતાં જણાવે છે કે: —

‘Kiran Hahshi is the history of a hero who lived under Kai Kobad and after innumerable exploits became the Viceroy of Bactria. This tale is taken from the compilation of Abu Taher.’¹

ઉપલી શાહદતો મુજબ “એનસાઇક્લોપીડીઆ ઓફ ઈસ્લામ”માં જણાવેલા અબુ તાહરે પુસ્તી તે બરજો નામાંના લખનાર નથી, પણ જુદાજ શખ્સ છે.

મોસ્ચે મોહલ “બહમન નામે”નું ગયાન કરતાં નીચે મુજબ જણાવે છે:—

“The last poem of this series is Bahmannameh. It is almost entirely devoted to the history of the family of Rustem, although King Bahman, son of Aspandiar is the nominal hero. This poem is dedicated to Seldjou Kidi, a homed son of Malikshah. The author whose name is unknown appears to have been a partisan of this prince during his long struggle with his brother. As mentioned there that the book was conveyed to Mahmoud soon after his accession to the throne. The epoch to which he makes allusion is the year Hijri (1104 A. D) when Mahmoud succeeded in putting himself in possession of the long contested heritage of his father and when he took the title of King. Bahman nameh appears therefore to have been composed at the end of the fifth century Hijri.”

ખેહદીન કાવસજી એફલજીએ ‘માહે અકટાબર સને ૧૮૫૨ ઈસવી’ માં “બહમન નામુ”નું છે તેનાં “તાઈટલ પેજ” ઉપર લખે છે કે:—

“અબુતાયેર તુશીએ ફારસી ભાશામે કીધેલું છે. તેહેનો ગુજરાતી ભાશામે તરજુમે કાબેલ શખશે કરી તેહેનાં બે વાલમ બનાવેલા છે તે ઉપરથી હાલની ચાલુ ગુજરાતી માં મુજબ સુધ કરીને.”

મહુમ જમશેદજી પાલજી કાપડીઆ ‘તવારીખે કદીમ ઈરાન’ના પાના ૪૯ ઉપર પોતાની એક ‘નોટ’ આપતાં નીચે મુજબ જણાવે છે:—

[અબુતાયેર એબને હશન બીન અલી બીન મુસી અલતરશુશી નાંમનો એક ફારસી યકાર પોતાના બહમનનામાંમાં આ પ્રમાણે બોલે છે.....જુઓ એનું હાં લં માં પુસતક.....]

શીરદોરી પોતાનું મહાન કાર્ય ખતમ કરીને ૪૧૧ હીજરી (= ૧૦૨૦ ઈસવી) માં વરસતી ઉમરે મરણ પામ્યા હતા. બરજો નામાંમાં અબુ તાહરે તરસુસી લખી છે કે “જેવાર મારી ૭૦ સંતેર વરસની ઉમર ગુજરી તેવાર પાક ઇબજદાંએ મારી બખશેશથી ફજલ કીધી ઈઆને મને બરજોનામું જોડવાની ઈઆદ આવી.”

1. “An introduction to the Shah-Nameh of Firdousi from the French of Jules Halévy,” by Khandalwala, p. 76.

2. “An Introduction to the Shah-Nameh of Firdousi from the French of Jules Halévy,” p. 68.

ઉપલાં મોહલનાં લખાણ મુજબ “બહમન નામાં”ના લખનારને આપણે “અબુ તાહર [તુસી] તરસુસી” સાથે મેલવી શકતા નથી અને બરજો નામાંનો લખનાર ‘અબુ તાહર તરસુસી’ છે પણ તેની કાંઈ વધુ વિગત અપવા તવારીખ મલી શકતી નથી.

આગલા ઇસ્લામી લખનારાઓએ પારસી તવારીખની સેવા બજાવી છે.

ઇસ્લામી લખનારાઓને આપણે દીન દુશ્મન ગણ્યે છીએ, તેઓ આપણી તવારીખ જીવતી રાખી ગયા છે. તેઓ આપણી દીન અને આપણા પાદશાહ પહેલવાનો માટે બહુજ માન સાથે લખી ગયા છે. હજરત મહમ્મદ પેગામ્બર પોતે મગરબી દરશાવે છે કે તેનો જન્મ નોશીરવાન આદેલના જમાનામાં થયો હતો. હજરત મહમ્મદ જ્યારે રોહરે મદીનામાં પોતાના ધર્મનાં વ્યાખ્યાન આપતા હતા, ત્યારે એવણના કુરેશી ટોલાનોજ એક રાખસ નામે નોદર, તે વ્યાખ્યાન સાંભલનારાઓને પોતા તરફ ખેંચી લેવા માટે, પોતે જે અસલ ઈરાની દાસ્તાનો બણતો હતો તે કહી સંભલાવતો હતો.^૧

વલી એજ બાખતમાં મોસ્યે મોહલ જણાવે છે કે:—

“...Naser Ibn-al-Kareth had brought from Persia, the history of Rustom and Asfandiar and had it recited in the assemblies of the Koreischites that made Mahomed pronounce the verse.....Chap XXXI verse 6 of Koran.”

શીરદોસી પોતાનાં “શાહનામા”માં લખે છે કે “બુદાના કસમ ખાઇન કહું છું કે જે કોઈ જરતોશ્તી ધર્મ નહીં ધરાવે તે કદી પણ બેહુશતનો રસ્તો જોઈ શકે નહિ.” હજરત મહમ્મદ માટે ખીજ એક દંતકથા છે કે અલીએ એક વખતે એક લડાઈમાં બહુજ બહાદુરી બતાવી. હજરત મહમ્મદે કહ્યું કે આજે તું રસ્તમ જેવી દલેરીથી લડાઈ કરી. દંતકથા વધુ જણાવે છે કે તે ઉપરથી અલીએ રસ્તમ કહેા હતો તે જોવાની આરજી કરી. કહું છે કે હજરત મહમ્મદે બુદાને અરજ કરી કે થોડા વખત માટે રસ્તમને આ જોલાંનમાં મોકલે, અને કહેવામાં આવ્યું છે કે હજરત મહમ્મદની અરજ કબુલ રાખવામાં આવી. આ દંતકથા કાશમાર તરફની છે; અને ઈસ્લામી ભાદર્યો ઈરાની તવારીખી પુરૂષો માટે શું લાગણી ધરાવતા હતા તેનો આ એક પુરાવા છે. ઈસ્લામીઓએ ખોટાં ધાર્મિક ગ્રન્થને તીલાંજલી આપી આપના મહાન શેહનશાહોની પવિત્ર યાદને જુદી જુદી ગીતાંજલી આપી છે, અને આપણી પાસે જે કાંઈ તવારીખ મોજુદ છે તેનો એક નાદર હીરસો એ સાહેબોનાં નિખાલસ કાર્યને આભારી છે.

અબુ તાહર તરસુસીએ “બરજો નામું” ફારસીમાં રચ્યું; તેનો ગુજરાતી તરજુમો કરવાનું માન નામીયા મેહરજી રાણા ખાનદાનના એક બાહોશ વિદ્વાન નખીરાને હસ્તક બન્ય છે. તેવણ સાહેબ દસ્તુર ફરામજ કેરશાસ્પજ મેહરજીરાણા છે, જેણે “બુદેહ અવસ્તા,” અને “શાહનામાં” ઉપરાંત આ “બરજો નામાં”નો ગુજરાતી તરજુમો કર્યો હતો. એવણ સાહેબની બાહોશી વિષે મરહુમ દસ્તુર મુલ્લા શીરોજીએ ઘણાંએક ખેતો લખ્યાછે. એવણ સાહેબનું મરણ તા. ૨૫ મી ઓક્ટોબર ૧૮૧૯ ઈસ્વી ને દિને નિપજ્યું હતું.

તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર ૧૮૪૪ ના દિવસથી ‘વર્ગમાન પ્રેસ’ના માલેક શેઠ કાવસજી બરજોરજી સંજલણએ ગુજરાતી બરજો નામાં છાપવાનું શરૂ કર્યું હતું, અને તેનાં પહેલાં સાત દફતરો માત્ર ૧૮૪૮ ના માસ સપ્ટેમ્બર સુધીમાં છપાવી બાહર પાડ્યાં હતાં. એ બાદ “યુનીયન પ્રેસ”ના માલેક શેઠ ન્હાનાભાઈ રસ્તમજી રાણીનાએ ઈસ્વી સને ૧૮૬૮ માં

૧. જુલો “The Religion of the Iranian Peoples,” G. K. Nariman’s Translation, p. 183.

૨. “An Introduction to the Shah-Nameh of Firdousi, from the French of Jules Mohl,” by Khandalwala, pp. 9-10.

દફતર પહેલું, અને ઈસવી સને ૧૮૭૧ માં દફતર ખીન્નું છાપી પ્રગટ કર્યું હતું. આગલ સાત દફતરો છપાઇ ગયલાં હોવાથી “મુઁબઈ સમાચાર પ્રેસ”ના માલેક શેઠ માણિકજી બરજોરજી મીનોચેહર હોમજીએ ઈં સં ૧૮૭૫ માં આંઠમાં દફતરથી છાપવાનું કામ હાથ ધરી “બરજો નામા”નાં ૧૮ પુસ્તકો ૧૮૭૬ માં સંપૂર્ણ કીધાં હતાં.

ઈં સં ૧૮૭૧ માં શેઠ દાદાભાઈ એદલજી પોંહચખાનાવાલાએ “બંદે ખોદા”ના તખલ્લુસ હેઠલ, “બરજો અને મેહેર સીમીન ઓનર”નો નાટક “પરશીયન જોરાસ્ત્રીઅન નાટક મંડલી” માટે રચ્યો હતો.

મરહુમ દસ્તુર મીનોચેહર દસ્તુર જમાસ્પજી જમાસ્પઆશાનાએ શાહનામાંના તરજુમાંના ચાર દફતરો ઈં સં ૧૯૧૧-૧૯૧૫ સુધીમાં છપાવી બાહેર પાડ્યાં હતાં, તેમાં ચોઠા દફતરની આખેરીએ “બરજો નામા”નાં પહેલા બે ભાગો છપાવ્યા છે, જેમાં “સુસન રામેશગર”નો કીસ્સો સમાઈ જાય છે.

મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબ ફરામજી કેરશાસ્પજી મેહરજીરાણાએ જે ફારસી નક્લ ઉપરથી તરજુમો કર્યો હશે તે નક્લ સંપૂર્ણ નહિ હોવી જોઈએ. કારણ કે ૧૮૪૮ માં છપાયલાં દફતર છઠાંમાં પ્રગટ કરનાર શેઠ કાવશજી નોંધ કરે છે કે ‘હમેએ કબુલાત આપી હતી કે બેહરાતી ફરાંમજી દશતુરનાં કીધેલા બરજો નાંમાનાં તરજુમાંની પુરાતન એબારતન હાલના રેવાજ પરમાણે શુધારીને તે નામું હમેએ છાપવું તે મુજબ તે મધેથી પાંચ દફતરો હાલ છપાઈ ચુકાં છે. અને આ છઠાં દફતરને છાપવાનો અટકાવ અમેને એટલા વાશતે થાયેઓ હતો કે દશતુર ફરાંમજીએ બરજોર પહેલવાંનની દાશતાંનનો જે તરજુમો કરેઓ છે, તે મધે બરજોની લઘઈની થોડીએક ખીના દાખેલ કીધામે લાવેઆ નથી, તે દાશતાંન પેદા કરવાને વાશતે આએ દફતરને દીલમે રાખવાની જરૂર પડી હતી.—કાંએજે ફારસી જુબાનમાં લખેલાં બરજો પહેલવાંનની દાશતાંનનાં દફતરો બેએ જગંથી હમારા તપારીઆમે આવેઆં તેહમાંખી તે દાશતાંન હમુને મલી આવી નહિ અને પારસી કુવરજી કાલા પટેલ ભરૂઆ દાખતર પારસેથી તે અધુરાં દાશતાંન મધેની કેટલીએક ખીના હમાને મલી આવી છે તે દાશતાંન એ છઠા દફતરમાંહાં રાફે (૧૭૨) થી દાખેલ કીધી છે.....”

ફારસી ભાશામાં લખાયલાં બરજો નામા.

એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે જે જે નક્લો અસલ ફારસી “બરજો નામા”ની આપણી પાસે છે, તે દરેકમાં કાંઈ એકસરખું લખાણ હશે નહિ, પણ નક્લ-નવીસોએ પોતા તરફથી કોઈ કોઈ વખતે નવા ઉમેરાઓ (=interpolations) કીધા હશે, અથવા તે પોતાને નહીં ગમતા ફકરાઓ કઢાડી નાખ્યા હશે, જેનો એક સુંદર દાખલો જેમ્સ એલ્કીન્સનનાં શાહનામાંનો ઈંગ્રેજી તરજુમો પુરો પાડે છે.

એલ્કીન્સને પોતાનો તરજુમો ઈં સં ૧૮૩૨ માં બાહેર પાડ્યો હતો, અને તે તરજુમો દીજરી સને ૧૦૬૩ (= ઈ. સ. ૧૬૬૩)માં તવાકુલખેગે “મુનતખબ-ઉલ-તવારીખ” નામે સંક્ષેપમાં શાહનામું રચ્યું હતું તે ઉપરથી કર્યો છે. અને અન્યથા જેવું તો એ છે કે એ એલ્કીન્સનવાલાં શાહનામાંમાં “બરજો નામા”નો સુસન રામેશગરવાલો ભાગ આવી જાય છે, કારણ તવાકુલખેગે જે હસ્તલેખ ઉપરથી “મુનતખબ-ઉલ-તવારીખ” રચી હશે તેમાં એવાં ખીન્ન પુસ્તકોનાં લખાણ દાખલ કરવામાં આવ્યાં હશે.

એ બાબે મોરચે મોહલ નીચે મુજબ જણાવે છે:—

“It is thus that one finds in several places the poem of Souseen the magician and some long extracts of the epic history of Barzor son of Sohrab which is still extant under the title of Barzor Nameh. It seems the copyists have

introduced these episodes for the purpose of making up the sixty thousand couplets that the work is supposed to comprise as declared by the author himself but which he did not really attain."¹

આ મુજબ જે રીતે “શાહનામાં”માં “બરજો નામાં” વગેરે નામાંઓનાં લખાણો ઉમેરા (interpolation) તરીકે દાખલ થયાં, તેમ વલી ધણા ખરા નામાં લખનારાઓ શીરદોસીએ મુકી દીધેલી અથવા શીરદોસીનાં શાહનામાંમાં બાકી રહી ગયેલી કેટલીક ઉપકથાઓ, પોતે મેલવેલી દંતકથાને આધારે લખી શરૂ કરતાં શીરદોસીનાં શાહનામાંનોજ આધાર લેઈ, પોતાની ઉપકથાનું સાધન અને સિલસિલો શાહનામાંની કોઈએક ઉપકથા સાથે, અથવા તો તે ઉપકથાની કેટલીએક કડીઓ સાથે જોડી દેતા. જેમકે “સામ નામે”નો લખનાર પોતાનું નામું શરૂ કરવા આગમ્ય મીનો-ચેહરની પેહેલી દરબારનું જે બયાન શીરદોસી આપે છે ત્યાંથી પોતાનાં “સામ નામે”ની શરૂઆત કરે છે. “જેહાંગીરનામાં”નો લખનાર શીરદોસી મુજબ સોહરાબનાં મરણ બાબે કેટલીએક લીટીઓ લખ્યા પછી પોતાનું જેહાંગીરનામું શરૂ કરે છે. બરજો નામાંનો લેખક પણ, તેજ મુજબ, સોહરાબ અને રૂસ્તમની લડાઈ તથા સોહરાબનાં મરણ બાબે ઘણાં કરવા બાદ બરજોનાં હાસ્તાન ઉપર બંધ છે.

બરજો નામું તવારીખી પુરૂષોનું બયાન કરતી એક દંતકથા

બરજો નામું એક તવારીખી પુસ્તક ગણાય કે? એ સવાલ ધણાએક સાહેબો ઉભો કરે છે. બરજો નામાંનો તવારીખી પુસ્તક તરીકે ઉપયોગ કરી શકાય નહિં. પણ બરજો નામું જૂનાં ઈરાનની રીતભાત તથા આપણા ધરાની નયાગાનોની નેકી, નીતિ, દેશ તરફની બન-ફેશાની અને બહાદુરીના અચુક દ્રષ્ટાંટ રજૂ કરનાર પુસ્તક છે. બરજો નામાંનું હાસ્તાન સત્તાધારી તવારીખ કેહવાય નહિં, તોપણ તવારીખની ઉત્પત્તિ દંતકથા ઉપરથીજ છે અને બરજો નામું જુદી જુદી દંતકથાઓથી બરપુર છે. એ દંતકથામાં બાગ લેતાં બધાં પાત્રોને માટે શક લેઈ જવામાં આવે તો તે આપણે કબુલી શકીશું નહિં, કારણ એ દંતકથામાં આવેલાં ધણાંએક નામે અવસ્તા, પેહેલવી અને પાજંદ સાહિત્યમાં આપણને મળે છે: જેવાં કે કમ્બુસર, અક્રાસીયાબ, તુસ, ગસ્તહમ, ગુદર્જ, ગીવ, ફરીબુજ, વિગેરે.

સવાલ ઉઠાવવામાં આવે છે કે રૂસ્તમ જેવા જેહાન પેહેલવાનનું અને તેનાં ખાનદાનનું નામ અવસ્તામાં આવતું કેમ નથી? કેરસારખ નામાવાલું પેહેલવી પુસ્તક કહે છે કે અહુરમઝ્દના પુત્ર આતાશ ઉપર ગુરજ મારવા માટે અહુરમઝ્દે કેરસારખને બેહરશમાંથી બાતેલ કર્યો હતો; અને તેથી અરો જરતોશ્તે કેરસારખની તરફથી અહુરમઝ્દની દરબારમાં અરજ ગુનરી હતી. તેજ મુજબ જરતોશ્તી દીનને દુન્યામાં બહાર કરનાર શાહ ગુરતારખના બેટા રૂઈનતન અરખંદીયારને મારનાર રૂસ્તમ અને તેનાં ખાનદાનને મશુઓએ અવસ્તામાંથી બાતેલ કર્યું હોય; પણ શીરદોસીએ શાહનામાંનો મુખ્ય ભાગ રૂસ્તમ પેહેલવાનની તારીફમાં રોષ્ટ્ર રૂસ્તમને જગ આશાકારા કર્યો છે.

રૂસ્તમ અને પેહેલવી-પાજંદ પુસ્તકો

અવસ્તા જમાનાના મશુઓએ રૂસ્તમનું નામ પોતાનાં પુસ્તકોમાં લીધું નહિં હોય એ બનવા ભેગ છે, ફક્ત રૂસ્તમ અને તેના સાથીઓએ તુરાન સામે લડેલી લડાઈને ઈશારો અવસ્તામાં આપ્યો છે તે ફરવરદીન ચરતના સરદા ૯ ના ૩૭-૩૮ માં ફરદોસી છે:—

“(૩૭) અરો (લોકો)નાં ભલાં, શૂરાં (તથા) (દુનિયાંની) આબાદી કરનારાં ફરોહરોને હુમો માન સાથે યાદ કરીએ છીએ. (જે ફરોહરો) પુષ્કળ લશ્કરવાળાં, હથિયારબંધ થએલાં, હથે

1. “An Introduction to the Shah-Nameh of Firdousi from the French of Jules Mohl,” by Khandalwala, p. 92. 2. Ibid., p. 60. 3. Ibid., p. 62.

વાવટો રાખનારાં (તથા) પ્રકાશિત છે). જે તરફ જોરેમંદ પેહેલવાનો દાનુઓ (ઈઆને દીન દુરમનો)ની સાંમે લડાઈ ઉઠાવે છે, તે તરફ ભયંકર લડાઈઓમાં તે પેહેલવાનો (ની મદદ)ને માટે ફરોહરો ભય છે.

(૩૮) ત્યાં (યાને લડાઈઓમાં) તુરાની દાનુઓનાં ક્ષેત્રમંદ ટ્રેવતને (અગ્નિ ફરોહરો!) તમે તોડી નાખો છો; ત્યાં (યાને લડાઈઓમાં) તુરાની દાનુઓની ખરાબીઓને તમે તોડી નાખો છો. તમારે લીધે (યાને તમારી કુમકને લીધે) સરદારો, જોરેમંદ પહેલવાનો, જોરેમંદ સૌરખતો (તથા) જોરેમંદ ક્ષેત્ર મેલવનારા પુરતી બાહુદુરી ધરાવનારા તથા ધણોજ ફાયદો કરનારા થાય છે.”

પાછલા જમાનાની પાળુંદ “આક્રીન બા નામે બુજેર્ગાન” અને “પાળુંદ આશીરવાદ”માં રસ્તમનું નામ આવે છે. “આક્રીન બા નામે બુજેર્ગાન”માં રસ્તમનું નામ “સાંમે નરીમાન” સાથે મળે છે. જેમાં દુવા ગુબરવામાં આવે છે કે: “જોરે-મંદ બેદૂ ચૂન સાંમે નરીમાન! અઓજવાંનવર બેદૂ ચૂન રસ્તમ;” અને સાથે સાથેજ રસ્તમની ધણી નામરજી છતાં એની સાથ લડાઈ કરીને એને હાથે બન ગુમાવનાર રૂઝનતન અસ્પંદયારને “નીજેવર બેદૂ ચૂન અસ્પંદયાર દીન યાવર!” કરીને માફ કરવામાં આવ્યો છે. વલી હીંદુસ્તાનમાં આવ્યા બાદ હીંદુસ્તાનના મોખેદોએ રસ્તમ અને તેનાં કુટુંબનું નામ “ધુપનીરંગ”માં દાખલ કર્યું છે.

“અધ્યાદગારે જરીરાન” મુજબ, જ્યારે શાહ ગુસ્તાસ્પ ધાર્મિક લડાઈ બહાર કરે છે ત્યારે જુદાં જુદાં રોહરમાંથી તે લડાઈમાં જવા જે લશ્કરીઓ તૈયાર થયા “(તે કુપ કરતાં લશ્કરમાં) ધણાક રસ્તમ (જેવા પહેલવાનો)ના બાલાઓ, ધણાક તીરથી ભરેલા બાથાઓ, અને ધણાક રોશન બખતરો, અને ધણાક ચાર પટોનાં બખતરો હતાં.”

“શત્રોઈહા-એ-અઈરાન”માં જુદાં જુદાં રોહરનાં વર્ણન કરતાં જણાવે છે કે “ફરીઆવનું રોહર અને બજુલસ્તાનનું રોહર સીસ્તાનના પાદશાહ રતરતામે સ્થાપ્યું.”

મરહુમ એરવદ તેહમુરસ દીનશાહ અંકલેસરીઆની “મોદી બુનદહિશન”નું પ્રકરણ ૩૩ ખું “જુદા જુદા હબરાઓમાં ઈરાન દેશ ઉપર આવતી આફતો”નું બયાન કરે છે. એ પ્રકરણના ૮ મા ફકરામાં જે લખાણ મળે છે, તેનો શેઠ બેહરામગાર તેહમુરસ અંકલેસરીઆએ કરેલો તરજુમો નીચે મુજબ છે:—

8. “One is he who was named Zēngiâw, who had venom in his eyes, and came from the Tâzîs to the sovereignty of Îrân-sahr; he killed whomsoever he beheld with the evil eye; the Iranians wished for Frâsyâw with eagerness, until he killed that Zēngiâw and ruled over Îrân-sahr and having carried away many men from Îrân-sahr, settled them in Tûrkastân and desolated and disintegrated Îrân-sahr; until Rûtastahma marched from Sigistân and captured the king of the Gâmbârâns, and released Kay-us and other Iranians from captivity, made battle with Frâsyâw on the margin of the river Hûrêy, which they call Spâbân, gave defeat thither, and made many other battles with him, until he cast him defeated in Tûrkastân, and again prospered Îrân-sahr.”

૧. જુલો કંગાની ખુદેહ અવરતા (આવૃત્તિ દશમી), પાનું ૪૩૪.

૨. “અધ્યાદગારે જરીરાન, શત્રોઈહા એ અઈરાન અને અફદીઅ વ સહીગીઅએ સીરવાન,” તરજુમો કરનાર ૬૦ જીવનજી જમશેદજી મોદી, બી. એ., પીએચ. ડી., પાનું ૧૧.

૩. “અધ્યાદગારે જરીરાન, શત્રોઈહા એ અઈરાન,” વિગેરે, તરજુમો કરનાર ૬૦ જીવનજી જમશેદજી મોદી. બી. એ., પીએચ. ડી., પાનું ૯૧.

ઉપદ્ધું બુનદહિશનનું લખાણ, કાઉસ માળ્યન્દરાન ઉપર કીધેલી ચઢાઈમાં પોતાનાં લશ્કર સાથે કેદ પકડાયા તથા તેમાંથી રસ્તે તેનો છુટકારો કીધો તેને લગતાં શાહનામાંનાં બયાન સાથે મલતું આવે છે કાઉસ જ્યારે માળ્યન્દરાન ઉપર હુમલો લેઈ ગયા હતા, ત્યારે પોતાની ગેર-હાજરીમાં ઈરાનની સંભાલ લેવાની બલને અરજ કરી હતી.^૧

મરહુમ એરવદ તેહમુરસની “મોટી બુનદહિશન” બાબ ઉપર નાં છેલ્લા ફકરામાં વધુ લખાણ મલે છે કે “દસ્તાનથી રસ્તમ અને જુવારેહનો જન્મ થયો હતો.”

બુનદહિશનનો આ બાબ રસ્તમની સામેની મગુઓની લાગણી માટેનો એક બીજો ઈશારો રજુ કરે છે, આ બાબના શેઠ બેહરામગારે પાડેલા ફકરા ૪૨-૫૧ માં નીચે મુજબ લખાણ મલે છે:-

“42. Of Sâin were born six children in pairs, male and female; they were: one Damna, one Khûsrû, and one Mârinda by name; and the male and the female together had one name.

43. One of them was Dastân by name; he held him more exalted than the other brothers; he gave him the rule over Sakân and the Southern quarter.

44 He gave the governorship and landlordship to Awarô. One calls this ‘Awar-satr,’ that is ‘Awarô-satr’.

45 Sarôs and Asavahest blessed in union these regal men; therefore are the possession of horses, the possession of equipment, strength of implement, purity, publicity, delight, music and fame, the more for them.

46. He gave to Damna the landlordship of Asûrastân; kingship and organisation of the law of kingship, the navigation of the sea, and the endurance of hard troubles, were for them.

48. He gave to Sparô the landlordship of Spâhân.

49. He gave to Khûsrûy the landlordship of Rayê.

50. He assigned to Mârinda the kingship of Paûs-khârgar, the erasing of terror and the dwelling in mountains,—going on mission, making night-attacks, good omen, happy omen and victory over the enemies.

51. Of Dastân were Rûtis-tabm and Aûzvâra begotten ”

ઉપદ્ધું લખાણ દર્શાવે છે કે સામના વંશના ધણુએક પેહલવાનો ઈરાનની અતરાફના બહુ લાંબા વિસ્તારના મુલકોના માલેક થયા હતા. વહી તેઓ બહુજ બલવાન હતા.

રસ્તમ અને શીરહોસી

શીરહોસી જણાવે છે કે શાહ ક્યેખુસરૂએ ગુફેનશીન થતી વખતે શાહ લોહરાસ્પને તખ્ત આપ્યું તે વેલાએ ઈરાની અમીરો શાહ લોહરાસ્પની વિરુદ્ધ હતા, પણ રસ્તમ અને બલે શાહ ક્યેખુસરૂની મરજને માન આપ્યું હતું. પણ ત્યાર બાદ શાહ લોહરાસ્પ અને ગુરતાસ્પની પાદશાહીના અમલમાં તેઓ ઈરાનને મદદ આપવાથી અલગ રહેતા હતા.

શીરહોસીનાં શાહનામાં ઉપરથી વધુ એવું માલમ પડે છે કે શાહ ગુરતાસ્પે અર્જસ્પ સાથ પહેલી લડાઈ કરવા પછી પોતાના દાકરા અસ્પંદ્યાર રીતનને જુદા જુદા મુલકો તરફ જરતોસ્તી દીનના ફેલાવા અર્થે મોકલ્યા હતા. ગુરજમે અસ્પંદ્યારની બદગોઈ કરવાથી શાહ ગુરતાસ્પે અસ્પંદ્યારને કેદમાં નાખવા પછી શાહ ગુરતાસ્પ પોતે બુબલસ્તાનમાં જરતોસ્તી દીનના ફેલાવા કાળે જઈ ત્યાં બે વર્ષ રહ્યા હતા. એ અરસામાં બેહાંન પેહલવાન રસ્તમ અને તેનાં ખેશ કુટુંબીઓએ જરતોસ્તી દીન કબુલ રાખી હતી.^૩

જ્યારે રસ્તમ પેહલવાન પોતાના ભાઈ શગાદની ફગલબાજીને લીધે મરણ પામે છે ત્યારે, શીરહોસી મુજબ, નીચલા રાખ્દો બોલે છે:-

૧. જુલો ૧૦ પાં ૬૫૦ કાપડીઆની “તવારીખે કદીમ ઇરાન,” માલકમ કૃત, પાનાં ૨૩-૨૪.
૨. વેરટ અને હવનજ બાબ ૩૧. ૩. જુલો કુતાર બીરાદરોનું “શાહનામુ” વોલ્યુમ ૬, પાનું ૬૩.

“પાક ચઝઢાનના શુકાના હોળે કે હું સઘળાં વધ” ચઝઢાંને પીછાનનાર તરીકેજ રહ્યો.મારો જે કાંઈ યુનાહ હોય તે માફ કર અને મારી મારી કબૂલ કર, કારણ કે તુંજ સાહેબ બક્ષેશનો કરનારો અને મદદનો કરનારો છે. તારા મોકલેલા પયગમ્બરની રાહ અને તારી મોકલેલી દીન તેમજ તારી રાહ રવેશ અને કાયદા એ સઘળું મેં કબૂલ કર્યું છે, અને બ્યારે હું તારી પવિત્ર દીનનો માર્ગ અને તારીજ રાહ રસમ ધરાઉં છું—ત્યારે હવે જે મારો જીવ નીકળી જશે તો મને શું ધારતી છે? મારી સઘળી છુપી વાતો તને ખબર છે—માટે તે મીનોઈ જેહાંનમાં મારો જીવ રોશન કરજે.”

ઝોટલું છતાં જેહાન પેહલવાન રસ્તમને હાથે રસ્તમની નામરજી છતાં શાહ યુરતાસ્પનો ખેટો ચલ અસ્પંદ્યાર મારથો ગયો હતો, તે સખબથી અને રસ્તમ અને તેના ખેશીઓ શાહ લોહરાસ્પના વખતથી ક્યાનીઓથી અલગ થયલા હોવાથી બહમન નામાં મુજબ અસ્પંદ્યારનો ખેટો શાહ બહમન પોતાના બાપનો ક્રીનો લેવા ખાતર, પોતાને લગાયક તાલીમ આપનાર જેહાન પેહલવાન રસ્તમ અને તેના આખાં કુટુંબનો નાશ કરવાને ઉશ્કેરાયો હતો.

બરજો

બરજો વિષે મરહુમ રોડ જમરોદજી પાલનજી કાપડીઆ પોતાની ‘તારીખે ઝુહુરે’ ઝવાલે દવલતે પારસીયાન’ના પુસ્તક પહેલાંને પાને ૪૯૯ મેં નીચે મુજબ જણાવે છે:—

“એ (બરજોનું) દારતાન ફીરદોશીએ કાંઈ ઝાઝું વરણુવેલું નથી, કેમકે તેને કોઈપણ મોખેદાએ તે દારતાનથી વાકેફ કીધો હોય, એમ મને કશું દીસતું નથી તે સાથે તે દારતાન તદનજ કહાણી કીસ્સા જેવું પણ હું માનવા માગતો નથી; કેમકે ‘બરજોર’ જેવું નામ હાખામની વંશના શાહનુદાઓના નામોની ટીપમાંથી પણ આપણે હાથ લાગી શકે છે. પાદશાહ ફરશ યાને માહતમા સાઈરસના નાહના ખેટાનું નામ જે બારદીય ફરીને હતું. તે નામજ ગાયા બરજુયા શબ્દનોજ અપભ્રંશ હોય તેમ સાફ રીતે જણાઈ આવે છે, કારણ કે આ બારદીય જેવાં વીશેશ નામનો તે તખતીમાં બ્યારે સીમેતીક બાશાનો તરજુમો આપવામાં આવ્યો છે, ત્યારે તે નામ ત્યાં બારદીય નહી, પરંતુ “બરજુયા” ફરીને લખેલું આપણાં વાંચવામાં આવે છે.”

બરજો એક તવારીખી પુરૂષ હતો તે બાબે ફારસી ફરહંગ (શબ્દકોષ) પુરાવા રજુ કરે છે:—ર શાઅર અબુલ-ખેર બિન સઅદ ઉલ-અનસરીએ ૯૬૧ હીજરીમાં ‘ફરહંગ ફતેહન મે’ બનાવી, તેમાં બરજો વિષે લખે છે કે: બરજો એક ઈરાની પેહલવાનનું નામ છે અને એ બરજો રસ્તમ પેહલવાનનો નખીરો થાય છે.

રોખ મહમુદ બિન રોખ જુઆએ ‘તોફહતુલ-જુઆ’ નામની ફરહંગ, ૯૧૯ હીજરીમાં, બનાવી, તે મધે બરજો વિષે લખે છે કે: તે એક ઈરાની પેહલવાનનું નામ છે.

સુસન રામીશગર એક યહુદી બાનુ

સુસન રામેશગરનું નામ પણ આપણને ‘બાઈબલ’માંથી મળે છે; પણ તે નામ ‘બાઈબલ’માં એક સ્ત્રીનું નહિ પણ એક રોહરનું છે. ‘બાઈબલ’ના જે પ્રકરણમાં તે મળે છે, તે પ્રકરણનું ઈરાનના તવારીખ સાથે સંબંધ હોય તેવું દીસે છે. તે Book of Esther નું એક પ્રકરણ છે જેમાં અહસ્વેરસ નામે એક યહુદી રાજા માટે લખાણ આવે છે; (અહસ્વેરસ ઈ. સ. પૂર્વે ૫૨૧ માં થઈ ગયો છે), જેનું વિષે “એસ્ટીર એમ કહે છે જે તોરાત અને ઇનજીલમાં જણાવેલો ઓશુઉઅરશ તેજ આરતેઝરહસીસ (બહમન) છે. જે “ઈસથર” સાથે પરાણીઓ હતો.”

‘બાઈબલ’ની Book of Esther નો પહેલો ફકરો બીજી અગલ્યની બીના તરફ આપણું ધ્યાન ખેંચે છે. તે આ કે અહસ્વેરસને માટે કેહવામાં આવે છે કે:

૧. જુવો કુનાર બીરાદરોનું “શાહનામું” વોલ્યુમ ૬ પાનું ૨૫૩-૪.

૨. કાવરજી બરજોદજી સંબળાનું ‘બરજો નામું,’ ૬૬૧૨ ૧ હું, દીખાઓ, પાનાં ૧૨-૧૩.

૩. ‘તવારીખે કદીમ ઇરાન,’-જમરોદજી પાલનજી કાપડીઆ, પાનું ૪૯.

“This is Ahasuerus which reigned from India even unto Ethiopia over an hundred and seven and twenty provinces.”

આપણને બરને નામાં ઉપરથી માલમ પડે છે કે જ્યારે બરને સાથની લડાઈમાં રસ્તમનું ખમ્બું ઉતરી ગયું અને ઈરાની લશ્કરની હાલત તબાહ થઈ, ત્યારે હીંદુસ્તાનથી ફરામજૂં ઈરાનીઓની મદદે ઈરાન આવ્યા હતા અને તેણે રસ્તમને બદલે બરને સાથે લડાઈ કરી બરનેને કદ ક્યો હતા. વડી જ્યારે આ લડાઈ ખતમ થઈ ત્યારે કેખસરે ફરામજૂંને પાછો હીંદુસ્તાન માકડ્યા. એટલે એ હિંદુગમમાં ઈરાની શહનશાહેનો અમલ હીંદુસ્તાન ઉપર ચાલુ હતો.

અહસ્તેરસ એક ઈરાની શહેનશાહ હતો તેનો પુત્ર પુરાવો ઈસ્થર, બાબ ૧ લો, ફરો ૧૮, આપે છે કે :

“Likewise shall the ladies of Persia and Media say this day unto all the king's princes,.....”

‘બાઈબલ’ની આ કેતાબ ‘ઈસ્થર’ના પ્રકરણ ૧, ફો ૧, અને પ્રકરણ ૬, ફો ૧૫ માં ‘શુરાન’ શબ્દ એક મેહેલનાં નામ તરીકે આવે છે, અને તેજ શબ્દ ચહુદીઓ એક સ્ત્રીનાં નામ તરીકે વાપરે છે. શમુલ ઓલમા ડૉ. જીવનજી જમશેદજી મોદીના ‘શત્રોઈદા એ અઈશન’ના તરજુમાનાં પાનાં ૧૦૫ અને ૧૪૨ ઉપર યજ્ઞગદે સાપુરાનની ચહુદી ધણીઆણીનું નામ ‘શીશીન-દોખત’ કરીને મૂકે છે. શાહ મેહરામગોરની રાણીનું નામ સુસનક હતું. મીનોબેરદ પ્રકરણ ૨૭, ફો ૬૭ ઉપરથી માલમ પડે છે કે કેખસરની પછી ગાદી ઉપર આવનાર લોહારસપ શાહે ચહુદીઓનાં જેડેસેવમ શહેરનો નાશ કર્યો હતો. એટલે એ અયામમાં ચહુદી પ્રજા ઈરાન અને તુરાન વચ્ચે સમાગમમાં આવી હશે અને સુસન રામેશગર નામની એક ખુબસુરત ચહુદી બાનુ રામેશગર તરીકે અફ્રાસીયાબની દરબારમાં ખેદમત બનવાની હોવી જોઈએ.

તવારીખ પુસ્તક કરતી નીશાનો

બરને નામાંમાં આવેલાં થોડાંએક અગત્યનાં પાત્રોની તવારીખ મુજબ એલખ મેલની તે લોકોએ વાપરેલાં હુથીઆરોથી આપણે તવારીખી શહાદત મેલવી રાજીયું. તવારીખ કહે છે કે કાબ્યાની ઝુંડો શાહ ફરેહુનના વખતથી ઈરાનની એક માની ધન હતી અને કમનસીબ શહેનશાહ યજ્ઞગદે કાદેસીઆની લડાઈમાં તે ઝુંડો શુમાવ્યો હતો. વડી ફરેહુન જ્યારે જુદાક સાથે લડાઈ કરવા ગયો, ત્યારે પોતાને દુન પાર્સને ઉછેરનાર ‘પુરમાય’ ગાયની સીકવનો એક શુજ્ બનાવવાનો તેણે હુકમ આપ્યો હતો, જે ગાવસર શુજ્ની નકલ આજ સુધી એરવઢની પહલી આપવાની કિયાની વખતે એ કિયામાંથી પસાર થતા નવા અથોરનાનના હાથમાં આપવામાં આવતા પીતલના શુજ્થી કરવામાં આવે છે.

ઈતકથાનો અભ્યાસ

આ સમયનાં ઉપરથી દીસે છે કે જોકે બરને નામું એક તવારીખી પુસ્તક નહીં હોય, પણ જે જે મુખ્ય પુરૂષોનું બયાન એ મહાન ક્રીસ્તમાંની મૂલ્યે છે તેઓ તવારીખી પુરૂષો હતા. માટે જરતોસ્તીઓની ફરજ છે કે એ અને બીજાં નામાંઓનો અભ્યાસ કરે. એ બાબે ડો. ફ્રેદ્રીખ સ્પીગલ વાસ્તવિક કથાઈ કરી ગયો છે. ડો. સ્પીગલ કહે છે કે :-

“The Parsis seem to have taken but little interest in their own legends, their own language. It was not a Parsee, but the Mahomedan Firdausi, who collected the stories of Old Persian Heroes and Kings and embodied them in an immortal poem.”

જરતોસ્તીઓની આ એક કમનસીમી છે કે આ નામાંઓ અત્યંત અલંકારિક ભાષામાં લખાયેલાં હોવાથી, તેમજ એ નામાંઓમાં ધણી એક વેલા અકેકથી ઉલટા વિચારો જણાયેલા

હોવાથી, અથવા કેટલીક વાર એ નામાંઓમાં કદંગી અને હસવા સરીખી વાંતા આવેલી હોવાથી વાંચનારને તે સામે શક ઉપજે છે, પણ શીરદોસ્તી અને તરસુસીએ જે નામાં લખ્યાં તે જુદા જુદા ભણેલા ‘દેહકાનો’ના કહેવા અથવા લખાણ મુજબજ લખ્યાં હતાં. અને શીરદોસ્તી પોતે કહી જાય છે કે “તું આ (લખાણ)ને જાહેર અથવા ફેસાદ ભરેલું ના સમજતો, કારણ કે સખલા જમાના કાંઈ એક સરખા હોતા નથી.”

એવી વંતકથાઓ માટે મોસ્ચે મોહલ જે કાંઈ કહે છે તે ઉતારી લઈ આ ટૂંક નોંધ ખામ કરીશું. મોસ્ચે મોહલ કહે છે કે:—

“All nations have their traditions, for no nation can be formed except by going through stirring periods and heroic actions and producing men who vividly strike the imagination. The people preserve these memories, clothe them instinctively in a poetic garb, and so compose a history in which truth and fiction get singularly intermingled.”

આભાર

આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાનું સદમાન્ય મને પ્રાપ્ત થયું તે વિષે ૩૦ ધ૦ નં પટેલ પોતાના દીધાયામાં વિસ્તારી ગયા છે. મારા એ બુલેર્ગ મીત્રે મારી અળે કબુલ કરી મને અવજનું આ ઉમદા લખાણ સપુર્વ કર્યું તે માટે હું એવણને આભારી થયો છું.

કહે છે કે શીરદોસ્તી જ્યારે ગુજર પામ્યા, ત્યારે તુસ શહેરના વડા મુલ્લાં શેખ અબુલ કાસેમ ગુરગાનીએ નમાજની ક્રિયા કરવા ના પાડી અને કારણ આપ્યું કે શીરદોસ્તીએ આખી જીંદગી જરતોસ્તીઓનાં નયાગાનાં તારીફ કરવામાં ગુન્નરી હતી ! અને કમનસીબ શીરદોસ્તી વગર નમાજે ફક્ત થયા. પણ થોડા વખતમાં મુલ્લાં શેખ અબુલ કાસેમ સ્વપ્નામાં શીરદોસ્તીને બેહોશમાં લીલા રંગના પોશાકમાં સુંદર તખ્ત ઉપર બેઠેલા જોયા. મુલ્લાંએ આથી અજબ થઈને તેનું કારણ પૂછ્યું. શીરદોસ્તીએ જવાબ આપ્યો કે “શાહનામાંની અંદર મેં પાક પરવર-દેગારની તારીફ કીધી છે, તેને આ બદલો ઉત્તમ બેહોશથી હું પામ્યો છું.”

આપણે પવિત્ર દીન આપણને શિખવે છે કે દાદાર અહુરમજ્દે ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યમાં થનારા સર્વે અશો નરનારીઓનાં ફરોહરો દુન્યા પેદા કરવા સાથેજ બનાવી રાખ્યાં છે; તે ફરોહરોમાં દાદાર અહુરમજ્દનો પોતાના અંશ છે, અને જ્યારે જ્યારે આપણે તે પવિત્ર ફરોહરોને યાદ કર્યે ત્યારે તે બક્ષવાન ફરોહરો આપણી મદદે આવે છે. ૩૦ ધ૦ નં પટેલે પોતાનાં વાંચણો અને શાહનામાંનાં દાસતાનોની મારફતે અને આ બરજો નામાં મારફતે હમદીનોને તે પવિત્ર ફરોહરોની યાદ કરવાની જોગવાઈ કરી આપી છે, અને હમદીનો એ પુસ્તકો મારફતે જો એ બક્ષવાન ફરોહરોની યાદ કરે તો જરૂરજ તે બુલંદ ફરોહરો આપણી વાહારે આવશે.

બીજો આભાર મારે શેઠ બડમનજી દીનશાહ મેહતા (હાલ કોટ વઝીલ)નો માનવો છે. એવણ સાહેબ પાસે ફારસી બરજો નામાંનો અમુલ્ય સચિત્ર હસ્તલેખ છે. એ હસ્તલેખનાં ચિત્રોની નક્ક કરી લેવાની મારી માંગણી એવણ સાહેબે એકે બોલે કબુલી, એ હસ્તલેખ બહુ લાંબા વખત સુધી મને વાપરવા દીધો તે માટે એ માનવંત સાહેબનો હું ખાસ આભાર માનું છું.

નં ૧, પારસી બજર સ્ક્રીટ, કોટ,
મુંબઈ તા. ૬ થી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૮. }

હોશંગ તેહમુરસ અંકલેસરીઆ

સંપૂર્ણ ધરજો નામું સંક્ષેપમાં

(એક હસ્તલેખ ઉપરથી*)

—:૦:—

સોરાળ પોતાને લાયકનો એક થોડો મેલવવા માટે પોતાની માય તહેમીનાની પરવાનગી લઈને કેટલાક સવારો સાથે ‘શકનાન’નાં જંગલો તરફ ગયો હતો, અને ત્યાંની હવા રળીયામણી લાગવાથી ત્યાં ડેરા મારીને વીસામો લીધો હતો, અને ગોવાળીયા લોકોને પહોંચાડીને અને બીજાં દેકાણેથી થોડાંઓ લાવવાનો હુકમ આપ્યો હતો; એ દરમિયાન તેણે એક ઘણીજ ખુબસુરત ઓરતને ત્યાં આવતાં જોયું, તેને જોઈનેજ સોરાળ, જેની ઉંમર તે વખતે ૧૪ વર્ષ કરતાં વધારે હતી નહિ, તે દીવાનો બની ગયો, અને તે નાજનીનના નામ તથા ખાનદાન વિષે તેને સવાલ કર્યો; જેના જવાબમાં તેણીએ જણાવ્યું કે “હું મારા બાપ સાથે જંગલમાં ૧૧ વર્ષ થયાં રહું છું, અને મારા બાપે મારું નામ ‘શેહરોય’ કરીને રાખ્યું છે. મારી મા મને જનમ આપતી વખતે મરણ પામી, તેથી મારા બાપે બીજી ઓરત કર્યા વગર મને પ્યારથી ઉધારીને મોટી કીધી છે.” એનું સેવટ એ આવ્યું કે સોરાળ શેહરોય સાથે પરણ્યો. પછી સોરાળે પોતાને માટે થોડો પસંદ કર્યા પછી તેણીથી છુટા પડતી વખતે તેણીને એક પીંટી આપી, અને કહ્યું કે “અગરજંતે તારે પેટે એક છોકરી આવતરે તો તે તેણીના બાલમાં બાંધજે, અને અગરજંતે છોકરો આવતરે તો બાબુએ બાંધજે” આખરે શહેરોયે પેટે એક છોકરો આવતર્યો જેનું નામ ધરજો કરીને રાખવામાં આવ્યું. જેમ જેમ એ બાળક મોટું થતું ગયું, તેમ તેમ તે એક દલેર પહેલવાનના દરેક ચિન્હ બતાવવા લાગ્યો, પણ તે જંગલમાંજ ખુરજીગરનું કામ કરીને તે ખુશાલ પોતાના દીવસો પસાર કરતો હતો.

હવે એતેકાક એવો બન્યો કે ગેવના એટા એજનને બંદીખાનામાંથી છોડવવા સાથે રસ્તે અફરાસીયાબ સાથે લડાઈ ઉઠાવી, તેમાં અફરાસીયાબ હાર્યો, અને તેને નાસીને ચીન અને મલયાચીન તરફ પોતાનો રસ્તો લીધો. પણ માર્ગમાં

* ઈસવી સને ૧૮૯૫ મહુમ ટાંક્ટર હોરમજી લીમજીભાઈ બાટલીવાલાએ “ધુપનીરંગ અને આફ્રીનગાનમાં યાદ કરવામાં આવતાં નાનીયાં નરનારીયાનાં નામો તથા તેમનાં ભલાં કામોની ગાથ” એ બાબત વિષે એક રેસાલો રાહતુમાએ માજદી-અસનાન સભા મારફતે લખાવવા માટે માંગણી કરી હતી. એ સભાની કારોબાર મંડલિની ત્રણ રેસાલા મલ્યા હતા, જેમાં મહુમ શેઠ બહમનજી ખેહરામજી પટેલવાલો રેસાલો પસાર થયો હતો અને ઈ. સ. ૧૮૯૭ માં છપાઈ બાહર પડ્યો છે. બાકીનાં બે રેસાલા મંડલીની કારોબાર મંડલીએ મારી માંગણીથી મને સવાધીન કર્યા છે, તેમાંના એક રેસાલાવાલા હસ્તલેખમાતું ઉપકું લખાણ રાખ્દરા રજુ કરે છે. દલગીર છું કે એ લખનારનું નામ હું જાણી શકતો નથી. પ્રગટ કર્તા.

તે એજ શકનાનના જંગલમાં આવી લાગ્યો, અને યરજ્ઞે જેવા એક કદાવર બાંધાના પહેલવાન જેવા જવાન્યાને જોઈને પોતાના વજીર પીરાનના છોકરા રોષ્ટનને તેને પોતાની પાસે બોલાવી લાવવા મોકલ્યો. જ્યારે રોષ્ટન જઈને યરજ્ઞેને કહ્યું કે ‘જેહાંપાદશાહ અફરાસીયાબ તુંને બોલાવે છે,’ ત્યારે તેને તુંડીથી જવાબ આપ્યો કે ‘દુન્યાનો પેદા કરનાર જેહાંનનો પાદશાહ છે, મને તારા પાદશાહ સાથે કામ નથી’; આ ઉપરથી રોષ્ટન ચીરડાઈને તેને મારવા જતો હતો, યરજ્ઞેએ સહેલાઈથી તેને મારીને નસાડી મેળ્યો. જેથી અફરાસીયાબે પોતાના ભાઈ કસરેવજને તેને પટાવી સમજવીને તદખીરથી બોલાવી લાવવા મોકલ્યો. આખરે કસરેવજના સમજવવાથી યરજ્ઞે અફરાસીયાબની નજદીક આવ્યો, ત્યારે અફરાસીયાબે તેને તેના ખાનદાન વિષે સવાલ કર્યો, જેના જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે ‘હું એક ગામડીયો છું’; પણ તેણે પોતાના બાપ વિષે અજાનપણ જણાવ્યું, કારણ કે તેની માય શેહરએ તેને તેના બાપ સોરાબનું નામ જણાવ્યું ન હતું કે વખત છે તેના પણ તેના બાપ સોરાબના જેવા જ હાલ થાય.

એ સાંભલીને અફરાસીયાબે તેને જણાવ્યું કે ‘ઈસ્તમ નામના શખ્સથી મને સખત હાર ખાવી પડી છે, તેનું જોર ૧૦૦ માણસના જોરની બરોબરનું છે. લડાઈમાં તે એક પોલાદના પહાડની પેઠે સ્થિર રહે છે, તેથી જન તું મને મદદ કરીને તેને મારે તો હું તુંને ચીન અને માલદીનનો રાજા બનાવીશ, અને તુને મારી દીકરી સાથે પરણાવીશ.’

એ સાંભળીને યરજ્ઞેએ તેને સખત તાણા મારીને કહ્યું કે ‘આટલા બધાં લશકર છતાં તું નાસી આવ્યો છે એ ઘણું શરમ ભરેલું છે.’ અફરાસીયાબ આ સાંભલી ગુસ્સે તો બહુ થયો, પણ તે અપમાન તે સાંખી ગયો અને યરજ્ઞેને તેને મનાવી લીધા અને યરજ્ઞે મદદ આપવા તૈયાર થયો, જે ઉપરથી અફરાસીયાબે તેને પુગળા ભેટ સોગાદો આપી.

એ ખિનાની ખબર જ્યારે શેહરને પડી, ત્યારે તેણીએ એ કામથી હટવાને યરજ્ઞેને ઘણો સમજવ્યો કે એ અફરાસીયાબ એક ખુશ મસ્કરખોરે પાદશાહ છે, એણે ઘણાક બેટાઓને બાપ વગરના, અને ઘણાક બાપોને બેટા વગરના કરી નાખ્યા છે, તેમજ ઘણાક શહેરોને વેરાન કરી નાખ્યાં છે; પછી ઈસ્તમની મરદાનગી વિષે કહી સંભલાવ્યું કે તે એક સીંહની પેઠે લડનારો છે, અને લડાઈની વખતે દેવથી પણ ડરતો નથી, તેણે તુરાનના હજારો પહેલવાનોને ખાકમાં નાખ્યાં છે, તેણે સોરાબ, સપીદ દેવ, અકવાન દેવ વગેરેને માર્યા છે.

પણ યરજ્ઞે હટ્યો નહિ, તેને તો ઈસ્તમની એવી દલેરી સાંભળી, તેથી તેની સાથે લડવાને ખુશાલી ઉપજી. અફરાસીયાબે પેહલાં તેને લડાઈની સઘળી તાલીમ અપાવી, અને ત્યારપછી તેને ૧૦,૦૦૦ માણસનું લશકર આપીને કેખુશરના મુલક ઉપર હુમલો કરવા મોકલ્યો.

જ્યારે તેના આવી પુગવાની ખબર કેખુશરને પડી, ત્યારે તેણે તુસ અને ફરીખુર્જને તેની સામે મોકલ્યા, પણ યરજ્ઞેએ તેઓને હરાવીને કેદ પકડ્યા. જે

ઉપરથી રસ્તમને મદદે બોલાવવામાં આવ્યો, જેણે આવીને ગસતહમ સાથે રાતની વેળાએ બરજોની છાવણીમાં જઈને તુસ અને ફરીખુર્જનો છુટકો કર્યો. બીજા સવારે બરજો અને રસ્તમ વચ્ચે એક સખત લડાઈ થઈ, જેમાં કોઈ પુરેપુરું આગેજ આવ્યું નહિ, પણ રસ્તમ બરજોને હાથે ઘણો જખમી થઈ ગયો હતો. સાંજની વખતે લડાઈ બીજા દિવસને માટે મુળતવી રાખીને બન્ને પોત પોતાના ડેરામાં પાછાં ફર્યા. રસ્તમે ડેરામાં આવીને કેખુશરને જાહેર કીધું કે ‘મેં પાદ-શાહોની ખીદમતમાં, મારો બધો જમાનો ગુમર્યો છે, પણ આ વખતના જેવો ડર અને અંદેશો મને કોઈ પણ વખત પેદા થયો હતો નહિ, મારા સીવાય બીજો કોઈ એનો હમનખર્દ આપણા ધરાની સપેહસાવારોમાં મને જણાતો નથી, તેથી જો આવતી કાલેહું એને હાથે માર્યો જવશ, તો એનાથી ધરાનીઓને ઘણી લડાઈ પહોંચશે.’ એવે બારીક વખતે રસ્તમનો ઝોકરો ફગમરોઝ હિંદુસ્તાનથી આવી લાગ્યો, જેથી રસ્તમે તેને પોતાનાજ બધાં હથિયારો આપીને અને પોતાના રખશ ઉપર સવાર કરીને બીજા દિવસે બરજોની મોકાએલ મોકળ્યા. બન્ને વચ્ચે લડાઈ થઈ, તેમાં આખરે બરજો ફગમરોઝના હાથ ઉપર કેદ પડ્યો, અને તે તેને પકડીને કેખુશર આગળ લઈ આવ્યો, જેણે તેને તુરત સુળીએ ચઢાવવાનો હુકમ આપ્યો. પણ સારાં નગીએ રસ્તમ વચ્ચે પડ્યો, અને જણાવ્યું કે ‘એ ઘણો નાદાન છે, અને માત્ર અફરાસીયાબની પ્રસલવણીથી લડવા આવ્યો છે.’ જે ઉપરથી કેખુશરે તેને રસ્તમના હવાલામાં આપ્યો, જેણે તેને સીસ્તાન લઈ જઈને કેદમાં નાખ્યો.

હવે જ્યારે બરજો ફગમરોઝને હાથે હાર ખાઈ ગયો, તેવોજ અફરાસીયાબ પાછો શકનાનના જંગલ તરફ નાહો, જ્યાં જ્યારે શેહરે તેને બરજો વગર નાસી આવેલો દીડો, ત્યારે પોતાના દીકરાને માર્યો ગયલો સમજીને તેણીએ અફરાસીયાબને તાણા મારીને કહ્યું કે ‘તું હમેશા બીજાઓના જવાન છોકરાઓને લલચાવીને ધરાન લઈ જઈને જલના બેટાના હાથ ઉપર તેઓનો જીવ અગ્નિ કહે છે.’ એ સાંભળીને અફરાસીયાબે તેણીને જણાવ્યું કે ‘બરજો માર્યો નથી ગયો, પણ રસ્તમ તેને સીસ્તાનમાં કેદ કર્યો છે.’

એ સાંભળીને શેહરે પોતાની સાથે પુષ્કળ ઝર ઝવાલીર લઈ સીસ્તાન જઈ લાગી, અને એક રામશગર માગફતે તેણીએ બરજો ઉપર એક વીંટી, જે બરજોને અફરાસીયાબ તરફથી મળી હતી, અને બરજોએ પોતાની માથથી છુટા પડતી વખતે તેણીને આપી હતી, તે મોકળા આપી. બરજોએ તે વીંટી પીછાણી, અને પછી તેજ રામશગરથી મેળવેલા એક રેતરડા વડી પોતાની બેડી તોડીને તે બંદીખાનામાંથી નાસી ગયો, અને ત્રણુંડ જાણે, એટલે બરજો, શેહર અને પેલી રામશગરે તુરાન તરફનો રસ્તો લીધો.

હવે એજ વખતે રસ્તમ પોતાના ભાઈ ઝવારેહ સાથે ધરાનથી ફરીખુર્જ, ગસતહમ, રેહામ, કારન, ગુરગીન વગેરે ઘણાક ધરાની સરદારોને પોતાના મહેમાન દાખલ સીસ્તાન લઈ જતો હતો. બરજો પોતાની, ત્રણ દિવસની મંજલ પછી તેઓને મળ્યો, અને તેથી તેઓ ત્રણડે જણા એક પહાડના ટેકરા આગળ જઈને

છુપાયા. પણુ ઇસ્તમની તેઓ ઉપર નજર પડી તેથી તેઓને બોલાવી લાવવાને ગુરગીનને મોકલ્યો, પણુ બરજોએ ગુરગીનને તો એક સપાટામાં પકડી લીધો, જેથી ગુરગીન જીવતદાન માગતો ખાકમાં લોટયો અને તેનો ઘોડો જખમી થઇને વગર સ્વારે ધરાની છાવનીમાં ઇસ્તમ આગલ આવી લાગ્યો. તેથી ઇસ્તમે પોતાના ભાઇને તલાસ કરવા મોકલ્યો. જ્યારે જવારેહ ત્યાં જઇ પુગ્યો, ત્યારે બરજોએ ગુસ્સામાં આવી પોને કાણુ છે તે જાહેર કરી દીધું. જે ઉપરથી જવારેહ દોડતો ઇસ્તમ પાસે આવીને તે બીનાથી તેને વાકેફ કાઢ્યા. તેથી ઇસ્તમ અંદેશો કરતો ત્યાં જઇ લાગ્યો, અને પેલી રામશગરને જોતાંજ તેણીને પીછાનીને તેણીને પુછી જોયું કે ‘આ બીજી સ્ત્રી કાણુ છે.’ જેના જવાબમાં તેણીએ જણાવ્યું કે ‘એ બરજોની માય છે, એ રાત દિવસ પોતાના છોકરાની શોધમાં રખડતી સીસ્તાન આવી લાગી અને એની મહેનતથી એ છુટો થયો છે.’

એ ઉપરથી બરજોએ ઇસ્તમને તાણા મારીને કહ્યું કે ‘પહેલવાનોને જાજે નહિ કે એ પ્રમાણે ઓરતોને પુછી જોય, તું ગઇ વખતે ફરેબથી મારા હાથ-માંથી, જીટી ગયો હતો, પણુ હવે આ વખતે તું છુટવાનો નથી.’

એ ઉપરથી તેઓ બન્ને વચ્ચે એક સખત લડાઇ જગી. પહેલાં તો ગુરજ, નેગ, વગેરે હથિયારો તેઓએ એક એકની ઉપર વાપરી જોયાં, પણુ કોઇ ગાલેબ થયું નહિ, બેઉ મનમાં અંદેશો કરવા લાગ્યા કે અહિયાંથી સલામત જવું મુશ્કેલ છે. પછી લડાઇ મુળતવી રાખીને બેઉ પોત પોતાને મુકામે ગયા. એવામાં ફરામરોજ બરજોની શોધ બોળમાં નીકળેલો ત્યાં આવી લાગ્યો, તેને જોઇને ઇસ્તમ અતી ધણો તપી ગયો, અને તેને કહ્યું કે “તારાથી એક સવારને દેદખાનામાં જળવાઇ શકાયો નહિ, તો તું બીજી તો શું કરી શકશે?”

એ દરમ્યાન ગુરગીને તાલ સુચવી કે બરજો પાસે આવવાનું તેમજ પીવાને પાણી નથી, માટે આપણે એને માટે ખાનુ તૈયાર કરીને તેમાં ઝેર ભેળીને મોકલ્યે, જેથી તે જીવ્યા છે તે ખાતાંને વાર મરી જશે. આ નદખીર બધાંને પસંદ પડી; ઘણું લેઝતદાર ખાનું તૈયાર કરીને તેમાં ઝેર ભેળીને બરજો ઉપર મોકલવામાં આવ્યું. બરજોએ ખુશીથી તે કબુલ રાખ્યું; અને જેવો તેણે તે ખાવાને માટે હાથ લગાવ્યો, તેવોજ તેણે દુરથી ઘોડા ઉપટાવવાનો અવાજ સાંભળ્યો, અને જોયું તો એક ગોરબરની પખ્યાડે એક સ્વાર કેટલાંક લશકર સહિત દોડતો આવતો હતો; જ્યારે તે સવાર નજદીક આવી લાગ્યો. ત્યારે તે તો પીરાન વજરનો છોકરો રોઇન નીકળ્યો. બરજોએ તેની સાથે કેટલીક વાતચીત કાઢ્યા પછી પેલું ઇસ્તમનું મોકલેલું ખાનું ખાવા બેઠા, પણુ જ્યારે રોઇનના જાણ્યામાં આવ્યું કે તે ઇસ્તમનું મોકલેલું છે, ત્યારે તેણે બરજોને તે ખાતાં વાર્યો; પણુ પેલી રામ-શગરે થોડુંક ખાધેલું હોવાથી તે ત્યાંની ત્યાંજ મરણ પામી.

એ ઉપરથી બરજોએ ઇસ્તમને સખત તાણા મારીને તેને લડવા બોલાવ્યો. બેઉ વચ્ચે ફસ્તીની લડાઇ થઇ, જેમાં બરજો જમીન ઉપર પટકાઇ પડ્યો, અને

ઈસ્તમ તેની છાતી ઉપર બેસીને તેને ઠાર કરવા જતો હતો, જે બંતાંજ શેહર બોલી ઉઠી, ‘ઓ ઈસ્તમ, એ તો સોરાબનો દીકરો અને તારો પોતાનો નથીરો છો.’ પણ ઈસ્તમે તેનું કહ્યું માનવાની ના પાડી, જે ઉપરથી શેહરએ સોરાબની આપેલી વીંટી દેખાડી, જે બંતાંજ ઈસ્તમ ઝટ ઉઠી ગયો. અને બરબંતેને પોતાની ગોદમાં દાખ્યો, અને પોતાની સાથે સીસ્તાન લઈ જઈને પોતાના બુદ્ધિ આપ બંદ સાથે ઓળખાણ કરાવી. સારબાદ તેને કેખુશની હજુર લાવવામાં આવ્યા હતા, જે એનો કદાવર પહેલવાની દેખાવ બેઠને ઘણો ખુશ થઈ ગયો હતો.

હવે એતેકાક એવો બન્યો કે પુલાદવંદ નામના દેવે બરબંતની માથુક ‘મહેરશીમીન ઓબરને’ લઈને માજનદરાન તરફ ચાલતી પકડી, તેથી બરબંતે તેની પુકે જવું પડ્યું, અને તેને પકડી પાડીને તેની સાથે લડાઈ કરીને તેને જખમી કરી નાખ્યો, અને પોતાની માથુકને લઈને પાછો રેએના મેદાન તરફનો રસ્તો લીધો. પણ બીજી મરતમે પુલાદવંદ દેવે હુશીયારી પકડીને બરબંત ઉપર હુમલો કર્યો. બરબંતે તેની સાથે એક સખત લડાઈ કરીને તેને પાછો જખમી કરીધો, અને તેનું એક શીંગડું ભાજી નાખ્યું, તેથી તુરત કતરાન નામનો દેવ બરબંત ઉપર હુમલો લઈ આવ્યો. બરબંતે લગભગ તેના ઉપર ગાલેબ આવ્યો હતો, તેવામાં પાછો પુલાદવંદ દેવે પછવાડે આવીને દગાથી તેના ઉપર કમંદ નાખીને તેને કેદ પકડી લીધો, અને કાફેલના જંજીરાના એક ગારમાં તેને કેદ નાખ્યો, પણ ઈસ્તમથી એનો છુટકારો થયો હતો.

પછી જ્યારે ‘ગોશ બીન ગોશ’ નામનો બેલાકનો એક પૌત્ર કેખુશના મુલક ઉપર ચઢી આવ્યો. અને તે બદુગર સાથે લડતાં ગેવ, રેલામ, કારન, ફરલાદ, ફરીબુર્જ, ગશતલમ કેદ પકડાઈ ગયા, અને સેવટ ગોદરેજ પણ કેદ પકડાઈ ગયો, ત્યારે બરબંતે ઈસ્તમની મહેનતથી કાફેલના જંજીરામાંથી તરતનો છુટીને આવેલો હતો. તે એવો મામલો બેઠને કેખુશની રજ લઈને તેની સાથે લડવા ગયો, પહેલાં તો ‘દીમુર’ નામના તેના એક પહેલવાન સાથે લડાઈ કરીને તેને ઠાર કરીધો. તેનું વેર લેવા તેનો ‘દમુર’ નામનો ભાઈ આવ્યો, પણ તે પણ બરબંતેને હાથે ઠાર થઈ ગયો.

હવે બરબંતે કસરેવજની બેટી મહેરશીમીનઓબરને પોતાના હાથ કરવાના ધરાદાથી, તુરાન ઉપર લશકર લઈ જવા માગતાં હતો. પણ બંલે તેને શીખામણ દીધી કે અગરબંતે તેના આવવાની ખબર અફરાસીયાબને થશે તો તે મહેરશીમીનઓબરને કતલ કરશે, માટે તેને સોદાગરના વેશમાં જવાની શીખામણ આપી. બરબંતે એ શીખામણ પસંદ આવવાથી પોતાની માય શેહર તથા એકદસ્ત, ગેવ, ગોદરેજ, તુશ, બંદરામને સોદાગરના વેશમાં પોતાની સાથે લઈને તુરાન જવા નીકળ્યો. ત્યાં જઈ પહોંચ્યા પછી તેણે ઘણાક નાદર ઝવાહીરો પોતાની માય શેહરને આપીને મહેરશીમીનઓબર આગળ મોકળી.

હવે મહેરશીમીનઓબર તરફથી બરબંતેને એક વીંટી મળી હતી, તે આ

વખને શેઢરૂએ પેહરી હતી. તેથી શેઢરૂને તે વીંટી સાથે જોતાંજ મહેર-શીમીનઝોગ્ગર ઝટ સમજી ગઇ, કે બરજી શેઢાગરના વેશમાં આવ્યો છે. તેથી તેણીએ તુરત રાતની વખને આવીને તેણીને લઇ જવાને બરજી ઉપર કહેવાડ્યું. એ ઉપરથી બરજી રાતની વખને જઈને તેણીને પોતાના ડેરામાં લાવ્યો, અને ત્યાંથી ઇરાન તરફનો રસ્તો લીધો.

ખીજી સહવારે એ બાબતની ખબર અફરાસીયાબને પડતાંજ તેણે પોતાના ભાઈ કસરેવજને ૩૦,૦૦૦ માણસનું લશકર આપીને બરજીની કુમખાને મોકલ્યો, અને પુલાંદવંદ દેવ ઉપર એક નામું લખીને તેને પોતાની મદદે બોલાવ્યો. પણ કસરેવજ તો બરજીને લાથે જખમી થઇ પાછો ફર્યો, પણ પુલાંદવંદ દેવે આવી લાગીને પહેલાં ‘કરતાશ’ નામના પોતાના એક લખિયને બરજીની સામે મોકલ્યો, પણ તે બરજીના લાથ ઉપર માર્યો ગયો, તેથી પુલાંદવંદ પોતે આવ્યો, પણ તે પણ માર્યો ગયો.

હવે જ્યારે બરજી એ પ્રમાણે લડાઇ કરવામાં રોકાયેલા હતા, ત્યારે એક-દરે વળી મહેરશીમીનઝોગ્ગરને ચારી લઈને માજનદરાન તરફ ચાલતી પકડી. બરજી જ્યારે લડાઇથી ફરેજ થઈને પોતાના ડેરામાં આવ્યો, ત્યારે પોતાની માથુ-કને ન વેંચાથી તે ઘણા નિરાશ થઇ ગયો, અને જ્યારે તેને એકદરતના કચ્છુક વિષે જાણ્યું, ત્યારે પોતાની માથ એકદરે થોડાક સવારો સાથે જનશુલ્કનાત મોકળી દીધી, અને પોતે એકદરતની પછવાડે લાગ્યો, અને સંવટે માજનદરાન આવી લાગ્યો. ત્યાં આવી પુગવા પછી માજનદરાનના પાદશાહ શીલાદેવ ઉપર પોતાની માથુક મહેરશીમીનઝોગ્ગર અને ચાર એકદરતને હવાલે કરી દેવાનું નામું મોકલ્યું. પણ શીલાદેવે તે માગણી તુરંજકારી કાઢી, અને એકદરતને લડાઈના મેદાનમાં મોકલ્યો. બરજીએ પહેલાં તેની સામે તુસને મોકલ્યો, પણ તે એક લડાઈમાં એકદરતનાં લાથમાં સપડાઇ ગયો, ત્યારે ગુરગીન ગયો, પણ તેના પણ એજ લાલ થયા. એ રવેશે જેવ, એજન, બહેરામ વગેરે ૭૦ પહેલવાનો-બરજી વડીક-એકદરતના લાથમાં સપડાઇ ગયા.

પણ જેવે પોતાના કેદ પકડાવાની આગમજ એ ચારીક મામલા વિષે કાસદ મારફતે રસ્તમ ઉપર બબર કહેવાડી હતી. તેથી આખરે રસ્તમે આવીને એ બધાંને છોડ્યા અને ઇરાન લાવ્યો.

હવે એક દિને બરજી એક ગોરખરની પુકે લાગતાં ઘણે દૂર નીકળી ગયો, અને પોતાન નામના મુલકમાં આવી લાગ્યો; ત્યાં તેના જનજીવામાં આવ્યું કે તેનાં મુલકની સરહદમાં એક અઝદાહ વસે છે, તેને જે કોઇ મારે, તેને તે રાગ પોતાની હોમાય નામની છોકરી આપવા માગે છે. બરજી તેને માટે તૈયાર થયો, અને આખરે તે અઝદાહને ઠાર કીધો, અને હોમાય સાથે પરણ્યો, અને તે દેશમાં થોડાક વખત ખુશી ખુરમીમાં ગુજરીને પાછો ઇરાન તરફ આવવા નીકળ્યો, પણ માર્ગમાં અફરાસીયાબના લશકર સાથે લડતાં તે જખમી થયો હતો.

ત્યારબાર થોડાક વખત ગયા કેડે બાનુ ગોશરુપ અને પારસ નામના એક ધર્મી પુરુષનો છુટકારો કરવા સારૂ બરજનેએ જનક અને રસ્તમની રજા લઈને તુરાન તરફ રસ્તો પકડ્યો. ૧૧ દિવસની મંજૂર પછી તે એક બુઝર્દ પહાડ આગળ આવી લાગ્યો, જ્યાં તેણે દુરથી એક લશકર આવતું દીઠું, જ્યારે તે લશકર નજદીક આવ્યું, ત્યારે તે મુશક શહેરનો પાદશાહ શીરોજશાહ માલમ પડ્યા, જેણે બરજનેને જાણવ્યું કે તેના બેહરોજ નામનો એક દીકરો એ પહાડના એક હાડ ગારમાં ભેદ ભરેલી રીતે ગુમ થઈ ગયો છે. હવે આજ વખતે જંગાવે નામનો એક દેવ જે બાનુ ગોશરુપ ઉપર આશક પડ્યો હતો, તે બરજનેની મોકામેજ આવી ઉભો, અને તેણે પોતાના લશકરની સાથે થઈને બરજને ઉપર એકઠો હુમલો કર્યો, જેમા બરજને તેઓ સાથે બહાદુરીથી લડતાં ઘણા જખમી થઈ ગયા. રાતને સમયે લડાઈ અંધ પડી. પણ બીજી સહવારે તો બાનુ ગોશરુપ, પારસ અને ગુલચહેર, જે જંગાવેની બેટી હતી, અને જેના હવાલામાં બાનુ ગોશરુપ અને પારસ જંગાવેએ સોંપેલાં હતાં, તેઓ ત્યાં લશકર સાથે આવી પુગ્યાં, કારણ કે ગુલચહેર પારસ સાથે ખારમાં પંડલી હોવાથી, તેણીએ પોતાના બાપ જંગાવે સાથે લડાઈ કરીને તેને મારી નાખ્યો, અને તે પછી બરજને, બાનુ ગોશરુપ, પારસ અને ગુલચહેર એ ચારેએ મળીને જંગાવેના લશકરને નસાડી મેળ્યું.

ત્યારબાદ તે સઘળાંઓએ મુશક શહેર ભળી રસ્તો પકડ્યો, માર્ગમાં બરજનેએ શુરખાબ નામના દેવ સાથે લડાઈ કરીને તેને પોતાનો ફરમાબરદાર બનાવ્યો. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં કેટલાક ડરામણા અઝદાદ અને વાઘોને ઠાર કરીને પેલા ભેદ ભરેલા ગારમાંથી બેહરોજ અને બીજાઓનો છુટકો કરીને આખરે ધરાન આવી પુગ્યો.

ત્યારબાદ હોજ બરેબલા નામનો એક દેવ સીસ્તાન જઈને ત્યાં ખરાબી કરવા લાગ્યો, અને તેની સાથે લડતાં બેજન, ગુલચહેર, બાનુ ગોશરુપ અને પારસ કેદ પકડાયાં હતાં, તેની સાથે બરજને લડવા ગયો, પણ એક સખત લડાઈ પછી પોતે જખમી થઈને પાછો ફર્યો હતો.

ત્યારપછી રેએના મેદાનમાં અફરાસીયાબના ભાઈ કરાખાને બરજનેને પોતાને હમનબદ તરીકે બોલાવ્યા, પણ બરજનેએ જઈને તેને સહુલાઈથી પકડીને ધરાની લશકર તો ઘસડી લાવ્યા.

પછી જેહાંબખશ બરજનેને પોતાના હમનબદ તરીકે બોલાવ્યા, જ્યારે બરજને જ્યાં નીકળ્યો, ત્યારે બંદે તેને વારવા માગ્યા, પણ તે સમજ્યા નહિ, અને આખરે ગયો, પણ લડાઈમાં ઘણા જખમી થઈને પાછો ફર્યો.

ત્યાર પછી થોડાક વખત ગયા કેડે બરજને, શકલાબ નામનો એક ત્રણ માથાવાલો દેવ, જે પોતાના મુલકના પાદશાહ તોગાનશાહની છોકરી મહેરનશરીન, જેની ઉપર બરજને આશક હતો, તેને ચારી લઈ જઈને ખોરમ નામના એક દેરામાં કેદ રાખી હતી, તેની ખબર લેવા નીકળ્યો. માર્ગમાં ‘જકામ’ નામના

એક રાક્ષસી કદના શીંગડાંવાલા બનદુગર દેવના કિલ્લા આગળ આવી લાગ્યો, અને તેની સાથે લડાઇ કરીને તેને મારી નાખ્યો, અને તેના બંધમાંથી હોમ અને કેરમાન નામના બે દેલાવરોને છુટા કાઢ્યા. ત્યાંથી આગળ વધતાં સરાંચે નામના એક બીજા બનદુગર દેવ સાથે લડાઇ કાઢી, જેમાં તે દેવની સ્ત્રિ બરબનેને હાથે ઠાર થઇ ગઇ.

ત્યાંથી નીકળેલો બરબને બરનદાળ્ય શહેરમાં આવી લાગ્યો, જ્યાંના પાદશાહ શાહરોખે તેને બા આબરથી પોતાના મુલકમાં દાખલ કાઢ્યા. અહિંયાં તેના સાંભળવામાં આવ્યું કે શાહરોખની ‘નાહિદ’ નામની બેટી ઉપર શકલાળ દેવ આશક પડ્યો હતો, જેથી તે નાહિદ, શાહરોખ પાદશાહ અને તમામ બરનદાળ્ય શહેર ગમગીન હતું.

એ સાંભળી બરબનેને વિચાર સુઝ્યો કે જો તે શકલાળ દેવને મારશે, તો મહેરનશરીન કાંઇ સહેલાઇથી તેના હાથમાં આવશે નહિ, તેથી તેણે નાહિદ બાળે શકલાળ ઉપર આશક પડી હોય, તેમ શકલાળને ફરેબથી સમજાવીને મહેરનશરીનને પોતાની આગળ લાગર કરીને ત્રણ દિવસ સુધી રહેવા દેવા જણાવ્યું. જ્યારે નાહિદની ઠાપથી, શકલાળ ભાળવાયો, અને મહેરનશરીનને તેની આગળ લાગર કાઢી, ત્યારે બરબનેએ શકલાળ સાથે લડાઇ ઉઠાવી અને પહેલે દિવસની લડાઇમાં તેના બે હાથ અને એક માથું કાપી નાખ્યું, અને તેને નસાડી મેલ્યો, જેથી શકલાળ દેવોના એક મોટા લશકર સાથે પોતાની સાથે સરાંચે દેવને લઇને બરનદાળ્ય શહેર ઉપર હુમલો લાગ્યો, પણ તે લડાઇમાં બરબનેએ એકલે હાથે શકલાળ, સરાંચે અને બીજા ઘણાક દેવોને ઠાર કાઢ્યા, અને તે દેવોના લશકરને ભારે ખુવારી સહીત નસાડી મેલ્યું.

ત્યારપછી તેણે શાહરોખ, કેરમાન, હોમ, અને પોતાના લશકરને લઇને યુનાન તરફનો રસ્તો પકડ્યો. માર્ગમાં ‘ઉનકા આદી’ નામનો એક હાલસી પહેલવાન પોતાના લશકર સાથે મળ્યો. તેની સાથે બરબનેએ સખત લડાઇ કરીને આખરે ઘણે દિવસે તેને કદ પકડ્યો. પછી તેણે બધાઓ સાથે યુનાન તરફનો માર્ગ પકડ્યો, પણ ત્યાં આવી પુગવા પછી તે દેશના પાદશાહના વજીરે ફરેબથી બરબનેને પોતાના મહેલમાં બોલાવ્યો અને બેહોશ કરવાનો શરણ પાછો કદ કર્યો. પણ આખરે તે ત્યાંથી છુટવા પામ્યો અને ઘણે લાંબે વખતે પાછો રેએના મેદાનમાં આવી લાગ્યો.

ત્યારબાદ ફરદો છોકરો કયાનશાહ, જે પોતાના બાપનું વેર બેજન અને તુસ ઉપર લેવા માગતો હતો, તેનો સપેલસાલાર કેરસારપશાની, જે જેહાંબખશનો છોકરો હતો, પણ કોઇ તેને જેહાંબખશના છોકરા તરીકે ઓળખતું ન હતું, એટલુંજ નહિ, પણ તે પોતે પણ પોતાને જેહાંબખશના છોકરા તરીકે પીછાણતો ન હતો, તેની સાથે બરબને હમનખદ થઇને લડવા ગયો, પણ જખમી થઇ પાછો ફર્યો.

ત્યારબાદ અરજો, જે યુનાન તરફથી મેળવેલી માખનની અરકતથી હાસી જેવો કાલો બની જતો હતો, અને તેનાં આંગમાં વધારે કૌવત આવતું હતું, તે ફીરવાન હાસી તરીકે મેદાનમાં આવ્યો, અને પોતાના કાકા ફરામરોઝ તરફ તેને દૂષ હોવાથી તેને પોતાના હમનઅર્દ તરીકે બોલાવ્યો, અને લડાઇ કરીને તેને હરાવ્યો, તેથી ફરામરોઝનો છોકરો સામ પોતાના આપનું વેર લેવા ગયો, પણ તે અરજોના હાથ ઉપર સહેલાઈથી પકડાઇ ગયો, જેથી ફરામરોઝ નિરાશ થઇને જંગલ તરફ તે મેદાન છોડીને નીકળી ગયો.

એ પછી રસ્તમના રખશના છુટકારાને માટેની ધરાની અને તુરાનીઓ વચ્ચેની જુમખેસમાં અરજો એકદસ્તના છોકરા સમીલાસ સાથે લડતાં જખમી થયો હતો.

હવે થોડાક વખત ગયા કેડે ફરામરોઝ, જે નિરાશ થઇને જંગલ તરફ નીકળી ગયો હતો, તે કલંદર નામના ફીરના વેશમાં પાછો મેદાનમાં આવ્યો, અને અરજોની તરફ ધણાક અપમાન ભરેલા શબ્દો વાપરીને તેને મેદાનમાં પોતાના હમનઅર્દ તરીકે બોલાવ્યો. અરજો ગયો અને તે બેઉ વચ્ચે એક સખત લડાઇ થઇ, જેમાં ફરામરોઝ અરજોને એક સખત લપડાક લગાવી કાઢી, પણ કોઇ પુરેપુરું આજેજ આવ્યું ન હતું. આખરે સાંજની વખતે જાલે જાળને તેમને છુટા પાડ્યા હતા.

એ પછી જોતન મુલકના પાદશાહ તોગાનશાહ પોતાના લશ્કર સહિત રેએના મેદાનમાં આવ્યો અને તેના સપેલસાહાર જેહાંસુજે મેદાનમાં પડીને ગભરાટ મચાવી મેળ્યો, અને થોડાક ધરાની તેમજ તુરાની સરદારોને જેર કરવા પછી અરજોને પોતાના હમનઅર્દ તરીકે બોલાવ્યો, અરજો ગયો, અને તેઓ બેઉ વચ્ચે એક જખમી લડાઇ થઇ, પણ કોઇ આજેજ આવ્યું નહિ. આ ઉપરથી અરજોએ જેહાંસુજને એક મરદાનગી ભરેલો પહેલવાન જેઇને તેની ઓલાદ વિષે પુછી જ્નેયું, પણ તેના જવાબમાં તો જેહાંસુજે તેને આંધીને તોગાનશાહ આગળ લઇ જવા માગ્યો. એથી તેઓ વચ્ચે કુસ્તીની લડાઇ શરૂ થઇ, તેમાં આખરે અરજો જમીન ઉપર પડ્યો, પણ તુરંત તેણે જેહાંસુજને જણાવ્યું કે પહેલવાન લોકો પોતાના હરીફને પહેલીવાર મારતા નથી, તેથી જેહાંસુજે તેને જતો મેળ્યો.

બીજે દીને પાછા તેઓ બેઉ લડાઇના મેદાનમાં આવ્યા, અને એક સખત કુસ્તી પછી અરજોએ જેહાંસુજને જમીન ઉપર પટકા પાડ્યો, અને તેને આંધીને પોતાના લશ્કરમાં લઇ ગયો.

ત્યારબાદ રેએના મેદાનમાં અફરાસીયાબનો ‘અબરેબલા’ નામનો એક હાસી પહેલવાન લડાઇના મેદાનમાં આવ્યો, અને અરજોને પોતાનાં હમનઅર્દ તરીકે બોલાવ્યો, અરજોએ જઇને તેની સાથે એક સખત લડાઇ કરીને આખરે તેને ઠાર કીધો. બીજે દીને એકદસ્તનો બેટો ‘હોજઅરઅફકન’ મેદાનમાં આવ્યો, અને

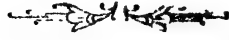
અરજીને પોતાના હાથનઅર્ધ તરીકે બોલાવ્યો, પણ તે જખમી થઇને લડાઇ મુલતવી રાખીને પાછો ફર્યો.

એ રવેસે જ્યાંસુધી સીયાવક્ત્રનો કીનો અફરાસીયાબ ઉપર લેવાઇ રહ્યો હતો, ત્યાંસુધી એ નામદારી ભરેલા પહેલવાને મેદાનમાં ખડા રહીને ધરાન દેશની સેવા અગ્નવી હતી પણ પછી જ્યારે અફરાસીયાબના મરણ પછી કેમુશર ગાદી ત્યાગ કરીને એકાંતવાસમાં ગયો, ત્યારે અરજી પોતાના ખાનદાનના બધા જનજીવી પહેલવાનો સહીત ધરાનને છોડી સલામ કરીને જનજીવ જઇ વસ્યો હતો, અને ત્યાં ઘણોખરો વખત સમાધાનીમાં ગુજર્યો હતો.

પણ પછી રસ્તમના મરણ બાદ જ્યારે બહેમન પાદશાહે પોતાના આપ અસપંદીયારના વેરમાં એ જનજીવી પહેલવાનોને પાયમાલ કરવા માગ્યા, ત્યારે એને પણ લડવા બદલ પડવું પડ્યું હતું. પહેલાં તે બહેમનની તરફથી લડવા આવેલા એક દેવ સાથે લડીને તેને ઘર કીધો, બીજો આવ્યો તેને પણ ઘર કીધો, પણ ‘અલખાન’ નામના ત્રીજા દેવ સાથે લડતાં તે માર્યો ગયો હતો.

બરબેર નામું.

પાક પરવરદેગારની સિકૃતમા.

ઈ. સ. ૧૮૩૪ ના સાલમાં 'પંદના મેહ-એ-મુક્કાં ફીરજ' નામની ચોપડીમાં છપાયેલી ફારસી બેતોનો આ પુસ્તકના રચનારે ગુજરાતી બેતોમાં રચેલો તરજુમો.

(મસ્નવી.)

ખદાવંદ માલેક, જાનો રવાંન,
હસ્તીનો સાહેબ, તું મેહરખાંન.
સખાવતનો સાહેબ, અક્ષેસગર,
કિધી હસ્તી પયદા, નિસ્તી લિતર.
તવાના ઓ દાના, ખલક કેરદેગાર,
તું મહાવીર જ્ઞાની, અમર બેકિનાર.
તું જાહેર ખાતેનું આંકનાર,
ગન્હાગારોની એબનો ઢાંકનાર.
તુથી છે દુનિયા, તુધી જમાંન,
તૂથી છે પદાયસ, મોટી નહાંન.
કિધું તેણે પયદા, બલંદ આસમાંન,
કિધો તેણે રોશન, ખુરશેદ મહાંન.
કરાંમત તેની છે બહુ બલંદ,
મગર મન તેને મિસલ રજકણ.
કિધી તેણે પયદા પલકમા ખલક,
દેખાડી શકિતની ગેબી બલક.
ખુશકી 'ને દરિયાની વસ્તી તમામ,
ખદા તારી અક્ષેસ વીના નકામ.
કિધાં તેણે પયદા જીસમ, તન, જાંન,
ઇનસાંનને બક્ષા અકલ રવાંન.
જે છે નિરંતર, નિરંજન અપાર,
દિધી શકિત ઇનસાંનને કરવા વિચાર.
ખદાવદ તું છે જગત શેહરિઆર,
રાસ્તીનો ખાવિંદ ખલક કેરદેગાર.
નિરંતર, નિરંકુશ, નિરાકાર તું,
ખતા દરગુજર કર ગન્હાગાર છું.
અકલમંદ 'રોશન' કર દાદગર,
મિનોઇમે રહેબર બની મેહેર કર.

મોનાબતે જરથોશ્ત.

(મસ્નવી.)

હકના હકમથી લીધો જનમ,
 પયંમ્બર જરથોશ્ત મૂબારક કદમ.
 હતી દિન ધરમની મનમા કિતાબ,
 રોશન કિધી દિન મિસલે આફતાબ.
 રસુલે ખુદાવંદ, તન્ મન્ નેસાર,
 સાહેબે આલિયા, આલીવિકાર.
 ખૂદાનો ખ્યારો રસુલ બેશુઝીન,
 હતો માહજાંની, અતી પૂર્વિન.
 પયંમ્બરોનો તે પયંમ્બર હતો,
 ગૂમરાહોના તે રેહબર હતો.
 ભલી દીનનો તે ધુરધર હતો,
 દાનધનો સાહેબ અફસર હતો.
 પયંમ્બર ખૂદાનો હતો બેશુઝીન,
 રવાન્ પર તેના હજાર આફરીન.
 આ તન્ હમાર, 'ને તું જાન છે,
 તૂંપર દિલ હમાર, કુરબાન છે.
 કિધો દુર દુનિયાથી તે અંધકાર,
 કિધી દુર દિનની મૂશકીલ હજાર.
 કિધી જહાંનમાથી દરૂજ ખૂવાર,
 જગત ખુરશેદ સમ કિધી આબદાર.
 જાહેર કિધી દીને પરવરદેગાર,
 ખલક જોઇ ખુરસંદ, બની ખીશિયાર.
 કિધી જુતપરસ્તી નાખુદ તમામ,
 ગૂમરાહિતું તે કિધું શુમ નામ.
 અઝદાંપરસ્તી કિધી આરકાર,
 અધર્મિપણું તે કિધું ખારખાર.
 નખીના સખન જો કરે તું મનન,
 કદી ના જાવે બેહુ જહાંમે મહન.
 અમલ જે નખીના સખન પર કરે,
 ખૂદા બને દુનિયામે દુઃખો હરે.
 જશે મુખ હસ્ત લઇ તે જહાંન,
 બર આવશે કુલ ઉમેદ અરમાન.
 રહી ગેતીમા તે જીવે પંમરી,
 મિનેઘમા મલ્લ તેને ઘિહશતેબરી.
 અશોષના શાહ, વક્ષે વક્ષરાંન,
 નમે ઘુને 'રોશન' જરથોશ્તીઆંન.

“ ગોલ—શુભજ ! ”

જમાનાની રેલ માહે ઘસડાઈ જગત,
થયાં તાંનમે કુલ તણાઈ જપત.
ગયાં શાહોનાં કાંહ તાજે-તખત,
ગયો ક્રિયાનીઓનો કહાં તે વખત.
ગયા કાંહ ખ્યારા દિલાવર સવાર,
ગયા કાંહ ન્યાગાંન જગ આરકાર.
ગયા કાંહ હકીમે ભરમ જાણકાર,
ગયા કાંહ તવારીખનવેશ યાદગાર.
ગઈ કાંહ કોમલ હૂરી નાઝનિન,
સરોદે મનોહર માહેઝખીન.
ગયા કાંહ કિર્તીભરેલા મહાંન,
ગયા કાંહ જે લડતા સિંહની સમાન.
સતા તે જઈ સૌ મલી ખાકમા,
ખિછાંના થયાં મિટ્ટી-એ-પાકમા.
સિવા જેણે નેકી કિધું ના કંઈ,
રહ્યા તેજ જીવતો ખલકમા અહિં.

* * *

ઉંમર ખડુ ગૂમાવી કરી ખડુ તરંગ,
ગયા સૌ સાર્થી છોડીને સંગ.
જશે તુંખી દુનિયા તજી એક દન,
નથી તારૂં ફાંની કાયમ વતન.
વખત રંગ રાગે કિધો ખડુ પસાર,
નહી હીન રહ્યા તે એ પરવરદેગાર.
ગયા કુલ જવાંની ‘ને જોખાંનના દાંન,
દિસે આજ ડોળા ધુરકતું કફાંન.
અરે ધન જોખાંન કહી ના ઠરે,
જવાંની ઉતરતાંજ જોખાંન મરે.
ગુલ ‘ને ગુલાબો કરમધ ગયા,
જંગલી ધતુરા કુલઈ રહ્યા.
થયા કુલ દાનાવ દુનિયાંથી દુર,
જીવતા જગતમા રહ્યા ખેશદુર.
ભલા ભાઈ ના કર, તું દોડધાંમ,
પલકમા જવું છોડી છે આ મૂઠાંમ.

આકેલ, અકલમંદ કટી સર મરે
 નહિ ભદ કુદરતના કંઈ જડે
 કરે કાં છું હું હું, ઘસડઈ જશે
 પલકમા જમ હાથ ઉચકઈ જશે

શાંગાનની સરહદ ઉપરથી પાદશાહ અફરાસીઆબનું ફરતમથી હાર ખાઈ પાતાના લશ્કર સાથે પુરાંન તરફ જતાં, બરબેર સાથે તેના અચાનક મિલાપ થયો.

તુરત લશ્કરીઓએ છોટી લગામ
 કિંબુ તે વેરાન અંદર મૂકામ
 એતક શાહની પટી દુર નજર
 દિઠા એક એતરમે ખુરજગર.
 બૃલાંહ તેની બાણ, કઢાવર શરીર
 રૂપે રૂપાંસા હતો દિલપર્જીર
 પેશાની પાહલી, બહન પાહલ સમ
 ગરહન 'ને સીનો મિસલ્ રૂસ્તમ
 બેધ તેનું એવું બહન પીલતન
 કઢાવર કહ 'ને બાણ બૃલાંહ
 બેધ તેની કમર, બેધ તેની રાંન,
 સમજ્યો છે કોઈ નર બલવાંન
 અજબ બેધ સજધજ, અજાએબ ટેક
 હિસતો તે બેશક લાખો મે એક

અફરાસીઆળે વજીર પીરાંન સાથ મસલત કરી, રૂઢનને તે જુરજીર
આગલ બાકલવો.

દિસે કેવો કહમા કહાવર ખૂલંદ
 છે પાહટ સમ તેનુ જખડું ખદન
 સીનો ને ગરદન, ખાળુ વિશાલ
 દિસે છે ખલમા ખડો વીકરાલ

૧ બેઠલરી. ૨ દરેક પલે. ૩ એક ગામનુ નામ જ્યાં સોહરાબનો દીકરો ખરબોર તેની માતા શીરડ સાથ વસતો હતો. ૪ પાણીનો તલાવ. ૫ ખેડુત. ૬ જાંગ ૭ લકા યાને જંગને લાગિક. ૮ ખડખરાં શહેરના લાલ બંબો ખેમલ યાને ખરબોર માટે એ ધારો.

૫૦ ઉંમર ચાર સો સાલની થઈ મગર,
નથી મેં દિઠો આજ તક એવો નર.
ન કંરશાસ્ત્ર એવો હતો નામેવર,
કિધી જોણે દનિયા જોરોજબર.
નરીમાનખી નહિ એ સમ હતો,
નહિ સાંમ એથીખી ઉત્તમ હતો.
નથી એને હીલ કંઈ ફિકર કે ન ડર,
ન ડરતો એ લશ્કર જોઈ કરરોફર.”
ખૂલાવી શાહ રૂઠન પેહલવાં,
કહ્યું એમ: “સાંભલ, બહાધર જવાં.
સુણી માફ ફરમાન સરપર ઉઠાવ,
પવન વેગ જા જઈ જલ્દી તું આવ.”

છે ખેતમાં સાંમને ખૂરજીગર,
દિસે છે બેપરવા, અતી બેફિકર.
તુરત જઈ કર એને એવી ખબર,
તુને શાહ ખૂલાવે છે નામેવર.
સિક્તથી ખૂશામત કરી સમજાવ,
સમજાવી લઈ સાથ જલ્દી તું આવ.
ધીમે ને ધીરે કેહજે સૂખન,
કરજે સુણાવી તું દિલહરણ.
એ જાતે દિસે છે ખડો ખુરજીગર,
મગર લાગે છે કોઈ નરેશોર નર.
નથી હીસતો એ મને કોઈ ગમાર,
દિસે એની તોખમ અતી બલહાર.”

૬૦

૭૦

રૂઠન પેહલવાં અને અરજોર વચ્ચે વાતચીત થવી.

નામદાર અફરાસીઆખના ફરમાનને પેહલવાં રૂઠન તુરતજ પાતાને માથે ઉઠાવી, તે પાંડસવાર થયા, અને ને ખેતરમાં ખુરજીગર ખેતી કરતો હતો, ત્યાં તેની આગલ તે ગયો, અને ધીમા અને ધીરા અવાજે તે તેને પુછવા લાગ્યા:

“નમન છે તુને માફ આ ખુરજીગર,
રહા મેહરબા તુજ પર દાદગર.
જંકી તુને ખદો કરે છે સલામ,
ખૂદા રાખે તુને ખૂશી નેકનામ.”

અરજોરે પેહલવાં રૂઠનને માહોરથી
આવા સખુનો સાંભલી તુંદધથી
જવાબ દેવો.

૮૦ આ જલમત, જજાલ વેરાંનમા,
કરી તું રહ્યો છે પડી ધ્યાનમાં.
જરા કેહ મને તારૂં શું નામ છે,
વતનદાર કહાંનો કિયું ગાંમ છે.
હવે ખખત તારૂં થયું છે બુલંદ.
નસીખનો સિતારો તંપ છે ગગન.
થયો છે ખૂશી જોઈ તુને શેહરિઆર,
હવે નામ તારૂં થશે આશકાર.
અગર જો તું આવે શાહ-રૂ-ખ-ર,
કરે તારી સાથે તે ગફતય.
ખેટા પસંગનો તે અફરાસિઆખ,
અજબ દોર, અજબ છે હસીનાહખાખ.”

“ખંધ કર જખાં તારી આ બેશહુર,
ખકી શું રહ્યો છે, ખનીને ગરૂર.
અજબ છે ખૂદાથી ના તું ડરે,
ખૂશામતભરી ખ્યાલી વાતો કરે.
ખૂશામતથી પાપેતું નાળું થશે,
મિનોઈમે મુખ તારૂં કાળું થશે.
નસીખનો છે માલંક પરવરદેગાર,
ખદાને રોજીનો ખક્ષનહાર.
પસંગનો છે ખેટો શાહ શેહરિઆર,
આ મૂશકીલ રાહ કાં કિધી અખતીઆર.
પડી શું શાહને એવી જરૂર,
ખૂલાવે મને એમ કરીને ગુરૂર.”

૯૦

૧૦૦ અગર શાહ તારે છે શેહરિઆર,
મગર આ જગે હું છું મૂળીઆર.
નથી હું તેનો, કે તારે ગલાંમ,
મને છે મૂખારક મહાઈ મૂકાંમ.”
રૂઠને તે જુરજીગરના આવા બબજી
ભરેલા રાખુનો સાંભડી તાં. જઘ
જવાબ દેવો.

“અસ કર ખામેશ એ ખેસહાજ,
કરે વાત કેવી એ પાણ મિજાજ.

તે માલીકે અફસર, છે રૈયત નવાજ,
ચીન ને મહાયીનનો શાહ સફરજ.
મગજમે તહારા ચહડી ધુન છે,
સમજ તે નખીરો ફરીદુન છે.
ગમે તો તું ફરજે ચઝઢાંનથી,
મગર ના તું ફરતો એ સૂલતાનથી.
અએ હેમક તું પ્રેરો બદ્દખ્શર છે,
સર તાઈ ને મારી સમશહર છે.”

૧૧૦

ખરજેર પહલવાંન રૂઠને જવાબ દેવો.

આવા બચ્ચાજ સખુનો ત્યારે તે જવાંન જુરજીગરે રૂઠને માહરેથી સાંભડ્યા, ત્યારે તે
દીલાવર જવાંને તે તુરાની પેહલવાંને જવાબ દીધો :—

૧૨૦ “અએહિ મત ને કિમત વગરના ગલાંમ, વચનલગની છે જેને તબેહ,
જનમ લઈ ખશામત કરે બદલગામ. પનાહ આપી રયાવજી કીધો જબેહ.”
ખશામત શાહની કરી તું રહ્યો, તજીને વતન જેને લીધી પનાહ,
ખૂંદાથી કેમ નહીં ડરી તું રહ્યો. કતલ તેને કીધો, વિના કંઈ ગનાહ.
છે ખસલતે શયતાંન જેનું રવાન, સણી કસરીવજના ફિતૂરી કલાંમ,
નાહી કાંઈ અકલ, નહીં કાંઈ શાંણ. કતલ કીધો રયાવજી, અશો નેકનામ.
ગણે કોણ તેને શાહ શેહરિઆર, મહદગાર મારો તે ચઝઢાંન છે,
૧૨૦ નહિ હક ધનસાફ જેમા લગાર. તે શાહ મહારો સુલતાંન છે.”
તે ચાહે તો પલમા કરે ખારખર,
હું ગણુતો નથી કોઈનેખી શેહરિઆર.

૧૨૦

રૂઠન અંન ખરજેર વચે જગ થયું, અને રૂઠનીની હિનપસ્તી ભરી
શીકસ્ત થઈ.

સણી જુરજીગરની તૂંદી જખાંન. મગર કુદી ખરજેરે મારી છલંગ,
ખામેશ રહ્યો નહીં રૂઠન પહલવાંન. લીધો હાથ પકડી સમરીર સંગ. ૧૪૦
ગૂસ્સાથી આજેજ થયો એકદમ,
આણું કરે સર્ તેનું કલમ.
ચહડયો બેશ-જીનું, મગજે બૂખાર,
તૂરત અંનથી ખેચી સમરીર બહાર.
કતલ તેને કરવા કંમર કસી,
ગયો આંગ ઉપર એકદમ ધસી.
રખે તે મરે આએ મસ્તાંનથી.

* * *

૧૫૦ જેઠ નહાસ્તો એમ તૂરકી સવાર,
તૂરત દોડી અરજોરે પાડી ખરાડ.
દોડીને ઘોડાની પૂછડી ધરી,
પકડીને ખેંચી, હિંમત કરી.
ખેંચી તે ઘોડાને રોક્યો તૂરત,
ચલાવી અજાએજ તરેહની લડત.
પકડીને ઘોડો કીધો ખતંગ,
ઉડી હોશ રૂધન, મિસલે પતંગ.
ન દોડી તે શક્યો, ઉભો ઠીર ઠરી,
કિધી એવી અરજોરે કારીગરી.
તૂટી પૂંછ ઘોડાની છુટી પડી,
જેઠ હાડ શાહના ગયાં ગડગડી.
ઉઠાવી ઘોડો પટક્યો જમીન,
૧૬૦ પડ્યો તે જમીનપર લઇને રૂધન.

અરજોરનું જોર જેઠ અફરાસીઆખનું
હેરત રેહણું અને અરજોરને સમજાવી
લાવવા કસરીવજને રવાના કરેલા.

૧૭૦ જેઠ હાલ રૂધન અફરાસીઆખ,
પરોમાંન દોલમા થયો ખોહસાખ.
કહ્યું એમ પીરાંનને ખોલી વદન :
“એ ઇનસાં નથી, પણ છે અહેરેમન.
અજાજ જોર એનું, અજાજ હાંમ છે,
અજાજ એનું મયદાંનમા કાંમ છે.
અગર જા એ જાગે જઇને લડે,
તો ખેશક એ રૂતમ જીવતો ધરે.
દિસે છે એ જાગલી, જાતે ગમાર,
નથી કાંઈ અકલ એમા લગાર.
ગણે સહુ સરખા, ન સમજે ફરક,
કરે નહી દોલમા જરાખી તરક.
ગણે જસ-અપજસને એકસાંન,
અનધડ જેવો દિસે છે જવાન.
કમઅદેશીમા એ રહ્યા છે વસી,
છે જોર ભારી, મગર મૂકલસી.”
ખૂલાવી કસરીવજ, કહ્યું એકદમ :
“અએ ભાઈ સાંભલ, ના કર વિલંમ.

જા જઈ નરમાસથી વાત કર,
સખુન કહી મિદા, દીલ મહાત કર. ૧૮૦
તુંદીથી ના કરતો હરગેજ વાત,
નરમાસથી એ થશે દીલશાદ.
સમજાવી ફૂસલાવી કેહજો સુખન,
કરતો ના ખરપા નવું કંઈ વધન.
કરતો ના કંઈખી તુંદી કે તાંન,
નાહક થશે જીવને તુકસાંન.
ખૂશામત અંની અગર જઈ કરે,
તો ખેશક તું દીલ એનું હરે.
લડવાથી રેહજો હમેશા ફર,
એ ખળમા છે જખરો, કળમા છે પુર.” ૧૯૦

કસરીવજે અરજોર પાસ જઈ
વાત કરવી.

હકમ રોહનશાહનો લીધો સણી,
નિકલ્યો કસરીવજ મફર ગણી.
ડરતો તે દોલમા, ‘ને કરતો ગમાન,
રખે જાય ઇજજત, રખે જાય જાંન.
ધીરે ‘ને ધીમે ગયો તેની પાસ,
તપેલા, દીડો આતશ-મિજાસ.
ખોલ્યો તે નરમાસે, ખોલી જખાંન :
“અએ ખલાધુર, બલવાંત, સુરા જવાંન.
ખની શું હકીકત, કહે હાલ તું,
થયો કેમ ગુસ્સે, ખની લાલ તું. ૨૦૦
તું વનગર, કે દનગર કે કમતર નથી,
છે અકલમે આલા, મરછંદર નથી.
તું ઐલાદે અવલ, દિસે છે પૂરો,
તું સુરવીરપણુમા દિસે છે સૂરો.
નથી ચાહતું કોઈ તું જસે કરવા લડઈ,
નથી કોઈ ચાહતું કરવા ભૂંડઈ.
છે શાહ હમારો અફરાસીઆખ,
મશહુર તાખ જેનો, મિસલ આફતાખ.
નખીરો તે છે શાહ ફરીદુનનો,
છે ખુનિયાદે બલંદ, પસંગ ખુનનો. ૨૧૦

છે રાસ્તીનો સાહેબ, એ અરમાન છે,
પરસ્તાર તારો, તે પરવાન છે.
તે સૂતાંને સરવર, તુરાંન જમીન,
જમાનાનો વીરો, છે બેગુઝીન.
ભલધનો ભંડાર છે બેનમુન,
બખાણું જખાંથી શું તેના ગુણ.
ભરી દીલ અંદર છે એ આરણ,
કરે આવી તું તેની સંગ ગૂફતગુ.
હું ચાહું છું આવે તું મારી સાથ,
૨૨૦ મેલવે તું શાહ સંગ આવીને હાથ."

કસરીવેજના મધુર અને વિવેકી
સખુનો સાંભલી, અરબેરનું
અફરાસીઆબ પાસે જવું.

સણી આએ મિઠા, મધુરમૂખ સખન,
પડ્યું લોભમા તેનું નિરદોશ મન.
ઉઠાવી કંહારી ગરદન ઉપર,
ગયો ચાલતો તે વિના કાંઈ ડર.
ન બોલતો, કે પુછતો, સખન કે સવાલ,
અજબ હાંમ તેની, અજબ રૂપ લાલ.
ન ખંજર, ન ખમ્મર, ન તલવાર તન,
કિધું જઈ શાહ પાસ તેણે નમન.
અદબથી નમીને ચુમી જમીન,
૨૩૦ સિક્ત ગાઈ તેની બની કમતરીન.
ખશી થાઈ બોલ્યો તે શેહરિયાર:
"જવાંમદ્ બાહધર, ભલે તું પધાર.
તૂને જોઈ બેહદ ખૂશી છે મને,
લે તારી બેઠક મહારી કને.
કહે નામવર તારું શું નામ છે,
કહાં તારું વનમા કહે ઠાંમ છે.
કહે તારી ઐલાહ, શું જાત છે,
પેદર કોણ તારો વિખીયાત છે.
અગર રંગશાહી હોય જે પસાંન,
૨૪૦ વસી મારી દરબારે કર તું અમન."

અરબેરે અફરાસીઆબને નમન કરી
અદબથી જવાબ દીધો.

[અરબેર પોતાનો હેવાલ કહે છે.]

"રહો ખુશ હાયમ, એ શેહરિયાર,
થજો તારા દુશ્મન કુલ ખારખાર.
સણ હાલ મારો એ આલીવિકાર,
નથી મે દિહા મુજ પેદર દિદાર.
કહું શું તૂને સણ જરા ફાંમથી,
છું બેખબર હું પેદર નામથી.
વસુ માત સંગ આ બિયાબાંનમા,
પડ્યો છું પેદર વન આ જહાનમા.
મમાવો માહારો સીરૂઇ નામ છે,
ખૂઝાગી સખબ તે નાકામ છે.
સાંભલ હકિકત જનમની તમામ,
નથી જાણતો હું પેદરનું નામ.
મગર મારી માદર અંશા નેકબાદ,
કહે છે મુજના જનમની વાત.
ચુકી મારી માદર ઘરે એકલી,
મમાવો શિકારે ગયો નિકલી.
હતી માત મારી ઘરે નિરધાર,
નહી કોઈ સાથી સવા કેરદેગાર.
સમે એક રોજ એવો ધરપા થયો,
સવાર એક લડાયક ત્યાંથી ગયો.
૨૫ ઉભા તે હતી ત્યાં ઝરૂખા ઉપર,
પડી તેની અચ્ચુચ તે પર નજર.
જોતાંજ બોલ્યો, તે નામો સવાર:
"અએ ખાંતુ, થયો છું તારસે બેગાર.
અગર આખ થાહું મેલે ઠંડગાર,
થશે તારો આભાર મૂજપર અપાર."
તૂરત જાંમ ઠંડા ભરી નારથી,
કિધી લાવી હાજર, પિધું ધીરથી.
બાહઝ કિધી તેણે તે પર નજર,
થયું તેનું જખમી લડાયક જીગર.
૨૬ નજર ફેંકી નાજે અદાથી ભરી,
નિરખતી સુંદર જોતા ખડી.

અરજોર અફરાસીઆબની હરબારમાં.

પુશી મ્હ બોલ્યો શાહ શેહરિયાર :
“જ્યાંમદ્ બહાધર, બલે તું પધાર.
તૂને જોઈ બેઠક પૂશી છે મને,
લે તારી બેઠક મહારી કને.
કહે નામવર તારું જી નામ છે,
કહાં તારું વનમાં કહે હોમ છે.”

(છુલો પાઠ ૮.)

Copyright Reserved

સૂરવીર ઇતે દીલ ધાયેલ થયો,
સૂરત જોધ તેની માયેલ થયો.
ન હઠયો તે પાછલ, ન આગલ કદમ,
અગન લાગી દીલમા, મહોખત જખમ.
નેજારા નુરમંદના જોધને,
જીગર થાયું જખમી, અકલ ખોધને.
મગર તે મોહખત પરસપર હતી,

૨૮૦ મલી ગધ બંને જીગરની ગતી.
ઉભી સર નમાવી અતી લાજતી,
પતી સમ તે સુરપતી પૂંજતી.
મલી તે વચન 'ને કરારો કરો,
ગયો હિયાંથી ભેટી, ન ફરયો ફરી.
દૂરીથી તેનું જીગર ચાક છે,
કૂલ તેને મનથી ખલક-ખાક છે.
ન જોયો, જણાયો, ફરી આજ તક,
જાદુમા ઝૂંપો, નધી ધ્યાન ધક.
પેદર છે તે મહારો ખરો નરપતી,
૨૯૦ એ સરજત અજખ મુજ સર ધુમતી.
હું બદો છું તારો, ખરજેર નામ,
કરું ખેતીનું આએ વન માંહે કામ."

અફરાસીઆખે ખરજેરને મનાવી લેવા
માટે કરેલું વિવેચન.

સૂણી હાલે ખરજેર થયો ખુશહાલ,
ખૂંશીથી થયા શાહના ગાલ લાલ.
હસી બોલિયો મુખ મલકાવીને,
મનાવી લિધો ખુખ સમજાવીને.
કહ્યું કે: "સાંભલ, આ પેહલવાંન,
જમાનો થયો છે, તું પર કુરખાંન.
કરશ હું જરો-માલ તું પર નિસાર,
૩૦૦ બનાકિ તૂંને હું જગત આશકાર.
શાહીને લાયક તું છે નામદાર,
કરું તૂંને મારો હું ચારગાર.
અગર મુજસે જો કરે તું વફા,
તૂંને બક્ષી ખેટી, કરું હું જમધ."

બને હફતકેશર તહારી ગુલાંમ,
મૂકી દે ખેડુતનું આએ કાંમ.
કહ્યું માની મારું કરે મારું કાંમ,
બની જાય હાકમ જેહાંનો તમામ."
અફરાસીઆખ પાતાનો જવાંનોમાં
કેવો હતો, તેનું તેણે ખરજેર
આગલ બયાંન કીધું.

"અગર મુજ સંગ રેહ ચકીન તું ધરી,
કરે કુલ ચીનપર તું અફસરી. ૩૧૦
બને કુલ કેશવર તારી ગુલાંમ,
આલમમે રોશન થશે તારું નામ.
તજ દે હવે તારી જીરજીગરી,
નસિખ તારું ચમકે મિસલ મૂશતરી.
જવાંની મહારી બની બેકદર,
ખૂદાપો ચહીયો હવે મારે સર.
મગર મારું સાંભલ આ મદે-જવાં,
હતો જ્યારે નહાંનો હું તારી સમાં.
તન-બળ હતું એવું સરવોપરી,
૩૨૦ ડરતીતી મુજથી કુલ કેશરી.
પૂકારે ધુજતાં ધરતી જીગર,
ફાટીને મરતાં શેરો-બખર.
દરિઆની માહી 'ને વનચર તમામ,
નિકલતાં ન બાહર છોડી મૂકાંમ.
ખૂંખાર દેવો, પલીદો 'ને પોલ,
સૂણી મૂજ પૂકારે થતાં જીઝદીલ.
હરીફ મારો બનતો અગર અલખફૂઝ,
ગુરખ મારો કરતો તેને નસુસ.
જરખ એકમા તે થતો મોમ સમ,
જતો તેનો રૂંદધ જીગર માહે દમ. ૩૩૦
નરે-શેર લડવાની ધરતા ન હાંમ,
કરૂં તેનું થાતું બખતર તમામ.
સૂફેદ કેસ સરપર પીરી સબખ,
ઘટે બળ-કળ તો નથી કંઈ અજખ."

૧ આશક થયો એને મોહી પડ્યો. ૨ મદદગાર-દોસ્ત. ૩ દુનિયા. ૪ ખેતીનું કામ. ૫ જીરપતીનો સીતારો. ૬ નામદે હિયાકાશ. ૭ અલખફૂઝ પાદશાહ જેવા મરત હરીફ માટે આ ઇસારો અફરાસીઆખ કરે છે. ૮ મીન જેવો નરખ.

નથી જોર કે જોમ ઝાળું રહ્યું,
જવાંની સાથે હડું તે ગયું.
હવે એક ખાએશ હીલમે રહી,
પડે પાર જો તું સમજે સહી.
અઢાપાએ કીધો મને નાતવાંન,
૨૪૦ મગર તું છે ખીલતો અહારે-જવાંન.
હતો જ્યારે મારો જવાંની અહાર,
ધંજતાતા મૂજથી પિલંગોને પહાડ.
મેં જંગે હજારો કિધાં છે દફન,
હજારોના અખતર કિધાં છે કફન.
હવે છાંધ પીરીની તનપર ઘટા,
જવાંની 'ને જોખન, ન રેહતાં સદા.
ઉમેદ છે હવે એક હીલમે ભરી,
પડે પાર તું જો કરે રેહભરી.
છે ધરાંનમા એક એવો દલીર,
૩૫૦ કિધી જોર ખલકત ખનાવી અસીર.
શં જંગલ 'ને વેરાંન, દરિઆ પહાડ,
શં દેવો પલીદો 'ને ખંજર ગૂઝાર.
સુરવીર પેહલવાં, હજારો જના,
પૂકારે તેના થયા છે ફના.

ડરે શોર તેનો સુણીને પિલંગ,
નહોં તાખ નાધલ કરે તેસે જંગ.^૩
છે જોરે પુરો તે સુરવીર રખસ,
છે ઘોડો તેનો નામે રખશ.
અજખ તે રખશની ચુંગલ છે,
શેરો 'ને સિંહનો તે કાળ છે. ૩૬૦
નથી જ્યાદ^૪ તુંથી તે ઉંચાધમાં,
નથી જ્યાદ તુંથી તે ચપલાધમાં.
મને એવું બેશક ચકીન છે ખરે,
જંગમે તે તારે હાથે મરે.
છે માડું લશ્કર, 'ને કલ ખલક,
ખજોરના^૫ મુલકથી મહાચીન તલક.
ગણાશે તું તેનો શાહ તાજવર,
એ કોલ મારો તું છે બેખતર.
તૂને આપી શાહી, શાહ હું કરું,
મકસદે-સુરાદ હીલમે ભરું. ૩૭૦
ગવાહ છે મહારા સિતારા 'ને મહા,
વચનથી ફરું તો ખનુ હું ફના."

અરજોરે રસ્તમની તારીફ પાદશાહ અફરાસીઆખને બાહોડથી
સાંભલી, તેનો જવાખ દીધો.

સુણી શાહી મૂખથી એવા સૂખન,
ખૂશીથી ફુલી થયો તે મગન.
વચનને 'ને કસમના સુણી કરાર,
ખિલી ખૂશ થયો જોમ ફસલે-અહાર.
અદખથી અરજોરે કીધો સવાલ:
"કહે કોણ છે નર તે નેકફાલ?
મને કેહ તેનું શું નાંમ છે,
૩૮૦ કહાં છે વતન 'ને કહાં ઠાંમ છે?
ભલે હોય ધરાંનનો સરપતી,
ભલે હોય પિલતન, ભલે નરપતી.

ભલે હોય ધરાંનનો તે દલીર,
ભલે હોય ખલકત કીધી અસીર.
ભલે હોય કિધા દેવોને ખારખર,
ભલે હોય કીધા પલીદોને ઠાર.
ભલે સુરવીરો, પેહલવાં ઘણા,
પૂકારે થયા હોય, તેના ફના.
મગર આએ અઢો નથી તેથી કમ,
કરું જોર જકડી, ચુજારી સિતમ. ૩૯૦
અગર તેસે લડતાં નાધલ ડરે,
મગર મારી આગળ પાણી ભરે.

૧ જવાંનીની અહારમાં ખીલતો. ૨ લાખેદાર. ૩ નાધલ નદીના પાણીનો જોશમંદ ધસારો, રસ્તમ આગલ બેતાખ થઈ પડે છે, એ માટે એ ઘસારો છે. ૪ વધારે બેલતર. ૫ ખજોરનો મુલક ગીલાંન તરફના દરિઆ કિનારા ('હારપીનીઅન' સમુદ્ર) આગલ આવેલો છે. ૬ વચર શહે,

ગજુખ ને રખસની ચુંગાલ છે,
હું સમજું છું તેને કુંગાલ છે.
અગર મુજથી તે નથી જો જ્યાદ,
તો મૂજ પાસ તેની શું છે ખિસાદ.
અગર શેર-સિંહનો તે કાળ છે,
તું જોકે કડું તેનો શું હાલ છે.

જૂવે તારું લશ્કર, જૂવે કુલ ખલક,
સિદ્ધા તેની કિસ્તી કડું મુતલક. ૪૦૦
કહે શું હવે તારું ફરમાન છે,
ઉઠાવું હું સરપર એ અરમાન છે.”

* * *

પાદશાહ અફરાસીઆખે ખરબેરને રસ્તમની ઓલખ આપી.

તૂરત ખોલિયો શેહનશાહે તૂરાંન :
“સાંભલ તે નર છે જમાને જમાન.
આલમમે તે આજ છે આશ્કાર,
ધરાંનનો કાબેલ છે પેશ્કાર.
જમીન ‘ને જમાનો તેથી ડરે,
કરે કાંમ જે કોઠખી નહીં કરે.
અજબ કાંમ તેના, અજબ શાંન છે,
૪૧૦ એવો તે રસ્તમ પેહલવાંન છે.
તે ઔલાદે સામો-નરીમાંન છે,
પિસર જલેજરનો દીલજાંન છે.

છે સિસ્તાંનું તેનું વતન દિલપસાંન,
વસી ત્યાં ગૂજરે ખૂશી માહે દન.”
* * *
“સૂણી હાલે રસ્તમ કર તું વિચાર,
પડી બહાર જગનો કર તું પૂકાર.
સિવા તું નથી કોઈ ખિજે નામવર,
કરે રસ્તમને જીરોજખર.
લશ્કર છે લાખોનું લે તું ગણી,
મહદગાર તારા ઉલા છે બની. ૪૨૦
હજારો હથિયાર તૈયાર છે,
કેહ તું હવે શાંની દરકાર છે.”

ખરબેરે અફરાસીઆખની હકીકત રસ્તમના બાબમાં
સાંભલી, તેને જવાબ દીધો.

અફરાસીઆખના દુઃખની આવી કીસમની ફરીયાદ સાંભલી, ખરબેરે પોતાના દીલમાં
વિચાર કરી જવાબ દીધો કે, “અએ ચીન અને મહાચીન સર જમીનના પાદશાહ, ધરાંન સામે
લડાઈના પુકાર ઉઠાવવા અને લડાઈ બહાર કરવાના કાંમ માટે તું એટલી બધી ઉતાવળ ના કર.
રસ્તમ જેવા એક સવારને માટે, તું અને તારું આખું તૂરાંન, એટલા બધા દુઃખી થઈ લાઇ-
લાજ બની તખાહ થઈ રેહ્યા છો, તો તું અને તારી બુલંદ શાહી, તેમજ તું અને તારા
તમામ નામીયા પેહલવાંનો, અને તારાં તમામ લશ્કરનો દોર અને દમામ, બીલકુલ ખીસાદ
વીનાનો હોવો જોઈએ.”

“અએ શાહ આ તારી રંજીદગી,
અને તારી ફરિઆદ, આઝુદગી.
અગર હોય ફક્ત એક રસ્તમ થકી,
તો છે એવી શાહી નીકમ? નક્કી.
અગર રસ્તમે તું છે લાઇલાજ,
તો લાએક નથી તું આ શાહી તાજ.
મગર સાંભલી લે મહારા કલાંમ,
૪૩૦ તૂને ખુશ કરવા કરશ તારું કાંમ.
કસમ છે મને પાક ચઝદાંનના,
કસમ છે ખૂલંદ આએ આરમાંનના.

કસમ છે મને ધરતિ ‘ને આખના,
કસમ છે રોશન આફતાખના.
મને માહ ફરવરદીનના કસમ,
કસમ છે મને મારી રોશન ચશમ.
મને છે મિનોઇ ‘ને મહાના કસમ,
ધરૂં આએ સર માડું તુજને કદમ.
કરશ તું થકી મુજ કંમરખંધ તંગ,
ઉઠાવશ રસ્તમ સામે હું જંગ. ૪૪૦
ગુજારી ધરાંન ઉપર જફાહ,
કરશ શાહ કએખુશરૂને તખાહ.”

અફરાસીઆખે બરજેરનો એકરાર
સાંભલી તેને વધાવી લીધો.

ખૂરી થાયો સુણીને અફરાસીઆખ,
રંધ્યા ખુખ ખીલી મિસલે ગૂલાખ.
તૂરત તેણે કીધો એવો હુકમ,
કહ્યું કે : “હાજર કરો એકદમ.
સોનાના સિકાની ઠેલી ભરો,
હાર એક અનમુલ હાજર કરો.
તૂરત હિયાં લાવો ઝરીન તખ્ત ત્રણ,
૪૫૦ જડેલાં રૂમી રેશમીપર રતન,
પરીચેહર સુંદર ચીનધ, તાર્તારી,
અસો લાવી હાજર કરો સુંદરી.
ઇફાઝત મે હાજર રહી હરધડી.
ખનાવે ચમનને બિહરતેખરી.
બેમુલ ગલીચા, ‘ને ઘોડાઓ સંગ,
જીનો, રિકાબો, લગામો, ખડંગ.
અખતરો-સમરીાર, નેજા, કમંદ,
તીરો તખર ‘ને શરજ મન પસંદ.

એ સઘળું લાવીને હાજર કરો,
હુકમ મારો એકદમ સરપર ધરો.” ૪૬૦

* * *
જખાંથી હુકમ એ નિકલતાંને વાર,
ખખાંચીએ હાજર કીધો સાંણગાર.
કિધી શાહ અફરાસિઆખે નજર,
જેધને થયો ખુશ તે નામેવર.
કહ્યું : “સુણ બરજેર બૂલંદ અખતવર,
આ નજરાંતુ છે તું થકી નામેવર.
કરીને મંજૂર થા મેહરખાંન,
હમ ગોરપદોનો થા સારવાં.” ૪૭૦

* * *
ફરેલો નસીખાનો જેધને રંગ,
હિલાવર બરજેર થયો દીલ ડંગ. ૪૭૦
સિકત ગાઇ શાહની, ખોલી જખાંન :
“ખૂદા લાવે બર તું દીલ અરમાંન.”
કહી એમ કીધો ચાદ ચઢદાંન પાક,
જમીન પર પડીને ચૂમી તેણે ખાક.

બરજેરને રૂસ્તમ સાથે લડવા જવા માટે તેની માતા શીરૂદએ મના કરી
શીખામણ દીધી, અને બરજેર પોતાની માતાની શીખામણ
નહિ માની રૂસ્તમ સાથે લડવા ગયો.

અફરાસીઆખ તરફથી મહેલું અનંમોલ નજરાંતુ, અને તમામ અસખાખ માન સાથે
મંજૂર કરી, બરજેર તે સઘળું પોતાની માદર પાસે લેઈ ગયો. અતું કિમતી નજરાંતુ જેઠી,
બરજેર લોભાઇ ગયો, અને અફરાસીઆખની તારીફ ઉપર તારીફ કરી બરજેર પોતાની માદરને
ફેહવા લાગ્યો :-

“સાંભલ એ માદરેમન પાકઝાદ, લિધા છે શાહ રૂ-ખ-રૂ મે કસમ,
ખૂદા બર લાવે તહારી મૂરાદ. કડું જઇ રૂસ્તમનું સર કલમ.
આ નજરાંતુ બેમુલ છે બેહિસાખ, હવે દે રજા તો હું જંગે ચહકું,
એ બક્ષેસનો ખાવિંદ છે અફરાસિઆખ. લડી રૂસ્તમને કતલ હું કરું.
કિધી છે મુજ સાથ તેણે સરત, સર તેનું તનથી હું જાહું કરી,
૪૮૦ કે જઇ મારે રૂસ્તમસે લડવી લડત. ખલકની પલકમા કરું સરવરી.”

* * *
બરજેરનો માદરે રૂસ્તમ સામે લડવા માટે નહી જવા સાડું
બરજેરને સમજાવતું.

એ સમજીને ધૂંલ રડી સુંદરી, કટી સર ‘ને છાતી, ભરી સર ખાક,
આખોધી આંજીની નિકલી ઝરી. કિધાં ફાડી તનપર વસ્તરને ચાક. ૪૯૦

ભરી હાય બોલી, રડતાં કલાંમઃ
 “અએ જાનેમન તું કરે શું એ કાંમ.
 કદો કાંમ કોઈથી થયું એ નથી,
 ફરી કેમ ગઈ તુંજ મનની ગતી.
 આ જૂર જોઈ કાં તું મરે જાનથી,
 ભમી કેમ ગયો તું શયતાનથી.
 આ કંચન, ‘ને કપડાં, ઘોડા, રિકાળ,
 કરે કાં લોભઈ, જીવને ખરાળ.
 આ ખજીર ‘ને સમશીર, નેજા, કમંદ,
 ૫૦૦ જોઈને તું છલકાઈ ના થા મગાં.
 આ તીરે-તખરમા છપી હાંન છે,
 દિસે તુંજ કમ્મનો એ સામાંન છે.
 ફરેબે ભરેલો છે અફરાસીઆળ,
 રખે એ કરે તારી જીંદગી ખરાળ.
 કંઈએક પેઢરના મૂવા છે પિસર,
 ગયા જાનથી છે સુરવીર નર.
 તારાજ કંઈએક કિધાં છે મૂલક,
 રડી હાય મારે છે એને ખલક.
 જરા હીલે ખરબેર કર તું વિચાર,
 ૫૧૦ કરે કાં જવાંની તહારી ખૂવાર.
 લડી ચાહે કરવા તું રસ્તમ ખરાળ,
 મગર આ ખલકનો તે છે આફતાળ.
 રંગ તેનો રોશન છે આફતાળથી,
 ખલક છે ભસમ રસ્તમ તાળથી.
 કંઈએક દેવો, પલીદ, જાદુગર,
 કિધા છે રસ્તમે જીરેજખર.
 દરિઆની માહી, મગર ‘ને ખખર,
 પૂકારે ધુંજી મરે સર-ખ-સર.”

સૂખુન સુણુ મારા પિસર દિલજાન,
 પડ્યા છે તૂરાંની ઘણા પેહલવાંન. ૫૨૦
 કાંસુસ જંગી, ‘ને ખાકાંને ચીન,
 હોમાન ‘ને ખારમાં દલીરે નગીન.
 ચંગેસ, શંગલ, દલીર ફરતુસ,
 બેઠા છે સહુ ખોઈને હોશ-હુશ.
 જબે જોણે કીધો સોહરાળ શીર,
 એવો છે રસ્તમ વિકરાલ વીર.
 ગયો દેવ અકવાંન જીવથી મરી,
 મૂવો છે સૂફેદ દેવળી તરફડી.
 જોઈ તાળ રસ્તમ ડરે અલખરૂઝ,
 થઈ છે ફરામોશ, જગત ખોઈ હુશ. ૫૩૦
 એ રસ્તમથી દિકરા તું અંજાણુ છે,
 જગતમાં અજીત એ પેહલવાંન છે.
 તું સિંહ સાથ લડવા ખાએશ કરે,
 જરા મોતથીળી નહી તું ડરે.
 અજબ છે ચહડી ઘેન દેમાગમાં,
 તું ચાહે છે જોવા મને ખાકમાં.
 દીલખંદ મારા કર તું વિચાર,
 કરે કાં પિસર તારી જીંદગી ખૂવાર.
 એ શાહ છે જમાનાનો કલો કહર,
 જવાંનીને ના તારી ખરબાદ કર. ૫૪૦
 ફરેબને ફિતુરનો એ ભંડાર છે,
 જીરૂ ‘ને ખૂરાનો એ સરદાર છે.
 આ જીગરના જીગરખંદ, આંખોના નુર,
 કરે કાં તું માઢર શીરૂધ રંજીર.”

ખરબેરે પોતાની માએને જવાબ દીધો.

આ સઘલા કાકલુદી ભરેલા સખુનો, અને રસ્તમની દીલાવરીનું બયાન પોતાની માઢર શીરૂધને મોહોડેથી સાંભળી, ખરબેરના દીલપર તેની સેહજબી અસર થઈ નહી, અને પોતાની જવાંનીના જોરપર મુસ્તાક બની, તેણે તેણીને જવાબ દીધો :-

“અએ મારી માઢર, કાં તું ડરે,
 મને રોકી ઘરમાં તું શું કરે ?
 કમ્મ માનવીની એક રોજ છે,
 લડી જંગે મરવું મને મોજ છે.”

અગર મોત માફ હશે જો નસીખ,
 ખચાવી શકે કોઈળી ના તખીખ. ૫૫૦
 અજલનો ફરેતો ધુમે જચારે સર,
 ખચે નહી રસ્તમ જોવાળી નર.

નસીખમાં લખ્યું હશે તે થશે,
 ગયું તે ગયું, જે રહ્યું તે જશે.”

બરજોરનું પોતાની માદરને તરછોડી અફરાસીઆખ પાસે જવું.

રૂસ્તમ પેહલવાન સાથ લડવું એવો બરજોરે નહી કરાવ કાઢેલો હોવાથી, તેની માદરની કાંઈખી દલીલે કે શીખામણે બરજોરનો વીચાર ફેરવ્યો નહી. શીરૂઈની મીનતબરીની કાંઈખી દરકાર બરજોરે કાંઈ નહી, અને તે નમન કરી બોલ્યો:-

“છે તારી વાતો માદર મધુર,
મગર છે નિરમુલ મારી હજુર.
મને એમ કહી રંજુદા કાં કરે,
તું સમજે રખે તારો બેટો મરે.
રસમ ગોરદેશની ફેરે નહી કદી,
૫૬૦ અગર ગુજરે કંઈ લાખો સદી.
લખેલું કરંમમા હશે જો ગઝંદ,
ફેરે નહી હરગેજ કરો પુરફંદ.
એક દીન છે ખુશખબતી નસીખ,
એક દીન છે મોત મસ્તી નસીખ.
ડરે જોઈ દેવો, ઠરૂંજો ‘ને શેર,
કરે ખાક એક દીન કબૂનો કહેર.”
ઘણુંખી રડી માત ખડું કરગરી,
મગર તેની હરગેજ ન પરવા કરી.
મૂકી માત રડતી ગયો નિકલી,
૫૭૦ રહ્યું દીલ શીરૂઈનું જલખલી.

* * *

ઉભો જઈ બરજોર શાહની હજુર,
નમનથી નમોને અદખથી પુર.

“અએ શાહે આલમ, બુલંદ ચકતેદાર,
સદા તખ્ત તારું રહે બરકાર.
હું આવ્યો છું એકદમ જંગે જવા,
છે લાજમ હૂકમ તુંને કરવો રવા.
લડી જંગ કરવા હું કરખાંન છું,
મગર જંગ હુન્નરથી હું અંજાંણુ છું.
લડાયક પેહલવાન, પીલતન સવાર,
નરે શેર ખડાધુર અતી આરકાર. ૫૮
ખૂલાવી સહુને કર તું હૂકમ,
શિખવે લડાઈના હુન્નર ‘ને ધલમ.
સમશીર, ખંજર, તીર ‘ને કમાંન,
ગુરખ, બરછી, બાલા, પેકાંન.
તે સાથ શીખવે કુસ્તી હુન્નર,
પટકું હું રૂસ્તમને પકડી કંમર.
સજા હાલ, ખખતર તનપર તમાંમ,
કરું જગથી નાખુદ રૂસ્તમ નાંમ.
જંગના વિવેકો અને રીતલાત,
કેહ કે શિખવે વિના છુટછાટ. ૫૯
પડું જંગે બાહર, શીખી સહું,
હું રેહું કલ દુશ્મનોના લહું.”

પાદશાહ અફરાસીઆખે બરજોરને લડાઈના હુન્નરો શીખવવા પોતાના પેહલવાંનોને બોલાવી ફરમાવ્યું.

આવી રીતે બરજોરને લડાઈ કરવા માટે તૈયાર બનેલો જોઈ, પાદશાહ અફરાસીઆખે, ખુશી થઈ પોતાના વજીર પીરાંને ફરમાવ્યું કે:-

“અએ પીર! પીરાંન ઓ નામેવર,
સૂણી લે ફરમાંન તું ખુખતર.
જણાવી દે પેહલવાંનોને આ ઘડો,
કરે આવીને આ જંગે ચાવરી.
ખડાધુર કુલખાદ, હોમાન વીર,
દમુર ‘ને કસરીવજ, ગૂરૂઈ દલીર.

વલી ખારમાંને? લખી તું જણાવ,
વિના દીલ કરવે, હિયાં જલ્દ આવ. ૬૦
મને આવીને સહું મલે દીલજાંન,
ખનાવે બરજોરને પેહલવાંન.
લડાઈની સઘલી શિખવે કળા,
મિટે મુજ સરની સઘલી બલા.

ફરી ખેંચુ છું એક લશ્કર જખર,
લડવાને ખાતર કસું છું કંમર.
કરીશું મેહરની શરૂઆતમા,
જશને ફરીદુન^૧ પુર ઠાટમા.

ખાદબ ઉઠાવી લડધનો પૂકાર,
જગાડીશું જંગ એક અતી ખુનખાર. ૬૧૦
મગર તે હિંગાંમની પેશતર,
ખનાવો અરજોરને પુર-હુન્નર."

પોતાના પાદશાહના હુકમને માન આપી, વજર પીરને સધલા નામીઆ પેહલવાંનેને વિગતવાર પેગામો લખી જણાવ્યાથી તેઓ સધલા પુર ઝડપથી શંગાંનની સરહદ ઉપર આવેલાં મયદાંનમાં ભેગા મલ્યા, અને શાહી ફરમાન મુજબ, અરજોરને સધલા જુદા જુદા પેહલવાંને-એ, મેહરંગાંનના જશનનો દિવસ આવી પુગે, તે આગમય લડાઈના સધલા હુન્નરો શીખવવા માટે રાત અને દિવસ ચાલુ શીક્ષણ આપવા માર્યું.

એક માસના અરસામાં પેહલવાંન અરજોરે, લડાઈના સધલા હુન્નરો શીખી લેવામાં કાંઈ ખી કચાસ રાખી નહી. લડાઈના મયદાંનમાં, ગુરઝ, સમશીર, અને નેજ તથા ખંજર તેમજ તીર-કમાન વગેરેનો કેવી રીતે, અને કેવે વખતે ઉપયોગ કરવો તે સધલું તેણે શીખી લીધું. તે ઉપરાંત કુસ્તીના તમામ દાવપેચ કેવી રીતે અમલમાં મુકવા, તથા લડાઈના મયદાંનમાં પેહલવાંનગીરીના સધલા વીવેક અને કાનુનો શીખી લેઈ, તે એવો તો દાખેલ લડવધઓ ખની ગયા, કે તેને લડાયક હુન્નરની કેળવણી આપનારા પેહલવાંનો પણ તેની ખરોખરી કરી શક્યા નહી.

એવી રીતે લડાયક હુન્નરોમાં દરેક રીતે તૈયાર બન્યા પછી, અરજોરે આવાં મહીનાની શરૂઆતમાં, એક બામદાદને સમે પાદશાહ અફરાસીઆખ આગત જથ્થ અદખથી પોતાની જખાંન ખાલી :

અરજોરે તુરાંની પેહલવાંનેની મારફતે લડાયક હુન્નર હાંસલ કીધા પછી,
પોતાની હુન્નરમંદી અફરાસીઆખ આગત રજુ કરવાની તેણે ખાહેશ
જાહેર કીધી.

“જમીન ‘ને જમાનાના શાહ શેહરિયાર,
સદા રેહજો તું તખ્તપર અરકરાર.
ખનાવ એક મેહશીલ તું મનમાં,
ત્યાં લે મહારી તું ઇત્તેહાંન.^૨
હવે મારો હુન્નર સહુને બતાવ,
નરે શેર સુરવીરોને તું બુલાવ.
મને એક તું આપ કિયાંની કમાંન,
૬૨૦ વલી એક ગુરજ ‘ને સમશીર મિયાંન.
વલી એક નેજો ‘ને લાંખી કમંદ,
તીરો તખર મુજને મન પસંદ.
ખંજર, કટારી ખુબ આબહાર,
કંમરપર ખાંધું ખની ઓસ્તવાર.
એક મુજ લાએક ઘોડો અપાવ,
ખાદબ જંગનો હુન્નર અજમાવ.”

* * *

સૂણી વાત અરજોરની શેહરિયાર,
ખિલી ખુશ થાયો મિસ્લે બહાર.
તૂરત તેણે કીધો પૂકારી હુકમ,
હથીયારો હાજર કરો એકદમ. ૬૩૦
ખજાંચીએ હાજર કિધાં હથિયાર,
તીરો તખર સમશીર આબહાર.
લાલા ‘ને ખંજર, કિયાંની કમાન,
ખખતર, કટારી, ગુરઝ મહાંન.
વળી ઢાલ રૂમી, ‘ને લાંખી કમંદ,
થયા ખુશ જોઈ પેહલવાંન ચૂનંદ.
વળી એક ઘોડો, હીલખુશ અપાર,
કદમા કદાવર, મીસલે પહાડ.
કિધો લાવી હાજર દરખારમાં,
ખિલેલો હતો જે પુર બહારમાં. ૬૪૦

૧ મેહરંગાંનના જશનને પાદશાહ ફરીદુનના જશનને નામે પણ આલખાવવામાં આવે છે, કેમકે ફરીદુને ઝાઝકને કંઠ કરી, એ જશન પેહલવેલહું મેહર માસમા ઉજવી, પોતે ઇરાંનના તખ્ત ઉપર ખેડો હતો.

૨ પરીણા.

જેમને અરજેરે કંમલાવ્યું મુખ,
થયો દીલે દલગીર, ધરી મન દુઃખ.
કહ્યું શેહનશાહેને: “અએ શેહરિયાર,
મને છે નકાંમા આ હથિયાર.
મને લાગે નખલાં, આ તીર, કમંન,
તૂટી થાય દુકડા કઈ ખેંચતાંણ.
આ તલવાર ‘ને ખંજર છે ધારદાર,
અચ્ચાને લાયક છે એનો ભાર.”

આ શરજ લેમને હું શું કરું,
ડરે નહીં ખાલક, તો હું શું કરું. ૬૫૦
અએ શાહ સાંભલ કહું ખાંમને,
સિવે સોચ, કેમ વાધના ચાંમને.^૧
તે સાહેબે કીધો મને જોરદાર,
આ હથિયાર મુજ મન છે કુલ ભાર.
મને આપ હથિયાર ભારી જખર,
લડું સાથ રસ્તમ ખાંધી કંમર.”

અફરાસીઆબે અરજેરને માટે ખાસ ભારી હથીઆરો મંગાવી આપ્યાં.

જ્યારે હથીઆરના ખાખમાં આવી ફરીઆદ સાંભલી, ત્યારે અફરાસીઆબે હોમાનને ફરમાવ્યું, કે અરજેર જેવાં હથીઆરો માંગે, તેવાં હથીઆરો તેને લાવી આપવાં.

તૂરત બોલિયો શાહ અફરાસીઆબ :
“સૂણી લેઓ અરજેરને તમ સિતાબ.
સૂણી લેઓ શું એનું અરમંન છે,
૬૬૦ એ દોસ્ત મારો દિલજાન છે.
જે જે એ માંગે તે હાજર કરો,
મુરાદથી મન એનું ભરો.”
ઉઠી ઝટ પીરાંને કીધો હુકમ:
“તૂરત લાવો ભારી હથીઆરો તમ.
આ હથીયાર અરજેરને લાયક નથી,
એ હલકાં છે એને મનથી અતી.”
કિધાં લાવી હાજર નવાં હથીયાર,
નેજા ‘ને અરછી, અતી નોકદાર.
ગૂરજ એક ભારી પોલાદનો,
૬૭૦ ઘડેલો ગોધા તના ઘાટનો.
વજનમા હતો ચાર સો એક મન,
પડ્યો તે અરજેરને મનપસંન.
સૂંનાનો હાથો જડેલો હતો,
જવાહીરોથી તે મદેલો હતો.

નવી એક તલવાર, તીર ‘ને તખર,
કિધા લાવી હાજર ત્યાં જીદતર.
જેમ સહુ અરજેર થયો શાદમંન,
ઉઠાવી તપાસી, કિધી ધમ્તેહાંન.
લિધું પેહડી અરજેરે અખતર બદન,
સજી શસ્ત્ર અંગે, ખાંદે કમંદ. ૬૮૦
ખાદજ નમીને ખોલી જખાંન:
“અરજ મારી સાંભલ શાહે જહાંન.
હવે કર અએ શાહ એવો હુકમ,
નરે શેર તારા ભરે હિયાં કદમ.
પેહલવાંન તારા દસ નામેવર,
અજમાવે આવી મારો હુંતર.
પડી મયેદાને ધરી દીલ ઉલટ,
લડે મારી સાથે કુશ્તી લડત.
અજમાવે મારા બદનનું બળ,
દેખાડું મારા હૂંનર ‘ને કળ ૬૯૦
દેખાડું આલમને મારો હૂંનર,
ભલે જીંદગી થાય જીરોજખર.”

અરજેરના હાથ ઉપર અફરાસીઆબના પેહલવાંનોએ ખાધેલી હાર.

સૂણી શાહે અરજેરના એ સુખંન,
કિધી તેણે અરજેર-અકલ પસંન.
કિધી તેણે પેહલવાંનો ઉપર નજર,
હતા જે એકએકથી બહેતર.

હતા જે જે બળમા સરવોપરી,
તૂરત બોલિયો તે નજર ત્યાં કરી.
પેહલવાંન શિદેહ અને કુલખાદ,
કરાખાંન ચીની બરો ઉસતાદ. ૭૦

Copyright Reserved

અરજોર અને કરાખાંન વચ્ચે પુરતી.

કરી નેર લારી, કળા ખીસિયાર,
કિષો અતે અરજોરે મારી પૂકાર.
હટાવી કરાખાંન, મારી મટક.
પાથો તે અમીન પર ખાઇ પટક.

(જુલો પાનું ૧૭.)

હોમાન જંગી ખડો પીલતન,
પુરો હુંતરમાં અતી પુર-ફન.
કહ્યું કે : “સૂણો તમ ગરહનફરાજ,
પડો તમ મયદાંને કુશ્તીને કાજ.
મળી તમ પડો અટ મયદાંનમાં,
હેખાડો હુંતરને ચોગાંનમાં.
જખર જંગ અરજોર સાથે કરી,
સાખેત કરો કોણ છે સરવરી.
સફલ જંગ અરજોર અગર આ કરે,
૭૧૦ તો ખેશક તમારો એ અફસર ઠરે.

સૂખન આ સુણી નિકલીયા બહાર,
સુરવીર હસ હસ તુરકી સવાર.
ધરી ભારી ગુરબ ગરહન ઉપર,
તીરો તખર ને સમશીર કંમર.

મયદાંને દોડી મિસલ આખે-નીલ,
ઉભા સફ સમારી, પીલતન પીલ.
જેઠ હાલ અરજોરે મારી પૂકાર,
લિધું પેહડી અખ્તર, બની જોશદાર.
કોલાહ રૂમી ધરી સર ઉપર,
૭૨૦ રહ્યું લાજ લશ્કર જેઠ કરરોફર.
કંમરબંધ બાંધી કરી ખુબ તાંગ,
અહલયો રખસ પર મારી છલાંગ.
અજબ થાઇ મેહપ્રીલ મયદાંનમાં,
ઉભો સામે જઇ તે એક આનમાં.
જેઠ એવી ધાંધલ એ મરતાંનની,
હીરતો તે તોખમ નરીમાંનની.
જેઠ તેની સજબજ રૂખાબદાર,
કેહતા કે જીવતો છે સામેસવાર.

અરજોરની મરદાંનગી જોવા મઠ અફસરોઆખનું પોતાની દરખાર
સાથે મયદાંનમાં જવું.

નિકલ્યો મયદાંને શાહ શેહરચાર,
૭૩૦ બની સંગ દરખાર ઘોડે સવાર.
અમીરો ને ઉમરાવ પુર તાખમાં,
ઉભા જંગ જોવા રૂખાખમાં.
નજર કીધી શાહે સંગ્રમમાં,
દિઠો તેણે અરજોર ધ્રુમધાંમમાં.
વિજ સમ તેની જેઠ અડક,
આફીનના બોલતો તે હરક.
હતો અંખલો તે નામી દલીર,
હતા તેની સામે હસ હસ વીર.
મળી હસ જંગી ઉભા હમસંગ,
૭૪૦ પડ્યો બાહર અરજોર મિસલ પિલાંગ.
કરી તાંગ કંમરબંધ મારી પૂકાર,
નિકલ્યો તે કુશ્તી કરવા બહાર.
કરાખાંનને જઇ કીધો સવાલ:
“ઉતર અટ જંગે કરવા નિકાલ.
લડું તુંસે કુશ્તી એ અરમાન છે,
કરું જોર પળમા એ શુમાન છે.

અગર ચીનનો તું પેહલવાંન છે,
મૂજ મન જનાનાનું ધનસાંન છે.”
* * *
સુણી હિનપરતીલરેલા કલાંમ,
કરાખાંને છોડી રખસની લગામ. ૭૫૦
રખસપરથી ઉતરી કંમર કસી,
ગયા સામે અરજોરની તે ધસી.
થયું જંગ બારી અરજોર સંગ,
પડ્યા બંને વલગી મારી છલાંગ.
જકડીને એકએક પકડે ધરી,
હટે નહી પાછલ કે આગલ જરી.
કંમરબંધ પકડી ખુબ તાંનથી,
ધંજી રેહી ધરતી તુફાંનથી.
કરો જોર ભારી કળ ખીશિયાર,
કિધો અંતે અરજોરે મારી પૂકાર. ૭૬૦
હટાવી કરાખાંન મારી અટક,
પડ્યો તે જર્માનપર ખાઇ પટક.

* * *

ખાદ્ય શુર્ય કિથો તેણે હાથ,
કુમાવી પયદા કિથો ગભરાટ.
શિદ્ધે 'ને કુલખાદ નામી સવાર,
ગૂરબથી ડરીને થયા બેકરાર.
નહી તાખ સુર વીરોમાં કંઈ રહી,
વિખરાઈ નાહડા અહિ 'ને તાંહી.

લઈ હાથ નેજે તે લડતો રહ્યો,
દસે-દસ જનને તે હરતો રહ્યો. ૭૭૦
લડીને હફાવી કિથાં દીલતાંગ,
થયા દસ વીરો ઉમેદ ભંગ.
લડી ખુબ કળથી ગરહનફરાજ,
લિધી દસ જનોની અરજેરે લાજ.

જેમ હાલે-જંગ બોલિયો શેહરિયાર :

“આફરીન! આફરીન હજારો હજાર!”

અફરાસીઆખના પેહલવાંનો અરજેરના હાથ ઉપર હાર ખાઈ,

અફરાસીઆખ પાસ તેને ખખર આપવા ગયા.

૭૮૦ થયો જ્યારે અરજેર પ્રીરોઝગર,^૨
ખૂશી શાહ થયો 'ને ખૂશી લશ્કર.
જેમ અરજેરની લડાયક કળા,
સમજી ગયા સહું છે કોઈ ખલા.
“હરીફ એનો હરગેજ નહી ફાવશે,
દૂશ્મન ઉપર એ સિતમ લાવશે.”
ગયો વીર હોમાન થઈ ખારખર,
જઈ શાહ પાસે કિથો એકરાર.
અશમ બે શરમથી આંસુ ભરી,
નમીને બોલ્યો તે કરગરી :
“કસમ છે મને પાક પરવરદેગાર,
કસમપર કહું જંગનો એકરાર.
સરાહગાત હું નહી હરગેજ કહું,
૭૯૦ કહું હાલ સઘલો જે ખન્યું ખરું.
અગર બોલું જો હું જીવું જરી,
જખાં કાપી લેજે તું તે ઘડી.
ચુન્હાગાર તારો ન હરગેજ ખનું,
શાહ 'ને ખૂદા ખસ એકજ ગણું.
અએ શાહ આલમગીર નામવર,
રહેમવંત તુંજપર રહો ફેરફાર.
હકિકત ખરી કહું આલમખનાહ,
કસમ છે મને પાક ખુરશીદો-માહ.^૩

મે દીઠો કે જોયો નથી એવો નર,
નહી હોય એ સમ રૂઠેલો ખખર. ૮૦૦
અજબ જોર એનું, અજબ છે ખદન,
દિસે છે મને તુખમે-અહેરેમન.
કિધી છે મે રસ્તમ સાથે લડઈ,
મગર આ નર છે તેથી સવઈ.
નથી એવો 'કાંસુસ' કે ખાકાંન વીર,
નથી તુસ, ગસ્તહમ, ધરાંની દલીર.
હજી તો શરૂઆતની છે પેહલ,
ગણે શેરનાં જંગ મિસલ એક ખેલ.
હમો જોકે લડીયા ધરી દીલ કહેર,
થયો નહી હરગેજ હમોથી એ જોર. ૮૧૦
મળી સંગ હમોએ કિધું જોર જંગ,
મગર એ સમજતો હતો રાગ રંગ.
ઉઠાવી પલકમાં કરાખાંનને,
પટકિયો જમીનપર પેહલવાંનને.
નહી તાખ શુરબની કોઈ કરે,
જરખ એકમાં કાંઈએકો મરે.
દલીર એવો દીઠો નથી પેહલવાંન,
ખૂકારે લરજી રહે આસમાંન.
લડી હમ જીવથી થયા ખહુ નિરાસ,
ખખર એ સૂણાવું તૂને શાહ ખાસ.” ૮૨૦

અફરાસીઆખ અરજેરની બાહોશી સાંભલી ખુશી થયા, અને તેના

માનમાં ખાનાની મીજલસ ભરી, લડાઈનો પુકાર ઉઠાવ્યો.

સૂણી આ ખખર ખુશ હોમાનથી,
ખૂશી થઈ ગયો તે દિલોગાંનથી.

હુકમ શેહરિયારે કિથો એકદમ :
“હવે ફર દીલથી કરો રંજો-ગમ.”

Copyright Reserved

अहमदीयांनी लरेली पुरादीनी मजलीस.

हकम उदिया पांखाना अहरो मिजवः

"उहो आम हाजर अमीर, उमराव.

तूरत साहे मिजवस पूखानी लरी,

सरापोना खासा रसा त्या हरी."

(जुवे पानुं १८.)

હુકમ કીધો ખાંનાનો સૂફરો ખિલાવ :
 “કહો થાય હાજર અમીર, ઉંમરાવ.”
 તૂરત શાહે મિજલસ ખૂશીની લરી,
 શરાબના શીસા રહ્યા ત્યાં ફરી.
 ખૂલાવી લશ્કર સલાર સંગ,
 ૮૩૦ કહ્યું કે મચાવો સહું રાગરંગ.
 ગવૈયાઓ ગાજી રહ્યા નાજથી,
 મચાવી દિધી ધુમ ખુબ સાજથી.
 હુરી સમ નારો ગાઇ રહી,
 ખૂશી હર જન હીલ છાંઇ રહી.
 હવે શાહ બોલ્યો ખાગેખૂલઃ
 “સૂણો સહું સાલાર ને અંનજમન.
 હવે વખત જંગનો થયો છે નકી,
 ન રાખો હવે હીલ હીલની વકી.
 કિધું છે લશ્કર જમા જ્નેરવર,
 ૮૪૦ કરી જંગ લડુથી કરો હાથ તર.
 ધરી હાંમ લડવા પડો તમ બહાર.
 કિનાનો ઉઠાવો એકદમ પૂકાર.”

લડો તમ તૂરાંની બહાધર જવાંન,
 ચલાવો લડુની નહી એકસાંન.
 નસીબો હવે જાગીયો છે ફરી,
 રખે ખેસતા તમ ધીરને ધરી.
 ઉઠો કુલ તૂરાંનીઓ જંગી દલેર,
 લડો હુશ્મન સંગ ધરી હીલ કહેર.
 બની તમ સંગ હીલ, લડો જો લડત,
 કરો કુલ ધરાંન પામાલ અટ. ૮૫૦
 અગર જો લડો નહી બેઠિલ બની,
 ધરાંનીઓ લેશે તમને હણી.
 બની સંગ સંધે બનો હમજેર,
 મળી સહું ટાળો રૂસ્તમ દોર.
 વતનનો જીગરમાં કરો કંઈ ખિયાલ,
 કરો મારી રૂસ્તમ એકદમ નિકાલ.
 ઉભો છે અરજેર અફસર બની,
 થયો આજથી એ તમારો ધણી.
 નરે શેર એ સમ જગમાં નથી,
 ન થાશે બિજો કોઇ અરજે વતી.” ૮૬૦

અફરાસીઆબને તેના લશ્કરે જવાબ કીધો, અને અરજેરે પોતાની તરફથી લડાઇ જાહેર કરવા જણાવી.

અહબથી લશ્કરે કીધી સલામ,
 નમીને કહ્યું : “અએ શાહ નેકનામ.
 તપો રાજ તારું સદા જહાંનમાં,
 રવાનું તારું રેહજો આસાંનમાં.
 લડી જંગ કરવા કસી છે કંમર,
 હમો કરશું ધરાંન જીરોજખર.
 કરીશું સમશીરે હુશ્મન બતંગ,
 કરીશું કલમ સર લઇને ખડંગ.
 કરી હુશ્મનના જીગર ચાકચાક,
 ૮૭૦ ધરાંન અંદર લગાડીશું આગ.
 ફેાડીશું દરએક હુશ્મન ચશમ,
 મારીને મરશું વિના કાંઈ ગમ.”

“અએ મહાવીર ચીનના તૂરકી શાહ,
 ખૂદ તારો હરદમ થજો દાદખાહ.
 કરે ખાક ધરાંન હું આગથી,
 ડરે નહી શેરો, બખર, વાઘથી.
 લડી રૂસ્તમ સંગ કરે સર કલમ,
 છોડું ન હરગેજ, લેઉં છું કસંમ. ૮૮૦
 લડી કએખૂશર, કરે બહુ હલાક,
 જીગર ચીરી રૂસ્તમ કરે ચાકચાક.
 ન રાખું હું ધરાંને ફલ, ફલ, પાત,
 કરે ખાક આગે મૂલક અરખાહ.
 કતલ જઇ કરે ગેવ પેહલવાંનને,
 ન છોડું ફરીખૂર્જ મસ્તાંનને.
 નરે શેર વીરો, પીરો^૧ દલેર,
 તજી મહેર-માયા, ધરો હીલ કહેર.”

૮૯૦ બાવો હાલ જંગનો કંગાલ છે,
નસીબની હવે કંઈ ફરી ચાલ છે.
કેઠો જંગી જાહેલ, ધરી દીલ ઉમંગ,
જરૂર તમ જોશો નવો કાંઈ રંગ.

અફરાસીઆબ ખરજોરનો લડવા
અને કિમતી ભેટોની

સુણી શાહ ખરી થાયો દરબારમાં,
હુકમ કીધો તેણે પળવારમાં :
“અરે આ ખજાંચી, સાંભલ રૂખન,
૯૦૦ થયો છું જીગરથી ખરી આજ દન.
મે જોઈ છે ખરજોરની લડવા ઉલટ,
અહા ફજી મારી કંઈ હું તરત.
જેવર ને જરની ભરી લાવ હાલ,
કંઈ આજ ખરજોરને હું નિહાલ.
કાંતોના હલક, સોનેરી તાજ,
સજાવી કંઈ એને હું પર્કરાજ.
તુરનાર ગળાંનો અનમોલ હાર,
લાવીને ખરજોર પર કર નિસાર.
સજા તાજ સોનેરી સરપર ધરી,
૯૧૦ થશે અંથી તુરાંનની બહેતરી.

અફરાસીઆબે બક્ષેલો હુદાઓ લઈને ખરજોરનું તેની

માદર શીરૂઝ આગલ જવું.

ઉઠાવી તે હુદાઓ ધરી સર ઉપર,
ગલાંમો ગયા લઈ ખરજોર ધર.
ધરી જાંજ શીરૂઝ કદમ રૂ-મ-રૂ,
જણાવી ખરજોરે કુલ શુકત્યુ :
કહ્યું : “આએ છે જાંજ ધનામનું.
અનમોલ એ છે તૂંને કામનું.
એ જાંજે દોલત છે બેહિસાબ,
૯૩૦ છે બક્ષેસનો આવિંદ અફરાસિઆબ.
મને આપી શાહી દરજ્જો ને માન,
મને આપી સત્તા કિધો સુલતાન.
બહમમે ચલાવી દોરે શરાબ,
રહી ચમકી મહેશીલ મિસલ આફતાબ.

કંઈ હું અગર જો ધરાંન હાથ,
બેશક હું આપું જગતને રહાત.”

ભરો તમ તૂરાંની જીગર હાંમથી,
થરો મુખ હસ્તાં નવાં કાંમથી.
હુકમ કર હવે શાહ પડતાં સહવાર,
કરે કુચ કુલ તારા ઘોડે સવાર.”

માટ તલખગારી જોઈ ખુશી થયો,
તેને નવાજેશ કીધી.

એ સઘણું તું હમણાં ને હમણાજ લાવ,
હુકમ મારો એકદમ જમને બજાવ.
જીગરમાં છે એના જખરદસ્ત હાંમ,
કરશે એ નાખુદ રસ્તમ નાંમ.”

હુકમ પર અંમલ થયો તતકાળ,
ખજાંચીએ હાજર કીધો સહું માલ.

કહ્યું શાહે : “ખરજોર બખ્તે બૂલંદ,
આ જાંજ લઈ લે આ જાંજેદહન.”

આ જર, જેવર, દોલત તમામ,
કંઈ છું હું અર્પણ તૂંને નેકનામ. ૯૨૦

ખજાંનો એ સઘણા લઈ તું સિધાર,
એ જાંજનો હવે છે તું હકદાર.”

આગલ જવું.

લિધી ને પિધી જામ છલ છલ ભરી,
કિધી શેહરાયારે અતી દિલખરી.
હવે મુજ નસીબની ફરી ચાલ છે,
ટર્ગી મારી કુલે જાંજલ છે.

હવે ખતી શું કાંમ વનમાં કંઈ,
ચહડી જાંજે હુશ્મન સાથે લડું. ૯૪૦

કંઈ જર ધરાંન જાંજે ચહડી,
ખહા મારી કરશે હવે રહેખરી.

કંમર તંગ કરોને પડું હું બહાર,
હજારો છે મુજ સંગ ચીની સવાર.

લાખોનું લશ્કર મુજ સાથ છે,
અજલ રસ્તમની મુજ હાથ છે.

અરજોરની માદર શીરૂંધએ અરજોરને લડાઇ ઉપર જતો અટકાવવા
માહેતમ કરવી, અને અરજોરનું તેણીને તરછોડી
છરાંની લશ્કરને જઇ મલવું.

અંધો એમુજ શાહી હરીઆ આવેલો જોઇ, અરજોરની માદર પોતાની આંખિમાં આંસુ
લાવી રડવા લાગી, અને તેના ગુલાબી ગાંધો ઉપર મોતીનાં દાખા જેવાં મોહટાં આંસુની
ધાર વેહતી થઈ. ડચકાં ખાતા અને દગાઈ જતા અવાજે શીરૂંધ બોલી :-

- ૯૫૦ રડી બોલી શીરૂંધ માદર સૂખન : કજાના ભરમની નથી કંઈ ખબર,
“અરે આ સિતમ શું ચર્ખે-કહેન.” સિવા દાદગાર નહિ જાણે ખસર.^૧
ભરી હાથ રડવા પડી જ્ઞર-જ્ઞર : ન કાંનો સૂણે કે ન આંખો જાંવે,
“કરે કાં અરજો મને ખારજ્ઞર. કજા બાદ આખર સહુ કોઈ રૂવે. ૯૮૦
અરે ઓ ખૂદા કાં સિતમ તું કરે, મૂકી તું સિંધારે ઓ મારાં જીગર,
જીગર માડું સુણી ખબર આ ડરે. બૂજી નહી તુંએ માતની કંઈ કદર.”
ચર્ખે સિતમગરની આ ઘાડ છે, જોહમના જખમથી લાગી અગન,
ખૂદાવંદ મુજપર છંપો માર છે.” અગનથી જલતું રહ્યું તેનું તન.
જોઇ ગંજે શાહી કંટિયું કપાલ : ન સુતી જરાખી, રડી રાત રહી,
“ખૂદાવંદ કર મેહર થઇ તું દયાલ.” ખિલી આંતે આખર પરલાત થઇ.
બોલી પિસરના ધરી હાથને : * * *
- ૯૬૦ “ઓ અરજોર સાંભલ જરા વાતને. થયો જ્યારે જાહેર રૂડો આફતાખ,
ઓ જાન મારા, ઓ લખ્તે-જીગર, દુખથી દુખી તે બની બેહિસાખ.
કિંધા અંતે આ તેં સિતમ મુજપર. સજ સાજ લશ્કર પડીયું બહાર,
આ જર-જેવર, આ તખ્ત-તાજ, પયેદલ સિપાહો કંઈએક હજાર. ૯૯૦
આ કાંનોના હલકા, સોનેરી સાજ. ધરી રક્ષ ઉપર લગામે ‘ને જીન,
આ તલવાર, ગુરજ, તીર ‘ને તખર, ચહડી સહુ બેઠા સિપાહ નામચીન.
બનશે એ આખર તહારો કબર. કદમ રાખી સાજીત રીકાખમાં,
તુંથી એ મુજપર બલાગત થઇ, બેઠા સવારો રૂખાખમાં.
એ સૌ તુંજ કજાની કિમત થઇ. નિકલ્યા ભુંગલ, સરનઇ અવાજ,
જરા માન માડું જગી જવાંન, ઉઠ્યો જાગી અરજોર ગર્હનફરાજ.
૯૭૦ હિલાવર મહારા સપૂત પેહલવાંન. મલ્યો માતને તે લગાડી ગળે :
રૂસ્તમસે લડવા કરે તું વિચાર, “મને તું જવા દે હવે આ પળે.
મગર ખ્યાલ દીલથી તું એ નિવાર. ચહડું જંગ ઉપર ધરી દીલ ભમંગ,
દેવો, દરજો, પિલંગો ‘ને શેર, કરું જર જગનો ઇરાંની પિલંગ.” ૧૦૦૦
થયા છે રૂસ્તમથી સહુ જર. બતંગ હું કરું દીલ ધરી મસ્તીને,
એ ગરજે તો તૂટી પડે આલ છે, કરું જગથી નાખુદ ઇરાંન હસ્તીને.
ગજખ કેહર એનો ગીર્દાખ છે.

ખૂશી થા ઓ માદર, મીસલે બહાર,
થશે તારો અરજોર જગ આશકાર.”
તૂરત પેહડી પોશાક થાયો સવાર,
વિજલીને વેગે પડીયો બહાર.
દિધી તેણે સોંપી રખસને લગાંમ,
પવન વેગે ફોડયો, વિના કાંધ ખાંમ.
દિહું તેણે લશ્કર તૈયાર તમામ,
૦૧૦ દિહા ત્યાં દલીરો કુલ પુર દમામ.

અફરાસીઆએ અરજોરને એક મોટાં લશ્કરનો સરદાર બનાવી શીખામણ ના
સુખન કહી, ઈરાન ઉપર ચહુડાઇ કરવા મોકલયું.

૦૨૦ જોઇ એવો સુર-વીર પાહાડી સવાર,
થયો શાહ ખૂશીથી અતી અરકાર.
ઉલટમંદ થઇને કીધો પુકાર :
“મળો જંગી એકદમ હિયાં દસ હજાર.
નવો લાવો ઝુંડો તૂરત ગૂર્ગસાર”,
અણુ તે લશ્કરને મયદાનં દવાર.
ખડા રેહો જંગી સહુ આ તરફ,
રેહો ખુબ સાબુત, સમારીને સફ.
મળો હિયાં લશ્કર તૂરત દસ હજાર,
વળી સાથ પયેદલ ઘોડેસવાર.
નામી ‘ને કાંમી, કળમાં અતર,
૨૦ ફતેહ જંગ કરવા લડે બેખતર.”

જમા થાયું * * * લશ્કર સૂણી શેહરિયાર,
ઉભા સફ સમારી દસ દસ હજાર.
નામી ‘ને હાંમી, મળી એકસંગ,
અળવી દિધો ત્યાં અજબ એક રંગ.
ધળા લાવી હાજર કિધી ગૂર્ગસાર,
ઉડી રહી હવામે મિસલે બહાર.
ઉણું કુલ લશ્કર, સમારીને સફ,
તપાસી જોઇ લિધું ચોતરફ.
પૂકારી બાલ્યો શાહ નામદાર :
“જાવો તમ સવારો, સૂણો દસ હજાર.
૧૦ સૂણી લેઓ કહું તે સહું લશ્કરી,
હવે કરશે અરજોર તમ અફસરી.

તૂરત રક્ષ પરથી ઉતરી સિતાબ,
ગયો જ્યાં હતો શાહ અફરાસિઆબ.
નમી ખુબ અદાથી ચુમી જમીન,
અળવી અરજોરે ફર્જ-અધન.
નમનથી નમી બોલિયો તે કલાંમ :
“અએ શાહ કાયમ રેહો તાફ નામ.
ખાદીમ તહારો છું હું બંદેગાંન,
ઉઠાવું હું સરપર સૂખન બેગમાન.

ધળા એની છે આજથી ગૂર્ગસાર,
રેહો જંગે કાયમ લયલો નેહાર.
ફતેહમંદ બનો તમ આફકમાં^૩,
કરો જેર દુશમન પડે ખાકમા.
આ અરજોર હવે તમ સરદાર છે,
જમાનાનો પેહલવાંન બળદાર છે.”
નમી સહું સિપાહોએ કીધી સલાંમ,
મૂકરર અફસર થયો નેકનાંમ. ૧૦૫૦
બાલ્યો દવા દેધ અફરાસિઆબ :
“રેહો જંગે કાયમ તહારી રિકાબ.
શિખામણ મારી કરે જો અમલ,
તો મૂશકીલ થશે તારી બેશક હલ.^૪
ધરી ધ્યાંન સાંભલ અરજો સૂખન,
દુર કર દેમાગે હોય જે ધમંદ.
રેહજે તું હરદમ હરોલે સદા,
ફરજ કરજે લશ્કર તરફની અદા.
આ પયેદલ લશ્કર પર કર નજર,
તું અફસર છે એનો ઓ દાનેશવર. ૧૦૬૦
થયો છે સિપાહોનો સાદાર તું,
છે તુરાંનનો બેશક આધાર તું.
શબે-ખુન સદા છે અનેક જાતના,
રખે રેહતો ગાફેલ તું રાતના.
પીધતો ના હરગેજ જીયાદા શરાબ,
થશે કાંમ તાફ ખાનાખરાબ.

શાહ કબ્રે ખુશરૂ રસ્તે મને પાતાની દરબારમાં લાવે છે.

ખૂશી થઈ ગયા શાહ કબ્રે ખુશરૂ,
લઈ સાથ દરબાર બેસો રૂ-બ-રૂ.

(જુલો પાનું ૨૫.)

Copyright Reserved

૧૦૭૦ કદમ ભરજે આગલ જમીન જોઇને,
ના લડતો કદીખી અકલ ખોઇને.
રહો તારો કાયમ રૂઆબો-દમામ,
ખૂદા પાર પાડે ધારેલું કાંમ.
હુશીયાર રહેજે તું દીન-રાત,
હરદમ રહેજે હોમાંન સાથ.
ખારમાંન રહેશે સદા તારી સંગ,
તે જાણે છે ધરાંનના રંગ ઢંગ.
ખિન્નું જે કહું તે ધરી રાખ ધ્યાન,
લશ્કર તહાઈ જે હોય ચોકીખાંન.

કહાડજે સદા તેને પેહલું ખહાર,
કદીખી ના ભુલતો તું એ જીનહાર.
નિગેહખાંન તારો થજે ફેરફેગાર,
ફતેહ થાજે તારી સદા ચાહગાર, ૧૦૮૦
હું ચીન અને મહાચીની લશ્કર સંગ,
મળશ આવી તુંને કરશ કાંધ રંગ.
મળી બેહુ જગાડીશું ખૂખાર જંગ,
લડી રૂસ્તમને કરશું બેતંગ.
કરશું ફેસાદોથી પુર ખામદાદ,
અધુરી ન રેહશે સિદા કોઇ રાત.

અરજોરનું ધરાંન તરફ લશ્કર લેઇ જવું, અને પાદશાહ કબેખુશરૂને
તેની ખબર પડવી.

૧૦૮૦ શીખના સખુનો લીધા સૂણી,
અરજોરે નસિહત દીલમાં ચૂની.
કિનાને દીલ માહે લીધો ભરી,
રહ્યો નાહ પળ ભર ધીરને ધરી.
સજી શસ્ત્ર અંગે તજી માતને,
તજી રાહત આરાંમની વાતને.
તજી દંધ વતનને નિકલ્યો ખહાર,
લઇ સાથ લશ્કર, પયેદલ, સવાર.
કિધી કુચ અરજોરે ધરાંન તરફ,
ચાલ્યો મિસલ આબે નીલની ઝડફ.
ભુંગલ, પડધમ, સરનધ અવાજ,
ધુંજીને નહાસે સૂણી વન-રાજ.
મંજલ 'ને મંજલ કરતો સફર,
જરાખી ન કરતો પાછલ નજર.
મલતાં જે રાહમે ગામે ધરખમ,
હુટી 'ને ખાલી તે કરતો ભસમ.
* હવે વાત સાંભલ નવી દીલ જાંન,
* કહે છે 'રોશન,'* નહું દાસતાંન.
* ગઇ વાત ઉડતી એ ધરાંનમાં,
* પડી કુલ રધયત પરેશાંનમાં.

મળી એવી કબેખુશરૂને ખબર,
ધસ્યું એક આવે છે લશ્કર જખર.
તે આવે છે લશ્કર અતી છુપ છાપ,
દિસે છે જુરો અફરાસીઆખ. ૧૧૧૦
જખરદસ્ત દીસેછે જંગી સવાર,
લડાયક સઘલા ખડા ઓસ્તવાર.
એ લશ્કરનો કોઇ એક સરદાર છે,
જમાનો તેનો પરસ્તાર છે.
અજખ ચાલ તેની, અજખ છે રૂઆખ,
અજખ તેના હથીયાર, અજખ અસખાખ.
કદ છે કદાવર, સીનો ફરાક,
પીલ સમ ગરહન, રોશન દેમાગ.
ધરી છે વરૂની ધજા હાથમાં,
લશ્કર ખુનખાર છે સાથમાં. ૧૧૨૦
ગજખ 'ને સિતમથી ભરી છે ચશમ,
કિધાં તેણે મુલ્કો ખાળી ભસમ.
કરે છે તે ખરખાહ આખાહ કુલ,
ભરે છે ચમન મન હરણુ માહે ધુલ.
અગરચે દૂડો કુલ ધરાંન જમીન,
મળે એક એવો નહી નામચીન.

પાદશાહ કચ્છેખુશરૂ આ બખર મલતાંજ રસ્તમ ઉપર
પચ્છેગાંમ રવાના કરવો.

- ૧૧૨૦ સૂણી શાહ કચ્છેખુશરૂ આ બખર, હલગીર બની બહુ થયો બેસખર. બોલ્યો તે સરદારોને બેઘન : “એ આવ્યો છે તુરકી અકલ બોધને. ન જુપીને રેહતો જરાબી કઝાબ, બૂરાંમા બૂરો છે અફરાસિઆબ. હવે જંગ જાગી રેહશે ફરી, નથી રેહતો પળભર જરા એ ઠરી. તૂફાંની, તૂરંગી, એ બહગોહર, હયા કંઈ નથી તુને એ ફાંસીગર. જરાબી બૂરાઈથી ડરતો નથી, અજલની ફિકરબી કરતો નથી. કરી તું રહ્યા છે જગતપર જીલમ,
- ૧૧૪૦ બૂદાને બખર કચારે થાશે ખતમ. મને એક હાંનેશની યાદ છે, જંગમાં મશહૂર તેની આ વાત છે. ‘કબૂ કોઈની જ્યારે આવી બને, જઈ રેહ ઉભો મોતની સાંમને. શરૂઆત જંગની એ હરહમ કરે, હમુને ફરજીઆત લડવું પડે. દલીરો સૂણો મારા સમશીરગર, સજો તમ બહનપર બખતર, તખર.” બૂલાવી મુનશી હાંનેશવર, લખાવટ કરાવી રસ્તમ ઉપર : “અવલ જુબાંપર ધરી રખ નાંમ, બાહઝ લખું રસ્તમને કલંમ. હજારો દુવા સંગ હજારો સલંમ, કરજે તું મંજુર એ નેકનાંમ. બુલંદ બખત ધરાંનના પેહલવાંન, સહા રહો ખૂશીમાં તારૂં રવાંન.
- ૧૧૬૦ ખૂશદીલ રેહજો તું આફકમાં,^૧ પડો તુંજ દુશ્મન સહા ખાકમાં. લખું શું હકીકત એ નેકનાંમ, હમુને પડ્યું ફરી તારૂં કાંમ. ફરી વખત આવી ઉભો છે બૂરો, નિકલિયો છે જંગે નવો કોઈ સૂરો. બખર એ મળી છે હીદબાંનથી,^૨ આવે છે લશ્કર શંગાંનથી.^૩ સંગમાં છે લશ્કર પીલ સમ અતી. કરે છે વીજ-વેગ^૪ કુચની ગતી. હજારોનું લશ્કર ઘોડેસવાર, વળી સાથ પચેદલ છે ખીશિયાર. સહું પર નવો કોઈ સરદાર છે, ‘જમાનો તેનો પરસ્તાર છે.
- ૧૧૭૦ જરાબી ધરાતો કે ઠરતો ન ઠંમ, ગાંમેને બાગી કિધાં છે ભસમ. લખું શું હકીકત એ નામવર, જીગર માડુ ખસ્તા છે બેસખર. હકીકત લખી છે સહું મુખ્તેસર, તું કર આવી દુશ્મન જીરોજખર. તું સિંહ સમ હિલાવર તેહમતન છે, તું આલમનો હીરો ‘ને જીવન છે. આ પચગાંમ વાંચી ના કરતો વિલંમ, નિકલજે તું જાબુલથી એકદમ. સખખ મામલો છે ખારીક અતી, બચાવી લે ધરાંન, એ નરપતી.”
- ૧૧૮૦ * * * પવન વેગ પચગાંમ કાસદ લઈ, પૂગાડ્યો રસ્તમને ત્યાં જઈ. પચગાંમ વાંચી તે દુખી થયો, મગર તેનો ઇલાજ ના કંઈ રહ્યો.

૧ જુઠો-લખા. ૨ દુનિયામાં. - દુશ્મનોની હીલચાલ તપાસવા અને તેઓને લગતી બખર આપવા માટે રેહલાં માનસો, યાને હીદગાહ ના માનસો. ૪ શંગાંન જે માંમમાં બરબોર બુરજગરી કરતો, લથા વસ્તો હતો. ૫ વીજલીની ઝડપ.

૧૧૬૦ હુકમ કીધો જાણલી લશ્કર કિયાંન,
કરે કુચ એકદમ મૂલકે ધરાંન.
જમા થાયું લશ્કર કદમ દર કદમ,
જમીન જઇ લરજી કરે ગમ અલમ.
હવા થાઇ અઅનુસ, સિહા ધનંધોર,
પૂગ્યો આસમાં તક લશ્કરનો શોર.
ધરી હાથ ગુરજ પડીયો બહાર,
નિકલિયો મયેદાંને સાંમેસવાર.
પૂગ્યું જ્યારે લશ્કર ધરાંન દવાર,
ઉઠીયા પૂર્ણીના ધર ધર પૂકાર.
પૂર્ણી થઇ ગયો શાહ કચેખુશર,
લઇ સાથ દરબાર ગયો રૂ-ખ-રૂ.
વધાવી લિધો વીર રૂસ્તમને,
૧૨૦૦ ધરી હાથમાં હાથ ઉભો સાંમને.
જમા જોઇ લશ્કર મયદાંનમે,
થયો શાહ તાજૂખ જોઇ કાંમને.
ખાદખ મચી ધુમ જંગની તમામ,
કિધી લશ્કરે ખુશરને સલાંમ.
* * *
સિહા રાત કાળી થઇ ગઇ દફન,
નિકલિયો ખૂરશેહ ફાટી કફન.
ખલકની ખલાએક રોશન કરી,
મલાતે પડી ખુમ, ઉઠો લશ્કરી.
મનુશાંન, મેહેલુ, શીદુસ દલીર,
૧૨૧૦ હજરો ખીજા વિકરાળ વીર.
ઉઠી સહુ સિપાહોએ કંમર કસી,
નિકલ્યા કુચ પર જવા સહુ હસી.

કિધો લાવી હાજર શાહી પીલંગ,^૩
અજખ દોર તેનો, અજાએખ રંગ.
થયો શાહ ખુશર તે પર સવાર,
નિકલ્યો જંગે જવા તે બહાર.
ઉમેદવાર લશ્કર ઉભું તમામ,
પેહલવાંન શિદુશ, તુસ ને રેહાંમ.
ગેવ સંગ ગોદરેજ પીર નામદાર,
નિકલિયા સુરવીર નર ત્રણ હજાર. ૧૨૨૦
વીરતન ફરીખુર્જ, જંગી જવાંન,
હરોલે ઉભો લઇ ધજા ગાવેયાંન.
થયો આવી હાજર સાંમેસવાર,
હતા જાણલી વીર વીસ વીસ હજાર.
* * *
કિધો શાહે તુસને ખૂલાવી હુકમ:
“મલાતે કરો કુચ વિના કંધ વિલાંમ.
કિનાને ગજખથી કર્સાને કંમર,
લડો તુરકી સાથે બની નિરડર.
કિનાની સમશીર ખેચી બહાર,^૪
કલમ સર કરો દુશ્મનના હજાર.” ૧૨૩૦
* * *
નમીને તુસે દીધો જવાખ:
“અએ શાહ રહો તારો કાયમ રૂખાખ.
હુકમ તુંજ બજાવશ દીલોજાંનથી,
કરશ તુરકી નાખુદ મયેદાંનથી.
ફતેહમંદ થશે તું એ પ્રીરોઝગર,
નિરલચ બની તું હવે એશ કર.”

જ્યારે પાદશાહ કચેખુશરને પેહલવાંન તુસને મોહુડેથી એવી દીલાવરી બરેલા સધીઆ-
રાના સખુનો સાંભલ્યા, ત્યારે તે ધણોજ ખુશી થઇ ગયા, અને ખુશીની મીજલસ ભરી, તે
રાત ખાન-પાન અને ગાન-તાનમાં ગુજરી જવને તે ખુશ કરવા લાગ્યા.

લડાઇ કીધી તુસ અને ફરીખુર્જે બરજોર સાથે, અને પકડાઇ જવું તે
અને પેહલવાંનાનું બરજોરના હાથ ઉપર.

ગૂજરી રજની^૧ દિલખૂશ બની, તલુ થાયો ખૂરશેહ કૂલ જહાંનપર,
સિકલ રાતની આમદાહે હણી. ઉઠી કૂલ લશ્કરે આંધી કંમર. ૧૨૪૦

૧ એ પારસનો હાકમ હતો, અને તે કચેખુશરની તરફથી તુરાનીઓ સાંમે લડવા પોતાના લશ્કર
સાથ આવ્યો હતો. ૨ મેહેલુ, રૂસ્તમના જાણલી લશ્કરના સહુથી ઉંચામાં ઉંચો, અજાએખ જેવી
લાંબાંના પેહલવાંન હતો, જે મેહેલુ લાંબાંને નામે ઓળખાતો હતો. ૩ ખાદશાહી હાથી. ૪ રાત,

થયા સહું આતુર, ખની ધાંમધુંમ,
અહીં હર સિપાહને લડવાની ઝુંમ.
નગારાંના ડંકા, ભુંગલ સાજ,
નિકલિયા ત્રાસા, પડધાંમ અવાજ.
હવા ધમધમી રહી, લશ્કર પૂકાર,
હિયાંથી 'ને ત્યાંથી અવાજે હજાર.
મળી તુસ ફરીખૂર્જ^૧ આલીવિકાર,
થયા સાથ લશ્કર ઘોડે સવાર.
૧૨૫૦ કિંધી કુચ ધરી રાહ મૂલકે તૂરાંન,
પૂજ્યા સહું સરહદ, કરતા તૂરૂંન.
પડયાં સાંમસામે બે ફરસંગ^૨ પર,
જેઠ દુર બોલ્યો તુસ નામેવર:
“સાંભલ ફરીખૂર્જ ખહાધર જવાંન,
પડયું છે સામે લશ્કર તૂરાંન.
હું જઇ આવું લશ્કરની ગણતી કરી,
તું રહે આ જગે, હું આવું ફરી.
ફરી જેઠ તરતીખ^૩ લશ્કરની,
કરું કાંધ તરકીખ મ્હસરની.^૪
૧૨૬૦ ભમી છાંવણીની તરફ ચારોપાસ,
તપાસીને જેઠ દુશમન રીચાઝ.^૫
સૂજે જેથી આપણને કંધખી ધલાજ,
કરવો શી રીતે દુશમન પરાજ.
ન છોડતો તું સમશીર કે ખખ્તર બદન,
કહ્યું માંન માફ, તું રાખીને મન.”
* * *
સૂખન સાંભલીને ફરીખૂર્જ વીર,
ગરસાથી બોલ્યો ખનીને અધીર:
“ના એ તો ખનશે ન હરગેજ વાત,
જઇશું ખંને મળી સંગ સાથ.
જવા ચાહે તું મોતના મુખમાં,
૧૨૭૦ વિના તું રહું હિયાં નહિ સુખમાં.
અગર જે ખને ત્યાં તૂને કાંધ ઘાત,
મદદ હું કરું તારી હોઠ જે સાથ.

અગર તું જશે, નહિ માગી સખુન,
લશ્કરને તુકસાંન કરશે જખુન.
પડેલું હજારોનું લશ્કર છે,
કહાં તારો સાથી રેહબર છે?
કરી શું શકે એખલો રાતના,
મને ખ્યાલ આવે અનેક જાતના.
કહાં જાણી જેઠ તું જાય છે,
કાં મોતને મુખ તું ધાય છે. ૧૨૮૦
હજી તો થશે જંગ પડતાં સહવાર,
કરે કાંમ શું તું ખની પેશકાર.^૬
અગર ગશત^૭ ફરતાં જે પકડે જશે,
તો શાહ રૂ-ખ રૂ શું માફ થશે.
અગર આવી કોઇ જે કરે એ ખખર,
‘કે તુસની મયદાંને થઇ છે કખર.’
સૂણી મોતની એ ખખર ગમગીન,
થશે દુખી ખ્યારી માદર-જમીન.”
* * *
ફરીખૂર્જના આએ સૂણી સૂખન,
પડી વાત તુસને તેની પસંદ. ૧૨૯૦
કહ્યું એમ: “અગર જે તું રંભુર છે,
મને તારો વીચાર મંભુર છે.
શખ-ગશત જે કે અનમુલ છે,
મગર તે કરવી હવે ભલ છે.
અધુરી થાડી હજી રાત છે,
સિતારાની ચંમક રળીયાત છે.
મગર કર લશ્કરને તું હુકમ,
કરે છાવણી આ જગે એકદમ.
શખે-ખુનની^૮ કંધ મને છે ફિકર,
કરે એથી લશ્કરને એકદમ ખખર.” ૧૩૦૦
ખખર એ સૂણી કલ લશ્કર તમામ,
તૂરત ઠોકી તાંબુ કીધાં મકામ.
* * *
થઇ રાત પુરી, ગયો અંધકાર,
પડી પોહર પડતાં ઝલકતી સહવાર.

૧ પાલશાહ ક્યેકાહસનો દીકરો. ૨ એક ફરસંગનો તફાવત મુત્રારે ૧૮૦૦ ફીટ થવા ભયે છે.
૩ ગોઠવણ. ૪ નાસ્કાસ્ક મોત. ૫ ભરખ. ૬ ઠોકી ભય છે. ૭ સરહાર. ૮ ગશત=
રાતની વખતે ખાસબો ભેવા કશુ.

૧૩૧૦ ઉભાં ખંને લશ્કર કંમર કસી,
ખની એકએકના ઉભા વેરસી.
તરસિયા લહુના ઉભા ખની,
ખદનમાં અગન-વેર ભડકી ઘણી.
તલપી રહ્યા કુંલ તૂરકી તમામ,
લડીને કરે ખાક દુશ્મન દમામ.
જેમ ધુમ ધાંધલ મયેદાનમાં,
હસી ઉભા ખરજેર રૂપસાનમાં.
જેમ જંગ મયદાનની ધરફડી,
સમજતો તે મેહપ્રીતિ-ખારાદરી.
મજેહ સાથ કરતો મયદાને રંગ,
જેમ તેની હિંમત થતા સહુ ડંગ.
લડવા કે મરવાનો કરતો ન ગમ,
ખૂશી થઈ ભરતો હરએક દમ.
હતો જંગી હોમાનખી સંગમાં,
૧૩૨૦ સજેલાં શસ્ત્રો હતાં અંગમાં.
હતો ખારમાં(ન)^૩ ખી હથીયારખંદ,
ફેરખમાં પુરો અતી પુરફંદ.
* * *
થયું જંગ ખરપા, પડતાં સહવાર,
લડે ખહાદુરો પાડી જંગે પૂકાર.
જમીન થાઈ આજેજ ખની ગમભરી,
કાંપી રહી જેમ લહુની ઝરી.
લોઠોના પાહડો, દિસે ઠાર ઠાર,
જખમીઓ મારે, પડીયા ખરાડ.
જેમ હાલ આસમાનખી ઠર ઠરે,
૧૩૩૦ સિતારાઓખી કમકમીને ડરે.
થયા જંગે આજેજ ધરાંની તમામ,
કતલ જેમ કાતીલ દિધી ખોઈ હાંમ.
ફરીખૂર્જ કીધી દુરથી નજર,
દિઠો નાહસ્તા પેહલવાનો જખર.

દિઠો તૂરકી હોમાન કરતો કતલ,
કરતો હજારોની પયેદા અજલ.
ગીરદથી હવા થઈ મિસલ આખનુસ,^૪
થયો દીલથી દલગીર જેમને તુસ.
* * *
કતલ જેમ જંગની થયો તે ઉદાસ,
તજી તુસે ફતેહની ખેલકુલ આસ. ૧૩૪૦
કહ્યું તુસે સાંભલ, જેમ આ વધન :
“મરે છે મયેદાને નર વીર ચૂનંદ.
સુર વીર નરોની થઈ છે કજ્જ,
નથી દીસતી ગાવેયાની^૫ ધજા.
હવે છે રવા હિયાં મરવું લડી,
ન જીવી શકીયું હવે હિયા ઠરી.
હવે આ ફરીખૂર્જ સાંભલ સુખન,
મારી ‘ને મરવું કરિયે પસાન.
ખૂરો વખત મારો, ધૂમે મુજ સર,
ભમે છે કજ્જ આવી મારી ઉપર. ૧૩૫૦
શિક્સ્ત કેમ થઈ આ ખૂદાને ખખર,
થયું કેમ લશ્કર જોરોખખર.
દિસે ખખત માફ હવે સખત છે,
નજર સામે ઉભી કિયામત છે.
ચહડી સર ઊપર છે શરમિંદગી,
નકામી મને છે હવે જીંદગી.
મળી સંગ વીરો ‘ને પીર પેહલવાંન,
સૂણી આપણી હારનું આ ખયાંન.
હંસી કરશે દરખારમે મશકરી,
એ નામોસી છે મોત કરતાં ખડી. ૧૩૬૦
હવે હારી જીવવું છે નારવા,
વતનમે થશે આપણી રૂસવા.
કજ્જ જંગે હોશે અગર જે નસીખ,
ન અટકાવી શકશે કોઈખી તખીખ.

૧ ગાલોમાં. ૨ હવા ખાવાનો મેહલ. ૩ અશ્વરાસીઆખની દરખારમાં ખારમાં નામના જે પેહલવાનો હોવા જેમ. કેમકે પેહલો ખારમાં, અશ્વરાસીઆખ ધરાંન ઉપર જ્યારે પેહલો લડાઈ જેમ ગયો હતો, તે વખતે ‘કારન’ નામના ધરાંની પેહલવાંનના હાથ ઉપર માર્યો ગયો હતો, આ ખારમાન કદાચ પેહલો ખારમાનના વંશનો હોવો જેમ. ૪ અખનુસના લોકો જેવા કાલા રંગ જેવી. ૫ પાદશાહ ફરીદુદ્દીનના અમલમાં કાવે નામના હુકારે ખરપા કીધેલી ધજા, જે પાછલથી ધરાંની ખુંડા તરીકે જાણી હતી, અને જે ધજા સેવકે સાસાંની વંશના ઉભા પાદશાહ યજ્ઞગરદે આપ્યો સાધની નીહાવંદની લલકમાં યુમાળી દીધી હતી.

જગાડું જંગ જઇ ખરબેરસે,
કરી તંગ લડું તે સરબેરસે.
લડી કરજે હોમાંનને તું કંતલ,
ખૂદા તારી મુશ્કીલ કરશે ફૂલ.
ફેલે જો કરે જંગને તું તમામ,
૧૩૭૦ તો ખુશરોને કેહજે મહારી સલામ.
અગર હાથ ખરબેરને હું મરું,
ખયાં કરજે શાહ પાસ જંગલું ખરું.
નસીબે કિધી નહી કંઈ ચાવરી,
ચલન આસ્માંની ખૂરી થઇ પડી.
કેહજે મવો છું વતનને થકી,
અહા ફૂલ કીધી, દેધ જીવગી.
કેહજે તું રેહજે ખૂશીએ સદા,
થતો ના તૂં ગમગીન ખારે ખુદા.
ખૂદા ખુશ રાખે તહાઈ રવાન,
૧૩૮૦ સદા તારે રેહજે ખૂદા પાસખાન.

ધરી તુંજ ફરમાનને સર ઉપર,
ગયાતા હમે લઇ લશ્કર જખર.
લડયા હમ જંગે લઇને કસમ,
કે કરવી નહી દુશમનપર રહમ.
નથી કંઈ કસુર લડવામે કરી,
મગર મારી સરજત રૂઠી દમલરી.
ગવાહ છે મહારો પરવરદેગાર,
કિધો દેશ ખાતર જીવ મેં નેસાર.
જગાડી છે મયદાને કિયામત હમે,
લડી હમ મૂવા છેધએ આફતમે. ૧૩૯૦
મિનોઇમે મળશું હવે તે જહાંન,
ખૂદા ખુશ રાખે તહાઈ રવાન.
એ રીતે કેહજે તું મારા કલામ,
હવે છે તૂને મારી આખર સલામ."

* * *

ફરીખુર્જ ઇરાની લશ્કર ઉપર તુટી પડી કંતલ ચલાવવી.

સૂણી તુસના આ સૂખન 'ને કરાર,
ફરીખુર્જ એકદમ પડીયો ખહાર.
તૂરત હાથ અંદર સમશીર ધરી,
જરાખી નહિ ઠીર રહ્યા તે ઠરી.
કહ્યો તેને એકજ એવો સૂખન :
૧૪૦૦ "ખૂદા દુર કરે તુંજ રંજે-મહન."
કહી એમ ઘોડાને સોંપી લગામ,
ધસી તે ગયો એકદમ સંગરામ.
ચલાવી કંતલ તેણે હિંમત ધરી,
ન ખિલકુલ ગયો મોતથી તે ડરી.
સિંહ પેરે છુટો તે વિકરાળ વીર,
કંતલ તેણે કીધા હજારે દલીર.
ઢોના ઢગલા, પગોના પહાડ,
જખમીઓ મારે જખરી ખરાડ.
નજર તેની હોમાંન ઉપર પડી,
ધસી તે ગયો, ના કરી ગણતરી.
૧૪૧૦ ધરી જોમ તન મન મારી છલંગ,
સિંહ સમ પૂકારી કિધું તંગ જંગ.

પડ્યો ખાઝી એકદમ હોમાંનને,
પકડીને એ રચું ગીરેખાંનને.
ગજખ એ અજખ એમ કહાંધી થયો,
એ કેમ આવી અધવચ જંગે ગયો.
લડે બેહુ જંગી, કરી તાંન તોડ,
ગયું ઘડકી લશ્કર, થયો ખુખ શોર.
ધુળતું ધુળાડું, હવા અંધકાર,
હિસે નહી ઉપર કે નીચે લગાર. ૧૪૨૦
જોઇ એ ધુળાડું કાળું લામર,
ગયો દોડી ખરબેર તૂરત જીવતર.
હિઠા બે ઇરાની જંગી સવાર,
હતા તુસ ફરીખુર્જ તે નામદાર.
જોઇ જંગ જખરું, કલવલ તિખલ,
પૂકારી ખરબેરે કીધી ખલલ :
"અરે આ જંગે શું ગલખાંન છે,
એ કોણ જવાનો બે મસ્તાંન છે.
અગર કરશે જીયાદા તમે કંઈ જીકર,
કરશે આએ મયદાન બેહુની કખર." ૧૪૩૦

* * *

ગરૂરી લાગેલા સૂણી આ કલાંમ,
તુસ 'ને ફરીબુર્જ ફેરવી લગાંમ.
તૂરત બોલિયો તુસ મારી પૂકાર,
જમીન તેથી ઘડકી, થઇ બેકરાર.
ધરી હાથ ચુરજ કિંધી ધુમધામ,
થયું કલ મયદાંન ચુપ સુમસામ.
ફરીબુર્જ ઉભા લઇને કમંદ,
મળે તક કરે તે અરજોર અંદ.
જેઇ બેલ અરજોર પડીયો હસી,
૧૪૪૦ ગયો અને વચ્ચે એકદમ ધસી.

ઉભા અને વચ્ચે વિના કંઈ તિબલ,
અનેની બે હાથે પકડી બગલ.
બગલમાંથી પકડી કરી એક જોર,
ઉઠાવી લિધા બેહુને પ્રીલફોર.
ઉઠાવી લિધા બેહુ જાણે પતંગ,
ગયો લેઇ અને મિસલે પિલંગ.
કમંદથી બાંધી અનેને સાથ,
મજબુત જકડી લીધા પાંઉ-હાથ.
કરી કચેદ અને નામી સવાર,
હોમાંનને આપી દિધા અખ્તીયાર. ૧૪૫૦

કચેબુશરૂએ રસ્તમને અરજોર સાથે લડવા માકલવો, અને તેણે તુસ
અને ફરીબુર્જને બાંધીબાંધામાંથી છુટા કરવા.

કરી કેદ ધરાંની બે નામવર,
પડ્યો બાહર પાછો ફરી ખૂરજોર.
પૂકારી પૂકાર એક મીસલે બખર,
પડ્યો જઇ ધરાંની લરકર ઉપર.
તૂરત કાહડી તલવારને મ્યાંનથી,
ચલાવી કતલ ખુબ રમખાંનથી.
ન જીવે તે આગલ કં પાછલ જરી,
જમીન તેણે મુરદાંથી નાખી ભરી.
હતો દીન ગજુ મ 'ને સિતમનો અપાર,
૧૪૬૦ કતલ થઇ ગયા કંઈ ધરાંની હાસર.

કહ્યું રસ્તમને આ પેહલવાંન :
“સિતમ આએ સરપર પડ્યો છે મદાંન.
ફરીબુર્જ અને તુસ પડ્યા કેદ છે,
મને તેનું દુખ 'ને અતી ખેદ છે.
છે લાજમ તુને જલ્દ લઇ લે લગાંમ,
નહિ તો થશે તારૂં મૂશકીલ કાંમ.
અગર જો હવે ધીલ એક પણ થશે,
તુસ 'ને ફરીબુર્જ કતલ થઇ જશે.” ૧૪૮૦

* * *
પડી જ્યારે કચેબુશરૂને બખર,
થયા બે પેહલવાંન જોરેખખર.
દુખી બહુ થયો તે સૂણી વાતને,
રખે દુખ દિએ તે શેહઝાદને.
તુસ જોવો જંગી ગરદનફરાજ,
પલકમાં પડ્યો કેમ થઇ લાઇલાજ.
આજેજ ફરીબુર્જની થઇ ગયો,
નહિ તેનો કંઈ આસરોખી રહ્યો.
અજબજેરે-અરજોર, અજબ અંગ-બળ,
૧૪૭૦ કીધા હજારો ધરાંની કતલ.
દિસે એ નવો કોઇ પેહલવાંન છે,
બડો કોઇ જુનિયાદે મસ્તાંન છે.

* * *
કહ્યું રસ્તમે બહુ બની બેકરાર :
“ખૂડા પાડશે કાંમ મૂશકીલ પાર.
મગર કોણ છે એવો તૂરકી સવાર,
નવો કીધો ફિતનાનો અરપા બહાર.
શું હોમાંને કીધા છે આ બે શિકાર,
કે પકડાઇ ગયા બે કિયાંની સવાર.”
* * *
નમી બોલિયો એક લરકર સવાર :
“જેહાંદાર રસ્તમ રહો અરકરાર.
હમો પાસ હોમાંન શું છે બિસાદ,
કરે એવો અરપા કાતીલ ફિસાદ. ૧૪૯૦
મગર એ નવો કોઇ પેહલવાંન છે,
મજાહ તેને મનથી મયદાંન છે.

કઠાવર કદ ને બલદ છે બદન,
પૂકારે ઘૂંછ રહે છે ગગન,
નજર જ્યાં કરે ત્યાં સહું ખાક છે.
સળગાવી મયદાનમાં આગ છે.
છે આંખોમે તેની કિનાની અગન,
છે હાથોમે તેના જીવન-મરણ.
ઢિઠા છે ઘણા મેં નામી સવાર,
૧૫૦૦ મગર એવો ઢીઠો નથી કોઈ વાર.
સિક્કત શું તેની કરે આ જખાન,
નથી તેની સમ કોઈ બિજે પેહલવાન.
અજબ બેર તેણું, તે ફાપી ગયો,
જીનપરથી બેહુને ઉઠાવી ગયો."

* * *
"એ છે જંગી જાતે એવો સવાર,
કંપે અવાજે ધરતી ને પહાડ.
સિક્કલ તેની સુંદર હીલચર્ય છે,
જીવતો તે ગોચા કરશર્ય છે.
બદન બળ, કળ-વળ અજબ બેગૂમાંન,
૧૫૧૦ નરો જાણે બીજે રસ્તમ જવાન.
ચશમ છે ચળકતી ગજબથી ભરી,
ગયા કંઈ હજારો ધરાંની મરી.
મેં જંગે ઢીઠો છે ઘણાએક વીર.
મગર એવો ઢીઠો નથી શેરગીર.
કરું શું જખાંથી સિક્કત નામેવર,
નિકલ્યો મયદાને ખાંધી કંમર.
ઉભો જંગે આવી તે આસાંનથી,
પકડીયા બે વીર અતી માંનથી.
બગલમાંથી પકડી ઉંચકી અધ્ધર,
૧૫૨૦ ગયો તે ઉઠાવી બીલકલ નિડર."

* * *
ખ્યાં સુણી રસ્તમ થાયો અજબ :
" નવો આ તૂરાંને કિધો છે ગજબ.

રસ્તમ અને ઘસ્તમનું તૂરાંની લશ્કરમાં રાતને સમે છુપછાપ જવું, અને
તુસ તથા ફરીજુર્જને ત્યાંથી છોડવી લાવવું.

સજી શસ્ત્ર અંગે ખાંધી કંમર,
કૂંદી બેઠો ઘસ્તમ ઘોડા ઉપર.

કિધી તેણે ગસ્તહમ ઉપર નજર,
દખી થાઇને બોલિયો નામેવર:
"મને છે નક્કી એવી ખબર,
નથી એવો તૂરાંને વીર બેરવર.
ચીન અને મહાચીનમાંથી નથી,
એ નર જવો બીજે કોઈ નરપતી.
હવે ખાંધ ગસ્તમ જલહી કંમર,
તુસને ખચાવા મયદાને પડ. ૧૫૩
એ ભાઇ તારો જીવજાન છે,
થશે બે વિલખ તો નૂકસાન છે.
કમ અકલ ખરો છે અફરાસિઆબ,
ભરી છે ખરુદ ને બહી બેહિસાબ.
ડરું છું હીલમાં હરઅંક પળ,
રખે તે કરે બહુ જનને કતલ.
બની મસ્ત બે એવી કિયામત કરે,
તો મૂજપર ખરી બહુ આફત પડે.
સખબ છે ફરીજુર્જ કાહેસ પિસર,
તે દિલખંદ છે મુજ તુરે નજર. ૧૫૪
શું જીવતો રેહ રસ્તમ ધરાંનમાં,
પડે શાહજાદા જીનદાનમાં.
શું જીવતો જગતમાં નથી રસ્તમ,
કરે મુજ 'તુરે નજર' સર કલમ.
ખરી એથી કોઈબી ખમલત નથી,
બેશક ખરી એથી કિયામત નથી.
છે લાજમ જવું રાત અંધારમાં,
ધરી હીલ કીનો પલકારમાં.
નિકલ સાથ મારી બની હમસંગ,^૩
કિના ને કપટથી ભરી હીલ અંગ. ૧૫૫
ન કર ધીલ હવે તું થઇ જા સવાર,
જવું છે તૂરાંની લશ્કર દવાર.

* * *

ચૂંટા ને લશ્કર દઇ ભાઇને,^૪
નિકલ્યો રસ્તમ કોપાઇને.^૫

૧૫૬૦ હતી રાત કાળી સિંહા રંગની,
ધરી હાંમ યુક્તી કિધી ખંગની.^૧
લિધી રાહ છૂપછાપ વેરાંનની,
પૂગ્યા છાંવણી પાસ દરખાંનની.
હતો વખત ખારીક મધરાતનો,
હતો રંગ ચોમેર કાળાતનો.^૨
નિન્દમાં હતું કુલ લશ્કર તમામ,
નહિ જાગતું ત્યાં હતું કોઇ ઠાંમ.
સમે તે હતો બહુ ચુપચાપનો,
હતો સહાસખી બહુ છુપછાપનો.
સિપાહો સૂતા હતા ઠાકથી,
પટેલા પુર નિન્દ સુલાગથી.
પડી શોધમાં બહુ રખડતા હતા,
અજાણે કહાં બે સખડતા હતા.
૧૫૭૦ પડી તે સમે દૂર બેહુની નજર,
મેહપ્રીલ ભરેલા તંબુ ઉપર.
હતી રોશની ત્યાં ભલુકથી ભરી,
જોતાંજ મેહપ્રીલ માલમ પડી.
દિઠો તખ્ત પર બેઠેલા પાદશાહ,
પેહલવાં, સવારો, અમીરો, સિપાહ.
મેહફિલ બરી ખુશ મંદર હતી,
પમરતી ખુશબુ અંદર હતી.
૧૫૮૦ રંગ-રાગ સાથે વજંતર હતાં,
રાંમીશગરો પાયે ઘંધર હતાં.
હતો શાહ ખૂશીમાં અફરાસિયાબ,
ફરતો^૩તો મેહપ્રીલ હોરે શરાબ.
હતી તે મેહપ્રીલ મયદાંનમાં,
ભરી^૪તી બરજોરના માનમાં.
બેઠેલા બરજોર હતો પુર રૂબાબ,
દિપતો હતો ત્યાં મિસલ આફતાબ.
એક હાથ બરજોર પોરાંન હતા,
બિજી ગમ શિદ્દેહ, હોમાંન હતા.
દિઠો તુસ-ફરીબ^૫ બેહુ કમનસીબ,
૧૫૯૦ હતો તેમનો ત્યાં ના કોઇ હખીબ.^૬

ઉભો રૂસ્તમ બેલ જોઇ રહ્યા,
જોઇ તે બરજોર મોહી રહ્યા.
તપાસી તેને રહ્યા ધ્યાનથી,
જોતો ઉભો ખૂબ તે માનથી.
જોઇ તેની દબ છબ, જોઇને સાજ,
જોઇ તેનો સીનો, સૂણી અવાજ.
જોઇ તેની પેશાંન, જોઇ તેનો દમ,
બાલ્યો એ નહિ હોય તરકી તોખમ.
વમાસણ કરી બેલિયો મનમાં :
“નથી દિઠો એવો કોઇ રણમાં. ૧૬૦૦
ન હીસ્તો તૂરાંની એ ખૂનિયાદનો,
ન તૂખમે દિસે કોઇ બદખાદનો.”
કરતો વમાસણ હતો બેલિસાબ,
બાલ્યો પૂકારીને અફરાસિયાબ.
ગૂરસાથી એકદમ બની વીકરાલ,
તપી જઇ બાલ્યો થઇ લાલ લાલ:
“અએ બદફેલ, દરગોર, ધરાંની મલુન,
ગયા કહા તમારાં લડાયક અનૂન.
હવે આવી છે તમ અજલની ઘડી,
કબ્જા કરજ દેઓ જલ્દી ભરી. ૧૬૧૦
થયા જેમ શ્યાવક્ષ,^૪ નોહર^૫ કતલ,
તમારીબી આવીછે તેવી અજલ.
કપાવાં ગરહન કરે સર કલમ,
મિટે દુખ મારાં, ટળે મારો ગમ.
હજી તો થાડી રહી રાત છે,
કબ્જા સંગ સહવારે મૂલાકાત છે.”

* * *

સૂણીને રૂસ્તમ થયો હીલ મલુલ,^૪
થયો અર્ધ મીસાલે સણલ ગુલ.
થઇ મન ઉદાસી, હીલ માહે ખેદ,
થયો રંજીદા બહુ બની નાઉમેદ. ૧૬૨૦
મગર હાંમ હીલમાં એકદમ ધરી,
કિધી તેણે જીવપર જોરાવરી.

૧ વેર લેવાની. ૨ રાતની સિંહાધનો. ૩ દોરત. ૪ પાદશાહ કાઢિરાનો દીકરો શ્યાવક્ષ, જે પાછલથી અફરાસિયાબની દીકરી શીરંગીજ સાથે પરણ્યો હતો, અને અફરાસિયાબને હાથે તે કતલ થયો હતો. ૫ પાદશાહ મીનેચેહરનો દીકરો નોહર જે પોતાના બાપ પછી ધરાંનની ગાદી ઉપર આવ્યો હતો, અને પાછલથી અફરાસિયાબના હાથ ઉપર તે કતલ થયો હતો. ૬ દુખી.

૧૬૩૦ પલકમાં અજળ સુઝ તેને પડી,
નજર સાંમે તદખીર આવી ખડી.
ધીમેથી રૂસ્તમ પડી કાંન પર,
કહ્યું એમ : “ઘસ્તમ તું ધ્યાન ધર.
પકડ હોશ સાંભલ એ મદે-જવાં,
ખુદા થાશે રહેખર અને પાસમાં.
તૂરત એંચ તલવારને ચ્યાનથી,
કતલ કરજે તૂરકીઓને જાંનથી.
કિનો ‘ને કપટ મન માહે ધરી,
રખે જાતો દીલમાં દયાથી ડરી.
ચહડી જોશ પર કર મેહપ્રીલ તંગ,
કતલ કરજે હરએક તૂરકી પિલંગ.
હવે એંચ સમશીર ધરી હાંમને,
સદા રેહજે મારી પીઠ સાંમને.”

* * *

૧૬૪૦ પડેલું લશ્કર હતું રણમાં,
કળ્પની ખખર ના હતી મનમાં.
કોઇ તો ખૂશીમાં હતા પુર મગન,
કોઇ તો પીધને કરતા ચમન.
કોઇ તો હસી બોલતાંતા સૂખન,
કોઇ તો ખૂદાનું કરતા મનન.
કોઇ તો અદા ફર્જ કરતા હતા,
કોઇ તો લડવાથી ડરતા હતા.
કોઇએ શસ્ત્ર સજેલાં હતાં,
કોઇ તો ઠાકી પડેલા હતા.
કોઇ તો લડીને થતા ખૂશ ખૂશ,
કોઇ તો લડી કરતા ઘુસ-ઘુસ.
જોઇ હાલ બાહ્યો રૂસ્તમ વીર:
“સાંભલ ઘસ્તમ રોશન-ઝમીર.
સફા કર લશ્કર ચલાવી કતલ,
છે લાજમ ખોવી નહી એક પળ.
પૂઠે રેહજે મારી ખની હુશિયાર,
રખે રેહતો ગાપ્રીલ, થઇ જા બિહાર.”

* * *

જખાંપર ધરી નામ ચઝઘાંનનું,
શર કાંમ કીધું રમખાંનનું.

હતા ચોકખાંના પાહરા ઉપર,
અદા ફર્જ કરતા હતા બેકસર.
ફરતા હતા ગરત અંધારમાં,
તંજુની બાહર વિસ્તારમાં. ૧૬૬૦
અચણચ તે પર તુટી પડી,
કિધાં મુખ મુગાં હાથે ધરી.
કરી ચોકખાંનોના સર કલમ,
ધસી તે ગયા તંજુની બેહુ ગમ.
ઉખેડી તંજુની ખુટી તમામ,
દોરીઓ કાપી વિના કાંધ ખામ.
પડયો જઇ તંજુ મીસલે છતર,
વરસી રહી આફત મેહપ્રીલ પર.
દિપતો‘તો મેહપ્રીલ સુદર રૂખાખ,
ફરતો‘તો મેહપ્રીલ દોરે-શરાખ. ૧૬૭૦

ચમકતી ખુશાલી મિસલ માહેતાખ,
થયું તે ખુશાલીનું ખાનુ ખરાખ.
સિહા થઇ સુફેદી, બલાનો કહેર,
ગયા સહુ ગુંગલઇ બનીને જેર.
પડયો તુટી તંજુ દરખાર પર,
અંધારી છાંધ ગુલખર પર.
પલકમાં બલક થઇ સિહા અંધકાર,
થયા આ બનાવે સહુ બેકરાર.

* * *

જોઇ એવી હાલત દરખારની,
રચી એક તદખીર શુલ કારની. ૧૬૮૦
છુરી કાહડી કાતીલ કંમરથી બહાર,
કિધું રૂસ્તમે કાંમ જગ આશકાર.
હતા તુસ-ફરીખુર્જ ત્યાં જે જગો,
ચિરી નાખી તંજુ, કીધો વગો.
વગો કીધો મોહટો બકાફ કરી,
કિધી ધીલ નહી ત્યાં ખાજી ધરી.
તૂરત બહાર કાહડી બેહુ પેહલવાંન,
હતા અંધ તંગ તન મીસલ બંદીવાન.

* * *

કહ્યું એમ ઘસ્તમને રૂસ્તમે:
“ઉઠાવી તુસને લે આ સમે. ૧૬૯૦

છે અંધ બહુ તંગ તનની ઉપર,
એ દુખો ખમે છે કસીને કંમર.
ઉઠાવી ફરીજીવં હું લાઉં છું,
હવે જલદ કર તું, હું આઉં છું.”
હતી રાત અખનુસ સમ બહારમાં,
ઉઠાવી ગયા બહુ અંધારમાં.

ઉઠાવી નાખી ઘોડા ઉપર,
નહસારી ગયા બે સુરવીર નર.
ઉપટાવી ઘોડા વીજ વેગ સમ,
ગયા કચ્છેશ્વરની દરબાર ગમ. ૧૭૦૦
ધરી હાંમ દીલમે કિધું કાંમને,
‘રેશન’ બનાવી દિધું નાંમને.

વજીર પીરાંને અફરાસીઆખને ધરાંની કેદીઓના છૂટકારા

વીશે ખખર આપવી.

૧૭૧૦ પડી જ્યારે રૂડી રૂપેરી સહવાર,
મકાશી રહ્યા ખુબ ખુરશેહ બહાર.
નિકલિયા કરનાય, ભુંગલ અવાજ,
ચહુડયા બેમ ઉપર ગરદનફરાજ.
લશકરખી ઉઠ્યું સજી સાજને,
કરે આજ ફતેહ નવાં કાજને.
ઉઠયો શાહ જાગી અફરાસીઆખ,
દેમાગે હતો અર્ગવાંની શરાખ.
થઇ ચાલુ ચકચાર ગઇ રાતની,
ખખર પુગી પીરાંનને વાતની.
કરે વાત લશકર હર ઠાર-ઠાર,
બની સહુ તાજીબ કરે તકરાર.
સૂણી હાલ પીરાંન, લઇ એ ખખર,
ઉઠી દોડીયો તે દરબાર પર.
તૂરત જઇ ઉભો શાહની હુજૂર,
હતી નિન્દ જેની આખેમે પુર.
૧૭૨૦ નમનથી નમીને ઉભો રૂ-ખ-રૂ,
હકિકત જાહેર કિધી મુ-ખ-મુ.
કિધી ખુબ ગમ ખાઇને ગૂંઠતથુ:
“મેંદામે ઘુસ્થું હતું કોઇ વરૂ.

દુખી થઇ બોલ્યો : “ઓ નામેવર,
ગયા નાહસી રાતે બે ધરાંની નર.
ગજબ તેણે કીધો અજબ જાતનો,
લિધો લાભ તેણે સિદ્ધા રાતનો.
અજબ તેણે કીધી જાદુગરી,
નજર કોઇનીખી ના કંઇ પડી.
તંજુની ખુંટીને કાપી રસી,
ન પરવા કિધી જાંનનીખી કસી. ૧૭૩૦
ચીરીને તજી, ફાડી જરદાર,
ખેંચીને કાહુડયા કેદીઓ બહાર.
હતા બે ધરાંની જે અંદમાં,
ઉઠાવી ગયા બહુ આનંદમાં.
કિધા ખંદ કાપી ખુલ્લા તમામ,
નાખીને ઘોડે, પકડી લગાંમ.
લઇને તે મુજબો થાયા પસાર,
અજબ હાંમ કીધી, અજબ કીધું કાર.
શરમિંદગી છાંઇ દરબાર પર,
લિયાનત પડો એ જફકાર પર. ૧૭૪૦
એ અશરત હકુમત ગૂમાઇ ગઇ,
કિરત તૂરકીઓની લૂટાઇ ગઇ.”

અફરાસીઆખનું આ ખખર સાંભલી ગુસ્સે થયું.

સૂણી આ ખખર શાહ અફરાસીઆખ,
કીનાથી ચકચુર થયો બેહિસાખ.
થયો શાહ ગુસ્સે, બની લાલ રંગ,
બેઠ કુલ દરબાર થઇ ગઇ રંગ:
“એ બે કેદી હતા નામેવર,
ઐલાહે આલા હતા તાજવર.

બેહતર થતે બે કરતે કંતલ,
તો પડતે ન મુજબર આવો વમલ. ૧૭૫૦
ચલન તારી કેવી ઓ ચરખે કહન,
ખૂશાલી મહારી કિધી તેં દફન.
રેહજન, ગૂમાની, ઓ નાખકાર,
મધરાતે કીધું હિચકાફ કાર.

સખર મારી છૂટી, છૂટી આરાંમ,
થજે તારૂં દૂનિયાથી નાણદ નામ.”
કહ્યું જોઇ મુખ શાહે ખરજેરનું :
“એ કાંમ છે કોઇ સરજેરનું.”

ગયા બે પલીદો છૂટી હાથથી,
ખનાવ આએ ખન્યો છે કમજાતથી. ૧૭૬૦
એ કાંમ રૂસ્તમ સિવા નહી કરે,
એ છે એવો મુજી ન જમથી કરે.”
* * *

ખરજેરે અકરાસીઆખને જવાખ દીધો.

નમી એમ ખરજેરે દીધો જવાખ :
“અએ શાહ દુર કર ગમ તું સિતાખ.
રહેા તખત કાયમ આ નામેવર,
સાંભલ કહું તે સૂખન યાંન ધર.
ભલે છોડવી એ ગયો ખંદીવાંન,
ન છોડું હું હરગેજ એ પેહલવાંન.
લૂટારો એ જાખરો ઘુસી પર મકાંન,
લૂટી લઇ ગયો બે પલીદ ખંદીવાંન.
હું પકડીને ખાંધશ એ ચોરને,
ભૂલાવશ એ જાણીની ખોડને.
સૂણી હીલ માડું થયું દર્દમંદ,
ફિટુરી ખેલી ગયો ફરફંદ.
મગર મોતથી એ રહ્યા ખખખર,
કે લટયું છે એને ખરજેરનું ધર.
ચશમ-ચોર પુરો, ખટો પચ્છાર,
તોડીને તાંબુ, કિધું આએ કાર.
સિહા રાતે કીધું ખુઠ્ઠીલ કાંમ,
છોડું ન હરગેજ એ ખહલગાંમ.
કર ના હવે શાહ ફરિયાદ તું,
છોડી દે નીરાસીની વાત તું.
અરજ એ કરું સૂણુ આ નામેવર,
જવા દે જંગે, કસું હું કમર.
કરું જંગ આજે જખરું જખુન,
ખનાવું ધરતી દરિયા-એ-ખુન.
લહું જઇ જંગે રૂસ્તમ મહાંન,
ભલે હોય ખળમા ખડો ખળવાંન.
પકડી હું એને ખાંધી બે હાથ,
૧૭૬૦ ઘસડી હું લાવું ખવારીની સાથ.

પટકું જમીન પર તું સાંભને.
પછી જોઇ લેજે મુજ કાંમને.”
* * *

તરત ખાલિયો એમ અકરાસીઆખ :
“વગાડો ડંકો કિનાનો સિતાખ.
હકમ જલ્દ લરકરને જઇ કરો,
સફને સમારી જંગે ચહડો.
કરો જર દુશ્મન, ન હીલથી કરો,
લડો જંગે ખહાધુર, મારી મરો.”
* * *

ઉભા ખને લરકર મયદાંનમાં,
મચી ધુંમ ભારી ખિયાખાંનમાં. ૧૮૦૦
ધરી જોમ જોધ્યા નિકલિયા ખહાર,
કંઈએક પચેદલ ને ઘોડે સવાર.
કંઈએક જવાંનો, કંઈએક પીર,
કંઈએક આલા, કંઈએક વીર.
કંઈએક ખહાધર, કંઈ ખુઠ્ઠીલ,
કંઈએક પીલતન, મિસલ આખે-નિલ.
કંઈએક રણધીર, કંઈ ગમહીલ,
કંઈએક આકીલ, કંઈ રહમહીલ.
ઉભા સફ સમારી ધરીને ઉમંગ,
તલપી રહ્યા સહું લેવાને ખંગ. ૧૮૧૦
ખુમ ને ખૂમાટા હરહર કાંમ,
ધૂળનાં ધૂંમાડા હરહર ધાંમ.
ખટખટ ને કટકટ ના કંઈ સૂમાર,
લડવા ને મરવાની સહુંને ખૂમાર.
શેહરોના શેહરો ને ગાંમેના ગાંમ,
આવી ઉભા સહું લડવાને કાંમ.

इस्तम अने अरवेस्ती कुस्ती.

पड्या ओडु आडेर धरी हांभने,
किधुं यावु कुस्तीतळा अंभने.
दूरी जेसअंध भारी ओडुओ छलंभ,
धरी हाथे गरदन भिखले पिलांभ.

(गुनो पानुं उठ.)

Copyright Reserved

૧૮૨૦ અરછી 'ને લાલા, સમશીર સંગ,
અપ્તર 'ને ખંજર, કંમરખંધ તંગ.
સજી સહું શસ્ત્રો કરવા લડઇ,
ઉભા સાંમ સાંમે જીવથી ધરઇ.

* * *
કિધો શાહ કએખુશરૂએ હૂકમ,
ધરે ખાહર ધરાંની લશ્કર કદમ.
સૂણી કુલ ધરાંની પડીયા ખહાર,
નિકલ્યું લશ્કર ખની ઓસ્તવાર.
લડાએક શસ્ત્રો સજી અંગ પર,
ચહડયા કુલ સુરવીર અર્તા રંગ પર.
નેજા 'ને સમશીર, ગૂરજ ભારહાર,
લઇને નિકલ્યા જંગી સવાર.
૧૮૩૦ અરછી 'ને લાલા, તીર 'ને તખર,
કમદોને ખાંધી લિધી પીઠ પર.
કોલાહ 'ને અપ્તર તન પર ધરી,
જમીન રહી લરજી, ધૂંજી ઠરઠરી.
હવા થાઇ કાળી, ગગન અંધકાર,
અજલ રહી તલપી ખની બેકાર.
ખલકમાં થયો શોર ભારી અજબ,
થયાં ધુળ ધૂળાડાં સૂરજખી ગૂરખ.
જેઇ જંગ મથેદાંન, જેઇ ધાંમધુમ,
પડયો ખહાર રસ્તમ મિસલ કુલજીમ.
૧૮૪૦ હરોલે નિકલ્યો તુસ બેખતર,
વયોવચ ખુશરૂ ઉભો નામેવર.

ગેવ સંગ ગોદરેજ રોશનઝમીર,
ઉભા ખાપ બેટા ધરી સમશીર.
ફરીખુર્જ, ગુરગીન અને સાવરાંન,
ઉભા ડાભી પાંખે, લઇ તીર કમાંન.
ધરાંનીઓની જેઇ હીલચાલ,
ધરી હોશ તૂરકીઓએ તતકાળ.
ધરી જેમ હીલમાં, ઉલટ ધરી,
મળી સંગ સાલાર રચાવટ કરી.
રહ્યો ડાભી ખાજીએ હોમાંન વીર,
૧૮૫૦ ઉભો જમણી ખાજી પીરાંન પીર.

હરોલે અરજેર ઉભો પીલતન,
ચગોર તેની ચશ્મો, વિજ સમ ચલન.
ગયો તે પવન વેગ શેહરિઆર પાસ,
કિધો તેને જાહેર હીલનો રિયાઝ.
“અએ શાહે તુરાંન, એ અપ્તવર,
પડું આજ જંગે કરી હું કંમર.
કરું મુજ હમનખર્દ જઇને અતંગ,
લડી તેની ઉમેદ કરું કુલ ભંગ.
અગર ચાહે તેવો હશે રસ્તમ,
કરું સર મુજ હાથ તેનું કલમ. ૧૮૬૦
હું જાઉં છું મથેદાંને જંગને થકી,
હું રાખું છું હીલમાં એકજ વકી.
લડી જેર રસ્તમ જઇને કરું,
મારું હું એને, યા હું મરું.
છે જાલ જાણીનો એ પિસર,
જગતમાં જેનો નથી હમસર.
મગર એનો આજે કરું હું નિકાલ,
મુજ પાસ એની શું છે મનલ.
અગર જો હશે એ ખડો અપ્તવર,
ન છૂટે જીવતો એ ખદગોહર. ૧૮૭૦
મગર મરત મારી ચુગાલ છે,
ખચી જાય આજે એ મહાલ છે.
પ્રપંચી ખૂરો જાણી ચોર છે,
મચાવી જગતમે રહ્યો શોર છે.
પનાહ આપું જંગને, કરી હું કતલ,
તૂટે દોર એનો, જીલમ 'ને અમલ.
કળા પર એની રહે શેહરીઆર,
કરે કુલ માહેતમ સામેસવાર.”

* * *
ખૂશી થઇ બોલ્યો શાહ શેહરિઆર :
“થજો તારો રહેખર પરવરદેગાર. ૧૮૮૦
ન કર વીર રસ્તમનો તું વિચાર,
ઉમેદ તું જ હીલની ખૂદા પાડે પાર.

કહું છું તે પર જરા ધ્યાન ધર,
અમલ કરજે મારા સૂખનની ઉપર.
કદમ ભરજે આગલ, કરી ખૂબ વિચાર,
ભરે જો કદમ, તો ન હટું લગાર.

કદમ ધરી આગલ ડરવું નહી,
અગર ડર લાગે તો ભરવું નહી.
રજા છે માહરી તૂને નામેવર,
ફતેહ જંગ કરીને પાછો તૂં ફર.” ૧૮૯૦

અરજોરે મયેદાંનમાં જઇ રસ્તમને લડવા માટે બોલાવી,
તેને તાનાજની ભરેલા સખુનો કેહ્યા.

નમીને શાહથી લિધી રખસત,
ધરી જોમ તન મન જખરી ઉલટ.
ખની ખૂબ વિદ્વાળ ગુમાનમાં,
પડયો ખહાર અરજોર મયેદાંનમાં.
પૂકારી મયેદાંને પાટી ખરાડઃ
“હું નામે છું અરજોર નામો સવાર.
સૂણો ઓ ધરાંની, પારો જવાં,
સૂણો ઓ સુરવીર અને પેહલવાં.
જનમ્યો છું જગમાં નવો પેહલવાં,
૧૯૦૦ હું આવ્યો છું લડવા ખની મસતાંન.
નથી આહતો લડવા બિજા કોઇ સાથ,
હું આવ્યો છું રસ્તમસે ભિડવાને આથ.
જ્યાં હોય રસ્તમ, કહો તેને જઇ,
આવે તે લડવા, મયેદાંને આંહિ.

જ્યાં હોય રસ્તમ, કરો જઇ ખખર,
કરું આમે મયેદાંન તેની કખર.
જ્યાં હોય રસ્તમ, કહો જઇ સૂખન,
હું આવ્યો છું લેઇ તેનું જંગે કફન.
કહો કાંઈ ગયો તે પિસર જલનો,
લૂટી માલ મારો ગયો કાલનો. ૧૯૧૦
ધૂસી ધર મહારે મધરાતના,
ગયો ચોરી મીલકત કાળાટમાં.
લૂટારો ગયો માલ મારો લઇ,
હું આવ્યો છું લડવા તે સંગ અહીં.
નથી આહતો કરવા કોઇસે હું જંગ,
હું આવ્યો છું કરવા રસ્તમ ખતંગ.
અગર છે રસ્તમ જ્યાં પેહલવાં,
છપઇ કાં રહ્યા તે જનાના સમાન.”

રસ્તમનું જંગના મયેદાંનમાં અરજોર સામે લડવા જવું.

ખાને બાજુના લશ્કરની રખડ, એક નવો પેહલવાં—અરજોર—લડાઈના મેદાંનમાં ઘાટે સવાર ખની, ઈરાંની લશ્કરની સામે જઈ, જેહાં પેહલવાં રસ્તમને માટે એવી રીતના તાના જનીના સખુનો ખુલ્લું અવાજે પોકારી, અને માહડે ભાવે તેવા બોલો રસ્તમને માટે બોલી, લડાઈનાં મયેદાંનમાં તેને પોતાના હમનખરદ તરીકે બોલાવવા લાગ્યા.

પોતાના નામીયા સપેહસાલાર જેહાં પેહલવાં રસ્તમને માટે એવી રીતનાં બદ-સખુનો એક નહી જણાયલા નવા પેહલવાંને માહડેથી સાંતળી ઈરાંની લશ્કરનું લોહી ગુસ્સાથી ઉકળી આવ્યું, પણ જેહાં પેહલવાં રસ્તમ પોતાના પેહલવાંને નરમાસથી સમ-જાવી તેમના ગુસ્સા ઠરો પાડ્યો, અને પોતે તુરતજ શસ્ત્રો સજી, પાદશાહ કબાકુશરોની રજ લેઈ જંગના મયેદાંનમાં, પોતાના હરીફ અરજોર સામે લડવા મયેદાંને પર્યા.

૧૯૨૦ રખસપર ધરી જીન થાયો સવાર, રખસને એકદમ કીધો ચલાક,
સજી શસ્ત્ર પડીયો, રસ્તમ ખહાર, ઉડારી રહ્યો પાંઉથી ખાક-ખાક.
ગયો વીજ વેગે મયેદાંનમાં, કુદી રક્ષ મયદાંન ખાકે ભરે,
કસી જોયો અરજોરને આંનમાં.² અરજોરે રસ્તમ નજર નહિ પડે.

૧ અંધારી રાતના કાખાશમાં તુસ અને ફરીજીને રસ્તમ છોડવી લેઈ ગયો, તે માટે એ ઇશારો છે.
૨ પગ વારમાં.

૧૯૩૦ ઉડી ખાક ચોગમ મયેદાનમાં,
ઉભો દુર અરજેર ચોગાનમાં.
હસી એમ અરજેરે કીધો પૂકાર :
“શું તારો લડવાનો છે આ સકાર ?
ઉડારી રહ્યા ખાક તું અંગ પર,
તું ચહડયો છે જંગે આ રંગ પર.
તજી અંગ-દંગ ને પકડ હથિયાર,
જેઉં તારા હુંતરનો હું ચિતાર.”
સૂણી લેધ અરજેરના આ કલાંમ,
સ્તમે ખેંચો રખસની લગાંમ.
રખસ સ્તમનો ઉભો એકદમ,
ધૂળાડું ધીમે ધીમે થાયું કમ.
પૂકારી બાલ્યો જહાં પેહલવાંન :
૧૯૪૦ “ઉભો કેમ જઇ દુર બહાધર જવાંન.
ધૂળાડું ધુળનું જોઇ તું ડરે,
તો સ્તમની સામે તું શું લડે.
હવે થા તું હથિયાર મયેદાનમાં,
સમજ ના તું છે કોઇ દાલાંનમાં.
પૂકારી તું સ્તમ, સ્તમ રહ્યા,
કળ્પથી શું તું ધરાધ ગયો.
અગર મોતમાં તું સમજે મળ,
ચખાડું તૂને મોતની હું સજા.
તૂંજ સમ રિજાલા ઘણા થઇ ગયા,
૧૯૫૦ આ પરદે-જમી પર કહાં તે રહ્યા.
નથી હું લટારો, કે રેહજન નથી,
જરો-માલનો હું ગરજમંદ નથી.
અજીને બે મુજ જીવ જાંન છે,
લટી લાવવામાં મને માન છે.
હતી તારી મેહપીલ પુર હોશમાં,
લટઇ કેમ ગઇ તે ખામોશમાં.
કપાલે તૂને જખડું લાગું કલંક,
રહ્યા છે બહરંગ ડંખી ભૂજંગ.
અજીને ખાતર ધરી હાંમને,
૧૯૬૦ નજર સાંમે કીધું મે એ કાંમને.
હવે હિયાં આયો તું લડવા લડઇ,
મગર તું જીવથી ગયો છે ધરઇ.”

*

*

*

કહી એમ સ્તમ ચહડી જોશમાં,
ધરી હાથ નેજે પુર રોશમાં.
કિધું જંગ જારી નેજે ધરી,
હેખાડી હુંતરપર સર્વોપરી.
લડે બેહું જંગી ચહડી રંગપર,
કરે બેહું જખમે હરીફ અંગપર.
વળી જઇ વાંકા નેજા થયા,
ચહડી કોઇ જનને ના હીલ દયા. ૧૯૭૦
બદનપર બપ્તર વિંધાઇ ગયાં,
જખમમાંથી રૂધીર વેહતાં થયાં.
બદન થાયું જખમી, જીગરમાં જલન,
મગર કોઇ જનખી થયું ના શરણ.
લડત એવી નેજાની બિકટ હતી,
નહી કોઇનીખી થઇ દુરગતી.
ફેંકીને નેજા મયેદાનમાં,
ઉભા દુર ખંને શુમાંનમાં.
ગયા ખંને થાકી થઇ લાઇલાજ,
મગર કોઇનોખી તુટો ન માજ. ૧૯૮૦
* * *
ગઇ જ્યારે ઉતરી તનની ખૂમાર,
પડયા બેહું લડવા ફરી ખીજ વાર.
નવી કીધી ચાલુ ફરીથી લડાઇ,
ગૂરજથી કીધી એકએક ધર ચઢાઇ.
નેજાને છોડી, ગુરજ ધરી,
ધુંમાવી હવામે ફૂટે હરઘડી.
તપાવી ફૂટે જેમ લોખંડ લૂહાર,
ફૂટે એકબિજાને ખની ખુનખાર.
નહી આસ કોઇની ગૂરજથી ફલી,
મૂકી બાજુ ગુરજ રહ્યા બલબલી. ૧૯૯૦
ચહડી ઝાંજ ભારી, ઝનું વેરનું,
ધર્યું જોમ જખડું હવે કહેરનું.
થાકી પરેશાં થયા બેહું જન,
બાદજ કિધી ખીજી બાજુ પસંન.
પડયા બેહું બાહર ધરી હાંમને,
કિધું ચાલુ કુશતી તના કાંમને.
નિકલ્યો મયેદાને સ્તમ વીર,
ઉભો જઇ સાંમે અરજે દલીર.

૨૦૦૦ કૂદી બેશખંધ મારી બેહુએ છલંગ,
ધરી હાથે ગરદન મિસલે પિલંગ.
મરડી, મરોડી કંમરખંધ ધરી,
જકડીને પકડી કંમર હમ ભરી.
ખેંચી કરે બેહુ જંગી પૂકાર,
કરે કંધ નવી કળ, હર પળ અપાર.
કંમરખંધ તુટા ખની છીન-પ્રીન,
મગર ખખ્ત ફેાધના ખનિયા ન હીન.
પડી ખંને છૂટા, ઉભા જમ દુર,
ચહડી થાક ભારી, ખદન મુખ ધુર.

૨૦૧૦ ફરી મારી અરજોરે જખરી તડાપ,
ગરદન પર મારી રૂસ્તમને ઠાપ.
ધરી ટાંગ અરજોરે રૂસ્તમની,
હાખીને ખેંચી ગરમ ખડું ખની.
ખની મસ્ત જોરે મીસલે મતંગ,^૧
કિધો ટાંગ ખેંચી રૂસ્તમ ખતંગ.
ઉઠાવી જમીન પરથી રૂસ્તમ કદમ,
ચાહ્યું કે પટકે ખની બેરહમ.
જોધ આ ચલાકી, જોધ આવી કળ,
છતે ખળ રૂસ્તમ થયો નિશકળ.
મગર હાલ સમજી રૂસ્તમ ગયો,

૨૦૨૦ બોલ્યો: “ખૂદાવંદ જૂલમ આ થયો.
કિધું ખખ્ત રૂસ્તમનું તેં સિહા,
થયો કેમ મુજપર નાહક કફા.
પરેશાન હાલત, જીગર ચાક છે,
કિરત રૂસ્તમની હવે ખાક છે.
ખતા અક્ષ અગરચે થયો હોય ગૂનાહ,
મને અક્ષ ચઝઘાં, તહારી પનાહ.”
કિધી એમ લડતાં લડત ખંઠગી,
થધ તેની નાજુદ રંનજીદગી.
ધરી હાંમ તેણે, કિધો એક શોર,
૨૦૩૦ સૂણતાંજ ઝખડી ગયો અરજોર.
ઝખડીને છોડી દિધો રૂસ્તમ,
છૂટી થાયો છૂટા, ખૂદાની રહમ.

પૂકારોને રૂસ્તમ કહે આ સમે :
“અએ તુરકી હવે કેહ તૂને શું ગમે ?
મે જોધ લિધો તારો કૂશ્તી કસખ,^૨
અજખ, પેચ તારો, એ બેઅહખ !
અગર એ રિતે જો કુશ્તી કરે,
તો આલમની તું પર લિયાંનત પડે.
અજખ તારી કૂશ્તી, અજખ છે મજહખ,^૩
અજખ કાયદો^૪ છે, અજખ તારી ઢખ.
તું કૂશ્તીથી બેશક અંગાંણુ છે,
એ હું મરનું તુંને કહાં ધ્યાન છે.”

* * *
સૂણી રૂસ્તમના એવા સખૂન,
ચહડ્યું અરજોરને ભારી ઝનુન.
બોલ્યો રૂસ્તમ તરફ જોધને :
“તું વાતો કરે છે અકલ જોધને.
શિખામણની એવી વાતો કરે,
મગર તેમ કરતાં તું નહિ ડરે.
જગતમાં મશહુર આ વાત છે,
તુંખી ગૂંહાગાર વિખ્યાત છે.
પિસર સંગ કૂશ્તી તુંએ કરી,
પડ્યો પટકાઈ જમીનપર લડી.
દગો દેધ પિસરને છૂટી તું ગયો,
કસખ તારી કૂશ્તી તેનો કાંઈ રહ્યો.
મજહખ કૂશ્તીનો તું ભડીયો પેદર,
દગારી ચિરીયું પિસરનું જીગર.
કસખ ‘ને મજહખની કરે વાત તું,
છૂટે નહિ રૂસ્તમ મૂજ હાથ તું.
ઉભો રહી ખકારો કરે દુરમુખ,
મગર તારી અંદર નથી કંધ સહુક.”

* * *
પૂકારી બોલ્યો તે મહે-જવાં :
“ઉભો કેમ રહ્યો રૂસ્તમ પેહલવાં.
લડી કુશ્તી શું ધરાઈ ગયો,
કે ખાઝ^૫ આવી એમ દુર ઉભો રહ્યો.”

૧ હાથી. ૨ કુશ્તીનો હું-નર. ૩-૪ કુશ્તી લડવાની રીતગત. અરજોરે રૂસ્તમનો એક પગ તેની જગ-
ચાથી પડી, પોતાના બેરથી જમીન ઉપરથી ઉંચકી લીધો, અને રૂસ્તમને જંગના મથાંતમાં એક પગ ઉછું-
રેલી અરજોર ચાથે ફેરલોકે વખત સુધી ફેરાન થઈ કુશ્તી લડવી પડી, તે માટે રૂસ્તમ આ ઇશારા કરે છે.
૫ હાથ ઉઠાવે.

Copyright Reserved

સોહસામના જુગ વાળો રૂપામના એકસર.

કતલ કીધો મુજ હાથ પાસે પિસર,
મેં ત્રિયુ' છરાંત કાળ તેનું બિચર.
કિધી સાહ કાળે ભંગ મૂળ ઉમેદ,
સિદ્ધા કીધો મૂળ હાથ દિન મૂળ સોદ.

(સુલો જાનું ૩૬.)

અગર તાખ કુશ્તી થકી જો નથી, લડી જંગ જગમે થયો મશહુર,
તો લડવાની મરજી નથી શું થતી? થયો કેમ બેતાખ મારી હજુર.”

રૂસ્તમે ખરજેરની તાનાજની અને લાનતાંનનો ખુલાસાવાર જવાબ દીધો.

૨૦૭૦ સૂણી આવી તાનાજની જબુન, ચહડયું રૂસ્તમને જખડું ઝનુંન.
બાલ્યો મૂખથી પૂકારો કરી :
“ સાંભલ ઓ અહમક કાનો ધરી.
અએ જાહેલ ખકારો કરી તું રહ્યો,
જનમ તારો જહાંનમ અંદર ગયો.
કરે ખાલી ખકખક આ બેલગાંમ,
તું જાણે શું મારી દલેરી ‘ને હાંમ.
ખંધ કર ખૂદા વાસ્તે ખદજખાંન,
ખકી કેમ રહ્યો છે ગલત લાનતાંન.’
‘કદી બોલે ખુરા ન અસરાફ બોલ,
કદી નહીં કમખખત-કરે રાસ્ત તોલ.’^૧
જીતી જેર કિધા મે કંઈક ખાદશાહ,
મે આપી છે કંઈએક શાહને પનાહ.
જગમે કિધાં છે જંગ ખીશિઆર,
તોડી કિધાં હફતખાંનો ખૂવાર.
કતલ કીધો મુજ હાથ ખ્યારો પિસર,
મે ચિયું ધરાંનકાજ તેનું જીગર.
‘કિધી શાહ કાજે ભંગ મૂજ ઉમેદ,
સિંહા કીધો મૂજ હાથ દિન મૂજ સૂફેદ.’^૨
તું જાણે શું મારા પિસરની વાત,
ખની કુંલ હકિકત અખખ ‘કસમાત.’^૩
અએ અહમક ખખર એવી મુજને હતે,
તો પુને-પેસર કેમ પેદરથી થતે.
મગર થાઇ ગફલત માદર તની,
ભવિશની ગણુતી ઉલટી ગણી.
લખાવટ ગલત તેહમીનાએ કરી,
જણી એક હતી દુખ્તરે મુશ્તરી.^૪
પેદરથી છૂપાવી પિસરનો જનમ,
સમજ્યો નહીં કમખખત રૂસ્તમ.

કિધું કાંમ કાણું એ અફરાસીઆખ,
થજો તેનું આલમમે ખાંનુખરાખ.
જ્યાં તક અમલ જગ કિયાંની હશે,
જ્યાં તક રૂસ્તમ આ ફાંની હશે.
ત્યાં તક છોડું ન તે ખદનેઝાદ,^૫
જીગરમાં જલે છે સોહરાખ યાદ.
ભમાવી, ભભેરી શુલાખને,
રવાના કિધો જગે સોહરાખને.
કરમ કમખખત ખાપનું કુટિયું,
જે ઉલટું તે સુલટું ન હરગેજ થયું.
‘કરમના ઓ ખંદા, કરમનાં ગૂલાંમ,
કરે લાખ તદખીર, મગર તે નકાંમ.
કરમ જે કરે તે કોઇ નહિ કરે,
લખેલા કરમના ન લેખો ફરે.’
હકિકત સાંભલ ઓ મરદે-જવાં,
કરે મારો એકરાર, મહારી જખાં.
જવાની જ્યારે હતી શુલઝાર,
વજન મૂજ ખદનનું, હતું ખિશીયાર.
આ ધરતી ન ખમતીતી માફ વજન,
દીલ માફ તેથી હતું દર્દમંદ.
જમીન ફાટી તડકી જતી બેધડક,
જતું હર કદમ તન મહાફ ગરક.
દૂવા એ શુખ્તરી હકને દવાર,
ખૂદાવંદ એ દુખ, હવે માફ તાર.
ઇલાહીએ ફરીયાદ ધ્યાને ધરી,
અરજ મારી મંજુર તેણે કરી.
વજન તન ઘટી મન રાહત મળી,
ખિલી રહી ઉમેદની હર કળી.
મગર જ્યારે સોહરાખ પટકી જમીન,
ચહડી બેઠો છાતી ઉપર નામચીન.

૨૧૦૦

૨૧૧૦

૨૧૨૦

૧ તાના મીના.

૨ જીવો માફ સંપુણ શાહનામુ, ફાતનિ રૂસ્તમ અને અફરાસીઆર.

૩ અકસમાત ૪ જે પતી સીતારાના જેવી એક ખુમસુરત દીકરી તેહમીનએ જણી હતી, એવી ખોદી ખખર તેહમીનાએ રૂસ્તમ ઉપર લખેલી હતી, અને તેથી રૂસ્તમ સોહરાખના જનમથી બેખખર રહ્યો હતો, તેને માટે રૂસ્તમ ખરજેરને આ ઇશારો કરે છે, ૫ દીકરાનો. ૬ ખુરી ખુનીઆદનો.

૨૧૨૦ છૂટા હાથથી તેને કેમે કરી,
જરૂર આગલાં બળની બહુ પડી.

હવાએ ગુમરી ચઝદાંન પાસ,
બક્ષ બળ માફ, પુર મારી આસ.
અરજ મારી સાહેબે મંજુર કરી,
અખશ્યું મને બળ તૂરત તે ઘડી.

૨૧૪૦ લડી કૃશ્ની સોહરાબ, કિધો તેને તંગ,
કરી જોર ઉઠાવી લિધો અતરંગ.
ઊઠાવી હવામે, ધુમ્ભાવી અધર,
બલક રહી જોતી રશકે કંમર.
પટકયો જમીનપર દીલબંદ પીસર,
‘ને ચીરિયું’ તે મારાં જીગરનું જીગર.
તે સોહરાબનો હતું પેદર રૂસ્તમ,
લરે મારી આગળ તું શું કદમ.”

* * *
સૂણી આ હંકિકંત વીગતવાર,
થયો દીલથી અરજોર બહુ બેકાર.
ધરી હાથ ગુરજ દીધો જવાબ :
“અએ રૂસ્તમ બંધ કર તારો હિસાબ.

૨૧૫૦ સૂણી હાલ તારો છે દલગીર દીલ,
મગર પડ જંગે કરે કાંચ ધીલ.”
કંમરબંધ બાંધી એકદમ સિતાબ,
કિંધી તેણે ઘોડાની સાણત રિકાબ.

હવે મોતની તું જ મોસમ થશે,
કળ તારી મયેદાને જાલમ થશે.”

* * *

અરજોરે રૂસ્તમને નસીબના બાબમાં કેહલા સખુનો.

૨૧૮૦ સૂણી વાત અરજોરે દીધો જવાબ :
“તું જાણી શકે કેમ કળનો હિસાબ.
જનમ ‘ને મરણ છે ચઝદાંને હાથ,
તું ખાકી શું જાણે મિનોઇની વાત.
કળને છે આધીન ગદા ‘ને ગરીબ,
બચાવી શકે કોઇખી ના તખીબ.
નસીબમાં અગર મારી હોશે કળ,
હરી ના શકે કોઇ કળની ધજા.

થઇ સ્વાર ઘોડે પકડી લગામ,
ધરો ગુર્જ ભારી ગયો સંગરામ.

થયું * જંગ * જારી મયેદાનમાં,
ઉભાં બંને લશ્કર ખુબ તાનમાં.
મચી રહી ધુમધામ ધાંધલ ફરી,
હરોલે ધરાંની ઉભા અખતરી.^૧
તૂરાંની પેહલવાંન હોમાંન વીર,
વલી ખારમાંખી નિકલ્યો દલીર.

કુલબાદ,^૨ શિદ્દેહ^૩ સમારીને સફ,
નજર ફેંકી જોતા રહ્યા હર તરફ.
ધરી હાથ ગુરજ, બની ખુનખાર,
પડ્યો ખાહાર અરજોર દીલે ખૂમાર.
જોઇ તેને રૂસ્તમ થયો ઓસ્તાર,
આવ્યો મયેદાને કરતો પૂકાર :

“અએ દિલ-દિવાના તૂરકી જવાંન,
હવે રાખ તારું ઠિકાણે ધિયાંન.
કરું હું સિદ્દા રોજ તારો સુફેદ,
કરું ખાક તારી રોશન ઉમેદ.
ઓ વેહશી^૪ અજબ તારી સરજત છે,
આ મયેદાન હવે તારી કિયામત છે.

૨૧૭૦ ધરી જોશ દિલમાં લડે દમ-બ-દમ,
નથી શું કળનો તૂને કાંઇ ગમ.

હવે મોતની તું જ મોસમ થશે,
કળ તારી મયેદાને જાલમ થશે.”

* * *

અએ દાનેશ કહું શું નસીબની વાત,
છે કાંહણી નસીબની બડી બદશિક્કાત.^૬
‘નસીબ જો હવું’ તો હકુમત હતી,
નસીબ જો કુદું’ તો મૂસીબત હતી.
નસીબમાં હવું તો ચલાવ્યો હૂકમ,
નસીબ જો કુદું તો ન ચાલે કદમ.
નસીબમાં હવું તો હવું તખ્ત-તાજ,
નસીબ જો કુદું તો લૂટળ જાય લાજ.

૧ અખતર પેહડી ઉભેલા સરદારો.

૨-૩ તુરાંની પેહલવાનો.

૪ જંગલી ચાને કડની.

૫ જલી શહૂડું. મોતને કોઈ જલી શહૂડું નથી, તે માટે અરજોર આ ઘસારો કરે છે,

૬ ખરાબ.

इसके अन्तिम आने के बाद संतान करे के.

“भिरादरेभन शुं कहुं मारी वात,
नथी आण मुणने जराणी रसात.
दिकान्द नथी मुण हेमबनु,
ज्यां शुं कहुं ले नापाकनु.
अयुं जप्ता मारं मूरं आण हन,
सकरो आण भवेदनि मूरं पर भवुन.”

(शुवा पातुं ४३.)

Copyright Reserved

नसीअ जे हुतुं तो अनी जंग गूळाम,
नसीअ जे हुतुं तो न कोध आव्युं काम.
नसीअ जे हुतुं तो हुतो मास गंज,
नसीअ जे हुतुं तो हुजरो रंज.
नसीअ जे हुतुं तो हुती रेलहेल,
नसीअ जे हुतुं तो हुते रंग मेहेल.
नसीअभां होय तो कइपी हसे,
नसीअ जे हुतुं तो इपाणी हसे.

नसीअ जे हुतुं तो हुती अुअ भज,
नसीअभां होय तो आवे कुज. २२००
नसीअ लेध आव्यो छुं भयेहांनभां,
भइं या तो माइं योगांनभां.
नथी अूजतो मुज सूअननी कहर,
करी ले तुं हुनियाने छेली नजर.
उठावी धूमावी गूरअ नेरभां,
लडे भेहु जंगी अती तोरभां.

* * *

अरनेरनी साथे गुरअनो लडाइ करतां इस्तमनां अभांनुं उतरी जयुं.

अरनेरनी साथे आडी रहेलां गुरअना जंगी लट नेछ, अने आनुना लश्करनी होश
इशमिश थछ जवा लागी. दीवावर अरनेर पोताना भारी गुरअ वडे जेहां पेहुलवान इस्तमना
अदन डपर वेर अने अनुनथी भरेला जरण डपर जरण अुअ नेरथी मारवा लाग्यो.
तमाम लश्कर जेहां पेहुलवान इस्तम तरइ आरीक नजरे जेतुं रहुं. गुरअनी आलु लछछी
दीवावर अरनेर हुने थाडी जवा लाग्यो, पलु अे लडाइनुं कछणी सेवठ तेने जल्लायुं नही.
भील हाथ डपर पेहुलवान इस्तम अरनेरना भारी गुरअना जरगोथी आनेज थवा लाग्यो,
अने कछणी रीते अरनेर डपर ते गालेअ आवी सक्यो.

मामयो न्यारे अवी रीते जंगना भयेहांनभां आडी रहेला हुतो, त्यारे दीवावर अरनेरे
कंठाडी जंगनुं सेवठनु परील्लाम लाववानी नमथी, यअहांननु नाम पोतानी जूआंन डपर लछ,
अेक छंठो दम भरी, पोताना सधलां नेरने अकडुं करी, इस्तमना अभां डपर अेवो तो
नेरथी पोताना गुरअनो अक जरण मारयो, अने ते जरण लागताने वार जेहां पेहुलवान
इस्तमनी आंअे अवां तो अंधारां आवी गयां, के ते पोताना धाग डपर पेय आवा लाग्यो,
भगर पोतानी होशने काअेम राभी छन डपर ते भेसी रहेला. अरनेरना गुरअनो जरण लागतांज
इस्तमना अभांमाथी तेनो हाथ उतरी गयेवो तेने तुरतज मावम पड्यो. भगर पोतानी राभेतानी
अपलाछ अने आलाछीनो तेहे तुरतज डपयोग धाया. पोतानी सधली छिंमत अने नेरने भेगां
करी, पोताना अभांमा थतां हुअ अने कलतरना हरदने ते दीवावर पेहुलवान अमवा लाग्यो.
अेवी रीते पोतानी नातवांनी अने हुअनी अअर तेहे पोताना हुमअरइ अरनेरने सेहुअणी
जल्लुवा दीधी नही. इस्तमना नेअमार्छ गयेलां अभांनी अअरथी अरनेर नेअअर रही गयो,
अने तेनी तेवी नेअअरीनो लाभ लछ, इस्तमे अरनेरने हसी काहरी तेनी गुरअआछने कुलना
तुरानी रमत साथे सरआववा लाग्यो, अने अंते सभी सांजना वअतनुं आलाहु काहरी,
आवती कास डपर जंगने तहुकुअ रआववानी भतलअथी ते जोल्यो :—

नेध जंगे गूरअ-अती भेहुसुल,^१
थयो हीलथी अरने अनी हील भलुल.^२
रहुं जंग आली, जअइं अजअ,
थया आलु लारो गूरअना जरण.
हुते नेम लुहार लोअंउ लाल,
हुते अेकेक पर विना कंछ भियाल.

लडीने भिसल शेर करता पूकार,
भगर कोछणी नहिं थयुं आरअर.
करे नेरथी अकु जरण इस्तम,
भगर नही अरनेर दअतो कदम.
तपी लाल अरनेरे ओध भिजअ,
दिधी ओध धीरज, धरी हील अंज.

२२१०

૧૨૨૦ કપટ, વેર અને છલ ધરી રોશમા,
થયો તે તથ્યાર ખુબ જ્ઞેશમા.
જખાંપર લિધાં નામ ચઝદાં ધરી,
એકદમ તૂરત દમ ઉડો ભરી.
જરખ એક જખરો કીધો ખાંધપર,
તૂરત તેની થઇ રૂસ્તમપર અસર!
જરખ થાયો જખરો, અસર થઇ ખરી,
ખભું રૂસ્તમનું ગયું ઉતરી!
અરે ઓ જમાનાના તેહમતન વીર!
અરેરે ધરાંનના રોશન દલીર!
અરેરે ઓ ધરાંનના પેહલવાંન!
૧૨૩૦ અરે સલતનતના ઓ પાસખાંન!
જરખ થાયો જલમ, કિરત ધલધાંન,
દરદ થાયું અંગે, બદન નાતવાંન.
ન હિલવી હિલવી શકે હાથને,
ના રોકી શકે તે ગમરાટને.
સમજ્યો દીલમા જહાં પેહલવાંન,
થયું બખ્ત અરગીશતા બેગૂમાન.
ખૂરી થઇ હાલત, ખૂરા ફાલથી,
ખૂરા હાલ થાયો, ખૂરા કાળથી.
૧૨૪૦ દરદ તન બદનમે, જોખમાયો હાથ,
લડી નહિ શક્યો તે અરજેર સાથ.
કુધી એક તરકીબ અજબ રૂસ્તમે,
હસી બોલિયો તે તૂરત તે સમે:
“શાખાસ! મરહુખા! તારી લડત!
કરી તું રહ્યો ગુલદસ્તે રમત.
શાખાસ! મરહુખા! નવા પેહલવાંન!
ગૂરઝખાજીનું છે તૂંને કંઈ ધિયાંન?
નિકલિયો ગૂરઝ તું ધરી જંગમા,
કરે ગેંડખાજી પડી રંગમા.
ચહડી બેઠો ઘોડે, બની નામચીન,
મગર જખ માંરે મિસલ નાજનીન.
૧૨૫૦ બદન તારૂ પાહડી બળદાર છે,
મગર કેમ ગૂરઝ તારો કુલ ભાર છે?
અરેરે ઓ અરજેર, એ શું વાત છે,
એ ગૂરઝ છે તહારો કે કુલગાંઠ છે.”

“અએ નામી ‘ને હાંમી નવા પેહલવાંન,
દિયે કુલ તુરાંન નમી તુને માન.
બડો હાંમમાં તું દિસે નામેવર,
જેતાં ઉભાં છે તૂંને લશ્કર.
જંગ જોઈ તારૂં કરે આફરીન,
સિવા તું ખીજે નથી નામચીન. ૨૨૬૦
હવે મારૂં સાંભલ પેહલવાંન મસ્ત,
થયો છે હવે જો ખુરશેદ અસ્ત.
લડી નહીં શકાશે અધારમાં,
થશે લાલ નહિ કંઈ એ કારમાં.
વલી તુંખી થાયો હશે બેકરાર,
લડીશું કાલે, હવે તું સિધાર.
અગર કાલે આવે તું મયેદાંનમાં,
કરી કેદ લઇ જાઉં જીંદગાંનમાં.”

*

*

*

કુધી રૂસ્તમે એ બહાને બલલ,
ન અરજેની ચાલી જરાખી અકલ. ૨૨૭૦
સમજ્યો જરાખી ન અરજેર મસ્ત,
કે જોખમાયો જંગ છે રૂસ્તમ દસ્ત.
સમે તે મફર ચરતનો હતો,
વખત બહુ કટોકટ વિપતનો હતો.
હસી બોલિયો તે નવો પેહલવાંન:
“લલે ફર પાછો તહારે મકાંન.
નસીખ જનું કાલે બેટાલું હશે,
મૂખ તેનું હસ્તું કાળું થશે.
બેશક હું આવશ પડતાં સહવાર,
શરૂ કરશું લડવા તનો રૂઝગાર.” ૨૨૮૦
થયો તેટલાં વખત નિમા શાંમનો,
રહ્યો નહીં વખત કાંઈ સંગરાંમનો.
કહ્યું રૂસ્તમે: “લે હવે તું રખ,
જોઈશું કાલે છે કોની કખ.”
કહી રૂસ્તમે એમ ફેરવી લગાંમ,
ગયો ત્યાંથી નિકલી લશ્કર મૂકાંમ.

*

*

*

૨૯૦ થઇ જંગથી ફરેગ અરજે દલીર,
ગયો શાહ પાસે બની બહુ અધીર.
જેઘ શાહે કીધો તૂરત સવાલ:
“કહે ઓ દિલાવર મને તારો હાલ.

અયાં જંગના રંગનું તું જણાવ,
હકીકત મને તું તહારી સૂણાવ.”
* * *
નમી એમ અરજેરે દીધો જવાબ:
“રહો તારો કાયમ અએ શાહ તાબ.
કરે શું હકીકતે-રૂસ્તમ અયાં,
હરીફ તેનો કોઇખી નથી આ જહાં.
કહું શું તૂને હાલ ઓ નામેવર,
જખાંથી થતી નહિ રૂસ્તમ જીકર.
લડ્યો હું લડાઇ ખુબ ખંગથી,
કિધું જંગ ભારી અનેક રંગથી.
હૂંડો તમ ઉતરથી દખલ ગમ,
ને પુર્વથી પછમ કદમ-હર-કદમ.

મગર છે સાબુત મને એ ચકીન,
નથી ખીજે રૂસ્તમ પરદે-જમીન.
લડ્યો હું કશ્તીની ભારી લડત,
મગર તેને મનથી લાગી રમત.
ઘણીખી પટકવા તદખીર કરી,
મગર તે છટકી જતો હર ઘટી.
હું કંટાલી થાકી ગયો થાકથી,
પડ્યા બેહુ છટા એતેફાકથી.
આદઝ ગૂરઝથી કીધી લડઇ,
મગર તેનીખી ના અસર કાંઇ થઇ.
ગૂરઝના જરખથી જમીન ગાભરી,
મગર મન રૂસ્તમ ફલની ઝરી.
લડીશું ફરી કાલ પડતાં સહવાર,
છૂટે ના કદી મુજ હાથે જીનહાર.
પકડીને ખાંધી, કરી ખંદીવાંન,
હાજર કરશ રૂસ્તમ પેહલવાંન.”
* * *

૨૩૧૦

૩૦૦

રૂસ્તમને તેના ભાઇ જવારેહે જંગની હકીકત પુછવી.

૩૨૦ પુગ્યો જ્યારે રૂસ્તમ લશ્કર મિયાંન,
જવારેહે? જઇને દિધું તેને માન.
મગર હીઠો ચેહરો બિલકુલ ઝર્દ,
હવું તેને કાતીલ ખભાં માહે દર્દ.
હરદમંદ હીલ કીધો સવાલ:
“અએ ભાઇ મારા, શું છે જવાલ.
દિસે તારી ચિન્તાભરી છે ચશમ,
હરદમંદ ચેહરો ને હીલ માહે ગમ.

મને કેહ તારા હીલનો ભરમ,
પડ્યો શું જંગે તું પર સિતમ.
મને કેહ તારો શું હાલ છે,
સિતારાની કેવી કહે ચાલ છે.
ખરું કેહ ભાઇ ખૂદાના કસમ,
મને તારી તબિયત લાગે નરમ.

૨૩૩૦

* * * * *

જ્યારે જહાં પેહલવાંન રૂસ્તમે પોતાના ભાઈ જવારેહને માહરૂથી અવી દીલરોઅના કશ્તોમાં સાંભળ્યા, ત્યારે તેણે રંછવા દીધે, તેની આગલ અરજેરના જંગમાં પોતાની ઉપર વિઠેલાં વિઠાંબનાનો હેતવાલ દુઃખી દીધે જણાવ્યો.

રૂસ્તમે અરજેરના જંગનું અયાંન કરવું.

“હવે ભાઇ સાંભલ ખૂરી છે ખખર,
જમાનાએ જીજી ન મારી કદર.
ખિરાદરેમન શું કહું મારી વાત,
નથી આજ મુજને જરાખી રહાત.”

ઠેકાંણું નથી મુજ દેમાગનુ,
અયાં શું કરું તે નાપાકનુ.
થયું ખખત માફ ખૂર આજ દન,
પડ્યો આજ મયેદાને મૂજપર મહન.”

૨૩૪૦

૧ કુલની ઝરી=કુલનો વરસાદ. ૨ રૂસ્તમનો ભાઇ. ૩ અરજેરને માટે રૂસ્તમ એ ઘસારો કરે છે. ૪ મહન થાને જીલમ.

હતી મુજ મનમાં એવી ઉમેદ,
પકડી કડું હું અરજોર કએદ.
મગર આસ મારી થઇ ધુલધાન,
કડું શું મૂસિમત બિરાદર ખ્યાન.
પહાડ સમ થઇને ઘોડે સવાર,
ધરી હાથ નેજે બની ખુનખાર.
નિકલ્યો અરજોર કરતો પૂકાર,
લડ્યો પેચથી તે બની આસ્તવાર.
જરાબી ન જુક્યો કે હટિયો જરી,
૨૨૫૦ મને તેથી મૂશકીલ જખરી પડી.
હુંતરમે છે આલા, બૂલંદ બખતવર,
મને તે દિસે છે કોઇ અફસુંગર.
કિધું જંગ કુશ્તીનું મયેદાનમાં,
અજબ જોર દોડું આ મસ્તાનમાં.
ન હટિયો કદમભર, અજબ તાબછે,
નરો જોરમાં બાણે સોહરાબછ.
મૂકી કુશ્તી પડતી, ગુરજ ધરી,
પડ્યા બને મયેદાન લડવા ફરી.
લડે જંગી જખરો, ન મરવા ડરે,
૨૨૬૦ મને મારવાને થકી તે મરે.

કિધું જંગ જખર ગૂરજથી જખું,
તે ચાહતોતો કરવા મહાજ ખું.
લિધા જર્જ ઝીલી ધરી ખુબ ધીર,
મગર અંતે થાયો ગાલેખ વીર.
બિરાદર જવારેહ કહું શું હું વાત,
મને આસ્માને દિધો નહી હાથ.
ગુરજ જંગ મુજ મન કિયામત હતી,
સિતારાની થઇ ગઇ ઉલટી ગતી.
કરી એક આખર જખરો પૂકાર,
ધરી હાથ અરજો ગૂરજ ભારદાર. ૨૩૦૦
જરબ કીધો મુજખર ગુરજને ધરી,
ગયું તે જરબથી ખલું ઉતરી.
દરદ તન બદનમાં, જીવ બેકાર,
સમજ થાઇ સૂહની, ચશમ અંધકાર.
થયા અંધ કાંને, સમજ નહિ પડે,
મને લાગું અરજોર રસ્તમ હરે.
મગર હોશ રાખી ફીલમે ધરી,
સમજ્યો હું મારી, હાલત ખરી.
નથી હાથ હિલવી શકતો જરી,
ખલાં માહે કલતર છે દુઃખભરી.” ૨૩૮૦

રસ્તમે ધરાંન માટે ખુદા પાસ અરજ ગુબરી.

દુખી થાઇ રસ્તમ બની બેકાર,
કરે ચાહ હર પળ પરવરદેગાર :
“ખલકના ઓ ખાવિંદ, ઓ દાદગર,
આ બંદા ઉપર કર મેહરની નજર.
થયો છું આ દુઃખથી હું લાઇલાજ,
ઇલાહી હવે રાખ તું મારી લાજ.
જરા સુણ મારી અરજના કલાંમ,
જુકાવે સર તારો બંદો ગુલાંમ.
નથી કોઇ મદદગાર, ઓ દસ્તગીર,
૨૩૯૦ પડ્યો છે જફામે બંદો હકીર.
ખુદા ચા ખુદાવંદ, ચઝદાંન પાક,
રખે કરતો ધરાંનને તું હલાક.

કડું તુંને સાહેબ અરજ કરગરી,
કરે રસ્તમની હવે રહેબરી.
ગુબરી મેં જાંઘી જંગો કરી,
લડ્યો દેશ ખાતર છું હર ઘડી.
મગર દુઃખ અચબચ થયું છે નસીબ,
નથી કોઇ મટાડે એવો તખીબ.
પનાહ તારી સાહેબ, ઓ દાદગર,
હવે જુજ ધરાંનીઓની કદર. ૨૪૦૦
પડ્યું છે તનાહ માફ લશકર તમામ,
કરી શું શકે રસ્તમ વન કાંમ.
જખરદસ્ત દુશ્મન સર પર ખડો,
બેશક ધરાંનીનો થાશે મરો.

અચાવી લે ધરાંનને કેરદેગાર,
કરે કોણ મદદ હિયાં, નથી ચારગાર.”

*

*

*

જ્યારે જોડાં પેહલવાંન રૂસ્તમે પોતાની હાલત એટલી બધી ખરાબ થાયલી જોઈ, અને આવતી ઘડના જંગમાં અરજેર સાંમ લડવા તે જઈ શકનાર નથી એવું તેને નક્કી લાગ્યું, ત્યારે લાચારીથી પોતાના ભાઈ જવારેહને પોતાની પાસે બોલાવી, તનાહીમાં પોતાના દીકરોને ભરમ તે તેને જણાવવા લાગ્યા.

રૂસ્તમે પોતાના ભાઈ જવારેહને પોતાની ઇચ્છા તનાહીમાં જણાવી.

૨૪૧૦ દુઃખી દીલ રૂસ્તમ હવે ખોલિયો,
ભરમ ભેદ જવારેહ કેને ખોલિયો:
“હવે ભાઈ સાંભલ, કહું જે સૂખન,
ખમાતી ખલાંની નથી આ દુખન.
હું થાલી ન શકતો, હવે આ જગે,
મને જાવું છે ખસ મહારે વગે.
કર જલ્દ એકદમ તું વેતરણુ,
હું જાઉ છું છપ્પાપ સિસ્તાં વતન.
કર પાલખી એક તથ્યાર ઝટ,
કરું હું સફર આજ રાતે તૂરત.
પડે વાતની નહી કોઈને ખબર,
હરગેજ ન જાણે લશકર ભિતર.
કોઈ અફસર કે નરવર જાણે નહી,
૨૪૨૦ ખબર પુગે દુશ્મન મકાંને નહી.
અગર પડશે અરજેરને એ ખબર,
તો કરશે એ ઇરાંન જીરોખબર.
પહાડ સમ ઘોડા ઉપર થઈ સવાર,
મને કુટી ગૂરજે કિધો ખારખર.
ધરી ધૂન ગુમાની લડે નીરડર,
લડુનો તરસિયો થયો ખેસખર.
ખડો ખેશહુર એ મૂસ્તાક છે,
એ સમજે છે કુલ્લે ખલક ખાક છે.
કુટી મારી ગરહન ગૂરઝથી ઘણી,
૨૪૩૦ ગઈ હોશ મારી ગાફેલ ખની.
ખભું એ જરખથી ગયું ઉતરી,
ન હિલવી હિલાવી હું શકતો જરી.
મેં જોયા છે સુરવીર ઘણા નામેવર,
મગર એ હરીફ છે ખડો જોરવર.

નથી એની સમ કોઈ ઇરાંનમાં,
લડે જઈ એ સાથ મયેદાંનમાં.
અએ ભાઈ તજવીજ હવે જલ્દ કર,
જવું છે મને માતની પેશતર.”

* * *

છપી વાત છાંની જરા ના રહી,
હવા લઈ ઉડી વાત લશકર મહી. ૨૪૪૦
ઘણીખી છપાવી ગુપ્ત વાતને,
મગર નહી પડવા દિધી માતને.
ખબર કેમ ફેલઈ ખૂદાને ખબર,
સૂણી વાત લશકર થયું ખેસખર.
પડયા સહુ સાલાર ગમરાટમાં,
પડયું કુલ લશકર કંડલાટમાં.
“થશે કેમ હવે જંગ રૂસ્તમ વગર,
થશે આએ મયેદાંન સહુની કબર.”

* * *

ખની ખહું શકમંદ, જમા સહું થયા,
મળી સાથ રૂસ્તમ પાસે ગયા. ૨૪૫૦
હકીકત જાણી થઈ લાઇલાજ,
દુખી સહું થયા, જોઈ ગર્હનફરાજ.
પૂગી શાહ કએખુશરૂને ખબર,
થયો રંજાહા ખહુ તે નામેવર.
ગઈ કુલ દરખાર ગાફેલ ખની,
ફિકર ખહુ પડી કાલના જંગની.
થશે પાયમાલી હવે બેહિસાખ,
થશે રૂસ્તમ વન ખાંનુખરાખ.
ગયો નામેવર શાહ કએખુશરૂ,
ઉભો જઈ રૂસ્તમની રૂ-ખ-રૂ. ૨૪૬૦

દૂખી બહુ થયો જોઇને શેહરિઆર,
હવે કેમ થશે હાથ પરવરદેગાર!

* * *
અદામથી નમી બોલિયો રૂસ્તમ:
“અએ શાહ બેશક છે વખતે કમ.”

સૂણો નામદારો, સૂણો પેહલવાંન,
હું જાઉં છું એકદમ વતન સિસતાંન.

નથી મારી હાલત એવી રહી,
કરૂં જંગ ખરજોરસે હું જઇ.

તૂટી મારો એકદમ ગયો હાથ છે,
મગર એ તમો પર જાલમાત છે.

દૂખી છોડે જોઇ સહુને તબાહ,
બેદા બક્ષે તમને ગેબી પનાહ.

અએ શાહ ખૂરી છે એ રંજીતગી,
જીવું છું મગર એ ખળી જીંદગી.

૨૪૭૦

ગજબનાક ગમનો નથી ગમ મને,
મગર છું લાચાર કહું શું તને.

ગયો ખાંધમાથી તૂટી હાથ છે,
એ ચખે-કહનની નવી વાત છે.

મને ફક્ત પ્રીતર એકજ રહી,
હવે કાલ પડતાં, થશે શું અહિં.

નથી કોઇ એવો ધરાંની દલેર,
લડી સંગ ખરજો કરે તેને જર.”

* * *

વિચારો ‘ને અદેશ કીધા હજાર,
મગર મન ચિન્તા વધી ગઇ અપાર.

દરદ દુઃખ તનમે, ના કંઈ રહાત,
ફિકર ભારી કરતાં પડી અરધી રાત.

ફરાંમર્જનું લડાઇના મેદાંનમાં અચબુચ આવી પુગવું, અને
ખરજોર સાથે ફરાંમર્જનું લડવું, તથા ખરજોરનું
ફરાંમર્જના હાથ ઉપર કએદ પકડાવું.

વિતી રાત અરધી, અરધી રહી,
નિરાસી રૂસ્તમ શકે ના સહી.

એક તો દરદ-દુઃખ હતું હાથમાં,
બિજું દુઃખ દુશ્મન ખિયાલાતમાં.

ત્રિજી દુઃખ મનમે નિરાસી હતી,
ગળે તેને મનથી ફાંસી હતી.

મૂકરર કિધું મન સફરની ઉપર,
જવા સીસ્તાંને થયો તતપર.

કિધો તેણે અફસોસ, આંખો ભરી,
બોલ્યો : “મૂસીખત મૂજપર પડી.

હવે છે તમને મહારી સલામ,
ખૂદા પાર પાડે તમારું કાંમ.

તજી જાવું તમને મને ના ગમે,
મગર માફ કરજો, દલેરો તમે.

રહી રાત અરધી કાળાતમાં,
રખે રોકતા તમ મને વાટમાં.”

જે બન્યું તે કીધું તમારે થકી,
મને નહીં હરગેજ હતી એ વકી.

૨૪૮૦

૨૫૦૦

ભરેલું છે અરમાન આ દીલમાં,
મગર જાંન મારો છે મૂશકીલમાં.”

* * *
સિપાહો દીલથી દૂખી બહુ થયા,
વજરો, અમોરોખી ખાંમેશ રહ્યા.

દૂખી બહુ થયો શાહ કએખુશર,
ન રોકી કે ટોકી કરે જીસ્તજી.

સફરની ચાલી રહી ધાંમધુમ,
પડી એટલાંમા અચબુચ જુમ.

ખખર આવી જાસુસે એવી કરી:
તલાચાઓ ઉપર નજર છે પડી.

“દિઠા દુરથી છે અંધારમાં,
પૂગી હિયાં જશે તે પળવારમાં.”

* * *
કહ્યું ખુશરુએ : “અએ ખખતવર,
જરા થા ધીરો, જરા ધીર ધર.

સૂણી લે ભલી કે ખૂરી છે ખખર,
પછી કર તહારી ભલે તું સફર.”

* * *

સફરમાં નવી હીલ કંઈ કંઈ થઈ,
હવે રસ્તમ તે શકે ના સહી.
મગર સુણી કંઝેખુશરનો સૂખન,
તલાયાને મલવું કીધું પસન.
એકાએક સવાર એક આવ્યો ધસી,
નમી રસ્તમને ખબર કહી હસી.
ખૂશી થઈ હકીકત કીધી ખ્યાન :
“સદા રાખે ચઝદાં તૂને શાદમાંન.

લાવ્યો છું દિદગાહ તરફથી ખબર,
ફરામર્જ હિયાં આવે છે નામેવર. ૨૫૩૦
સંગમાં છે લશ્કર અતી ખીશિયાર,
પયેદલ, બહાધર ઘોડે સવાર.
કરે કુચ વીજ-વેગ વેરાંન-વન,
હસી ‘ને ખૂશીમાં છે સહું જન.
મખાદા તે આવે માત સકાળ,^૧
મખાદા તે પુગે હમણાંજ હાલ.”
* * *

ફરામર્જનું પોતાના લશ્કર સાથ જેહાં પેહલવાંન રસ્તમને
જંગના મયેદાંનમાં આવી મળવું.

આ ખુશ ખબર તલાયાને મોહરથી સાંભલી જહાં પેહલવાંન રસ્તમ ઘણોજ ખુશી થઈ ગયો, અને તેનો શીરમંદ ચેહરો ગુલાબના ફૂલ મીસાલ ખીલી નિકલ્યો. આ ખુશ ખબર બોલ બોલતાંમાં તમામ ઈરાંની લશ્કરમાં રાતો રાત ફેલાઈ ગઈ, અને આખું લશ્કર એ ખબર સાંભલી ખુશીમાં આવી ગયું. પાદશાહ કંઝેખુશર પણ ઘણોજ ખુશ થઈ ગયો, અને જેહાં પેહલવાંન રસ્તમનો ઝદ^૨ ચેહરો ખુશીથી ખીલી નિકલેલો નોઈ, સહું કોઈ તેને મુખારકબાદી આપવા લાગ્યા. આ વધામણી સાંભલી, તે ખુશ ખબર લાવનાર રાખસને જેહાં પેહલવાંન રસ્તમે પોતાની પાસે બોલાવી, જરો-માલથી નવાજવાનું ફરમાન પોતાના ભાઈ જવારેહને નહેર કીધું:-

ખૂશી થઈ બોલ્યો જહાં-પેહલવાંન :
“મૂખારક તહારાં કદમ ગશ્તીખાંન.^૩
તું લાવ્યો છે બેશક અતી ખૂશ ખબર,
કીધું હીલ મહારૂં તૂંએ ખુશતર.
હતા હમ હિયાં સહું ખસ્તા જીગર,
ચમકતો નસીબનો દિસે અખ્તર.^૪
મૂખારક ફરામર્જનું કાંમ છે,
મશહુર જગમાં એ પિસર નામ છે.”
ખાદખ જવારેહને જોઈ કહ્યું :
“હવે ભાઈ સઘલું સાડું થયું.
ખબર છે બેશક વધાઇભરી,
નવાબે એ નરને તૂરત આ ધડી.
જર અને જેવરથી એને ભરો,
સજાવી સંગાર એને કરો.”

* * *
ખબર આ સૂણી ખુશ થયો રસ્તમ,
દક્કા દુર દીલથી થયો તેનો ગમ.

ખૂશી કુલ થયા પેહલવાંનો દલીર,
મળવા ફરામર્જ ખનિયા અધીર.
રજનીનો કાલાત કમતી થયો,
સિતારો નસિબનો ચમકી રહ્યો.
ફરામર્જ આવી પૂજ્યો નામેવર,
હસ્તાં થયાં સહું ખસ્તા જીગર.
લશ્કરખી ભારી હતું સંગમાં,
ચહડેલું સૂરપર હતું રંગમા. ૨૫૬૦
ફરામર્જ છોડી લગાંમે-રિકાખ,
ઉતરિયો ઘોડા ઉપરથી સિતાખ.
ગયો ચાલતો તે પેદરની હજીર,
ઉભો સર ઝૂંકાવી અદખથી પુર.
પેદરના હાથો લિધા બે ધરી,
આંખોમે દાઢયા ચુંબન કરી.
લગાડી છાતી પેદર રસ્તમ,
પડી પાંઉ બેસા લિધા દમ-બ-દમ.

૨૫૭૦ લગાડી ગળે ખુબ આગોશમાં,
 હિંડો ઝડે ચેહરો અફસોસમાં.
 વહી રાત અંતે કાલી ગઇ,
 ખલક પર ઝલક ખુર ચાલી રહી.
 નૂરમંદ નુરી પડી ખામદાદ,
 થયા કૂલ ધરાંની હસી હીલશાદ.

ફરાંમઝ ઉઠી સજ સાજને,
 ધરી હીલ માહે પેદર દાજને.
 નમનથી પુછી પેદરને ખખર:
 “કહે હાલ રણુનો પેદર નામેવર.
 ખયાં કર જંગનો શું હાલ છે,
 સિતારાની કેવી કહે ચાલ છે.” ૨૫૮૦

જેહાં પેહલવાંન રસ્તમે પોતાના જંગની હકીકતથી ફરાંમઝને વાકેફ
 કરવો, અને અરજોર સાથે લડવા તેને ફરમાવવું.

૨૫૮૦ મળી રસ્તમે એમ કહ્યું વહાલથી :
 “હૂખી છું સિતારા તની ચાલથી.
 ગઝબ છે, સિતમ છે, અલમ છે, મહન,
 કહું હાલ શું હું પિસર હીલખંદ.
 પિસર તું સાંભલ ધરીને ધિયાં,
 કહે હું જંગનું ખીકટ છે ખયાં.
 આ જંગે નવો અંક પેહલવાંન છે,
 ખળમા ખડો કોઇ શયતાંન છે.
 દલેર ને દિલાવર અજબ તોર છે,
 નામે એ પેહલવાંન અરજોર છે.
 અકલમા ને કળમા પૂરો પીર છે,
 મેં હીંડો નથી એવો રણુધીર છે.
 અજબ તેની સજ ધજ, રૂખશાંન છે,
 અજબ તેને ચેહરે નુરાંન છે.

ખૂલંદ તેનો ખાંધો, ખૂલંદ ખખત છે,
 ખૂલંદ તેની ખાજી, અજબ મસ્ત છે.
 નથી તેની સમ કોઇ ખિજે પેહલવાંન,
 લડે જઇ જંગે, કરે ખંદીવાંન.
 પિસર શું કહું વાત જંગની તને,
 થયું જંગ એ સાથ કાલે મને. ૨૬૦૦
 કિયું જંગ કાલે ગૂરઝ સાથનું,
 થયું ભારી નૂકસાંન મને હાથનું.
 લડવા હું તે સાથ ઉરતો નથી,
 મગર કાંમ મુજ હાથ કરતો નથી.
 ગૂરઝના જરખથી થયો બેકરાર,
 ખભું માફ ખિલકુલ નથી ઓસ્તવાર.
 પિસર તું હવે ખાંધ તારી કંમર,
 ધરી છે તું પર કુલ ધરાંને નજર.

કસીને કંમર જા મયેદાંનમાં,
 ફતેહ જંગ કરી આવ ધરાંનમાં.

૨૬૧૦

ફરાંમઝ પોતાના આપ જેહાં પેહલવાંન રસ્તમને જવાબ દેવો.

જ્યારે દીલાવર ફરાંમઝ પોતાના આપ રસ્તમને માંહેથી અરજોરની સિદ્ધત, તેમજ તેના જંગની તારીફની તમામ હકિકત સાંકલી. ત્યારે તે પોતાના દીલમાં પોતાનો શુસ્સો સમાવી શક્યો નહીં. અરજોરના ભારી શુરઝથી પોતાના આપના હાથને જે નુકસાંન થયું હતું, તે ખીના બાણી ફરાંમઝ તુરતજ પોતાના આપની હિકમત સમજી ગયો, અને પોતે રસ્તમનો વેશ ધારણ કરી, અરજોર સાંમે લડવા જવા માટે તઈયારી કરવા લાગ્યો. રસ્તમના કલા પ્રમાણે ફરાંમઝ તેજ વખતે તેનું બખરેખયાંન ખખતર પોતાના બદન ઉપર પેહરી, તેના તમામ હથિ-યાજે સજ લેઈ. પીઠ ઉપર રસ્તમની કમંદ, તીર અને તખર ખાંધી લેઈ, માથાં ઉપર તેની કોલાહ પેહરી લીધી, અને પોતાના આપ રસ્તમનો માનીતો ગાવેયાંની શુરઝ હાથમાં ધરી, અરજોરની સાંમે લડવા માટે તે મયેદાંનમાં જવા તઈયાર થયો.

હકિકત સૂણી આપને મુખથી, | દુઃખથી થતો બેધ તેને હલાક,
 ફરાંમઝ દલગીર થયો દુઃખથી. | જલીને થાયું, જીગર તેનું ખાક.

ધિરજ આપી તેને કહ્યું આપને :
 “હવે આપ હર કર સંતાપને.
 ન કર આપ ખરજોરનો તું વિચાર,
 જવશ આજ બેશક જંગને હવાર.
 ૨૬૨૦ લડી સંગ ખરજોર મયદાનમાં,
 કરશ નામ રેશન આ જહાનમાં.
 ન હરગેજ છોડું એ હરગોરને,
 જકડીને લાવશ એ સરજોરને.
 ભલે હોય હુંતરમંદ, ભલે હોય વીર,
 મગર હું કરશ આજ એને અસીર.
 ભલે એ ધૂંળવે ધરતી-પતાલ,
 મગર એનો બેશક કરશ તંગ હાલ.
 ન કર આપ મારી જરાબી ફિકર,
 જરા જંગ જો માફું એ નામેવર.

રમાડી હું ખરજોર રણમે લડું,
 બાહજ જકડીને ગરદન ધડું. ૨૬૨૦
 ગૂંઝડું ગજબની નવી ખામદાહ,
 પકડી હું આપું મૂખારકબાહ.
 લિધો છે મૂજ હાથ મરવા જનમ,
 ગૂંઝડું હું એ પર, જાહેમો સિતમ.
 ગયો છે એ ફાવી, લડી તારી સાથ,
 મગર આજ એનો ઘડું હું ઘાટ.
 જગાડું જંગે, જખરી લડધ,
 લડી આજ તોડું, તુરકી ખડધ.
 સિતારો એનો હશે મૂશતરી,
 મગર જાય જંગથી, ન જવતો ફરી. ૨૬૪૦
 રજા આપ હવે આપ એ રસ્તમ,
 લડીને કડું જંગ આજે ખતમ.

સમજ તારો તણુ છે દારૂલ-અમાન,^૧
 ખૂદા શાહ રાખે તહાફું રવાન.”

જેહાં પેલુલવાંન રસ્તમે ફ્રાંમર્જીને હિંમતના સખુનો કેહ્યા.

રસ્તમે જ્યારે ફ્રાંમર્જીને આવી રીતે ઉરકેરાયવો જોયો, ત્યારે તેણે પોતાના આ માગીતા દીકરાને ખરજોરના જંગમાં જતા આગમય કેટલીક શીખામણના સખુનો કહી, ખરજોરના જંગથી એને તેના જોર અને ગુરૂથી ખબરદાર રહેતા માટે તેણે પોતાના અનુભવની વાત કહી સંભલાવી. ફ્રાંમર્જી તે સખુનું ધ્યાનથી સાંભલી, ખરજોરની સાથે લડવા માટે મયદાનમાં જવાની તથ્યારી કરવા લાગ્યો. રસ્તમ આ ખુનખાર જંગનું કેવું પરીણામ આવે છે, તે જોવા મયદાનમાં પોતાના જખુલી લશ્કરની હારોલે કબો રહી, આ જંગને દુરથી જોતો રેહ્યો.

સૂણી લધ રસ્તમ, પિસરના સૂખન,
 હસી બેલિયો મલકાવી વદન :
 “ખૂશી છું પિસર જોધ તુંજ હાંમને,
 ફતેહ કરશે બેશક તું કાંમને.
 ૨૬૫૦ વિના નર હિંમત કરે કોધ નહી,
 વિના નર હિંમત લડે કોધ નહી.
 જંગે છે કીમત હિંમત તની,
 એ કિંમત નથી કોધ શકતું ગણી.
 હિંમતની આલમ પરસ્તાર છે,
 કબૂ પર હિંમત ખલહાર છે.
 મરણ-મોતથી નર ડરતો નથી,
 અજલ જોધ પાછો ફરતો નથી.

ધરી હાંમ-હિંમત, અગર તું લડે,
 તો બેશક ખરજોરને તું હરે.
 ભલે જંગે લડવા, હવે તું પધાર,
 તૂને પાર પાડે પરવરદેગાર. ૨૬૬૦
 ધરી હાંમ જંગે, જા તું હસી,
 ફતેહ કર બેટા, કંમર તું કસી.
 ન ડરતો તું હરગેજ લડવા થકી,
 જતો ના ફતેહથી હરગેજ છકી.
 જરા સાંભલી લે, એ લખ્તે-જાગર,
 ગૂંઝથી કરે જંગ એ ખાજગર.
 છે ખૂરજાગર એ ખડો નાતરસ,
 ગૂંઝ પર છે એનો કાજુ સરસ.

૨૬૭૦ ભારી છે ભારી ગૂરબમાં કંજા,
ગૂરબમાંજ એની ઉટે છે ધજા.
કરે છે જરખ પર જરખ સર-ખ-સર,
ખને છે ગાફેલ સુરવીર નર.
અગર જંગે ગુરબ કરે તારી સાથ,
સંભાલી બિરજે તૂં એસે ખાથ.
ધરી હોશ સાંભલ સૂખન જાનેમન,
સજી લે શસ્ત્રો પિસર દીલખન.
સૂખન સાંભલી લે, મનમે ધરી,
મતલખ મહારી શૂં છે ખરી.
નથી શકતો હું જઈ જંગે લટી,
૨૬૮૦ આ હાથ હિલવી ન શકતો જરી.

રૂસ્તમના વેશમાં ફરાંમર્જનું બરજોર સામે લડવા જવું.

જ્યારે દીલાવર ફરાંમર્જ પોતાના આપને મોહડેથી, તેના હથીયારો અને બખતર બખરે-
બખાંન, તથા કોલાહ વગેરે પેહલી, જંગના મયદાનમાં તેનાજ રક્ષ ઉપર સવાર થઈ બરજોર
સામે લડવા જવાને સાંભલ્યું, ત્યારે તે તાબેદાર દીકરાએ, પોતાના આપના ફરમાનને માન
આપી, તેના તમામ હથીયારો પોતાના શરીર ઉપર સજ્યાં, અને બરજોર સામે લડવા માટે,
પોતાના આપના નામીયા ઘોડા ઉપર રીકાબ અને છન તંગ કરી તે ચઢી બેઠો.

૨૭૦૦ બહન પર શસ્ત્રો સજ્યાં આપના,
મતાપ એ હતા આપ સંતાપના.
રખસ પર બેસી નિકલ્યો બહાર,
જાવે સહુ આવ્યો સામેસવાર!
સમજ્યા સહુ રૂસ્તમ પેહલવાંન,
ખૂશી થઈ પૂકારે લશ્કર ધરાંન!
જેમ કુલ લશ્કર થાયું અજબ,
દેખાડેછ રૂસ્તમ નવો શું ગજબ.
ધરી ધુધ ધનની જંગી જવાંન,
નિકલ્યો લડવા બની મસ્તાંન.

બહન પર તું પેહડ બખરેબખાંન,
દિસે જેથી તું રૂસ્તમ પેહલવાંન.
કંમરખંધ મારો, અને તલવાર,
દિસે જેથી છે તું સામેસવાર.
વલી ખાંધ ખાંધે મહારી કમંદ,
દિસે જેથી છે તું ખરો તેહમતાંન.
રખસ લઈ મહારો થા તું સવાર,
દિસે જેથી રૂસ્તમ તું નામદાર.
આ કોલાહખી મારી પેહડી લે સર,
દિસે જેથી તું રૂસ્તમ નામેવર. ૨૬૯
હવે જલદ મયદાને જંગી સિધાર,
નિગોહખાંન તારો પરવરદેગાર.”

જેમ તન ઉપર બખરેબખાંન,
સમજ્યા સહુ રૂસ્તમ પેહલવાંન!
જેમ તેની કોલાહ, તીર ને તખર,
સમજ્યા સહુ રૂસ્તમ નામેવર!
જેમ ખાંધ ઉપર ભારી કમંદ,
સમજ્યા સહુ રૂસ્તમ તેહમતાંન!
ધરી જેમ નિકલ્યા તૂરાંનિઆંન,
પૂકારે ધુળ રહ્યું આસમાંન. ૨૭
તૂરાંની લશ્કર ધરી જેમ દીલ,
પડ્યું મયદાને મિસલ આબેનીલ.

ધરાંનીઓ ઉભા સમારીને સફ,
નિગાહ રાખી ફરતી ચારો તરફ.

બરજોરનું વેશધારી રૂસ્તમ સામે જંગના મેદાનમાં લડવા નિકલવું.

બની સહુ એકઠીલ ધરીને ઉમંગ,
પડ્યા બહાર કરવા તૂરાંની બતંગ.
સિપાહો ને અફસર, નામી સવાર,
રચાવટ લશ્કર કરે નેમદાર.

શસ્ત્રોના અંમકાર, પયેદલ પૂકાર,
અસ્થોના^૩ ખંખાર, ભંગલ બરાડ. ૨૭
ગરજને ગાજ્યું વેરાંન-વન,
જેમ શાહ ખુશરૂ થયો ખૂરસંદ.^૪

૧ હથીયારો. ૨ રૂસ્તમની કોલાહ જે તેને માથે પેહડવાની ટોપી જેવું સાધાનું એક ખાસ ઢાંકણ હતું, અને જેની ઉપરથી તે રૂસ્તમ તરીકે ટુરત આલખાઈ આવતો હતો. ૩ ઘોડાઓ. ૪ સતેશ પાગલો અને રાજ થયો.

નગરાંની ઉઠે. થયો રંજુકાર,
સૂણી તે નિકલ્યો અરજોર બહાર.

* * *
પૂકારીને મારી અરજોરે જુમ,
હવા હોશ ધરાંનીઓની થાઇ જુમ.
થઇ સ્વાર ઘોડે મયેદાંનમાં,
ઉપટાવ્યો ઘોડો ઝોલાંનમાં.

ખાદા કિંધો તેણે જામરો પૂકાર :
૨૭૩૦ “કહાં છે ધરાંનીઓનો નામદાર ?

અરે ઓ ધરાંની પેહલવાંન વીર,
ગયો કહાં તમારો બહાધર દલીર.
કહાં છે ધરાંની બહાધર પિલંગ,^૧
લડો કાલ રોજે ગયો મારી સંગ.
કહાં છે ગયો કહાં સામેસવાર,
નથી નિન્દમાંથી થયો શું ખિદાર.
કહો જઇ નિકલે મયેદાંનમાં,
ચખાડું મજાડ આજ એક આંનમાં.”

ફરાંમર્જે અરજોરના હુમનખદે તરીકે ધરાંની પેહલવાંન
શુરગીનને તેની સાંમે મોકલવો.

ત્યારે દીશાવર અરજોરને જંગના મયેદાંનમાં એવી રીતે જુમ પાડી સરકસી કરતો
ફરાંમર્જે પોતાના લશ્કરમાંથી સાંમલ્યો, ત્યારે તેણે તેની હીલચાલ તપાસવાની માન્યબથી
તુરતજ પેહલવાંન શુરગીનને કહ્યું, કે :

૨૭૪૦ “અએ શુરગીન, સાંભલ મારો હૂકમ,
આ અરજોર સાંમે લર તું કદમ.
જઇ તેની સાંમે કર તું લડઇ,
ગયો છે છડી છાલકો કુંગરઇ.
જખાંથી ખકારો કરી લવ લવે,
નિકલ ઝટ મયેદાંને જા તું હવે.
કરું જોઇ દુરથી હૂં તેની તપાસ,
મળે કળ-બગનો મને કંઇ લાસ.”

* * *
સૂણી બોલિયો મનમાં શુરગીન :
“બેશક થયું બજત છે મુજ હીન.”
૨૭૫૦ નમીને શુરગાને ખોટી જખાન :
“સાંભલ ફરાંમર્જે ઓ પેહલવાંન.
અરજોરની કરવા થકી ઇમ્તેહાંન,^૨
મૂકે સિંહ સાંમે તું હલવાંન!
સમજ ના અરજોરને સાહેા સિપાહ,
જમાનાનો એ છે નવો અઝદાહ.
એ ઝેર કાતિલ, મૂશકીલ સફા,
થયા એ ઝેરથી હજારો દફા.
થશે મારી રૂસવઇ, મયદાંને જંગ,
હૂં તો છું હલવાંન, છે એ પિલંગ!
૨૭૬૦ મગર તૂંજ હુકમનો પરસ્તાર છું,
હૂં જાઉં છું જંગે, લાચાર છું.”

મને જોતો રહેજે, તું ધ્યાનથી,
ખચાવી તું લેજે નૂકસાંનથી.
સઠા રેહજે આતુર શુરગીન થકી,
હું રાખશ હર પગ મઠ્ઠની વકી.”

* * *

શુરગીન અને અરજોર વચે જંગ,
કહો એમ ગયો તે મયેદાંનમાં,
હતો જીવ તેનો નહો જાંનમાં.
જઇ સાંમે અરજોર, બોલ્યો કલાંમ :
“અએ દાનેશ, દિલાવર, નર નેકનાંમ.
આ વાંધલ ને વરપચ ને આ પૂકાર,
કરી કાં રહ્યો છે ઓ નામદાર. ૨૭૭૦
તપી કાં થયો છે એમ વિકરાલ,
કરી કાં રહ્યા તારી આંખોને લાલ.”

* * *
અરજોરે ફેરવી પોતાની ચશમ,
નિરખીને જોયું શુરગીન ગમ.
જોઇને અરજોરે કીધો પૂકાર :
“અએ હેમક દિસે છે તું કોઇ ગમાર.
તું આવ્યો છે લડવા કે મરવા થકી,
કહો કે તું વિચાર તારો નક્કી.”

રૂપાં તારૂં મયદાંને શું કાંમ છે,
૨૭૮૦ મને કેહ તહારૂં શું નામ છે.”

* * *
મનમાંહે શુરગીન ધૂંજતો અપાર,
જેતો તે હરદમ પાછલ બેચાર.^૧
લડવા તે અરજેસે ડરતો હતો,
કદમ એક આગલ ન ધરતો હતો.
મગર અંતે મનમાં ધરી હાંમને,
કિંધું તેને જાહેર ખુદ નામને :
“સાંભલ અરજેર, ઓ નેકઝાદ,
હું નામે છું શુરગીન, પંદર મોઢાદ.”

* * *
૨૭૯૦ પૂકારીને અરજેરે દીધો જવાબ :
“અએ હેમકે શુરગીન ખાનેખરાંખ.
અએ શુરગીન! કમાન ઓ કમતરીન!
શું ધરાંનનો પેહલવાંન તું પુરવીન!
શું આવ્યો તું લડવા મયદાંનમાં,
કળ તારી જેઠ લે આ યોગાંનમાં.
અજલ તારી છે આ ગૂરજમે ભરી,
એકજ જરખમાં કરે આખરી.”
કહી એમ ગૂરજ હાથ અંદર ધરી,
ધૂંમાવી હવામે રહ્યા તે ફરી.
જેઠ હાલ શુરગીન રહ્યા ઠરઠરી,
૨૮૦૦ મગર તે શકતો નહી કંઈ કરી.
ન ભરતો તે આગલ કે પાછલ કદમ,
હર પળ રૂંધાતો જીગરમાંહે દમ.

મગર હાંમ ભીડી, કહાડી કમાન,
ચહડાવી તીર ને ટાંકી નિશાન.
છટી તીર એકદમ થાયો પસાર,
જેઠ હાલ અરજેર હર્યો અપાર.
હવામાં જતો જેઠ તે તીરને,
ચહડયો રેશ ભારી તે વીરને.
કહ્યું એમ અરજેરે : “ઓ નાસઝા,
અખાડું તુંને હું કળની મળ.” ૨૮૧૦

* * *
જેઠ જંગે અરજેરનો કારોખાર,
કિંધો યાદ શુરગીને પરવરદેગાર !
હેખતીને શુરગીને ફેરવી લગાંમ,
ઉપડાવી ઘોડાને રણસંગરાંમ.
ધૂંમ્યો તે મયદાંને વરતૂલમાં,^૨
પેડે નેમ અરજેરની ભુલમાં.
જેઠ હાલ દુરથી કએખુશર,
કહ્યું એમ ફરાંમઝને રૂ-ખ-રૂ :
“ફરાંમઝ સાંભલ, ત્યાં કર નજર ?
૨૮૨૦ દિસે હાલ શુરગીન અલી બહતર.
નજર તું કરો કેમ જેતો નથી,
થઈ છે ખૂરી શુરગીનની ગતી.
લડો તે રહ્યા છે ધાંધલ કરી,
રખે જાય જંગે શુરગીન મરી.
પૂગી દોડ એકદમ મયદાંનમાં,
રોકી લે અરજેર યોગાંનમાં.”

ફરાંમઝનું જંગના મયદાંનમાં દોડી પુગવું, અને અરજેરને
રોકી શુરગીનને બચાવી લેવો.

(ફરાંમઝ અને અરજેરનું જંગ.)

૨૮૩૦ સૂણી શાહ કએખુશરનો હુકમ,
ફરાંમઝ દોડયો તૂરત એકદમ.
ભો જઈ અરજેરની સાંમને,
નિરખતો રહ્યા ખૂશઅંદાંમને.^૩
ફરાંમઝે ધીરથી ખોલી જખાંન :
“જરા કર ખામોશ, ઓ પેહલવાંન.

જવા દે તું એને, થવા દે તું હર,
હું આવ્યો છું લડવા તહારી હજીર.
નથી તારે લાયક એ જંગી સવાર,
લડે તારી સાથે ધરી હથિયાર.”

* * *

અરજે ફરાંમરોજને સવાલ કીધો.

- ૨૮૪૦ હસુણી આ ફરાંમર્જની વાતને, અરજે રોકી લિધો હાથને. કહ્યું એમ ફરાંમર્જે ચુરગીનને: “હવે જા હિંચાંથી ખુશરૂ કને.” અચાવી ચુરગીન, રવાના કરી, ફરાંમર્જ જંગે રહ્યા ના ઠરી. ધરી જોમ તન મન, ભરી એક હમ, તપાને ફરાંમર્જ થાયો ગરમ. રખસને ખૂલાવી હરેક તોરથી, ખતાવી તલાવટ^૧ પુર દોરથી. જોધ તેને આલમ હયરત રહી, કદમ હર કદમમાં કંઈ ને કંઈ. જોધ ખેલ અરજેર મયેદાનમાં, ૨૮૫૦ ઉભા ઠમ થઇ તે પશેમાનમાં. રખસ પર જોધ તેની સાણત રિકાખ, જોધ તેની ગરદન, ગૂરજ ને રૂખાખ.
- સજાવત, નજાકત, હસીને હખાખ, થયો જોધ અરખા ગમ બેહિસાખ. નિરખીને ટિકતો જોધ રહ્યા, ધસક, ધાસતી, હોશ ખોધ રહ્યા. રગોમાં લહુ ઠમ થયું એકદમ, જાગરમાં અરખા રંજે-અલમ. તજ હઇ ગૂમાંની ને જાહેલિયત, તજ હઇ હિંકારત, ધરી નરમિયત. ૨૮૬૦ પૂછયું એમ અરજેર નરમાસથી: “જંગી તું આવ્યો છે શું આસથી? સમજ્યો હું દિલમાં એવુંજ કંઈ, આજે તું લડવા આવશેજ નહીં. ગયો કાલ રોજે કરી તું લડઇ, સમજ્યો હું જંગે, ગયો તું ધરઇ. તું આવ્યો છે લડવા, સિંહ સાથ આજ, નથી કાંઈ તુંને ખિજું કાંમકાજ.”

* * *

ફરાંમર્જે અરજેરને જવાબ દેવો.

- ૨૮૭૦ સૂણી કાંનેથી જે વખાણો હતી, ફરાંમર્જે દીઠો તે નરપતી. સિકલ તે ફરાંમર્જ સાંમે ખડી, નિરખતો રહ્યા તે નજરને કરી. તપાસી રહ્યા તે નકસો-નિગાર: ‘સુલાન તારી કંઠરત પરવરદેગાર! અજખ કદ-કામદ, કદાવર બદન, અજખ શાંન, સોકત, ગંચેદહન. અજખ એની ગરદન, સીનો ફરાક, હશે કોણ જનનો રોશન ચેરાગ!’ હસીને ફરાંમર્જે કીધો જવાબ: ૨૮૮૦ “અએ જંગી તું સાંભલ મારો હિસાખ. મને કાંમ જગમા ખિજું છે હરામ, ખાવું ને પીવું, કરવું આરામ. જગતમા પડ્યાં છે, કાંમે ઘણા, મને ત્રણ સીવા સઘલાં મના.
- મગર કાંમ છે એક ચોડું ખરૂં, વતન, દેશ ખાતર લડીને મરૂં. જગતમા મને કાંમ ખસ ચાર છે, એ મુજ હીસાખનો સાર છે. સિવા એ ખિજું કાંમ કરવું નથી, કજાથી મને કાંઈ ડરવું નથી. ૨૮૯૦ કજા આવે તો તે કદિ ના મૂકે, વસે મહેલ ખુપડે, કદિ ના ચૂકે. જમીન કે પતાલે તું વાસો કરે, અગર જઇ દરીઆ સિતર તું પડે. અગર જઇ ગગનમા છપાઇ ઠરે, તોખી એક રોજ કજાથી મરે. કરી જંગ કાલે, ફરિયો જ્યાર, ભરી એક મેહફિલ દિલખુશ ત્યાર. હતા સહુ અફસર ને સાલાર જંગ, હતા શાહ કએખુશરૂ હમસંગ. ૨૯૦૦

હતો ખુબ રાતે હોરે—સારામ,
રંગ રાગ ચાત્રી રચા બેહિસાબ.
વડા રાત કાગી, ખમર નહિ પડા,
પડયો ખુશ ખામ, જરા ઠાર ઠરી.

પડેલો હજી તક હતો ખાખમા,
ચડડયો જ્યારે ખુરશોદ પુર તાખમા.
જાગ્યો હું તેવોજ થાયો સવાર,
આવ્યો હું તું સાંમે એ નામઠાર.”

બરબરને ફરાંમરોજ માટે શક પડ્યો.

૨૯૧૦ દલીરના સખુનોની સુંદર લડા,
સૂરી થાયો બરબર, ખૂરી તે ઘડા.
મગર એકદમ તે થયો શકમંદ,
પડી વાત તેની નહાં મનપસંદ.
સમજ નહિ પડા કોણુ છે એ સવાર,
ગધ કાલવાલો ન દિસ્તો લગાર.
કિંધું જંગ મુંજ સંગ મસલ પોલંગ,
નથી તે આ છે દિગર કોઈ નિશાંગ.
નજાકત સંગ જોઈ રૂપશાંનને,
પડયો શક બરબર પેહલવાંનને.
શકમા પડા તેણે કીધો વિચાર,
૨૯૨૦ ગધ કાલવાલો નથી એ સવાર.
કહ્યું એમ બરબરે: “ઓ નેકસાત,
કસમ પર કહું છું તૂંને એક વાત.
મને છે કસમ મારી સમશીરના,
મને છે કસમ મુજ તખર તીરના.
કહું છું લઈ પાક ચઝઠાં કસમ,
નથી તારો ગધ કાલવાલો ઘટમ.”

નથી તારો ગધ કાલ જેવી ચશમ,
નથી તારી ગધ કાલ જેવી રસમ.
લડયો જેની સાથે ગધ કાલે હું,
નથી આજ દિસ્તો મને તેવો ટું. ૨૯૩૦
મને લાગે છે તુ બિજો છે જવાંન,
નથી કાલવાલો તું પેહલવાંન.
લડા સાથ મારો ગયો કાલ જે,
નહાં કેમ આવ્યો હજી આજ તે ?
આ ગુરજ, નેજો, ખજતર ને તીર,
આ ખજર, કંમરખંધ, ને સમશીર.
આ ઘોડો ને કોલાહ, ને બીજું તમામ,
દિસે કાલવાલું લવના કાંઈ ખાંમ.
મગર કાલવાલો તે તું નથી,
ધૂંજાવી જે કાલે ગયો ધરતી. ૨૯૪૦
બેશક દિસે છે તું તેની નકલ,
કહે કહાં છુપાઈ ગયો છે અસલ.
નથી કેમ લડવા નિકલ્યો તે આજ,
આ તદખીર કરવી પડા શા કાજ.

રહ્યા કાં લડવાથી તે આજ દુર,
આ તદખીર કરવાની શું છે જરૂર.”

ફરાંમરો પોતે ફરનમ છે એવું મનાવવાની નમથી

બરબરને જવાબ દીધો:—

૨૯૫૦ હસીને ફરાંમરો દીધો જવાબ:
“અએ ગાફેલ જાવે છે હજી તું ખાખ.
અકલ હોશનો તું બનીને ખણી,
કરે એવી ગણતી, શું તું ગણી.
તું જાણી બૂજી થાય અંજાણુ છે,
ખડો તારી સાંમે તે મસ્તાં છે.
ધૂંજાવી મે ધરતી કાલે હતી,
થઈતી ફરાંમોશ તારો મતી.”

થયું તું ગીરહથી ગગન અધકાર,
દેખાડું આજે નવો કંઈ બહાર.
હતો કાલે જે જન, તેજ આજ છું,
જમાના ને જગનો સરતાજ છું.
અજબ છે પિછાની સિકલ તે નહી,
ગમાવી તું બેઠો અકલને અહિં. ૨૯૬૦
કહે શું મુજમાં દિસે ફેરફાર,
સૂખન પર મહારા નથી ઇતખાર ?

છં કાલ કરતાં વધુ ઓસ્તવાર,
એમન તાડું પળમા કડું હું ઉજાર.^૧
નથી કાલ કરતાં કંમ કંઈ કહેર,
નથી કાલ કરતાં વધુ કંઈ મહેર.
કડું શું વધુ તારી સાથે જીકર,
વધુ કાલ કરતાં છું બેફિકર.
નથી કાલવાલો મહારો ઘટમ,
૨૯૭૦ કહે કેમ પડીયો તુંને એ વહમ.^૨
લડી તારી સાથે જે કાલે ગયો,
તેજ આજ આવીને ઉભો રહ્યો.

ધંજીવી જે કાલે ગયો ધરતી,
પિછાંની લે તેની કરી દ્રશ્તી.”^૩

અરજોરે ફરાંમર્જની વાત માનવાને ના પાડી તેને જવાબ દીધો.

“અસલ વાત છોડી, કરે તું દિગર,^૪
પૂછું તેનો દેતો નહિ કેમ ઉતર.
મેં ધારી ‘ને તારી જોઈ સિકલ,
મગર કહું બેશક નથી તું અસલ.
૨૯૮૦ કસમ લઈ કહું પાક તે કેરફેગર,
કસમ લઈ કહું મૂજ તીર ‘ને તખર.
કસમ લઈ કહું મારી તલવારના,
કસમ લઈ કહું આ ગરજ ભારના.
કે માડું તો સાણત એ છે ચકીન,
નથી કાલવાલો તું નામચીન.
તજ દે ગંભાનીભરેલા કલાંમ,
કહું તે સાબલ ઓ નેકનાંમ.
મને કેહ તાડું શું નાંમ છે,
વતન કાંહ તાડું, કિયું ગાંમ છે?
ભલે હોય સરવર કે સરતાજ તું,
૩૦૦૦ થયો છું તૂંજથી નારાજ હું.
અગર હોય તૂંજમાં અદમ કે અદા,
કહે નામ તાડું તું આરેખૂદા.^૫
લડી કાલ મુંજ સંગ રંજીત થયો,
કેમ આજ લડવાથી તે દુર થયો?
અકલમંદ હોઈ કરે એવું કાંમ,
કરે કાં તું નાહક અકલ બદનાંમ.”

આ ચુરજ, ‘ને નેજો, અખ્તર ‘ને તીર,
આ ખંજર, કંમરખંધ ‘ને સમશીર.
ગઈ કાલવાલાંજ હોય હથિયાર,
તો કહે કેમ બદલાય સામે સવાર.
આ ઘોરો ‘ને કોલાહ, ‘ને ખંજી તમામ,
દિસે કાલવાલું વિના કાંઈ ખાંમ.
મગર કાલવાલો તે હું નથી,
કહે કોણ હું છું બિજો નૃપતી? ૨૯૮૦
અગર કાલવાલાની હું છું નકલ,
કહે કોણ હતો કાલવાલો અસલ?

ફરાંમર્જ બોલ્યો ખોલી જ્યાંનઃ
“શું નહિ આપી મેં મારી કાલે પિછાંન?
હું રસ્તમ જમાનાનો છું પહેલવાંન,
તું છે મારી આગલ ખાળક સમાન. ૨૦૧૦
મેં દીઠા છે તૂંજ સમ કંઈએક સવાર,
મેં કીધા છે કુંક મારીને આરપાર.
પેદર જલ મારો જગ આશકાર,
હું પોતે છું ઔલાદે સામેસવાર.
મને જંગ કરવે મલે છે મળાહા,
કડું તારો રોશાંન દિન હું સિહા.
આ સમશીર મારી જો આબહાર,
કલમ સર કિયાં છે એથી હજાર.
આ નેજો ‘ને અરછી, તીર ‘ને તખર,
આ ચુરજની ઉપર કર તું નજર. ૩૦૨૦
કસમ લઈ કહું છું ચઝઘાંન પાક,
હજારોને એથી કીધા છે પાક.
હવે કર હકિકત તહારી બચાંન,
શું તારી ઔલાદ, શું ખાનદાંન.
પેદર કોણ તારો શું નાંમ છે,
વતન કહાં તાડું કહાં ઠાંમ છે?
વસે છે કહાં તું, કહાં છે સદન,^૬
કોણ કરશે તારી કજા પર રૂદન.”

અરજોરે ફરાંમર્જને રૂસ્તમ સમજ સોહરાખની યાદમાં તાનાજનીના
સખુનો કેલવા.

- ૩૦૩૦ ગરૂરી ગુમાનીભરેલા સૂખન, તું જેવી ગઈન, તુંજ સમ સવાર,
સમજીને અરજો થયો દર્દમંદ. દગો દધ કિધો તુંએ ફૂટીમે ઠાર.
રડમસ બની બોલિયો તે સિતાખઃ ગરૂરી, ગુમાની કીધી મનન,
“અરે આ દયાહિન, આ ખૂની બાપ. કિધું તારે હાથે પિસરનું કફન.
હકિકત સૂણી એવી છે રૂસ્તમી, જીગર તેનું ચિરી કિધું તુંએ ચાક,
વસી મુજ ખુનમાં,^૧ રગ રગ રમી. કિધી તેની ઉમેદો તુંએજ ખાક.
અરે આ ચશમ-ચોર! આ બેકદર, પિદર તું સોહરાખનો બદગુમાન,
તેં ચિરીયું તહારા પિસરનું જીગર. કતલ કીધો તુંએ રોશન રવાન. ૩૦૬૦
હયા દીલમાં તેં જરા નહી ધરી, ખૂરી નેમ તારી પડી અંતે પાર,
ગયો તે બિચારો તુંજ હાથે મરી. મગર પડશે તું પર ખૂદાનો માર.
અરે આ વહેશી, કિધું એવું કાંમ, સરૂત એક મારી લિધો તુંએ જાન,
૩૦૪૦ સિહા તારી કિર્તી થઇ છે તમામ. દિલાવર, દાગેશ, પિલતાં જવાં.
ચિરી તે કોમળ કમળનું જીગર, દુકે ગર ધરતી, સિતારા કે માહ,
હયાખી જરા નહિ કિધી બેકદર. મળશે ન સોહરાખ જેવો સિપાહ.
થયો તું ગૂંહાગાર ચઢાંનનો, મળશે ન સોહરાખ ખીજે કદી,
ગજબ હોજો તુંજ પર આરમાંનનો. અગર દુકે જીવી તું લાખો સદી.
એ ખુનનો કલંક તુંજ સર છે સદા, નખીરો તે બેશક નરીમાંનનો,
ન છૂટે તું હરગેજ કંહરે ખૂદા. સુરો તે પુરો સમનગાંનનો. ૩૦૭૦
આ ધરતી છે ફરતી, તે આખર થશે, તે ધરાંનનો હીરો, તે જાણલનો લાલ,^૨
મગર ખુને-સોહરાખ સાગર થશે. ચિરી તેનું જીગર, કિધો તેં નિકાલ.
તરી નહિ શકશે, તે સાગર પાર, શં તુને આવી, ના કંઈ કદર,
૩૦૫૦ થશે ત્યારે લાચાર રોઝ-શમાર.^૩ કે ચિરીયું તે સોહરાખનું નાજુક જીગર.
તે આવ્યો ઉમેદભર મલવા પેદર, ખતા દરગુજર ગર કરે બદેગાંન,^૪
‘ને ચિરીયું પિસરનું પેદરે જીગર. મગર નહિ કરે દરગુજર ચઢાંન.

ફરાંમર્જે અરજોરને જનાખ દીધો.

- ૩૦૮૦ ફરાંમર્જ બોલ્યો: “અરે બેશહુર,^૫ આ નેજાથી વીંધી તારી ચશમ,
એ બકવા છે બિલકુલ હિયાં બેજર. ગજરૂં તું પર હજારો સિતમ.
તું મરવાથી મયદાંને આવી રહે, કફં તુંજ કફન આ સિહા ખાકમાં,
બની બેતર્માઝ એવી બકવા કરે. કફં ખાક તરાંન હું આગમાં.
હું જ્યારે આવ્યો છું કરવા લડાઇ, અગર હોય વનુનો વેહરી બખર,
છટકવા કરે તું વાતો પરાઇ. આ ખંજરથી ચીઝં તહારૂં જીગર. ૩૦૯૦
મગર ના છટકે તું મુજ હાથથી, જનાના મિસાલે બકે લાંનતાં,
ભસું નહી હું હરગેજ તુંજ વાતથી. કરે નિચ નિન્દા, બની પેહલવાં.

અગર મારિયો મેં મહારો પિસર,
મરે તરફડી કેમ તહારું જીગર.
પિસર તે મહારો, જાણુલનો લાલ,
આ આંખોનો તારો, સાહેબ-જમાલ.
અગર મુવો સોહરાખ, રૂસ્તમ હાથ,
તૂને શું જરૂરત, કરે અડખડાત.
હલેર મારો ખેટો, જંગી જવાંન,
૩૧૦૦ મૂવો મારે હાથે, ખિલકુલ અજાન.
મગર તું દિસે કોઇ દરગોર છે,
કરે ખોટી નિન્દા, ચૂલખોર છે.
અફસોસ મને નહિ હતી એ ખખર,
કે હતો મારો દિકરો, પિલંગ, શેર નર.
અફસોસ મને નહિ હતી એ ખખર,
કે લડશે તે મુજ સાથ ખાંધી કંમર.
મગર શુભ થયો તે મહારો ચેરાગ,
કહે કેમ જીગરમાં, તૂને લાગી આગ.
ખની તું પેહલવાં ગીખત એમ કરે,
૩૧૧૦ જરાખી કોફે-ખુદા નહિ ડરે.
મળાહ મુજ ગરબની હવે ચાખ તું,
સમજ એક પળમાં, છે ખાક તું.
કરાતું કળા સંગ તૂને દિલભરી,
તું પામે ન જોવા આ ચર્ખે-અરી.
કહી એમ ધરીને ગુરબ ગાવેચાંન,
હવામે ધૂંમાવી રહ્યો પેહલવાંન.
જરખ જોવો પડતો હતો તેને સર,
ધરી ઢાલ કરતો જરખ ખીઅસર.
કિનામંદ ફરાંમર્જ ખોલી ખગલ,
૩૧૨૦ જરખ એક જખરો કિધો પુર ખળ.
પડ્યો તે અરજોની કોલાહ ઉપર,
થઇ તેની જખરી કાતીલ અસર.
જરખથી મગજ ઘેંન ધૂંમરી ચહડી,
તખાહ થઇ હાલત જંગે પડી.
સિહા કૂલ દૂનિયા, સિહા આસમાંન,
સિહા કુલ લશકર, સિહા મયદાંન.
સિહાઇ નજર તેને ચોગમ પડી,
કળાની કરવા પડ્યો ગંજુતરી.

હતી તે ખૂવારીભરેલી ઘડી,
મગર તે જરખથી ગયો નહિ મરી. ૩૧૩૦
હતું તે જરખમાં કળાનું વતન,
મગર ખખત અરજોર હતું અહું ખૂલંદ.
થયો જ્યારે અરજોર પુર હોશમંદ,
કિનાથી તપી તે થયો જોશમંદ.
તૂરત હાંમ તેણે દિલમાં ધરી,
ખેસી રહ્યો જીન પર તે ઠરી.
લિધો હાથ ગુરબ ખની અહુ ગરંમ,
રિકાખે ધરી ખુખ સાખુત કંદમ.
ઉઠી રક્ષ ઉપર ઉભો ટટાર,
ઉઠાવી ગુરબ હાથમાં ભારદાર. ૩૧૪૦
ધૂંમાવી હવામે, ગુરબને ધરી,
ફરાંમર્જ ઉપર નેમ તેણે કરી.
સમોશુભ હતો, પણ હતું ભાગઅભાગ,
જમીનમાં હતી એક ઉંડી સૂરાખ.
ખગલ ખોલી અરજોરે કીધો જરખ,
નસીખે દીધો દગો અહુ અજખ.
સૂરાખી જમીન અહુ હતી ત્યાં નરમ,
પડ્યાં તે જગા પર રખસનાં કંદમ.
હતાં ખાંન જનના પહાડી ખદન,
જમીનથી ખમાયું નહિ તે વજન. ૩૧૫૦
ગયો રક્ષ અરધો જમીનમાહે ગર્ક,
આ આફત દેખાડી અજખ તુંએ ચર્ખ.
રખસના વજનથી ફસડી જમીન,
ગયા પાંઉ ઘુસી, થયું ખખત હીન.
કંમર થઇ ઘોડાની અચખૂચ ઉંચી,
દખઇ ગઇ ગરદન, નીચે ઝંકી.
ખોઇ હોશ અરજોરે ઘભરાઇને,
તૂટી ગઇ રીકાખ, વળ ખાઇને.
ઉડી તે ગયો જીન પરથી અધ્ધર,
થયું શું એકાએક પડી ના ખખર. ૩૧૬૦
પડ્યો જીન પરથી તે ઉથલાઇને,
પડી થાયો ખેલાંન ગશ? ખાઇને.
હાય! હાય! જમીન, આ ખાનાખરાખ!
દગો દેઇ દલીરને, દીધો અજખ!

સૂરાખી જમીના તૂં એ નાખકાર!
કિધો તૂંએ અરજેરને ખારખર!
ફરાંમર્જ એકદમ ખોલી કમંદ,
કિધો કએદ અરજેર જકડીને ખંધ.

ગલાં માહે હીધો ફાસો ચપટ,
જકડીને ખાંધી ખાણુ તૂરત. ૩૧૭૦
જકડી જકડખંધ, કિધો ખંદીવાંન,
ઘસડતો ગયો લઘ લશકર મિયાંન.

અફરાસીઆએ અરજેરને પકડાયેલો જોય, ધરાંનીઆ ઉપર હુમલો

કરવા પોતાના લશકરને હુકમ કીધો.

જોય એવો અરજેરનો અરગશતે હાલ,
થયો શાહે તુરાન ગુસ્તાથી લાલ.
પૂકારી લશકરને કીધો હુકમ:
“મરો યા તો મારો તમે એકદમ.
અચાવી લો અરજેર, યા તમ મરો,
ના હરગેજ દુશ્મનથી તમ ડરો.
તૂરત જઇ તોડો લશકર સફ,
૩૧૮૦ ઘેરીને પકડો ચારો તરફ.
ધસો તમ દોડી મિસલ આબે-નીલ,
જરાખી કરો ના હવે કાંઈ વીલ.
અરજેરને પકડી ખાંધીને હાથ,
લઘ જાય દુશ્મન પોતાની સાથ.

જેતા રહ્યા તમ ખની ખેજીગર,^૧
જઇને છડાવો ખની ખેખતર.
પડયો કેદ અરજેર તમારે થકી,
થશે હાલ ખુરા તેના નકી.
રખે તે કરે સર તેનું કલમ,
રખે થાય તે પર જીદમો-સિતમ. ૩૧૯૦
જઇ જલ્દ મયેદાંને આપો પનાહ,
થશે દુશ્મન હાથ નાહક ફનાં.
અગર ખુજ્યો નાહ મહારી કદર,
થશે આગે મયેદાંન સડાંની કખર.
લડો યા મરો, મારીને લુટનાર,^૨
છડાવી અરજેર ખનો આરકાર.

અફરાસીઆખના હુકમ પ્રમાણે

વગર પીરાંન પાટાર પડ્યા.

સૂણી એવો હુકમ પીરાંન પીર,
લઘ સાથ ચીનાઇ લશકર પીર.
કિધો તેણે લશકરને એવો હુકમ:
૩૨૦૦ “ફરાંમર્જ ઘેરી લેવ એકદમ.”
કહ્યું હર સાલાર અફસરને,
ધરો હાથ સમશીર, ખંજરને.
ન જેતા કદી તમ પાછું ફરી,
મળે સામે જે કોઇ લેજે હરી.
હરએક ટૂકડી દસ-દસ હજાર,
દાયાં “ને ખાયાં” કરો ખીસમાર.^૩

પકડીને મારો દરગોરને,^૪
છડાવો એકદમ અરજેરને.
કતલ કરજો હરકાઇ સમશીરથી,
ચાહે તો લડજો તમે તીરથી. ૩૨૧૦
તમે છો કાબલ ખંજરગઝાર,
છટે એકખી નહિ ખગરદાર ચાર.
લરી જાય દુશ્મન નજર સાંમને,
લિયાનત તમારી છે હાંમને.
મરો યા તો મારો અરજેર થકી,
નહી તો કતલ તેને કરશે નકી.”

*

*

*

પીરાંન વજીરે દસ હજાર સીપાહો સાથ મયદાંનમાં જઇ ફરાંમર્જને ઘેરી લેવો.

સજી હાલ અખતર ધરી તલવાર,
નિકલ્યો પીરાંન મયેદાંન દવાર.

લિધા સાથ સિપાહ, લશકર સવાર,
મયેદાંને દોડયો, કરતો પૂકાર. ૩૨૨૦

તૂરત તેને ઘેરી લિધો વાટમાં,
હતો કેદો અરજેરખી હાથમાં.

૧ લિધકાર. ૨ અરજેરને લડાઇના મયદાંનમાંથી ખાંધી ખંદીવાંન કરી લઘ જનાર-ફરાંમર્જ-ને માટે અફરાસીઆખ પોતાના લશકરને હુકમ કરે છે. ૩ સરદારને ૪ ડાખી ખાણુ. ૫ જમણી ખાણુ. ૬ ફના-પાયમાલ ૭ ફરાંમર્જને માટે એ ઉશારો પીરાંન કરે છે.

ફરાંમર્જને ઘેરાઇ ગયેલો જોઇ, ઇરાંની લશ્કરનું તેની મહેદે જવું. ૫૯

તુરાંની લશ્કરની વચમાં ફરાંમર્જને ઘેરાઇ ગયેલો જોઇ, પાદશાહ
કચ્છેખુશરૂએ ઇરાંની લશ્કરને હુકમ કરવો.

અનાવ એક અનિયો અજબ જાતનો,
થયો ભોગ ખરજેર અક્સમાતનો.
ફરાંમર્જે આંધી જકડો કમંદ,
કરી જેર ખરજેર કીધું હરણ.
કરી કચ્છેદ હશ્મન ચૂનંદો હણી,
ઘસડી જતોતો લશ્કર લણી.
પૂગ્યો આવી પુઠે પીરાંન પીર,
૩૨૩૦ હુતું સાથ લશ્કર તેની દલીર.
દિઠો કચ્છેદ ખરજેરને હાથમાં,
જકડઇ પડેલો હતો વાટમાં.
પડેલો કચ્છેદો હતો અંદમાં,
મગર મુખ દીસ્ટું આનંદમાં.
ન આફત, મલામત દિસી એહેર,
મગર મુખ ઉપર ખદાની મેહેર.
હાયાં ને બાયાં લશ્કર તમામ,
ઘેરી ફરાંમર્જ રોકી લગામ.
આગળ ને પાછળ ઉમા વાટમાં,
૩૨૪૦ મગર જોઇ ફરાંમર્જ ઉમા ઠાટમાં.

* * *
જોઇ હાલ દુરથી કચ્છેખુશરૂ,
પૂકારી રચા લશ્કર રૂ અ-રૂ :
“અરે ઓ ઇરાંની લશ્કર તમામ,
જાવો રંગે-મયેદાન, ઓ નેકનામ.

ફરાંમર્જની મહેદે ઇરાંની લશ્કરનું જવું.

૩૨૭૦ જોઇ એવી જંગની ફરેલી વલાંણ,
થયા સહુ દુઃખી ઇરાંનીયાંન.
સૂણી શાહ કચ્છેખુશરૂના સુખાંન,
ગોદરેજ, ગુરગીન, મિસલ પવાંન.
મલી સંગ લશ્કર ઇરાંની તમામ,
કસીને કમર, ઘેરી દાલ હાંમ.
ફરીખુર્જ અને તુસ જોઇ કારોબાર,
નિકલિયા ફરી સહુ જંગને દવાર.
મગર સાફ રૂસ્તમે કીધી મના :
“તમે હિયાં રહો, દુશ્મન છે ઘણા.

સૂણો ઓ દિલાવર, સૂણો નેકનાંમ,
તૂરત જાવો મયેદાન, પકડો લગામ.
જાવો ત્યાં ફરાંમર્જ ઘેરઇ ગયો,
નથી કોઇ સાથી કે સંગો રહ્યો.
હાયાં ને બાયાં છે લશ્કર હજાર,
આગળ ને પાછળ, પયેદલ તતાર. ૩૨૫૦
લડો તમ સિપાહો, જંગી દલેર,
લડો આ જંગે, ઘેરી દાલ કહેર.
ફરાંમર્જ ઘેરઇ ગયો વાટમાં,
છે સાથ કચ્છેદો હવાલાતમાં.
લડો તમ ઇરાંની, શું જોયા કરો,
અચાવો ફરાંમર્જ, યા તમ મરો.
કરો સર હરએક તૂરાંની કલમ,
લડો જ્યાં તક છે જીગરમાહે દમ.
ખેંચાંને સમશીર, તીર ને કમાંન,
અચાવો ફરાંમર્જ રોશન રવાંન. ૩૨૬૦
કિધો કચ્છેદ ખરજેર આંધી કમંદ,
ગળાંમાં છે ફાંસો, બાજુઓ અંદ.
મહેદે જઇ કરો તમ ઇરાંની દલેર,
રખે લીધે ખરજેર, છુટીને વેર.
નહસાડો તૂરાંની કરી બુલધાંન,
અચાવો ફરાંમર્જ જંગી જવાંન.”

જવું ત્યાં તમેએ હરગેજ નહી,
તપાસો લશ્કર તમે હિયાં રહો.”
બલાવી કહ્યું રૂસ્તમે ભાધને :
“મહેદે કર ફરાંમર્જ તું જાઇને. ૩૨૮૦
ફરીખુર્જ અને તુસ રેહશે હિયાં,
જરૂર તહારી, છે બહુ તિયાં.
પડ્યો મામલા છે બિકટ બહુ થઇ,
આસાંન કર જલદ જંગે જઇ.
ફરાંમર્જે ખરજેર કિધો કચ્છેદ છે,
આ તૂફાંનનો ખસ એ ભેદ છે.

૩૨૯૦ ઘેરી ફરામજી ચોમેરથી,
જામર જંગ કરશે, અતી કેહેરથી.
ફરામજી ઉપર ઘસારો કરી,
મૂડાવા ચાહે ધરજીર લડી.
અગર કેહી અરજીર પાછો છૂટે,
સમજ કે નસીબો પાછો રૂઠે.
એ છૂટશે તો લડશે જામરો ફરો,
ખરાખી ખવારો થશે આપરી.^૧
નથી કોઇ જંગે ધરાંની જવાંન,
કરે જેર અરજી લડી અંદીવાંન.
મને કોઇ કોણ છે ધરાંની દલીર,
લડીને કરે જે અરજીર અસીર.
હું જોઇ રહ્યા છું શરમાઇને,
૩૩૦૦ પડ્યો છું અખળ થઇ, ગમ ખાઇને.

લડી નાહ શકતો હું કેમે કરી,
ગયો મામલો છે બિલકુલ ફરી.
તેથીજ કહું છું તું ભાઇને,
તૂરત જા મયેદાંને તું ધાઇને.
દરદ હાથ અંદર દુઃખદાઇ છે,
છતે રૂસ્તમે આજ રૂસવાઇ છે.
ચૂંટી લે સવારો તું દસ હજાર,
મદદ કર ફરામજી, જઇને ઉગાર.
છૂટે નહીં અરજીર ખુબ ધ્યાન ધર,
થશે કુલ મુશ્કીલ, ફરી અદતર. ૩૩૧૦
અરે ભાઇ સંભાલી કરજે એ કાંમ,
ફતેહમંદ બની પાછો ફર આ મૂકાંમ.”

* * *

જવારેહનું લશ્કર લેઇ તુરાની લશ્કરથી ઘરાઇ ગયલા ફરામજીની
મદદે જંગના મયેદાંનમાં જયું.

૩૩૨૦ કિંધું નામ ચઝદાં જખંપર ધરી,
જવારેહ નિકલ્યો તૂરત તે ઘડી.
લઇ સાથ સીપાહ ઝટ દસ હજાર,
જવારેહ ગયો વીજ સમ નામદાર.
કિંધી તેણે હાયાં 'ને ખાયાં નજર,
દિહું ખુબ લશ્કર તુરાંની જામર.
આગળ 'ને પાછળ સિપાહ સવાર,
ઉભેલા હીઠા બની ખુનખાર.
કરી અંધ ખુબ તંગ અરજીર તન,
જકડી કમંદે હતી ગરદન.
જકડઇ જમીન પર અરજીર પોલ,^૨
પડેલો હતો તે બનીને ખજલ.^૩
કમંદ સંગ કેહી ધરી હાથમાં,
લડવા ફરામજી પડ્યો વાટમાં.
ધરી ધુન ધુજી જોઇ ચારોપાસ,
કદમ હર કદમ પર દિઠો તેણે નાશ.
કજ્જ તેની પાછળ, કજ્જ સાંમને,
૩૩૩૦ કજ્જ તેની હાયાં 'ને ખાયાં કને.

સમો જોઇ સાંમો તે ડરીયો નહી,
ડરીને તે પાછળ ફરીયો નહી.
જોઇ હાંસે-મયેદાં, વમાસન કરો:
“ઇલાહી આખર આવી ખરી.
અજલ મારી હોય તો નહિ હું ડર,
મગર કેહી અરજીરનું શું કરું?
અગર જાય છુટી એ મયેદાંનમાં,
ફના કરજે પરવર મને આંનમાં.”
છે લાજમ 'મરીને જીવવું' સદા,^૪
સિવા જીંદગી એ મને નારવા.” ૩૩૪૦
મનન એમ કરીને કિંધું એવું કાંમ,
રખસને હવાલે કીધી લગાંમ.
એક હાથ કએહી કમંદ પકડી,
બિજે હાથ શુરઝ લીધો ધરી.
ધૂંમાવી હવામે ખુબ જોરથી,
લડતો ફરામજી વિના શોરથી.

* * *

જવારેહનું ફરાંમર્જની મહદે જવું.

૩૩૫૦ જોઈ એવી હાલત, ખલાગત જાન, લડો તમ જંગે, ધરી હાંમને,
 રગ રગ ઉકલ્યું જવારેહનું ખૂન.^૧ અચાવો ફરાંમર્જના કાંમને.
 દિશે મામલો બહુ દાણુર અતી, જાવો ફેવો જંગી ઘેરધ ગયો,
 કબ્જ સર ફરાંમર્જ ધુમતી હતી. હજારોની વચમા લડી છે રહ્યાં.
 વિચારી લિધું પાવ તેણે પલક, ધરાંનીઓ તોડો દુશ્મન-સફ,
 ન રહેશે કિયાંની કિરત આ ખલક. નહસાડો તૂરાંની સમશીરથી,
 ફરાંમર્જ ઘેરધ ગયોછે તમામ, મરે નહિ તો મારો તમો તીરથી. ૩૩૭૦
 દિહું તેણે મુશ્કીલ હવે તેનું કાંમ. નહસાડો લડી શસ્ત્રની ધાકથી,
 જોઈ એવી હાલત જંગે જ્યાર, કરો પાક ફૂંનિયા એ નાપાકથી.
 ગરમ ખુબ કીધું કિનાનું ખઝાર. વિખેરો લડી ખુબ દુશ્મન દલેર,
 પૂકારી લશ્કર કીધો હુકમ : થશે સૂરખરૂ જેમ ખુરશેદ ચહેર.
 વિધો તીરથી દુશ્મન દમ-ખ-દમ. આગળ ને પાછળ મારી મરો,
 ૩૩૬૦ કરો આ મયેદાંને સહુને દફન. રસ્તો ફરાંમર્જ માટે કરો.
 અગરજો ફરાંમર્જનું ધ્યાન છે, પડો મારી પુઠે થાડા સવાર,
 સમજો ચમન 'ફઝ-મયેદાં' છે. હું જાઉં છું હિયાંથી હવે પેલી પાર.
 પૂકારો ધરાંની ચઝદાંનું નામ,
 કરો તમ નાખુદ દુશ્મન તમામ." ૩૩૮૦

જવારેહના એવા હિંમત ભરેલા સખુનો સાંભલી, તેનું તમામ લશ્કર, પોતાના નોકદાર નેન્યા સાથે ફરાંમર્જને અચાવવા, અને તેની આસપાસ ફરી વલેલાં તુરાંની લશ્કરને વિખેરી નાખવા, તેમની ડાહી અને જમાણી પાંખ ઉપર અકદમ ધસી ગયું, અને જોતાં જોતાં તેમની જોરાવર સફને વિખેરી નાખવામાં ફતેહમંદ થયું. ખીબ્બ હાથ ઉપર જવારેહ પોતાના માનીતા સુનંદા સતારોની સાથે, તુરાંનીઓ ઉપર તુટી પડી, પોતાના ભારી શુરજે, જે કોઈ સાંભે આવતો, તેને તે સુરવીર પેહલવાં બેઘડક જમીનદોસ્ત કરતો ગયો.

જવારેહની આવી ઝુનુની લડાઈથી તુરાંનીઓ હેબતી જઈ મયેદાંનમાં પોતાના જાન અચાવવા ખાતર નાહસ ખાગમાં પડ્યા, અને વિખરાઈ જવા લાગ્યા. એવી રીતે ધરાંનીઓના નેન, અને શુરઝથી તુરાંની લશ્કરની મોહટી ખુતારી થઈ, અને દીલાવર ફરાંમર્જ પોતાનો રસ્તો ખુલ્લો થાયેલો જોયો. જ્યારે બહાધુર જવારેહે ફરાંમર્જને આગવ વધતો દુરથી જોયો, ત્યારે તે પોતાનો ઘોડો વીજલીની ઝડપે દોડાવી ફરાંમર્જની આગલ જઈ પુગ્યા, અને તેને કહ્યું.

૩૩૯૦ ઉપટાવી ઘોડો જવારેહ પાસ, સપુરદ મને તારો કચ્છેદી કરે,
 વિજ વેગ પોંહુચ્યો ફરાંમર્જ પાસ. તો બેશક ખૂદા તારી મૂશ્કીલ હરે.
 તૂરત જઈ બોલ્યો : “ઓ જંગી જવાન, હું લઈ જાઉં ખરજેર. સંભાલથી,
 ખૂદા તું ને રાખે સહા શાહમાન. થશે મૂકત તું આએ જંગલથી. ૩૩૯૦
 લડી મેં ઘણાકો કિધા ખાક છે, હું લઈ જાઉં કચ્છેદી, શાહની ફૂજુર,
 મહદગાર તારો ખૂદા પાક છે. તું કર કુલ દુશ્મન લડીને દુર.

અગલમાથો છોડી મને દે કમંદ,
કરશ કાંમ હું તુંજને મન પસંદ.
હવાલે અરજી કરશ રસ્તમ,
તું કર ના અરજી વિશે કાંઈ ગમ.
વિખેરી મેં તોડી કિંચી સાફ સફ,
હવે તારો રસ્તો છે આ તરફ.

મગર જંગ હજી છે અધૂરું રહ્યું,
સમજ ના એ કાંઈ પુરું થયું. ૨૪૦૦
હવાલે મને આએ અરજી કર,
પછી જઈ હોમાન સાથે તું લઉ.
લડી છોડતો ના હોમાનને,
જવા ના દેતો તું પીરાનને.

ફરાંમજે અરજીને ધરાંની લશ્કરમાં લેઈ જવા જવારેહને સપુરદ કરવો.

(અરજી રાહમાં છુટી નહિં જાય તે માટે ફરાંમજની કાળજી.)

૩૪૧૦ ખૂશીથી ફરાંમજે દીધો જવાબ:
“લલે તું અરજી લઈ જા સિતાબ.
છે મૂશકીલ મારગ સંગરાંમમાં,
રખે જાય છુટી અંજામમાં.
હજી જંગે ભમતો હોમાન છે,
વહી તેનો સંગો પીરાન છે.
સવારો ભમતા અહિં-તહિં હશે,
નજર જે પડી તો પછી શું થશે.
હજી કહેર જંગનો કહાં કમ છે,
મને આએ અરજીરનો ગમ છે.
લઈ જા ખૂશીથી અરજી સંગ,
મગર એ ખૂશીનો રખે થાય ભંગ.
રહેજે તું જોતો કદમ-હર કદમ,
ન ફેરવતો અરજી પરથી ચશમ.”

નજર તારી પલસર રખે ચુકતો,
રખે તું કમંદને ધિત્રી મુકતો. ૩૪૨૦
નલસવસ રહેતો રખે તું જરી,
ખલાગત અરપા થશે ગમભરી.
મગર એને સંભાલજે જાનથી,
તપાસી તું લઈ જા મયેદાંનથી.
સપુરદ કરજે તું રસ્તમને,
ખૂશી થઈ ભુલશે તે ગમને.
કેહજે પાદરને મહારા સુખન,
કે આપે ન કોઈ એને દુખ કે મહન.
પૂરે એને કોઈ ખાસ જાનદાંનમાં,
ઇફાજતથી રાખે પુર માનમાં. ૩૪૩૦
હવે આ કમંદ લે તું હાથમાં,
નિગાહખાંન તારો ખુદા વાટમાં.”

* * *

જવારેહ કએદી અરજીને લડાઈના મયેદાંનમાંથી પાદશાહ

કએખુશર આગલ લઈ જયું.

૩૪૪૦ જવારેહ સર પર ઉડાવી સૂખન,
ધરી હાથ મજબૂત તેણે કમંદ.
ખાદબ કિંચી તેણે સાજુત રિકાબ,
તપાસી જોયો રણનો હિસાબ.
દિહું તેણે મયેદાંન ખાલી તમામ,
જ્યાં પર ધરી તેણે ચઢાંતુ નામ.
ઉપડાવ્યો ઘોડો, મજબૂત હાથ,
ઘસડાવ્યો અરજી ઘોડાની સાથ.
ઢેકા ને ઢળીયા રસ્તે હજાર,
અફડાતો ઘસડાઈ અરજી અપાર.

ઘડીમા તે ઉછળીને પડતો હતો,
ઘડીમા પછડઈ ખખડતો હતો.
ઘડીમા ભચડઈ ફફડતો હતો,
ઘડીમા મરડઈ તફડતો હતો.
ઘડીમા ખરડઈ ઝઝરતો હતો,
કાદવ ને કિચમા સખરતો હતો.
જખમ તન-ખદન પર આલા હતો,
પગો હાથ ઉપર છાલા હતો. ૩૪૫૦
જખમથી ખહુ ખૂન અરતું હતું,
અગનથી ખદન ખહુ અરતું હતું.

હતી તાંગ હાલત અતી ખીશિયાર, | અફરાતો ઝીકાતો રરતે અપાર,
નહિં કોઇ તેનો હતો ચારગાર. | જખમ બહુ બહન પર થયા ધારદાર.

અરજેરની કચેદી હાલત ઉપર અફરાસીઆખનો વિલાપ.

ન્યારે હડાઈના મયદાનમાં પેહલવાન બંનેર ફરામજની તાથમાં કચેદ થઈ પડ્યો,
અને જવારેહે ફરામજની મદદે જઈ તુરાંની લશ્કરને વિખેરી નાખી, ફરામજના હાથમાંથી કચેદી
અરજેરનો કળકો પોતે લઈ, તે ધરાંની લશ્કર તરફ અરજેરને ખુવારી ભરી રીતે ધસડી લેઈ
જતો દુરથી અફરાસીઆખે પોતાના લશ્કમાંથી જોયો, ત્યારે તે ધણોજ નાસીપાસ થઈ અર-
જેરની હાલત ઉપર અફસોસ કરવા લાગ્યો.

જોઈ હાલે-અરજેર અફરાસીઆખ, અજબ હોશ તારી, અજબ તારી હાંમ,
હૂખી થાયો દીલથી, બહુ બોહસાખ. અજબ ઓ અરજેર કિધાં તુંએ કાંમ.
જોઈને થયો તે અતી નાસિપાસ, અજબ જોર તારું, દિલાવર ફલેર,
૩૪૬૦ હતી તેની અરજેર પર જંગ-આસ. અજબ મારી દરબારના ઓ ઝવેર. ૩૪૮૦
મગર આસ તેની ફના થઈ ગઈ, રહેતે જો જંગે તું એ નેકફાલ,
પડ્યો જઈ અરજેર કચેદી થઈ. તો બેશક રસ્તાં મનો કરતે નિકાલ.
રડી આંખ બંને આંસુ ભરે : રડ્યો હાય મારી શાહ સરતાજ,
“હવે તારી જોડી મને કહાં જડે.” બન્યો આ બનાવે, તે લાઇલાજ.
ધરી હાંમ લડ્યો, જીવપર કરી, મલી આસ તેની કુલ ખાકમાં,
રખે જાય દુશ્મન હાથે મરી. જલી તન તેતું રહ્યું આગમાં.
કિધું જંગ એવું ન કાઇખી કરે, રડી આંખ આંસુઓથી ભરી,
નરવર ધરાંનીઓ, તુંજથી ડરે. કહ્યું એમ પીરાંનને કરગરી :
બગલમાં ઉઠાવી લિધા પેહલવાન, “અનધારી આફત આવી પડી,
૩૪૭૦ એવો તું મારો જંગાં જવાંન. કરી નહીં શકતો કંઈ આ ઘડી. ૩૪૯૦
થયો જોર તુંથી રસ્તમ દલીર, હતી આસ મનમે કંઈકંઈ ભલી,
એવો તું મારો વીકરાલ વીર. મગર ગઈ મુરઝઈ, ઉમેદ-કળી.
નહિં તારી સાંની મય કોઈ આજ, થઈ આસ નાબુદ, ન હસ્તી રહી,
એવો તું મારો ગરહનફરાજ. હવે ફકત બાકી નિસ્તી રહી.
જમાનાએ જીજી ન તારી કદર, મગર આસ હજીખી છે હાથમાં,
રખે થાય ધરાંન, તહારી કબર. સિતાખીથી પોંહચી તું જા વાટમાં.”

અફરાસીઆખે અરજેરને જવારેહના હાથમાંથી છોડવવા

પીરાંન સાથે લશ્કર મોકલવું.

“કહું વાત પીરાંન સૂણ ધ્યાનથી, | કળા આવી અરજેરને સર ચહડી,
હવે બેચ સમશીર તું મ્યાંનથી. | એ ગમ કેમ સહું હું હવે દમ ભરી.
નવી આ બલાગત છે સર ઉપર, | સિતાખીથી જઈ પુગ લશ્કર સાથ,
૩૫૦૦ અચાવી લે બટ જઈ રશ્કેકમર. | છોડવી લે અરજેર, ભીડીને બાથ.”

પીરાંન વજરનુ અરજોરને છાડવવા મયેદાંને જવું.

૩૫૧૦ કહ્યું એમ પીરાંને શાહને નમી :
“ખૂદા દુર કરે તારી રંજે-ગમી.
હું લઈ જાઉં મૂજ સાથ નામી સવાર,
ઘેરીને રોકું તે નાખકાર.
હું રોકી રહામે ના દેઉં જવા,
ગૂજારું જૂલો-સિતમ હું નવા.
છિનવી લઉં અરજોર, કાપી કમંદ,
કરું કાપી ખૂલ્લા અદન તન અંધ.
નમી તારો અંદો રજા ચાહે છે,
મને તે ખૂદાવંદની સહાય છે.”

* * *

ધરી સુર પીરાંન પડીયો અહાર,
લિધું સંગ લશ્કર ઘોડે સવાર.
તરત પુઠ પકડી જીગર જાનથી,
નિકલ્યા સહુ કોઈ ખુબ ધ્યાનથી.
લિધા સાથ નેજા, તીર ને કમાન,
અની સહુ તૂફાની, થયા મસ્તાન. ૩૫૨૦
જમને ઘેરી જવારેહની રાહ,
ઉભા સામે રોકી, તૂરકી સિપાહ.
ચહડાવી નયેનો, મગજે ખૂમાર,
પિરાંને કહાડ્યો સુરજ અહાર.
લશ્કરે લીધી તીર ને કમાન,
ઉભા સામે ટાંકી પીરો-જવાન.

જવારેહનું લડાઈના મયેદાંનમાં ઘેરાઈ જવું.

(કિરતીને ખાતર જવારેહનો ગમ.)

૩૫૩૦ જમાનાની ગીરદેશ, અજબ રંગદાર,
કરે છે હરચંદ નવરંગ અહાર.
અજબ છે કરમ, ને કરમનો ભરમ,
રહે ગુમ હરદમ, ભવિષ્ય બેરહમ.
જવારેહ લઈ સાથ અરજોર સંગ,
જતોતો નિરભય અની ચુલરંગ.
ઉમેદ તેણે કંઈ કંઈ દોલમાં ધરી,
મગર તે પલમાં ખોટી પડી.
એકાએક જોઈ ધાડ દશમન તની,
ગભરાઈ ગાફેલ ગયો તે અની.
‘અગર કેદી અરજોર છિનવી જશે,
તો મારી કિરતી તબું શું થશે.
શરમથી નિયું સર, પડશે જમીન,
ખેજાલત એ ખમશે કેમ કમતરીન.
૩૫૪૦ એ જીવનથી બેહતર મરવું થશે,
એ દરદે-નામોશ સખરવું થશે.’
જોઈ લઈ ગરદીશનો આ ભરમ,
રડીયો જવારેહ, કુટી કરમ.

‘નથી કાંઈ ઇલાજ, કે કંઈ દવા,
ખૂદા આ સિતમ મુજપર નારવા.
અજબ કમનસીખીનો આ રંગ છે,
ખેજાંના પવનથી થયો ભંગ છે.
તનાંહ છું પડેલો, હિયાં લાજવાખ,
થશે આ જગે, મારી મિટ્ટી ખરાખ. ૩૫૫૦
મરું તો મૂખારક મને છે મરણ,
મગર છોડું અરજોર, મને નાપસંદ.’
જોઈ હાલ રણનો, જોઈ દશમન,
જવારેહ જોઈ નસીબની ચલન.
નજર સામે દૂનિયા થઈ અંધકાર,
અજલને દોઠાં કરતી પૂકાર.
ખોલ્યો તે મનમાં ગમ ખાધને :
“રખે જાયે કિરતી ખતમ થાધને.
હવે મોત મારું નક્કી થશે,
મને મારી અરજોરને લઈ જશે. ૩૫૬૦
ખૂદાવંદ હવે છે બેહતર મરન,
કર આએ મયેદાંન મારું કફન.

કમ્લનો જો કે મને ડર નથી,
મગર નામોશી બહુ ખૂરી છે અતી.”

ફ્રાંમર્જ અને હોમાનનું જંગ. ધરાંનીઓ અને તુરાંનીઓ વચ્ચે નવી લડાઇ.

ન્યારે એક હાથ ઉપર ફ્રાંમર્જના હાથમાંથી દીલાવર ખરજોરને જવારેહ ઈરાંની લશ્કર તરફ લઈ જતો હતો, અને રાહના દરમ્યાનમાં પીરાંનના લશ્કરે આવી તેને ઘેરી લીધો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર દીલાવર ફ્રાંમર્જ પોતાના બંદીવાન ખરજોરને પોતાના નામવર કાકા જવારેહને સ્વાધીન કરી, તુરાંની લશ્કરને જંગના મયેદાંનમાંથી નહસાડી નાખી કરવાના કાંમમાં શેકાવા લાગ્યો. પણ તેવામાં તુરાંની પેહલવાંન-હોમાંન, પોતાના લશ્કર સાથે અચબુચ દોડી આવી ફ્રાંમર્જની સામે જાહેર થયો, અને કીનાના બજારને એકદમ ગરમ કરી, ફ્રાંમર્જને ચારોગમથી ઘેરી લેઈ, તેની ઉપર તે હુમલો કરવા લાગ્યો.

૩૫૭૦ બિજા હાથ ઉપર જંગને દવાર, હતો છલ-કપટનો નવો છલકાર. લઈ સાથે લશ્કર તૂરકી મહાંન, હોમાંન દોડ્યો વિજલી સમાંન. ઘેરી ફ્રાંમર્જ મયેદાંનમાં, ઉભો ખુશ થાતો અરમાંનમાં. આગળ 'ને પાછળ લશ્કર તૂરાંન, લાગ્યો તે કરવા બહુ બહજખાંન. ન છટકી શકે, નહિ નહાસે જરી, ફ્રાંમર્જ જોઈ રહ્યો ઠરઠરી. જોઈ ખુદ સરજત, થયો દીલશિકન:^૧ “ખૂદા શું થવશ, આ જગે હું ફરેન. અએ ગરદીશ, સિતમગર અમે-બલંદ,^૨ મને મોત ખાતર શું કીધો પસંદ. રહ્યો આ જગે શું હું મરવા થકી, ૩૫૮૦ ફના આ જગે મુજ થશે અંદગી.” જોઈ આ હાલત થયો દર્દનાક : “બેશક થવશ આ જગે હું હલાક.

ધૂમે છે સરપર સરજત ઘટા, બચાવી મને લે ખારે-ખૂદા.” પૂકારી બોલ્યો: “અરે બદશિકત, શું આ તારી લડવાની છે રીતસાત. લઈને નિકલ્યો તું લશ્કર સિપાહ, મને ઘેરી રોકી લિંધી મારી રાહ. તું આવ્યો હિયાં લશ્કર લઈને હજાર, હું એખલો છું, હિયાં નિરધાર. ૩૫૯૦ શું એકેક ધરાંનીને, તૂરકી હજાર, હરી બચ જંગે, બની ખુનખાર. લડવાની તુંજમા અગર હાંમ છે, આ લશ્કરનું મયેદાંન શું કાંમ છે. અગર તૂંને લડતુંજ છે મુજ સાથ, તો આવી જા લઈ તારો ગુરમ હાથ. અગર હાથ સમશીર જો હું ધરૂં, તો સર તારૂં પલમા કલમ હું કરૂં. નહિ એક સિપાહ તારો જીવતો ફરે, લડી તરફડી લહુ અદર મરે.” ૩૬૦૦

હોમાંને ફ્રાંમર્જને જવાબ દીધો:

“અએ બહાધર ફ્રાંમર્જ, ઓ નેકનાંમ, બની ખાવશે કાં બને બેલગાંમ. તપે કાં તપીને, ના થા ગરમ, થશે એક દમમાં, હવે તું નરમ. સૂણી થા હૂશીયાર, ઓ સુરવીર. હું નામે છું હોમાંન, તૂરકી દલીર. થશે જંગ ફેવું, હવે જો જરી, કબૂ તારી કરશે, હવે રહેબરી.

કરી જેર ખરજોર, કીધો બંદીવાંન, મગર છુટશે તે પલકે દરમિયાંન. ૩૬૧૦ અધીરો પડે કાં, જરા ધીર ધર, ખખર શું તને છે, ઓ બેખખર. તું ખરજોરને પકડી છકી જાય છે, હવે જો મયેદાંને શું થાય છે. કરી કએહ ખરજોર, ન કીધો વિચાર, ગરમ તુંએ કીધું, કિનાતું ખજાર.

હિંસે છે તું જીવથી, ગયો છે ધરધ,
કળ સાથ તારી, થશે આશનંધ.
મલી છે હમણાજ, તાજી ખખર,
૩૬૨૦ કે ખાવરથી આવે છે લશ્કર જખર.
નવું છે લશ્કર, તમામ એક લાખ,
કરીશું મલી સંગ, ધરાંન ખાક.
લડીશું હમો સહુ, જીગર-જાંનથી,
છોડવીશું અરજોર, જીન્હાંનથી.
અએ ગાફેલ સાંભલ, કહું ધન્ટેખાખ,
નિકલ્યો છે મયેદાંને અફરાસીઆખ.
ગયો છે તે લડવા, જવારેહ સાથ,
હૂં ઘેરી ઉભો છું, હિયાં તારી વાટ.”

* * *

નવી આ આકૃત ભરેલી ખખર,
ફરાંમર્જ સૂણી થયો બેસખર. ૩૬૩૦
ફિકર તેને હિલમાહે એવી પડી,
જવારેહ રખે જાય જંગે મરી.
થશે જંગ બેશક, અરખા ફેસાહ,
થશે ધુલ મહારી ખાદ-એ-મૂરાહ.
રખે થાય અરજોરનો છુટકાર,
રખે જાય છિનવી, ખૂરા ખટમાર.^૧
ફરાંમર્જ સૂણી ફાલ ખાધ ગયો,
ધુંજી ધાસ્તીથી ડઘાધ ગયો.
રખે થાય જંગે, જવારેહ ખતંગ,
રખે છુટી નહાસે, અરજો પિલંગ. ૩૬૪૦

એક હાથ ઉપર જવારેહને બંદીવાંન અરજોર સાથ તુરાંની લશ્કરે ઘેરી લીધેલો જ્યારે ઈરાંની લશ્કરે દુરથી જોયો, અને તેજ રીતે ખીજ હાથ ઉપર, દીલાવર ફરાંમર્જને તુરાંની પેદલવાંન હોમાને પોતાના લશ્કર સાથ તેની આસપાસ ફરી બલી, તેને આગલ કે પાછલ હટવાની રાહ-બંધ કરી લીધેલી દુરથી જ્યારે પાદશાહ કબ્જેખુશારએ જોયું, ત્યારે તે પોતાના દીલમાં ધણોજ ઉઠાસ બની ચિન્તાતુર થઈ ગયો. તુરતજ તેણે ક્રાંતાના જોશમાં આવી નગારાંનો ડંકો વગાડવાનો હુકમ કાઢ્યો, અને પોતાના બે નામીયા પેદલવાંનોના બચાવમાં બહાર પડવા માટે પોતાના લશ્કરને તાકીદનો હુકમ કાઢ્યો, અને પોતે પોતાના શાહી હાથી ઉપર સવાર થઈ, લડાઈના મયેદાંનમાં હુશલે જવાની તે તઈયારી કરવા લાગ્યો.

પાદશાહ કબ્જેખુશારેને એની રીતે હુશલે જવા માટે તઈયારી કરવાની તજવીજ કરતો તેના લશ્કરે જોયો, ત્યારે ઈરાંની લશ્કર પણ ઝનુની બની દીલાવર ફરાંમર્જ અને પેદલવાંન જવારેહને બચાવવાની નેમથી, એકદમ મયેદાંને ધસી બાહાર પડ્યું, અને એ રીતે બંને ખાજીના લશ્કરો વચ્ચે એક જળદરે જંગ મયેદાંનમાં અરખા થયું.

ધરાંનીઓ અને તુરાંનીઓ વચ્ચે જાગેલું મોહુડું જંગ.

કંમર તંગ કરીને પડીયા બહાર,
ધરાંની તુરાંની લશ્કર સવાર.
ધરી દીલ માહે ઉલટ ને ઉમંગ,
સજ્યો તન ઉપર અસ્ખાબે-જંગ.^૨
કરનાયા, ભુંગલ, સરનંધ અવાજ,
સૂણી લશ્કરોએ ધરી દીલ ઝાંજ.
કિધી કુચ રણમે સાલાર^૩ સંગ,
નસીબો દેખાડે નવો કાંધ રંગ.
કસી તંગ કંમર, ધરી હાંમને,
૩૬૫૦ જખાં પર ખૂદાના લિધું નાંમને.

બચાવા બહાધર બે નરપતી,
ઉઠાવી માથે ધરતી હુતી.

* * *

થયું જંગ જારી, જાલંમ જજીન,
કપટ ને કિનાતું ધરી દીલ ઝનુન.
સિપાહ સંગ લશ્કર ને ઘોડેસવાર,
પડયા સહુ મયેદાંન થઇ ખૂનખાર.
ધરતીખી ધુંજી આજેજ બની,
જમીન ખાક લહુથી બની રંગની.
લોઠોના પહાડો ને જખમી ખરાડ,
સૂણી ધરતીનાખી જીગર બેકાર. ૩૬૬૦

ગગનપર ઘટા છાંધ કાલાશની,
ખૂશી થાઇ ખાએશ ખંત્રાસની.^૧
ફરાંમર્જ નેધ ફરાંમોશ થયો,
ઉડી હાંમ બેફાંમ થાઇ ગયો.

* * *
કતલ ચાલી કાતીલ, અતી ખીરીયાર,
લડે બેહુ લશ્કર, દિમાગે ખૂખાર.
મળી ખંને લશ્કર, એકએક સંગ,
લડી એક બિજાને કરતા ખતંગ.

૩૬૭૦ મચી મયેદાંને જંગી લડઇ,
સવારો ગયા કંધ હજારો કપધ.
દિસે હર જગા પર ગએખી કહેર,
લોઠોના હગલા, લાડુની નહેર.
ધજે કંપી ધરતી, વિલાપે ગગન,
હતો તે ગોચા, કયાંમતનો દન.
નેધ હાલ દુરથી બેજન દલીર,
રૂપવંત, ખળવંત ખરો બેનજર.

* * *
નેધ તે દલીરે આવો અલમ,
રગ રગ થયું લાડુ તેનું ગરમ.
પૂકારી પિલંગ સમ, મારી ખરાડ,
૩૬૮૦ ધરી હાથ ગુરજ પડીયો ખહાર.

બોલ્યો: “સૂણો સહું ગોદરેજીઆન :^૨
“પડો મારી પાછલ સહું પેહલવાંન.
લગાડો દુશ્મન કપાલે કલંક,
મરે તક મીઠે નહિ તેનો રંગ.
લડી સહું ગારત^૩ તૂરાંની કરો,
જરાખી મરવા થકી ના ડરો.”

* * *
નિકલ્યા મયેદાંને નામી સવાર,
ધરી હાથ નેજા, ગૂરજ ભારદાર.
પડી ખાહર બેજન સાશુત રિકાખ,
મગર તેણે હીઠો અફરાસીઆખ. ૩૬૯૦
પૂકારી બોલ્યો જોતાંજ જવાંન:
“અએ શહે તુરાંન; એ ખદગમાંન.
આ હુમલાથી શું તું મગરૂર છે,
હેમાકંત જગે^૪ તારી મશહૂર છે.”
નથી તુંજમાં કંધ અકલની હવા,
તું લાવે છે લડવા હરીફા નવા.
તું ચાહે છે ઉંચકી જવા ખંદીવાંન,
મગર તોડું તારા મનનું ગુમાંન.
તું સમજે છે એમાં શું મરદાંનગી,
ચખાડું તૂને હું પરેશાંનગી.” ૩૭૦૦

બેજને અફરાસીઆખ સાંમે લડાઇ માટે પુકાર ઉઠાવ્યો.

“અફસોસ, ગજબ છે તારી ચલન,
પડો કેહર તુંજ પર ચખે-કહન.
જરા કર નજર જે મયેદાંનમાં,
કતલ થઇ ગયા કોણુ ચોગાંનમાં.
કંધએક માતા નપુતી^૫ થઇ,
સપુતો તેમના ગયા છે વહી.
કંધ એક જગે મુવા છે પેદર,
રડે ખાળ-બેટા, તૂને નહિ કંદર.

કંધ એક બેહનો, રડે લાઇ વન,
કહે કોને હીધાં તેમને કંફન. ૩૭૧૦
રડે કંધક મોહરદાર મારી પૂકાર,
મુવા હીલજાંની ખસમ હીલદાર.
એ સહું કમનું તું મુળ છે,
મગર તારે મોહોડે સદા ધુલ છે.
આ જગે જે જે થયાં છે મરણુ,
થશે તુંખી એક દન મરણુને શરણુ.

જવારેહે અને બેજનનો જંગના મયેદાંનમાં મીલાપ થયો.

ખહાધુર બેજન, ગોંદરેજીઆની પેહલવાંનો અને લશ્કર સાથ જંગના મયેદાંનમાં
પોતાનો ઘોડો ડપડાવી અફરાસીઆખની રૂબરૂ જઈ, તેને આવી રીતના સખુનો ખુલંક અવાજે
સંભલાવી રેહો હતો, તેવામાં તેના ખુલંક અવાજનો પુકાર મયેદાંનમાં જવારેહના.

૧ ખંત્રાસની યાને શયતાંની. ૨ ગોદરેજીના સલલા દીકરાઓ અને તેના લશ્કરને બેજને કહ્યું. ૩ ગારત યાને ફના. ૪ જગે યાને જગતમાં. ૫ મશહૂર યાને નખીતી છે. ૬ નપુતી યાને દીકરા વગરની

કાંન ઉપર જઇ પુગ્યો. બેજનનો અવાજ જવારેહે તુરતજ પીછા-ચો, અને પોતાની આસપાસ નજર કરતાં, તેની નજર બેજન ઉપર પડી. આવી કટોકટ વખતે, બેજનની ઉપર જવારેહની નજર પડતાંજ, તે ધણોજ ખુશી થવા લાગ્યો, અને પોતાની નિરાધાર હાલતમાં જ્યારે તેણે ભેયું, કે બેજન તેની મઠદે ગોદરેજ્યાંની લશ્કર અને પેહલવાનો લેઈ મધેદાનમાં આવી પુગ્યો છે, ત્યારે જવારેહે તેને ખુલ્લું અવાજે પુકાર કરી પોતાની તરફ બોલાવ્યો.

જવારેહે બેજનને જોઇ કહ્યું.

૩૭૨૦ પડી જેવી બેજન ઉપર નજર,
જવારેહનું ખુશીથી ખિલ્યું જીગર.
કહ્યું તેને જોતાંજ ખુશી થઇ :
“ઓ જંગી તું અરવજત આવ્યો અહીં.
જરા લે તું સંભાલીને આ કમંદ,
પડ્યો છે અંધાધ અરજોર શરન.
ભની છે જંગની જગા ભારી તંગ,
નવો શું હેખાડે છે આત્માન રંગ.
ટલે મારે સરથી એ જોખમ અગર,
હેખાડું દૂશ્મનને સમશીર હુંજર.
ઘટા આ અખરની સિહા હું કડું,
મડું ચા તો મારું, ન જીવતો ફરું.
અગર લેઇ અરજોર હવાલાતમાં,
૩૭૩૦ લઇ જાય દરખારે તું રહાતમાં.
તો પકડી હું જંગે અફરાસીઆખ,
સજાએ પૂગાડું તે વેહશી કઢાખ.
ફના નામ નીશાન એનું કડું,
નસલ એની નાખુદ કડું, ચા મડું.
પકડ જલ્દ જંગી કમંદ હાંમથી,
કર કાંમ આસાંન પુર ફાંમથી.”

* * *

ધરી હાંમ બેજને પકડી કમંદ,
હતા જેથી આંધેલા અરજોર અંદ.

વિટાલી કમંદને ખૂબ દંડ પર,
ખાદ્ય જોતો ઉભો લશ્કર. ૩૭૪૦
કમંદને કરી કળ-ખ ખુબ જોરથી,
જોતો ઉભો મામલો તોરથી.
ધરી વિરલો જોમ, ચોગમ ફરે,
ઉભો જોતો બેજન, શું શું કરે.
ન જોતો તે આગળ કે પાછળ જરી,
ચહડે જોમ અનુન પર ભૂજંગ ધુધરી.
ગૂરજનો સપાટો જ્યાંખી ફરે,
અચુક તે તૂરત તરફડીને મરે.
ધરી ખાદ-એ-તુંદ તૂફાંની પિલંગ,
કિધું જવાર લશ્કર શાહી ખતંગ. ૩૭૫૦
પડી જીમ રણમે, દિસે નાશ નાશ,
દવાનો જવારેહ ધુમે ચારો પાસ.
છૂટીને જવારેહ ધસ્યો સિંહ સમ,
ધરી હાથ ચુરખ ધૂમે ચારોગમ.
અહિંથી હોડી, તહિં જઇ પડે,
તહિંથી આવી, અહિંખી લડે.
ન મુકે જે મલતું કોઇ વાટમાં,
વળી વેર જાતું વસુલાતમાં.
ધરી વેર કીનો ને દીલમાં અનુન,
જવારેહ રૂઠિયો મીસલ ખાદ-એ-તુંદ. ૩૭૬૦
નહિ કોઇમાં રહી તાબો-તવાં,
નહાહા તૂરાંનીઓ મિસલે હવા.

જવારેહ અને અફરાસીઆખ વચે જંગ-પેહલવાંન અરજોરને

અધીવાન તરીકે ધરાંની લશ્કરમાં બેજને લઇ જવું.

હવે છોડી ચુરખ સમશીર ધરી, | નજર દુર પડીઓ અફરાસીઆખ,
જોઇ ગયા સહુ દીલથી ડરી. | ચહડી અંજ તનમાં, અનુન બેહિસાખ.

૩૭૭૦ ઉપટાવી ઘોડો, ગયો તે ઘસી,
ન પરવા કિંવી, જાનની કંઈ કસી.
મલ્યા વાટમાં જે કતલ થઈ ગયા,
જરાખી ન કીધી, કોઈ પર દયા.
સફા રાહ મૂશકીલ, કિંવી એકદમ,
પૂરી કીધી મંઝીલ, અંતે ખતમ.
ઉભો જઈ સામે, તે વિકરાલ વીર,
ખની જંગની તે ઘડી યાદગીર.
સપુરહ ઘોડાને કીધી લગામ,
જમાનામે કીધું આશકાર કામ.
ઉઠી જીન પરથી થાયો ટટાર,
પૂકાર એક કીધો, મારી ખરાડ.
ખની લાલ આંખો, કિનાથી ભરી,
૩૭૮૦ બેઠ હાંમ દિલથી, ગયા સહુ ડરી.
તપાસી હિસાબ જીન 'ને રિકાબ,
ગયો બેઘડક પાસ અફરાસીઆખ.
ગાજી ગરજયો, તે બલવંત નર,
કંમરખંધ પકડીયો, જખર જીવતર.
ભરી દમ ઉડો, કોશેશ કરી,
ઉઠાવે જીન પરથી અધધર ધરી.
કસદ ખુબ કીધો ઉંચકવા થકી,
મગર રેલો જીન પર, સાજીત ટકી.
જવારેહ તનુ બેઠ ઝેરી ઝનુન,
૩૭૯૦ ઉકલિયું 'ફરાસીઆખ' જીગરમાહે ખુન.
ચિલ્લો કિનાનો ચહડાવી ભવે,
ખની બેઅદબ વાત અતી લવલવે.
કરી જોર જખડું, મિસલ એક પીલ,
કંમરખંધ પકડી વિના કાંઈ ધીલ.
ખેંચીને ઘસડે, એક એક તરફ,
લડે ખંને વિરલા, ન બોલે હરફ.
થયું કોઈનુંખી નસીબ નહિ સિહા,
બેમાંથી ના એક થયો રૂસવા.
ફરી બે હાથે કંમરખંધ ધરી,
૩૮૦૦ જહેમત ઉઠાવી રહ્યો જખરી.

કરીખ કીસમત થઈ જતું 'તું' બૂલંદ,
મગર થાયો ખરપા ખિઝાનો પવંન.
નમુહર એક અચખચ થાયો સવાર,
સિંહ સમ સુરો, પૂરો તાજદાર.
હતું નામ શિદ્દેહ જગત આશકાર,
હતો તે પ્યારો પિસર શેહરિયાર.
પિસર અનજીમનનો તે પ્યારો હતો,
દરખારે સહુ મન ન્યારો હતો.
પેદરનો હતો તે નુરે-ચશમ,
સિકલમાં સૂદર, દિયે માહ-સમ. ૩૮૧૦
બલમાં તે બલવંત સુરો હતો,
તૂખમે ફરીફુન પુરો હતો.
ઉઠાવી ચુરજ તે ઘસ્યો એકદમ,
ચાલું કરે દમ જવારેહ ખતમ.
મગર એક અચખચ બનિયો બનાવ,
પરોમાનીમાં તે થયો ગરકાવ.
કૂદી તેનો ઘોડો ઉભો થયો,
નહી કાણમાં તે જરાખી રહ્યો.
ચપકે દંધ ચમકિયો, ન આપી મચક,
ધપકે દંધ ઉપકિયો, 'ને ખાધી પટક. ૩૮૨૦
પડ્યો જીનપરથી, શિદ્દેહ ખાકમાં,
મલી ધુલ કીરતી, તૂરત આંખમા.
પડ્યો જોવો જંગી પટકંઈ જમીન,
થયું બજત તેનું, ખરગશત હીન.
થયું શું એકાએક, સમજ નહી પડી,
પડ્યો ખાકમા કોઈ જુરી ઘડી.
પડેલો હતો તે જમીન ખાક પર,
થયાં ધુલે વસ્તર, અદન, બાલ તર.
હજી તો ઉઠી તે થતો' તો સવાર,
ચમકિયો ઘોડો મારી પૂકાર. ૩૮૩૦
તૂરત મારી ઘોડાએ ઉછલીને લાત,
જોખમાઈ ગરદન, તૂટો એક હાથ.
પડ્યો ઝટ પટકંઈ, જમીન લાઇલાજ,
સિતારાની સરજત, અજબ જાલસાજ.^૧

અકસમાત જોઈ આ શહેજાદને,^૧ મૂકી સહુ રણુને દોડયા સવાર,
થયું શું પૂછે સહુ સમશાદ.^૨ જોવા અકસમાત આ ચાદગાર.
ધરી તક તૂરત હાથ બેજન દલીર,
ધસડી ગયો લઈ અરજોર વીર.

૩૮૪૦

બેજનનુ લડાઇના મયેદાનમાંથી અરજોરને લઈ નિકલી જવું.

હતી તે બેશક ગજબની ઘડી,
મગર તુરકીઓથી ગયો નહિ ડરી.
કિંધો તેજ ઘોડો, છોડી લગાંમ,
ગયો રક્ષ સમજી, કિંધું ખુદ કાંમ.^૩
પવન વેગ દોડ્યો, મિસલ વીજ સમ,
પૂગ્યો જઈ ધરાંની લશ્કર ગમ.
ખૂશી થઈ બેજને છોડી લગાંમ,
ગયો લઈ અરજોરને રસ્તમ મૂકાંમ.
જમીન પર પટકિયો તે જાલમને,
હવાલે કિંધો કેદી રસ્તમને.
આંધેલો અંદે જકડખંધ હતો,
ઘાયલ જખમથી ફિકરમંદ હતો.
અદન પર જખમ બહુ આલા હતા,
કંઈ કંઈ ઠેકાણે છાલા હતા.
જખમથી વહેતું લહુ ખીશિયાર,
મગર દુઃખ સેહતો ખૂશીથી અપાર.
પડેલો અરજોર જોઈ રસ્તમ,
નિરખીને જોયો ટાંકી ચશમ.
જોઈ કચેદ અરજોરને તેહમતન,
ખૂશીથી ખીલી રહ્યું તેનું મન.
આદજ બેજનને પુછી અખર:
“કહાં છે ફરાંમઝ લખતેજગર.”
જવારેહ હજી કેમ ફરિયો નથી,
રખે, ખનેની હોય ખની દુરગતી.
રખે લાઈ મારો આ જંગે મરે,
રખે મારો બેટો ન જીવતો ફરે.

થશે મારો રોશન દિવસ અધકાર,
જગત થાશે મુજ મન, દોજખ ગાર.
ખૂરાંમા ખૂરો છે એ અફરાસિઆખ,
જવારેહને બેશક કરશે ખરાખ. ૩૮૭૦
જલ્દી તું બેજન ફેરવ લગાંમ,
હકીકત ખરીલાવ જઈ તું તમામ.”
* * *
જોઈ એમ રસ્તમને હીલફિગાર,
થયો હીલથી બેજન બહુ બેકાર.
તૂરત તે ગયો થઈ ઘોડેસવાર,
ખની બહુ રહ્યો રસ્તમ ધન્ટેજાર.
પુગ્યો જયારે બેજન મયેદાનમાં,
દિઠો જવારેહને^૪ ખુખ તાંનમાં.
કંમરમાંથી પકડી શાહે તૂરાંન,
કરતો હતો જોરથી ખેંચ તાંન. ૩૮૮૦
કંમરમાંથી પકડી શેહરીયારને,
રહ્યો^૫તો ખેંચી તે મક્કારને.
કંમરખંધ ધરી બેહુ લડતા હતા,
એકએક તરફ બેહુ ધસડતા હતા.
તે ચાહતો^૬તો કરવા તેને ખતમ,
મિટે જોથી ધરાંન પરનો સિતમ.
પૂગ્યો જઈ બેજન મયેદાનમાં,
જોઈ જવારેહને ચુલતાંનમાં.
પૂકારી બેજને દુરથી કહ્યું:
“અએ બહાધુર, અસ કર, જંગ થઈ રહ્યું. ૩૮૯૦
હવે કર ખાંમોશ જંગને દલીર,
થયો છે આજેજ અરજોર વીર.

૧ શાહબાદને. ૨ સમશાદ ધરાંનના ખાગમાં થતું એક અતી ખુશબોદાર કુલ. શાહબાદ શીરહ-
ને માટે એ ધશારો કીધો છે. ૩ ‘ખુદ’ કામ યાને બેજનનો ઘોડો એવા સમજાર હતો, કે તે ‘ખુદ’
પોતાનું કાંમ શું હતું, તે વગર કહેવે સમજી જઈ લડાઇના મયેદાનમાંથી, બેજન અને અરજોર બંને
જનને ધરાંની લશ્કરમાં પવન સમાન ઝડપે દોડી સલામત લેઈ ગયો હતો. ૪ હીકરો. ૫ જવારેહ
અફરાસીઆખ સાથે અતી જીવ પર આવી લડતો હતો, તે માટે એ ધશારો છે.

હુકમ એમ કરે છે સામે-સવાર,^૧ પડ્યો કબોદ અરજોર રૂસ્તમ હાથ,
ખતમ જંગ કરો આ અતી ખુનખાર. નથી તેનો સંગી, નથી કોઇ સાથ.
છે હીલે રૂસ્તમ એ આરજી, ગયો લઇ હું ઘસડી, કમંદમાં કસી,
મળ જઇ સિતાખીથી તું રૂમરૂ. તૂડું જોર અરજોરનું આતશી. ૩૯૦૦
હવે જંગ કરવું મના છે કહ્યું,
જે કરવું હતું તે તો ખસ થઇ ગયું.”

અરજોર ધરાનીઓના હાથમાં પકડાઇ ગયો છે, એ ખખર સાંભલી
અફરાસીઆખનું જંગમાંથી હતી જવું.

સૂણી આ ખેજન મૂખથી સૂખન, લડી જંગ જીયાદા હવે શું કરું;
કે ગયો તેનો અરજોર પ્રીરોઝમંદ. ખડો ભાગ્યશાલી છે ખુશરૂ.^૨
સૂણી જ્યારે અરજોરની એ ખખર, ગયો હાથ દુશ્મન મહારો દલીર,
કે ગયો હાથ રૂસ્તમ તે નામેવર. લડે મારું લશ્કર વિના કેમ વીર.
ખખર સાંભલી એ અફરાસીઆખ, હવે જંગ કરવું, મને નારવા,
દુઃખી થાઓ દિલેમાં અતી બેહિસાખ. ભલે હોય દુશ્મનથી હમ સવા.” ૩૯૨૦
તજ આસ તેની, થઇ ખડુ નિરાસ :
૩૯૧૦ “હવે નાશ વિના નથી કાંઇ આસ.
ઉમેદ મુજ હીલમાં, હજારો હતી, સૂણીને જવારેહ ખૂશી ખડુ થયો,
થશે વન અરજોર ખડુ દુરગતી. કંમરખંધ છોડી હતી તે ગયો.
થયો નાશ હજારો ઉમેદનો, કહ્યું મુખ મલકાવી : “ઓ શેહરિયાર,
નથી પાર હવે મુજના ખેદનો. ફરી મલશું કાલે આ મયેદાન દવાર.
જેઇશું જમાનો કોને હરે,
અગર હું મરું, કે તું મરે.”

જવારેહ જંગના મયેદાનમાંથી પાછો ફરી રૂસ્તમને જઇ મલ્યો.
કહી એમ જવારેહ ગયો નીકલી, સદા તારી ઉમેદ થાજે સફલ,
ઉમેદો ખાંનેની ના કંઇ ફલી. અફઝલે ખૂદા થાજે દુશ્મન અખલ.”
મલ્યો જઇ જવારેહ રૂસ્તમને, તૂરત રૂસ્તમે એમ કીધો સવાલ :
૩૯૨૦ કહ્યું : “ભાઇ દુર કર હવે ગમને. “કહાં છે ફરાંમર્ઝ પિસર નેકફાલ.
હજી શું કરે છે તે મયેદાને જંગ,
નથી થાયો હોમાંન હજી શું અતાંગ.”

ફરાંમર્ઝની શોધમાં રૂસ્તમની ખાએશ પ્રમાણે જવારેહનું
જંગના મયેદાનમાં જવું.

ફરાંમર્ઝ ખાતર રૂસ્તમ નિરાસ, દિઠું હીલ દેમાગ ચિન્તાથી તર,
ખની ખડુ થાયો આતુર ઉદાસ. જવારેહ જવાને થયો તતપર. ૩૯૪૦

૧ સામે-સવાર, એ રૂસ્તમની આલખ આપનારું નામ હતું. રૂસ્તમની તમામ આવાદ ‘સામે સવારની તોખમ’ ને નામે આલખાતી હતી, અને રૂસ્તમ પોતે ‘સામે-સવાર’ ને નામે આલખાતો હતો.
૨ કબીખુશરૂ પાદશાહ.

તૂરત થાયો ઘોડા ઉપર તે સવાર,
નિકલ્યો ફરાંમર્જ થકી ઇન્તેજાર.
ઘણીખી કિંધી શોધ, ના કંઈ મલે,
ઘણી કિંધી અટકલ, ના કંઈ કલે :
“ગયો કહાં દિસે નહિ, થયું શું હશે,
આ વેરાંન વનમાં કહાં જઈ વસે.”
હતો શોધતો તે વેરાંનમાં,
દિઠો દુર લડતો, અતી તાંનમાં.
ઘરી ધુન લડતો, વિના કંઈ ખિયાલ,
૩૯૫૦ કરતો લડી તૂરકીઓનો નિકાલ.
વરસતો દિઠો ત્યાં કજીનો કહેર,
જરાખી ન કરતો. કોઈ પર મહેર.
હવું તેણું બેશક ખૂલ્લું ચકબાલ,
હતી ખુબ રોશાન, સિતારાની આલ.
જવારેલે જોઈ, ફેરવી લગાંમ,
અજબ થાયો જોઈ, ફરાંમર્જ કાંમ.
જગે જગ મુરદાં, દિઠાં ઠાર ઠાર,
જોઈને કંપી, થયો બેકાર.
અહિં સર, તહિં સર, દિસે હર જગે,
૩૯૬૦ અહિં હાથ, તહિં પગ, દિસે વગવગે.
પડી ત્યાં ફરાંમર્જ ઉપર નજર,
નહી કોઈ સાથી, ન સંગી નફર.
જવારેલે જોઈ થયો દિલશાદ,
તૂરત જંગનો બંધ કીધો ફિસાદ.
કહ્યું એમ ફરાંમર્જ હોમાનને :
“હવે કહું સાંભલ ફરમાનને.

અગર કાલ આવે તું મયદાનમાં,
ન જીવતો રહે તું આ જહાનમાં.”
કહી એમ જવારેલું, લઈ સંગમાં,
હસી ખુબ ચાલ્યો ખુબ રંગમાં. ૩૯૭૦

* * *

વમાસન અંદર હતો તેહમતન,
મલ્યા ખુશ ખખરના તેને સગન.
ફરાંમર્જ આવી ઉભો નેકનાંમ,
કિધું તેણે પાંકયું સરંજામ કાંમ.
ખૂશી થાયો તેહમતન જોઈ પિસર,
લગાડી ગલે ચુમીયાં રૂખ-સર.
ચુમીયા બે હાથો, ચુમિયું કપાલ,
થયા સૂર્ય ગાલો, મિસલ રંગ લાલ.
કરે કાંમ એવાં નહિ કોઈ જન,
સિવા તૂખમે આલા, પિસર તેહમતન : ૩૯૮૦
“રૂડા, રસીલા, પિસર નેકફાલ,
કિધો આજ તુંએ દુશ્મન નિકાલ.
પિસર વીર મારો, ખરો દાદખાલ,
કરે કાંમ એવાં ‘અચ્ચ-એ-અઝહાલ.’
એ કાંમ એવાં કોઈ નહિ કરે,
ધરે હાંમ જે કોઈ, બેશક મરે.
સૂણી તુંજ દલેરી, હું તાજૂખ નથી,
કરે નહિ જો તું, તો ખુબ નથી.
તું ઓલાદે-આલા, તુખમ સાંમનો,
બેશક તું છે ખુબ જગત કાંમનો.” ૩૯૯૦

ફરાંમર્જ રસ્તમને જવાબ દીધો.

હસીને ફરાંમર્જ દીધો જવાબ :
“રહો તારો કાયમ, હસીનો-રૂખાખ.
તૂંથી છે ધરાંન, અને અંજુમન,
તૂંથી સલતનત ને શાહી અમન.
જમાનો ના રેહતો તહારા વગર,
જમીન તારી રેહજે, નફર સર-ખ-સર.
તૂંથી છે જમીન, ને જમાનો અહિં,
તૂંથી શાહ ખુશરૂની શાહી ગણુધ.

હું કરતે જરૂર કબેહ હોમાન આજ,
મગર તે નિકલિયો ખડો ખખ્તખાજ. ૪૦૦૦
બાલ્યો તે ફન્દી ખહુ કરગરી,
હવે તો સમીસાંજની થઈ ઘડી.
મે છોડી દિધો તે ખૂરો બહગૂમાન,
મગર પકડી કાલે કરશ હુલ્લાંન.
ના કર ફિકર ઓ પેદર જાનેમન,
મે પકડીને અરબેર કીધો શરન.”

પાદશાહ કચ્છપુશ્પાણીએ રૂસ્તમને હુકમ કીધો.

આવી રીતની જગને લગતી વાતચીત ફરાંમઝ પોતાના આપ રૂસ્તમ સાથ કરતો હતો, અને બીજા પેહલવાનો અને સાલાશો તે સાંભળતા હતા, તેવામાં એવો બેટો દીલાવર બેજન બેહાં પેહલવાન રૂસ્તમ આગલ આવી નમન કરી કેહવા લાગ્યો :

૪૦૧૦ “ઓ જંગી તેહમતાંન, અજબ મેહરખાંન, હું બેધને જાણું એ છે કોણુ વીર, અગર હોય હુકમ તો ખોણું જખાંન. કિધો છે ફરાંમઝે જેને અસીર. મને કીધો ખુશ્પાણીએ એવો હુકમ, હું ચાહું છું જોવા અરબેર ખસુસ, મલે આવી એકદમ મને રૂસ્તમ. કિધો કચ્છે જેણે ફરીખુર્જ-તુસ. વલી સાથ ફરાંમઝે ખહાધુર નર, હું ચાહું છું જોવા એ અહબહને, હું ચાહું છું જોવા નજરો નજર. દિધું જેણે દખ, રૂસ્તમ હાથને. ૪૦૨૦ વલી સાથ અરબેર લધ તું સિધાર, હું ચાહું છું જોવા એ અહલગાંમ, હું ચાહું છું જોવા તેના હિદાર. કિધું જેણે ધરાંની લશકર તમામ.”

રૂસ્તમે ફરાંમઝને હુકમ કીધો.

સૂણી બેલિયો રૂસ્તમ તેહમતાંન : વલી સાથ લધ જા તું અરબેરને, “સાંભલ ફરાંમઝે પિસર દીલખદ. તે ચાહે છે જોવા એ સરબેરને. લાવ્યો છે બેજન શાહી હુકમ, ફરી તંગ ખંધ કર, તપાસી તમામ, જવું તુંએ દરબારમે એકદમ. રખે જાય નાહસી, એ અહલગાંમ. ૪૦૩૦ કમંદમાહે જકડી, પકડજે ધરી, રખે જાય છટકી નજર બે ફરી.”

ફરાંમઝે કચ્છપુશ્પાણી દરબારમાં અરબેરને લધ જમ્મ હાજર કરવું.

પોતાના માનવંત પેદર રૂસ્તમતું ફરાંમઝ સાંભલતાંજ, ફરાંમઝ પાદશાહ કચ્છપુશ્પાણી દરબારમાં દીલાવર અરબેરને કમંદથી મજબૂત જકડી, પોતાની સાથે લેઈ ગયા. દરબારમાં હાજર થતાંજ ફરાંમઝે નમીને જમીનને બોસો લીધા બાદ, તેણે દીલાવર અરબેરને તેની બંદીવાંન હાલતમાં હાજર કીધો, અને તેની સાથ થાયેલાં જંગની તમામ હકિકત કચ્છપુશ્પાણી તે સમજાવવા લાગ્યો.

૪૦૪૦ પિહરના હુકમનો કિધો સત્કાર, જવાને ફરાંમઝે થયો તધયાર. નમીને ફરાંમઝે ચુમી જમીન, કમંદને મજબૂત ધરી હાથમાં, બાહજ દુવા દધ પહડયો આફરોંન. લિધો તેણે અરબેરને સાથમાં. ચલાવી સિફતથી ભરેલી જખાંન, કરી તંગ ખહુ ખંધ, જકડી જખુંન, રણુ કીધું જંગલું રસીલું અયાંન. નિકલ્યો લધને અરબેર મહુન. દરબારે અરબેરને હાજર કરી, હકિકત જંગની જણાવી ખરી. પૂગ્યો જમ્મ દરબારે-કચ્છપુશ્પાણી, લડયો કેમ અરબેર ધરી હાંમને, હતો સાથ અરબેરખી રૂ-ખ-રૂ. લડયો કેમ ચુરજ લધ સાંમને.

૪૦૫૦ હડયો કેમ સમરીર જંગે ધરી, ખાદ્ય આફત વર્ણન કરી,
 હડયો કેમ ધૂનને મગઝમાં ભરી. જણાવી જવારેહ તની ચાવરી.
 રસકસ ભરેલું રસીલું ખ્યાન, કહિ એમ હકિકત રકમખંધ રકમ,
 કરીને કહ્યું, કેમ કીધો અંદીવાન. કિધું જંગે-ખરબેર અંતે ખતમ.

ખરબેરના જંગનું ખ્યાન સાંભલી પાદશાહ ક્યેખુશરૂએ
 પોતાની ખુશાલી બહાર કરવી.

૪૦૬૦ ફસાહત, લતાફત ભરેલું ખ્યાન, હું બોલું તે સાંભલ, સંભાલી ધ્યાન,
 ખૂશી થાયો ખુશરૂ સુણી જખાન. કહે તું તાહરૂં નામે-નિશાન.
 ખાદ્ય નજર કીધી ખરબેર ઉપર, કહે તારી બોલાહ, અસલ ને નસલ,
 ખૂશી થાયો બેધ એક રશ્કે-કમર. પડયો કાં જંગે વિના કંધ અકલ.
 તપાસી રહ્યો તેનો દંમર-દમામ, મને કેહ ખરૂં તારૂં શું નામ છે,
 કદાવર કદ ને મૂખ લાલાફમ. મને કેહ ખરૂં તારૂં શું કામ છે. ૪૦૭૦
 હસી ક્યેખુશરૂએ કીધો સવાલ: મને કેહ ખરી તારી તોખમ નિશાન,
 “અએ રંજુદા-દીલ, અએ તંગ-હાલ. વતનહાર કહાંનો, કર તું ખ્યાન.
 ના શરમા કે ઉર ના જરા મૂતલક,
 થશે આ જંગે તારો ધન્સાફ હક.”

પેહલવાં ખરબેરે પાદશાહ ક્યેખુશરૂને પોતાની

હકિકત જણાવવી.

૪૦૮૦ બૂંકી સર નમાવી, ચુમી જમીન, હવું તે લશ્કર અતી પુર દમામ,
 બજાવી ખરબેરે ફર્જે અધન. ઉભો હું બેતો‘તો લશ્કર કામ.
 જખાં બોલી બોલ્યો તે પેહલવાં: તે લશ્કરનો સાહેબ અફરાસીઆબ,
 “સાંભલ અએ શાહ, કહું દાસ્તાન. મને બેધ થાયો ખૂશી બેહિસાબ.
 ધરાંન સર જમીનના બો શેહરીયાર, બૂલાવી મને બેધ મુજ હાંમને,
 સિવા રાસ્ત હું ના કરૂં ચુફતાર. પસંદ તેણે કીધું મુજ કાંમને.
 વતન મારૂં પહાડોના છે શાંનમાં, મને માલો-દોલત ધનાયત કરી,
 ઘર મારૂં છે ગાંમ શાંનમાં. શિખવ્યો હુંતર ઇલમ લશ્કરી.
 વતનહાર હું છું શાંન ગાંમ, શિખારી જંગના હુંતર-ઇલમ,
 પહાડોનું બાજર છે તે મૂકાંમ. લટીને કરૂં સર દુશ્મન કલમ. ૪૦૯૦
 નદીને કિનારે છે મુજ મકાંન, શિખવ્યું બળ-કળ, કીધો દલીર,
 વસું માત સાથે મલી દિલજાંન. મગર મારી કુટી હતી તકદીર.
 નહિ કોઇ રહેબર, ના કોઇ પિછાંન, મને આપી દોલત અને ગાંજ માલ,
 નહિ કોઇ મારો શાહ-સૂલતાંન. નવાજી નવાજેશ કીધો નિહાલ.
 હું કરતો‘તો ત્યાં ખુરજીગર રૂઝગાર, મને આપી શક્તો અને હથિયાર,
 થયું ત્યાંથી એક રોજ, લશ્કર પસાર. કહ્યું કે લડવા નિકલ તું બહાર.

૫૦૧૦ ઉઠાવી કિનાનો જંગી પૂકાર,
રવાના કીધો જંગને દવાર.
ખનાવી લશ્કરનો અફસર^૧ મને,
મને આહી મહોખતથી આલા ગણે.
પડયો બહાર લડવા હું એ થકી,
નફામા મલી આ પરેશાનગી.
લડયો હું શેહરીઆર ફરમાનથી,
કિધું જંગ ભારી મે ઇમાનથી.
અગર મારો ઘેરો લપસતે નહી,
કદીખી હું એમ ફસતે નહી.

ખરી જે હકિકત હતી તે કહી,
મૂસીખત કચેદે ઘણી મે સહી.
બહન તન જખમી, અગન બહુ બલે,
એ દુઃખ દરદથી, લહુ ખલખલે. ૫૦૨૦
લડી જંગે કીધી, ફરજ મે અદા,
નથી કાંઈ કીધી તહારી ખતા.
સિતારાની મારા હશે એ ચલન,
થયો એક ખિગાના મરદને શરન.^૨
ખતાવાર હોઉ તો ગૂન્હાગાર છું,
સખને હું તારી સખવાર છું.”

અરજોરને માટે જેહાં પેહલવાંન રૂસ્તમે પાદશાહ
કચેખુશરને અરજ કીધી.

૫૦૩૦ સૂણી વાત અરજોરની ખુખતર,
કિધી રૂસ્તમે ખુશરૂપર નજર.
નમી ખાક ચુમી, કીધી સલામ :
“ અએ શાહ સૂણુ મુજના બે કલાંમ.
રહો રાજ અંમર, તપો કયાંનિઆંન,
રહો શાહ તારૂં નસીખ બલવાંન.
સહા તખ્ત તારૂં રહો અરકાર,
સર માડું, તન માડું, તૂં પર નિસાર.
અરજ હું ગૂન્હા અગર હોય રખ,
આ અરજોરને માફ કર તું સખ.
ન સુદી, ન ફાંસી, ન સર કર કલમ,
કંઈખી સખ ના કરતો હુકમ.
હવાલે મને કર તૂં એ બંદીવાંન,
હું સંભાલી રાખશ એ બહુમાન.
એરકમે^૩ માડું જીન્દાંન છે,
દરેગા, સિપાઈ ને દરખાંન છે.
છે જીન્દાંને-રૂસ્તમ એવું બૂલંદ,
ગૂન્હાગારોનું છે દારૂણ વતન.

હું સંભાલી રાખશ ત્યાં શેહરીઆર,
કર મુજ સૂખનપર તું ઇતખાર.
હું રાખશ લઈ જઈ સિસ્તાંનમાં,
સહા ત્યાં એ રહેશે પરેશાંનમાં.
હું શિખવશ ત્યાં એને કંઈ રૂઝગાર,
હું રાખશ રોકી સહા હરખાર. ૫૦૪૦
રવાના કરશ ત્યાંથી હિન્દુસ્તાંન,
જીતી હીલ સાથે, જીતશ એનું માંન.
થશે ત્યારે તહારોજ પેહલવાંન એ,
લડી કરશે તુરાંન વેરાંન એ.”

* * *

૫૦૪૦ કહ્યું શાહે રૂસ્તમને : “ ઓ નામદાર,
લે તું સ્વાધીન એ પાહડી સવાર.
એ જીન્દાંને-રૂસ્તમ રહેશે સહા,
વસી ત્યાં કરશે, ફરજને અદા.
મને છે ચકીન તુંજ કબૂલાતમાં,
લઈ જા તૂં અરજોર હવાલાતમાં.” ૫૦૬૦

કહ્યું શાહે રૂસ્તમને : “ ઓ નામદાર,
લે તું સ્વાધીન એ પાહડી સવાર.
એ જીન્દાંને-રૂસ્તમ રહેશે સહા,
વસી ત્યાં કરશે, ફરજને અદા.
મને છે ચકીન તુંજ કબૂલાતમાં,
લઈ જા તૂં અરજોર હવાલાતમાં.” ૫૦૬૦

પાદશાહ કચેખુશરએ બંદીવાંન અરજોરને માફી બક્ષી, અને ‘એરક’
શેહરમાં જીન્દાંને રૂસ્તમમાં અરજોરને છુપા છુપ લેઈ જવું.

જેહાં પેહલવાંન રૂસ્તમને મોહરેથી એવી ભલામણના ભરસેદાર સખુનો સાંબલતાંજ
પાદશાહ કચેખુશરએ અરજોરને માફી બક્ષી, અને જીન્દાંને-રૂસ્તમમાં અરજોરને લેઈ જઈ, ત્યાં તેને
કચેદ કરવાની રૂસ્તમને રખ આપી, અરજોરને તેને સ્વાધીન કીધો.

૧ અફસર યાને સરદાર. ૨ અરજોર હજી પોતાના હરીફ ફરમાનજીનું ખરે નામ બલતો નથી,
કે તે કોણનો બંદીવાંન થઈ પડ્યો છે. ૩ રૂસ્તમના વતન સીસ્તાંનમાં આવેલું એક શહેર. જ્યાં
રૂસ્તમે પોતાનું બંદીખાનું રાખ્યોહી ગુનાહમોરોને રાખવા ખાસ બંધાવ્યું હતું. ૪ દારૂણ યાને ભયંકર,

આ શાહી ફરમાનની રૂએ રસ્તમે તેજ રાતે અરજોરને છુપા છુપ લશ્કરી પોહરા હેઠલ ફરાંમર્જની સાથે એરક તરફ રવાના કીધો.

રસ્તમે અરજોર ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે ફરાંમર્જને લશ્કર લઈ તેની સાથે જવા ફરમાવ્યું, અને એવો હુકમ કીધો, કે “એરક તરફ અરજોરને લેઈ જઈ “જાનદાને-રસ્તમ” માં કચેદ કરજે. એના પગોમાં ભારી લોખંડની બેલીઓ નખાવી, હુહાર પાસે જમીનમાં મળ-ખુત મોઢા ખીલા ઠોકાવી દેજે, કે એ નહાસી જવા પામે નહી. સંભાલીને તું તારી દેખરેખ હેઠલ, આજે રાતનાજ છુપ છાપ એને લેઈને નીકળી જજે.”

કિધો ખુશરૂએ એવો હુકમ,
હવાલે અરજોર કરો રસ્તમ.

કહ્યું રસ્તમે એમ ફરાંમર્જને :
“પિસર ભૂલતો ના તું ફર્જને.

સિહા રાત કાળીએ કરજે સફર,
લઈ લેજે સાથે તું લશ્કર જખર.

જકડીને અરજોર કરજે તું ખંધ,
કરે નાહસવાનો નહિ કાંઈ ફંદ.

સંગમાં લે જાણલી લશ્કર હજાર,
હટે નહિ આગલ કે પાછલ લગાર.

૫૦૭૦

જાનદાને-રસ્તમ જઈ ફેદ કરે,
જંજીર ભારીથી એને જકડ.
સંભાલી કરજે સંધુ એ કાંમ,
રહેજે તું દુશ્મનથી હુશીયાર તમામ.”

*

*

*

લઈ કચેદી અરજોર હવાલાતમાં,
સફર કીધી ચાલુ મધરાતમાં.

કિધી કુચ ગૂપચૂપ, છૂપછાપમાં,
પડેલા સહુ કોઈ હતા ખાખમાં.

લિધી રાહ એકદમ સીસ્તાંનની,
પડી નહિ ખખર આએ ધુલધાંનની.

૫૦૮૦

અરજોરના કચેદ પડવાની ખખર તેની માદર શીરૂને પડવી.

પેલી તરફ અફરાસીઆખનું લશ્કર જંગના મયદાનમાંથી ખુવારીભરી શીકસ્ત મેલવી આડે અવલે રસ્તે નાહસવા લાગ્યું. તેઓ જે રસ્તેથી આવ્યા હતા, તેજ રસ્તે તેઓએ પાછું જવા માંડ્યું, અને તેમ કરતાં તેઓ અરજોરના વતન શંગાંનવાલા રસ્તા ઉપરથી પસાર થતા હતા. આ રસ્તાને જોતાંજ અફરાસીઆખને અરજોરની યાદ હૈડે ચઢી આવી, અને પોતાના તમામ લશ્કરને ત્યાંજ પડાવ નાખવાનો તેણે હુકમ કીધો.

નસીખાએ આપી પનાહ કંઈ નહી,
ખૂવારી તૂરાંનીઓની બહુ થઈ.

ફલેર જયારે અરજોર, પકડઈ ગયો,
ખૂરો હાલ તૂરાંનીઓનો થયો.

તજ જંગ મયદાન છોડીને હાંમ,
ગયું નાહસી લશ્કર તૂરાંની તમામ.

જોતાંજ દીલથી થયો ગમખાર,
કરી યાદ અરજોર, રડયો જર જર.

દુઃખી બહુ થાયો અફરાસીઆખ,
ખેજલતને ના રહ્યો કંઈ હિસાખ.

લઈ સાથ લશ્કર અને પેહલવાંન,
નિકલ્યો જવાને મુલકે તૂરાંન.

રાહમે દિહું તેણે શંગાંન ગાંમ,
હતું જયાં દિલાવર અરજોર મૂકાંમ.

૫૦૯૦

અરજોરની યાદ હૈડે ચઢડયાથી અફરાસીઆખે તેને માટે
વિલાપ કરવો.

રડીયો પૂકારી તે આંદમગીર :
“હાય ઓ અરજોર, પીલતન વીર.

અફસોસ તારી જવાંની ઉપર,
ખૂજ નહી જમાનાએ તારી કદર.

અફસોસ ઓ તુરાંનના શેરગીર,^૧ મે આંધીતી તુંજપર ઉમેદો હજાર,
૬૦૦૦ છૂપાયો અખરમા^૨ કહાં જઈ દલીર. મલી ધુલમાં તે ખની ખારજાર.^૩
ધરી ગમ હમમા કીધો ઠરાવ,
હુકમ કીધો લશ્કર નાખે પડાવ.

અરજોરની માતાએ અફરાસીઆખ પાસ અરજોર માટે વિજ્ઞાપ
કરી ખુલાસો માંગવો.

વહી રાત કાલી, પડી ખામદાદ, ગીરેખાંન પકડી, કરતી તે ચાક,
મલી સંગ બેઠા હતા નામૂરાદ. ખાલોમે લરતી સિહારંગ ખાક. ૬૦૨૦
રહ્યાંતા કરી ચાદ અરજોરને, સૂણી દીલ શાહનુ થયું ઠંડંગાર,
એકાએક સાંભલિયો શોરને. ખોલી : “જુલમ છે, સિતમ છે હજાર.
હતો તે રૂદન માહેતમનો પૂકાર, ઓ આલમના હીરા, ઓ ફરબંદ વીર,
૬૦૧૦ સૂણી કુલ લશ્કર થયું દીલફિંગાર.^૪ મૂકી કહાં ગયો માત, દિલખંદ દલીર.
કિંધી સહુએ યોગમ ફેરવી નજર, તુંજ વન પિસર મારી જીંદગી ખલી,
દિઠી આવતી નાર એક બેખતર. લટાઈ ગઈ મુજ ચમનની કલી.
ઉભી સાંમે આવી જ્યારે હસીન,^૫ ઓ ખલવંત, બહાધુર, દીકરાં જવાંન,
હતી તેની જોડી ન રૂએ-જર્મીન^૬ તૂને કહાં શોધું, ઓ રોશન રવાંન.
હતી તેની ચશમે આંસુથી તર, હવે કહાં મલશે, ઓ દીકરા દલીર,
ઉભી કરતી માહેતમ, કુટીને સર. ઓ જમાનાના હીરા! ઓ માહેમૂનીર.^૭ ૬૦૩૦
ઘડીમાં તે કુટી છાતી, કપાલ, કહે તું કહાં છે, હું આવી મલું,
ઘડીમાં તે પિખતી જુલફાં ‘ને ખાલ. જુલ્હમમા દીકરા, તહારી જલું.
કફંન વન દીકરા, દફંન તું થયો,
મને મુકી દુઃખમાં, મિનોઈ ગયો.”

અરજોરની માતાએ અફરાસીઆખને અરજોરના બાપમાં
સવાલ કરવો.

“ઓ માલીકે મહાયીન; ઓ શેહરિયાર, કિંધું તેનું શું તે, થયો શું હાલ,
કિંધી મારી જીંદગી તુંએ ખારજાર. મૂવો છે કે જીવતો, તે જીલજલાલ.^૮
કહે કહાં મહારો જીગરખંદ ગયો, સરવ સમ સિધ્ધો, મહારો પિસર,
તું લઈ ગયો સાથે, કહાં તે રહ્યા. કહે છે કહાં મૂજ સરનુ છતર.
સરવ સમ સિધ્ધો, પિસર દીલજાંન, કહે છે કહાં મારો દિલખંદ ચેરાગ,
૬૦૪૦ આ આંખોનો તારો, ચંદર નિશાંન. લગાડી તુંએ મૂજ તન માહે આગ.
ચમન થાયું માફ સિહા અંધકાર,
લટાઈ ગયો મારો ‘રોશન’ કરાર.”

અફરાસીઆએ અરજોરની માતાને જવાબ દીધો.

સૂણી હા-વ-જારી ‘ને આવું રૂદન, થઈ ચાલું આંખોથી આંસુની ધાર,
૬૦૫૦ જીગર થાયું જખમી, અગન શાહને મન ખોલ્યો : “ઓ ધાંનું, ના ખન બેકરાર.

કહું છું તે સાંભલ, ધરી લઈ ધીર,
નથી મુવો જંગે, અરજોર દલીર.
નથી થાયો જખમાં, કે ઘાયલ જરી,
મગર સાંભલી લે, વિગત કહું ખરી.
લડયો જમ્મ અરજોર રૂસ્તમ સાથ,
ભિડી ખાથ ભારી, લડયો હાથે હાથ.

જવાંન એવો ખહાધર જનમ્યો નથી,
કિધો જેર રૂસ્તમ જંગે અતી. ૬૦૬૦
મગર ખજ્જે ચારી ન હીધી જરી,
ગમ્મ ખાજ્જ અરજોરની ખિગડી.
જીવતો છે બેશક, તે રોશાન રવાંન,
મગર તે લડતાં થયો ખંદીવાંન."

અરજોરની માતા કબીરુશરની દરખાસ્તમાં.

સૂણી આ હકિકત શાહથી ખરી,
તૂરત ત્યાંથી દોડી ન ઉભી જરી.
જમા કીધું જેવર, હવું તેની પાસ,
પસંદ નંગ કરીને લિધાં ખુબ ખાસ.
લઈ સાથ સંગમાં નિકલી ખહાર,
૬૦૭૦ સફર કીધી ધરાંનની અખ્તયાર.
કિધી તેણે ધરાંન જમ્મને તપાસ,
મગર કંઈ મલી નહીં ખખર તેને ખાસ.

ભરી આંખો નીરથી પુત ખ્યારમાં,
એક રોજ ગમ્મ શાહી દરખાસ્તમાં.
મલી ત્યાંથી કાંઈખી નિશાણી નહી,
સૂણી કાંઈખી પુત કહાણી નહી.
ઘડકતી છાતી, ધરી હીલ ગમ,
રડી રેહતી નિસહીન, છૂપાવી ભરમ.
હતી એ વમાસણુમા એટલાં,
પૂકારે પડયા કાંન પર તેટલાં. ૬૦૮૦

પડયા કાંન પર સુંદરને સૂખન :

"રખસ જલ્દી લાવો જમ્મ તેહમતન."

અરજોરની માતાને અરજોર વીંશે ખખર મસવી.

તૂરત પાહાડ સમ એક નિકલ્યો સવાર,
રૂખાબે આલા રોશાન દિહાર.
સરવ સમ ઉચો, કઠાવર ખૂલંદ,
આગળ 'ને પાછળ પચેદલ ચૂનંદ.
ચમકતો ચેહરો, મિસલ આફતાખ,
હતી રક્ષ તન પર, સાજુત રિકાખ.
ખૂલંદ તેનો આંધો, ખાજ્જ બે મસ્ત,
૬૦૯૦ મગર તે દિસ્તો હતો એક દસ્ત.

સખખ ઝોલી અંદર, હતો એક હાથ,
તોખી તે દિસ્તો પુર દમદમાત.
* * *
જેમ્મ તેની હળ છળ, જેમ્મ તેની ચાલ,
અજખ થાઈ સુંદરે કીધો સવાલ :
"અરે ભાઈ, એ કોણ છે નામદાર ?
સરવ સમ સિધ્ધો, રોશાન દિહાર.
કદમાં કઠાવર, મગર એક દસ્ત,
લડી કોણ સાથે પાંચ્યો શિકસ્ત."

* * *

અરજોરની માતાને રૂસ્તમને ઓલખાવવો.

તૂરત એમ સુંદરને હાંધો જવાખ :
૭૦૦૦ "એ તો છે ધરાંનનો આફતાખ.
દિસે છે તું કોઈ પરદેશી નાર,
એ શખ્સ છે રૂસ્તમ નામદાર.
નથી હાર ખાધી, ન ખાધી શિકસ્ત,
મગર જંગે લચકઈ ગયો એનો દસ્ત."

"અએ ભાઈ હકિકત જરા કેહ ખરી,
કિધી કોણ પેહલવાંને એ ખહાધરી.
તૂટે તેથી રૂસ્તમનો હાથ છે,
મૂજ મન નવાઈની એ વાત છે. ૭૦૧૦
હતો કોણ નર, તે એવો દલીર,
કિધો એ રીતે જણે રૂસ્તમ અસીર."

* * *

* * *
સૂણી આ નવ ધના નવા વર્તમાન,
અધીરી ખની સુંદરની જખાંન.

* * *
તૂરત હીધો સુંદરને એવો જવાખ :
"હતો જંગી અરજોર ખાનાખરાખ.

ગૂરઝ મારી ભારી કીધી લડાઇ,
ગઇ તેની મયદાંને ગરદન દબાઇ.
જરખથી લયકઇ, ખાંઠ એકદમ,
થયો હાથ રૂસ્તમ, ખિલકુલ નિકમ.
૭૦૨૦ લડી જ ગે ખિલકુલ ન શકતો જરી,
ગૂરઝ હાથમાં નહિ શકતો ધરી.
ન હિલવી હિલાવી શકતો તે હાથ,
લડી તે શકતો નથી કોઇ સાથ.

અકાઝું પડ્યું છે મયદાને જંગ,
જરાખી તે ચાહતો નથી કાંઈ રંગ.”

* * *
ફરી સુંદરે એક અરજ એમ કરી :
“ખૂદા તારી હરદમ કરો રહેખરી.
મગર કેહ હવે, એ કહાં જાય છે,
પૂઠે એની પલટન કહાં ધાય છે.
કિથો ખુશરૂએ નવો શું હૂકમ,
હવે શું સિસ્તાં જશે રૂસ્તમ.” ૭૦૩૦

* * *

અરજોરને ઓરકના બંદીખાંનામાં કચેદ કરવાની ખખર
તેની માતાને મલવી.

જવાબ એમ મલિયો તૂરત તે ઘડી :
“ખને કાં એ ખાંતુ તું ખાવરી.
થયું જંગ જ્યારે અંતે ખતમ,
શાહ સાથ આવ્યો હિયાં રૂસ્તમ.

હવે હિયાંથી સિસ્તાં રૂસ્તમ જશે,
હિલાવર બેજન સાથી થશે.
ફરાંમઝેં અરજે કિથો બંદીવાંન,
લઇને ગયો તે તૂરત સિસ્તાં.

કિથો કચેદ અરજોર જીન્દાંનમાં,
હવે આસ તેની છે યજદાંનમાં.”

* * *

૭૦૪૦

અરજોરને કચેદમાંથી છાડવવાની મતલબે તેની માતા શીરૂધનું
સીસ્તાંન તરફ નિહાલી જવું.

જ્યારે દીલાવર અરજોરને અરક શેહરના બંદીખાંનામાં કચેદ પ્રીથો છે, એવી ખખર
જ્યારે શીરૂધને મરી, ત્યારે તેણીનું હગર ગમ અને દુખથી ચીરઈ જવા લાગ્યું. તે દુખભરી
હાથ મારી, એક કંટો દમ ભરી રડતી આંખે પોતાના મનમાં બોલી :—

“ઇલાહી આ મુજપર સિતમ છે બીલમ,
થયો કાં તૂં એમ મુજપર બેરહમ.
પડ્યો કચેદ મારો પિલતન પિસર,
જમાનાએ ખુજી ન તેની કહેર.
પડ્યો કચેદમાં પુત, કેમ હું કરૂં,
નથી કાંઈ ઇલાજ, કહાં જઈ મરૂં.
છૂટે કચેદમાંથી એ કેમ કરી,
રખે જાય જીન્દાંનમાં એ મરી.
વમલમાં પડ્યો મારો ખિલતો ગલાખ,
૭૦૫૦ કરૂં કેમ જીગરખંદ સાથે મિલાપ.
ખૂદાવહે આલમ, થા મેહરખાંન,
મને આપ અરજોરની તું નિશાંન.

રડું નિસ-દિન હું, ખની ખાવરી,
વિના પુત ખ્યારા, રડું તરફડી.
સપુતનું થયું શું, પડે કેમ ખખર,
થયો ગુમ કહાં તું, એ લખતેજીગર.
સપુત મુજ ખ્યારા, હિલાવર દલેર,
પડ્યો કેમ ખૂદાનો તું પર કહેર.
લડાવી લાડો લાખો હજાર,
તૂંને કીથો મોટો, કરી ખુખ ખ્યાર.
અફસોસ ન માન્યું તૂંએ મારૂં કહેણ,
અફસોસ ન સાંભલ્યાં મુજ વેણ.
વિના તું હું દિકરા, પડી ખાકમાં,
હવે કુલ દુનિયા જલો આગમાં.” ૭૦૬૦

રહી રહી દુખથી તે હોશરૂ,
કરમઇ ગયું તેનું શુભ મૂખડું.
ફરી ઘર તરફ ખડું કરતી વિચાર,
નહી એન હીલમાં, નહી કંઈ કરાર.

રહી રાત રડતી કમલ નીર ભરી,
અંતે કંઈ ચાહ હીલમે પડી. ૭૦૭૦
ઉઠી એકદમ તે, ધરી હીલ તરંગ,
લિંધો વેશ સફરનો, તૂટત પેહડી અંગ.

કિંધો તેને અસખાખ સફરનો તમામ,
નિકલી જવા તે સિસ્તાંન ગાંમ.

અરજોરની માતાનું સિસ્તાંન જઇ પુગયું.

કંઈ કંઈ જેહમતો, અને સફરની જાનલો વેડી, અંતે રસ્તમ પેહલવાંનના વતન
સિસ્તાંનમાં, અરજોરની માદર શીરૂં જઈ પુગી. સીસ્તાંનમાં તેણીની જાણ-ગીછાંનવાહું કોઈ
રેહતું કે વસ્તું નહી હતું, એટલે શીરૂંએ સિસ્તાંનમાં જઈ પુગતાંજ, પુછપરછ કરી, વેપારી-
ઓના ખબર તરફ તેણીએ ચાલુ મુક્યું. પોતાનો ચેહરો ઢાંકવા, તેણીએ એક ચાદર પોતાના શરીર
ઉપર આઢી લીધી, અને ખબરના એક ઉપર જઈ, પોતાના વસ્વાટ માટે એક મકાંન ભાડે
લેધ, ત્યાં પોતે મકાંન કરી પડી.

શીરૂંએ ભાડે રાખેલું એ મકાંન એક મોહટા બહેર રસ્તા ઉપર આવેલું હતું, અને તે
રસ્તા ઉપર મોહટા બાજીતા જહવેરીઓની દુકાનો હારખાં લાગેલી હતી. આ દુકાનોમાં એક
ધાણીજ ભપકામરેડી દમામદાર દુકાંન, બેહરાંમ નામના એક આખદાર, અને વગ વસીલાવાલા
જહવેરીની હતી. બેહરાંમ એક માલેનુબર અને મોહટા દરજ્જવાલો જહવેરી હોવાથી, તેનો વગ-
વસીલો જોઈ પેહલવાંન રસ્તમ સુધી ચાલતો હતો, એવી ખબર શીરૂંને ખબર કાહડતાં
મલી હતી.

બેહરાંમ જહવેરીની એવી હકીકત જ્યારે અરજોરની માદર શીરૂંએ જાણી, ત્યારે શીરૂંએ
પોતાની મતલબ પાર પાડવાની નેમથી, તેણીએ કાંઈક નવી તદખીર રચી. પોતાની પાસના
કેટલાંક જવાહીરો, અને કિમતી હીરા અને લાલ લેઈ, શીરૂં બેહરાંમની પાસે તેની દુકાંનમાં
એક રોજ જઈને તેને અરજ કરવા લાગી:—

શીરૂંએ સીસ્તાંનના બાજીતા ઝવેરી બેહરાંમને પોતાના ઝવેરાત વેચવા માટે અરજ કરવી.

“રહો તું સલાંમત ભલા નેક મર્દ,
સદા રેહજો, આખાદ, હાયમ^૧ બેદર્દ.^૨
ખૂશી છું જોઈ તુંજ હીદારને,
ખૂદા કરે ભરપુર રૂઝગારને.
જરા કર નજર અએ આલીવિકાર,
૭૦૮૦ તપાસી કહે આ નંગ આખદાર.
બેશક બેમુલ એ નંગ છે,
કેટલાંક કમચાખ,^૩ અજખ રંગ છે.
આ હીરો છે બેશક નાચાખ^૪ નંગ,
અજખ આખ^૫ એનું, અજખ અંગ રંગ.

આ લાલે-બદખશાં, રંગ આખદાર,
અજખ તેજ અમકે, લયેલો-નહાર.^૬
આ મોતન માલા, દિલખુશ બહાર,
જરા કર નજર તું, આ આલીવિકાર.
કંમરખંધ આ જો, અનમોલ અતી,
જડીત જડાવત, ઝલકે હીપતી. ૭૦૮૦
આ હારો ‘ને માળા, ખડું મનપસંદ,
આ છલ્લા^૭ છે કિમતી, દિસે દિલહરખ.
આ સરખેચ મોહન, ‘ને હલકા^૮ હજાર,
સજે સાજ સુંદર, કોઈ શેહરીઆર.

૧ કાયમ.

૨ દુખ દરેક વગરની દેહનો.

૩ જવલેખ મહે એવાં.

૪ જવલે મહે તેવાં.

૫ તેજ અને ચલકાટ.

૬ રાત-દીવસ.

૭ વીટીઓ.

૮ કાનોમાં પેહલવાના કિમતી ઢાગીના.

ખિન્નાં છે કંઈ એક નંગ ખીશિયાર,
પડેલાં મકાને મહારે અપાર.
જરા લેઈ તકલીફ, કર તું તપાસ,
મને વેચવાની જરૂરત છે ખાસ.

ગરજ છે મને એ તના કાંમની,
એ નંગની ઝલક છે, વિના ખાંમની. ૭૧૦૦
અગર કોઈ મલે નહીં ખરીદ કરનાર,
ખરીદી કરી તું કર રૂઝગાર."

બેહરાંમ ઝવેરીએ શીરૂંધનું ઝવેરાત તપાસી જવાખ દીધો.

થયો ખુશ બેહરાંમ, જોઈ નંગ રંગ, અજબ થઈ બેહરાંમે કીધો સવાલ,
ઝલક જોઈ નંગની, થયો દીલે ડંગ. કહે અએ ખાંનું, એ કો'નો છે માલ?"

શીરૂંધએ ઝવેરી બેહરાંમને જવાખ દીધો.

૭૧૧૦ દીધો તૂર્ત શીરૂંધએ એમ જવાખ :
"બેશક એ નંગો, છે કમયાખ.
હકિકત સાંભલ, કહું હું તને,
મલ્યાં કેવી રીતે, એ નંગો મને.
મતા મુજ ખાવિંદની એ હતી,
મગર આજ થઈ મારી ખુરી ગતી.
સાંભલ વધુ કહું એ ગમગોસાર,
હું કમનસીખ છું, અતી ખારજાર.
એ છે મુજ ધણીના હીરા 'ને માલ,
મગર મુજ ધણીનો થયો ઇન્તેકાલ.
હતો ખાંનદાંની તે આલીવિકાર,
અચાનક થયો તે કળ્લનો શિકાર.

તે કરતો'તો વેપાર એ માલનો,
મગર ભોગ થયો ખૂરા કાલનો. ૭૧૨૦
ગયો એક રોજ તે કરવા સફર,
જમાનાએ ખુજી ન તેની કદર.
પુચ્છો જઈ એક રોજ આમુલ શહેર,
ગૂજરયો તે પર કાતીલ કહેર.
ફરતો હતો ત્યાં પુર લહેરમાં,
હુખી તે મૂવો ત્યાં નહીં નહેરમાં.
મૂકી માલો હોલત તે કાયમ ગયો,
સિતમ ભારી મુજ પર વરસી રહ્યો.
આ હીરા 'ને ગોહર આપી ગયો,
ઉમેદ મુજ મનની કાપી ગયો. ૭૧૩૦

ગંજ મારે ઘર આજ ખિરયાર છે,
મગર આએ દુનિયા જફકાર છે."

શીરૂંધની હકીકત : સાંભલી ઝવેરી બેહરાંમે તેનો કિમતી માલ
વેચી આપવાનું માથે લેવું.

શીરૂંધની જખાંનથી આ તેની કસ્ટોમર હકીકત સાંભલી, ઝવેરી બેહરાંમ દલગીર થયો, અને
તેણીને જણાવ્યું કે: "અએ કમનસીખ ખાંનું, ખુદા તારી મુશકો આસાંન કરે. મારે માટે તારા
દીલમાં કાંઈખી વેહમ કે વસવસો તું અ રાખવો નહીં."

હકિકત શીરૂંધ તની સાંભલી,
હુખી થઈ બેહરાંમ રહ્યો કકલી.
બોલ્યો તે કકલી દિલોખાંનથી :
"થશે દુર મૂશકીલ આસાંનથી.
હુખી છું ખરેખર હું તું થકી,
ખરેખર હુખી તારી છે જીંદગી.
રખે રાખતી મુજપર કંઈ વહમ,
૭૧૪૦ મને ગંજ, હોલત નથી કાંઈ કમ.

ખફૂલે ઇલાહી, સૂણ ગમગુસાર,
મને છે હોલત, ઇજજત અપાર.
અમીરો ઉમરાવ, 'ને માતખર,
છે મૂજ રફીકો, સહું સર-ખ-સર.
ખન્દો ઝવેરી બેહરાંમ છે,
મને આ જગે માન અકરાંમ છે.
વસીલો^૩ મહારો છે શહેરમાં,
પિછાંને મને સહું કૂલ દેહેરમાં."

૭૧૫૦

પિછાંને મને રૂસ્તમ નામહાર,
કરું છું તે સાથ કંઈ રૂઝગાર.
હિઆંથી છે નજ્દીક એરકું શહેર,
આબો-હવાની છે ત્યાં મેહર.
હવા દિલ પસંદ, 'ને ચમન હીલખહાર,
ખા ગો-ખ ગી આ હા રો-ક ટા ર.
ત્યાં મારી મિલકત છે ખીશિયાર,
કરું રાસ્ત તુજસે હું એ ગૂફતાર.
અગર હોય ભરૂસો અને ઇતખાર,
મૂકી જા ઝવેરાત, એ નેક નાર.
ખિજાં જે નગો, ગોહર 'ને લાલ,
૭૧૬૦ લાલ આવ જઈને, કરવા નિકાલ.
હમણાજ જઈને, હમણાજ લાવ,
કરશ હું તહખિર કરીને ઉઠાવ.
કેખાડી કરું કાંઈ સોહાગરી,
નફો તુને થારો, બેશક કરી.

આ ગોહર 'ને હીરા, છે નામચીન,
ખરીદે તવંગર, મને છે ચકીન.
ખૂજે નહિ તવંગર સિવા કોઈ કંદર,
દિસે માલ અનમોલ, મહારી નજર.
નફો તુને બેશક, થશે ખીશિયાર,
જરા ધીર ધર તું, એ નામહાર.” ૭૧૭૦

* * *
નજરથી જોઈને બેહરાંમ રૂખાખ,
જોઈ તેની સજ-ધજ, જોઈને તાખ.
શીરૂઝએ જવર સ્વાધીન કરી,
કહ્યું: “ભાઈ કર મારી તું રેહખરી.
આ લાલો 'ને હીરાનો કરજે નિકાલ,
બેશક છે અનમોલ’ એ મારો માલ.
જફા 'ને વિપતમા ગોરફતાર છું,
મુલક છે પરાયો, નિરાધારછું.
નહિ જાણુ, પીછાંન, હું શું કરું,
અગર થાય સોહો, વતન ગમ ફરું.” ૭૧૮૦

* * *

શીરૂઝએ ઝવેરી બેહરાંમની સજધજ અને રૂખાખ જોઈ, પોતાનું સમગ્રું ઝવેરાત બેહરાંમને સ્વાધીન કીધું, અને પોતે રોજ સહવાર પડતાં બેહરાંમની પેહલી ઉપર જઈ, આબો દિવસ ત્યાંજ ગુબરવા લાગી. એવી રીતે, શીરૂઝએ લગભગ બે મહીના બેહરાંમની પેહલી ઉપર બેસીને કાઢડયા. રોજ રાત પડતાં તે પોતાને મકાને જતી, અને સહવાર પડતાં તે બેહરાંમની પેહલી ઉપર જઈ, આબો દિવસ ત્યાં ગુબરતી હોવાથી, અતે શેહરમાં પંખી અફવા ફેલાઈ, કે તે સોહાગરી કરનાર કોઈ ઈરાંની બાંતુ છે. ગમ અને દુખથી, તેમજ પોતાના ફરજ દાની બદલાઈમાં લાગેલા ખુડાપાને લીધે, શીરૂઝ ધીમે ધીમે શરીરમાં તવાતી જવા લાગી. પોતાના વાદલા ફરજના છુટકારાના બાબમાં હજી સુધી શીરૂઝ કાંઈખી દલિલ કે ચુકતી કરી શકી નહી. અને રાતે કે દિવસે તે પોતાના જગરમાંથી ઠંડી હાથ મારી, અરબ્બેર માટે તિલાપ કરતી હતી.

પિસરની બૂઝાઈની જખરી અગન,
જલાવી નિસદ્દિન રહી તેનું તન.
ન સુખી હજી એકબી તહખીર,
પિસરને છોડવવા બની તે અધીર.
ન દિવસે જરાખી હીલને કરાર,
નહિ નિન્દ રાતે આવે લગાર.
પિસરની ફિકરમાં બની આવરી,
ભરી હાય ઠંડી રહે સાંવરી.

ધરથી નિકલતી સિહા રાતમા,
ભટકતી જન્દાં તરફ વાટમા. ૭૧૯૦
જતી તે રખડતી જન્દાંન પાસ,
જોઈ તે રડતી બની બહુ નિરાસ.
ચહાતી તે કરવા તહખીર હજાર,
મગર હુઝતી તે નહિ લેસભાર.
નજર કરતી હરદમ, જન્દાંન ખાર,
ખૂલેલી જોઈ રહે ખર-ખર.

બૃહદ્દી દિવાલોની બંદોબસ્ત, બોલી તે મનમાં મારીને હાય :
થતી તેની આસાઓ બિહુલ નશ્ત. “હવે કેમ પિસર તારો છૂટકારો થાય. ૭૨૦૦
છૂટક તારો દિકરા મુશ્કીલ છે,
હવે ચાર તારો રખખીલ છે.”

બેહરાંમ શીર્ષની તબિયતના સુધારા માટે એરકમાં
પોતાને ઘર રેહવાની તેણીને ભલાંમણ કરવી.

લાંબ વખતે ઝવેરી બેહરાંમ બાંનુ શીર્ષના શરીરમાં થતો ફેરફાર, તેનો લેવાઈ ગયેલો
બેહરાં, અને તવાઈ જતું શરીર જોઈ, એક દાહડો બેહરાંમ તેણીને કહ્યું કે:—

અએ બાહોશ, દાના, મગર દર્દમંદ, છે મારી બાનું હસીન, નેકઝાદ,
દિસે તૂંજ જીરમાં રંજો મહંન. વસી સંગ તેની થા દીલશાદ.
દિસે તારી તબિયત દરદને શરણુ, એરકમાં છે મહાઈ મકાંન,
તવાતું દિસે તારું નાજુક બદન. હવા-પાણી ત્યાંના મીસલ ખુસ્તાંન.
ખૂદા દુઃખ તારાં દફા એ કરે, વક્ત્રી એક છે નાજનિન દિલપઝીર,
રખે આવી તું પર મુલકમાં મરે. સૂરત જેની સૂંદર છે બેનઝીર. ૭૨૧૦
રહી આ જગે તું ઝરે એકલી, મધુર ખુબ હલકથી કરે એવું ગાંન,
બગાઈ તબિયત, બની નબલી. સૂણી થાય બેખુદ હુરો-ગીલમાંન.
અગર મુજ કુટૂંબમાં તું આવી વસે, રૂઝગાર તેનો છે રામશગરી,
દરદ દુઃખ તહારાં નહાસી જશે. કરે છે તે બરજોરની નોકરી.
ખૂશી થાશે તબિયત, થશે ગમ દફા, કરે તેને જઈ ખુશ જીવનમાં,
હવા પાણીથી દુઃખ થશે સહુ સફા. તે કરશે તૂને ખુશ પલ મ્યાંનમાં.
બૃહાવશ તેણીને તારી હજુર,
થશે દીલ તારું ખૂશી બાજુર.

શીર્ષએ બેહરાંમ ઝવેરીની ખાબેશથી એરકમાં તેના
મકાંન અંદર જઈ વસવાટ કરેલો.

એરકમાં ઝવેરી બેહરાંમનું શાહી મકાંન હતું, અને ત્યાં તે મકાંનમાં બેહરાંમ ઝવેરી
પોતાના કુટુંબ સાથે વસ્તા હતો. એજ શેહરમાં શીર્ષને મહેલી ખબર પ્રમાણે, પેહલવાંન
બરજોરનું બંદીખાનું શેહરની બાહ્ય એકાંત જગ્યામાં આવેલું હતું. એ બંદીખાનું
“ જીવન રસ્તમ ” થાને “ રસ્તમનું બંદીખાનું ” એવે નામે મશહુર હતું. શીર્ષને જ્યારે
ઝવેરી બેહરાંમ એરક માહેલાં પોતાના મકાંનમાં, પોતાના કુટુંબ સાથે વસવા માટે ઈજન
કાધું, જ્યારે તેના દીલમાં નવી આસા અને ઉમેદોએ ઘર કાધું, અને તે ખુશથી તે ઝવેરીની
માંગણી સ્ત્રીકારી ત્યાં તે જઈ વસી.

અતેકાક એરકમાં જીવનને-રસ્તમ મધે રાખેલા કબેરી બરજોરનું દીલ રીજવા જે
રાંમીશગર તેની આગલ બંદીખાનામાં જતી હતી, તે રાંમીશગર ઝવેરી બેહરાંમને ત્યાં વસે છે,
એની ખબર જ્યારે શીર્ષએ સાંભળી, ત્યારે શીર્ષના જીરમાં હરખ અને હલટ એટલો તો

હ નરી નિકળ્યા, કે હવે તેણીને પોતાના દીલમાં ફરજ દને કેદખાનાની જંગલમાંથી છાડવાની યુક્તિઓ સુજ પડવા લાગી.

બેહરાંમ અવેરી, શીરડીને માન-મરતબાથી પોતાને મકાને લેઈ ગયો, અને ત્યાં પોતાની આરત સાથે, તથા કુટુંબીઓ સાથે તેની જાલખ કરાવી, અને તેણીને પોતાની ખાસ મેહમાં બનાવી, પોતાના મેહવમાં દરેક રીતની સગવડ કરી આપ્યા, અને તેણીના દરેક ફરમાન ખમવવા પોતાના દરેક નોકરો અને બાંદીઓને તેણે હુકમ કીધો.

૭૨૩૦ વસી જઇ શીરડી, બેહરાંમ ઘર, લેતાં સહું ભોજન, બેસીને સાથ, ગયા કંઈક દિવસો, ગઈ કંઈક રાત. થઈ ખુશ બેહરાંમની દિલખર. વડી કરતી રાંમીશગર ખુશ ગાન, ઇફાજતથી આહીને કરતી જતન, ખૂશી સહું થયાં જોઈ ગૂંચેદહન. ખૂશી થાતી શીરડી, સૂણી મનમાં. મલી તે કુટુંબ સંગ કરે ગૂંચતગૂં, વસી એમ શીરડી એરાકમાં, હસી વાત કરતી સહું રૂબરૂ. રડતી સદા પુત ફેરાકમાં. ૭૨૪૦

મગર કોઈએ જાણ્યો નહીં ભરમ,
સદા કરતી દીલમાં અરજેર ગમ.

શીરડીએ રામીશગરને વીસ્વાસમાં લેવા એક બેમુલ વીટી ભેટ આપવી.

૭૨૫૦ એક રોજ તલાવટ શીરડીએ કરી, હૂં આપું છું આહી તૂંને જાનથી, બલાવી રામીશગર સુંદરી. જાલવજે હમેશા તું ધ્યાનથી. વિટી એક કાહડી તૂરત અનમુલ, સાચવજે રાખી તું મારી નિશાન, કહ્યું એમ: “લે આ, કર તું કબુલ. પેહડો તું હરહમ ફરજે હર આન.” ૭૨૬૦ તૂંએ મારી ખિદમત કરી છે હજાર, લિધી ઝટ વીટી ‘ને બોલી નમો: ઇવજ તેનો આપું તૂંને લગાર. “ખૂદા દુર કરે તુંજ હીલની ગમી. અનુમુલ છે મારી અંગુરતરી, એ વીટી છે બેશક બેમુલ ઘણી, અજાએખ છે એની કારીગરી. સદા રેહશે મુજ હાથ પર રમણી. એ બલ્લાને^૧ જોઈ કરજે તું યાદ, એ સંભાલી રાખશ જીવ-જાનથી, હવા છે મહારી રેહજે તું શાદ. બજાવશ હું ખિદમત ઇમાનથી. ખૂશી સાથ દાયમ જીવજે સદા, ખૂદા દુઃખ તારાં દફા સહું કરે, થતી ના તૂં હરગેજ પઞ્ચમૂરદા. ખૂદા તારી મૂશ્કેલીઓ સહું હરે. પૂરાંણી બહુ મારી એ ચાંજ છે, કનીજ છું તહારી, એ ગમગૂસાર, મને એ બેશક ઘણી અજીજ છે. કદમ પર તહારા, સર મુજ નેસાર.” ૭૨૭૦

રામીશગરને અરજેર તરફથી બુલાવવા માટે હુકમ આવ્યો.

હતી વાતમાં સુંદરી એટલાં, સૂણી કમેદખાના તરફનો હુકમ, હુકમ આવ્યો જાંઘાંનથી તેટલાં: તૂરત દોડો સુંદરી જવા એકદમ. “કહાં છે રામીશગર? કહાં ગઈ? ઉભી જઈ અરજેરની તે હજાર, બલાવે છે અરજેર, છે કહાં રહી.” નમી પુછિયું: “શું પડી છે જરૂર.”

૭૨૮૦ મને કેહ ઓ સાહેબ, શું કામ છે, મૂકી તુંને હમણા જરા ગઈ બહાર,
૭૨૮૦ મને તારી ખિદમતમે આરામ છે. પડ્યો તેટલાં મારે નામે પૂકાર ?”

બરજેરની નજર રામીનાગરે પહોંચી વીટી ઉપર પડવી.

ભરી હાથ ઠંડી, બોલ્યો જવાન : હું તડપી રહું હિયાં પલ પલ ઘડી,
“અરે કાંઈ હતી તું, જરા કર બયાન. તુંને નહીં મારી કયા કંઈ જરી.
હબી હીલ મરે માડું જાંદાનમા, પગે મારી જંજીર ભારી અતી,
ખેશી થઈ ફરે તું ખુબ ધ્યાનમા. થઈ મારી જુરી ગઈ છે ગતી. ૭૨૮૦
પડ્યો છું હું હિયાં સિદ્ધા ગારમા,
નથી આસ મારી કોઈ ચારમા.”

* * *

રામીનાગરે બરજેરને જવાબ દીધો.

૭૩૦૦ નમી હાથ બેડી, બોલી જવાન : કલીબંધ હાંતો, મોતન લડી,
“ન બોલું ગલત હું, સુણ પેહલવાન. મૂખમા લિધી હોય જાણે જડી.
રહો તારું રોશન સદા ચકબાલ, જ્યાં જાણે મોસરી મધુર મુખ વેણુ,
ખૂદા ફર કરે, તું જ રંજે-મદાલ. બોલે તે બુલબુલ, મારીને નયેન.
સાંભલ ઓ સાહેબ, ઓ નેકકાર, મગર દોલ તેનું પરેશાન છે,
હિયાં એક ઝવેરી છે આરકાર, જાગરમાં જીવ લેણુ તુફાન છે.
સાહેબે દોલત, છે લાલ-ઓ-લાલ, નિકલતી આંખોથી આંસુની ધાર,
૭૩૦૦ વગ ‘ને વસીલો, પુર જીલજલાલ. ૭૩૨૦ અદ્દે પરેશાન છે હીલ ફિગાર.
મનનો છે મોટો, દીલ કયાલ, મેં ગાઇને ગાયન, સાજી કિધી,
તર છે ખઝાને, ખૂલંદ ચકબાલ. મેં રિજવી રિજવી ‘ને રાજી કિધી.
નામે છે બેહરામ, ખડો ખજતવર, ખૂરી થાઇ મુજથી તે માંહેજીન,
ગયો તે ખૂલાવી, મને તેને ઘર. મને આપી બક્ષેસ, આ નામચીન.”
ઘર તેને આવી છે, મેહમાન એક, કહી એમ કહાડી તે અંજુશતરી,
સિકલ તેની સુંદર, અજાએખ વિવેક. તૂરત આપી બરજેરને તેજ ઘડી :
સરવ સમ સિધી, મૂખ દોલ હરણુ, “આ રહી તે બક્ષેસ, ઓ નામેવર,
અકલમંદ, ખાકોશ, ગૂંચેદહન. જરા એની ઉપર, કર તું નજર.
૭૩૧૦ નયેનો નેઝારા, દીલ ખૂશ કરે, મને પ્યારી છે એ, જાગર જાનથી,
અદા તેની કાતીલ, જાગરને હરે. મને આપી એ છે, અતી માનથી. ૭૩૩૦
સરોહે સુંદર, મિસલ બુલબુલ, અજખ એનો ચલકાટ, અજખ આખ છે,
રોશન પેશાની, મિસલ લાલ ગુલ. બેશક એ હીરો, નાયાખ છે.
હતી તેની ખિદમતમાં હું ખડી,
હૂકંમ તારો મલતાં, હું નિકલી પડી.”

અરજેરે રામીશગરને મલેલી વીટી જોતાં

તે વીટીને પિછાંની.

૭૩૪૦ દિધી તૂર્ત અરજેરે અંગુશ્તરી,
તપાસી રહ્યો તે, નજર ખુલ કરી.
હસીને તપાસી રહ્યો મનમાં,
નિરખી રહ્યા નાર જોખનમાં.
પિછાંની તૂરત, હાથમાં તે ધરી,
આંખોમે દાખી, ચૂંખન કરી.
૭૩૪૦ પિછાંની તૂરત તેણે અંગુશ્તરી,
કે આવી પુગો માત શીરૂંધ ખરી.
પિછાંની તૂરત તેણે અંગુશ્તરી,
વહી તેની આંખોથી આંસુ ઝરી.
રડી બોલિયો હાય દુખની ભરી :
“અરે મૂજ થકી તે બલામે પડી.
શૂ કાંમ આવી,
રહે શાને કાજે,
જલાવી રહી તંન મુજને થકી,
મગર હિયાં અંતે, તે આવી શકી.
તજી દધ વતન ને તજી ધર-ખાર,
હિયાં આવી સહેતી, દુખો હખાર. ૭૩૫૦
તૂંને કોને આપી મહારી ખખર,
કે આ કએદખાનું છે માફ ધર.
પડયો મારે સર દુઃખનો અલખરૂઝ,
દફા કર દુખો, એ ગેતીરૂઝ.”
મગર પુછીયું દાખી દધ હીલ જોશ :
“અએ નાર હીલસોજ, કહે રાખી હોશ.
કહે કેવી સજ ધજ છે એ નારની,
ખયાં કર હાકકત, એ ગમખારની.
એ બેહરાંમ ધર,
ખની બેસખર.” ૭૩૬૦

રામીશગરે અરજેર આગલ ખાંતુ શીરૂંધ વિદે

ખુલારો કરવો.

૭૩૭૦ દાખી જોઇ અરજેર, દાખી થઇ,
ભરી દિલસોજી જીગરમાં રહી.
દાખી જોઇ પેહલવાંનને બેહિસાખ,
તૂરત દીધો રામીશગરે એ જવાખ :
“કહું શું હકિકત, તૂને નામેવર,
કરે તારી મુશકીલ, દુર દાદગર.
મને વાત બેહરાંમે એવી કહી,
કે વેપાર ખાતર, તે આવી અહીં.
કરે છે જવાહરનો રૂઝગાર,
છે ગોહર ને હીરા, અતી આખદાર.
તૂખે તે આલા નસલની દિસે,
નજરમાંથી એક પલખી ના ખિસે.
સિકલમાં તે દીસે મિસલ મૂશ્તરી,
સોહેલ સિતારા સમ સૂંદરી.
ખદનખંધ બાળું, નજર મનમાંન,
કદમાં કદાવર, તન એકસાંન.
દિસે કુલ ખાંતુની સરદાર સમ,
જમાનો જૂવે તો પરસ્તાર સમ.
રૂખસાર બે શુલલાલા ખહાર,
ભવાં બે ન્યારાં, કાતીલ કટાર. ૭૩૮૦
અજખ બાલ ઝલકે, જોખન ખહાર,
અજખ નાર હિંમત, અજખ કળદાર.
સરોવર જંબુ, સિધું બદન,
કિધું મેં તો જોતાં, અરપાણુ જીવન.
સિવા એ નથી મુજને કંઈ ખખર,
કે છે કોણુ મા-ખાપની દુખતર.”
કહ્યું કે : “હું દુખિયા છું દિલકિંગાર,
અલમ ને સિતમથી થઇ હું ખવાર.
મૂલક છે પરાયો, હું એખલી,
ઉમેદ મારી આ દેશમાં ધુલ મલી. ૭૩૯૦
અશો મારો ખાવિન્દ, ખરો નામેવર,
પાખ્યો તે આ દેશમાહે ગૂજર.
ગયો તે મૂકીને બિહસ્તેખરી,
હું નાર તેની મફ તરફડી.
નામે તે શીરૂંધ, મગર ગમખાર,
નથી તેનો હિયાં કોઇ સિવા કેરદેગાર.”

અરજેર પોતાની માતાની હકિકત રામીશગરથી સાંભલી,
ઘણેજ દુખી થયો.

તે રામીશગરને મોહડેથી આ દુખભરી હકિકત સાંભલી, અરજેર પોતાના દીલમાં તુરત સમજ ગયો, કે તેની માદર શીરૂઈ, તેનીજ શોધમાં એક શોધરમાં તેની પાછવ આતી લાગી છે. અરજેર પોતાના દીલમાં ઘણેજ મુઝાવા લાગ્યો, અને પોતાની માદરને પોતાને લીધે એટલી બધી વિપત્તીમાં આવી પડેલી જોઈ, દુખી થાઇને તે રડવા લાગ્યો. અરજેરની આંખોમાંથી નિકલતી આંસુની ધાર જોઈ, તે દીલસોજ રામીશગરે તેને પુછ્યું:—

૭૪૦૦ દુખી જોઈ અરજેને રામીશગર, ભરે કાં તું આંખોને એમ નીરથી,
દુખી થઈ રહી તે અતી દિલભર. નારાજ થયો છે, તું તકદીરથી.
જોઈ હાલ એવો ખોલી તે નાર : આ વીટીથી શું ચાહ તુંને પડી,
“કહે આ પેહલવાં, કહે નામદાર. બની કેમ દલગીર રહ્યા તું રડી.
મિસલ સુલ કેમ તું ગયો કરમઇ, આ હાલ તારો છે કોણુ થકી,
એકાએક તબિયત એમ કેમ થઈ. મે રાખીતી હરગેજ નહિ એ વકી. ૭૪૧૦
નયનોથી વહે છે નીર નવધાર, મને ખોલી કહે તું એ શું છે ભરમ,
મને ભેદ તારો કર આશકાર. રૂઝે તો રૂઝવું હું તારા જખમ.”

અરજેરે રામીશગરને પોતાનો ભરમ દેહવા આગમચ, આરતો
ભરમ જાલવી શકતી નથી, એવો ઇશારો કીધો.

આરતજાતને માટે અરજેરે જણાવેલા વીચાર.

૭૪૨૦ સૂણી એમ અરજેરે કીધો જવાબ : લખોંથી સૂખન જો નિકલિયો ખાહાર,
“સાંભલ આ દીલસોજ મારો હિસાબ. થશે ખખ્ત માફ ખૂફ નાશકાર.
મગર છે મને એક એવી ફિકર, લિધા હોય હોઠોને સીવી મક્કમ,
રખે ભેદ ખોલે તું રામીશગર. આરત ન રાખી શકતી ભરમ. ૭૪૩૦
ગયા છે કહી એમ દાંનેશ વાત, જીવી નહી શકે કોઇ નચિંત નારપર,
સહા નારીઓથી થઈ છે ઘાત. કરાંમત એ રખની આ ધતી ઉપર.
સમજ શીખને તું આ ખંદેગાંન, મગર હું જાણું છું એ જરૂર,
છે આરત જગમાં સહા બેઠમાંન. કે નારી છે નિર્ખજ, જગે બેકસુર.
રખે ભેદ જાણે આરતજાત, અગર હોઠ સીવી કિધા હોય ખંધ,
રખે કોઇ પહે વાત આરતને હાથ. તોખી ને તુટે, રહે નહિ અખંડ.
વચનની ન સાચી, નારી નકાંમ, નથી વાંક નારોનો, આ નાજની,
કસમ જેના રેતી ઉપરના કલાંમ. હકના હૂકમથી એવીજ બની.
સૂખન એક ખોલી, કરે ખીજાં કાંમ, મગર જો તું આપે મુજને વચન,
મક્કર ફરેબે ભરેલી તમામ. ફરે નહિ હરગીજ આપો સૂખન. ૭૪૪૦
તો ખોલી કહું મુજના ભેદને,
કરશે તું નાજહ મુજ ખેદને.”

રાંમીશગરે અરજોરનો ભરમ જાલવવા કસમ લીધા.

હવે સાંભલ ઓ લાલ ખોલી તે રહે-કમર :
“સાંભલ ઓ અરજોર, નર નામેવર.
આ મશરેક^૧ ને મગરેખના^૨ છે કસમ,
અગર ભેદ ખોલું, કંટે મૂજ કરમ.
કસમ છે મને પાક ચઢાંનના,
કસમ છે મને મૂજ ધમાંનના.

કસમ છે મને ધરતી ને આખના,
કસમ છે મને મૂજ મા-ખાપના. ૭૪૫૦
અગર મૂજ સરપર જે આસ્માં પડે,
અગર વેહતી સંમશીર સરપર ધરે.
તોખી ન ખોલું હું તારો ભરમ,
મદદગાર તારી ખનશ હરદમ.”

અરજોરે પોતાના દીલનો ભેદ રાંમીશગર આગલ જાહેર કીધો.

૭૪૬૦ “ત્યારે તું સાંભલ ઓ નેક નાર,
સૂખન તું જ સુણી હું પાચ્યો કરાર.
ભરસો મને છે હવે તારી પર,
ભરમ ખોલું માણે ખની બેફિકર.
મલી છે તૂને જે અગશતરી,
પિછાંની મે જોતાં તૂરત તે ઘડી.
તૂને આપો જેણે એ અંશુશતરી,
નથી તેનો ખાવિંદ ગયો હિયાં મરી.
નથી આવી કરવા થકી રૂઝગાર,
નથી તે સૌહારગ લેસભાર.
નથી તે વતણુદાર કેઇ સરખમોન,^૩
મગર છે બેશક ખરી નામચીન.
હવે હિયાંથી એકદમ તું જા સિતાખ,
જદ તેને કહેજે, તું મારો જવાખ.

આવી છે હિયાં કંઈ કરી ગણતરી,
નથી આવી કરવા સૌહારગી. ૭૪૭૦
વસી હિયાં છે આવી, મૂજ કાજ તે,
નથી માલો જરની માતાજ તે.
અગરજે છૂડું આવે જીન્દાંનથી,
નવાળું તૂને હું દિલોજાંનથી.
જદ તેને કરજે ખુશી ગાંનથી,
પછી પુછજે તું અતી માંનથી.
પૂછજે શું તોખમ, શું નાંમ છે,
શું તેનું એરકમાં કામ છે.
પૂછજે શું અરજોરની માત છે?
રહે શા કારણ દિનરાત છે. ૭૪૮૦
અગર તેની માદર તું છે સર્ફરાજ,
કરે તૂંજ દરદનો સાણત ઇલાજ.”

અરજોરનો પેગામ લઈ રાંમીશગરનું શીરૂંધ પાસે જવું.

૭૪૯૦ ચતર નાર એકદમ નિકલી ખહાર,
પવન વેગ હોડી ગઈ ગૂલનાર.
જોતાંજ સરોહી^૪ એહેર ચલકાર,
ખૂશી થાઇ શીરૂંધ મિસલ નવખહાર.
સમજી તે દીલમાં સઘળો ભરમ,
ખોલી મધુર મૂખ અવાજે નરમ :
“સખી તૂને જોઇ ખૂશી હું થઇ,
જરા ગા ગાયન, બેસી અહીં.
તનાહીમાં હું છું હિયાં એખલી,
ભલે તું આવી મને હિયાં મલી.”

સખી બેઠી પાસે, હસી માંનથી,
શરૂં ગાંન કીધું સુર-તાંનથી.
થઇ રાત અરવી જ્યારે પસાર,
કિધો સુંદરીએ ભરમ આશકાર.
કહી વાત અરજોરની કાંનમાં,
કહ્યું જે જે કાંઈ હતું ધ્યાંનમાં.
કહી વાત વીટીની સઘલી ખરી,
કિધો ગમ અરજોરે કેમ દમ ભરી. ૭૫૦૦
ખાદખ ખોલી : “એ શું વાત છે,
કહે શું તું અરજોરની માત છે?”

૧ મશરેક યાને પુર્વ.
ધસારો છે.

૨ મગરેખ યાને પશ્ચીમ.
૪ સરોહી યાને ગાયન ગાનાર રાંમીશગર.

૩ સરખમોન યાને વતન ધ્યાંન માટે એ

શીરૂઢએ રાંમીશગરને જવાબ દીધો.

પિસરનો પેગાંમ સુણી લઇ,
કરી ગમ, ભરી હાથ મારી રહી.
આહઝ બોલી શીરૂઢ રડી:
“સખી વાત તહારી સઘલી ખરી.
હવે તૂંએ જાણી લિધો છે ભરમ,
હવે હાથ તારે મહારી શરમ.
નથી આએ જગમે હવે મારું કાંમ,
૭૫૧૦ સિવા ગમ પિસરનો, સઉ છે હરાંમ.
નિસહિન રડી હું મૂઝાઇ મરું,
સમજ કાંઇ પડતી નથી શું કરું.
ન દિવસે કે રાતે મને કંઇ કરાર,
રહું મૂજ પિસરને થકી નવધાર.”

નથી જાણતી જગ મહારો ભરમ,
ખરજેર ખાતર, રંજે અલમ.
બેશક હું ખરજેરની માત છું,
મગર થાઇ ગરદેશથી મહાત છું.
હૂખી છું હું ફરજંદની આગથી,
હૂવા ચાહું છું ચઝઠાં પાકથી. ૭૫૨૦
મને અક્ષે મારો પીલતન પિસર,
ફરું લઇને પાછો હું મારે ઘર.
હું માનું છું ગેખી મદદ ચાર છે,
ખનાવી તૂંને મુજ મદદગાર છે.
સખી કેહ બોલી, હકીકત અવલ,
મગર કેહ કેમ છે, મહારો કમળ.”

રાંમીશગરે શીરૂઢને સાંભલી લઇ જવાબ દીધો.

(રાંમીશગરનો પ્રમાણિક અંકાર.)

સૂણી હાલ બોલી ધીમે સુંદરી:
“અએ ખાંનુ હવે કર સખર તું જરી.
મે જાણી લિધો છે સઘલો ભરમ,
૭૫૩૦ કરશ તુંજ દુઃખનો કિસ્સો ખતમ.
સખર સાથ હવે હાંમ તું હોલ ધર,
જાણે ન બેહરાંમ, ખુબ ખ્યાલ કર.
અગર ભેદ જાણે બેહરાંમ કંઇ,
ખિગડશે ખાજ બેશક અહીં.
એ ખાજ છે બેશક છૂરી ધાર પર,
જશે વાત અગર જે એ દરખાર પર.
ખૂરી ધાડ પડશે હું ગાનાર પર,
લટકતું થશે મારું સર દાર પર.
અફસોસ જોતાંજ અગૂશતરી,
૭૫૪૦ આંખોથી વરસી ખારાંન ઝરી.”

આહઝ ખરજેરે આપી કસંમ,
કહ્યું કે બોલે ન હરગેજ ભરમ.
કસંમ મે લિધા પાક ચઝઠાંનના,
કસંમ મે લિધા ઉંચ આસ્માંનના.
કસંમ મે લિધા છે આંખો-હવા,
ભરમ જે હું બોલું ખનુ રસવા.
કસંમ મે લિધા છે સિતારા ને માહ,
મને છે જેની હરદમ પનાહ.
મે આફતાબ તૂરમંદના લઇ કસમ,
કહ્યું છે છૂપાવશ જીગરથી ભરમ. ૭૫૫૦
હવે ના કર ગમ, કંઇખી જરા,
ના ગભરા જરાખી, ના ઠરઠરા.
હું જાઉં છું જીંદાંને ખરજેર પાસ,
કહું તેને જઇ હું હકીકત પાસ.”

કહિ એમ નિકલી ઘરથી બહાર,
તૂરત દોડી સિધી જીંદાંન ખાર.

આવા ભરસેદાર સખુનો કહી, તે રાંમીશગર શીરૂઢ આગલથી નીકલી, અને સીધી
ખરજેરના બંદીખાંના તરફ, આ હકીકતનો હેવાલ ખરજેરને જણાવવા દોડી. ખરજેરે જેવી તેણીને
એટલી જલ્દી પાછી ફરેલી જોઈ, તેવાજ તે દલેર પેહલવાંન તેણીના દીલનો ભરમ સમજ
ગયા, અને આશાવંત બની તેણીનો ચેહરો તપાસી રેલો. તે રાંમીશગરે શીરૂઢ સાથની

૧ ખરજેરને માટે તેની માદર આ ઘસારો કરી ખરજેરને કમળ કુલ સાથ સરખાવી પુછે છે.
૨ સર દાર પર યાને સર સુધી ઉપર લટકતું થશે.

પોતાની મુલાકાત દરમ્યાન, તેણીને જે કંઈ વાતચીત થઈ હતી, તે સઘલી બોલે બોલ તેણીએ અરબેરને જણાવી, અને એ શીરૂઈ કોઈજ નહી, પણ અરબેરની માદર પોતે છે, અને તે પોતાના દીકરાના છુટકારા ખાતર, ઈરાન સર જમીનથી એરક આવી, વસવાટ કરી પડી છે, એવો તેણીએ જે એકરાર રાંમીશગર આગલ કીધો હતો, તે અરબેરને તેણીએ કરી સંભલાવ્યો.

અરબેરે પોતાના છુટકારા માટે રાંમીશગરની મદદ માંગવી.

અરબેરે જ્યારે તે રાંમીશગરને મોહડેથી આ બેદબરેલી વાતો સાંભલી, ત્યારે તેને તે રાંમીશગર ઉપર પુરેપુરો નિસ્વાસ બેઠો, અને ખુશીમાં આવી તેણીને તે કહેવા લાગ્યો કે :

૭૫૬૦ આફ્રીન તૂંજ ઉપર છે સદહજાર,
કદીખી ભૂલશ નહીં હું તારો પાડ.
અએ બહોશ, ચંચલ, ચાતુર ચતુર,
આફ્રીન તૂંજ પર એ પુરતુર.
હાંસલ કીધો મારો તેં ઇતબાર,
તૂંએ આજ દીધો મુજને કરાર.
મરૂ છું જૂદાઈથી ગુરી માતની,
તૂં લાવી હકીકત ખરી વાતની.
મને મારી માદરસે મેલવ જરા,
જુદાઈના જખમના રૂજવ તું સડા.
હવે મુજ દુઃખનો તું કર ઇલાજ,
સિવા તું નથી, કોઈ બિજો કારસાજ.

જમાનાની ગીરદેશથી ખારજાર,
આ જંજીરે જકડઈ થયો બેકાર. ૭૫૭૦
નહિં એન, નિસહિન, હું-મજબુર છું,
બેગર જૂલમથી ચકચુર છું.
છતે બળ કળે આજ બળહિન થયો,
જૂલમ જાસ્તીને હું આધીન થયો.
આ જીન્દાંથી બહેતર દારૂલ કરાર,^૧
એ જીન્દાં નથી, પણ દારૂલ ખવાર.^૨
હવે કેમ કરું ? શું કરું તદખીર,
નિકલવા જીન્દાંની છું અધીર.
આ બંદમાં તું મારી મદદગાર થા,
મને છોડવી જગ આશકાર થા.” ૭૫૮૦

અરબેરને એવી રીતે સંતાપ કરતો બેઠો, રાંમીશગરે જવાબ દીધો.

“નરે શેર અરબેર, એ જંગી જવાન,
ના થા અર્ધીરો, એ મેહેરખાન.
ખૂદા ચાહશે થાશે સફલ તારું કાંમ,
સમજ આએ બંદી છે તારી ગૂલાંમ.
બળવશ હું એ કાંમ આસાંનથી,
રચી છે મે તદખીર ખૂબ ધ્યાંનથી.
પડી છે હવે તો સિદ્ધા કાલી રાત,
મલશ હું શીરૂઈને જઈ બામદાદ.
મલી માત શીરૂઈ, ઘરશ ઘાટને,
૭૫૯૦ કરશ જઈ તૈયાર નવા ઠાટને.
મલીને જણાવશ તદખીર તમાંમ,
થશે તારું આસાંન મૂશ્કીલ કાંમ.

કર દુર દીલથી હવે એ વિચાર,
જરા દે પડવા, નવી તું સહવાર.
કરશ ત્રણ ઘોડા તૈયાર ચૂનંદ,
વલી ત્રણ બખ્તર ને લાંબી કમંદ.
ખંજર ને સમશીર, અતી ધારદાર,
લાવશ હું કાંનસ, ખુબ આબહાર.
એ કાંનસથી તોડીને જંજીર તમામ,
કરજે તું જીન્દાંને છેલ્લી સલાંમ. ૭૬૦૦
કરશ કુલ સફરની સાંમગરી,
પડે કાંમ મુશ્કીલ જે આવી પડી.
કરશ સઘલું એ હું, તું જાણી લે,
મારો લડસો તું મારી લે.

હવે દે જવાની મને તું રજા,
ફરજ મારી લાવું જલ્દી બજા.”

જાંદાને-રૂસ્તમ નામના બંદીખાંનામાંથી બરજોરને
છાડવવાની હુકમત વિશે.

જાંદાને-રૂસ્તમમાં દીલાવર બરજોરને રાત દીવસ સખત લોખંડની સાંકોથી બાંધી તેને જકડી લેવામાં આવેલો હતો. તેની દીલાવરી અને તેના જોરની વિગતોથી ઈરાંનનો પેહલવાન રૂસ્તમ, તેમજ ફરાંમજ્જ સારી રીતે જાણીતા હોવાના સળખે, બરજોરનું બંદન ભારી સાંકોથી જકડી લેઈ, તેના હાથ અને પગોમાં મજબુત લોખંડની જંજીરો નાખી, તે જંજીરોને લુહારો પાસથી, મજબુત ખીલાઓ વડે જમીનમાં ગડાવવામાં આવી હતી. એવી પોતાની હાલત છતાં, બરજોર પોતાની ઉપર પડતાં દુઃખથી સેહજબી નીરાસ કે નાસિપાસ થયા નહીં હતા, પણ પોતાના પેદા કરનાર હકતાલાની આગલ પોતાના છુટકારાને માટે હંમેશાં તે દુવા શુભરી, સંતોશી દીલે તે કેઢખાંનાનાં દુઃખો સેહતો હતો.

એવી પોતાની દુઃખી હાલતમાં, જ્યારે બરજોરે, પોતાની માતા શીરૂઘ, તેની પાછલ એરક રોહરમાં આવી પુગી છે, એવી ખબર જ્યારે ખુબસુરત રાંમીશગરે તેને જણાવી, અને તેણીને બક્ષેસ તરીકે મલેલી વંદી, તેણીએ જ્યારે બરજોરને દેખાડી, ત્યારે બરજોર પોતાના પેદા કરનાર હકતાલાની ગેખી મદદ માટે હંમેશાં શુકર અદા કરવા લાગ્યો, અને તે કિમતી વીડીને શીરૂઘની વીડી તરીકે પીછાંની, રાંમીશગરના સુખન ઉપર ઈતખાર લાવી, તેનો ઉપકાર માનવા લાગ્યો.

એક ભલી અને દીલસોજ રાંમીશગરને, પોતાના છુટકારા માટે જ્યારે દીલાવર બરજોરે એટલી બધી આતુર અને ઇંતેજર બનેલી જોઈ, ત્યારે તેણીની સાથે જાંદાને-રૂસ્તમમાંથી નાહસવાની તદખીબ કરવા માટે ગોઠવણ કરી, તે નક્કી સેવટ ઉપર આવ્યો, અને તે બાહુદુર જગરની રાંમીશગરની ચલવલ ઉપર સંપુર્ણ વીરવાસ રાખી, તે ઉમેદ સાથ પોતાના છુટકારા માટે તલખી રેહ્યો હતો.

૭૬૧૦ તૂરત ગધ કનીજ અહાર જાંદાનેથી,
વહી રાત ગધ સારી આસાનેથી.
પડી રૂડી જ્યારે બડી ખામઠાઠ,
બની જહાંન રેશાંન મૂખારકખાઠ.
ઉઠી ઝટ શીરૂઘ પડતાં સહવાર,
બની તે કનીજને થકી ઇંતેજર.
પૂગી આવી તેટલાં રાંમીશગર,
ખૂશીથી ખિલ્યું તેનું જગર.
ખૂશી થાઇ કીધા શુકર ચઢ્યાંન :
“ઓ માલીક મહારા, જમીનો-જમાન.
પિસરને તું મારા આઝાદ કર,
અચાવી તેને ફિલશાદ કર.”

૭૬૨૦ તૂરત ભેટી શીરૂઘ, કનીજને મલી,
ખિલી તેની ઉમેદની હર કલી.

લગાડી ગલે તેણીને પ્રીતથી,
પિસરની પૂછી વાત પછી ચીતથી.
કનીજે જણાવી હકિકત ખરી :
“હમણાંજ જાંદાનેથી હું ફરી.
સૂતો તે પલસર નથી રાતના,
વિચારો સુઝતા અનેક જાતના.
હવે અએ ખાંતુ, તું ધીર ધર,
છે બરજોર છૂટવા થકી તતપર.
રચી છે ખાજ હમેએ મલી,
ફલશે ઉમેદો તહારી ભલી. ૭૬૩૦
બની એક ખાહોશ ખાઝરગાંન,
નિકલ ઝટ હવે તું, શેહર દરમિયાંન.
બની સૌદાગર, નિકલ તું બહાર,
ખરીદી કર તું જઇને બઝાર.

ખરીદ ત્રણ ઘોડા ખઝારે જઈ,
પવન વેગ ચાલે, હવામાં રહી.
ચલનમાં ચંચલ, ઉંમર ચાર સાલ,
હોય જાણે રૂસ્તમ, રખસની મિસાલ.
જન સાથ રિકાખ, 'ને મજશુત લગાંમ,
૭૬૪૦ લેજે તપાસી ન હોય કાંઈ ખાંમ.
લેજે તું બાદજ, અખ્તર ત્રણ,
તપાસીને કરજે ત્રણે પસાંન.
તલવાર 'ને કોલાહ, 'ને લાંબી કમંદ,
તીર 'ને તખર સાથ ખંજરખી ત્રણ.
ભૂલતી ના થાટીક કાંનસ જર,
ખરીદી તું લેજે, ના ભુલતી ચતુર.
એ કાંનસ લેજે ઘણી આખદાર,
પડે જેથી અરજોરનું કાંમ પાર.
ખરીદી કરી લે સઘલું તું આજ,
૭૬૫૦ સિવા એ નથી કાંઈ ખીજે ઇલાજ.

કાંનસ કમંદનું મને કાંમ છે,
એ એ ચીજથી શુભ અંજાંમ છે.
એ એ ચીજ જોકે છે નાંમની,
મગર છે અરજોને બહુ કાંમની.
ઘસી કાંનસે તોડી જીજરને,
છોડવશે કાંનસ એ બલવીરને.
એ આપશ હું અરજોને જાંદાંનમાં,
થશે કાંમ એથી આસાંનમાં.
ધૂટી કેદથી એ નિકલશે બહાર,
જઈશું એરકની આરપાર. ૭૬૬૦
અખ્તર 'ને ઘોડા, અને હથિયાર,
લઈને જઈશું, શેહરની બહાર.
રાખીશું તથયાર અરજોર કાજ,
કરશે સવારી, તે ગર્દનફરાજ.
મલી સાથ છોડીશું એરાકને,
મલી ચાક કરશું જમીન ખાકને.”
* * *

અરજોરની માઠર શીરફ, પોતાના બલવીર બેટાના છુટકારા માટે રચેલી આ ગાઠાંન બાજની હકીકત સાંભલી, ઘણુંજ ગુશી થઈ ગઈ, અને રાંમીરાજની હિંમત અને અક્ષલ ઉપર હજારો આફરીન કરી, તે તેણીને હેતુ બર્યાં વાહલથી, ગલે લગાડી ભેટી પડી. રાંમીરાજની આ હકીકત સાંભલી, શીરફ તેણીના રૂબરૂ અને કપાલ ઉપર હેતુ અને પ્રીતથી બાસા લેવા લાગી, અને પોતાના તમામ દુઃખાંને ભૂલી જઈ, આ નવી હીકમતથી ઉપજેલી નવી આશાએ, તેણીના જીવનમાં વસ્વાટ કીધો.

રાંમીરાજ સાથ શીરફએ એ નવી હીકમતની બાજના બાજમાં કેટલીક લાંબાણ ગાંદ તેણી ચલાવી, સેવટે બંને જન એક બીજાને ભેટી છુટાં પડ્યાં, અને શીરફ થાયેલી ગાંઠવણ પ્રમાણે, બળરના ચાકમાં પોતાની રૂફરની સામગરીની ખરીદી કરવા માટે, રોઢાગર બની બળરના ચાકમાં જવા આગમ્ય, પરવરદેગારની જનાબમાં પોતાનું સર જુકાવી તેની મદદ માગવા લાગી.

શીરફએ અરજોરના છુટકારાની બાજ પાર પડવાની આશામાં,

અરજોર માટે ઘોડા અને હથિયારોની ખરીદી કરવી.

“મિનોઈના માલેક, આ પરવરદેગાર,
ગેતીના ખાવિંદ, ફલક રમ્મદાર.
સિહા માફ કિસ્મત, કર તું સૂફેદ,
૭૬૭૦ મને બક્ષ મારા દિલની ઉમેદ.
ધરી ખાક પર તુંજ દરગાહે સર,
અરજ એ કફ બક્ષ મારો પિસર.

કર મારી તદખીર આબાદ તું,
ફતેહ બક્ષી કરજે દિલશાદ તું.”
* * *
બાદજ નિકલી તે ફરવા બઝાર,
ખરીદીને ખાતર પડી તે બહાર.
લિધા ત્રણ ઘોડા, જખરા ચૂનંદ,
ઢોડી શકે જે મીસાલે પવંન.

૭૬૮૦ મલે જેની બેડી ખીજી નહી,
સફે સુંદર, દમકી^૧ રહી.
ખજતર, કોલાહ અને તલવાર,
કમંદ 'ને કાંનસ લિધી ધારદાર.
જીન સાથ લીધી મજબુત લગાંમ,
તટે નહિ સફરમા, સાબુત ચાંમ.^૨
ભૂલી નહિ લેવા સુંદર રિકાખ,
દિયે જે સફરમા ધરખમ જવાખ.
તિરો-તખર સાથ ખજર-કટાર,
લિધો એક શુરખ અતી ભારદાર.
લિધાં કુલ હથિયાર, સંગ્રાંમ સાજ,
૭૬૯૦ ખરીદી કિધી સહું પિસરને કાજ.
કિધી પુર સિફતથી સૌદાગરી,
પડયો કોઇનેખી શક નહિ જરી.
ખરીદી કરી ગઇ શેહરની ખહાર,
ન જાહેર કિધો કોઇનેખી ઇસરા.^૩
ખાદખ ખૂલાવી રામીશગર,
સપુરદ કાંનસ કિધી જીહતર.
વલી આપી મજબુત લાંખી કમંદ,
જોઇને સઘલું થઇ ખહુ મગાંન.
તૂરત લઇ દોડી તે નાઝાંન,
૭૭૦૦ પલમા પૂગી પેહલવાંને-જમીન.
પડી કએદ કરતો અંદમા વમાસ,
ભરતો નિરાસીના હરએક સાંસ.
જંજીરો ભારી હતી તન ઉપર,
નહી રાહત તેને હતી પલભર.
પડી રેહતો અંધારમાં બેકાર,
સહેતો'તો સંકટ, 'ને સિતમ હાજર.
કિધી નહિ જમાનાએ કંઈખી શરમ,
જરાખી ન કીધી, દયા કે રહમ.

* * *

૭૭૧૦ કહ્યું આપી કાંનસ, કમંદ માનથી :
“હવે થા છુટો, આ જીન્દાંનથી.
હવે તુંજ સુખની પડશે પ્રભાત,
દફા થાશે દુઃખો, દફા જીવ ધાત.

સિહા દંન વહીને થાશે સૂપીદ,
ચમકશે નસીખ તુંજ મિસલ ખુરશીદ.
ચલન તુંજ સિતારાની ગઇ છે ફરી,
લેશે તું દુશ્મન કુલે હરી.
આ કાંનસ લઇ લે, થા હુશિયાર,
એ કાંનસથી તારો થશે છૂટકાર.
ખદન પર છે જંજીર ખહુ ખજદાર,
અજબ છે ખમે તું સહેલથી એ ભાર. ૭૭૨૦
પડી ભારી બેડી છે હાથે પંગે,
જખમ કેવા મોટા પરયા જગ-જગે.
હવે એનો ઇલાજ તું જલદ કર,
લઇ લે કાંનસ, કમંદ જીહતર.
એ કાંનસથી બેડીને જલદી તું કાપ,
થઇ જાશે છુટો તું આપોઆપ.
પડે રાત જ્યારે અંધારી કીલ,
જરાખી ન કરતો નિકલવાની ધીલ.
રહીશ હું ઉભી મિનારાની પાસ,
૭૭૩૦ નજર મારી રાખીશ, તુંજ પર ખાસ.
મલીશું આપણ, નજદીક મિનાર,
તૂને લઇ ત્યાંથી થઇશ હું ફેરા.^૪
કરાવશ મીલાપ શીરૂંધ સંગ,
જલે જેનું તુંજના ફેરાકે^૫ અંગ.
ખોટી તે રહેશે, જોતી ત્યાં વાર,
વસ્તીથી દુર જઇ ભાગલ ખહાર.
લઇ તેને ત્યાંથી, જશું એકદમ,
વિજ વેગ નિકલી તુરાંન ગમ.
આ જીન્દાંનની જોજ પેહલાં દિવાલ,
૭૭૪૦ તપાસી જોઇ કરજે તું ખિયાલ.
એ જીન્દાંની દિવાલ છે ખહુ ખૂલદ,
મે આપો છે તુને મજબુત કમંદ.
ચહુડજે તું અવલ દીવાલ ઉપર,
ઉતરજે નીચે કરી ખુખ નજર.
કમંદ છે લાંખી વિના ખાંમની,
ઉતરવા નીચે ખહુ કાંમની.

૧ દમકી રહી યાને શોખી રહી.

૨ સાબુત ચાંમ યાને મજબુત ચાંમડાની.

૩ ઇસરા

યાને ભેદ.

૪ ફેરા યાને નાહસી જવું.

૫ ફેરાક યાને જીદાઇ.

સફરનો સામાન તથા ચાર છે, દુર કર બદનથી જંજીર તમામ,
વલી સાથ જંગનાખી હથિયાર છે. ખૂદા પાર પાડે ધારેલું કાંમ.
ઘોડાખી રાખ્યા છે કરવા સફર, હૂં છૂં તારી ખિદમતમાં ત્યાં જરૂર,
૭૭૫૦ પવન વેગ જઈશું, ના કર ફિકર. જવશ લઈ તૂને, તારી માદર હજીર.
પડે નહિ કોઈનીખી તું પર નજર,
થજો તારો રેહબર હવે દાદગર.”

અરજોરને તે રામીશગરે થોડીક કાંનસોં અને કમંદ જે તે લેઈ આવી હતી, તે તેણીએ
અરજોરને આપી, તુરતજ તે પોતાને મકાંને ગઈ, અને અરજોર પોતાના હાથ અને પગોમા
ઠોઠાયલી ભારી બેઠીઆને તે કાંનસો વડે હવે ધસવામાં મશગુલ થયો, અને અંતે તે દીલાવર
પેહલવાંન કાંનસોની મદદથી, પોતાના બદન ઉપરના બંધ, અને પગો માહેલી બેઠીને ધણીક
મેહનતે અંતે ધસી કાઢાડી છુટો થયો.

અરજોરનું અંદીખાંનામાંથી છુટો થઈ બાહર નીકળી પોતાની માદર સાથે,
રામીશગરને લેઈ નાહસવું.

કનીજના સૂણી આસવંતા વચન, દરોગા^૨ ‘ને દરખાન,^૩ હતા ખાખમાં,
ખૂશી થાયું અરજોરનું તન-મન. ચકચૂર મદીરા^૪ તના આખમાં. ૭૭૮૦
કહી એમ ગઈ ત્યાંથી રામીશગર, સિપાહો થયલા ફરામોશ હતા,
૭૭૬૦ ‘ને અરજોર લાગી ગયો કાંમપર. શરાખી બનેલા બેહોશ હતા.
ખૂદાનું જખાંપર ધરી નામને, પડેલા અહિં-તહિં દિઠા ચોકીખાંન.
હૂવા તેણે દીધી દિલઆરાંમને. નિશાં પીછ ચકચૂર ખોધ મિજાંન.
નજર ફેંકી જન્દાંનની આસપાસ, બેઠ હાલ અરજોરે પકડી ઉલટ,
નિરાસીને દીલથી કીધી ખલાસ. ઉઠી ગારમાંથી એકદમ ઝટ.
ઉલટ ‘ને ઉમંગ ખુબ દિલમે ધરી, કિધી તેણે જંજીર તનથી અલગ,
ખૂશાલી જીગરમાં રહી ઉલરી. ગયો અંદીખાંનાની દિવાલ તક.
ધરી હાથ કાંનસ અતી ધારદાર, ચહડયો તે ત્યાંથી મીનાર ઉપર,
ધસી ભેરથી બેઠીઓ ભારદાર. કિધી તેણે ઉપરથી નીચે નજર. ૭૭૯૦
ધસી ખુબ જંજીર ધરીને ઉલટ, હલું કોઈ હાજર નહિ તે જગે,
૭૭૭૦ કિધા તોડી દુકડા, તેણે તૂરત. એકાંત દીકું હરએક વગે.
થયો અંદમાંથી છુટો તમામ, ન સંભલાયો તેને કોઈનો અવાજ,
પડયું પાર તેનું સુશકીલ કાંમ. હલું મધરાતે સમશાંન રાજ.^૫
ધરી દીલ આશા અનેક જાતની, લટકાવી ફાંસો તહખીરથી,
રહ્યો વાટ ભેતો, કીલ^૬ રાતની. થયું કાંમ આસાંન તકદીરથી.
પડી જ્યારે કાલી સિહા મધરાત, કિધી દુર નજર તેણે અંધારમાં,
ખૂશીથી થયું દીલ અરજોર શાદ. દિકું તેણે વેરાંન પુર બહારમાં.
ગગનની ઝલક થાઈ જ્યારે કમી, ન માનવ^૭ કે દાંનવ^૭ દિસ્યું જરી,
ફેલાયો અંધાર ચારો ગમી. હતી શુભ તેને થકી એ ધરી. ૭૮૦૦

૧ કીલ રાત યાને અંધારી કાલી રાત.

૨ દરોગા (દારેગો) યાને કેદખાંનાનો વડો ઉપરી.

૩ દરખાન યાને અંદીખાંનાની પાસખાની કરનાર.

૪ મદીરા યાને ફેરી શરાખ.

૫ સમશાંન

રાજ યાને સુપડીદીવું રાજ.

૬ માનવ યાને માનસભવ.

૭ દાંનવ યાને રાક્ષસ યા કેવ-કેવજ.

કમંદ ફેંકી નીચે તદ્દખીર કરી,
ગયો ઉપરથી નીચે ઉતરી.
ઉતરયો તે નીચે જમીનની ઉપર,
ઉતરીને કીધી ચોગમ નજર.
નિરાસિત બનીને થયો ગમગીન,
પડી નહિ નજર પેલી માહેજખીન.^૧

પડયો ખ્યાલમાં તે ખાંભોશ થઇ,
જેતોતો હરગમ ફરાંભોશ થઇ.
ઉઠાસી બની તે થયો ધનંતેઝર :
“ગઇ કહાં તોડી, કોલો-કરાર ?”
પડયો તે અધીરો, ધિરજ ખોઇને,
ખૂંટી થાયો અંધારે કોઇ જોઇને.
* * *

૭૮૧૦

અરજેરને અંધારી રાતે રાંભીશગરનું આવી મલવું, અને પોતાની
સાથે શીરૂધ આગલ તેને એકાંતીમાં લેઈ જવું.

ઉભી આવી સનમુખ રાંભીશગર,
છૂપાઇ હતી દુર કરતી નજર.
તે ચાતુર અંચલ શકીલી હતી,
દિઠી દોડતી તે રસીલી હતી.
બદન પર સિહા તેના ચદર હતી,
છૂપાઇ સિહાઇમા સુદર હતી.
ઉભી આવી હસતી, વીજવેગ નાર,
ધરી હાથ બોલી: “ઓ ગમગોસાર.”^૩
હવે ચાલ હિયાંથી; ઉઠાવી કદમ,
અગર ધીલ કરશું, તો કુટશે ભરમ.”
કહી એમ લઇને તૂરત સંગમાં,
મિલાવી દિધો માત સંગ રંગમાં.
મલી માતની ઉર ધડકી રહી,
જૂદધથી પિડાતી, ફૂડકી રહી.
જૂદધના ઝૂંપે ચશ્મોથી નીર,
રહે માત નવધાર જોઇ પુત વીર.
લગાડી ગલે તે રડી બેસખર :
“આ શું હાલ તારા ઓ મારા પિસર !”
જોઇ માત અરજેર, બોલ્યો હસી:
“ફિકર માત મારી, તું કર ના કસી.
નસીબની કહાંણી, છે બહુ ખરાબ,
ઘડીમા હસાવે, રડાવે સિતાબ.
નહિ જીવંતીભર રહે એકસાંન,
ઘડીમા તરાવે, હુઆવે જાણુ.”

૭૮૨૦

૭૮૩૦

પલકમા ચહડાવે. કિરતી ગગન,
પલકમાં જીન્દગી કરાવે પસન.
પલકમા દેખાડે અમન ને અમન,
પલકમા દેખાડે કબજા કદન.
પલકમા બસે તખત-તાજને,
પલકમા કરે ખાક તે રાજને.
છે એ નસીબાની એવી ચલન,
નથી એકસાંન તે રહ્યો કોઇ દન.”
* * *

૭૮૪૦

મલી બંને જન વાત કરતાં હતાં,
નહી ખ્યાલે દુશ્મન, ડરતાં હતાં.
પિસરનો જોઇ હાલ માદર રડી :
“પિસર તુંજ વન હું બની આવરી.
નહિ નિન્દ રાતે, ન દિવસે કરાર,
તપે અંગ અગની, જલે તાર-તાર.
મગર દાદ લીધી ચઝાંને પાક,
મલ્યો મારો મુજને રોશન-ચેરાગ.”
હરખથી માદર ભેટી પડી,
ગલે લાગે અરજેરે આગોશ કરી.
લગાડી ગલે અરજેરે માતને,
જણાવી જંગની કહી વાતને.
* * *

૭૮૫૦

૧ માહેજખીન, પેલી પ્રખરુરત રાંભીશગરને માટે એ ઘણાં છે.
ઓરત. ૩ ગમગોસાર માને ગમખાર દોરત. ૪ ઉર માને ખાતી.

૨ શકીલી માને પ્રખરુરત
૫ આગોશ માને બગલગીરી.

અરજોરે પોતાની માતાને પોતાના જંગની હકીકત કહી સંભલાવી.

અયાં હાલ જંગનું જણાવી કહ્યું :
 “સિતમ સાથ સંકટ ઘણું મેં સહ્યું.
 ૭૮૬૦ ગૂઝારી ધરાંને મુજપર જફા,
 થયો શાહ ખુશરૂ મુજપર કફા.
 લડ્યો સંગરાંમે હું રસ્તમ સાથ,
 કહું શું માહર તૂંને મારી વાત.
 લડી જંગે રસ્તમ, કીધો ખતંગ,
 થયો જેર જાલંમ હારી પીલંગ.
 ગુરજના જરખની અસર થઇ ખરી,
 “ખભું રસ્તમનું ગયું ઉતરી.”
 તુસ ‘ને ફરીખૂર્જ, જંગી જવાંન,
 કિધા કએદ પકડી, બેહુ એકસાંન.
 મગર રોજ થાયો ખતમ મસ્તીને,
 ૭૮૭૦ નમુદ વખત થાયો અરજશતીને.

હતી સંગરાંમે સૂરાખી જમીન,
 નસીખ માફ ખુરૂં બદખખત હીન.
 ઘુંસી મારો ઘોડો ગયો ગારમાં,
 પડ્યો જીનપરથી હું પલવારમાં.
 કમંદમાં જકડી કિધો બંદીવાંન,
 મૂસીખત મહારી કફું શું અયાંન.
 થયો મારો દુશ્મન આ ચર્ખ પીર,
 કરી શું શકે બંદો, અરજોર પીર.”
 જોઇ વાત કરતાં માહર-પિસર,
 બની બહુ અધીરી રામીશગર. ૭૮૮૦
 તુરત દોડી આવી ઊભી સાંમને,
 કહ્યું : “શું કરો છો, ધરો ફાંમને.
 મખાદા પડે દુશ્મનની નજર,
 તો બગડે બનેલું બહુ બદતર.”

શીરૂં અને રામીશગરને મરદના વેશ પેહરવા અરજોરે કહ્યું.

બંને માએ-દીકારાઓનો મીલાપ થવાથી તેઓ બંનેનો હરખ માયો સમાયો જતો નહીં હતો. અરજોર પોતાની માતાને પોતાની ઉપર ગુજરેલા હાદેસાની તમામ વીગત, ત્યાંને ત્યાંજ કેહવા અધીરો પડી ગયો, અને શીરૂં પોતાના વાહલા બેટાના સંકટોની હકીકત સાંભલવા એટલી તો ઈનતેબર બની, કે તેઓ રાતની અંધારી, અને બંદીખાનાની દેવાલથી થાડેજ દુર દુશ્મનોના નાક આગલજ ઉભાં રેહવામાં સમાયલો સઘલો જોખમ વટીક ભુલી ગયો. આવો જોખમ ભરેલો મામલો જોઇ, પેલી ભલી રામીશગર તુરતજ તેઓ આગલ દોડી આવી કહેવા લાગી : કે “ખુદાને ખાતર હવે તમારા દુખની વાતો તમે હાલ તુરત પડતી મુઝી, આ જંગો છોડી જવાની ઉતાવલ કરો, કેમકે જો દુશ્મનની નજર મખાદા આપણી ઉપર પડશે, તો સઘલી મેહનત અરખાદ જશે, અને નવું તુફાન અરખા થશે.

દીલાવર અરજોર રામીશગરના આ સચુનો સાંભલી હસી પડ્યો, અને બોલ્યો કે:—

સૂણી વાત બોલ્યો અરજોર હસી :
 “હવે શીખ તહારી મુજ દીલ વસી.
 જરા વાત સમજો, ધરી દીલ સખર,
 પછી ચાલુ આપણુ કરીએ સફર.
 સફર છે બડી બહુ સંકટ ભરી,
 ૭૮૯૦ મલે દુશ્મન તો મુશ્કીલ ખરી.

સજી લો તમે બેહુ મરદાંન વેશ,
 છૂપાવો કોલાહની અંદર કેસ.
 છૂપાવો જનાની દખ છબ તમે,
 નવો બેલ શંગાન તક તમ રમો.
 છૂપાવો અંગ ‘ને છૂપાવો ઘાટ,
 છૂપાવી જૂદકો, બનો નરજાત.

સજી સાજ થાવો, ઘોડે સવાર.

પવન વેગ ચાલો શંગાંન ખાર.^૩

૧ નમુદ થાયો યાને જાહેર થાયો. ૨ શંગાંનમાં તેઓ જઇ પુગે, ત્યાં મુખી મરદાંના વેશમાં અરજોર પોતાની માતા અને રામીશગરને મુસાફરી કરવા સમજાવે છે. ૩ શંગાંન ખાર યાને શંગાંન ગામને હરવાળે જઇ પુગે ત્યાં તલક.

શીરૂધ અને રામીશગરે મરદાના વેશ બદલી ખરબેર સાથે
સફર શરૂ કરવી.

- ૭૯૦૦ સૂણી ખાંતુઓ આ નવી તદખીર, સૂરત 'ને સીકલ, ખરી દિલ્લહરણુ,
અમલમાં મૂકવા થઇ ગઇ અધીર. નહીં નાર નાજુક, મગર પીલતન.
તૂરત લીધા બદલી મરદાન વેશ, થયાં ત્રણ એકદમ ઘોડે સવાર,
છૂપાવી સરના કોલાહમે કેસ. મૂકી પોઠ પાછલ દૂરમન દવાર.
લીધા વેશ તનપર જોઇતો સજી, મલી બે ખાંતુ, અને એક નર,
હમ છમ જનાની સરવે તજી. બિયાખાંન વનમાં કરતાં સફર.
તનપર સજાવટ શસ્ત્રો કરી, સફર કીધી ચાલુ ખરબેર સંગ,
અની નાર બને નરવીર ખરી. ધરી દીલ ઉલટ, હિંમત, ઉમંગ.
પિઠપર બાંધી તીર 'ને તખર, દિલે આસ ધારી દિવસ ત્રણ તલક,
કટારી 'ને ખજર કંમર ઉપર. અટકિયાં રહામે નહિ એક પલક. ૭૯૨૦
દિસે ત્રણ મૂસાફર વેરાંન વાં, મગર ચોઠે દિવસે પડતાં સવાર,
૭૯૧૦ નવા નવજવાનો હથિયારબંધ. દિઠું દુર ખરબેરે જખડું ધૂલાર.

ખરબેરે પોતાની સફર દરમિયાં, રાહમાં રૂસ્તમના લશ્કરની
સાંભસાંભે થઇ જવું.

- ગીરદથી થાયું સિદ્ધા આસમાંન, પિછાંની તૂરત રૂસ્તમની ધજા,
સમજ્યો ખરબેરે કોઇ કારવાંન. જોઇ દિલથી દલગીર થયો જાબજા.
તૂરત તેણે ઘોડાની ખેંચી લગાંમ. તૂરત ચેતિયો મનમે હોશરૂઃ
નિરખતો ઉભો, કરી ત્યાં મૂકાંમ. “જૂનો વેરી પાછો થયો રૂખરૂ.
ધીરેથી ધારી કીધી નજર, લશ્કર છે સાથે, અને પેહલવાંન,
પડયું તેની નજરે લશ્કર જખર. મને લાગે હિયાં કંઈ થશે રમખાંન.
કુચ કરતું લશ્કર દિઠું ખીશિયાર, દિસે છે જંગનો નવો કંઈ બહાર,
૭૯૩૦ દિઠો એક ઝુંડો, અઝઢાહ ચિતાર. મગર સાથે છે બે નિરદોશ નાર.
હતો સંગમાં રૂસ્તમ નેકનાંમ, છૂપાવું કહાં બેહુ જનને જઇ,
વલી સાથે ગૂરગીન, તૂસ, ગસ્તહાંમ. નથી રાહ ખીજી દિસ્તી કંઈ.” ૭૯૫૦
ફરિશુર્જ, ખરરાહ, નામી સવાર, તૂરત કેહી માહર શીરૂધને ખખર:
વલી સાથે કારન હતો કારખર. “બેશક જમાનો થયો બેકહર.
હતો સહુ સરપર જહાં-પેહલવાંન, રખે જાય ફેકટ મેહનત તમાંમ,
ઝૂંકી તેને સઘલા દેતાતા માંન. રખે જાય બગડી બનાવેલું કાંમ.
જતાતા મલી સહુ રૂસ્તમ વતન; ધરાહો હતો જઇ કરવું ચમન. દિસે આવતો રૂસ્તમ પેહલવાંન,
* * * છે સાથે જંગી સવારો મહાંન.
જોઇ આબે લશ્કર, જોઇ સવાર, તૂસ અને ગૂરગીન સંગ ગસ્તહાંમ,
૭૯૪૦ જોઇ પેલો ઝુંડો અઝઢાહ ચિતાર. ફરીશુર્જ સાથે બિજા હમદમ.

૭૯૬૦ જેવ સાથ કારન 'ને ગોદરેજીઆન,
 દિસે છે હરોલે લશકર મિયાન.
 દિસે છે રસ્તાંમખી લશકર સાથ,
 થયો છું બેશક જોધ નામૂરાદ.
 અચાનક મલ્યો વાટમાં એ મહુન,^૧
 મને જોધ એને ચહુડશે ઝનુન.

અજબ હાલ મારો, આ દાફન વન,
 સખખ સાથ છે એ નાજુક તન.
 ખરો વખત આવી ઉભો સાંમને,
 ધરો બેહુ ખાનુ હવે હાંમને.
 અગર દુશ્મનની પડે હિયાં નજર,
 થશે જંગ બેશક હવે અદતર. ૭૯૭૦

અરજેર પૌતાની માદર અને રાંમીશગર સાથે ઝાડોની ઘટામાં
 છૂપાઇ જવાની તજવીજ કરવી.

બેશક હવું તે દાફન વન,
 ઝાડો અફખાનું પહાડી વતન.
 ઘટા ઝાડોની ત્યાં હતી ખીશિયાર,
 કિથો ત્યાં છૂપાવાનો સહુએ વિચાર.
 હતી ટેકડી એક ઉંચી ખડી,
 નજર અરજેની તે પર પડી.
 હતાં ચારો ખાજુએ દરખત ખૂલ્લું,
 ઝાડીથી ઘેરાઇ ગયેલાં તદન.

ગયો લઇ અરજેર ત્યાં માતને,
 છૂપાઇ ઓથે ઉભાં પાતને.^૨ ૭૯૮૦
 ગઇ સાથ રાંમીશગરખી લલી,
 મૂરઝાયું મૂખડું, મિસલ ગૂલ કળી.
 પિછાંની પલકમાં ધજા રસતમ,
 છૂપાયો અરજે, વિના કાંઇ વિલમ.
 ગયાં ત્રણ ઘટા ગીચ અંદર છૂપઇ,
 ના કંઇ નિશાણી કોઇને જણુઇ.

અરજેરની ઉપર રસ્તાંમની દુરથી નજર પડવી, અને પેહલવાંન
 ગુરગીનને તલાશ કરવા રસ્તાંમે રવાના કરવો.

૭૯૯૦ ખૂદાને ખખર શું દઇવત હતાં,
 મનમે સમજતાં સલામત હતાં.
 મગર ખ્યાલે-અરજેર ખોટો હતો,
 દુરથી તે રસ્તાંમ જોતો હતો.
 દિઠા ત્રણ છૂપાતા દુરથી સવાર,
 જોતાંજ શકમંદ થયો નામદાર.
 પરથો વહેમ દીલમાં નવી જાતનો,
 એ છે કોઇ જાસુસ અદાદનો.
 આવ્યા છે જાસુસ ઇરાંનમા,
 ફરે છે ભટકતા બિયાખાંનમા.
 એ આવ્યા છે જાસુસી કરવા થકી,
 જોતાંજ છુપઇ ગયા છે નફી.

બિયાખાંન અંદર હુમતા ફરે,
 નહી જાનનીખી પરવા કરે.
 પડે છે માલમ, ખડા જુઝદીલ,
 નહાસી છૂપાયા, મિસલ એક ચીલ.
 સાંભલ ઓ દાંનેશ, દલેર ગુરગીન,
 સિતાખીથી જ સાંમે ઓ નામચીન.
 ઉભી ટેકડી છે સાંમે ખડી,
 ઘટા ઝાડોની છે ચોમેર ભરી.
 ઝાડી, અફખાં, દિસે ચારોપાસ,
 તૂરત દોડી જઇ ત્યાં કર ટું તપાસ. ૮૦૧૦
 મે જોયા છે ત્રણ ત્યાં ઘોડે સવાર,
 છૂપાયા ઘટામે દિસે છળદાર.^૪
 ફરી જોજે ઝાડોની ઓથે હશે,
 ચકીન છે ટુંજ હાથ પર તે ફસે.

* * *
 તપી થાયો વેહમઇ, રસ્તાંમ લાલ,
 ૮૦૦૦ બોલ્યો: “છે જાસુસ, સરકશ^૩ રજલ.”^૪

૧ મહુન યાને લીયાનતનો ભરેલો. ૨ ઝાડો અને ઝાડોના પાતડાને ઓથે તથા છૂપાઇ ઉભાં હતાં.
 ૩ સરકશ યાને ફેરાવન અગળના. ૪ રજલ યાને હલકા. ૫ છળદાર યાને ફીવરીઓ.

જેમ માફ લશ્કર ગલરમ ગયા,
ખનીને ગાફેલ છુપમ ગયા.
પિછાંની ઝંડો અઝઠાહ-પેકર,^૧
ગયા છે નહાસી છૂપાવાને સર.

મખાદા ખલાથી ડરતા હશે,
એ ઝાડો, ઝરખાંમે ફરતા હશે. ૮૦૨૦
જા જલ્દ શુરગીન જમ કર તલાશ,
મલી તેમને આવ લઈ મારી પાસ.”

અરજેરની આગલ શુરગીનનું જયું, અને શુરગીનના તાનાબની
ભરેલા સખુનો સાંભલી, અરજેરે ગુસ્સે થઈ જવાખ દેવો.

૮૦૩૦ પવન વેગ શુરગીન થઈને સવાર,
ધરી ખાંધ ઉપર ગૂરઝ ભારહાર.
ગયો તે વીજ વેગ, ઝાડી તરફ,
ન બોલ્યો જખાંથી ખીજો હરફ.
જમ તેણે કીધી ચોગમ નજર,
મગર તેણે કીધું ના કોઈ અશર.^૨
હુંમી વાંન ભીતર ચલાવી તપાસ,
ઝાડો, ઝરખાં ભિતર આસપાસ,
દિઠા ત્રણ જખાંનો કરતા વમાસ,^૩
ઢાસી ચહેરે ખની ખડુ નિરાસ.
હતો ત્રણમાં એક પીલતન^૪ જવાંન,
નરેશોર જેવો હતો પેહલવાંન.

અદનપર અખતર, પીઠપર કમાંન,
વલી તીર-તખર, ‘ને ખંજર મિયાંન.
લટકતી હતી ખાંધ ઉપર કમંદ,
કંમરપર સમશીર, સિકલ દિલપસંદ.
ખૂલંદ તેની ખાજી, કઠાવર અદન,
ફરાખ સીનો ‘ને ખલવાંન તન. ૮૦૪૦
જેમ તેને શુરગીને કીધો પૂકાર:
“અરે શું કરો છો આ જંગલ દવાર.
કરો છો હિયાં શું છૂપાઈને કાંમ,
કહો કોણુ છો તમ, શું તમ નાંમ?
શું ભટકો છો જાસૂસી કરવા થકી?
મગર આજ પકડાઈ ગયા છો નકી.

આવ્યા છો કહાંથી, જશો તમ કહાં?
હકિકત કહો તમ ખોલી જખાં.”

અરજેરે ગુસ્સે થઈ પેહલવાંન શુરગીનને જવાખ દીધો.

૮૦૫૦ સૂણી બેવકુફી ભરેલા વચન,
રહ્યું કાંપી ગુસ્સાથી અરજેર અદન.
કહ્યું આપી ધીરજ જરા માતને:
“હું તોહું એ જુખખ મરડાટને.
ખકે છે જખાંથી ખની બેઅદખ,
ભૂલી જમ વીવેક, ભૂલી મજહૂખ.
શીખવું હું એને જરા વારમાં,
મરે નહી ફરી એવી જુખારમાં.”
તૂરત અરજેરે મારી પૂકાર,
કહ્યું: “ઓ મહુન^૫ બેશરમ હલકાર.^૬
ગયો છે ધરમ શું તું જાનથી?
૮૦૬૦ ખકે બેઅદખ તું વિના ધ્યાનથી.

મગજ તારું બેશક ગયું છે ખસી,
જરા બોલ અવલ અકલને કસી.
ખકે તું ખકારો વિના કાંમનો,
દિસે છે તું માનસ બેદાંમનો.^૭
કહે નામ તારું, ‘ને શું ગાંમ છે,
તૂને મારી સાથે શું કાંમ છે.
સંભાલી કરજે સુજસે જખાંન,
વિવેકી ખની કર અદખથી ખયાંન.
ખડો બેશહુર, બેતમીજ તું ખને,
હમુને શું જાસુસ તું હિયાં ગણે?” ૮૦૭૦

* * *

૧ ફરતમનો ઝુન્ડો અઝઠાહ પેકર ઝુન્ડાને નામે બોલખાતો હતો, સખખ તે ઝુન્ડા ઉપર અઝઠાહનો
ચીતાર હતો. ૨ અશર યાને માનસ. ૩ વમાસ યાને વીચારમાં પડેલા. ૪ પીલતન યાને
હાથીનાં બેગાં કઠાવર અદનનો. ૫ મહુન યાને લ્યાનતનો ભરેલો. ૬ હલકાર યાને ખખરનો
લાખનાર. ૭ બેદાંમનો યાને કિમત વગરનો.

ગુરગીને ગુસ્સે થઈ અરજોરને જવાબ દીધો.

શિકાયત^૧ ભરેલી સૂણી બદજખાન,^૨
ગુરગીન બોલ્યો, ધરી ધું તાંન :
“અએ નાહાંન, બુબખ, ફિલ્સુફ સવાર,
મને તું દિસે છે બિલકુલ ગમાર.
અવલ શીકાયત તું પોતે કરે,
બનીને બિલાટી^૩ ગલે તું પડે.
કોની તું સાંમે એ બકવા કરે,
સુણે નામ માઈ તો ફાટી મરે.
ધરી કાંન સાંભલ એ લાજખાન,^૪
હું મોલ્લાહો-ગુરગીન, છું પેહલવાંન.
નથી શું ખબર તુંને ગુરગીન નામ,
ધુંજે જેને નામે પલીહો તમામ.”

૮૦૮૦

ડરે મુજ તીરથી પિલંગો ‘ને શેર,
કિધા છે કમંદથી દેવોને જેર.
આ સમશીરે ચિરયું છે ધરતી જગર,
ગૂરબથી તોડયાં છે પહાડોના સર.
શાખાસ એ ફિલ્સુફ, તારો વિવેક,
કરે બદજખાંની દુરથી અનેક.
અએ ફિલ્સુફ અજબ તારાં આ ફયેલ છે,
મને તું દિસે કોઈ ખૂરો છેલ છે. ૮૦૯૦
અએ નાહાંન, બાહેલ, બુબખ જવાંન,
એ બેહરા તું સાંભલ બોલીને કાંન.
અગર હોય આહતાં જીવની જો આસ,
મુજ સાથ ચાલો રૂસ્તમની પાસ.”

અરજોર અને ગુરગીનનું જંગ. અરજોરના હાથ ઉપર
ગુરગીનનું કેદ પડ્યું.

પેહલવાંન ગુરગીનની લાફખાજ સાંભલી, દીલાવર અરજોર પોતાના મનમાં હસવા લાગ્યો, અને તેની લા-જખાંનીની કાંઈખી દરકાર કીધી નહી. પણ અરજોરની એવી બેદરકારીનો ગુરગીને જીદોજ લાભ લેવા માંડ્યો, અને જેમ જેમ પેહલવાંન અરજોર, ગુરગીનની ફસાહતભરેલી લાફ સમજ મુગો રહ્યો, તેમ તેમ ગુરગીન પોતાની રાખેતાની રીત પ્રમાણે, બદજખાંની પુર જોશથી ચાલુ રાખવા લાગ્યો. પણ અરજોરની ધીરજનો અંતે છેડો આવ્યો, અને આ ધરાંની પેહલવાંનને તેની જખાંનદરાજનો સવાદ કેવી રીતે ચખાડી તેની સુધ્ધી ઠેકાણે લાવવી, તેના નમ્રી સેવક ઉપર આવી, સીહની ગરજના જેવો એક પુકાર કરી તે બોલ્યો, અને તે પુકાર સાંભલતાંજ ગુરગીનની હોશ ફરાંમોશ થઈ જવા લાગી !

“અએ ગુરગીન, ગુરગીન ! એ લાફમાર !^૫
દબે તારી વાતોથી નાકેસ નાર.^૬
ગુરગીન, ગુરગીન ! એ નામચીન !
નથી તારી જોડી આ પરદે-જમીન.^૭
મગર સાંભલી લે એ નામચીન !
કરૂં આજ તુંને હોખમે-નશીન.^૮
સાંભલ એ ગુરગીન, એ નામચીન !
બજાઉ હું મારી ફૂં-અધન !

૮૧૦૦

અગર જો હું માઈ તૂંને જાંનથી,
ધરાંનીઓ આહશે તૂંને માંનથી.
નહી તેથી માઈ તૂંને જીનહાર,
મગર આજ તારો કરૂં હું શિકાર.
જવા દેઉ ન હરગેજ તૂંને આજ હું,
ભૂલાવું તૂંને તારી પતરાજ હું.
અએ બાહોશ, બહાધુર અને પુરવીન,^{*}
દિસે અકલે તું બિલકુલ હીન ! ૮૧૧૦

૧ શીકાયત યાને ગાલગલોચ કરવી. ૨ બદજખાંન યાને ખરાબ રાખવો. ૩ ખીલાશી યાને મલીચ ભાશા બોલનાર. ૪ લાજખાંન યાને બદજખાંન કરનાર. ૫ લાફમાર યાને તપ મારનાર. ૬ નાકેસ નાર યાને નીરબલ આસતો. ૭ પરદે-જમીન યાને દુનિયાની ધરતી ઉપર. ૮ વહી ગયેલા જમાનાના તે કાળમાં ધરાંનીઓને મરણ બાદ કેવી રીતે ફરનાવતા હતા, તે શાબ્દે ચોક્કસ જણાવ્યું નથી.

* આ દારતાંનના અસલ લખનાર પ્રમાણે અતરે આ નજમ રચવામાં આવી છે. મગર અસલ લખનાર કરેલી એક વિચિત્ર ભુલ જે અને લાગે છે, તે એ કે અરજોર જંગના મયેદાંનમાં ગુરગીન સાથે અગાઉ જંગ કરેલું હોવા છતાં, (જુવો સફે પૃ-૫૨) આ વખતે ગુરગીન અરજોરને કેમ બોલખી શક્યો નહીં ? (કરતા).

ਮਰਜ਼ੋਰਨਾ ਹਾਥ ਪਰ ਮੁਰਜ਼ੀਨਾ ਤੇ ਪਛਾਨੁ.

ਪੁਰਾਣਾ ਕਾਨੀ ਮਰਜ਼ੋਰੇ ਹੋਏ, ਕਮੇਂਦ,

ਯਤਨੀ ਵਿਖੇ ਮੁਰਜ਼ੀਨਾ ਬਾਝਾਨ.

ਉਸਰੇ ਮੋਢੇ ਉਥਰੇ ਹਵੀਰ,

ਪਤੀਨੇ ਮੁਰਜ਼ੀਨਾ ਕੀਸੇ ਕਾਸੀਰ."

(ਲੁਧੀ ਪਾਨ੍ਹ ੧੦੧.)

Copyright Reserved

અજબ કેમ પેહલવાં તું અન્યો હશે ?
કાં તારી માઢરે જન્યો હશે ?
જની તુને જગપર કીધો સિતમ,
અહેતર થતે તું ન હેતે જનમ.
નરેશોર બોલે ન એવા સુખાન,
મને તું દિસે છે અડો અહેરેમન !
અએ મરદુદ સાંભલ હવે મારી વાત,
અગર મોતથી જો અને મારી ઘાત.
પડું આ જમીનપર કજ્જને વસ,
ના ઘસડી શકે મને ગુરગીન દસ.
તો જીવતો મને કેમ લઈ જઈ શકે,
વડધના સૂખાન કેમ તું ખકખકે ?
કહી એમ અરજોરે ખેંચી કમાન,
ચહડાવી તીર, 'ને ટાંકી નિશાન.
છૂટો તીર એકદમ છોડી કમાન,
લાગ્યો તે ઘોડાને છાતી દરમ્યાન.

ભડકીને ઘોડાએ કીધું તૂફાન,
પડ્યો તે જમીનપર કરી ખેંચ-તાન.
ઉડી હોશ ગુરગીનની તનથી તમામ,
છૂટી હાથમાંથી, તૂટી લગામ. ૮૧૩૦
પડ્યો તે જમીનપર, ખોધ રીકાખ,
નસીબે કિધું તેનું ખાનુખરાખ.
તૂરત કાહડી અરજોરે ફેંકી કમંઠ,
જકડી લિધો ગૂરગીન લાફઝન.
ઉતર્યો ઘોડો ઉપરથી દલીર,
પકડીને ગુરગીન, કીધો અસીર.
તૂરત કાહડી સમશીરને એકદમ,
'ને ચાહ્યું કરે સર તેનું કલમ.
જોઈ આ સિતમનો નવો હિસાખ,
ગુરગીનનો ઘોડો થાયો બેતાખ. ૮૧૪૦
જખમના દરદથી જમીનપર પડી,
રહ્યોતો તૂફાની બની તરફડી.

નહાંડો તે લઈને જીન 'ને લગામ,
હોડ્યો તે રૂસ્તમના લશ્કર મૂકામ.

*

*

*

ગુરગીનના ઘોડાને ખાલી જીન સાથ આવેલો જોઈ રૂસ્તમે
જવારેહને મોકલવો.

જ્યારે ગુરગીનનો ઘોડો, પોતાના માલેકની આવી ખુરી હાલત જોઈ ગભરાટમાં પડ્યો,
અને તીરના જખમથી થતાં દરદથી ગભરાટમાં પડી, ધરાંની લશ્કર જ્યાં છાંવણી
નાખી પડ્યું હતું, ત્યાં તે દોડ્યો. રૂસ્તમે ગુરગીનના ઘોડાને ખાલી જીન સાથ,
લોહીથી ભરેલો આવતો જોઈ, પોતાના મનમાં માની લીધું, કે વલી કાંઈ નવો બનાવ બન્યો
છે. રૂસ્તમે તુરતજ પોતાના ભાઈ જવારેહ તરફ જોઈ તેને દહીં કે:— “ગુરગીનનો ઘોડો
જખમી થઈ, હાલહવાલ હાલતમાં ખાલી પીઠે આવ્યો છે, અને ગુરગીનનું શું થયું, તેની
કાંઈ ખબર પડતી નથી. ગુરગીનને ખાતર મારો જીવ ધણીજ દલગીર થયો છે, વાસ્તે આ
ભાઈ, તું સાંભિની ટેકડી તરફ જઈ તપાસ કર, કે એ શું બનાવ બનવા પામ્યો છે, અને
ગુરગીનનું શું થયું છે.” પોતાના પેહલવાં ભાઈ રૂસ્તમના હુકમને અનુસરી જવારેહ તે
ટેકડી તરફ તુરતજ જવા નિકલ્યો.

અરજોર આગલ જવારેહનું જવું.

જવારેહ તૂરત થાઈ ઘોડે સવાર,
વિજ વેગ દોડ્યો તે નામદાર.
પૂજ્યો તે પલકમાં પહાડી જગે,
તપાસી જોતો ઉભો તે વગે.

ઉભેલો ત્યાં એક દીઠો સવાર,
રૂખાબે આલા, તુરી નામદાર. ૮૧૫૦
જીવતો તે મિસલે નરીમાંન હતો,
ખિજે જાણે રૂસ્તમ પેહલવાંન હતો.

કઠાવર કઠનો હતો ખખતવર,
હતાં ખાંધ ઉપર તીર 'ને તખર.
કંમર પર સમશીર લટકતી હતી,
નજર તેની ચોમેર ફટકતી હતી.
બેશક તે સુરવીર મુમકીન હતો,
કદમ પાસ તેના ચુરગીન હતો.
જકડકડ કમઢે જમીનની ઉપર,
પડેલો હતો થાંધ છરોજખર.
હતી તેની હાલત ખિલકુલ ખરાખ,
ખેજલત ચેહરે હતી બેહિસાખ.
સિંહ સમ જવારેહે કીધો પૂકાર:
“અએ મઢ-જંગી, કમઅઢેશ સવાર.

૮૧૬૦

મને કેહ તહાઈં શું નાંમ છે,
આ વંનમાં તહાઈં શું કાંમ છે.
આ શખ્સે કિધું શું તહાઈં ખરાખ,
કર એને મારે હવાલે સિતાખ.
નથી શું તૂને રૂસ્તમની ખખર?
ધૂંજે જૈથી શેરો 'ને વંનના ખખર.
તે માલીકે સિસ્તાં 'ને જાણલ તમામ,
નથી જાણતો શું ઘું તેણુ નામ?
અગર ચાહતો હોય કાંધ દીલની મૂરાહ,
તો બેશક તે કરશે તૂને દીલશાહ.
અરજ હું કરશ તેની આગલ જરૂર,
કરાવશ તૂને માફ તારી કસૂર.”

૮૧૭૦

ખરબેરે જવારેહને જવાખ દીધો.

જવારેહને મોહકે સુણી એ સૂખન,
ખરબેર બોલ્યો બોલી વઢન:
“અએ ઘું અકલમંદ, જરા ધરધિયાન,
કરે કેમ ધાંધલ ખની ઘું અજાણ.
જરા બોલી આંખો બે મારી ગમ,
પછી લે પિછાંની, છું કેણુ ઇસમ.
કહે શું મને ઘું પિછાંને નહીં?
સૂરત મારી બેધ ઘું જાણે નહીં?
અજખ છે મને જાણતો ઘું નહીં,
શું મયેહાંને જંગમાં હતો હું નહીં.
હતો જંગે મયહાંનમાં ઘું જ્યાર,
લડ્યો તારી સાથે હતો હું ત્યાર.
હવે કેમ નજર ઘુંજની ગધ ફરી,
સિકલ મારી બે ઘું પાછી જરી.
જખમ મુજ તીરનો જરા ચાદ કર,
કિધો જેર ઘુંને કેવો જખર.
રૂસ્તમ! રૂસ્તમ જખાંથી કરે,
ખંદો શું રૂસ્તમથી કંધ ડરે?
રૂસ્તમ! રૂસ્તમ ખડી ઘું રહ્યો,
શું તાંખાની દેહનો તે છે થયો.
નથી બેરમાં તે મિસલ અલખરૂઝ,
કિધો જેર ખરબેરે મારી ગરૂઝ.”

૮૧૮૦

૮૧૯૦

રચી તેણે તદખીર મયહાંનમાં,
છૂટી તે ગયો છે આસાંનમાં.
ગયો છે છટકી મક્રર કરી,
ઉડાવે ધજા તે મજાહમા પડી.
મગર આજ એને હું છોડું નહીં,
ઉમેદ મુજ દીલની હું તોડું નહીં.
હવે મારી સામે તે આવ્યો ફરી,
અખાડું મજાહ મુજ ખળની ખરી.”

૮૨૦૦

* * *
જુની આએ વાતો કાંને સૂણી,
જવારેહ બેતો રહ્યો તે ગૂણી.
ધારી 'ને ધારી 'ને ટીકી ચશમ,
નિરખી રહ્યો તે ખરબેર ગમ.
અંતે પિછાંની સિકલ ચાદગાર,
હતો વીર ખરબેર તે નામદાર.
તાજીખ થયો બેધ વેરાંનમાં,
હતો એ પડેલો છંદાંનમાં.
છૂટો શેર ફંદો કરી કંધ અજખ,
બેશક થયો છે ખૂરો એ ગજખ.
તૂરત ફેરવી તેણે લીધી લગાંમ,
ગયો વીજ વેગે રૂસ્તમ મૂકાંમ.

૮૨૧૦

* * *

અરજોરને ઓલખતાંજ જવારેહ રૂસ્તમ તરફ પાછો નીકલી ગયો.

જ્યારે દીલાવર અરજોર જવારેહને જંગના મયદાંનની અંદર અનેલા બનાવની ચાહ આપી તેને તાણી મારયો, અને પોતાના તીરથી થયેલા જખમની વિગત તેને જણાવી, તેની ચાહદાસ્ત તાણ કીધી, ત્યારે તે જંગી પેહલવાંનનુ જુવું દુઃખ, ફરીથી તાણું થયું. હવે તેણે અરજોરને ઓલખ્યો, અને ઓલખતાંજ તેની સાથે, તે અહમ અને વિવેકથી વાતો કરવા લાગ્યો, અને શેરીક પુછપરછ કરી, પોતાના ઘોડાની લગામ તેણે એકદમ પાછી ફેરવી, રૂસ્તમ તરફ આ નવી ગળખનાક ખખર આપવા તે નીકલી ગયો.

રૂસ્તમે પોતાના લાઘ જવારેહને ખાસ્તીથી ફિક્કો પડી ગયેલા બેતાંજ, તેને સવાલ કીધો:

૮૨૨૦ “શું છે? શું છે? બિરાદર ખખર, દિસે તારૂં દલગીર રોશાંન રવાંન, દિસે જઈ ચેહરો, નજરમા ફિકર. સમાચાર જે હોય, તે કર બચાંન.”

જવારેહે રૂસ્તમને જવાબ દીધો.

ફિકરમંદ જવારેહે કીધો જવાબ:

“કહું શું વખત આવી ઉભો ખરાખ.

નવો રંગ દેખાડે છે આસમાંન,

નહાઠો છૂટીને છે બંદિવાંન.

હતો કએદ અરજોર જાંદાંનમાં,

પડયો બહાર પાછો મયદાંનમાં.

બદન પર હતી ભારી જંજીર તમાંમ,

૮૨૩૦ કિધા તોડી ટૂંકડા, અજબ કીધું કાંમ.

ગજબ છે, સિતમ છે, ઓ ચર્ખ-પીર,

નિકલ્યો છૂટી કેદથી તે દલીર.

છે સાથ સંગમા બે પેહલવાંન,

દિસે છે ઉંમરે પુર નવજવાંન.

સિકલમા છે સોહિલ,^૧ મગર તાબમાં,

સજ સાજ,^૨ અખતર, રૂખાબમાં.

અજબ છે છૂટો કેમ જાંદાંનથી,

તૂટી કેમ જંજીર એ મસ્તાંનથી?

ધુરકતો ઉભો છે દિવાંનો પિલંગ,^૩

ચાહે છે કરવા નવું એક જંગ. ૮૨૪૦

પડયો કએદ ગુરગીન છે બંદમાં,

જકડય ગયો છે, કમંદ ફંદમાં.”

* * *

જેહાં પેહલવાંન રૂસ્તમનુ અરજોર પાસે જવું, અને રાંમીશગરને બેતાંજ પીછાંનવી.

સૂણી હાલ રૂસ્તમ થાયો બેખાક,

ધૂંજી ફેફથી તે થયો દર્દનાક.

કરી ગમ બાલ્યો: “અરે રૂસ્તમ,

હવે અખતમાં છે, નવો આ જૂલમ.

છૂટો બંદથી કેમ હશે દેવજાદ,

કિધો ફેધ દગલખાજે નાશાદ શાદ.

દરોગા^૪ ને દરખાંન હતા કે નહી,

૮૨૫૦ છૂટી કેમ કએદી આવ્યો અહીં.

થયો છે બેશક હવે વખત-કમ,^૫

નસિખમાં દિસે છે રંજે-અલમ.

હતી શું ફરાંમર્જની નહી નજર,

ગયો કેમ નહાસી એ બદગોહર.

નવું જંગ ખરપા થશે આ જગે,

કજા થાશે ફોની ખૂદા કહી સકે.

થવાનું હશે શું ખૂદાને ખખર,

રખે થાય મયદાંન મહારી કખર.

ખૂરો છે આ દૂશમન ખડો સર ઉપર,

બળમાં છે પુરો, કાળો કહેર.^૬ ૮૨૬૦

સજ થય મને છે, આ આસ્માંનથી,

જૂલમ છે, અલમ છે ઇન્સાંનથી.”

* * *

૧ સોહિલ ચાને સોહિલ સિવાશ જેવા યુવકુરત. ૨ સજ સાજ ચાને લાકડના હવિયારો બદન ઉપર સજેલાં. ૩ દિવાનો પિલંગ ચાને પેલા હાથી મીસાલ. ૪ દરોગા ચાને બંદીખાનાનો રખેવાલ. ૫ વખત-કમ ચાને ખરાખ વખત. ૬ કહેર ચાને કહેર.

જેઠ હાલે રૂસ્તમ લશ્કર તમામ,
લડવા કિનામે ધરી હોલે હાંમ.
પૂકારો પૂકારી કિથો શોરને,
કિનામે લડી મારો અરજોરને.
કહ્યું રૂસ્તમે જેઠ લશ્કર હાંમ :
“અએ મરહાને મરહો અહાધર તમામ.

નજરથી જાવો તમ નવાં કાંમને,
જાનો દૂશ્મન છે ઉભો સાંમને. ૮૨૭
લડો તમ હલીરો દિલોજાનથી,
જીતી દુશ્મનને, જીવો માંનથી.
નાહાંમ^૧ નથી એ ધરાંની રસમ,
અગર હીલ કરશો તો પૂગશે શરમ.”

ન્યારે રૂસ્તમના લશ્કરે પોતાના સિપાહસાલારને મોહડેથી આવા ઉલટ ભરેલા સપુનો સાંભલ્યા, ત્યારે તમામ પેહલવાંનો, તેમજ તમામ લશ્કરે આ નવાં કાંમમા પોતાની હમશરીફી આપવા ખુશીથી જાહેર કીધું, અને અરજોર ઉપર વેર લેવા દરેક જને એક્સપીથી છેવટ સુધી લડવાની પોતાની ખુશી જણાવી, તેમજ રૂસ્તમના સુખન ઉપર પોતાનો જાન નીસાર કરવા સરવે જનો તૈયાર થયા.

પોતાના લશ્કરની આવી રીતની જનફેસાંની જેઠ નામદાર રૂસ્તમ પોતાના ‘રક્ષ’ ઘોડા ઉપર સવાર થઈ, તેજ વખતે અરજોર ન્યાં પડાવ નાખી પર્યો હતો, તે ટેકડી તરફ પવન ઝડપે નિકલી ગયો, અને સેહજ વારમા ત્યાં જઈ પુગ્યો.

ત્યાં જઈ પુગતાંજ રૂસ્તમ તે ટેકડી આગલ આવેલી ઝાડોની ધટા અંદર અરજોરને શોધવા લાગ્યો.

૮૨૮૦ ઘટા ગીચ્ય ચોમેર છાંધ હતી,
અજબ ત્યાં કૂંદરત ખૂદાઈ હતી,
ખૂદાઈ દરખતો ત્યાં હતાં ઠારઠાર,
ઝૂંખાં ને ઝાડી હતાં ખીશિયાર.
પુગ્યો રૂસ્તમ ત્યાં જઈ શોધમાં,
અહડેલો હતો તે અતી કોધમાં.
નિરખતે ગયો ટેકડીને કિનાર,
તનથી ને મનથી હતો એકરાર.
પડી શોધતાં રૂસ્તમની નજર,
પિછાંની જોતાં સુરત હમસર.^૨
પોલાદી ખખટર હતું તેને તન,
સજેલાં શસ્ત્રો હતાં મન પસંન.
દિઠો તેણે અરજોર ઘોડે સવાર,
પડોસે ઉભેલી દિઠી બે નાર.
અજબ શાન-સોકત, કાતીલ હસીન,^૩
૮૨૯૦ ખૂનિયાદો આલા, અતી ખૂખતરીન.^૪

જેઠ સાથમા એવી બે સુંદરી,
ઉભેલી ખિદમતમા ત્યાં ખડી.
હશે કહાંથી આવી, એ બે મસ્તનાજ,
ધરી શું હશે હીલ અરજોરે દાજ.
પડેલો દિઠો ત્યાં ગુરગીન જમીન,
પડી કએદ ખંધાયેલો નામચીન.
કિધી બને ખાંતુઓ ઉપર નજર,
પિછાંની તૂરત તેણે રામીશગર.
પૂકારી બોલ્યો હવે રૂસ્તમ :
“અરે ઓ ગૂન્હાગાર! ઓ બેશરમ! ૮૩૦
ખની બેવફા આએ કીધું કરમ,
કિથો કએદો છૂટો હુએ કરૂંનમ.
મલી દુશ્મન સંગ ગઈ નાખકાર,
કહે કએદથી કેમ નિકલ્યો ખહાર.
ફરાંમઝ કેહતોતો કરવા કતલ,
મગર તેની માની નહીં મે અકલ.

કહે આ બિજી કોણ છે નાજનીન,
ઉભી તારી સાથે ખની ગમગીન.”

૧ નાહાંમ ચાને હિંમત વગરના.

૨ હમસર ચાને હરીફ.

૩ હસીન ચાને ખુખસુરત.

૪ ખુખતરીન ચાને ખુખસુરત નાજનીન.

રામીશગરે રૂસ્તમને જવાબ દીધો.

૮૩૧૦ તપેલો અતી જોધને તેહમતન, જે ખાંતુ છે સુજ સાથ ખીજી હસીન,
પરીચેહર બોલી અદખથી સૂખનઃ ખની છે જોધ તૂને ગમગીન.
“રહો તારૂં તેહમતન રોશન રવાન, એ માદર છે અરજેની રશકેકમર,
જીવો તું ખૂશીમા સદા આ જેહાન. જલી ખાક થઇ છે ફેરાકે-પિસર.^૧
છટો છે અરજેર તકદીરથી,
રચી ચૂકતી માદરે તદખીરથી.”

અરજેરે રૂસ્તમને જવાબ દીધો.

૮૩૨૦ તપી લાલ થયેલો જોધ રૂસ્તમ, રિજલાઓની છે એ રસમ,
અરજેરે આગલ ભરયાં કદમ. નારોની^૨ રાખે ના કંધ શરમ.
બોલ્યો દુરથી તે સફરાજઃ ગભરાવે નારોને મારી પૂકાર,
“જરા થા ધીરો ઓ પાજી મિજાજ. કરે બદજખાંની^૩ ખની ચકતેદાર.
કદાવર કદના, ઓ પુર બલદાર, જખાં કર ખામોશ! કર તું લેહાજ,^૪
કરે કાં તું ખાંતુઓસે તકરાર? નથી પેહલવાનો^૫ નો એ રેવાજ.
અગર તુને કરવી છે જો લડાઇ, કરે કાં ખાંતુસે તકરાર તું,
તો છોડી દે તારી એ સઘલી બડાઇ. દિસે છે મને કોઇ ગંવાર તું. ૮૩૪૦
જીકર ખાંતુઓ સંગ છે નારવા કહે કેમ તારો હવે હાથ છે!
સૂખન સખત બોલી બને રૂસવા. ગૂરજનો જરખ શું હજી યાદ છે!
નહી કાંમ મરહોને એ છાજતું, કિંધી તુંજ બખ્તે તૂને યાવરી,
૮૩૩૦ કરે ખાંતુઓ સાથ પતરાજ તું? ગયો નાહસી જંગથી બહાંતુ કરી.
તૂં આવ્યો હિયાં લડવા અરજેર સાથ, તૂં આવ્યો છે પાછો ખાંધી કંમર,
ભિડે કાં ખાંતુઓ સાથે તૂં બાથ. ફરીથી ન છુટે, સમજ ખુબતર.
વિધુ તારી છાતી, કરૂં તંગ હાલ,
લહુથી કરૂં હું જમીન ખાક લાલ.”

રૂસ્તમે અરજેરને જવાબ દીધો.

૮૩૫૦ તપી કોફે રૂસ્તમ થયો બેકરાર, ખરી વાત બોલ્યો ઓ તૂરકી દલીર,
કફા થઇ કીધો, વીર પર પૂકારઃ કૂલી જાય કેમ તું બનીને અધીર.
“જરા કર ખામોશ, જખાં તારી હાંમ, હોતો જંગનો તે દિવસ યાદગીર,
બકે કાં સમજ વન જુરા કલાંમ. નસીબો તહારો હતો દસ્તગીર. ૮૩૬૦
ભલે હોય જંગમે તું બખ્તગીર, નહી તો તહારો ગરજ શું બિસાદ,
ભલે હોય અકલમે દાંનેશ પીર. કૂલી જઇ નાહકે કરે બકવાદ.
મગર તેવા દાંનેશ કંધએક સવાર, અગર સુજ કોફે નહી તું ડરે,
મારી મે દુનિયાને દીધો કરાર. ‘ને નહાસી તૂં દુનિયામે ફરતો ફરે.

૧ ફેરાકે-પીસર, યાને દીકરાની જીદાઈમાં ૨ નારોની શાને સ્ત્રીઓની. ૩ બદજખાંની યાને ગલીય બાશા. ૪ ચકતેદાર યાને મોઝાવાલો માનસ. ૫ લેહાજ, યાને લાજ થા શરમ રાખ.

અગર તું છૂપાયે જીડું ને ભિતર,
તો પૂઠ તારી પકડું ત્યાં બેખતર.
છૂપાય તું બેસે કુલગમર ભિતર,
યા છૂપાય ધરતીનું ફાડી જીગર.

ત્યાંથીખી કહાડું ઘસડી બહાર,
રવાંના કરું તું ને દોજખ દવાર. ૮૨૭૦
બની તારો જલ્લાદ, કરું હું નિકાલ,
કરું તું જ લડુથી જીડું રંગે લાલ.

સમજતો અગર હોય ખુદને પિલંગ,
મગર એક પલમાં કરું તું ને તાંગ.”

અરજોર અને રસ્તમ વચ્ચે જંગલું નયું જંગ.

એવા બાહ્યુરીના સમુના બોલી રસ્તમ તેજ વખત પોતાના ઘોડાને ખુલ્લાં મયેદાંનમાં
છપલાવ્યા, અને એક સિંહા માફક પુકાર કરી, અરજોરને મયેદાંનમાં આવવા ખુલ્લું અવાજે
જણાવ્યું. તેજ વખતે દીવાવર અરજોરે, પોતાનો તેજ ઘોડો મયેદાંનમાં દપતાવ્યો, અને
બંને જન વચ્ચે નેત્રની લડાઈ ચાલુ થઈ, અને બંને જન એક બીજા ઉપર નેત્ર વડે સખત
જખમો કરવા લાગ્યા.

જ્યારે નેત્રની નાકો એવી રીતે હુમલો ડીધાથી ખુટી થઈ ગઈ, ત્યારે બંને પેહલવાનો
થાકી જવાને લીધે, એક બીજાથી છુટા પડી આસાએસ લેવા દુર જઈ ગયા.

આસાએસ લીધા પછી, બંને પેહલવાનો નવેસરથી ની લડાઈ કરવા મયેદાંને જંગમે
પાછા બહાર પડ્યા. એ વખતે બંને જન ઘોડે સવાર થઈ ગુરત્ર ઉઠાવી મયેદાંનમાં આવ્યા,
અને પોતાના ભારી ગુરત્ર વડે ખુખાર લડાઈ બંને જનોએ પાછી ચાલુ ડાધી.

ગીરહની ઘટા થાઇ રંગે સિંહા,
નજર થાઇ ઝાંખી તનમન તખાહા.
જેઇ જંગ લશ્કર ઇરાંનનુ,
ધૂંજ હર ખુણું ચોગાંનનુ.
જરખના ગજખથી જમોન ગઇ ઘસી,
૮૩૮૦ હવા થાઇ આજેજ બની બેકસી.
મગર નહી આજેજ કોઇખી થયું,
તરસથી તપી મુખ સુકઇ ગયું.
હતો એક પોલ સમ, બિજે શેરગીર,
તરસિયા લહુના થયા બેહુ અધીર.
કહ્યું રસ્તમે : “ઓ તૂરકી જવાંન,
ખૂદા તુને રાખે સદા શાદમાંન.
સોલલ ઓ જંગી મહારા સૂખન,
મે જોયું છે તુરાંન ને ઇરાંન વતન.
મે જોઇ છે દુનિયા, બિયાખાંન વન,
૮૩૯૦ મે મારી કિધા ડાર કુલ અહેરેમન.
કિધું જેર જીતી માજનદરાંન,
મે દીધાં કંઇકોને ત્યાં જીવદાંન.

મે કીધાં જિતી હફતખાંનો ફના,
ફના મે કિધા મસ્ત દેવો ઘણા.
થયો દેવ સૂફેદ કતલ મારે હાથ,
મે દુનિયાને જીતી આપી રહાત.
અએ પોલતન કહું શું તૂને મારી વાત,
કહેતાં એ કસ્સો વહે દીન-રાત.
હું લડયો છું જંગમાં ઘણાકોની સાથ,
કંઇએક હલીરો મૂવા મારે હાથ. ૮૪૦
હતો આજ તક હું એ ધ્યાંનમા,
નથી કોઇ રસ્તમ સમ જહાંનમા.
મગર ગણતરી મે ખોટી ગણી,
નથી વાંઝણી દુનિયાં કંઇ બની.
નિકલ્યું મગર એક બેમુલ નંગ,
જમાનાનો બદલાયો બિલકુલ રંગ.
તૂંજ સમ બદન બળ અને જોરવર,
નથી આજ તક મે દિઠો કોઇ નર.
મૂજ ઓલાદનોખી હતો નહિ પિસર,
હોય જેણે બાંધી તૂંજ સમ કંમર. ૮૪૧

૧ જીડું બિતર, અને ઇરાંનની ઉતર તરફની સરહદ ઉપર આવેલી નદી, જે ‘ઑકસસ’ નદીને
નામે આજના વખતમાં જણાયેલી છે. ૨ કુલખમનો દરીઆવ, હાલના જમાનામાં રાતા સમુદરને
નામે ઓલાખાતો દરીઆવ. ૩ પોલ સમ અને હાથી જેવો, ૪ શેરગીર અને વાખને પદ્ધતિ.

अहन माइं परसेवे गरकाव छे, केहुजे जंगनी हुकिक्त तमांम,
 अण्तरै परसेव छरकाव छे. मआहा ते रोके तूने संगरांम.
 रअश भारो थाकी थयो अहु मंह, हेरो ते तुंने शिआमलु लली,
 आ जंगलभी गरमीने थायुं शरलु. णिले तुंज अंदर अकुलनी कुणी. ८४३०
 तूनेभी शरीरे अहुडी थाक छे, आध ले आनु, पीध ले शराण,
 जंग जेध जंगर मातनुं याक छे. मिटे थाक जंगनी, टणे रंजे-ताण.
 अहुतर हवे जल्ह जा तेनी पास, पछी लउशुं आपणु अने इरी,
 हुकिक्त जंगनी कहे तेने आस. जेधशुं नसीआनी अश्वेगरी.^१
 ८४२० अने नही हरगेज ते हिल-शिकन. कहेजे तुं तेणीने जे कंध थयुं,
 हुं जेउछुं तूनेभी अहुडी थाक छे, थवानुं हवे छे, ते आकी रह्युं.
 आ वेरांन तपेलुं मिसल आग छे. अगर हाथ भारे तुं नहि भरे,
 अगर जंग जयाहा हवे जे करे, मगर मुज कमंह, तुंने कयेही करे.
 तो अशक हलाकी हिमागे अहुडे. न माइं हुं हरगेज, तुंने जानथी,
 धरी धीर जधने तूं आरांम कर, इरी कयेह राणुं तूने मानथी. ८४४०
 जध मात पासे तूं मूकांम कर. कइ कयेह हूनियाथी छुयो अलग,
 न छोडवी शके कोध कयामत तलक.”
 भरजेरे इस्तमने जवाण दीघा.

इस्तम ज्यारे आवा अेअंदाज सणुनो भरजेरने संलवावी रेहो, त्यारे अंते भरजेरे तेने जवाण दीघा.

सूणी वात लीधी, सूअंन पुण सुनी, लंआवी वातोने कडाडे वणत,
 सूअंन इस्तमना हलीरे सूणी. के आवे इरांमअं ह्यां आकेअत.
 सूणी ओहयो ते हलीर नेकनांम: मगर होय आहुतुं जे तहाइं जंगर,
 “अशी छुं सूणी तुंज शीरीन-कलांम. रण छे महारी, पाछो तूं इर.
 तपासी लिधो तारो हुंनर तमांम, इरी ज्यारे लउवानो आवे विचार,
 समज्यो किधुं शुं, हशे तुंजे कांम. आवजे तुं पाछो णिल कोध वार.
 ८४५० मूवा कोध जे जे हशे तारे हाथ, जध अनणुमनने करजे अअर,
 हगाथीज कीधा हशे ते' महात. के केवो छे अरजे'नो जगे हुंनर.
 इरेअ 'ने इतिर तुं रभी अस रह्यो, पिल'गोनी गरहनमे जंलर पडे,
 जनम शुं हगा 'ने इतिरमां गयो. लटकतां त्यारेज कोलांह इरे. ८४७०
 सांलल ओ अहाधुर, जंगी हलीर, ह्ये ज्यारे सुरज अिलकुल गगन,
 तूं जे वार लउयो धरी हील कहेर. सिताराओ यमके थधने मगन.
 मगर जूवे आल अगडेली ज्यार, इकिर ना हवे कर हिलमे जरी,
 तुं छटके छे तहपीर करीने त्यार. निकळे तूं लउवाने ज्यारे इरी.
 मूरण ते' अनाव्यो मने अेकवार, करश ओपी रीते रवांना तने,
 हवे आधि आल अिलपर महार. लूली जाय तुं जंगना नामने.
 ८४६० समज ना मने तुं मूरण ओटलो, गूरअथी इरी तारी गरहन पुटे,
 मगर छुं हुं इरणीन तुं जेटलो. अउस तारो त्यारेज जंगनो छूटे.”

સ્તમતુ લડાઇથી ફરેગ થઇ પાછું ફરવું, અને ધરાંની પેહલવાંનો આગલ બરજોર વીરો વિચારો જણાવવા.

બરજોરને માહડેથી આવા સખુનો સાંમલી, સ્તમતુ દીલ ધણુજ આનુરહે થયું, અને આંખોમા પાણી લાવી, પોતાના લશ્કર તરફ જવા રક્ષણી લગામ તોણું અકદમ ફેરવી, અને તુરતજ તે પોતાના લશ્કરને જઈ મલ્યો.

સ્તમતને એવી પરેશાન હાલતમાં પાછો ફરેલો જોઇ, સધલા ઈરાંની પેહલવાંનો તેની આસ-પાસ ફરી વડી, તેની બેરઆદીઅત પુછવા લાગ્યા. સ્તમત પોતાના ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતરી પોતાના તંખુમા ગયો, અને ત્યાં જઈ નિરાસાનો એક ઉંઠો દમ ભરી તે ગમગીન થઇ પડ્યો.

ખીન હાથ ઉપર બરજોર પાછુ જંગના મયદાનમાંથી બેચેન બની પેતાની માદર શીરૂંધ પાસ આવી પુગ્યો, અને જંગ દરમિયાં બનેલા બનાવોની સઘલી હકિકત, અને પોતાની દીલાવરીનુ બયાંન, તેણીની આગલ તોણું લંબાણથી વિસ્તારીને કહ્યું.

બરજોરે પોતાની માદર શીરૂંધને લડાઇની હકિકત જણાવી.

<p>૮૪૮૦ “હકિકત જંગની કહું માત શું, દૂખી છું ખરેખર, કહું વાત શું. ખરેખર મહારો છે વખત-કમ,^૧ લડે છે બિજી વખત હવે સ્તમત. ફરી આવી ઉભો કરીને કંમર; થશે કેવું સેવટ, ખૂદાને ખબર. લડ્યો મારી સાથે તે પાણ મિજાજ, મગર પાછી તેણે કિધી ફરતાજ. છટકવા થકી તેણે બદલી વલાણ, બોલ્યો ફરેખી તે એવા સૂખન: મગર માત મારી ના કર ફિકર, ધરી ધીર ખૂદાપર કર તું સખર.”</p>	<p>“અગર આવે મૂજ સાથ જો તું ધરાંન, અને તું ધરાંનનો પેહલવાંન. ૮૪૯૦ ખૂશી થાશે જોઇ તુંને ખુશર, થશે તારી બેઠક શાહ રૂખર. નહી પાર રેહશે કંઈ માંનનો, થશે તું અફસર^૨ ધરાંનનો. બકી એવું સમજાવે કંઈ કંઈ મને, મગર મારી બેશક કબર એ ખણે. મનાવટ એ સઘલી નાકાંમ છે, ખૂદા જાણે એનો શું અંજામ છે.</p>
---	--

૮૫૦૦

સ્તમતે પોતાના પેહલવાંનો આગલ બરજોર વીરો વિચાર જણાવવા.

ન્યારે સુરજ અસ્ત પાંખ્યો, અને રાતનો વખત થયો, ત્યારે સ્તમતે ખાંનાની એક મીજલસ બનાવવાનો હુકમ કીધો, અને તે ખાંના ઉપર તમામ લશ્કરના સધલા આગવાંન પેહલવાંનો, સરદારો, તેમજ સપેહસાલોરોને હાજર રેહવા માટે ઇજન કીધાં. ખાંના ઉપર ન્યારે સધલા પેહલવાંનો અને સાલારો સાથે બેઠા, ત્યારે સ્તમત, બરજોર માટે પોતાના વિચારો તે મેલપ્રીલ રૂગર બહેર કવા લાગ્યા.

<p>નહાંની જખાંથી મોટા સૂખન, સ્તમત કરી નહિ શક્યો સહન. દૂખી થઇ દીલથી થાયો નિરાસ, ફર્યો તે પાછો આતશ-મિજાસ.</p>	<p>ખાંનાની મહેપ્રીલ મોટી ભરી, થયા ત્યાં હાજર કુલ લશ્કરી. તણ કોફ દીલનો, અને જોશે-ખંગ,^૩ જાહેર કિધી ત્યાં મજમૂને-જંગ.^૪</p>
---	---

૧ વખત-કમ થાને ખરાબ વખત.

૨ અફસર થાને લશ્કર અને પેહલવાંનો સરદાર.

૩ જોશે-ખંગ થાને વેરનો જુરસો.

૪ મજમૂને-જંગ થાને જંગનો સાર.

૮૫૧૦ રૂઢાતી છાતી, ‘ને ગુંગલાતો દમ,
 દિઠો સહું કોઇએ જિગર માહે ગમ.
 તોખી તે બોલ્યો, ધરી દીલ હાંમઃ
 “કહું શું તમને, સૂણો નેકનાંમ.
 એવું હું હરગેજ જાણુતો‘તો નહી,
 છે એવોખા જંગી, દુનિયા મહી.
 કદમાં છે લુલ્લં એ નામદાર,
 ગરજને મારે સિંહ સમ ખરાડ.
 ધરી હાથ ગુરજ કરે એવું કાંમ,
 મિસલ જાણે ખીજે નરીમાન-સાંમ.
 એ આવશે આ મયદાંને સાંમે અહીં,
 ૮૫૨૦ એવું હું હરગેજ, જાણુતો‘તો નહી.
 એ કાબિલનો કાબિલ છે સમસીરગર,
 છે જોરમા જખરો જાણે ખખર.

એ હિંમતમે આલા, છે ખખતવર,
 નથી કોઇ ધરાંનમે એવો નર.
 એ તુરકી છે જાતે હું માંનતો નહી,
 એવું હું હરગેજ જાણુતો નહી.
 હું લડીયો છું જઇને માજનદરાંન,
 મે લીધા છે દેવો પલીદાના જાંન.
 છે ઊમરમા નાંહનો, મગર જોરવર,
 રખે ખખત માડું કરે ખદતર. ૮૫૩૦
 એ કો‘નો છે બેટો પિછાંનતો નહી,
 એ આવ્યો છે કહાંથી હું જાણુતો નહી.
 મે કસીને જોયો તો એ હીર છે,
 મે લડીને જોયો તો એ વીર છે.
 એ તોડીને નાહો જંજીર છે,
 અકલમા સખળ, ‘ને પુરો પીર છે.

એ તુરકી હોય એમ હું માંનતો નહી,
 એવું હું હરગેજ જાણુતો નહી.”

ખરજોર જીંદાંનમાંથી નાહસી ગયો છે, એ ખખર જણાવવા
 રસ્તંમ આગલ ફરાંમજીનુ આવી પુગવું.

એવી રીતના વિચારો નામદાર રસ્તંમ, પોતાના પેહલવાંનો આગલ ખરજોરને માટે
 જણાવતા હોતો. તેવામાં તલાયાઓએ આવીને ખખર આપી, કે સીરતાંન તરફથી એક ધુલાડું
 હડતું દેખાય છે. રસ્તંમ તે તલાયાઓને બારીક ખખર ગાહડવાનો હુકમ કીધો, અને થોડીક
 વારમાં તલાયાઓએ આવીને એવી ખખર આપી, કે નામનો હઠાવનાર ફરાંમજી પવન વેગે
 દોડતો એક માહડાં લરકર સાથ આ તરફ આવતો દેખાય છે. આ ખખર મદયાંને ધણો
 વખત થયો નહી, તેટલામાં દીલાવર ફરાંમજી પોતાના થોડા ઉપરથી ઉતરી પાંડેપીયાદો
 રસ્તંમની આગલ આવી નમન કરી, પોતાનું માથું નમાવી ઉભો, અને ફરાંમજી કાંઈ બોલવા
 જતો હોતો, તેટલાં રસ્તંમ ગુસ્સે થઈ પુકાર્યો :

૮૫૪૦ “કમઅદેશ, અકલહિન, આ પેહલવાંન,
 ના બોલ, ના બોલ, અંધ કર જખાંન.
 કહ્યું‘તું મે રેહવા તૂંને હુસીયાર,
 થયો કેવો તુંથી જો આ ખિગાડ.
 કરી કએદ ખરજોર જીંદાંનમા,
 પડ્યો એશ કરવા તું સિસ્તાંનમા.
 ગૂંહાગાર તું છે અને અંજીમન,
 કિધો કેવો ખરખા તૂંની પવન.

કિધી નહિ કએદીની દરકાર કંઈ,
 છૂટી કએદમાંથી આવ્યો અહિં.
 કરવા તું આવ્યો હિયાં શું ઇલાજ,
 શું આવ્યો પકડવા ખરજોર આજ. ૮૫૫૦
 નથી કાંઈ તુંને શરમ આ ગંવાર,
 પકડવા તું લાવ્યો હજાર એક સવાર.
 ખહેતર કે લેતે નહી તું જનમ,
 જવાંનીને નહિ પોહચતે આ શરમ.”

ફરાંમજી જવાખ દીધો.

ફરાંમજી પોતાના બાપને એવી રીતે પોતાની ઉપર ગુસ્સાથી તપી ગયેલો જોઈ, પોતે
 નમનતાઈથી નમીને જવાખ દીધો.

“સરતાજ, સરફરાજ, પેદર મેહરખાંન,
પિસર તારો નાચીજ છે અન્દેગાંન.
સજ્જને હું લાએક ગૂન્હાગાર છું,
હૂકંમનો હું તારા પરસ્તાર છું.
કહું શું હકીકત અરજોરની,
અજબ છે તદખીર એ સરજોરની.
કરી ફંદ છટો, એ જાન્દાંનથી,
ફિતૂરી ખડો છે એ શયતાંનથી.
મલી છે ખખર એવી ખુબ પાયદાર,
તૂરાંનથી આવી હતી એક નાર.
કરવા જવાહીરનો રૂઝગાર,
આવી હતી આ તરફ નાખકાર.
કિધું તેને બેહરાંમને ઘર મકાંન,
જવાહેર હવું પાસ કિમતી મહાંન.”

૮૫૬૦

રચી તેણીએ કાંધ બાજી હશે,
કનીજને કિધી કાંધ રાજી હશે. ૮૫૭૦
એ પાજીને રાજી બાજી કરી,
બલાગત મુજ સર તાજી કરી.
અજબ છે કએદી નિકલ્યો બહાર,
દિવાલ તો ઉંચી હતી ખીશિયાર.
પગોપર જંજીર જાડી હતી,
જમીન માહે મેખોથી ગાડી હતી.
તટે તેવી બેડી ન હરગીજ હતી,
દરેગા, સિપાહોની તજવીજ હતી.
ગજબ છે અજબ એ છટો કેદથી,
થયો છું હું તાજીબ એ ભેદથી. ૮૫૮૦
બેહરાંમને મે કીધો કએદ છે,
માલમ પડે કે એ શું ભેદ છે.

૮૫૮૦

અગર હોય એવો તહારો હૂકમ,
ગૂન્હાગારનું સર કરાવું કલમ.”

ફરાંમજની કસુર માટે રસ્તે તેને ચાલુકનો માર મારવો, અને
પેહલવાંન ગેવનુ વચે પડવું.

ફરાંમજને મોહકથી કએદખાંનામાંથી અરજોરના નાહસી જવાના બાબમાં આવો લખાણ
ખુલાસો સાંભળી, રસ્તે મુસ્સાથી તપી જઈ, પુકાર કરી બોલ્યા.

“અસ કર, અસ કર, ઓ બેશહુર,
વધુ બોલી ના કર જીયાદા કસુર.
બલા મારી ઉપર તુંથી પડી,
ઉભી મારી સાંમે કજ્જની ઘડી.
કિધો તુંએ મુજપર એ અંજાંમ છે,
મૂવો મારે મનથી, તું નાકાંમ છે.
છૂટી કએદમાથી ઉભો સાંમને,
કરશે એ નાજુદ મુજ નાંમને.
તૂને મહી ગણવો છે નારવા,
છે અરજોર તુંથી બેહતર સવા.
અસ કર તહારા બેહુધા કલાંમ,
બકે તું સૂખન બેઅદબ, બેલગાંમ.”
તપી લાલ કોફે ખોધ મિજાજ,
ધરી હાથ ચાલુક, ઉઠ્યો સરફરાજ.

૮૫૯૦

કિધો માર ચાલુકનો જોરથી,
અટક્યો નહી કોઈના શોરથી. ૮૬૦૦
ઝપેટી ઝંપાઝપ ચાલુક માર,
ફરાંમજ સેહતો ઉભો નામદાર.
જોધ ફરાંમજનો તંગ હાલ,
પડ્યો ગેવ વચ્ચે, કિધો સવાલ:
“સખર કર તહેમતન, ગર્હનફરાજ,
ધરી ધીર ખાંમેશ કર તું મિજાજ.
કરે કાંમ એ શું વિના કંઈ વિચાર,
બનીને દાંનેશ, કરે તું બિગાડ.
ખરેખર સરપર છે વખત-કમ,
તપી લાલ કોફે ના થા ગરમ. ૮૬૧૦
હવે વખત આવી ઉભો જંગનો,
ગૂરજ, તીર, સમશીરના રંગનો.”

૮૬૧૦

હવે તો મલી સાથ કરિયે વિચાર, | અગર કચ્છેહ અરજેરને નહિ કરે,
અરજેરને કેમ કરવો શિકાર. | તો લિયાંનત ધરાંનીઓ પર પડે!

કરો કચ્છેહ કચ્છેહી નહિ એકદમ,
તો લાજમ ધરાંનીઓને છે શરમ.”

રૂસ્તમે અરજેરને માટે પકવાંન મોકલવું, અને ગુરગીને તેમાં ઝેર નાખવું!

અરજેરન બાબમાં હવે કેવી રીતે કાંમ લેવું, તે વિશે રૂસ્તમની છાંવગીમાં સરવે પેહલવાંના સાથે બેસી યોજના ઘડવા માટે અરસ પરસ વાતો કરવા લાગ્યા. અરજેરને કચ્છેહ પકડવા માટે કોઈ પેહલવાંને સુચના કીધી કે, તેના ઉપર અકદમ સધવાઓએ અયાનક તુડી પડી, તેને પકડી લેવો; અને કોઈ બીજા સરદારે સુચવું કે મધરાતને સમે, તે જ્યારે સુતેલો હોય, ત્યારે શબ્દોન કરવાની યોજના રચવી. પણ તેટલાંમાં ધરાંની પેહલવાંન ગુરગીન? બોલી ઉઠ્યો કે :

૮૬૨૦ મલી પેહલવાંને ‘ને સાલાર સાથ,
કરે સહું ઇંસી છપછાપ વાત.
એકાએક બોલી ઉઠ્યો ગુરગીન :
“સૂણો તમ મહારા સૂખાંન કમતરીન.
નથી કોઈ તમ પાસ એનો ઇલાજ,
કરો કાં બકવા બની સર્ફરાજ.
અરે કાં કરો ધીલ તમે નામચીન,
રખે થાય બદનાંમ ધરાંન જમીન.
અગર જે કહું તે તમે નહિ કરો,
બેશક થશે હિયાં સહુંને મરો.
એર બેઠો હશે ત્યાં મલી બેદમા,
૮૬૩૦ વિના અંત પાણી કંઈ પેટમા.
નથી અંત પાસે કે પાણી જરા,
નથી હિયાં પહાડોમે કંઈબી ઝરા.
વિના પાણી પ્યાસે તવલતાં હશે,
અંત વાંન ભૂખ્યાં કંકલતાં હશે.
પૂલાવ ‘ને બિરીઆન, મેંઠાંનુ ગોશ,
કહો કે પકાવે આવીને બેશ.

ગુરગીન ટાંગ, ‘ને બેઠાંની ડાલ,
તિતરની ગરદનનો નકીજ માલ.
એ સરવેમાં નાખો કાતિલ ઝેર,
એકજ નવાલે વલશે વેર. ૮૬૪૦
રવાંના કરાવો તે પકવાંન ખાસ,
બેતાંજ દુર થાય ભૂખનો તરાસ.
રફીકો ‘ને અરજેર ખાતાંને વાર,
બને તેજ વળ્તે અજલના શિકાર.”

* * *
ગુરગીનની એવી સૂણી તદખીર,
સિપાહ ‘ને સાલાર બન્યા અધીર.
રૂસ્તમે^૩ તુરત કીધો હુકમ :
“પકાવે પકવાંન બેશક ઉત્તમ.
પકાવીને લાવે, મહારી હજુર,
તપાસું હું પોતે, ના હોય કસુર.” ૮૬૫૦

* * *
હુકમ રૂસ્તમનો સૂણતાંને વાર,
પકવાંન સુંદર કીધાં તૈયાર.

૧ અસલ હેકાએત લખનારની હિયાં મોટી ભુલ થાયલી જણાય છે. ગુરગીન હિયાં કેમ આવી શકે? કેમકે તેને અરજેરે કમંદમા જકડી કચ્છેહ રાખ્યા હતા, એમ તે આગલ જણાવી ગયો છે (૫ ન. પટેલ.)

૨ એ ઇશારો અરજેરને માટે છે.

૩ બોરાકમાં ઝેર મેલવવાની હિકમત, અને તે ઝેર બેસેલો બોરાક પોતાનાં હરીફ દુશ્મનને ખવડાવી, તેનો છવ લેવાની નીચ ચુકતો રૂસ્તમ જેવો બોરાક પેહલવાંન કદીબી કરેજ નહી. એ રૂસ્તમ જેવા એક જહાં પેહલવાંનની ગીબતભરી નાલેસી કીધા બરાબર છે. ફીરદોસીએ, જે શખ્સની બાહધુરી અને જેના મહાબારત કામોના જખબ વખાણો કરી. આખમાં શાહનામા અંદર, તેને અંમર બનાવી કીધો છે, તે શખ્સ પોતાના હરીફ દુશ્મનને ઝેર ખવડાવી મારી નાખે, એ ઘડીભરબી માની શકાય તેવી વાત નથી. એ રૂસ્તમ જેવા શખ્સની એક ગીબતભરી નાલેસી કીધા બરાબર છે. આ અસલ હાસ્તાંન લખનારે રૂસ્તમની અછત ફિરતીને કલંક લગાડવાના હેતુથી, આ નીચ બોહતાંન, બાણી-બુહ રૂસ્તમને ગળે ઠોકવું છે, જે આ અદના લખનારને નામજુર કીધા વગર ચાલતું નથી. (૫, ન. પટેલ.)

ભરી ઠાલ ખચખચ પકવાંનથી,
પમરતી કિધી તે તેજાંનથી.
મુકી લાવી રૂસ્તમની રૂમરૂ,
જોઈ રૂસ્તમ તે થયો સૂખરૂ.
હતી હાથ પર એક અંશુશતરી,
અજાએખ હતી તેની કારીગરી.
ભરેલું હતું ઝેર કાતીલ લિત્તર,
હતી તેની બેહદ જુરી અસર.
કાહડો તૂરત તેણે અંશુશતરી,
રાખી તે જોમા અકસીર ભરી.
દબાવી કળ 'ને ખોલી લગાર,
લિધું ઝેર કાહડી પાંપણ ભાર.
ભભરાવી પકવાંને ઉપર જરી,
ખખર કોઈને નહિ તેની પડી.
સૂણી રૂસ્તમનો આવો હુકમ,
લઈ થાળ દોડયા, નફર એકદમ.

આદમ કહ્યું એમ બૂલાવી નફર:
“મશક એક નિર્મળ પાણીની ભર.
લઈ જા તું પાણી 'ને પકવાં સાથ,
પાંહચાડ અરજોરને જઈ હાથોહાથ. ૮૬૭૦
દુવા મારી અરજોરને તું કહી,
આ પકવાં 'ને પાણી પ્હોંચાર જઈ.
કહેજે આ વન છે વેરાંન તમામ,
નથી હિયાં શીકારનું કાંઈ નામ.
કપટ, વેરને તમ હવે દુર કરો,
આ પકવાં, પાણી મંજુર કરો.
વળી સંગમાં છે એ નેક ઝન,
આ પકવાંનો ખંનેને પડશે પસંન.
થશે રાહત મંનને, 'ને તનને આરામ,
નવું કાંઈ સૂઝશે મૂખારક કાંમ.” ૮૬૮૦

પીરાંનના બેટા રૂઘનનું અરજોર આગલ અચખુચ આવી લાગવું;
અને ઝેરવાલો ખોરાક ખાતાં અરજોરને અટકાવવો.

અંત્રી રીતે રૂસ્તમના હુકમથી બે લશ્કરીઓએ તે પકવાંનની થાળ, અને પીવાનાં પાણીથી ભરેલી મશક અરજોરની આગલ લઈ જઈ, રૂસ્તમને નામે તેની આગલ મુકી, અને તેની રજ લઈ તેઓ ત્યાંથી પાછા ફરયા.

અરજોર, તેમજ તેની માદર શીર્ષ અને પેલી રાંમીશગર, આ ગરમમા ગરમ મધ-મધતા ખાંણની થાળ જોઈ, તેની ખતાવટને તપાસતાં હતાં, અને ત્રણે જન તે ખોરાકને ઈનસાફ આપવાની મતલબથી, ખાંણનો ખીસતરો બિઘાવતાં હતાં, તેવાંમા એક મસ્ત મોહટાં કદના ગોરખરનું, લોહી લોહાંન થાયલી હાલતમાં અરજોરે નાહસ્તું દુરથી જોયું.

અરજોરે આ ગોરખરની છાતી અને ગરદનમા જુદી જુદી જગ્યાએ કેટલાક તીરો બોઝાઈ ગયલા જોયા, જેથી તેણે માની લીધું કે, કોઈ શેકારીઆના હાથમાથી, તે ગોરખર છટકી જઈ નાહસ્તું ફરતું હતું.

એવા વિચારમા દીલાવર અરજોર હતો, તેવામા સાંમી ખાનુ તરફથી એક કદાવર કદનો ઘોડે સવાર, પોતાની પાછલ એક મોહટી જેવી શેકારી રસાલાની ઘોડે સવાર ટોલી સાથ, ઘણીજ ઝડપથી આવતો અરજોરને દેખાયો.

અરજોર તે સવારોને આવતો જોઈ, તુરતજ પોતાના ઘોડા ઉપર સવાર થઈ પોતાની કમંદને ખાંધે લટકાવી, પેલાં જખમી થાયલાં ગોરખરની પછવાડે પોતાના ઘોડાને દોડાવ્યો, અને સેહજ વારમા, તે જખમી ગોરખરને પોતાની કમંદના કાંસામા તેના ચારે પગો જકડી લઈ, પોતાની માદર શીર્ષ આગલ તેને ધસડતો લાવ્યો.

૨ તેજાંનથી યાને તેજાવાલા મસાલાથી.
ખાણનાં વજન જેટલું.

૨ પાંપણ ભાર યાને આંખના તોપચાં ઉપરના એક

૩ ઝન યાને આરાત.

પેલો શીકારી સવાર ને ત્યાંજ ઉભો હતો. તેણે અરજોરને જોતાંજ તુરંતજ આગળથી, અને તેજ વખતે, તે પોતાના ઘોડા ઉપરથી ઉતરી પડી, અરજોરને માન આપવા લાગ્યો. તે સવાર કોઈજ નહોતો, પણ તુરંતના પાદશાહ અફરાસીઆબના વડા વજીર પીરાંનનો દીકરો પેલેલવાંન ઇંદન હતો. રૂઢિને અરજોરને જોતાંજ આગળથી, અને તેની પાસે ઉતારેલ કદમે જઈ અરજોરનો હાથ પોતાના હાથમા પકડી બોલ્યા:

“કરું છું ખૂદાના હજારો શુકર,
મલ્યો આએ વનમે તું નામેવર.
જમાનો તુંજ પર થયો ખરહમ,
સૂરાખી જમીને કીધો જૂલમ.
સૂણી હાલ તારો ખાધ એશો-તાબ,
વલાખી રહ્યો શાહ અફરાસીઆબ.
પડ્યો કચ્છમાં તું, સૂણી એ ખખર,
૮૬૯૦ ધડકી રહ્યું તેનું નસહિન જીગર.
નજરમા તેની હતો તું નગીન,
તુંજ વન જીગર તેનું છે છિનહિન.
ઉમેદ તેની તુંજ પર હજારો હતી,
તુંજ વન થઈ તેની દુરખળ ગતી.
પડેલા હતો તું તો જન્દાનમા,
મગર તું તો છે આ બિયાબાનમા.
કહે આ દલીર તારો શું હાલ છે,
સિતારાની કેવી કહે ચાલ છે.
અએ બહાવુર અરજોર, પીલતન દંડર,
૮૭૦૦ રહો તુંજ ઉપર ખૂદાની મહેર.”

કેમ છે જમાનાની તુંજસે ચલન,
આ વેરાંન વન કાં કિધું તેં પસંદ.
એક રોજ તુરાંન આવી ખખર,
કતલ કીધું રૂસ્તમે અરજોર સર.
મગર જોઈ જીવતો તૂંને આએ વન,
ખૂશીથી કુલી રહ્યું માફ તન.
હકિકત કહે જે બની હોય ખરી,
મૂસીબત શું શું તું પર પડી.
કેમ તારો દુશ્મન રૂસવા થયો,
આ વન માહે તું કેમ આવી રહ્યો. ૮૭૧૦
કિધી એવી શું તૂંએ તદખીર એ વીર,
થયો કાણુ જન્દાનમે દસ્તગીર.
છે જન્દાને-રૂસ્તમ દોજખ સમાન,
છટે નહિ પડેલા કોઈ ધન્સાંન.
છે જીવતું એ દોજખ, જહાંનમ-ગાર,
પૂવેલા ભલા તે દૂનિયા દવાર.
દિસે અખત તારું મિસલે બહાર,
કિધું કચ્છમાંનું તૂંએ શલજાર.”

અરજોરે તુરાંની ઇંદનને જવાબ દીધો.

“ફતેહમંદ, પ્રીરાજગર પેલેલવાંન,
૮૭૨૦ ખૂદા થાયો જન્દાનમે મેહરખાંન.
નથી જાણતો શું તું આએ વાત,
પનાહ હોય ખૂદાની તો દુશ્મન મહાત.
નથી શું તૂંને વાત એવી ખખર,
કે મેહરે ખૂદાવંદ છે નિરકેનર.”

મેહર હોય તેની તો દુશ્મન ખાક,
મેહર હોય તેની તો નહી કાંઈ ખાક.
મેહર હોય તેની તો અખતે-અરીન,
મેહર હોય તેની તો તખતે-અરીન.
અગર હોય ખૂદાનો એવો હુકમ,
કરી શું શકે અરજોરે રૂસ્તમ. ૮૭૩૦

મદદગાર હોય જેનો ચઝદાન-પાક,
કરે કેમ તેને અન્દો-હલાક.”

એ પછી અને જતો વચે આ સમયસુ વાતોતેન થતા લાગી, અને અંતે અરજોરે ઇંદનને ઘોડા ઉપરથી નાંચે ઉતરી. પોતાની સાંઘે ખાંડ લેવાની ફરમાસ કીધી. ઇંદને અરજોરના સખું-

૧ નિરકેનર, યાને બયાંન થઈ નહી શકે એવું.

૨ નહી કાંઈ ખાક યાને કાંઈખી ખાસતી નહી.

૩ અખતે-અરીન યાને જીલંદ નસીબ

૪ તખતે-અરીન યાને સોનેરી તખત.

નને માન આપી ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતર્યો, અને અરબ્બેરે રસ્તામાં બાંદીખાંનામા પોતા ઉપર ગુજરેલી મુસીબતની તમામ હકીકત તેને જણાવી, અને પેલી ઈરાની રામાશગર, અને માદર શીરઘંચ રહેલી તમામ નદબીરની વિગત વીરતારી તેને કહી, જે સાંભલી તુરતી રૂઠન મણોજ ખુશી થઈ ગયો. તમામ હકીકત પુરી થતાંજ, અરબ્બેરે માદર શીરઘંચને કહ્યું કે :

“હવે અમે માદરેમન પાકમદ, ખૂદા લાવે ખર તુંજ દિલની મૂરાદ. કહાં પેલું નાદર પકવાં છે, અગર લાવે હિયાં તો એહસાંન છે. હું લાવ્યો જે શુરખર, પકડી શિકાર, કર તેણું ભુજન ભુજી તૈયાર. હ્યાં કાંટા ‘ને કચરાનુ ખિસ્તર છે, તૂં આતશ રોશન હવે જલ્દ કર, ભૂજી નાખ તે પર તું શુરખર.”

* તૂરત ઉઠી માદર શીરઘંચ રયાંન, હાજર કિધું લાવીને પકવાં.

પૂલાવ ‘ને ખિરીઆંન, મેંઢાંનુ ગોશ, તિત્તરની ગર્દન કીધેલી રોસ. બેઢાંની ઝરહી, ‘ને મોટા કબાખ, છાંટેલો સહું પર સુંદર ગૂલાખ. જોઈને તે રૂઠન થાયો અજખ, બેશક આ પકવાંન હીસે ગજખ. ૮૭૫૦
જોતાંજ રૂઠને કીધો સવાલ : “આ પકવાંન બેશક છે ખમિસાલ. આ વાંનમા છે મલવું, એ ખાંણું મહાલ,^૧ પકાવ્યું એ કોણિ, કો‘નો છે માલ ? એ ખાંણુમા હીસે મને કંઈ ભરમ, હું ખાવું ન હરગેજ ખૂદાના કસમ.”

અરબ્બેરે રૂઠને ખુલાસો કીધો.

અરબ્બેરે તૂરત ખોલી જખાંન : “હકીકત સાંભલ રશીક હીલજાંન. જતાં‘તાં હુમે આએ રસ્તે વતન, મલ્યું એ રાહમાં હમુને વધન. મલ્યો સામે રસ્તાંમ સામેસવાર, લડયા હમ બંને, આ મયતાંન ખાર. મગર થાકી તે હિયાંથી પાછો ગયો, ‘ને હું એકલો આ જગાએ રહ્યો.

તૂરત જઈ રસ્તાંમે કીધો હુકમ, લઈ જાય પકવાંન, ગરમાગરમ. દયા હમ હાલત ઉપર કરી, મોકલ્યું પકવાંન, થાળ આ ભરી. આવ્યા એ પકવાંન લઈને નફર, ગયા તેઓ હમણાજ આપી ખખર. ૮૭૬૦
મગર તેટલાં હિયાં તહારાં કદમ, જોઈ ખુશ થયો છું, ભૂલી દિલ ગમ.

મગર તું છે હયરત, એ શું સખખ,
જરા કહે જણાવી મને મતલખ.”

રૂઠને અરબ્બેરને પકવાંનો વીરો ખુલાસો કીધો.

સૂણતાંજ બોલ્યો રૂઠન પેહલવાંન : “સાંભલ અરબ્બેર, આપીને ધ્યાંન. બેશક તું ઉંમરે નાદાંન છે, કહાં તું ‘ને રસ્તાંમ પેહલવાંન છે. બેશક તું છે, ખડો જોરવર, ૮૭૮૦ મગર તું ફિતુરથી છે બેખખર.

મને છે બેશક જખરો વેહેમ, આ પકવાંન અંદર છે કાંઈ નેમ. ન પડશે ખખર કમ થાઈ અજલ, ન શકશે કોઈનીખી પોંહચી અકલ. એ પકવાંન બેશક છે ખુખતર, મગર મોતથીખી દિસે ખહતર.

૮૭૯૦ કળ્પથી ભરેલું એ ખાઝાર છે,
એ પકવાંની મોત લાચાર છે.
તફરશે એ ખાતાંજ તારૂં રવાંન,
નિકલશે બદનમાથી છોડી મકાંન.
ન પડશે ખખર કેમ થાઇ કળ્પ,
ન પૂગશે પેગખર, પીરની નિગાહ!
જેહાંને ખખર નહિ પડશે ભરમ,
ભરમની હસ્તી થાશે અરહમ.”

૮૮૦૦ * સૂણી હાલ અરજોર તાજીબ થયો,
* ખનીને ગાફેલ જોતો રહ્યા.
ખાલ્યો કરી મનમાહે વિચાર :
“શું પકવાંનો એવાં છે નાશકાર ?
એ આવ્યાં છે ધારી હમારી કળ્પ,
મગર નહિ હતી તેને રખની રજ.
કિથો રસ્તેમા માર્ગ આ અખતિયાર,
કરે જીંદગીનુ શુલશન ઉઝાર.

તમાશો તપાસી રહ્યા એ જવાંન,
હવું કેવું ઝેરી પકવાંન મહાંન.

ચહડી કેમ દિમાગે ખૂંનની ખૂંમાર,
ગયો ભુલી તૂળમે સાંમેસવાર.
ગળખ છે, સિતમ છે એ પરવરદેગાર,
ભલે તારો ખંદો રૂઝે-શુમાર.^૧
મગર તારી રેહમત છે બેકિનાર,
રપીક મુજ રૂધન થયો ગમગૂસાર.”
ખાલ્યો તે મનમા વિચારી સખૂંન :
“બેશક એ પકવાંન હશે બહુ જખૂંન. ૮૮૧૦
મગર મેહર સરપર ખુદાની ચહડે,
પડે આસમાંથી, ન તોખી મરે.
મગર મોત જેનું લમે સર ઉપર,
ખચે નહિ હજારો કરે કોઇ હુંતર.”
તૂરત એક નવાલો રૂધને લઇ,
ખવાડી દિધો એક સગને^૨ તાંહી.
ખાતાંજ તફરતો રહ્યા નહિ ઠરી,
ગયો તે ઝહેરની અસરથી મરી.

૮૮૧૦

૮૮૨૦

ખરજોર આ ઝેરી પકવાંનોની અસર જોઇ, પોતાના જીવનો ખચાવ
થયો, માટે પરવરદેગારના શુકર અદા કરવા લાગ્યો.

૮૮૩૦ તમાશો જોઇ આ પકવાંનો,
આભાર માન્યો તે ચઢાંનનો.
ખાલ્યો ખરજોર : “ઓ નામદાર,
બેશક છે રેહમતે-પરવરદેગાર.
ભલે આવ્યા તું ખિયાળાંન વન,
ખચાવી લિધાં તુંએ ઇનસાંન ત્રણ.
થયો રેહમી બેશક તે દાદગર,
થયો મુજ મેહમંન તું નામેવર.
નહિ તો થતે હમ કળ્પને શરણુ,
ન કરતે કોઇ આવી હમને દફન.
ખલાસો ઝહેરનો ભલે તે કહ્યા,
જતો જીવ ત્રણનો ખચી છે ગયો.
શું એવો છે રસ્તેમા, હું માંનુ નહી,
કરે ખુંન ખૂંકિયા^૩ હું જાણુ નહી.

શું એવો છે રસ્તેમા, પાજી કફર,
ભરેલો ફિતુર, ને ફરેબે પુર.
દઇ ઝહેર મારે, કરે શું ગમત,
એ તે શું રસ્તેમાની જંગે રમત.
એ તે શું રસ્તેમાના છે વિચાર,
કરે ખુંન ઝહેરે ખની ચકતેદાર.^૪
શું એવી છે રસ્તેમા દીલની ઉમેદ,
સિદ્ધા દીન કરે કોઇનીખી સૂફેદ.
ખૂવારી, ખરાખી છે રસ્તેમા ચમન,
મરણુ, માહિતમથી ખને તે મગન.
એ તેનો હુંતર, એ છે ઇલમ,
લિધો એ થકી જગ અંદર જનમ ?”
કહે એમ અરજોર હવે માતને :
“અએ માત મારી સુણુ વાતને.

૮૮૪૦

૧ રૂઝે-શુમાર યાને કિયામતનો દાહડો.
૪ ચકતેદાર યાને દરજખવાલો.

૨ સગને યાને કુતરાને. ૩ ખુંન ખૂંકિયા યાને

આ પકવાંન હાંથી કર તું બલગ, કિધા હોય અગર તુંએ ગુરખર કબાખ,
 ૮૮૫૦ છે ઝેર-કાલીલ બિલકુલ તલખ. હમો ખાઇશું તે ખૂશીથી સિતાખ.
 તમેખી જમી હો સાથે મલી,
 મેહેર છે સહુ પર ખૂદાની લલી.”

બરબોરની માદરે પેલા ગુરખરના ગોશના કબાખ બનાવી બુંજ તૈયાર કીધા, અને તેઓ સધલાંઓ તે ખાઇ ખુદાના હુવરો હબર શુકર કરવા લાગ્યાં. મગર બરબોર તેમજ દુરાંગી રૂઠનના દીલ, ઈરાંગીઓની આવી ધાતકી ચાલને લીધે, ક્રીપાથી ઉછરવા લાગ્યાં.

એક હાથ ઉપર બરબોર પોતાના મીચો સાથે ગુરખરના કબાખનું સાહુ અને સુતર પકવાંન ખાવામાં મરાશુત થયો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર, ઈરાંગી પેહલવાંન ગુરગીન અને તેના રશકો, બરબોર અને તેના સાથીઓ જે વખત જાય છે, તેમા ઝેરની અસરથી પીડાઈ, દુખના પુકારો મારે તે સાંમતવા માટે, હરપળ અને હરધરી તતપર થઈ રહ્યા હતા.

એવા દુખના પુકારો સાંમતવાની ગુરગીનની ઈનોતરો, જેમ જેમ વખત જતા ગયા, તેમ તેમ તે હલબાહુર વધતીજ ગઈ, અને શા સમય પર તેના હુરામને હજી સુધી મરણ પામ્યા નહી, તેને માટે તે કાંઈખી અપકર કરી શક્યા નહી.

ગુરગીનની ચટપટ અને અટકલ !

હરહમ હર વખત, હરપળ પળ,
 ઈરાંગીઓ કરતા રહ્યા અટકલ.
 વકી તેઓને ફોલ એવી હતી,
 થશે ત્રણે જનની હવે દુરગતી.
 ૮૮૬૦ પકવાંનો ખાતાં કજ્જની ઘડો,
 નજર સાંમે આવી રેહશે ખડી.
 તફ્ટી જમીનપર ત્રણે મરે,
 નથી કોઇ આગલ મદદ કંઈ કરે.
 વિચારો વિધવિધ મનમા કરે,
 જરાખી નહી દાદગરથી ડરે.
 હવું ઝેર ઉપર સાબુત ચકીન,
 નહી કોફે-ખુદા, જેહાં કે જમીન.
 પળપળ કાંનો તે ઉંચા કરે,
 હજી કેમ પૂકારો ન કાંને પકે.
 ૮૮૭૦ મગર થાકી ગુરગીન થાયો નિરાસ,
 કરી ખ્યાલ ઉડો, થાયો ઉદાસ.
 કિધું કાંમ અહેરે કંઈખી નહી,
 સલાંમત ત્રણેની જીંદગી રહી.
 ગંભીર બની સહુ કરતા વિચાર,
 ખખર લઇ આવ્યો એક અહેલોકાર.

કે આવ્યો છે રૂઠન લશકર સાથ,
 કરે છે મત્રી સાથ બરબોર વાત.
 ખખર સૂણી ગુરગીન કંપો રહ્યા,
 લશરમ અહેરનો નહી જંપો રહ્યા.
 ઘડકીને બોલ્યો બાગે બલહઃ
 “ખૂદાને ખખર કાણુ થાશે ફકન.
 ૮૮૮૦ જાનું જંગ થાશે નવું આ જંગે,
 કાણુ કાણુ મરશે હવે આ વંગે.
 ખૂરો છે રૂઠન, ખડો બદનેઝાદ,
 ઉસ્કેરી બરબોર, કરશે ફેસાદ.
 દિસે વખત ખુરો મને આ સમે,
 ઈરાંગીઓને સર આફત લમે.
 કમજત રૂઠન, ઓ બખત-કમ,
 તુંએ ખોલી દીધી, અહેરનો લશરમ!
 મલી છે રૂઠનની બેશક મદદ,
 કરશે હવે જંગનો એ કસદ.
 ૮૮૯૦ અગર જો રૂઠન નહી આવતે,
 બેશક ત્રણે ઉપર ફાવતે.
 થતે નાશ ત્રણે જનોનો જરૂર,
 ખૂદાને ખખર થઇ કોની કસુર.

બરજોરની જંગ માટે તથ્યારી-માદર શીરૂધને વિલાપ.

બરજોરે પોતાની માતાને દિવાસે આપવા.

એકદરની અસર વિરા ખાતરી થયાથી, બરજોરનું લાડી ઈરાંતિયાની આવી કિસમની દગલ-ખાજીથી ઘાણુજ ડસ્કરાઈ રેયું હવે બરજોર તે વેરાંન વનમાં કેવી રીતે કાંમ લેયું, તેના બાબમાં તુરાંની પેહલવાંન રૂઝન સાથ મસલકડા કરતાવા આખી રાત તે શુંતાઈ ગયો.

ન્યારે આક્રતાબ રોતાંન થયો, અને આખું રાતન વા પુરજની રોશનીથી ઝકઝકતું બની રહ્યું, ત્યારે દીવાવર બરજોરે રૂઝાંન કેયું કે: “તારાં બાહુર લશ્કરનાં ઘોડા ઉપર જન નાખવા, અને પોતાના દીવ કિતા મરેલાં બતાવવા ફરમાવ.” પુરજી પેહલવાંન રૂઝને, બરજોરની ખાજેશ મુજબ તેજ વખત પોતાના લશ્કરનાં ફરમાવું, આ બરજોર પણ પોતાના ઘોડા ઉપર જન અને રીકાબ તંગ કરી, પોતાના બદન ઉપર બખતાર પેહલી, જંગના મયેદાંનમાં જવા તથ્યાર થયો.

માદર શીરૂધ, પોતાના બાહુર દીકરાંને આવી રીતે, આ નહીં ધારેલાં નવાં જંગ માટે તથ્યાર થાયલાં જોઈ, પોતાની આંખો આંસુથી ભરી, અફસોસ કરવા લાગી, અને બરજોર પોતાની માદરનો અંતી રીતે કકલાટ લેતી, તેથીને ધીરજ પાળવા લાગ્યો:

“કુબૂલા તારો ગમ છે, ફૂલ છે વિલાપ, લશ્કર છે એનું, ‘ને હું એક છું,
ખૂદાને થકી બંધ કરે ખુને-આબ. દગાખોર એ છે, ‘ને હું નેક છું.
નથી કોઈ જગમા કાયમ રહ્યું, ભરસો મને છે, ખુદા પાકનો,
મરે ‘ગર ‘જો બરજોર, શું થઈ ગયું. હું બંન્હો છું નાચાજ, કહમ ખાકનો.
અગર જંગે રસ્તમ, મને જો હને, જનમ્યું જે જગમા, તે મરવા થકી,
૮૯૦૦ રખે દેતી ઠપકો, હું કંઈ મને. ફના છે ફાંતી, તો શું જાંઘી.
નથી કીધું બરખા મે તુફાંનને, નથી કાઈ જીવતો મિનોઈમા ગયો,
નથી છોડ્યો મે એ મસ્તાંનને. આ ફાંતીમા કોણ છે કાયમ રહ્યો.
તોખી એ ચાહે છે લડવા થકી, ખતમ કર એ માદર, હવે તારો ગમ,
મને મારવાનું છે મન નકાં. હવે કર ખાંમેશ ખૂદાના કસમ. ૮૯૨૦
એ ચાહે છે કરવા બરજો ખતમ, અગર જંગ જો આએ ફતેહ કઈ,
હું જીવું તો એના જીવને સિતમ. તો સર તારૂં લાંલા-ગોહરથી ભરૂં.”
ખાંધી એ બેડો છે, કિરતી પુરજ, મનાવીને માદર, ચડુડયો જંગપર,
મગર હું કઈ અસ્ત, એનો સુરજ. ધરી ધુન ભારી, ખાંધી કમર.
કિધા છે એને ફરેખો ઘણા, કહમ રાખી સાજીત, પકડી લગામ,
૮૯૧૦ મગર આજ જંગે, કઈ હું ફના. થયો સ્વાર ઘોડા ઉપર નેકનામ.

બરજોરે રૂઝતા લશ્કરની તપાસ કરવી.

માદર શીરૂધનો સખતી, દીવાવર બરજોર પુરજ પુરજી પેહલવાંન રૂઝન આગવ ગયો, અને તેના લશ્કરને સફ સમારી તથ્યાર હમેશું જોઈ, તે બુદી રડી ગયો. જેડાં પેહલવાંન રૂઝનાં સાથ જંગમા ઉતરતાનો પોતાનો મરાદો બરજોર રૂઝને જાણ્યો, અને તેના લશ્કરની સારી રીતે તપાસ લીધા પછી, મયદાંન તરફ નજર કરતો ઉભા.

૧ કુબૂલ યાને કોકટ યા નકાંમા ૨ મસ્તાંનને, યાને બરજોર પોતાની માતાને ખુલાસો કરે છે, કે આ નવું જંગ જે જાણ્યું છે, તેમાં તેના કાંઈમા કસુ ન કો, યાને એ મરાંન (યાને રસ્તમ) ને તેણે કાંઈ ઉડ્યો ન હતા.

તૂરત તે રૂઢન પાસે ગયો,
ચહડયો રણુપર, લાલરંગી થયો.
બાલ્યો તે એકદમ, અનુની બની :
૮૯૩૦ “મરૂં આજ, યા લેઉ રસ્તમ હણી.
ન છોડું હું હરગેજ એ હરગોરને,
કરૂં જેર પકડી, એ સરજોરને.
જણાવી ખબર કર અફરાસીઆબ,
રવાંના કરે જંગી લશ્કર સિતાબ.
જખરહસ્ત હવે જંગ ત્યાં જાગશે,
કિરત રસ્તમની હવે ઝાંખશે.

રવાંના પવન વેગ પચગાંમ ફર,
લહું રસ્તમ સાથ ખાંધી કંમર.”
કહી એમ ફેરવી યોગમ નજર,
મિસલ ખાઝ^૧ જોયું લશ્કર ભિતર. ૮૯૪૦
ફરીને કિંધી ખુબ લશ્કર તપાસ,
દિઠા સૌં સિપાહો, દિલખુશ મિજાસ.”
ખાઝ લખ નામ ચઝઢાંનનું,
શરૂં કાંમ કીધું ધુલધાંનનું.
ધસી મયઢાંને ગયો એકદમ,
પૂકારો કિધો : “છે કહાં રસ્તમ?”

* * *

અરજોર સાથ લડવા આગમચ રસ્તમે
જોઈ એમ અરજોને મયઢાંનમા,
પડયા કુલ ધરાંની પશેમાંનમા.
જોઈ રસ્તમે રંગ, ભરી સર્દ હાય :
૮૯૫૦ “હવે જંગ આ કેમ આસાંન થાય.
થયો છું એ અરજોરથી હું તખાહ,
મને બક્ષ તારી ખઢા તું પનાહ.”

* * *

ખૂલાવી ફરાંમઝને રસ્તમ,
કહ્યું કે : “સાલલ પીસર તું હુંકંમ.
ના ખાંધતો દીલ દુનિયાં ઉપર,
થયા એથી લાખો જીરોજખર.
કખી છે એ ખિઢાઢગર દાઢગર,
કખી દાઢગર છે ખીઢાઢગર.
ચહડાવી ગગનપર કિધો સર્ફરાજ,
હવે મુજ સરમા ભરે ખાક આજ.
૮૯૬૦ દિસે છે મને આ સમો બહુ ખરાબ,
રખે ખાક સાથે કરાવે મિલાપ.
આ આફત છે ભારી ખેજલત ભરી,
એ આવી છે ‘જીહુન’ તરફથી ફરી.
હું જાઉં છું લડવા અરજોર સંગ,
રખે થાય હાલત મહારી ખતંગ.
કિંધી‘તી તદખીર અનેક વાર-વાર,
મગર આજ તકદીર રૂઠી ખુન્ખાર.

ફરાંમઝને કેહલા શીખના સુખન.
મગર આવ્યો અઝઢાહ ફરી સામને,
ન પોંહચી હું શકતો, એ શુમ-નામને. ૮૯૭૦
ઓ ચઝઢા, નિરંજન, નિરાકાર ખાપ,
અગર થઈ ખતા હોય, મને માફ આપ.
અરે આસમાં, આ સિતમ છે અજબ,
કિધો શું ગૂંઢા કે આવો ગજબ.
ચહડાવી કિરતના ખૂરજની ઉપર,
હવે કાં કરે એમ જીરોજખર.
કિંધી મારી હસ્તી જગમા ખૂલંઢ,
હવે થાયો દુશ્મન, આ ચખે-કહન.
કખા મારી જંગે બને જો જખુન,
જરાખી ન ધરતો દીલમે અતુન. ૮૯૮૦
નિકલજે પવન વેગ સિસ્તાંન તું,
કેહજે પેઢરને “ઓ દીલજાંન તું.
કહેજે તું મારી કખાની ખબર,
ધરી ધીર કરજે, ખૂઢાપર સખર.
હશે મારી સરજતનો એ ભરંમ,
કે અરજોર હાથે મરે રસ્તમ.
નથી તેમા રસ્તમનો આરો કંઈ,
ખનવાની ખીના બની બસ ગઈ.
ન આંસુથી આંખોને કરતો ખરાબ,
મિનોઇમ થવશ હું દૂખી બેહિસાબ. ૮૯૯૦

૧ ખાઝ ચાને સકરો. અરજોરે રૂઢનના લશ્કરની હાલત તપાસવાના હેતુથી, તેના સિપાહોની ઉપર ખાઝ મીસાલ નજર ધોધી હતી.

કેહજે તું રોહાએને આ સુખન,
દુખી ના થતી જોઇ રૂસ્તમ કંકન.
જવારેહ બિરાદર અજીજ નેકનામ,
કેહજે તું મારી હજારો સલામ.
ખૂશીમા તું રેહજે, આખર તલક,
હવે મુજ વતન છે મિનોઇ મૂલક.”
કહી એમ ધરી ધુન જોહાં પેહલવાન,
લિધું પેહડી તનપર ખખરેખયાન.

કસી ખુબ કંમર રૂસ્તમે જોરથી,
થયો સ્વાર રખસપર ખુબ તોરથી. ૯૦૦૦
કંમરપર સમશીર ખુબ તેજદાર,
ધરી ગાવેઆની ચુરજ ચાદગાર.
લિધી સાથ મજબુત લાંખી કમંદ,
કે ખાંધીને અરજોર તોડે ધમંદ.
જખાંપર ધરી નામ યઝદાન પાક,
ગયો જંગે રૂસ્તમ, દિલ દર્દનાક.

રૂસ્તમ અને અરજોરનું જંગ.

પૂકારી બોલ્યો જોહાં પેહલવાન : | કરો જલ્દ જઇ કોઇ તેને ખખર,
“ગયો કહાં અરજોર તુરકી જવાન. | છૂપાયો કહાં જઇ તે જોરવર. ૯૦૧૦
ઉભો છે હરીફ આવી મયદાનમા,
નથી કાંમ હવે તેનું આ જહાંનમા.”

જ્યારે દીલાવર અરજોરે રૂસ્તમને જંગના મયદાનમા આવી એવી રીતે તાનાબની ભરેલા
સખુનો બોલતો સાંભળ્યો, ત્યારે તેણે તુરતજ સિંહ મિસાલ મયદાનમા પોતાના ઘોડાને
દખતાવી, રૂસ્તમની સામે તે જઇ ઉભો, અને પુકાર કરી તેને કેહવા લાગ્યો :-

“અએ બેશરમ પેહલવાને-સિપાહ,
ભૂલી રાહ ખૂદાની થયો ગુમરાહ.
ખની જોહાં પેહલવાન તું નામગીર,
દેખાડી દિધું તુંએ તારૂં ખમીર!
ગયો મુજ જંગથી તું જ્યારે ડરી,
મને જોર દેવાની તદખીર કરી!
સમજ ના નસીખ તુંજનુ લાલ છે,
૯૦૨૦ મગર કંઠુકી તું કંગાલ છે!
બેશક તું વેરી, અજબ કુર છે,
ફિતુર-ફંદથી તું ભરપુર છે.
મને જોર દેવાનો કીધો વિચાર,
શું એ તારાં જંગી જંગનો કરાર.
શું એ તારી આશા, ને એ ઉમેદ,
કરી કાંમ એવાં થયો તું સૂફેદ.
જોયા મે તારા, હુંતર-ઇલમ,
જોયા મે તારા રસમ ને કસમ.
ચશમમા જરા નહિ રાખી શરમ,
૯૦૩૦ રૂદાશે કેવી રીતે મારો દમ.

શરમ નહી આવી એ વાતની,
કળા કેવી થાશે મુજ માતની.
ચહડી તુંજ મગજમે ખુનની ખૂમાર,
મગર મારે માથે હતો કરદેગાર.
કિધો ડર નહી દીલ કોફે ખૂદા,
રહી નહી જીગરમા શરમે-હયો.
ગૂન્હા શું કિધો મે તહારો જખુન,
નિકલ્યો તું લડવા, ધરીને ઝનુન.
મગર મોત તારૂં હવે સર ભમે,
જો કે કળને તું કેવો નમે. ૯૦૪૦
થયો જ્યારે મુજસે લડી ખારખાર,
મને ઝેર દેવા કીધો વિચાર.
કિધી તુંએ મુજસે એવી ખૂરઈ,
ઇવજમા ગૂજરશ સિતમ હું સવઈ.
નજર કર જોઈ લે આ વેરાંન વન,
કરૂં એજ વનને તહારૂં કંકન.
લડું તુંજસે લેઈ એવા કસમ,
લડીને કરૂં સર તહારૂં કલમ.”

તપી દીલ કિનાથી થયો ચકચુર,
ઊકલિયું રંગેરંગ લડુ લાલ પુર.

અરજેરે રૂસ્તમને તાન બનીના સુખનો સુણાવ્યા.

કહે શું કિધો મે તહારો કસુર,
થયો તું સુખપર એવો કડર'.
ગૂંહા એક મારો બેશક થયો,
કે જીન્હાને-રૂસ્તમ હું છોડી ગયો.
સુખથી ચુન્હાગાર તું છે સવા,
દિધું જેર કરવા ખુન-નારવા.
રહ્યું જોર લડવાનું જ્યારે નહી,
મને જેર દેવાની સુઝી નવધ.
દિધું માની મનમા તું મસ્તાન છે,
કિધું તુંએ અરપા આ તુફાન છે.
સજાને તું લાયક સજાવાર છે,
સખખ તું પોતે ખતાવાર છે.
મને રોકતે 'ગર આ વનમે નહી,
પળભરખી રેહતે નહિ હું અહીં.
હુમે તો જતાંતાં હમારે વતાન,
કિધો તુંએ અરપા તુફાની પવન.
લડવાનું હરજેજ ન લેતે હું નામ,
જવુંતું મને મારે શગાન ગામ."

* * *
તૂરત હાથમાં લઇ તીરને કમાન,
પવન વેગ તાંણી, ટાંકી નિશાન.
થયું જંગ જારી, ઘિયાખાનમા.
છૂટા તીર ઉપર તીર વેરાનમા.
હવા થાઇ જખમી, વિધધ તીરથી,
મગર અચો રૂસ્તમ તદખીરથી.
ખદનપર ખતર થયું ચાકચાક,
ધૂંજી રહી ધરતી ને આજેજ ખાક.

થયા તીર તખરમા જ્યારે ખલાસ,
ઉભા બેહુ વીરો ખર્નાને નિરાસ.
મૂકી બંને વીરો ખાજી કમાન,
ધરી હાથ ગુરઝ, પુર દીલ તાન. ૯૦૮૦
ગયા બંને જંગી લડવા ફરી,
જેઇ હાલ હચરત ચર્ખે—ખરી.
તપાવી કિનાથી કિધું દીલ ગરમ,
ન રાખી જરાખી કબૂની શરમ.
પૂકારી ખાલ્યો અરજે જવાન:
“અચો પર સાંભલ કહ્યું મારું માન.
કર ચાલ દીલમે ફરી તું જરી,
‘ખજી કેમ તારું ગયું ઉતરી’
ફરી આજ આવ્યો તું મારે હાથ,
કરે તું ઉડાવી ગરઝ લેઇ વાત. ૯૦૯૦
ડરું નહિ હું રૂસ્તમ તુંથી જરા,
દીલમા દયાના સૂકાયા ઝરા.
ડરું નહિ હું રૂસ્તમ હવે નાશથી,
તુંને મારું આજ હવે ત્રાસથી.
ફના તારી હસ્તી કરું એકદમ,
મારું નહિ તો મરું એકદમ."

* * *
ધરી હાથ ગુરઝ લડે બેહુ જન,
કુટે જેમ લહાર, સરપર ધન.
વડી થાયા વાંકા ગુરઝ જેમ તુંને,
મગર થાયું ચોછું નહિ જોશ-ખુંને. ૯૧૦૦
લડી ખાંને જંગી થયા હાલહવાલ,
મગર એકબી નહિ થયું ખસ્તહાલ.

માદર શીરૂધએ પોતાના દીકરા અરજેરને માટે ખુલાસો બંધી કીધી.

જેઇ હાલે પીસર જંગમા જખુંને,
રડી માત શીરૂધ ચહેરેનમુન.
સપૂતપર સિતમ જેઇ રડી ખરખર,
પૂકારી તે બાલી: “ઓ પરવરદેગાર.

પિસરપર જેઇ જંગે આવો સિતમ,
કટી કેમ જતી નહી મહારી ચશમ!
અરજ મારી સાંભલ ઓ યઝદાન પાક,
એ છે મારી જીન્હાનો રોશન ચેરાગ. ૯૧૧૦

૧ કડર મને ધાનખી (કુર.) ૨ તુંને કાદરો જખાનનો રહ મો અક્ષર તુન (૭) છે
આ બંને પેહલ મળિયા ગુરઝના હાથા, તુન જેવી રીતે વધી ગંગેલા છે, તેમ લડતાં લડતાં વાંકા થઇ
ગયા હતા.

રખે જાય પુત મારો જંગે મરી,
ઉગારી લે એને કરી રહેખરી.
અએ માલીકે-સુરાદ, હફત-એકલીમ,
ઓ પયદાના કરનાર કરીમો-રહીમ.
અરજ હું ગુઝારૂ તહારી હબુર,
સપુતના સંકટ-વિપત કર દુર.
સપુતની આફત કર તું દફા,
રખે એની ઉપર પડતી જફા.

જેમ હાલ જંગનો જીગર ચાક છે,
અગનથી અહન મૂજ ખલી ખાક છે. ૯૧૨૦
દિસે તન અહન પર જખમ તીર છે,
કુટે નયેનો મારાં, વહે નીર છે.
પલ પલ નમીને કડું હું નમાજ,
સૂણુ મારા સાહેબ મારો અવાજ.
ફરેસ્તાઓ કરજે મહેરની નિગાહ,
અચાવી અરજે થજે દાદખાહ.”

અરજોરે રૂસ્તમને સવાલ કીધો.

પોતાના તમામ હથીયારોને બાબુ મુકી, દીલાવર અરજોરે કંઠાલી સેવટે પોતાના હરીફ સાથે કુશ્તીબાજીની લડત ચલાવવાનો હવે વિચાર કીધો, કેમકે કુશ્તીની લડાઈ વગર, ખીજે કાંઈ ચારો આ ખુનખાર જંગનું સેવટ લાવવા બાકી રહેલો હતો નહીં. એવો વિચાર કરી અરજોરે પોતાની કંમર ઉપર મજબુત કંમરબંધ બાંધી, ખુદાનું નામ જખાંન ઉપર ધરી, જંગના મયદાનમા રૂસ્તમની સાંમે એકદમ એક છડાયલા સિંહ સમાન બહાર પડયો.

નવું જોમ ધરીને નિકલી બહાર,
દિલાવર અરજોરે કીધો પૂકાર.
“કહે ઓ બહાધુર કેમ છે ઉદાસ,
૯૧૩૦ રહ્યા છે જોતો શું આસપાસ ?
જોતો ઉભો કેમ જંગ ધાંમને,
મૂકી શું છૂટો છે તું હાંમને ?

ગયો શું તું મુજ લડતથી ડરી,
વગર મારવે શું ગયો છે મરી ?
જીગરમા ભરી છે જો હાંમને,
શરૂ કર સંત્રાંમના કાંમને.
કેમ ઓ અકલમંદ, દાનેશવીર,
હવે કેમ લડીયે, કહે નામગીર.”

રૂસ્તમે અરજોરના ખાંદાંનની ઓલાખ જાણવા પુછ્યું.

૯૧૪૦ કહ્યું રૂસ્તમે : “સૂણુ ઓ નામહાર,
મને કેહ ખરૂં, ખુબ કરી તું વિચાર.
કસંમ પર દેજે ખરો તું જવાબ,
તૂને છે કસંમ આએ ધરતીને આબ.
તૂને છે કસંમ પાક ચઝદાંનના,
તૂને છે કસંમ તૂજ દિલો-જાંનના.
તજી તૂંજ દીલ માહેલું અદગુમાંન,
મને આપ તારી ઓલાખ-પિછાન.
પેદર કોણ તારો, કહે નેકનાંમ,
વતંત કહાં તારૂં, કહાં છે મૂકાંમ.

કહું તે સાંભલ, ખૂદાના કસંમ,
નથી તું તૂરકી, એ છે કંઈ ભરંમ. ૯૧૫૦
મને તો દિસે તું ધરાંનનો,
દિસે કોઈ ધરાંની ખાંદાંનનો.
તું ઓલાહે તૂરકી દીસ્તો નથી,
નજરમાંથી મારી તું ખીસ્તો નથી.
તું ઓલાહે આલા, આલા અવલ,
અવલ તારી અકલ, અવલ તારૂં બળ.
સભલ છે ધરાંનીઓ જગમે અવલ,
દિસે તું ધરાંની, અવલનો અવલ.”

અરજોરે રૂસ્તમને જવાબ દીધો.

૯૧૬૦ “અરે ઓ અકલમંદ, દાનેશ વીર,
કરે કાં તહેકીક બનીને અધીર.

જરૂરત એવી તૂને શું પડી,
કે તોખંમ, તોખંમ પૂછે હરઘડી.

પૂછે નામ માફ, પૂછે ખાંદાંન,
પૂછે અનંભુમનની કાં તૂં નિશાંન.
તૂને એ સહુ સાથ શું કાંમ છે,
નથી આએ દાલાંન, સંઘાંમ છે.
કર અંધ તારી ફરેખી જાંખાંન,
નથી મારે કહેવું કંઈખી અયાંન.

અગર તુંને દરકાર જે જંગ છે,
આ અનંદોખી તદ્યાર નીશકં છે. ૯૧૭૦
શરમ તુંને હીલમા ન આવી જરી,
મને જેર દેવાની તદ્યાર કરી?
જમાનાની લ્યાનત તૂં પર થજે!
આ આસ્માન તારો સિતમગર થજે."

રૂસ્તમ અને અરજોર વચ્ચે કુશ્તીનું જંગ શરૂ થયું.

પોતાની ઉપર રૂસ્તમથી ગુજરેલા તમામ હાદેસા, અને પોતાને જેર ખવડાવી મારી નાખવા માટે મોકલેલા ખોરાકની દુખ ભરી યાદ, નવેસરથી અરજોરને યાદ પડતાંજ પોતાના ઘોડા ઉપરથી એકાએક નીચે ઉતરી પડી, રૂસ્તમ સામે એકદમ મયદાનમા ધસી ગયા. અરજોરને એવી અચાનક રીતે પોતાની તરફ આવતો જોઈ, રૂસ્તમ પણ પોતાના ઘોડા ઉપરથી નીચે કુદી પડ્યો, અને અરજોરની મુકાબલ થઈ ઉભો. દીલાવર અરજોરે પોતાના તમામ હથિયારો ખાત્રુ મુકી, કુશ્તીખાણ રમવાના ઈરાદાથી રૂસ્તમનો કમરઅંધ જોરથી પકડી લીધો.

જેહાં પહેલવાંન રૂસ્તમે, તુરતજ વલતો હુમલો અરજોર ઉપર તેજ વખતે શરૂ થયો, અને અરજોરનો કમરઅંધ તેણે તેજ વખતે સિંહના જોરથી પકડી લીધો, અને બંને પેહલવાંના એક બીજા ઉપર પોતાનું જોર અજમાવવા લાગ્યા. રૂસ્તમે પોતાના સધલાં જોરનો જમાવ કરી, અરજોરનો કમરઅંધ પકડી, તેને જમીન ઉપરથી હઠાવી નીચે પટકવાની ધાળીખી તજવીજ કાઢી, પણ દીલાવર અરજોરને તેની જગ્યા ઉપરથી રૂસ્તમ સંકુળખી હઠાવી શક્યો નહી.

એવી રીતે પોતાની હીનપરતીપરી શીકસ્ત થયેલી જોઈ, રૂસ્તમને ધાળીજ ખેંચલત લાગી, અને બંને ખાત્રુના લશ્કરો આ જંગના રંગ જોઈ, વિચારમા પડી હચેરત બન્યાં.

રૂસ્તમનો પોતાની હાર માટે અફસોસ કરવો.

હારીને બોલ્યો, બની મન નિરાસ:
“હવે છોડ રૂસ્તમ, ફતેહની આસ.
હવે આએ જંગે, શું માફ થશે,
કળા આવી મુજ સર ધુમતી હશે.
હવે મારો ખુરશેદ ખરો અસ્ત થયો,
સિતારો મહારો અરગશ્ત થયો. ૯૧૮૦
કિધું જેર જેણે માજીન્દરાંન,
વમલમાં પડ્યો આજ તે પેહલવાંન.
કિધાં ચીન-મહાચીન જેણે તખાહ,
થશે એક ખાલક હથે જખાહ.
ખૂઝોર્ગીમા હાલત બદતર બની,
જશે રૂસ્તમને આ ખાળક હની.

નસીબો અગર જે દિએ એક તક,
કરૂં મારી દુશ્મન, દુનિયાને છક.
છે હાંમ પુરતી, જીગરમાં ઉમંગ,
મગર જોર વીના, છે સુસ્ત અંગ. ૯૧૯૦
દહેરીનો હીપક, થયો અસ્ત છે,
લડે જોર-જાલમ, કિનો મસ્ત છે.
પૂકારો કરી માજું ચઝદાં પનાહ,
પનાહ વંન તહારી, થવશ હું ફના.
મદદગાર મારો ન દિસ્તો ખૂદા,
ખૂદા પાક મારી જરા સુણ સદા.
અફસોસ એ આસ્માન, ગદીશગર,
કિરતને મિનારે લગાડીને સર.

પટકે હવે તું જમીન પર મને,
આ વંનમે મહારી કબર તું ખણે."

इस्तम अने अरनेरनी कुशती. इस्तमना हाथ उपर अरनेरनी
हार थवी.

६२१० उमेा जंगी अरनेर थध असेअर,
छलंग भारी इस्तमनी पकडी कंभर.
नेध हाथ इस्तम, थयो पुनंभार,
सलंगी ठी वीज, अहन तार-तार.
धरी हाथ गर्दन उपर भारी थाप,
भिजे हाथ भारी कंभर पर तडाप.
धरी लध कंभरअध अती नेरथी,
पूकारे किधो गरलने शोरथी.
धूँल रही धर्ती, 'ने धूँल्यु' गगन,
६वा रही कंपी, वैरांन वन.
जकडी धसडीयो, धरी हील नेश,
भगर उमेा योटकी, भिसल अलभरोअ.
लडे भेडु जंगी, भयहाने-जंग,
पूहाने अअर कोणु अनशे अतंग.
घडीमां अरनेर थातो हल्लक,
घडीमां इस्तम थतो आक-आक.
अहडयो सर पुरशेह, थयो नीमइअ,
भगर अने उला भिसल अलभइअ.

धरी धुनं पुनंनी, भगज अकहभ,
करतो'तो अरनेरनु सर कलंभ.

अरनेरनी भादरे वयमां पडी, अरनेरनी तोअम जाहेर करवी.

६२४० भगर वनमांथी निकल्यो पूकार,
सूणी थाध धरती, गगन सुनकार.
पूकारे ६वा थाध अअनुस रंग,
रह्यां लरल वनमे शीरो-पिलंग.
धसक आध धूँल्यु, लशकर तमाम,
भिलकुल थयुं आरोगम सुमसांम.
हिली होडीने आवती अक नार,
सरव सम सिध्दी, सुरत हिल किंगार.
पूकारी ते रउती, कूटी सर-कपाल,
कूटी छाती सीना, पीअती ते आल.

तपी पुअ सरपर, रह्या आइताअ,
उतरतो'तो धीमे अनी येयोताअ. ६२२०
तपनथी तपी इस्तमे थध गरम,
आहुं करे भेल अते अतम.
कजनी घडी नेध सांमे अडी,
किधुं नेर अते पूकारे करी:
"भइं या तो भाइं अरनेरने,
कइं जगथी नाखुह सरनेरने.
इरेस्ताओ करने मुज पर नअर,
करो मेहर इस्तम, लुल कहर."
भहह आही रअनी, किधुं अक नेर,
जमीनथी उडावी लिधो अरनेर. ६२३०
धूँमावी भिसल अक हरअत डाल,
६वामे अकावी, किधो तंग डाल.
अनीने संग हील, पटकियो जमीन,
अहडी भेठो छाती उपर नामअनी.
तूरत भेअी अंजर, कंभर भ्यांनथी,
अहडयो पुनं पर ते लगर नानथी.

लरी आक सरमा, पिधे तार-तार,
सूणी अरम-गीरीयां, कंपी अहार. ६२५०
पूकारी ते होडी, हिले-भारभर:
"सअर कर, सअर इस्तम नामहार.
सअर कर सअर, सांलली ले सुअन,
अ इरअंठ भडाइं छे गून्नेहहन.
जरा कर जवांनी उपर तूं निगाह,
जरा कर इस्तम कोइ-पूहा.
करी तनथी दुर, अेनुं शेशान रवान,
पशेमान थाथे, इरी आ जेहान.

१ अलभरोअ, याने अलभइल पाडाड. २ नीमइअ, याने मध्यांन अपोर. ३ हरअत डाल,
याने जाडनी हाअली. ४ सुनकार, याने सुपथाप. ५ अक नार, अे कोअ नडी पणु अरनेरनी
भार शीरध डती. ६ हिलकिंगार, याने लगर जअमी. ७ तार-तार, याने आलना तारे तार.
८ अरम-गीरीयां, याने रडिने कलापीत धीमी. ९ कंपी-अहार, याने अहारनी पुशनुमा मोसम धुंल रही.

૯૨૬૦ સખર કર સખર, ના કર કંતલ,
મરશે તું મારી, એ નિરદોશ કમલ.
નખીરો એ તારો, હીલજાન છે,
અપાવો તું એનો અંગણ છે.
એ ફરજદ છે તારું લખતેજીગર,
સખર કર એ ખુની, જરા કર સખર.
નથી તું ને દુનિયામે કોઇનોખી ગમ,
ખૂદાનીખી કરતો નથી તું શરમ.
જખેહ કીધો સોહરાખ, તૂંએ બેકસુર,
હજી તું ધરાયો નથી એ કડર.^૧

આ અરજોર સોહરાખનો છે પીસર,
છે તૂંમે નરીમાન, મારો પુતર. ૯૨૭૦
એ અળમાં છે પુરો, સોહરાખ સમ,
રખે તું કરે સર એનું કલમ.
ઉઠાવી તું લે એને તારી અગલ,
કરે કાં તું નાજુદ તારી નસલ.
પીસર મારો અરજોર, જીવજાન છે,
એ ઐલાદે સાંમે-નરીમાન છે.
અળ એનું ખેશક નાયાખ છે,
પેદર એનો જહાંજેય સોહરાખ છે.”

સ્તમ શીરૂધને સવાલ કીધો.

સ્તમ અરજોરને જમીન ઉપર પટ્ટી તેની છાતી ઉપર ચઢી બેસી જેવો તે તેને જખેહ કરવા જતો હતો, તેવામાં અરજોરની માદર શીરૂધ, જે દુરથી આ જગનો મામલો જોતી હલી હતી, તે પોતાના બેઠાને સ્તમને હાથે કતલ થતો જોઈ, દીવાની જેવી બાવરી બની, પોતાનું કપાલ કુટતી અને માથાનાં બાલ પીખતી હાય-વન્નરીના પુકારો કરતી મથદાનમાં દોડી આવી, સ્તમને સમજાવી, તેને અરજોરની આશ્રય જાહેર કરી, અને તે સોહરાખનો દીકરો છે, એમ સ્તમને જણાવ્યું. સ્તમને એક ખાંદાંની ખાંતુને, આવી રીતે હાય-વન્નરી કરતી સાંભલી, પોતાનો હાય તેજ વખતે ખાંચ્યો, અને શીરૂધને પુછવા લાગ્યો:—

૯૨૮૦ “અરે કોણ છે તું, એ ખાંતું હસીન,
તું છે જાગતી કે સપનર માહે લીન.
કરી હા-વ-જરી, પિખે સર બાલ,
ગજખ છે તદખીર, ચૂકતી કમાલ.
સખુનો તું જે કાંઈ ખોલી રહી,
પૂરાવો તું જ પાસ છે શું અહીં.
અએ ખાંતું દિસે તું બડી નેકજદ,
મગર આવતો નહિ મને એતેકાદ.
બની કેમ ખાંતું તું સોહરાખની,
થયો કેમ સોહરાખ તારો ધણી.
કરી કેમ શકે તારી સામેત વાત,
૯૨૯૦ રચી છે શું તદખીર, કરવાને ઘાત.
કહે તારી પાસે શું નીશાંન છે?
મને કેહ તારું શું ખાંદાંન છે?
સૂણી વાત તારી મને ખેદ છે,
તૂરત કેહ ખોલી, શું ભેદ છે?

અગર છે અરજોર તારો પિસર,
ને સોહરાખ અરજોરનો છે પિદર.
કાં રાખિયો તેં છૂપાવી ભરમ,
કીધો કાંચ સ્તમ ઉપર તેં સિતમ.
કસમ પર કેહજે સાચા સુખન,
રખે કાંઈ કરતી પ્રીતર-ફન. ૯૩૦૦
ખાંમેશ અંધ કર તહારો વિલાપ,
મને આપ સિધો એનો જવાબ.
અગર છે એ દીકરો સોહરાખનો,
થયો દુશમન આપના આપનો.
અગર છે તોખમ નરીમાનથી,
મરાવા તું લાવી દિલોજાનથી?
કરાવવા કંતલ તું સ્તમને,
લધ આવી અરજોરને મુજ સાંમને?
ખરૂ કેહ મને તું, તુંને છે કસમ,
કહે ભેદ ખોલી, એ શું છે ભરમ.” ૯૩૧૦

શીરૂધએ અરજોરના જનમનો ભેદ સ્તમ આગલ જાહેર કીધો.

હવે હીલ દરદમદ, સીનુ ફિગાર,
જખાં ખોલી ખોલી તે મેહરનિગાર :

“અએ પેહલવાંન ધરાંનના નામેવર,
તૂં ખંજરને ફેંકી, પછી વાત કર.

ધસકથી બની છે જાણાં નિરકેતર, હકિકત સૂણી, એ રહ્યા છે પડી,
જેમ હાથ ખંજર, લરજે જીગર. વહે નીર નયેનોથી આંસુ* ઝરી.” ૯૩૨૦
૩૩* છું* તુંથી* અરજેર કાજ, શીરૂંધના સુખન, સૂણી આ સમે,
ચિરે એનું જીગર, ખોધ મિજાજ. તૂરત ફેંકી ખંજર હિંધું* રૂસ્તમે.
કહ્યું રૂસ્તમે: “ખાંનુ ઓ દર્દનાક,
અયાં કર રાખી ઠેકાણે હિમાગ.

રૂસ્તમનું અરજેરને છોડી મુકવું, અને શીરૂંધએ અરજેરના
જનમ ખાખે એકરાર કરવો.

શીરૂંધનું ક્વપાંત અને આબુજી બંદેલાં સખુનો સાંભલી, તેમજ સોહરાખના બાપમાં
શીરૂંધએ કરેલા કેટલાક ભેદ બંદેલા ઈશારા સાંભલી, જેહાં પેહલવાંન રૂસ્તમનું મન ચક્રીત થઈ
ગયું, અને તે અતિચય મુઝવણમાં પડ્યો. શીરૂંધના સખુનો સાંભલ્યા પછી, રૂસ્તમની નજર સાંમે
સોહરાખનો ચીતાર તેને હવામાં ધુમ્તો દેખાતો હોય, એવું તેને તે લડાઈના મયદાનમાં
દેખાવા લાગ્યું, અને જમીન ઉપર પડેલા અરજેરની સીકલ, હવે રૂસ્તમે હુબહુ સોહરાખના
અસલ ચેહરાની નકલ જેવી દેખાવા લાગી! જેમ જેમ તે દીવાલર પેહલવાંન અરજેરની
સીકલને વધારે જોતા રહ્યા, તેમ તેમ તેની હવે ખાતરી થવા લાગી, કે અરજેરની સીકલ તેના
બેટા સોહરાખની ચાખી નકલ હતી. તુરંતજ રૂસ્તમે શીરૂંધની અરજ ઉપરથી, પોતાના હાથ
માંહેલું ઝરી ખંજર, જે વડે તે અરજેરનું જીગર ચીરી નાખવા તથ્યાર થયો હતો, તે ખંજર
તેણે પોતાના હાથમાંથી દૂર ફેંકી દધ, અરજેરની છાતી ઉપરથી લડી ગયો, અને શીરૂંધ શું
એકરાર કરે છે, તે સાંભલવા તે ઇનતેજર બની રહ્યો.

તફેડતી છાતી, ધડકતું જીગર, પેદર મારો વંનનો હતો બાદશાહ,^૧
શીરૂંધએ નર્મીને કીધા શુકર. હતી મેહરવંતી મુજ પર નિગાહ.
દૂઆ ચાહી દીલથી હજારો-હજાર, ચહોડેલો હતો જંગે અફસિઆખ,
સખખ પામી આજે રોશન કરાર. હતું તેનું લશ્કર બહુ બેહિસાખ.
થઈ દીલથી નાજુદ ધસક ધસતી, હતો તેનો સાલાર સોહરાખ વીર,
૯૩૩૦ ઉભી સામે રૂસ્તમ જેમ લાજતી. હતા સાથ તેની ખીજા દલીર.
મગજ બલબલતું થયું શાંત જ્યાર, પડયા નાખી તંજુ, તે વંનમાં તમામ,
ધરી ધીર શીરૂંધ, કરે એકરાર. મચી જંગની ત્યાં હતી ધુમધામ.
જઈ પાસ બેઠી જમીનની ઉપર, પડોસે હતો એક નિરમલ ઝરો,
બોલી કે: “સાંભલ ઓ નામૈવર. ગઈ નીર ભરવા, લઈ હું ઘડો. ૯૩૫૦
કહું છું હકિકત, બોલી જખાંન, સમે તે હતો એક રોજે ખૂરો,
હવે વાત સાંભલ જહાં પેહલવાંન. પૂચ્યો ત્યાં આવી સોહરાખ સૂરો.
સહા રેહજે રોશન મિસલ આફતાખ, નજર તેની મુજ પર એકાએક પડી,
ખરો ભેદ બોલું, બોલી નિકાખ. પડયો મોહી જોતાં મને તે ઘડી.
૯૩૪૦ વતન માફ વંનની ધરતી હતી, મલી ચાર ચરમે નૂરે-નૂરાંન,
બની વંન-રાણી, હું ફરતી હતી. ફરેફતા થયો તે જંગી જવાંન.

૯૩૬૦ પડી પ્યાર અંદર, થયો મદહોશ,
રહ્યો કાણુ અંદર નહીં તન જોશ.
ગમ ગમથી દમ દમ ઘૂંટાઇ ગયો,
સૂખો-શાંમ આરામ લૂંટાઇ ગયો.
સજબજ, સજવટ, હૂંસ્નો-હસીન,
ખૂલ્લું બળ, બહાધુર, વીર નામચીન.
ગીરફતારે મહોબત, જીગર બેકરાર,
ગજબ થાઇ હાલત, દમ, દીલ, ફિગાર.
મૂલાકાત હમારી, થઇ દમ-બ-દમ,
કહું વાત હવે કેમ, બિજી રસ્તમ.”

* * *

૯૩૭૦ “થયો કુચનો વખત એક રોજ જ્યાર,
રહી હિનભાયગ, હું જીર જીર.
સખબ હું હમેલથી હતી ભારદાર,
લૂંટાઇ ગયો તો મહારો કરાર.
જોઇ મારી હાલત, કીધો વિચાર,
ધરી ગોદ અંદર, કીધો એકરાર.
બોલ્યો સોહરાબ: “હું સમજી ગયો,
તૂને ફાયેદો આસમાંથી થયો.
સમજ એ મહાબુખ, દીલના કરાર,
એ ફરજદ તૂખે છે સાંમેસવાર.
એ ઓલાદ છે રસ્તમ પેહલવાંનની,
એ જાતે છે નિશાંન ધરાંનની.”
૯૩૮૦ કહી એમ આપી અંગુશ્તરી,^૧
ચલકતી હતી જે મિસલ મૂશ્તરી.”

“કહ્યું એમ આપી: અએ જાનેમન,
સૂણી ધ્યાંનથી લે મહારા સૂખન.
અગર તારે પેટે પિસર અવતરે,
અને દેશ ખાતર જંગે ચહડે.
તૂં તેને દેજે એ અંગુશ્તરી,
કેહજે કે પેહડે સદા હર ઘડી.
થશે તેથી હર વખત ફીરોઝગર,
ચમકશે તે જંગે ખડો ખખતવર.
અગર અવતરે એક જે દુખતર,
તો પેહરાવજે તેના દસ્તો” ઉપર. ૯૩૯૦
કિંધી કુચ કહી એમ લશ્કર સાથ,
મલ્યો નહિ ફરીથી, કિંધીખી ન વાત.
ગયો તે ગયો! ખસ સદાનો ગયો,
ગયો આએ જગથી, નહિ હ્યાં રહ્યો.
કજથી તેની ખની ખાવરી,
ખહેતર થતે જો જતે હું મરી.
જનમ્યો પેટે ખરજોર પિસર,
કિંધો પાલી મોટો, એ વીર નર.
રહ્યો સંખી સુખે, વિના ગમ અલમ,
નથી જાણતો એ જનમનો ભરમ. ૯૪૦૦
કિંધો એને વંનમાંહે મેં ખેતીકાર,
રખે જાય જંગે લઇ હથિયાર.
રખે જઇ જંગે પેદર સમ લડે,
રખે ખાપને મોત બેટો મરે.
મગર એની સરજત રૂઠી રહી,
મૂલાકાત તરકી શાહ સંગ થઇ.”

**ખરજોરના જનમનો ભેદ સાંભલી, સોહરાબે શીરધને
આપેલી વીટી રસ્તમે જોવા માગી.**

શીરધની જખાંનથી, તેણીને એકરાર, જેહાં પેહલવાંન ધણજ ધ્યાંનથી સાંભલી રહ્યો,
અને સોહરાબની મોહબતની હકિકત સાંભલી, તેની આંખોમાંથી આંસુની ધારા વેહતી થઈ,
અને એવો એક સોહીલ સીતારા જેવો ખુબસુરત, અને પેહલવાંન ખેટો જંગના મયેદાંનમાં પોતા-
નેજ હાથે જબેહ થઇ ગયો, તે બનાવની સઘલી ગઈ ગુજરીની યાદ તેને હૃદય ચહડી આવવા
લાગી. રસ્તમે શીરધની જખાંનથી તેણીને તમામ એકરાર સાંભલી લેઈ, સેવટ તેણીને પુછ્યું:—

૯૪૧૦ સૂણી લઇ હકિકત સહું ધ્યાંનથી,
પછી પુછ્યું રસ્તમે માંનથી:
“અગર વાત તારી હોય જો ખરી,
કહાં છે ખતાવી દે અંગુશ્તરી.”

છૂપાયો એ વાદલમાં ભેદ છે,
તૂં કેહતી નથી એ મને ખેદ છે.
હકિકત મને તારી મંજૂર છે,
મગર તે ભરમથી ભરી પુર છે.”

સોહરાબે શીરૂધને આપેલી વીટી તેણીએ તુરતજ
રૂસ્તમને કાહડી દખાડી.

તૂરત બોલી હીલ રંગ બોલી જખાંન:
“આ રહી વિટી, લે તું પિછાંન.
હતો એનો માલેક, સોહરાબ વીર,
કતલ થાયો તુંજ હાથ પર બેનઝીર.
તે મારો ખાવિંદ, ખરો નામવર,
૯૪૨૦ કંઈ ચાહ તેને શામો-સહર.
થયું ખખત તે વન માફ ફના,
પડી એખલી મુજના વીર વના.
મધુર મુખ તેનું, દિલ ખુશ હલક,
નથી તેવું કોઈનું દિલું આજ તક.
અજબ હોઠ તેના, અજબ રૂપસાર,
થયો મારો જીવ-જાંન, તે પર નિસાર.
અજબ તેની દબખખ, અજબ એખ વિવેક,
હતો તે બેશક લાખોમાં એક.
મુખ તેનું મોહન, અજબ દિલ હરન,
૯૪૩૦ કંઈમાં કંઈવર, ગુન્યેદહન.
ચરમો બે કાલીલ, અજબ મહાપાર,
એવો તે નુરમંદ, રોશન દિવાર.”
ઉભી નાર સુંદર આંસુ ભરી,
નવેસર જાની વાત હંધડે ચહડી.
લિધી* રૂસ્તમે તે વિટી હાથમાં,
રહ્યો નિરખી જોતો ગભરાટમાં.

તપાસી રહ્યો ખુબ સામેસવાર,
નહી હાંમ રહી કે કરે ધનકાર.
મનન ખુબ કરતાં માલમ પડી,
હતી તે તેનીજ અંશુશરી. ૯૪૪૦
પડી ચાહ તેને સમનગાંનની,
ચહડી ચાહ ચિતમાં દીલજાંનની.
જે આપી હતી તેહમીનાને નિશાંન,
હવે તેને આવ્યું, તૂરત તેનું ધ્યાંન.
બોલ્યો તે મનનાં વિચાર એમ કરી:
“એ બેશક છે મારી અંશુશરી.
એ વીટી હશે આપી સોહરાબને,
ગયો જ્યારે મલવા મુલક ખાપને.”
હતી એ નિશાંણી સામેસવાર,
ખની હર્ષધેલો કીધો પુકાર. ૯૪૫૦
ખૂશી માહે આવીને મારી છલંગ,
દિધો છોડી અરજોર પિલતન પિલંગ.
કૂદી તે રખસ પર થાયો સવાર,
કહ્યું અરજોને: “ઓ નામદાર.
તૂને કેરદેગારે દિધું જીવદાંન,
દિસે તુંજ ઉપર ખૂશી આસમાંન.
ઊઠી ઝટ ઘોડા ઉપર થા સવાર,
લઈ જાઉં તુંને ખુશ રૂ દવાર.”

અરજોરે રૂસ્તમ ઉપર દુઆ ગુજારવી.

રૂસ્તમને હાથે કતલ થતાં આવે ટોડટ વખતે પોતાને બચી ગયેલો જોઈ, અરજોર
તુરતજ જખીન ઉપરથી ઉઠી ઉભો થયો, અને જોડાં પેહલવાંન રૂસ્તમના ઘોડાની રીઝા પકડીને
તેને દુઆ દેવા લાગ્યો.

સૂણી જાંઘનીની હકિકત તમામ,
૯૪૬૦ થયો દીલથી અરજો ખૂશી નેકનામ.
જનમના ભરમનો જાણી હિસાબ,
રહ્યો તે પહડી કીસમતની કિતાબ.
પેદરની સૂણીને ખૂબી ગુલઝાર,
નયેનોથી વેહતી થઈ નીર ધાર.
ચહડી‘તી જાગરમાં મહોખત અગન,
અગનની જલનથી જલતું અદન.

જલીને થતું દીલ મિસલે કખાખ,
આંખોથી વેહતાં હતાં ખુને-આખ.
થયું‘તું જાગર ખુબ તપી તાપથી,
થતો એક મોહખત સંતાપથી. ૯૪૭૦
હરખ ભેર ઉઠ્યો છોડી જમીન,
નમીને ઉભો મિસલ કમતરીન.
નમાવી સરને કિધી બંદગી:
“મલાહી ખચાવી તુંએ જાંઘની.

૧ રૂસ્તમે સમનગાંનની શાહઝાદી તેહમીનાને છુટા પડતી વખતે, તેણીને જે વીટી આપી હતી, તે
એજ વીટી હતી, તે માટે એ ઘણારો છે. (કરતા)

ધલાહી તું છે ખલકનો ધણી,
ખતા બક્ષ જે, જે, સુખથી ખની.
ધલાહી ખલક 'ને ફલક તાહરી,
હવે પાસખાંની તું કર માહરી.
હૂઆ તુંજ હકમાં નિસ-હન કરૂં,
૯૪૮૦ ફરી હાથ દુશ્મનને નહિ પડું.
જનમના ભરમથી હતો ખેખખર,
હતો ખ્યારે સોહરાખ, મારો પેહર.

થશે તેથી રેશન મહારૂં રવાન,
અરજ મારી મંજુર કર મેહરખાન."

રૂસ્તમે બરજેરને જવાખ દીધો.

કરી ચાહ દીલમાં પરવરહેગાર,
લગાડી બરજેર ગલે વાર-વાર.
ચૂમી હાથ, રૂખસાર, ચૂમી કપાલ,
ખુશી થાઇ રૂસ્તમ કરતો વહાલ.
કંમરથી કંમરખંધ છોડી અલગ,
કિધું જંગ કુશીનું ખીલકલ તરક.
થયો પાર વન રૂસ્તમને હરખ,
૯૫૦૦ હરખથી ચમકી ચેહરે ચલક.
ખાલ્યો ખુશી થઇ કાહડી હલક:
"ફિકરમંદ ના થા પિસર મુતલક.
જવા દે રૂધનને એકદમ હવે,
ખૂશી હું થવશ તેઓને જવે.
મને કામ રૂધનથી કંઈ નથી,
સિતારાની મારા ફરી છે ગતી.
નખીરે તું મારે, પાસરનો પિસર,
ગલે લાગ મારે, એ લખ્તેજીર.
જવા દે તું રૂધન, તેને વતન,
૯૫૧૦ છે મારે મન આજ બહારે ચમન."

જેઠ ખુશ રંગમાં બે મહા વીર,
થયા ખુશ જેઠ કુલ ધરાંની દલીર.
હરખથી પૂકારી કહ્યું રૂસ્તમે:
"સૂણો કુલ ધરાંણી, તમે આ સમે.
ઉભો છે જે તુરકી મહા બેરવર,
ખાંધીતી સુજ સાંમે જંગે કંમર.

સજાને હું લાયક સજાવાર છું,
ખેશક હું તારો શુન્હાગાર છું."
કહી એમ બરજેરે કીધું નમન,
ગલે લાગી ખાલ્યો તે પીલતન:
"અગર હોય હુકમ તો ખોલું જખાન,
અરજ મારી સાંભલ જહાં પેહલવાન.
આ તુરાંની લશ્કરને કર દરગુજર,
જવા દે રૂધન સંગ વિના કંઈ જીકર. ૯૪૯૦

જે ચાહતોતો કરવા કતલ રૂસ્તમ,
મલિયો છે તેના જનમનો ભરમ.
ચમકયો ગગન પર આકૃતાખ છે,
એ બરજેર ફરજદે-સોહરાખ છે." ૯૫૨૦

* * *
પુગી ગઇ સિસ્તાંન જ્યારે ખખર,
કે બરજેર સોહરાખનો છે પિસર.
ઓચંખીત થાયો જુજરોગ બાલ,
સમજીયો બહલઇ સિતારાની ચાલ.
નહિ તેની ખુશીની રહી કંઈ કમી,
થઇ તેની નાજુદ કુલે ગમી.
ફરાંમજીખી થઇ ગયો ખુશહાલ,
જવારેહખી સૂણી થયો રંગ લાલ.
ખખર જાણીને ખુશ થયું સિસ્તાંન,
થયાં સહુ હયરત સૂણી દાસ્તાંન. ૯૫૩૦
ખુશી થઇ કુલી ગયો બલેજર,
ગયો સાંમે લેવા તે જીહતર.
જેતાંજ ખંને બગલગીર થયા,
વરસાદ ચુંબનના વરસી રહ્યા.
મલી સંગ બેઠી કુલ અંજીમન,
હરખથી કુલી રહ્યાં હર જન.
વાગી રહ્યાં હર ઘર ગાંન-તાંન,
ખુશીમાં ગરક થઇ ગયું સિસ્તાંન.
તલુ થાયો 'રેશન' ગગન આકૃતાખ,
થયો ચાલુ મહેપ્રીલે દોરે શરાખ. ૯૫૪૦

દાસ્તાંને-સુસન રામીશગર.

રૂસ્તાંમ અને અરજોરના દાસ્તાંનનો ઉત્તર ભાગ.

(સાંધન રૂસ્તામ અને અરજોરના દાસ્તાંનમાં અનેલા છેલ્લા ખનાવો પછી.)

દાસ્તાંને-સુસન રામીશગર.

કાદીર-એ-મુતલકની? સિપાસો-સના.

સિપાસો સના તારી પરવરહેગાર,
નમી તારો ખંદો ઝૂંકે ખાકસાર.
નિરજન, નિરાકાર, નિરંતર આપ,
ખતા હરચુબર કર, ગૂંહા કર માફ.
કરૂં ચાહ એક સો અને એક નાંમ,
સફલ થાય માફ મુશ્કીલ કાંમ.
નયું હું તુને દાવરે દાહગર,
કરમ કર સાહેબ ખંદો ઉપર.
ખલક 'ને ફલકનો તું છે ધણી,
૬૫૫૦ કરાંમત છુપી 'ને જાહેર ધણી.
પવન, પાહડ, પાણી અને આસ્માન,
ખનાવટ તહારી મહાંન આ જેહાંન.
ખૂદાવંદ અશોનો અશો પાક છે,
ખંદો તહારો સદા ખાક છે.
ખુદાવંદ જગત તુંજનો ખેલ છે,
પૂગે કેમ ખંદો એ મૂશ્કેલ છે.
સિતારા 'ને સુરજ દિપે તાપથી,
ફરી રહી ધરતી તું આપથી.

હવે આસ દિલમા નથી કંઈ રહી,
જે જે હતી કંઈ, રહી તે નહી. ૬૫૬૦
પડી એક રોજ એવી સહવાર,
થયો અસ્ત ખુરશેહ સૂમાર એક-ખાર.
નજર સામે હીઠો, ચમ હું-ખ-હું,
થયો રૂહ પરવાસ મુંજ રૂખરૂ.
સૂણાવી આખર સુખન મુ-ખ-મુ,
'ન્યાં હું ત્યાં તું', 'ને તું ત્યાં હું'.
રહ્યો આ જગે, ફક્ત હું નામને,
રહ્યો ફક્ત જગમા કથન કાંમનો.
હે હે ઓ દાહાર, મને તું મદદ,
કરૂં હું નવાં કાંમનો કંઈ કસદ. ૬૫૭૦
મને આએ ફાંતી નથી કાંમની,
હું ચાહું હવા ખસ મિનોઈ ગાંમની.
નવી હું કથાનું રચું કીરતન,
કથું રામીશગર સુસન કથન.
હમદમ જખાંપર ધરી નામને,
શરૂઆત 'રોશન' કરે કાંમને.
* * *

દાસ્તાંને સુસન રામીશગર.

રૂંધને પાદશાહ અફરાસીઆબ આમલ જઈ તેણે
બરજોશ વીરો સઘલી ખખર જણાવી.

દીલાવર બરજોરે પોતાના બપાવા જેહાં પેહલવાંન રૂતમને અરજ કરવાથી, તેણે પીરાં-
નના દીકરા પેહલવાંન રૂંધને, તેના તમામ લશ્કર સાથે તેને વતન જવાની રજા આપી.

તુરાંની પેહલવાંન રૂંધ, બરજોરના બાબમા બનેલા બનાવથી દલગીર બની, પોતાના
લશ્કર સાથે જંગના મયેદાંનમાંથી પોતાને વતન જવા પાછો ફર્યા.

સફરની મંજલ પુરી કરી કુમલાયલે ચેહરે, રૂંધ રાજધાની રોહરમા જઈ પુગ્યો, જ્યાં
તેને માલમ પડ્યું, કે પાદશાહ અફરાસીઆબ દરબાર ભરી પોતાના પેહલવાંને સાથે મોજ શોખમા
મરાગુલ થયેલો હતો, અને વઝીર પીરાંન તેના જમણા હાથ ઉપર બેસી, ખુશ મીનજે પોતાના
પાદશાહ અફરાસીઆબની સીકત ગઈ રેલો હતો.

દરબારના નકાબે પેહલવાંન રૂઢનના આવી પુગવાની ખબર પાદશાહને જાહેર કાઢી, અને તે દીલાવર પેહલવાંન અફરાસીઆબની દરબારમાં ફલગીર અને ઉદાસી ચેહેરે દાખલ થયો, અને અદબથી નમન કરી, જમીનને ખોસો લઈ ઉભો. ત્યારે અફરાસીઆબે પીરાંનના દીકરા રૂઢનને એવી રીતે ગમખાર દીધો, ત્યારે અફરાસીઆબે તેને પુછ્યું :—

૯૫૮૦ “અએ સુરવીર નર, પેહલવાંને—જમીન,
અજબ તારો ચેહરો દિસે ગમગીન.
કેહ તું હકીકત, ખોલી જખાંન,
કેમ છે દુખી દીલ, કર તું ખ્યાંન.
ખની શુખિના, એમ ગયો હેખબધ,
ગયો કેમ ચેહરો તહારો નખધ.
કહાં તારી ઝંમક, કહાં છે દમામ,
ગધ કહાં ખૂશાલી, કહે નેકનામ.”

૯૫૯૦ “કુંકમ સુણી શાહનો બાલ્યો રૂઢન:
“કુંકુ” શું હકીકત, અએ આલેમીન.
સદા શાહ રાખે તૂને આસ્માંન,
ખબર છે નાખુશ, કંઈ શું ખ્યાંન.
ગયો ‘તો શિકારે, હું લશ્કર સંગ,
દિઠો તે વંનમા અજબએખ રંગ.
મને મલ્યો અરજેર ખિયાખાંનમા,
હતો જે પડેલો જીન્દાંનમા.
હતી સાથ બે ખાંતુઓ નામેવર,
હતી ખને હિંમતમા ખુખતર.
કદમાખી તેઓ કદાવર હતી,
સુરતમા બેશક સુંદર હતી.
અજબ ખને ખાંતુની હિંમત હતી,
નાજે અહા ‘ને નજાકત હતી.
મલાઝો અદબથી કરતી હતી,
૯૬૦૦ તવાઝાથી મનને હરતી હતી.
કરતી ખાલેસ મને ગૂફત્યુ,
શીરીન રૂખન બાલતી મૂ-ખ-સુ.
નામે તે શીરૂધ હતી નેકનાંમ,
હતી માત અરજેરની તે મૂકાંમ.
હસીન એક હતી નાર ખીજી ખડી,
કિધી જેણે અરજેરની રહેખરી.

ચગોર તેની ચંચલ, ચાતુર નજર,
ચશમ તેની કાંતીલ, હાંમી^૧ જીગર.
હુંજરમંદ ભારી, કળથી ભરી,
શીરૂધ સાથે હતી તે ખડી. ૯૬૧૦
નમાની ભરપુર હતી ઝેનથી,
મૂસીખતમાંખી હતી ચેનથી.
મલી સંગ શીરૂધ બેહરાંમ સાથ,
કનીજે ઘડયો અજબ એક ઘાટ.
રચી એક તદખીર અરજેર કાજ,
ખચે જેથી કએદી^૨ ગરદનફરાજ.
થધ તે મદદગાર જીન્દાંનમાં,
કિધું કાંમ અરજેરનું આસાંનમાં.
રચી ખુખ તદખીર ધરી ધ્યાંનથી,
પડો પાર મુશ્કીલ રેહમાંનથી. ૯૬૨૦
થધ હલ મૂસીખત, છૂટો નામચીન,
નિકલ્યો લધ માત સાથે હસીન.^૩
છૂટી કેદમાંથી નિકલ્યો બહાર,
સેમજ્યો જમાનાએ દીધો કરાર.
થતાંતાં ખિયાખાંનમાંથી પસાર,
મલ્યો રાહમે રસ્તાંમ સાંમેસવાર.
થયું જંગ ખરપા, જંગલ મિયાંન,
થયો જેર રસ્તાંમ જેહાં પેહલવાંન.
કપટથી ધરી વેર દીલમાં જખુન,
ચાહ્યું કરે ઝેર દધ તેનું ખુન. ૯૬૩૦
પકારીને પકવાંન લેહજતદાર,
કીધાં પમરતાં ખુખ ભારેભાર.
મૂકયું ઝેર કાંતીલ તેની ભિતર,
લધને આવ્યા ધરાંની નફર.
મશક એક સાથે હતી આખની,
મિટાવે તરસ તે બેતાખની.

૧ હાંમી જગર, યાને હિંમતથી ભરેલું જગર. ૨ કએદી, યાને અરજેર જે કેદમાં પડેલો હતો, તેને મારે એ ધશારો છે. ૩ હસીન, યાને ખુખસુર રામીશગર, જે ખંદીખાનામાં અરજેરની સેવા કરતી હતી, તેને મારે એ ધશારો છે.

૯૬૪૦ રૂસ્તમની આપી મૂખારક સલામ,
મૂકી સૌં ગયા તે ખરજે' મૂકાંમ.
મગર શક પડ્યો મને તતકાલ,
કળાનો મે જોયો તેમાં જવાલ.
રવાંના કીલાં ઝેરી પકવાંન ખાસ,
મરે ખાઇ વનમાં પાંખો તરાસ.^૧
તૂરત ભુલ ભાંજી કરાવી તપાસ,
થયો તેથી ખરજેર દીલથી ઉદાસ.
ખવાડીં નવાલો સગને? ધરી,
ખખર તે ખોરાકની ગઇ પડી.
ખાતાં મૂવો તે તુરત તરફડી,
પડી ત્યારે માલમ ખુબી ખરી.
જેઇ દુશ્મનની કંગાલ ચાલ,
૯૬૫૦ તપી થાયો ગૂસ્સાથી ખરજેર લાલ.

થયું જંગ જારી પડતાં સહવાર,
લડયા બેહુ જંગી, ખની ખુનખાર.
મગર રૂસ્તમે જોર જખર કરી,
પટકયો ખરજેર કંમર ધરી.
કરતોતો ખજરથી સરને કલાંમ,
મગર બોલી રીરૂઢ: 'સખર રૂસ્તમ.
સખર કર સખર, તું જરા ઠાંમ ઠાંમ,
તૂં મારીને ખરજે, થશે ખદનાંમ.
એ ખરજેર સોહરાખનો છે પિસર,
એ છે તારી જુનિયાદનો ખખતવર.' ૯૬૬૦
સૂણી હાલ રૂસ્તમ થયો ખુશહાલ,
ખૂરીથી કુલી થયો લાલ લાલ.
મલી સહું ગયાં તેઓ સિસ્તાંનમાં,
ફરયો ત્યાંથી પાછો હું તુરાંનમાં."

ખરજેર રૂસ્તમનો નખીરો નીકલ્યો, એ ખખર સમજી

અફરાસીઆખનું દુખી થયું.

૯૬૭૦ સૂણી આ સમાચાર ખાનેખરાખ,
દુખી થાયો અંતરમે અફરાસીઆખ.
ખખરથી તપીને થયો કોફનાક,
જીગર તેનું તડપી થયું ચાક-ચાક.
કુલી ગઇ આખો, ગજખથી લરી,
ભૂલી ભાંન ભુલ્યો તે ખહાધરી.
ખનીને ફિકરમંદ બોલ્યો શાહ :
“હવે લાજ રાખે તે કેળલેગાહ.
મલી ખંજે તુરાંન કરશે ખરાખ,^૨
નવો થાયો ખરખ આ રંજે-તાખ.
ગજખ આખે મુજપર, અરે આસમાંન,
હવે થારો ખેશક નવું રમખાંન.
ગઇ ઉંઘ 'ને ભુખ મારી લૂંટ,
નથી મુજ દુખની હીસતી દવઇ.

નથી કોઇ રહ્યું મુજ દુખનું શરીક,
નથી પાસ કોઇ મારો જાની રફીક. ૯૬૮૦
નજર સાંમે હીસે કળાની કટાર,
કરમ કર ખંદા ઉપર કેરદેગાર.
જેઇ ખાપ-ખેટા^૪ ચહડે ધુજની,
જીલમગાર ખખખેની જોડી ખની.
નખીરો નરે શેર ખજમાં પુરો,
ખપાવોખી તેવોજ સુરમાં સુરો.
મલી ખાપ-ખેટા જાલમજેર,
લૂટી લેશે દુનિયા, ચલાવીને દોર.
નરે શેર એક છે, ખિજે અઢાહ,
મને કોઇની હિયાં, ના રહી પનાહ. ૯૬૯૦
એવી તો હરગેજ હતી નહી ખખર,
કે ઔલાદ હશે આલની ખરજિગર.

નવો આ ગજખ તારો અખે-કહન,
ફિકરથી થયું માફ દીલ દર્દમંદ."

૧ તરાસ, યાને ત્રાસ. ૨ સગને, યાને કુતરાને. ૩ રૂસ્તમ અને ખરજેર ખંને સાથે મલી તુરાંનને હવે પાયામાલ કરશે, એવી ફીકર અફરાસીઆખને પડી, તે માટે આ ઘશારો છે. ૪ ખાપ-ખેટા યાને રૂસ્તમ અને ખરજેર.

રૂસ્તમ અને બરબેરના બળથી હાર ખાઈ અફરાસીઆબનું દુખી થયું;
અને વઘીર પીરાંને તેને દીલાસો દેવો.

“ગુનાહ શું કિધો તારે મેં આસ્માં,
રિખાવી મને તું કરે મારી હાંન.
કિધી મારી છાંઠગી ખિલકુલ સિહા,
નથી કોઈ કરે મારે દુશ્મન જખાહા.
નખીરો નિકલિયો એ રૂસ્તમનો,
૯૭૦૦ એ વરસાદ વરસાવશે ગમનો.
નથી કોઈએ જગમાહે લીધો જનમ,
કે હોય બેર જેનું બરબેર સમ.
હતો એકલો રૂસ્તમ આજ તક,
ફના કરશે બરબેર સંગ તે ખલક.”
સૂણી ગમભરી આ ફિકર ફરિઆદ,
દૂખી થાઈ દરબાર, થઈ નામૂરાદ.
અમીરો, વઘીરો થયા દર્દમંદ,
પડયા કુલ ફિકરમાં પેહલવાં ચુનંદ.
વઘીરે ધરી હાંમ ખોલી જખાંન:
૯૭૧૦ “અએ શાહ સદા ખુશ રહો આ જહાંન.

બુલંદી તહારી નથી કંઈ કમી,
કરે કાં દીલથી તું એમ ગમી.
દલેરી તહારી જેહાં આશકાર,
મહાચીન-ચીનનો તું શેહરિઆર.
જમાનાના વીરો તહારા ગૂલાંમ,
નમી સર ઝુંકાવે સુણતાં કલાંમ.
તુખ્મે તું શાહી, નિપુણ ગુણ છે,
ઔલાદે તુંખી ફરીદુન છે.
નખીરો પશંગની બુનિઆદનો,
તું માલીકે આલમ શેહનશાતનો. ૯૭૨૦
તું બળમાં છે પુરેપુરો બેરવર,
ધૂંજે તુંજ પૂકારે દરીઆ-મગર.
તો તૂં પાસ દુશ્મન શું છે ખિસાદ,
ખૂશી તું બનીને થા દીલશાદ.
અગર દોરે દુશ્મન બરતર થશે,
તૂરાંનીઓ હરગેજ ન કમતર થશે.”
* * *

સુસન રામીશગરનું ધરાંની પેહલવાંનોને પકડી બંદીવાંન
કરવા બાહર પડ્યું.

સુસન રામીશગર.

હલકમાં હલક છે, કલમ હાથમાં,
મનમાં મનન છે 'ને રૂહ રહાતમાં.^૧
નજમ હું લખું, આસ દીલમે ધરી,
૯૭૩૦ અગર રાહત બક્ષે અખે-અરી.
જગે કંઈ નથી સુખ મહારૂં રહું,
હવું તે ગયું આજ વરશે થયું.
મને મોજ હવે ફક્ત છે એકમાં,
નજમ હું લખું જિવીને ટકમાં.^૩

ભલે હોય બુરી, ભલી કે નરમ,
કિરત ન્યાગાંની કથું દમ-બ-દમ.
ધલાહી મને બક્ષ મારી કલાંમ,
કથા આ રચીને કરૂં હું ખતમ.
રહ્યો એક કિસ્સો જબરદસ્ત છે,
રૂસ્તમ 'ને એકદસ્ત, મગરમસ્ત છે. ૯૭૪૦
દિલમાં ઉમેદ તે ખાકી રહી,
મગર મરજી 'રેશન' ની ખાકી રહી.

સુસન, તેની ખુબસુરતીનું બયાંન.

હતી બુલબહન નાર સુસન નામ,
અહા જેની દિલ ખુશ, નાજુક અંદામ.^૪

હતી એક સુંદર બન,^૫ મનહરન,
કરતી જે દરબારે-શાહી ચમન.

૧ રહાત, યાને શાંતી. ૨ જગે, યાને ફનિયામાં. ૩ ટકમાં, યાને કવેતના કાબેલા પ્રમાણે.
૪ નાજુક અંદામ, યાને દરેક રીતે નબકત ભરેલી. ૫ બન, યાને આસ્ત.

અજબ મિર્ગ નૈયની ગોઝાલા^૧ હતી,
સિક્તમાં તે સુંદર આલા હતી.
સુરત મનમોહન, ખાલા હતી,
૬૭૫૦ અજબ હાંમ-હિંમત જવાલા હતી.
મૂખ મનમોહન લાલા^૨ હતી,
ફિરમાં તે શયતાન-ખાલા^૩ હતી.
હલકમાં હલક જાણે કોકીલ હતો,
સુણે 'ગર ફરેશો, તો માધલ થતો.
ખદન તન રંગે, મિસલ હાથી દાંત,
નહી તેની સાંની હતો કોઇ ઘાટ.
ખાલોના ઝૂલકાં ખુબ ચેચદાર,
સિહા રંગ તેનો અતી આખદાર.
૬૭૬૦ ગાલો ગૂલાબી, ખદખશાંન લાલ,
કપાલે રમે છાંટીયોતો ચુલાલ.
ખુખ માહે દંનદાંન મોતન લડી,
જોતાં નજર ખુશ રહે ઠીર ઠરી.
“ઝે સીમીન ખરશ, રોસ્તહ દુ નાર દાંન,”
સિક્ત શું કંઈ દોસ્ત અઝે દિલજાંન.
ગજબ તેના નયેનો, અજબ તેજદાર,
લવાં તેના કાતીલ, ખંજર-કટાર.
અજબ તેની ગરહન, સીનો ફરાખ,
જોતાંજ થાતાં જિગર ચાક-ચાક.
૬૭૭૦ લખેં લાલ મીરલે પરવાલ રંગ,
થતાં 'તા આઘેદોખી જોધ ડંગ.

નિગાહ તેની કાતિલ, તિરછી નજર,
થતા જોધ આશક જોરોજખર.
સજતી તે સંજુગાર તનપર પુર,
અજબ ખહારે જોખાંન, અજબેખ સુર.
ગલાં માહે બેચુલ મોતન માળ,
કાંનોમે હલકા, હિરા, 'ને લાલ.
દંડપર ખાણુ ખંધાંન મરોર,
કરતોતો બેશક ચિતને ચકોર.
કંઠમનો એવો ઘટમ મનહરન,
દલીરોખી જોધ થતા સુરખન. ૬૭૮૦
કુદરત ખૂશી થઇ ખૂશાની હસે,
નખકત કેમ ખાકી ઉપર વસે ?
હતી નાઝખરદાર, ચશમ પુરસુર,
નેજરા નજરના, અગન લરપુર.
અગર જો તે કરતી લલુકી નજર,
જલાવી દેતી કુલ કોહેતર.^૪
સરૂપ-રૂપ સુંદર, ખુખરૂ હસીન,
હતી નહી જોડી પરદે-જમીન.
ખનામે ખૂદા નાર સુસન નામ,
કરતી તે શાહી દરખારે કામ. ૬૭૯૦
હરચંદ કરતી તે રામીશગરી,
દરખારના દીલ લેતી હરી.
ખનેલી પુતલી હતી ખાકની,
ખનાવટ હતી તે ખૂદા પાકની.

સુસન રામીશગરે દરખારની પરેશાંન હાલત જોધ, પાદશાહ

અફરાસીઆખને અરજ કીધી.

ખરજેર પેહલવાંન ફસ્તમનો નખીરો નિકલ્યો, એવી ખખર પીરાંનના ખેટા રૂધને ન્યારે
અફરાસીઆખની દરખારમા જહેર કીધી, તે સાંભલી તમામ દરખાર પરેશાંન થવા લાગી.

૧ ગીઝાલા, યાને હરણી જેવાં નયેનોવાલી. ૨ લાલા, યાને ગુલ લાલાના પુલ જેવી સુંદર હતી.

૩ શયતાન-ખાલા, યાને શયતાનની આસી જેવી ફીટરી અને નીરવ્ય હતી.

૪ ખોરતની ખુબસુરતી ખયાંન કરતાં ફીરદોસી, નીચલી બે લીટીઓ શાહનામામાં લખે છે.

“શોખાનશ ચું ગુલનારો, લખ નરવાંન,

ઝે સીમીન ખરશ રોસ્તહ દુ નાર દાંન”

અં બે લીટીનો તરજુમો નીચે પ્રમાણે આ અદના લખનારે ‘નજમ’માં રચ્યો છે.

“લખ સંગ રખસાર, ખુખ લાલદાર,

ખિલેલા સિનાપર છે બે અનાર”

(જુઓ મારે સંપૂર્ણ શાહનામુ સર્કે ૬૨ ખાખલ જાલ અને રૂબાલ.)

૫ કોહેતર (કોહેતર) યાને કોહેતરનો પાહાલ.

સુસન નામની એક રામીશગર, જે અફરાસીઆબની દરબારમા તે વખતે ગાન-તાંન ચલાવી રહી હતી, તે આ સઘલો હેવાલ સાંભળી, અને દરબારને આશ્ચર્ય બનેલી બેઠી, અફરાસીઆબની મેહરબાની મેઝવવાની મતલબથી બાહાર પડી, અને અફરાસીઆબને અદબથી નમન કરી કહ્યું:—

સુસને અફરાસીઆબને અરજ કરવી.

બેઠી એવી હાલતે અફરાસીઆબ, થઈ દીલે સુસન કુખી બેહિસાબ. નમીને બોલી ઝુંકાવી સર: “અરજ તારી બંદી કરે કમતર. બુલંદ બખ્ત તારું રહે શેહરીઆર, આ બંદી તહારી છે તાબેદાર. ૯૮૦૦
રજા લઈ તહારી બોલું સુખનં, તૂને રંજીદા બેઠ, દીલ દર્દમંદ. કુખી કાં બને તું એ નામદાર, કરું તુંજ ફરમાન હું ખારખર. નથી થાતી નાઇલ કતરે કમી, કેમ જાય મરછરે હાથી નમી? અગર શાહ મને તું મદદ જો કરે, તો બંદી ધરી હાંમ બાહર પડે. ૯૮૧૦
તુસ સાથ ચુરગીન, અને ગરતહમ, કરું શેરમદો અસીર એકદમ. પકડી ફરીખર્જને ફંદમાં, જકડી હું લાવું હિયાં બંદમાં. કરું જેર ગોદરેઝ, ખરબેરને, રૂસ્તમ ને બેજન સરબેરને. કરું કાંમ શયતાન જે નહિ કરે, ફરાંમર્જથી નહિ બંદી કરે. ૯૮૨૦
કરું હું તેનેબી એવી સખ, જાવે તું નજરથી તેની કખ. કરું તેને એવો હું ખારખર, કરે તે પર માહેતમ સામેસવાર. ૯૮૩૦
બચપણથી જાણું છું જાદુગરી, ફિતુર ફંદમાં છું સર્વોપરી. હુંજર હર કિસમના મને યાદ છે, ચુલ ને ગૂલાબો ખરબાદ છે. હરીફ કોઇ જમાનામે મારો નથી, હુંજર કોઇ મુજથી ન્યારો નથી. દેખાડું તૂને મારો હુંજર-ઇલમ, કરું સર રૂસ્તમ, કાપી કલમ. હફાવી દલીશે ધરાંની તમામ, બનાવું હું પકડી તહારા ગૂલાંમ. ૯૮૪૦
બુલંદ બખ્ત નરવર, એ શેહરીઆર, આ બંદી તહારી ખિદમતચુઆર. અગર જો હુકમ તું કરે નામેવર, ઉઠાવું હું એ કાંમને સર ઉપર. કરી કબેહ હાજર, કરું તારી પાસ, ખર લાવું તારા જિગરની હું આસ. નથી ચાહતી લશકર, ન સીપાહ-સવાર, ખૂદા થાશે મારો મદદગાર ચાર.” ૯૮૫૦

પાદશાહ અફરાસીઆબે રામીશગર સુસનને જવાબ દીધો.

અજબ થાઇ સુણી સૂખન નારનાં, સૂખી રાખો ધરબાર, સંસારને, ૯૮૪૦
કહ્યું શાહે: “બસ કર લલકાર ના. ઇફાજત કરો, ચાહો ભરથારને. નથી કાંમ એ કોઇબી નારવું, અગર નારોથી કાંમ એવાં બને, કહો કોણ વીરોની કિરતી ગણે. જણી બાબકેને ઉધારો તમે, અગર હોય દાંનેશ, અગર જેરમંદ, મગર જંગે રૂસવા ચુન્યેહહન.” ૯૮૫૦
દરદ કુખમાથી ઉગારો તમે.

૧ કતરે, અને એક ટીપુ. નાઇલ નદીના પાણીમાથી એક ટીપુ બોલું થાય, તો તેથી નાઇલ નદી મંદ બોલી પતી નથી.

સુસન રામીશગરે અફરાસીઆખને જવાબ દીધો.

પાદશાહ અફરાસીઆખને મોહડેથી આવા નાસીપાસી ભરેલા સખુનો સાંભલી, સુસન રામીશગરનું દીલ જોશ કરી ઉછલવા લાગ્યું. તેપણુ તેણીએ પોતાના દીલના જોશને દાખી દઈ, નમનતાઈથી નમીને અફરાસીઆખને જવાબ દીધો:

“મહાચીન અને ચીનના પાદશાહ,
રહો તુજ ઉપર ખૂદાની નિગાહ.
સુખન સુણીને મુજ સમ નારના,
જણાવે વિચારો વિના સારના.
વહે છે વચન, નારોને તું હસી,
અકલ નારોની તેં કહાં છે કસી?
ખાંધી તું બેઠો છે એવો વિચાર,
મગર ભુલ તારી કહું નામદાર.
હશે તેં ઢિઠી ચુલખૂલી નારને,
૯૮૬૦ બેશક તે લાયક ધીકારને.
સમજ નાઝ-નખરાંમે અકલ નથી,
સદા તેવી નારોની છે દુરગતી.
સજી વસ-લંકાર ફરતી ફરે,
કહી નહી સંસાર તેવી તરે.
નહી હાંમ હીલમા જે નારને,
નાકાંમ તે નાર સંસારને.
અદખ ને અદા જે નહી નારને,
નહી માન રહે તેનું ભરથારને.
ખરી વાત છે તેં કહી શેહરીઆર,
૯૮૭૦ મગર કાંધ સઘલી નથી તેવી નાર.
છે હાંનેશ પુર્વિણાના સુખન,
કે ઓરતના મક્રર, પ્રીતુર, ફંદ.

ખનિયા છે રૂસવા મરદો તમામ,
તો છે શું એ મોહું મુશ્કીલ કાંમ?
કમીની સમજ ના, મને એક નાર,
છૂપો છે સૂગંધી ચુલખાં માહે ખાર.^૧
નથી કોઈ જવાંમદ્ હિયાં આ સમે,
કરે કામ એવું જે મુજને ગમે.
નથી તુંજ દરખારે એવો જવાંન,
કરે કાંમ એવાં મુજ સમ મહાંન. ૯૮૮૦
ભલે હોય સુરવીર, ભલે પેહલવાંન,
મગર મારી આગલ મિસલ હલવાંન.
નથી ચાહતી લશ્કર, પીલતન સવાર,
આ બે હાથ મારા, છે ઓસ્તવાર.
કરું કએદ રસ્તમ, હું મારે હાથ,
તદખીર છે મારી, શું તે ખિસાદ.
મગર આપ તું એક મને પેહલવાંન,
હોય જોરમા જે સિંહની સમાંન.
મને આપે હંમેશ છુપી મદદ,
બચાવે તે હંમેશ મારી ધજત. ૯૮૯૦
બચાવે તે હરપળ, મારો હુકમ,
વિના મુજ હુકમ તે ભરે નહિ કદમ.
કરે જો તું મંજુર અરજ મુજની,
તો ખર લાવું મુરાદ હું તુજની.”

સુસન રામીશગરની દલીલ સાંભલી પાદશાહ
અફરાસીઆખે તેણીને જવાબ દીધો.

આવી ફસાહત ભરેલી વાત જ્યારે પાદશાહ અફરાસીઆખે સુસન રામીશગરને મોહડેથી સાંભલી, ત્યારે તે પોતાના દીલમા પોતાની મુરાદને ખીલવવા લાગ્યો, અને નવી નવી આશાઓ તેના દીલમા પચેદા થવા લાગી. સુસન રામીશગરના સખુનો ઉપર ઉમેદના તરેહવાર કિલ્લા ખાંધવાની મોહડી ઉલટમાં આવી, અફરાસીઆખે જવાબ દીધો:—

“અએ નાર સુંદર, તદખીર ભરી,
અજખ હાંમ તુંએ હીલમે ધરી.
કરે કાંમ નહિ જે સુરવીર નર,
૫ડી ખહાર કરવા તું પૂરહુંજર.

નથી ચાહતી લશ્કર, સીપાહ, સવાર,
કરે એવી તદખીર શું અખ્તીયાર? ૯૯૦૦
તનાહ નાર વનમા કરી શું શકે?
એ વાહી^૩ વાતો તું શું ખકે.

૧ ચુલ, યાને ચુલખનું કુલ. ૨ ખાર, યાને કાંટો. ૩ વાહી વાતો, યાને બેલી બેલી વાતો.

મગર નાર તું છે, અજાયબ જ્યાંન,
દિસે છે મને તું ખડી કળવાંન.
અગર તું કરે કાંમ એ આસાંનથી,
નિહાલ હું કરું ખસ દિલોજાંનથી.

કરું કુલ ખાંનુની અફસર સુખી,
રહે તું આલમમે ખિલકુલ સુખી.
ખની સહુ રેહશે તહારાં ગૂલાંમ,
આલમમે થાશે મશહુર તારૂં નાંમ. ૯૯૧૦

હવે કર જાહેર શું તદખીર છે,
તે તારી ફીરતીની કલગીર છે.”

સુસન રામીશગરે પોતાની તદખીર અફરાસીઆખ આગલ જાહેર કરવી.

આ હૂંતરમંદ આરતને ઈરાંની નામચીન પેહલવાંનેને કચેદ કરવા હિંમત કરી જાહેર
પડેલી જોઈ, પાદશાહ અફરાસીઆખનું દીલ નવેસરથી ખીલી રહ્યું, અને તે કેવી તદખીરથી
પોતાની તદખીર અમલમાં મેલવા ચાહતી હતી, તે જાહેર કરવા અફરાસીઆખે તેણીને જણાવ્યું.
સુસન રામીશગરે પોતાની હૂંતરમંદી વિશે ખુલાસો કરવા પોતાની જ્યાંન ખોલી.

“અએ શાહ તપો તું મિસલ મુશ્તરી,^૧
સાંભલ તદખીર, નથી મશકરી.
કહું છું તે સાંભલ ધીરને ધરી,
નથી નાર જગમાં કોઇથી હરી.^૨
જગતમાં નથી શું થયું નારથી,
કદીખી કરી નાર છે હારથી.

૯૯૨૦ કર ના જરાખી તું અદેશ મન,
થશે અતે આખર, તું ખુરસંદ.^૩
સમજ એ ઇરાંનીઓની છે રસમ,
ફતેહ જંગ કરી સહુ મલે હમદમ.
ભરીને મહેશ્લીલ અને ખુશહાલ,
કરે નૌશ મયે^૪ ખુબ લાલ-મ-લાલ.
ખૂશાલી સહુમે જામી રહે,
નહી કોઇમા કંઈ ખામી રહે.
અને ખુબ રંગી પીધને શરાખ,
કરે લાફખાલ,^૫ ભૂલી રંજે-તાખ.
દિમાગે ધરી ધુન, ભૂલી વિવેક,
૯૯૩૦ દલેરીની તારીફ કરે ચક-ખ-ચેક.^૬

કરે સહુ દલેરીનું જખરૂં ખ્યાંન,
ખૂખી ગાય ખુદની, ખેંચીને તાંન.
નથી રેહતી કોઇની ત્યાં કાંઈ ધાક,
નથી રેહતી કોઇની કોઇનેખી કાંક.

સૂરા તનની કરશે હરજન વડાઇ,
સહુ કોઇ કરશે સહુ પર ચહડાઇ.
મલી સહુ ગયા છે ફસ્તમ વતન,^૭
રહી ત્યાં કરશે એશો-અમન.
ખતમ જ્યારે થાશે, મહેશ્લીલ રંગ,
નિકલશે દલીલે જવા હમસંગ. ૯૯૪૦

મલી સંગ સુરવીર, દલીર નામચીન,
જવાને નિકલશે સહુ સર જમીન.
રસ્તો છે એકજ સિસ્તાંનથી,
જતું હોય ઇરાંન સમધાંનથી.^૮
રાહ છે ખતરનાક, વેરાંન વન,
પડે કોઇ ભુલું, કળને શરણ.
દરંદાં ચરંદાં ફરતાં ફરે,
કરે મેજખાંની, નજર જે પડે!

૯૯૫૦ પકું ત્યાં મુખડે, નાંખી પરાવ,
કરશ હું શરૂ તે જગે મુજ દાવ.
નાખીને તાંખ, ઝરિન તે જગે,
ચલાવશ મહારો, હૂંતર તે વગે.
કરું વંન એવું, ના કોઇ કરે,
અને એવું ગુલશાંન, નજર નહિ ઠરે.
ખનાવું ખિયાખાંન ખારાદરી,^૯
જોઇ તેને કહે સહુ ઝિહીસ્તેખરી.^{૧૦}

૧ મુશ્તરી, યાને બેરપતી સિતારા મીસાલ. ૨ હરી, યાને છતાઇ જવું. ૩ ખુરસંદ, યાને
સંતોષ પામવો. ૪ મય, યાને શરાખ. ૫ લાફખાલ, યાને ગપ મારવી. ૬ ચક-ખ-ચેક,
યાને એક પછી એક. ૭ ફસ્તમ વતન, યાને સિસ્તાંન શેહર. ૮ સમધાંનથી, યાને સેફલથી
ગમ મુશ્કેલીએ. ૯ ખારાદરી, યાને ગરમીની મોક્ષમમાં હવાખાવાનું મહાન. ૧૦ ઝિહીસ્તેખરી,
યાને પેહલી પંક્તિનું બેહસ્ત.

થશે તે રસ્તે ધરાંની પસાર,
થશે તેઓ ત્યારે મહારા શિકાર.
છૂટે નહી હરગેજ કોઇ એકખી,
૯૯૬૦ ભલે હોય છુરો અગર નેકખી.
ફસાઉ હું ફંદે, મફર કરી,
ભલે હોય આબેદ, કે કોઇ પરી.
ભલે હોય રૂસ્તમ, કે ગસ્તમ વીર,
ભલે હોય ફરાંમર્ઝ પીલતન દલીર.
ફસે મુજ ફંદે, મુજ વાતથી,
છૂટે નહિ એકખી, મુજ હાથથી.
ફિતર ફંદ ખેલી, ગમત હું કરું,
ફસાવી ફંદે, રમત હું કરું.

જકડી જકડખંદ, પાંચુ કરાર,
તૂને તેનો આવે નહિ કંઈ વિચાર. ૯૯૭૦
તું સમજે ન હરગીજ મારો ઇલમ,
મગર ખેલ ખેલુ, ખૂદાના કસમ.
ભરસો રાખી રેહ મુજ પર,
મેં ખાંધી છે એ કાંમ ઉપર કંમર.
મગર એક એવી અરજ હું કરું,
નહી એ કાંમે જરા હું કરું.
મને આપ તું એક નર પીલતન,
રહે મારી પડખે, તે વેરાંન વન.
મદદગાર મારો રહે હર સમે,
હુકમને મહારા સદા તે નમે." ૯૯૮૦

સુસન રામીશગરનું બયાંન સાંભલી, અફરાસીઆબે તેના મદદગાર
તરીકે પીલસુમ પેહલવાંનને આપ્યો.

સુસન રામીશગરને મોહરેથી ધરાંની પેહલવાંનને પકડવાની રીત, અને તેણીના ફિતર-
ફંદની વાત ન્યારે પાદશાહ અફરાસીઆબે બ્યાંનથી સાંભલી, ત્યારે તે ખુશી થઈ, એક ધણીજ
જેરાવર પેહલવાંન, તેણીના મદદગાર તરીકે તેણીને આપવા તે તઈયાર થયો.

તૂરત બોલિયો તે શાહ નામેવર:
“જરાખી તું સુસન, ના કર ફિકર.
સમજ્યો હું તારાં હવે કાંમને,
કરશે તું રોશન મુજ નામને.
હવે હું સમજ્યો, તહારો ઇલમ,
હું પામી ગયો છું તહારો ભરમ.
ચકીન છે મને, તું જરૂર ફાવશે,
ખર મારી મુરાદ તું લાવશે.
અજાયબ હું ત્રરની તું માલેક છે,
૯૯૯૦ અએ નાર લાખો મે તું એક છે.
હું આપું તૂને એક ખડો જોરવર,
કઠાવર કઠમા, પિલંગ સમ નર.
છે તે દિલાવર, નામી સવાર,
આવ્યો છે સકલાખથી નામદાર.

લડવા તે ચાહે છે રૂસ્તમ સંગ,
દિલમા છે તેના ભારી ઉમંગ.
ખડો જોરવર છે તું જ કાંમનો,
ખળમા છે ખેશક વિના ખાંમનો.”
કહી એમ બોલ્યો શાહ શેહરીઆર:
“ખૂલાવો કોઇ પીલસુમ નામદાર.” ૧૦,૦૦૦

* * *

તૂરત થાયો હાજર તે પેહલવાંન,
કઠમા કઠાવર, ખડાધર જવાંન.
જખરહસ્ત ખાળુ, ને સીનો ફરાખ,
ચીતહર ચંચલ, ચાલે ચલાક.
ગરજતો સિંહ પેરે મારી ખરાડ,
ધુજતો સૂણીને ‘હુકમરે’ પહાડ.

સુસન રામીશગરે, પીલસુમને પોતાની તદખીર વીશે સમજ પાડવી.

જોઇ તેને બોલી સુસન હસીન:
“ખેશક દિસે છે ખડો નામચીન.

મને એ દિસે છે ખડો જોરવર,
લડાયક ભારી, અતી પુર હું ત્રર. ૧૦,૦૧૦

૧ હુકમરે પહાડ એ અલખરૂઝ પાહડનો ઉંચો ભાગ, જ્યાં પાદશાહ જમશેદે આતશ રોશન
કસે તે જગ્યા ઉપર પેહલવેલી ખંડગી છાપી હતી.

હિસે છે બહનમાં જબરહસ્ત જોર,
થશે કાંમ એથી વિના કાંધ શોર.
નજર છે ખૂદાની મહારી ઉપર,
મહારી તે ખેશક ખૂજશે કંદર.”

* * *
વિચારી બોલી સુસન હસીન:
“સાંભલ પીલસુમ, ઓ નામચીન.
અએ જંગી ઉમંગી, થા હુશિયાર,
કસી ને કંમર થા ઘોડેસવાર.
સજી લે હથિયાર, તું તન પર,
૧૦,૦૨૦મને તું સુણી લે ધરી દિલ સખર.
તું ચાહે છે લડવા રસ્તાં સંગ,
તું જોજે જમાવું, કેવો હું રંગ.
સકલની અકલને દફા હું કરું,
કરી જેર દુશ્મન, જફા હું કરું.”

કરું જેર રસ્તાં, ઘડી ઘાટને,
પકડીને આંધું, બેહુ હાથને.
સ્વાધીન તહારે કરું અંદીવાન,
તૂટે કુલ ધરાંનીઓનુ ગૂમાન.
ખાદખ આંધી તે નામદાર,
જજે લખ સાથે, શાહી દવાર. ૧૦,૦૩૦
કરું જેર ખીજા ધરાંની સવાર,
જરા જોધ લે મુજ હુંતર ચિતાર.
જકડી તે સઘલા, કરજે તું કેદ,
કરે તું રખે મુજને ના ઉમેદ.
ભલે હોય અગર તે નરે-શેર સમ,
ભલે હોય તપીને ખનેલો ગરમ.
મગર મુજ આગલ મિસલ નાર છે,
હુંતર મારો બેમુલ ચમતકાર છે.”

પેહલવાંન પીલસુમે સુસન રામીશગરને જવાબ દીધો.

સુણી કુલ હકીકત પુર ધ્યાનથી,
૧૦,૦૪૦ પીલસુમ બોલ્યો, નમી માંનથી:
“ખૂદાના કસાંમ આંનુ ઓ નેકનાંમ,
ખજાવું ચશમથી હું તાર કાંમ.
હું સમજું છું મનમાં સારા સગન,
છે જંગ-મયદાન મહારું સદન.
સુખન સાંભલી લે ઓ નેકખાજ,^૧
આવ્યો છે પીલસુમ, રસ્તાં કાજ.
ભલે જાય લડતાં અગર મારો જાન,
ગણું મોત એવું ખેશક મહાન.
હું આવ્યો છું છોડી મહારું વતન,
૧૦,૦૫૦ છે જંગે રસ્તાં, મહારું જીવન.
જીવું તો જીવું ફક્ત રસ્તાં થકી,
મરું ચા તો મારું, રસ્તાં નકી.
હું જંગે રસ્તાં સમજું ચમન,
ભલે થાઉં રસ્તાં હાથે દફન.”

મરું તો મને તેનો કંધ ડર નથી,
ખૂદાના ધર સમ બિજું ધર નથી.
થવાનું તે નફી, થશે એક વાર,
લડી સંગ રસ્તાં, ભલે થાઉ હાર.
આ તીર મારો મારશ, ખેંચી કમાન,
જોજે તું કેમ તેનો લેઉ છું જાન. ૧૦,૦૬૦
ધર ધીર દીલમા, આંનુ સુસન,
હું સમજું છું જંગને બહારે ચમન.
રસ્તાંમને મારી કરું હું દફન,
છે હાથ મારે રસ્તાં કરૂં.
આ તીર મારો છોડું, ખેંચીને ખાસ,
વીંધું હું રસ્તાં જેવા પચાસ.
અગર ખેંચી સમશીર, કરું એક વાર,
કતલ કરું રસ્તાં જેવા હું ખાર.

* * *

આ નવા આવેલા પેહલવાંન પીલસુમની ઉલટ અને જંગ કરવાની હિંમત જોઈ, સુસન રામીશગર પોતાના દીલમા ઘણીજ દુશી થઈ ગઈ, અને પાદશાહ અફરાસીઆખ આગલ પોતાનું સર નમાવી, પોતાની મુસાફરીનો તમામ અસખાખ તથા ચાર કસાવવાની અરજ કરી જણાવ્યું કે:-
“વખત ખોવો નકામો છે.”

સુસન રામીશગર, જે કાંઈ માગે, તે તુરતજ તઈયાર કરાવી, તેણીને સ્વાધીન કરવાનો હુકમ પાદશાહ અફરાસીઆએ વઝીર પીરાંને કીધો. વઝીર પીરાંને સુસન રામીશગરને જણાવ્યું, કે:—“તુને જે કાંઈ જોઈતું હોય, તે તુરતજ બહાર કર, કે તે હમણાજ તારી આગલ હાજર કરવાનો હું હુકમ કરું.”

સુસન રામીશગરે પીરાંને વઝીરને જવાબ દીધો.

“અએ દાનેશ, દિલાવર, પીરાંને પીર,
૧૦,૦૭૦ સદા શાહ રેહજે એ રોશનઝમીર.
ખુલ્લું ખુલ્લું તારું, રહે જાવેદાંન,
સદા ખુશ રેહજે તહાડું રવાંન.
મે ખાંધી છે મારી સફર પર કંમર,
ખૂદા પાક મારો થશે રેહખર.
ઉમંગ ભારી દીલમાં, હરખે જિગર,
ખને મારો ચાવર તે દાદગર.
હવે કર ખાવરચીને તું હુકમ,
આપે તે ખોરાકી હરએક કિસમ.
મુરગાં ને તિતર, જીવતાં શિકાર,
૧૦,૦૮૦ તિખખાં ને મિઠાં, ખાટાં અચાર.
ખકરાં ને મેંઠાં ફરખે તમામ,
આવે તે ભુજન કરવાને કાંમ.
હુકમ કર કે લાવે પુરતો અનાજ,
ખનીયે ન વેરાંન અંદર મોતાજ.”

વલી સાથ આપે શાહી શરાખ,
લેહજતમે આલા હોય બોહસાખ.
ખિજી વાત સાંભલ છુપી સિતાખ,
મને આપ થોડો બેહોશ શરાખ.
હોય તલખ જેની જખરી અસર,
મકસદે મુરદ લાવે તે ખર. ૧૦,૦૯૦
ખે તણુ કતરે ઉડી જાય હોશ,
ખને કુલ નિરખળ તન મન બેશ.
પડે હાથ ઢીલા, ઢિલી કુલ રંગ,
સૂઝે નહિ દુનિયાનુ માથું કે પગ.
પડે સુધ સઘલી ખોધ જમીન,
ખની રેહ બેફાંમી અંદર તે લીન.
કરું કેદ જકડી, ખદન ખાંધી તંગ,
દેખાડું નવો કંઈ જમાનાને રંગ.
કરું કાંમ એવું, ન દુનિયા કરે,
રસ્તંખળી કરવા દીલથી ડરે.” ૧૦,૧૦૦

સુસનની વાત સાંભલી અફરાસીઆએ હુકમ કરવો.

સૂણી એવી તદખીર, હિંમત ભરી,
કિધી શેહનશાહે પુર રેહખરી.
તુરત કીધો પીરાંને એ હુકમ,
એ માગે તે આપો તમે એકદમ.
રકમ ખંધ માગે એ પકવાંન જે,
સઘલું ખસ આપો મનમાન તે.
શરાખ શાહી, લાવો સિતાખ,
અસર જેની ચીરે જીગરમાનો ઘાખ.
પીતાંજ કતરો રહે ફાંમ નહી,
૧૦,૧૧૦ રહે હોશ મનમા, મગર હાંમ નહી.
અકલ રહે હાજર, મગર જોર નહી,
પલકમા લોટે જમીનપર તહી.
એ દારૂ છે કાતિલ, જખરી અસર,
લઈ જા તું સાથે, ખની નીરડર.”

ખાદખ કીધી ખીજી ગમ નજર,
બેધને પીલસુમ થયો ખુશતર.
બોલ્યો તે બેતાંજ મલકાવી મન:
“મને તારી સજ્જજ, છે દિલ પસંન.
સાંભલ એ પીલસુમ, નામી સવાર,
મલી સાથ સુસન, જલ્દી સિધાર. ૧૦,૧૨૦
સાંભલ, સૂણી લે એ નામદાર,
કસંમ લઈ કહું છું, તે કેરદેગાર.
કસંમ લઈ કહું મુજ સમરીરના,
કસંમ મુજ કમંદ ને તખર તીરના.
કે અગર પાર પાડે દિલે અરમાંન,
સમજ કે તારૂંજ છે આ તૂરાંન.
ખનાવું જગમે તૂને નામચીન,
ખિજે ના દિસે કોઈ રૂએ-જમીન.”

સજી લે તું હથિયાર જંગના તમામ,
૧૦,૧૩૦આ ઘોડો 'ને રીકાળ, જીન 'ને લગામ."

*

*

*

સજી શસ્ત્ર અંગે ઉભો પીલસુમ,
ગરજી રહ્યો તે મિસલ કુલજુમ.
નમીને બોલ્યો: "ઓ શેહરીઆર,
રહો તારૂ રોશન, રવાં (ન) અરકરાર.
તું રસ્તાંમ, રસ્તાંમ કરિયા કરે,
મગર મારી સાથે તે શું લડે.
કમદમા હું પકડી રસ્તાંમને,
લઇ આવું જકડી હું તારી કને.

કરૂ તીરે તેનો રખસ ખારજર,
આ નેજાથી રસ્તાંમ વિધું આરપાર.૧૦,૧૪૦
ફોડા ફરાંમર્જની હું ચશંમ,
લડીને કરૂં સર તેનું કલંમ.
લહુથી કરૂં લાલ મયદાંને,
કરૂં આગમા ખાક ધરાંને.
લડીને લગાડશ જાબુલ આગ,
કરશ મુલકે-સિસ્તાંન, નાજુદ ખાક."
કહી એમ થાયો ઘોડેસવાર,
ધરી દીલ કીનો નિકલ્યો બહાર.
* * *

સુસન રામીશગરનું પીલસુમ સાથે ધારેલી સફર પર નીકલવું.

પાઠશાહ અફરાસીઆબના હુકમ મુજબ સુસન રામીશગરને જેઈવી તમામ સામગ્રી, તેમજ તેણીના માગ્યા મુજબ આદમીમા બેહોશી ઉત્પન્ન કરનારા દારૂની એક શીસી, શાહી બાવરચીએ લાવી તેણીને સ્વાધીન કીધી. મુસાફરીનો સઘલો અસબાબ, ઝરીન—જડાવદાર તંબુ અને ડેરા, અને કામતી ગાલીચાઓ ઉપરાંત લડાઈના કેટલાંક હથિયારો, તેમજ ગાયન બન્નચનના ઉમદા વાજાંતરો, એ સઘલુ દસ મોટાં કદાવર ઉંટો ઉપર લાધી, પીલસુમ પેહલવા-નને પોતાની સાથે લઇ, સફરની મંજલ કાપવા માટે રામીશગર સુસન પોતાના રસાલા સાથે, ઘોડેસવાર થઈ બહાર પડી.

જરો-માલ અસ્ખાબ સાથે લેઇ,
૧૦,૧૫૦સફર કાજ સુસન બનઠન થઇ.

રજા લીધી શાહની રવાને થવા,
નિકલી તે મુલકે-ધરાંન જવા.

લીધા સાથ જંગી, દલેર પીલસુમ,
રહ્યો તો ગરજી મિસલ કુલજુમ.

લિધા સાથ તંબુ 'ને ડેરા ઝરીન,
લિધા સાથ પોશાક અતી નામચીન.

જવાહીર, જેવર, મોતન માળ,
હોરાના હલકા, બદખ્શાંન લાલ.

ભૂલી નહિ લેવા ઝેરી શરાબ,
૧૦,૧૬૦ખેલી રહી ખૂશીથી મીસલે ગૂલાબ.

ઉંટો પર લાધી લઇ સહુ માલ,
નિકલી તે સુંદર કરવા કમાલ.

* * *
લિધો વેસ સૌદાગરીનો કરી,
ખિરાજી રસાલા ઉપર સુંદરી.

અજબ તે રૂપાલી નારી હતી,
અજબ તેની સુરત ન્યારી હતી.

મૂસાફર વેસે લૂટારી હતી,
અજબ ચીતને ચોરનારી હતી.

અજબ બહારે-જોખન જવાંની હતી,
અજબ હાંમમા તે જનાની હતી.૧૦,૧૭૦

નિકલ્યાં સહુ જન બાંધી કંમર,
રહી દસ દિન તક ચાલુ સફર.

રાહમે મૂસીબત ના કંઈ પડી,
કિંધી પીલસૂમે ખુબ તરેહ રેહબરી.

સફર થાઇ અંતે ખાંતમ એક દન,
કિંધું જઇ વંનને કિનારે વતન.

જોઇ તે જગાને કીધો ઠરાવ,
કહ્યું સુસને હિયાં નાખો પડાવ.

હવું તે વેરાંન મીસલે ચમન,
હતી ખુશ લીલાતરી 'ને પવન.૧૦,૧૮૦

હતી એક તરફ રાહ સિસ્તાંની,
મૂસાફર સીસ્તાંનીને કાંમની.
હતી રાહ ખીલ મુલ્કે-ધરાંન,
અમલ જ્યાં કરતો ખુશ રૂ કિયાંન.
હતો ત્યાં બૃહદ એક જખરો પહાડ,
ઘટા ઝાટોની ત્યાં હતી ઠાર-ઠાર.
હવાખી હતી ત્યાં ખુબ મનપસંદ,
હિસ્તુ તે વેરાંન મીસલે ચમંન.
હતો પહાડ પર ત્યાં જોક આખગીર,^૧
૧૦,૧૬૦ હતાં તેના નિર્મલ, દીલખુશ નીર.
હિસે નીર નિર્મલ મીસલે ખિલાર,
હેતાં તે તન મનને રાહત 'ને જોર.
એ રસ્તાને મુખડે નાખી પડાવ,
સુસને રેહવા, કીધો ઠરાવ.
રસાલાએ તંબુ તરત ઠોકિયા,
મુખડા બેઠું બાબુના રોકિયા.
તંબુને ઠોકી કીધો સણુગાર,
નિકલ્યો ખીલી વાંનનો બહાર.
ખિછાવી ગલીઆ રોણુકદાર,
૧૦,૨૦૦ જડીઆ દિવાલે સુંદર ચિતાર.
જડાવી ખુબ તોરણો બારણે,
કીધો ખુબ સણુગાર વિસ્તારને.
બગીચો બનાવી તંબુ બહાર,
ઘટા શુલ્કની ત્યાં કીધી શુલ્કઝાર.
રચી ખુબ રચના, રચાવત કરી,
બનાવી દિધી બાણે બરાહરી.^૨
ઝલકતી કીધી ચોતરફ રોશની,
ચલકી 'ને ઝમકે નીત રોજની.

બહાવી પીલસુમને એમ કહ્યું:
“હવે થાઇ તથ્યાર સધલું રહ્યું. ૧૦,૨૧૦
જલસાની મેહફીલ તથ્યાર કર,
વાણત્રો હાજર કર સર-બ-સર.
ચંગ અને ઝાંઝર તંબુર સાથ,
વગાડી વનના કડું દીલશાદ.
વગાડી સીતાર અને ઝાંઝરી,
જગાડું દરખતોની પાતડી.
કહે કે પકાવે મુરગ 'ને નાન,
મૂકે લાવી શીસો ભરી અર્ગવાંન.
જમ પહાડ આગલ કર તું વતન,
જગા તારે લાયક ત્યાં કર પસંદ. ૧૦,૨૨૦
વસી તે જગે, જા કર તું ચમન,
મગર સાંભલી લે મહારા સૂખન.
રખે રેહતો ગાફેલ, પીધને શરાબ,
થશે રૂસવાઇ 'ને ખાંબુખરાબ.
બદન પર બખતર સદા રાખજે,
જરૂર રાતના નિંદને ત્યાગજે.
રાતે કે દિવસે કોઇખી ઘડી,
મને તારી હિયાં જોઇશે હાજરી.
હવે જા જલ્દી તહારે સદન,
થયું છે સધલું મને મન પસંદ. ૧૦,૨૩૦
આવતો ના હરગેજ તું મારી પાસ,
બૂલાવું નહિ જ્યાં તક તુંને ખાસ.
બોલું હું જ્યારે—‘ઓ નામદાર’,
સજી આવજે તું તૂરત હથિયાર.

* * *

રસ્તેમની પરોણાગત ચાખવા ગયેલા ધરાંની પહેલવાંનો વચે
મતફેરી પડતાં, તુસ પેહલવાંને ગોદરેજ સાથ તક્રાર કીધી, અને
તુસ ધરાંન તરફ ચાલી ગયો, તથા ધરાંની પેહલવાંનો
તુસને મનાવવા તેની પુઠે ગયા.

જ્યારે જોડાં પેહલવાંન રસ્તેમ શીરધએ દેખડાવેલી સોહરાબની વીંટી જોઈ, ત્યારે તેણે
બરજોરને પોતાના નખીરા તરીકે તુરતજ ચાલખી પોતાની ગોદમાં વહાલ સાથે દાખી, તે ખુશા-
લીમાં ચકચુર થઈ ગયો.

દુરતજ રસ્તેમે ઇરાંની પેહલવાનો સાથ બરજેરની ઓલખાણ કરાવી, અને પોતાના તમામ લશ્કર સાથ બરજેરને લઈ, તે સીસ્તાંન તરફ કુચ કરી ગયા.

રસ્તેમે સીસ્તાંન જઈ, પોતાના મેહલમાં એક મોટી મેહરીઝ બનાવી, અને ત્યાં ખાં-પાંન અને શરાબનો દોર દિવસો સુધી ચાલુ રાખ્યો. સોહરાબના બેઠા બરજેરની અચાનક કળ થતી કેવી રીતે બચી ગઈ, તેની ખુશ ખબર જાણી, આખું સીસ્તાંન શેહર દીવસો સુધી ખાં-પાંનમાં મશગુલ રહેલું. ખાં-પાંન, અને ગાંન-તાંન ઉપરાંત, શરાબનો દોર ચાલુ રાખવા સીવાય બીજું કંઈબી કાંમ, સીસ્તાંનની રઈયતને સુઝયું નહીં. જેહાં-પેહલવાંન રસ્તેમ પણ એ ખુશાલીમાં શરીક થઈ ગયા.

રસ્તેમની મેહરીઝ એવી રીતે એશ અસરતમાં મશગુલ રહી. ઇરાંની નામી પેહલવાનો, તે દરબારમાં શરાબની ધુનમાં આવી, પોત પોતાના ખાનદાંનની બહાધુરીની વડાઈ અને તારીફના લાંબાં-લાંબાં ભાશાણો એક એક પછી કરવા લાગ્યા ! દરએક પેહલવાંન પોતાને આ જમીન ઉપર સહુથી વધારે જોરેમંદ, વધારે અક્લમંદ, અને વધારે કળાખાજ કેહવા લાગ્યો.

એવી રીતે આપ વડાઈના લાંબાં ભાશાણો, તે મેહરીઝમાં એક રોજ ચાલી રેલાં હતાં, અને રસ્તેમ તથા ખુજરોગ બલેજર ગેરહાજર હતા, તેવાંમાં શાહઝાદો તુસ, પોતાની વડાઈ કરવા લાગ્યો.

જુકર ચાલી જખરી અપસમાં ઘણી, કરી મયકરી, સહું રહ્યા ખુશ બની. સહું કોઈ પીછતા 'ને ખાતા હતા, શરાબે થયા મદમાતા હતા.

ગાજી રહી મેહરીઝે—રસ્તેમ,

૧૦,૨૪૦ગયા સહું ભૂલી રેવાજે-રસમ.

બન્યા સહું ચકચુર શરાબે અતી, ભૂલી જઈ હાલત, ભૂલિયા ગતી.

ભૂલી સહું ગયા કે દિવસ રાત છે, સમજતા હજી તો પરભાત છે.^૧

જખાં ચાલે તરતર પતરાજથી, બકે સહું સુરવીર લતરાજથી.

સમજતા સહું ખુદ આલા^૨ હતા,

સમજતા બિજાઓ રિજલા હતા.

સહું કોઈ તારીફ ખુદની કરે,

૧૦,૨૫૦જરાબી જખાં નહીં ખેંચી ધરે.

સહું કોઈ કેહતાં, 'હું છું સૂરો',^૩

નથી કોઈ મુજ સમ બળમાં પુરો.

નહીં કોઈ કોઈને જરા આદરે,^૩

નહીં કોઈની કોઈ પરવા કરે.

શું મારી આગલ સહું છે બિસાલ,

અંદાની ખૂનિયાદ, સહુંથી જ્યાદ.^૩

સૂણી બોલતા એમ સહું બેલગાંમ, ઉઠ્યો તુસ જંગી, ધરી હાથ જાંમ.

બોલ્યો તે નરવર કરીને પ્રકાર:

“જરા તો સૂણો, સહું ઓ નામદાર.

કહો તમ મને સહું ખોટી જખાંન,

બિજો કોણ છે આજ મારી સમાન. ૧૦,૨૬૦

કરો કાં નાહક તમો પતરાજ,

સિવા મુજ કોણ છે બિજો સરફરાજ.

તુખમે હું કિયાંની ફરીદન છું,

હું ખુનિયાદે નૌઝરનું ખુન છું.

કહો કોણ છે મુજ સમ જોરવર,

કહો કોણ મુજ સમ છે બખતવર.

ખતાવો મને કોઈ બિજો નામેવર,

હાય જ્યાદ જે મુજથી બહેતર.

કહો કોણનો છે બહેતર રૂખાબ,

કહો કોણની છે મુજ સમ રિકાબ. ૧૦,૨૭૦

કહો કોણની છે મુજ સમ લગાંમ,

કહો કોણ કીધું મુજ સમ કાંમ.

ગોદરેજ બહાધુર, અને રસ્તેમ,

કહો મારી આગલ, ભરે શું કદમ.

૧ પરભાત, યાને (પ્રભાત) સહવારડ પોહોર. યાને આદરમાન આપે.

૨ આલા, યાને સહુંથી સરસ.

૩ આદરે,

તુસને પોતાની વડાઈ કરતો સાંભલી ગોદરેજે તેને જવાબ દીધો.

આવી ખુશી ખુરમી માટે મલેલી મેહુલીમાં, નામચીન પેહલવાંનો રૂબરૂ, જ્યારે શાહ-ઝાદા તુસને પોતાની હલ વગરની વડાઈ કરતો કેશવાદના ગોદરેજે સાંભલ્યો, ત્યારે તેની રંગોમા વેહલું લોહી ઉછાલા મારવા લાગ્યું, અને તુસને આવી અંદાજ વીનાની વડાઈ કરતા, અને તાનાબણી કરતો અટકાવવાની મતલબથી, તેણે પોતાની બેઠક ઉપરથી ઉઠી, કહ્યું:—

“ખાંમોશ! ખાંમોશ! અંધ કર જખાંન, નથી તુંને પરવા બિબની જરી,
ખની બેઅહમ બોલે શું પેહલવાંન. ગયો કેમ ખરજેને તું વીસરી.
ફરદેશ હરગીજ બોલે નહી, ઉઠાવી તૂને જીનપરથી અધ્ધર,
૧૦,૨૮૦ વડાઈનો હરમ-ભેદ બોલે નહી. પટકયો તુંને જમીનની ઉપર.
વફાદારી તારી આલા હશે, ભલી કેમ ગયો તું તે પેહલવાંન,
મગર મારીબી બોલ બોલા હશે. ભેલી કેમ ગયો, કેહ એ બદજખાંન?

નથી તેની તુંને જરાબી શરમ,
ભલી કેમ ગયો તારી પરનો સિતમ?”

૧૦,૨૯૦

આવી કિસમના તાનાબણીના સુખન સાંભલી શાહઝાદો તુસ પોતાનો શુરસો તાંમોશ કરી શક્યો નહી. પેહલવાંન ખરજેરના હાથ ઉપર જંગના મયદાંનમા તેને જે બેજાલત ભરી શીકસ્ત ખમવી પડી હતી, તેની શરમભરી યાદ દરબારમા જ્યારે ગોદરેજે જાહેર કીધી, ત્યારે તે પોતાના શુરસા ઉપરનો સઘલો કાબુ તેજ પળે ભુલી ગયો, અને પોતાનું તેજદાર ખંજર મ્યાંનમાથી ખેંચી કાઢી, ગોદરેજ ઉપર હુમલો કરવાની નેમથી તે પોતાની બેઠક ઉપરથી ઉઠી ઉભો થયો, પણ પેહલવાંન રેહાંમ, જે તુસની પામેજ બેઠેલો હતો, તેણે તેજ વખતે શાહઝાદા તુસના હાથ ઉપર નેરથી એક તકાપ મારી, તેના હાથમાથી તે ખંજર ઝુટાવી લેઈ બોલ્યો:—

“ખાંમોશ, નાદાંન, એ બેલેહાજ, તપી છે દેમાગે શરાબી અગાંન,
અએ હેમક, ખાંઅદેશ, પાણ મિજાજ. જખાંથી બોલે આવા સૂખાંન.”

બેશક નથી કાંઈ તુંને શરમ,
જરા કોફ કરતો નથી રૂસ્તમ?

કરે કોણ સાથે તું ગૂસ્તજી
અએ જાહીલ જે કોણ છે રૂબરૂ.

ખેંચે તું ખંજર પીછ લાલ જાંમ,
કરે ખુને-ગોદરેજ, મહેપ્રીલ મૂકાંમ!

ખની તું શરાબી, કરે કેમ ખુન?
૧૦,૨૦૦ એ જાહીલ કીધું કાંમ બેશક જખુન.

આ તારી રૂસવાઈ! આ રહબતલ!^૧
અરે નાસમજ, કેમ થવો લાઅકલ.^૨

અજબ તારી અકલ, એ જાહીલ છે,
નથી આએ મયદાંન, એ મહેપ્રીલ છે.

શરમ આંખો અંદર જરાબી નથી,
શરાબે ખની તારી આ ફરગતી!

સૂણી સખત એવા રેહાંમી સૂખુન,
શુસ્તાથી ઉકલી રહ્યું તુસ ખુન. ૧૦,૩૧૦

કિનાથી તપી થઈ ચશમ ખુબ લાલ,
થયો તે દિવાંનો મિસલ વીકાલ.

મગર દાખી શુસ્સો, છોડી ખજમ,^૩
ગરવ ને ગૂમાની તૂટી એકદમ.

છોડીને મહેપ્રીલ, નિકલ્યો ખહાર,
થયો તે એકદમ ઘોડેસવાર.

ગયો છોડી મહેપ્રીલ, સીસ્તાંનની,
લિધી રાહ એકદમ ધરાંનની.

જેહાં પેહલવાંન રસ્તમનુ મેહફીલમા આવયું, અને તુસને ગરહાજર
જોધ તેને માટે પુછપરછ કરવી.

આ ગમખાર બનાવ મેહફીલમા બન્યા ખબી, જેહાં પેહલવાંન રસ્તમ મેહફીલમા આવી
લાગ્યો, અને પોતાના મેહમાને સાથે શરાબનો દોર ચલાવવામા તે મશગુલ થયો. પણ તેવામા
તેની નજર મેહફીલમા તુસ પેહલવાનની ખાલી પડેલી બેઠક ઉપર પડતાંજ, તુસની ગરહાજરી માટે
પુછપરછ ચલાવી, અને ફરામર્જને તુસને માટે રસ્તમે સવાલ કીધો. મેહફીલમા આ સવાલનો
જવાબ કોઈએથી આપવાની હિંમત જ્યારે નહી કીધી, ત્યારે દીલાવર અરબ્બેરે પોતાની બેઠક
ઉપરથી ઉઠી અદખથી રસ્તમને તુસના બાબમા ખુલાસો કરતાં જણાવ્યું કે:—

“અએ શેરહીલ પેહલવાંન, રોશન રવાંન,
૧૦,૩૨૦ ખૂદા તૂને રાખે સદા શાહમાંન.
હકીકત કહું હુંકમા નામદાર,
કિથો તુસે મેહફીલ અંદર ખિગાર.
બનિયો તે જાહીલ, પાછ મિજાજ,
સૂણી સારી મેહફીલ થઈ લાઇલાજ.
વડાઇના બોલી બેહદ સુખન!
કિંથી કુલ્લે મેહફીલ અતી દર્દમંદ.
બની ગોદરેજ પર એકદમ કફા,
કરતો ‘તો ખંજર ખેંચી જફા.

ધરીને ખંજર તૂરત હાથમા,
ઉઠયો તે કિનાને લઈ સાથમા. ૧૦,૩૩૦
મગર મારી એકદમ રેહાંમે તડાપ,
થયો જર્દ ચેહરો, અતી બેહિસાખ.
જૂંટાવી ખંજર લીધું એકદમ,
પૂગી તેને તેથી મોટી શરમ.
ટપી લાલ ગુસ્સે જતો તે રહ્યો,
ખૂદાને ખબર, તે કહાં છે ગયો.
મગર શક મને છે બેશક ચકીન,
ગયો છે હિયાંથી તે સર જમીન.

* * *

અરબ્બેરને મોહટેથી તુસના બાબમા બનેલા બનાવની હકીકત સાંભલી, જેહાં પેહલવાંન
રસ્તમ ધણોજ દલગીર થયો, અને મેહફીલમા બિરાજેલા પેહલવાનો ઉપર તે ગુસ્સે થઈ ફરામર્જ
તરફ જોઇને બોલ્યો:—

શાહઝાદા તુસના બાબમા બનેલો બનાવ સાંભલી
રસ્તમે સુચવેલો ધલાજ.

“ખરેખર દૂખી છું સૂણી આ ખબર,
૧૦,૩૪૦ અફસોસ તમારી આ ચાલ પર.
બેશક તમુને હતું નહી રવા,
છે તેની ખુનિયાદ સહુથી સવા.
બેશક તે છે શાહી ખૂનિયાદનો,
તમો કેમ ગણો વન ખીસાદનો.
હતો શું મેહફીલે આલા નહી,
કે અરપા કિથો આ જવાલા અહીં.
ગયો કાંઈ હશે તે ખૂદાને ખબર,
કફા થાશે ખુશરૂ મહારી ઉપર.
સદાનો તે નાદાંન જાહીલ છે,
૧૦,૩૫૦ મિજાજે તે મિસલે નાઇલ છે.

હતી શું તમોને ખબર એ નહી?
કિથો આવો અરપા પ્રીસાદ અહીં.
ગયો મારી મેહફીલ તજી નામેવર,
દૂખી હું થયો છું, સૂણી આ ખબર.
નથી શું કેહવત તમુને ખબર,
કે દરજ્જે મહેમાંન છે સરવર.
મહેમાંન-મેજબાંન છે શેહરીઆર,
રહ્યા કેમ ગાફીલ તમો નામદાર.
કિંથી આએ ગફીલત તમોએ સવા,
કિંધું કાંમ બિલકુલ તમે નારવા. ૧૦,૩૬૦
નખીરા અરબ્બેર લખ્તેજગર,
તૂને રાહ રીતી નથી કંઈ ખબર.

આ મહેમાની મારી નાકાંમ થઇ,
ઇફાજત મહારી ખદનામ થઇ.
કહું શું તૂને ગોઢરેજ નામેવર,
અકલમંદ તું છે દાંનેસ્વર.
તૂં જાણુ છે કેવો એ તુસ છે,
અકલ તેની અંદર ખામુશ છે.
મગર તુખમે એ ફરીદુન છે,
૧૦,૩૭૦મગજ મે ગરૂરી તની ધુન છે.
હવે તું સાંભલ ઓ દાંનેશમંદ,
છોડી આ મહેમ્દાલ, છોડી ચમન.

તૂરત લઇ ઘોડો થઇ જા સવાર,
મલી તુસને લઇ પાછો સિધાર.
સમજાવી કહેજે તેને સુખન,
મનાવી લેજે, તું તેણુ મન.
ચાહજે તેની જરૂર દરગુઝર,
કરતો ના હરગીજ ખીજી જીકર.
નથી તુંને તેમા કંઈખી શરમ,
સખળ છે તેની શાહી તૂખમ. ૧૦,૩૮૦
અગર માની માફં જે તું જશે,
દફા મુશકેલી સધલી થશે.”
* * *

રસ્તમના હુકમને માન આપી ગોઢરેજનું તુસને મનાવી પાછો
સીસ્તાંન લાવવા ધરાંન તરફ જવું.

જેહાં પેહલવાંન રસ્તમના આવા દીલસોજ સખુનો સાંસલી, તથા તેની મેહમાંદારીને
ખદનામી મલેલી જાણી, ગોઢરેજે તેના સખુનોનુ વાજખીપણુ તુરત જોઈ લીધું, અને તેજ વખતે,
તે તુસને મનાવી પાછો લાવવા માટે, તેની પછવાડે જવા નીકલ્યો.

પોતાના ખુજરોગ ખાપ ગોઢરેજને આવી રીતે તુસની પછવાડે ગયેલો જોઇ, ગેવના
દીલમા અનેક વીચારો આવવા લાગ્યા. રખે જાહેલ તુસ, તેના ખાપ ગોઢરેજની સાથે નવી ખટ-
પટમા હતરી લડી પડે, એવી ફીકરમાં તે પડ્યો.

આ નવો વિચાર ગેવના મનમા આવતાંજ, તે તુરતજ જેહાં પેહલવાંન રસ્તમ આગલ
જઈ તેને માન પુરવક અરજ કરવા લાગ્યો:—

“અરજ મારી સાંભલ, જેહાં પેહલવાંન,
પેઢર મારો ગોઢરેજ નથી કંઈ જવાંન.
જુઝોગીની છાંયા, છે સર ઉપર,
મગર તુસ તો છે ખડો જોરવર.
જવાંની તેની તપે તાપમા,
પડ્યો છે પિઢર મુજ સંતાપમા.
ખૂશી આ ખનાવે તે હરગીજ નથી,
૧૦,૩૯૦મગર વાત છેડી તુસે છેડતી.
અંદાજ વન ખોલિયો તે સૂખન,
પેઢરથી મહારા થયું નહિ સહન.
ત્યારેજ ખોલ્યો, ખોલી જખાંન,
સૂણી તુસ એકદમ થયો મસ્તાંન.
પેઢર મારો ખેશક અકલમંદ છે,
મગર ફીનો તુસ મન ગુલશાંન છે.
તે જોતાંજ ગોઢરેજ તપી થાશે લાલ,
રવા છે તેનો કરે તું ખિયાલ.

ખેશક તે પેહલવાંન વિકૂલ છે,
રૂઝ્યો તો ગોઢરેજ તંગ હાલ છે. ૧૦,૪૦૦
અરજ મારી એ છે સાંભલ દલોર,
જવા દે મને તું, હું છું અધીર.
હું જઈ હજારો તદખીર કંઈ,
સમજાવી ખેહુને લેધ હું ફરં.”
દીલમા છે ઉમેદ એકજ ભરી,
પૂગે નહી એલજાંમ ખેહુને જરી.
લડે તુસ જરાખી નહી પીર સાથ,
મનાવી હું લેવશ, કરી ખુખ વાત.
લડશ નહી તુસ સંગ, એ છે ચકીન,
ગવાહ છે મહારો જેહાં ‘ને જમીન. ૧૦,૪૧૦
સિતારા ‘ને માહના મને છે કસમ,
કસમ છે મને મારી તુરમંદ ચશમ.
લડું નહી હરગેજ કરશ દીલખરી,
ભૂલી હું જવશ સહું ગઈ ગુજરી.”
* * *

રૂસ્તમ પેહલવાને ગેવને તેના આપ ગાદરેજની પાછલ
જવાની રજા આપી.

કહ્યું રૂસ્તમે ગેવને ઓ જવાનઃ
“રખે તું જગાડે જઇને તૂફાન.
રખે તું જઇ ત્યાં ચહડે ધુનમાં,
ચહડી તું જંગે લડે ધુનમાં.
રખે તું કરે નીખ લહુ ધારની,
૧૦,૪૨૦ખને વાત જુરી પ્રીટકારની.

અગર તુસ કંધર્પા બોલે વચન,
નવું થઇ પડશે નકાંસુ વધન.
ફિકર છે તૂને તુંજના આપની,
હું સમજાં છું એ વાત સંતાપની.

મના હું તૂને નહિ શકતો કરી,
સમજ નહિ બિગડે બાજી જરી.
અગર તારી મરજી છે તો સિધાર,
લેઇ બંને જનને જલ્દી પધાર.”

* * *

રજા લેઇ તૂરત ગેવ પડયો બહાર,
પલકમા થયો તે ઘોડેસવાર. ૧૦,૪૩૦
લિધી રાહ તેણે ધરાંનની,
ગયો છોડી મેહપ્રીલ સિસ્તાંનની.

પેહલવાન ગશતહમે, રૂસ્તમ પાસે તુસને મનાવી લાવવા મારે
જવાની રજા માંગવી.

સિદ્ધા રાત વહી ગઇ, પડી બામદાદ,
ચહડયો પુર ગગનપર ખૂરશેહ આબાદ.
ફરી સારી મેહપ્રીલ પાછી મલી,
મગર રૂસ્તમ બહુ રહ્યા બલબલી.

હજી તુસની ના પડી કંઈ બખર,
રહ્યો રૂસ્તમ બહુ બની બેસબર.

જેઇ હાલે રૂસ્તમ ગીરફતારે ગમ,
૧૦,૪૪૦ધીમેથી બોલ્યો સૂરો ગશતહમઃ

“કરે કાં ગમ તું જહાં પેહલવાન,
ખૂદા શાહ રાખે તહાજ રવાંન.

દુખી જેઇ તુંને જલે માજ તન,
ખૂદા તારા નાજુદ કરે દુશ્મન.

અરજ મારી સાંભલ, રૂસ્તમ દલીર,
બિરાદર તુસ વન થયો છું અંધીર.

એ ભાઇ મારો હીલજાન છે,
એ વન અકારી મને જહાંન છે.

નિશાંની એ નૌઝર શાહની રહી,
૧૦,૪૫૦એ વન જહાં મહારી નહી.

એ ભાઇ નયેનો તનુ તુર છે,
વિના તુસ ગમથી ભરી ઉર છે.

ખૂશાલી મહારી હવા થઇ ગઇ,
નૂરાંની નયેનોમે ના કંઈ રહી.
સૂની લાગે મેહપ્રીલ તુસ વન મને,
કરે જઇ ફરીઆદ કોની કને.

છે ગેવ-ગોદરેજ વિકાલ વીર,
બેશક કરશે તુસને અસીર.

મલી બાપ-બેટા તુસ સંગ લડે,
તો એ ભાઇ મારો બેશક મરે. ૧૦,૪૬૦

જીગર માજ અંથી છે ચાક ચાક,
નથી માજ રેહતું ઠેકાણે દેમાગ.

રજા આપે જે તું મને નામદાર,
તૂરત જાઉં થઇ હું ઘોડેસવાર.

સમજાવી લઇ આવું તુસ પેહલવાન,
બને તારી મેહપ્રીલ ફરી શાહમાન.”

* * *

સૂણી રૂસ્તમે એમ દીધો જવાબઃ
“અગર હોય ખુશી તો જા તું સિતાબ.

મગર સૂણુ ઓ પેહલવાં ગશતહમ,
કુચુલ છે ફિકર, ને ફૂચુલ છે ગમ. ૧૦,૪૭૦

મગર હર કદમ ખૂબ કરજે ખિયાલ,
રખે કરતો ખરપા ખૂરો ખદકાલ.
ફરી કહું સાંભલ મહારા વચન,
રખે રાખતો તું દેમાગે ધમંદ.
કપટ વેરથી તું બની બેકાર,
જતો ના તું હરગીજ મયદાન ખાર.
મગર અએ અજીઝ, સાંભલ વાત,
રખે તું કરે જંગ ગોદરેજ સાથ.

સંભાલી લેજે ગરતમ કાંમ,
ફરે જલ્દ પાછા સહું નેકનામ.”૧૦,૪૮૦
ધરી વેર હીલમા, કિનો ને કપટ,
નિકલ્યો ગરતહમ લઇને ઉલટ.
થયો સ્વાર ઘોડા ઉપર એકદમ,
હતો ભાઈ તુસનો જીગર માહે ગમ.
લિધી રાહ તેણે ધરાંનની,
ગયો છોડી મેહશીલ સિસ્તાંનની.

બેજનનુ દીલ પોતાના બાપ ગેવને ખાતર ફીકરમંદ થવાથી તેણે રૂસ્તંગની પાસે ગેવની સલામતી માટે જવાની રજા માગી.

જ્યારે ગરતહમને તેની આંખોમાં કિનાના આતશને ચમકતો બેજને જોયો, અને તેને કીનામંદ બની મેહશીલમાંથી લીકલી જતો જ્યારે બેજને દીઠો, ત્યારે તેનું દીલ ધાસ્તી અને શીકરથી તેના દીવાવર બાપ ગેવને વાસ્તે ચિંતાતુર થઇ ગયું. તુરતજ તે પોતાના દીલમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે “હવે મારે આ મેહશીલમાં જરાખી વખત મુગું ખેસી રહેલું નારવા છે, અને તુરતજ મારે પેહલવાંન પેદર ગેવની સલામતીને ખાતર ગરતહમની પુઠે જઈ લાગવું જરૂરતનું છે. અવા નક્કો ઠરાવ ઉપર આવી, દીવાવર બેજન પોતાની બેકક ઉપરથી હઠી રૂસ્તમ પાસે જઇ અરજ કરવા લાગ્યો:—

“સૂખન મુજ સાંભલ એ પેહલવાંન,
જીગર છે ફીકરમંદ કરું શું બયાન.
પડયું છે વમલમા મહારૂં દેમાગ,
૧૦,૪૮૦રખે મુજ પેદરને કરે કોઇ હલાક.
કિનાથી ભરેલી લઇને અશંમ,
ગયો છે હિંચાંથી સૂરો ગરતહમ.
મખાદા મલી ભાઇ બંને દલીર,
લડીને કરે મુજ પેદરને અસીર.
મખાદા લડીને વનની જમીન,
હશે લાલ થયેલી બેશક ચકીન.
કિનાથી ભરેલી હીઠી નિગાહ,
બગલમા ગયો લઇ મારે-સિહા.
ખરા છે ખવાસે બંને દલીર,
૧૦,૫૦૦જીગર મારું તેથી થયું છે અધીર.
વમલમા પડ્યો છે મહારો પિદર,
રહે એફિલે કેમ તેનો પિસર.

નથી શું કદર મુજને બાપની,
બની છે ખિના બહુ સંતાપની.
હશે શું કરતો તે આ સમે,
એ વીચાર કરતાં હીલ કમકમે.
એ ખ્યાલથી છે જીગર નાસિપાસ,
પડે છે સઘલું નજર નાશ-નાશ.
અરજ મારી એ છે એ નામદાર,
જઈને હું અટકાવું સઘલો ખગાડ.૧૦,૫૧૦
અગર અર્જ મારી તું મંજુર કરે,
લઇ સહુંને બંદો પાછો ફરે.”

* * *

રજા લઇ નિકલ્યો બેજન બહાર,
થયો તે દિલાવર ઘોડે સવાર.
લિધી રાહ તેણે ધરાંનની,
ગયો છોડી મેહશીલ સિસ્તાંનની.

* * *

રૂસ્તમે પોતાના બેટા ફરાંમઈને, તુસ અને બીજા પેહલવાંનોની તલાશમાં રવાને કીધો.

ગયો વખત વેહતો પલ પલ કરી,
ખતમ થાયો દીવસ પડી રાતડી.

હજી કોઇની કંઈ મલી નહિ ખબર,
વહી રાત કાલી, પડી ગઇ ફજજર.૧૦,૫૨૦

મલી સારી મહેશીલ, હીલ નામૂરાદ,
થયા જઈ એહરા, નાખૂદ રહાત.
વહી ગઇ રાતો, 'ને દીન સર-અ-સર,
મગર કોઇ તુસની ન લાવ્યું ખઅર.
હવે થાયો રસ્તમ અતી બેકાર,
પડયો તે વીચારમે નામદાર.
અહડયા ચીત અંદર, જુરા વિચાર,
ફિકરથી થયું હીલ તેનું ફિગાર.
બાલ્યો તે મનમા ફિકર ખહુ કરી:

૧૦,૫૩૦ “ખૂરી કોઇ આફત આવી ખરી.
હજી કોઇ પાછું, ન ફરિયું ફરી,
ખઅરખી મલતી નથી કંઈ જરી.
હવે હીલ કરવી છે નારવા,
ખનાવો બેશક ખનશે નવા.”
કહ્યું એમ ફરાંમર્જને રસ્તમે:
“મગજ માફ તુસને થકી ખહુ લમે.
હવે મારી ધીરજ રહેતી નથી,
ધડકી રહી છે જીગરની ગતી.
જીગર માફ ધડકે, નવો છે સિતમ,
૧૦,૫૪૦ થયા ગુમ કહાં ચાર જન એકદમ.

ખલા મારી ઉપર, નવી આ પડી,
ખઅર લાવતું કોઇખી નહિ ખરી.
પિસર તું હવે કસ તહારી કંમર,
અહડી બેસ એકદમ તું રક્ષ પર.

સજી લે અખ્તર અદનની ઉપર,
લેઇ સાથ ગુરજ, સંમરીર તખર.
મયદાંને એકદમ પડે તું બહાર,
થયા ગુમ કહાં છે, પેહલવાંન ચાર.
જઈ કેહજો તેઓને મુજ નાંમથી,
થયો છું તમારાં કફા કાંમથી. ૧૦,૫૫૦
કેહજો કે રસ્તમને છે હુકમ,
ફરો મારી દરખારે સહુ એકદમ.
પૂકારી તું કેહજો મુજ નાંમથી,
કે દલગીર છે રસ્તમ, તમ કાંમથી.
હુકમ એવો એકદમ કરે રસ્તમ,
સહુને છે લાજમ બેશક શરમ.
તૂરત સહુ સિસ્તાંન પાછા ફરો,
સૂણી માફ ફરમાન, સરપર ધરો.
ફરાંમર્જ હવે તું નિકલ જટ જા,
વિના હીલ એકદમ, તઇચાર થા. ૧૦,૫૬૦
સૂણે નહિ અગર કોઇ મારો હુકમ,
સર તેનું એકદમ, કરજો કલમ.”

* * *

સૂણી લઇ પેદરના હુકમના કલાંમ,
નિકલ્યો ફરાંમર્જ છોડી મૂકાંમ.
લિધી રાહ તેણે ધરાંનની,
ગયો છોડી મેહફીલ સિસ્તાંનની.

ફરાંમર્જના જવાની ખઅર સાંલલી જીજરોગ જાલેજરનું

ફરાંમર્જની પુઠે જવું.

પેદરના હુકમને સર પર ધરી,
ફરાંમર્જ નિકલી ગયો તેજ ઘડી.
ગયો રાહમે કરતો સિંહ સમ પૂકાર,
૧૦,૫૭૦ વિજ વેગ વનની ગયો આરપાર.
થયો ખહુ ગમગીન રસ્તમ દલીર,
થયો ધીરે ધીરે, ખહુ તે અધીર.

મલી સાથ અરજો કરે મસલેહત:
“ઉલી સાંમે આવી છે મૂશ્કેલિયત.
ખનાવે થયો છું અતી દિલગીર,
દેખાડે સિતમ આ નવો ચર્ખ-પીર.
હવે કેમ કરવું એ રોશનંઝમીર,
રવા છે કરવી તૂને તદખીર.”

પેહલવાંન અરજોરે જેહાં પેહલવાંન રસ્તમને જવાખ દીધો.

સૂણી તુર્ત અરજોરે દીધો જવાખ:
૧૦,૫૮૦ “ફિકર ના કંઈ કર મેહરખાંન આખ.

તજી ખ્યાલ બેજા, ના કર ફિકર,
ગયો છે ફરાંમર્જ પીસર પુર-હુન્નર.

કજ્જ જેની લમતી સર પર હશે,
અચી મોત ચૂંગાલથી કેમ જશે?
છે ચર્ખની ખસ સહા એ રસમ,
કરી શું શકે અરજે? 'ને રસ્તાંમ.

ઘડીમા હસાવી કરશે મેહર,
ઘડીમા સિતમગર કરશે કેહેર.
માટે અએ જીજરોગ પેદર મેહરખાંન,
દૂખી કાં કરે તું તહાઈ રવાંન? ૧૦,૫૮૦

આવી કિસ્મતની ગંભીર શુદ્ધિ અરજેર અને રસ્તાંમ વચે મેહરીલવાલાં દીવાંનખાંનામા થતી હતી, તેવામા જીજરોગ જલેજરનું ત્યાં આવવું થયું, અને રસ્તાંમ અને અરજેરને કાઠ ગંભીર પ્રકારની વાતમા મશાયવ થયેલા જોઈ, તથા રસ્તાંમ અને મેહરીલને નીરાસ અને ઉદાસીત જોઈ, તેની તેવી હાલત વિશે પુછપરછ કરવા માંડી. તે ઉપરથી રસ્તાંમે પોતાના આપ જલેજરને તુસે મેહરીલમા ફરેલી આપ વડાઈની તમામ હકીકત જણાવી, અને ગાદરેજને ખંજર મારવા જેટલી બેઅદબી તેણે કીધી, અને રેહાંમના વચે પડયા પછી તે મેહરીલમાથી ચાલી ગયો, અને તેની પાછલ બીજ પેહલવાંનો ઉપરાંત ફરાંમર્જ પહુ ગયો, તે સઘલી ખીના વિગતવાર જણાવી.

ફરાંમર્જ પહુ તુસની પુઠે ગયો છે, એમ સાંભલી જીજરોગ જલેજરનું દીલ તુરતજ ઉદાસ થઈ ગયું, અને તેણે રસ્તાંમને તેજ વખતે કહ્યું કે:—

“અકલમંદ, ખાહોશ, દીલખંદ પિસર,
કિંધી નહિ તુંએ કંઈ જીકર કે ફિકર?
ફરાંમર્જને તેં રવાના કરી,
કિંધી તુંએ મુશ્કીલ સર્વોપરી.
નથી તુસની શું તૂંને ખખર,
તકુખર, પાજી, ખડો અદગોહર!
ગેવ અને ગોદરેજ પેદર 'ને પેસર,
છે અહુ મિજાજ અને બેકદર.
નથી જાણુતો શું તું ગસ્તાંહમને,
૧૦,૬૦૦ કિનાખોર છોડે ન રસ્તાંમને?
જો ઉખડે તો છોડે નહી દેશ-ખેશ,
છે હેડાંનો મેહો, દીલમા દવેશ.
એ સહુ સઘલા જાહેલ બની,
લેશે ફરાંમર્જને સહુ હણી.

કરશે ફરાંમર્જને સહુ હલાક,
ધુમે એ વિચારે મહાઈ દેમાગ.
નથી આંખ એઓની એવી નરમ,
રાખે ફરાંમર્જની કંઈ શરમ.
અજખ તુંએ કીધી હિંમત ઘણી,
મુશ્કીલ ફરાંમર્જની નહી ગણી. ૧૦,૬૧૦
રખે સહુ ઝગડી અપસમે લડે,
બનીને ઝનુની ખુન પર ચહડે.
હશે શું ખૂદાનો એમા ભરમ,
રખે આવે મુજપર, નવો કંઈ સિતમ!
શરમ રાખ મારી, એ દાદગર,
આ મુશ્કીલ મહારી તું દુર કર.
હું જાઉ છું નિકલી દિલખંદ પાસ,
ખૂદા લાવે ખર મારી ખૂજરોગ આસ.”

જીજરોગ જલેજરનું ઘોડેસવાર થઈ ફરાંમર્જને માટે
નીકલી જવું.

૧૦,૬૨૦ હમે શેર ભખિયો, વને જે મિસાલ,
કૂંદી ઉઠીયો તેમ ખૂજરોગ જાલ.
લિંધું ઝટ પેહડી અખતર અંગ,
કસી ખુખ કસને, કંમર ખુખ તંગ.
ધરી હાંમ ચુરઝ સાંમેસવાર,
થઈ સ્વાર ગૂલ રંગ, પડીયો અહાર.

દિસે જાણુ જીવતો નરીમાંન-સાંમ,
દિસે દોર-દંમર તેવો દમામ.
દિસે ગુલરંગ પર ખિસ્તું પહાડ,
ધુંજી રહી ધરતી, વેરાંન ઉજાડ.
જોઈ જાલ અરજેર થાયો અજખ,
રહ્યો છે પિરીમે કરીશું ગજખ. ૧૦,૬૩૦

જેમ તેની સજ્જ, સાથે રૂબાળ,
પ્રકાશી રહ્યા જેમ ગગન આકૃતાળ.
બાલ્યો તે મનમાં: “ઓ પરવરદેગાર,
અજબ એની રીકાળ છે ઓસ્તવાર.
પિરીમા અગર એવો છે આળદાર,
જવાનીમા કીધાં હશે શું કાર!

મગર તૂંથી ધૂંબ્યો નથી હું પેસર,
ધૂંબું છું જેમ હું આ જલેજર.”

સુસનની ફરેબી જાલમાં પેહલવાંન તુસનું સપડાઇ જઇ

કચ્છે પડ્યું.

હવે સાંભલી લે અજબ ફીલજાન,
રચું હું કિસ્સે-અવલ અયાંન.
લઇ જાઉં તુંને અસલ વાત પર,
આપું તુંને તુસની કંઇ અખર.
હકિકત તુસની કહું આશકાર,
૧૦,૬૫૦અમન તેનું ફેવું થયું ખારખર.
અનીને જાહેલ, કીધો ખિગાડ,
પરીણામે મહેશીલ, થાઇ ઉજાડ.
અની શું ખિના તે સાંભલ લગાર,
ગયો તુસ છોડી સીસ્તાંન બહાર.
નિકલ્યો તે છોડી રૂસ્તંમ ઘર,
હતી ખુબ દારૂની તેને અસર.
અકલ હોશ તેની હવા પર હતી,
કદમની ઠેકાંણે હતી નહિ ગતી.
હતો મગ્જ અંદર તૂફાની પવન,
૧૦,૬૬૦હતો તેનો ખેશક બરગીશત દન.
તજીને મેહશીલ નિકલ્યો બહાર,
થયો એકદમ તે ઘોડસવાર.
લિધી રાહ તેણે ધરાંનની,
ઠિંકાંણે નહી હોશ હતી ધ્યાંનની.
ખિકટ રાહ હતી તે વેરાંનમાં,
હતો તુસની ત્યાં અતી તાંનમા.

દેમાગે હતી ઘેન દારૂ તણી,
હતી પેટમાં ભૂખ તપતી ઘણી.

પડ્યું એક શુરખર વનમા નજર,
૧૦,૬૭૦પડવા તેને અહડથો સ્ફર પર.

કહ્યું રૂસ્તંમને: “ઓ પેહલવાંન,
કસમ પર કહું છું સાંભલ અયાંન.
નખીરો હું તૂજમે સામેસવાર,
પેદર મારો સોહરાળ આલીવિકાર. ૧૦,૬૪
અપાવો તું મારો જહાંપેહલવાંન,
ધૂંબે જેથી ધરતી અને આસમાંન.

ભટકતું હતું તે નદીને કિનાર,
હતું ખુબ દુલદુલ, અને જખદાર.
પડી જેવી તેની તે પર નજર,
પકડવા ચાહ્યું, તૂરત જીદતર.
જીન પરથી ખેંચી કહાડી કમંદ,
દોડાવી ઘોડો અતી જોશખંદ.
પૂગ્યો તે લગોલગ શુરખર પાસ,
કમંદને ફેંકી ખનાવીને ફાંસ.
રહી નહી સાજીત રીકાખો-જીન,
ઉઠલાઇ પડીયો તૂરત તે જમીન. ૧૦,૬૬
છૂટી પગમાથી તેની રીકાખ,
પડ્યો ખાક અંદર અની લાજવાખ.
પડ્યો તે પટકંઇ જઇ ખાકમા,
મગર કેફ હતી ખુબ દેમાગમા.
પડ્યો તે પડ્યો! અસ રહ્યો ત્યાં પડી!
નહિ હોશ ઉઠવાની રહી કંઇ જરી!
રહી ગઇ હાથોની અંદર લગાંમ,
ઘોડોખી તુસનો ઉભો તેજ ઠાંમ.
પડ્યો તે જમીન પર! પડી અસ રહ્યો!
ના કોઇ સાથી, કે હમદમ થયો. ૧૦,૬૭
અહડી ઘેન નિન્દની, દેમાગે અતી,
પડ્યો ખાક અંદર, થઇ દુરગતી.

* * *
હે માનવ અજબ તારી સરજત છે,
અએ અર્ખ-પીર તું બલાગત છે.
ન ફરશે સિતારાની હરગેજ ગતી,
ભલે જામ ગૂજરી હજારો સદી.

Copyright Reserved

સુસનની ખુબસુરતી ઉપર લુસનું ચતરાઇ થયું.

ઉઠી જઈ સુસન સુણી કબાંજ,
અંધ આવી દાડનો શીસો 'ને જાંઘ.
હસી ઉઘા સુંદર, અદા ખૂબ કરી,
થયો તુસ દીલ ખુશ જોઇ સુંદરી.
દીલ તેનું જાખમી થયું નાઝયા,
જગર પારાપારા નઝર્યાઝયા.

(જુલો પાનું ૧૫૫.)

મૂસીબત આવી ઉભી રૂબરૂ,
વમલમા પડ્યો જઈ તુસ ખુબરૂ.

* * *

ઓ ખનંદા ધિરજ રાખ હીલમે ધરી,
૧૦,૭૦૦ હોય જે થવાનું, ફેરે નહિ ફેરી.
અગર જોરે રૂસ્તમ તનમા હશે,
મગર જે થવાનું, તે તો થશે.

* * *

વહી રાત કાલી! ખતમ થાયો ખાખ,
ઉઠ્યો તુસ ઝખડી, જોધ આફતાખ.
ગધ ઘેન જ્યારે ઉતરી તમામ,
સમજ નહિ પડી, એ થયું કેમ કાંમ.
ઉઠી ઝટ જમીનથી તે નેકનાંમ,
ચહડી બેઠો ઘોડે, પકડી લગાંમ.
ખની ખડુ હયરત, જોધ ચારોપાસ,
૧૦,૭૧૦ વિચારી રહ્યા તે, થઈને નિરાસ:
“પડ્યો આ જગે આવી હું કેમ કરી,
અજખ છે નથી હિયાં ગયો હું મરી.
અજખ છે નથી થઈ ગયો હું શિકાર,
આ વેરાંન વાંન શું થયું ચારગાર?
આ મારી હાલત થઈ કેમ કરી,
કેમ આ જગે આવ્યો હું પડી.
અગર આ જગે જો જતે હું મરી,
ખખર કોણુ કરતે વતનમે જરી.”

* * *

સપુરહ ઘોડાને કીધી લગાંમ:
૧૦,૭૨૦ “કહ્યું વખત ના ખો હવે નેકનાંમ.”
થયો રક્ષ સુણી સૂખન હુશિયાર,
પવન સમ હોડ્યો, મારી પૂકાર.
થયો અસ્ત ખુરશેહ ગગન પર જ્યાર,
સિતારા ચમકવા નિકલ્યા બહાર.
ચમક્યું ગગન ‘ને દિપી ચંદની,
દિપી રહી ચારો તરફ રજની.
નજર તેને દુર એક પડી રોશની,
લિધો રખસને ફેરવી તે ભણી.

વમાસી કિધો મન માહે વિચાર :

“હશે એ જગે કોઈ ધરાંની સવાર. ૧૦,૭૩૦
નિકલ્યો હશે શોધમા મુજની,
રોશન કિધી આ હશે રોશની.
નિશાંની એ બેશક છે મૂજ થકી,
પૂણું જઈ જલ્દી હું ત્યાં નક્કી.”
હતો તે વમાસનમા એટલાં,
પૂણ્યો જઈ તુસ તે જગે તેટલાં.
દિઠો એક તંબુ ખડો ઝરનિગાર,
થયું તેનું જોતાં દિલ ખુશ અપાર.
રેશમની હોરી, સુનાના ઠંમ,
રૂપાંની ખુટી, દસ-દસ કદમ. ૧૦,૭૪૦
જમીન પર ચદર હતી રેસમો,
ખનાવટ બેમુલ, ના કંઈ કર્મો.
ગાદી ‘ને તાક્યાની કારીગરી,
મોતીની ટાંકેલી સુંદર લડી.
નજર તેણે તંબુની અંદર કરી,
રચાવટ દીઠી ખડુ ફાંકડી.
જમીન પર વાજાંતરોનો સાજ,
પડેલા દીઠો વિના કાંઈ કાજ.
જોધ આ સજાવટ થયો તુસ ઠંમ,
નજર કીધી અંદર, વધારી કદમ. ૧૦,૭૫૦
જોતાંજ થઈ હોશ તેની હવા,
ખદનમે રહી નહી તાબો-તવા.
દિઠી તંબુમે એક નારી અજખ,
જોતાંજ થઈ હોશ તુસની ગૂરખ.
સૂરત તેની સૂંદર, ગજબથી ભરી,
સરોવર સમ સુંદરો સાંવરી.
મૂખ તેનું મોહન, અતી છબદાર,
સજવજ તેની અજખ દબદાર.
લખોં લાલ સૂંદર, રૂખપર ગૂલાલ,
ચમક્યું દિઠું ખુબરૂનું કપાલ. ૧૦,૭૬૦
શકીલા હતી આ જમીન પર પરી,
ચમકતી હતી ધરતીપર મૂશતરી.

૧ રજની, યાને રાત.

૨ ઠંમ, યાને તંબુને ઉભા કરવા માટેના ઠાંખલા.

૩ દસ-દસ

કદમ, યાને તંબુના દોરડાંને બાંધી લેવા માટે જડેલી રૂપાંની ખુટીઓ, દસ-દસ કદમને છેદે દાટેલી હતી.

૪ શકીલા, યાને સુંદર ચેહરાવાળી યોગરત.

છૂટા તીર નયનોનો, કાતીલ જરખ,
તુસે ખોધ દીધો ધરમ 'ને મજહૂબ.
થયો તે તલખગાર, અધીર એકદમ,
નહિ તેણે પલ્લભાર કીધો વિલંબ.

પૂકારો કીધો તેણે તંબુ બહાર:
“એરે કોણ છે તંબુનો હકદાર ?
કોણ એનો સાહેબ, કોણ છે ધણી ?
કીધી કોણે વેરાંનમે રોશની ?” ૧૦,૭૭૦

સુસન રામીશગરે તુસને આવકાર આપી પાતાનો
ફરેખ ચલાવ્યો.

રાતને સમે પાતાના તંબુની બહાર આવી રીતનો બાગેબુલંદ પુકાર, જેવો સુસન રામી-
શગરે સાંભળ્યો, તેવીજ તે ખુબસુરત રામીશગર તંબુના દરવાજા આગલ આવી હાજર થઈ,
અને પાતાની સાંમે એક ઈરાંની પેહલવાંનને ઘોડે સવાર થાયેલો જોઈ, તે અદબથી જવાબ દેતાં
બોલી કે:—“અએ હુંત્રમંદ પેહલવાંન, આ તંબુ મારો પાતાનો છે, અને હું પોતં એની
માલિક છું. બેશક તુંએ લાંબી સફર કાઢેલી લાગે છે, અને તેથી તું થાકી ગયેલો દીસે છે, માટે
તું ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતર, અને મારા તંબુમાં થોડા વખત આસાએસ લેવા અંદર આવી
બેસ. તું મને જેખી પુછશે, તેનો ખુલાસો કરવા હું તઈયાર છું, અને તારા દીલની જેખી ઉમેઠ
હશે, તે પાર પાડવા હું કબુલ થાઉં છું.”

તે ખુબસુરતના આવા સુખનો સાંભલી, પેહલવાંન તુસ તુરતજ પાતાના ઘોડા ઉપરથી
નીચે ઉતરી, પાતાના ઘોડાની લગાંમને તંબુની ખુટી સાથ બાંધી, તે તંબુમાં દાખલ થયા,
અને એક જડાવદાર બેઠક ઉપર બેઠો.

તુસે તે ખુબસુરત ચોરતને સવાલ કીધો કે: “અએ ખુબસુરત બાંતુ, તું કોણ છે ?
અને મને જણાવ કે હીયાંથી તું દહાં જવા ધારે છે ?

સુસને સર નમાવી પાતાની હકીકત તુસને જણાવી.

“અએ બહાદુર જંગી, એ નેકજાદ,
ધીરેથી સાંભલ તું મારી વાત.
નાહની 'ને મોટી દૂનિયાની નાર,
કરે છે જે પેશો ગાયનકાર.
મૂજથી તે સહુમાં કોઈ આલા નથી,
મુજ સમ બિજી કોઈ ખાલા નથી.
એ બલકત તુરાંનીને રોશન છે,
નામ માફ રામીશગર સુસન છે.
કહું છું હકીકત તુંને ખરી,
૧૦,૭૮૦એક રોજ મુજપર આફત પડી.
નસીબો મહારો રૂઠયો અજબ,
પડયો મુજપર સુલતાંની ગજબ.
કફા થાયો મુજપર અફરાસીઆબ,
કિધું માફ તેણે ખાંતુખરાબ.
હું કરતીતી દરબારે તેની ચમન,
વસું આજ વનમાં છોડી વતન.

સિતમગર જખરો પાણ મિજાજ,
પલકમાં લૂટી લીધો મુજ સાજ.
ખન્યો તે એવો અનાડી નફ્ટ,
લૂટી સાજ મારો કીધો જખત. ૧૦,૭૮૦
ન આંખોમે રાખી જરાખી શરમ,
જીગરમાં ન રાખી જરાખી રહમ.
લૂટી માફ લીધું સહું ધરબાર,
વતન છોડી નાહસી પડી હું બહાર.
મને જાંનથી ખૂબ જીયાદા ગણી,
મગર ભોગ આખર તેની બની.
કતલ તેણે કરવાનો કીધો હુકમ,
મગર નાહસી આવી હું છું આએ ગમ.
હું ચાહું છું કરવા ઇરાંન સફર,
ખતુ શાહ ખુશરૂની રામીશગર. ૧૦,૮૦૦
અગર હોય તું પેહલવાં રૂસ્તમ,
કર દુર દફા મુજપરનો સિતમ.

મને કર હાજર શાહ રૂબરૂ, ફરી હું વતનમા ન હરગેજ ફરું,
અદખથી નમુ હું કયપુશરૂ. મરૂ તો હું ધરાંન અંદર મરૂં.”
ખની હું રહું તેની રામીશગર,
રહી ખીદમતમા ખનું ખખતવર. * * *

પેહલવાંન તુસન સુસન રામીશગરની ફરેખની બલમા ફસી કએદ પડવું.

સુસન રામીશગરની હાલત, અને તેના દુખની વાત સાંભલી પેહલવાંન તુસન દીલ મોમ મીસાલ પીગલી ગયું, અને તેના દીલની ઇચ્છા સાંભલી તુસ ખુશી થયો, અને એવી એક ખુખસુરત આરતને અગરજો તે પાદશાહ કયેખુશરૂની દરખાસ્ત લેઈ લય, તો તેથી તે પાદશાહ કયેખુશરૂની મેહરબાની અને માન મેલવવા પામે. એવો વીચાર પોતાના મનમા કરી, તુસે સુસન રામીશગરને કહ્યું કે:—“અએ નાજો અદાબરી ખાંતુ, તારા દીલની ખાએશ મુજખ, હું તુને પાદશાહ કયેખુશરૂની દરખાસ્ત લેઈ જઈ, તારે માટે જરૂર ભલાંમણ કરીશ. તારા જેવી ખુખસુરત આરત તેની દરખાસ્તની શોભામા મોટો વધારો કરશે, અને તારા હુંતરખંદ સરોદથી ધરાંની પેહલવાંનો તારા હુંતરની કદરસનાશી કરવાને કદીખી પઝાત પડનાર નથી. અએ દીલખુશ ખાંતુ, હાલ હું ઘણોજ મુખ્યો થયો છું, વાસને તારી પાસે જેખી કાંઈ ખાવાનું હોય, તે મારે વાસ્તે હાજર કર.”

આવા સુખનો સાંમઢતાંજ સુસન રામીશગર તુરતજ પોતાની બેઠક ઉપરથી ઉઠી, પકાવી રાખેલાં મુરગી ટાંગ, નાન અને મેંદાના મધમરતાં ગોરની વાંળી મોથી રકાખીએને ભરચક ફરી, તુસની આગત તે લાવી મુકી. તે લેહજાતદાર પઢવાંન ખાઈ પેહલવાંન તુસ ઘણોજ ખુશ થઈ ગયો, અને તેહમતન રસ્તમની મેહુરીતમા બનેલા બનાવની યાદ વધીક તે બુલી ગયો. ખપારે તે ખાણું ખાઈ ધરાઈ ગયો, ત્યારે પેહલવાંન તુસે સુસનને કહ્યું કે “અગરજો તારી પાસે શરાખ હોય, તો મેહરબાની કરી તે લેઈ આવ, કે તે પીકને હું મારા દીલનો ગમ દુર કર.”

ઉઠી જદદ સુસન, સૂરૂશી કલાંમ,
૧૦,૮૧૦લઈ આપી દાડનો રીસો ને જાંમ.
હસી ઉભી સુંદર અદા ખુખ કરી,
થયો તુસ દાલખુશ બેઠ સુંદરી.
દાલ તેનું જખમી થયું નાઝથી,
જીગર પારા પારા નઝરખાઝથી.
ઉભી ખોલી રીસો, તુસ સાંમને,
છલાછલ શરાખે ભરી જાંમને.
દયા ચાહી ખોલી અએ પેહલવાંન:
“રેહો તારૂં તન મન સદા શાદમાન.

દયા ચાહી તુને પીકે જાંમને,
મલો જશ તહારાં હરેક કાંમને.” ૧૦,૮૨૦
કહી એમ પીંઈ ગધ જામે શરાખ,
રહ્યો તુસ જોતો સુસન હિંસાખ.
જખા ખોલી ખોલી સુસન હસીન:
“કહે તારો હુકમ, ઓ નામચીન.
હવે કેહ ઓ જંગી પુરનુર રૂખાખ,
ચાહે છે કંઈ જાતનો તું શરાખ?
હું ખંદી છું હાજર તહારી ગૂલાંમ,
કહે શું બજા લાવું તારૂં હું કાંમ?”

પેહલવાંન તુસે સુસનની ફરમાખરદારી બેઠ તેજીને જયાખ દીધો.

બેઠ નાર સુંદર નજર સાંમને, ભૂત્રી રંજે-ગુરખત, મૂસીખત તમામ,
૧૦,૮૩૦બેઠ ચાતુરાના ચતુર કાંમને. બોલ્યો ખૂશી થઈ તુસ નેકનાંમ:

“સાંભલ અએ ખાંનુ રામીશગર,
થયો છું ખુશી હું સુણીને જીકર.
હું તૂંમે છું જેહાં-જીત નૌઝર પેસર,
હું નામે છું તુસ પેહલવાં અખતવર.
તૂને જોધ ખૂશ છે જીગર બેહિસાખ,
જે ચાહે તે લાવી પા તું શરાખ.

પીધ જાંમ તહારી લાલ-મ-લાલ,
કરૂ દુર દીલથી ગસ ‘ને મલાલ. ૧૦,૮૪૦
મુસિખત ભુલું સફરની તમામ,
સલાંમત પુણું મહારે મૂકાંમ.”
* * *

સુસન રામીશગરે પેહલવાંન તુસને બેહોશ દારૂ
પાધ કએદ કરવો.

સૂણી આ હૂકમને ઉઠી તાખથી,
ભરી દીલ છળ ‘ને કપટ પાપથી.
નજર નેક રાખી, ખાતેન વેર,
જીગરમા છૂપાવી કાતીલ કહેર.
ગધ તે ગીઝાલા? તૂરત તે ઘડી,
લિધો હાથ અંદર શીસો ધરી.
ભરેલો હતો અર્ગવાંની શરાખ,
૧૦,૮૫૦ રસીલો રંગે પુર ચલ ગલાખ.
ધરી જાંમ શીસો સુંદર ખડી,
ચલાવી ચતુરાએ ખાજીગરી.
છલાછલ એકદમ ભરી જાંમને,
કિધું જટ અપટમા પૂરું કાંમને.
ચૂકાવી નજર કીધી જાદુગરી,
બે ચાર કતારે ગરજ ગધ સરી.
કરી મુખ હસ્ત, દિધી ભુલથાપ,
કહ્યું લાવી : “લે અર્ગવાંની શરાખ.”

* * *

અરે ઓ શરાખી! સખર કર સખર!
૧૦,૮૬૦ કરે કાં વનમે તહારી કખર!
તૂમાખી, તકજીર, તુસ પેહલવાંન,
થયો ભોગ અતે, દિધું ખોધ ધ્યાન.
લિધી જાંમ તુસે તૂરત હાથમા,
હસી બોલિયો ખુખ લેહરાટમા :
“લે લે ઓ ખાંનુ, તૂને છે સલાંમ,
ખૂદા પાર પાડે કલ તારું કાંમ.
પડો પાર તહારા દિલની ઉમેદ,
અજો તુજ નાજીદ સંકટ-ખેદ.

તું નાર વનમા, વસી હાંમથી,
થયો છું હું તાજીખ તૂજ કાંમથી.” ૧૦,૮૭૦
* * *
દુઆ ચાહી તૂસે, પીધો શરાખ,
ભરેલી કિધી જાંમ ખાલી સિતાખ.
ચહડી ઘેન પીતાં, થયો ખાવરો!
ચાહ્યું ધરે હોશ, થયો ગાભરો!
થયું શું એકાએક પીતાં શરાખ!
ખની કંમ અચખચ હાલત ખરાખ!
દિસે સારો તંજી ફરતો તમાંમ!
રખે કેફથી હું ખનુ ખદનાંમ!
ધરી હાંમ ચાહ્યું ખને હુરીયાર!
ન ઉઠી શક્યો કે રહે તે તત્તાર! ૧૦,૮૮૦
‘જરા થઇ ઉભા હું ચાલી શકું!’
થયું આંખોને શું, ન ભાલી શકું!
ન હીલી શકે, કે ન બોલી શકે,
મૂસીખતનો બેદ બોલી શકે!
હવે હોશનો ના રહ્યો કંઈ સૂમાર,
નજર સાંમે દુનિયા થઇ અધકાર!
થયા કાંન બેહરા! ખદન થાયું સુન!
ભૂત્રી જોર, ખખ, કળ, ભૂયો ખનુન!
નહી જાન તનમા રહ્યો કંઈ જરી!
થયો અતે બેહોશ, જમીન પર પડી. ૧૦,૮૯૦
* * *
તૂરત સૂસને એક મારી પૂકાર,
કહ્યું : “આવ પીલસુમ ઓ નામદાર.
પડ્યો છે જમીન પર તુસ પેહલવાંન,
નથી તન અંદર રહ્યો કાંઈ જાન.

કંમરખંધ એનોજ લઇ તું જકડે,
લઇ જા તું ઘસડી હવે જલ્દ કર.
જકડજે મજબુત ખાંધીને તંગ,
રખે એ દેખાડે નવો કાંધ રંગ.
કર કએદ લઇ જઇ પહાડી સદન,^૧
૧૦,૯૦૦ છૂટે નહિ કઠીખી કરી કાંધ ફેન.
હતાં જેને કાણુ હવા 'ને હુકમ,
ભરે આજ બેહોરીમા હર દમ."

હુકમને તૂરત સર ઉપર ધરી,
કિંધી પીલસુમે તૂરત રેહખરી.
લિધો ખાંધી તુસને તતરખંધ તંગ,
જાગે તો હિલવી શકે નહિ અંગ.
ઘસડી ગયો લઇ સિહા રાતમા,
કિંધો કેદ કૂહે-કાલાતમા.^૨
થયું તુસનું તે પહાડી સદન,
હવું જ્યાં પીલસુમે કીધું વતન. ૧૦,૯૧૦

સુસન રાંમીશગરના પરાક્રમથી પેહલવાંન ગોદરેજનું તેણીના હાથ ઉપર કેદ પકડાયું.

ખીજ હાથ ઉપર જેહાં પેહલવાંન રસ્તમના હુકમથી, કેશવાદના ખાનદાંનનો ગોદરેજ, રસ્તમના મેહલમાથી તુસની પુડે જવા, અને તેને સમજતી સીસ્તાન પાછો લાવવા બાહાર પડ્યો, અંત ઈરાંન તરફ જવાની રાહ તેણે અખ-ચાર કીધી. ગોદરેજની ઈનતેઝરીનો સુમાર હતો નહી. તેણે પોતાનો ઘોડો તુસને રાહમા પકડી પાડવાની ઉમેદમા ધણેજ ભેરથી દપડાવ્યો, અને આગલ તેમજ પાછલ, અને આસપાસ શાહજાદા તુસને તે વેરાંન વનમા શોધી કાઢવાની નેમથી, તે કાંબે નજર કરતો રહ્યો, પણ તુસની કાંઈખી નિશાણી તે વેરાંન વનમા તેની નજરે પડી નહી. અંથી દીવાવર ગોદરેજ પોતાના દીવમા ધણેજ ગમરાવા લાગ્યો, કેમકે આસમાંન ઉપર આક-તાબ અસ્ત પામવાનાં વખત નજદીક આવતો હતો. એ સખખને લીધે ગોદરેજ પોતાના ઘોડાને ધણેજ ભેરમા દોડાવ્યો, કે કોઈ લાગેક જગ્યાએ રાતને દરમ્યાંને તે જઈ પુગે, અને ત્યાં તે વિસાંચા લેઈ શકે.

થયો અસ્ત ખુરશોદ, તણુ દમદમાટ,
નમુદ થઇ હરગમ સિહા કાઢી રાત.
ખખર 'ને શેરો તનુ વન હતું,
કમ્મ આવે તો મોત ફેરન હતું.
કિંધી શોધ હરગમ પૂકારો કરી,
પડ્યાઓ કાંને પડતા ફરી.
મલી તુસની ના કંઈખી નિશાંન,
પડ્યો તે વમાસનમા પેહલવાંન:
'હવે કાંહ શોધું' વેરાંનમા,
૨,૯૨૦ ઘટા થાઇ ધધોર આસ્માંનમા.
નથી કોઇ રાહમે ઠીકાંણુ અહીં,
ન દિસ્તું દુરનું કે નજદીક કંઈ.
સિતમ ભારી આ છે સિહા રાતનો,
ન દિસ્તો પતો કોઇખી જાતનો.
કહાં એને શોધું આ વેરાંનમા,
ન જડતી નિશાંની ખિયાખાંનમાં.

કસુર મારી બેશક જુરી થઇ,
મૂસીખત મુજની અધુરી રહી.
કરતો તે મનમા કંઈ કંઈ વિચાર:
"રખે થઇ ગયો હોય તેનો શિકાર. ૧૦,૯૩૦
ખખર 'ને શેરો તનું વન છે,
કમ્મ આવે તો મોત ફેરન છે."
કિંધી શોધ હરગમ પૂકારો કરી,
ખખર તુસની ના જરાખી પડી.
હતો એવો કાલાશ પુર બહારમા,
દિઠી રોશની દુર અંધારમા.
જેઇ રોશની તે થયો દીલખુશ,
બેશક હશે એ જગા પર તુસ.
તૂરત તેણે ઘોડાને આપી વલાંણુ,
પુગ્યો જઇ હતું જ્યાં જલતું જળન. ૧૦,૯૪૦
દિઠો ત્યાં તણુ એક આલીશાંન,
ખનાવટ હતી જેની બહુ મનમાંન.

૧ પહાડી સદન, ચાને ધરાની પેહલવાંનને બેહોશ ખનાવી કેદ કરવા માટે, સાંમેતા પાહડમા આગ-મજથી ખનાવેલો ગાર, ચાને ધર. ૨ કૂહે-કાલાત, ચાને પાહડમા અંધારા ગારમા, ૩ જગન, અને ખલતન.

પડેલો હતો માહે સંગીત સાજ,
 બેશક હતો શાહી દરબાર કાજ.
 તંબુએ આસખાખ હતો બેમિસાલ,
 બેધ તેને ગોદરેજ થયો ખુશહાલ.
 કિધી તેણે તંબુની અંદર નજર,
 દિઠી એક સુંદર પરીપએકર.
 મુખ તેણે મોહન, લાખ લાલ રંગ,
 ૧૦,૯૫૦૩ ખસાર ગુલ ગુલ, કદાવર અંગ.
 જર 'ને જવાહેર તનપર જડી,
 દિઠી અલબેલી અતી ફાંકડી.
 ગળાં માહે દીઠી મોતન લડી,
 હિરન સમ આંખો જાદુલરી.
 અહનખંધ તનપર જકડખંધ હતા,
 કંમર પર ઝરીન કંમરખંધ હતા.
 સૂરત તેની સુંદર હતી મનહરન,
 બેતાંજ થાતું તૂરત દિલ-શિકન.
 કાંનેમે હલકા ગરહન માલ,
 ૧૦,૯૬૦૦ કંમરખંધ અંદર અદક્ષાન લાલ.

ઉભો રેહી ગોદરેજ તંબુ અહાર,
 ધીરે 'ને ધીમે કીધો પૂકાર.
 અરે કોણુ છે હિયાં, છે આ નહિં,
 આ તંબુની અંદર છે કોણુ અહિં?"
 * * *
 અજખ નાજ-નખરાં, બેખાંન અહાર,
 અજખ ચાલ લટકે, નયેનો નેઝાર.
 ધરી જાલ ફુંદી ફરી હાથમા,
 ઉઠી ઉભી એકદમ પુર ઠાટમા.
 ખનીને અબાણી મફારે અંન,
 ઉભી આવી દરે પર ખાંતું સૂસન. ૧૦,૯૭૦
 * * *
 બેધ તેને ગોદરેજ કીધો સવાલ:
 "છે કોણુ તંબુનો માલેક હાલ.
 શું નામ તેનું, કહાં છે વતન,
 કો'ની તે તોખમ, કહાં છે સદન.
 કોણુ છે તું ખાંતું, શું તારું નામ,
 આ વેરાંનમા છે શું તારું કાંમ?"
 * * *

સુસન રામીશગરે ગોદરેજને જવાખ દીધો.

હજારો નાજોં અઢાની ભરી,
 જરાખી ન ગભરાધ તે સાંવરી.
 પડોસે સુસન અદખથી ખડી,
 ૧૦,૯૮૦ લિધું દિલ નખકત-નાજે હરી.
 દિઠો તેને કદમા સરેવર સમાન,
 સીનો 'ને ગરહન મિસલ પેહલવાંન.
 ખાલોના અલકે દિઠાં પેચદાર,
 સરપર દિઠો તાજનો શણગાર.
 હીરા 'ને મોતી સજેલાં હતાં,
 અદખજાંની લાલો જડેલાં હતાં.
 પેશાંની સુંદર મોહન હતી,
 દિસ્તો ખરેખર તે નરપતી.
 બેધ તેની સજધજ સુસન ડરી,
 ૧૦,૯૯૦૦ નમીને પુછતી ઉભી સુંદરી.

નમીને બોટી: "ઓ પેહલવાંન,
 સદા તારું રોશન રહેજે રવાંન.
 અએ તુખમે-આલા નૂરી નામેવર,
 ભલે કર આરાંમ હિયાં બેખતર.
 જશે કહાં હિયાંથી મને કેહ જરા,
 નથી રાહમે બિજી હિયાં કોધ સરા.
 રાહ છે ખતરનાક, વેરાંન વન,
 શેરો-પિલગોનું પાહડી વતન.
 અરજ હું કરું, કહે શું નામ છે,
 સિહા રાતે વનમા શું કાંમ છે? ૧૧,૦૦૦
 જરા તું સાંભલ મહારા સૂખન,
 નિચે ઉતરી મારો મેહમાંન ખન.
 હકિકત સાંભલ, રાખી ધિયાંન,
 થા મારો રેહખર સુણી ખયાંન."
 * * *

કેશવાદના ગોદરેજે એક માહતામ જેવી ખુબસુરત ચારતને મોહુટથી આવા આજીજી ભરેલા સખુનો જ્યારે સાંભલ્યા, ત્યારે તે તુરતજ પોતાના ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતરી, તે જર-નીગાર તંબુમા દાખલ થયા, અને ત્યાં પડેલી એક જડાવદાર બેઠક ઉપર બેસી, તંબુમા તે આસપાસ નજર કરવા લાગ્યા. મફરબાજ સુસન, આ ખુલ્લું કદ અને કદાવર પેશાનીના પેહલવાંનની ગરદન, બાજી, અને સીનાની ઉપર ખારીક નજર કરતાં, તે તેણીને ઘણાજ ખુબસુરત માલમ પડ્યા. સુસને ગોદરેજ પેહલવાંનની સજ્જજ, અને તેનો રૂબાખ તથા દમામ બેધ, હસીને પુછ્યું:

“અએ રેશન તાલેના ખુલ્લું બખત પેહલવાંન, તારૂ મુખારક નામ શું છે? અને આ વેરાંન વનમા, આવી અંધારી રાતે તારૂં હિયાં કેવી રીતે આવવું થયું?”

પેહલવાંન ગોદરેજે સુસનને જવાબ દીધો.

“અએ મોહંપંકર, બાંનુ હસીન, હું કેશવાદનો ગોદરેજ છું નામચીન. નથી કોઇ માદરે જન્યો પંસર, હોય જોરમા મુજ સમ જોરવર. હું કલ કિયાંનીઆમે સરફરાજ છું, ૧૧,૦૧૦ ખૂઆરગોનો રેહબર સરતાજ છું. ધૂંજે મારે નામે પિલંગો ‘ને શીર, નથી મુજ સમ કોઇ ખીજે દલીર. હકિકત લે સાંભલી તું જરી, સૂણાઉ તુંને જ બની છે ખરી. હતો હું મહેમાન રસ્તમ ધર, મુજ સાથ ખરજોર હતો નામેવર. ગેવ અને ગરતંહમ નામો સવાર, હતા તેઓ મહેમાન ત્યાં નામદાર. કિધી તુસે ખકવા વડાઇ કરી, ૧૧,૦૨૦ નહિ કીધી રસ્તમની પરવા જરી. બના બેઅદબ ત્યાંથી નિકલી ગયો, ખૂદાને ખખર કહાં જતો તે રહ્યો.

મને કીધો રસ્તમે એવો હુકમ, લઇ આવ તુસને જઇ એકદમ. આ વેરાંન વનમા કહાં તે હશે, ખૂદાને ખખર શું તેનું થશે. ઉડી શું હવામે હવા થઇ ગયો, પતો તેનો વનમે ના કંઇ રહ્યો. ઉડાવી ગયો શું તૂફાંની પવન, છૂપાવી દિધો તેને ભિતર ગગન. ૧૧,૦૩૦ પડતો નથી કેમ વનમે નજર, રખે હોય થઇ કહ ભિતર કખર. બઝમમે હડું સડું આખાદખાદ, મગર થાય તુસથી ખરખાદખાદ. કહું શું બાંનુ એ હાલ છે, ખરે મારી હાલત કંગાલ છે. હું ધુમિયો આ વેરાંન તેને થકી, નથી તેને મલબાની કંઇખી વકી. જોઇ રેશની દુરથી આ જગે, હું ઘસડાઇ આવી ઉભો આ વગે. ૧૧,૦૪૦

કહે તારૂં શું છે મૂખારક નામ,
આ વનમે તું આવી વસી શું કામ?”

ગોદરેજ પેહલવાંન તુસનના ફરેખથી કબોદ પડવું.

પેહલવાંન ગોદરેજને મોહુટથી તેની તમામ હકીકત સાંભલી લીધા પછી, રાંમાશગર સુસને જે કાંઈ બનાવટ ભરી ગલત અને જીડી હકીકત પોતાના બાબમા કંહી હતી, તે તેણીએ ગોદરેજને સરાહગાત સ્થ, તેની દીલસીજી મેલવવા માટે જણાવી. ગોદરેજે સુસનની ગલત વાતોને ખરેખરી માની, પોતાનો કુમલાયલો ચેહરો ગુલાબના ફુલ મીસાલ ખીલવ્યો, અને સુસનને જવાબ દેતાં તે બોલ્યા:—

“ના કર ફિકર ખાંતુ ઓ નેકજાદ,
ખર લાવશ હું તારી હીલે-મૂરાદ.
નથી કોઇ મુજ સમ ધરાંનમા,
જે હોય કયેખુશરૂ તના માનમા.
સૂખન મારો ખેશક તે કરશે કબુલ,
થશે તારી મતલબ સઘલી હૂસુલ.
કરાવશ હું ધરાંન તહારૂં વતન,
૧૧,૦૫૦કિરત ત્યાં તારી ચહડશે ગગન.
થવશ તારો રેહખર ધરાંનમા,
ગમ કમ કરી રહે ગુલતાંનમા.
થયો છું હું ભૂખ્યો સફર દરમિયાંન,
મને આપ થોડું કંઈ ખાંન-પાંન.”

* * *
સૂણીને દોડી તૂરત સુંદરી,
હૂકમને લીધા સરપર ધરી.
ખિલાવી સુફરો કિધો તૈયાર,
પકવાંનો હાજર કિધાં ખિશીયાર.
મુરગની ટાંગ અને મેંઢાંનુ ગોશ,
૧૧,૦૬૦ટિખુ ‘ને તંમતંમતું કીધેલું ‘રોસ’.
ખાટાં ‘ને ટિખાં ‘ને મીઠાં અચાર,
ભુજેલું ભુજન સોહરમદાર.
કરી સહું હાજર સાંમે ખડી,
ખૂશી થાયો ગોદરેજ તનાવલ કરી.”

* * *
ધરાયો ખાઇને પકવાંન જ્યાર,
મલકાવી મુખને બાલ્યો ત્યાર:
“અગર આ સમે હોય કંઈ જો શરાખ,
મને તુ ભરી જાંમ થોડોક આપ.
બાદખ ગા કાંઈ ગાયન મધુર,
૧૧,૦૭૦આ સાજ પડયો છે તારી હજુર.
પડી છે ચંગ સાથ હિયાં ઝાંઝરી,
લઈ હાથ ગા ચીજ કોઈ તું જરી.
આ સિતારખી છે, જરા હાથ ધર,
લલકારી મારો જીવ ખુશ કર.
છે ગાયન અંદર એવી અસર,
સૂણીને દરદી અને ખુશતર.

અજબ છે કરાંમત એમા ભરી,
ભૂલે આદમીજાત ગઇ ગુજરી.
દવા વન દરદો કરે એ શફ,
સૂણી થાય બેહીલખી આવફ. ૧૧,૦૮૦
હલક તારો કાહડી જરાખી સૂણાવ,
મને દે બતાવી હવે હાવ લાવ.
મગર લાવ પેહલવાં ભરી એક જાંમ,
ભૂલું રંજ અને ગમ મહારો તમામ.”

* * *

હૂકમ ગોદરેજનો સરપર ધરી,
વીજ વેગ ઉઠી તૂરત તે ધરી.
ભરી જાંમ સુંદર શરાખે કરી,
ચલાવી હુંબરમંદે જાદુગરી.
સૂરાહી ‘ને શીસો ધરી હાથમા,
ઉભી ગોદરેજ પાસ મલકાટમા. ૧૧,૦૯૦
કહ્યું સુસને: “ઓ જહાં પેહલવાંન,
હું લાવી છું લે જાંમ આ અર્ગવાંન.”
લિંબી જાંમ ગોદરેજે તે ચાદગાર,
ખખર નહિ હતી કે છે નાશકાર.
ધરી જાંમને ચાહી તેને દુવા:
“થજો તારા દુશ્મન સદા રૂસવા.”
કહી એમ એકદમ તે પીંછ ગયો,
તૂરત ભોગ બેહોશીનો તે થયો.
પડયો ખાઇ ચક્રર ખની બેધિયાંન,
રહી સૂધ નહિ કંઈ, રહ્યું નહી ભાંન. ૧૧,૧૦૦
ખૂલાવી તૂરત પીલસુમ પેહલવાંન,
કહ્યું કે: “જકડ આ બિજો મહેમાન.
જકડ હાથ અને પગ અતી જોરથી,
છૂટે નહી એકખી એ ચોરથી.
ખાંધી લે જકડીને મજબૂત બંદ,
રખે થાય છૂટો એ જોરમંદ.”
જકડીને ખાંધ્યો તે જંગી દલેર,
દગાથી કિધો તે નરેશોર જોર.
ગયો લેઇ પીલસુમ જીન્દાંનમા,^૧
હતું જે જહનમ^૨ બિયાખાંનમા. ૧૧,૧૧૦.

સુસન રામીશમર અને પંજીવાન બેચન.

સુણી વાત બાંધલ ને વમટા ભરી.

ધૂણ રહી સુસન. અતી દરેરી.

યયા અદ્ય એદરે, દિમત ખતમ.

ધૂણ રહી જાતી, થયો મનદ દમ.

(જુલો પાણ ૧૬૭.)

Popocatepetl Resurrection

હતા ઢગ ધુલના, પથર 'ને કીચ, હતો કુહા' એવો તે અધકાર,
કચરા 'ને કાંટાની ઝાડીઓ ગીચ. કાલાંમા કાલો, દોજખનો ગાર.
ફેંક્યો તે કૂહમા જંગી પિલંગ,
નહી હોશ તનમા, હાલત ખતંગ.

પેહલવાંન ગેવનું પોતાના બાપ ગાદરેજની મદદમા નીકલવું,
અને સુસનના ફંદમા તેનું સપડાઇ જવું.

આ ગજબનાક ખનાવની કાલી રાત વહી ગયા પછી, બીજી રાતે સુસન રામીશગર પોતાના તંબુમાં ખુશ મીઠજે બેઠી હતી, તેવામા રાતની એકાંત થઈઓ વચે, તેણીને કાંને દુરથી કોઇના ઘોડાના દદમના અવાજ આવતા સંભલાયા. તે અવાજ સાંભલાતાંજ તે મક્કારે આરત પાછી હુશીયાર થઈ, અને પોતાના શોકારને લલચાવવા માટે તથયાર બની બેઠી.

એવામા રાતની અંધારી વચે સિંહના જેવી ગરજના કરતો એક અવાજ સુસનને કાંને સંભલાયો. તે અવાજ ગોદરેજના દીકરા નામના હઠાવનાર ગેવનો હતો. તેની પીઠ ઉપર તેણે કમાન આસવી હતી, અને કંમર ઉપર ક્સીને કંમરખંધ બાંધેલો હતો. હાથમા ફેલાદી ગુરજ પકડેલો હતો. સુસને આ સવારને દુરથી આવતો જોઇ, તે તંબુમા છુપાઈ ગઈ.

જ્યારે નામનો હઠાવનાર ગેવ, તે તંબુ આગલ આવી લાગ્યો, ત્યારે અંધારી રાતને સમે વેરાંનમા એક કીમતી તંબુ, તેમજ તે તંબુ માહેલો સાજ અને રચાવટ જોઇ, તે મોટા વિચારમા પડ્યો, અને તંબુની બહાર ઉભો રહી તે મનમા વીચાર કરવા લાગ્યો કે:—

“કોણુનો આ તંબુ છે વેરાંન વન,
કિંધું એમા કોણે વસીને વતન.
નજર કીધી તંબુની ઉપર ફરી,
૧૧,૧૨૦૨આવટ જોઇ લિધી ફાંકડી.
આ તંબુ છે બેશક મુજ ધ્યાંનમા,
મે જોયો છે તંબુ એ તુરાંનમા.
બેશક એ તંબુ છે અફરાસીઆખ,
હું જોઉ છું સઘલો શાહી અસ્ખાખ.
જંગલમા કોણે છે કીધું મકાંન,
શું વસ્ત્યો છે આવીને વઝીર પીરાંન.”

* * *

છપાઇ છપ છપ સુંદર સુસન,
જોતી'તી ગેવની સઘલી ચલન.
બનીને બેઠી ખુબ મસ્તનાજ,
૧૧,૧૩૦કિધો ચાહુ સુંદર સંગીત અવાજ.
સૂણીને સુંદર ગાયન અવાજ,
ગાફેલ થયો ગેવ ગર્દનફરાજ.

હલકથી થયું દીલ તેનુ અસીર,
વધુ જાણવાને થયો તે અધીર.
રખસ પરથી એકદમ નિચે ઉતરી,
નજર તેણે તંબુની અંદર કરી.
ખૂટીસે બાંધી રખસની લગાંમ,
ગયો તંબુ અંદર ધસી નેકનાંમ.
દિઠી એક બેઠી હતી સુંદરી,
ધરી હાથ ગાતી, ચંગ-ઝાંઝરી.૧૧,૧૪૦
અજાણી બની નયેન નિચાં કરી,
ગાતી જખાં-ફારસી ફાંકડી.
હલકથી નિકલતો સુણી હલક,
રહ્યું કાણમે દીલ નહિં સુતલક.
જોઇને સુંદર કિધી આફરીન,
'હશે નહિં બીજી રૂએ-જમીન.'
નિરખીને જોતો ઉભો રૂખરૂ,
નયનો નેજરા, કમાંન અખરૂ.
રૂખ બે ગૂલાબી, લબોં લાલ લાલ,
કલીખંધ હાંતો, મોતન માલ.૧૧,૧૫૦

સિંહા રંગ ઝૂલેડો, ખુબ પેચદાર,
જીગર જેને જોતાં થતાં ખારખાર.

પમરતો 'તો મહેકાટ, ખુબ મૂશક ધ,
તલખગાર ગેવે કિંધી શુકતગુ:

“અએ નાર મોહન, માહેજખીન,
કહે નામ તારું એ બેશુબીન.

કહે તારું છે કહાં વતન 'ને સદન,
વસી આએ વેરાંન કીધું ચમન?

કો'નો છે તંજ આ જરનીગાર!
જરા કર હકીકત ખરી આશકાર.” ૧૧, ૧૬૦

* * *
તૂરત ઉઠી બોલી, કરીને અદા:
“મૂખારક તહારાં કદમ છે સદા.
મને કેહ પેહલ્લાં એ નામેવર,
કરતો હતો કંઈ તરફ તું સફર.
અવલ કહે તારું શું નામ છે,
પછી હું કહું મારું શું કાંમ છે.”

સુસન રામીશગરને ગેવ પેહલવાંને પોતાનો હાલ બહાર કીધો.

“અએ ખાનુ ચંચલ, ચાતુર જમાલ,^૧
લિધો છે તહારો સૂણી સવાલ.
હું અવલાદે કેશવાદ ગોદરેજખાંન,
૧૧, ૧૭૦ છું નામે 'ને કાંમે ગેવ પેહલવાંન.
છે મારું રેશન ધરાંને નામ,
નિકલ્યો છું રસ્તમનુ કરવા હું કાંમ.
હતા હમ મહેમાન, રસ્તમ દવાર,
ખનાવ એક ખનિયો, અલી ગમખાર.
મેહશીલે વિખવાદ,^૨ જખરો થયો,
થઈ તુસ વહેશી^૩ બેહકી ગયો.
કપટ 'ને કીનો ધરીને જીગર,
ઉઠ્યો તુસ લેવા ગોદરેજ ઉપર.

કિનાથી હાથો બેહુ મલમલી,^૪
છોટી તે મહેશીલ ગયો નીકલી ૧૧, ૧૮૦
સૂણી હાલ રસ્તમ ત્રાસી ગયો,
તુસને થકી તે ઉઠાસી થયો.
સમજાવી રસ્તમે કીધો હુકમ,
નિકલ્યો ગોદરેજ તૂરત એકદમ:
“હજી તો સફર તે કરતો હશે,
અગર શોધશે તો મલી તે જશે.
મલી તુસને તું સમજાવી લાવ,
ફરી મારી મેહશીલને તું જમાવ.”
સૂણીને જહાં-પેહલવાંનનો એ હુકમ,
નિકલીયો ગોદરેજ તૂરત એકદમ. ૧૧, ૧૯૦

મગર કાંઈ પાછું ફરિયું નહી,
હું આવી પુગ્યો શોધતો છું અહીં.

સુસન રામીશગરે ગેવને માહરથી આ હકીકત સાંભલી તેણીને પોતાના મકરની બલ
ખીછાવવાની રહેઆત પ્રાપ્તી. પેહલવાંને ગેવને પોતાના પ્રપંગની બલમા ફરાવવા સુસને જે રીતે
તુસ અંને ગોદરેજ આગલ પોતાની હકીકત વીરત રી દરસાવી હતી, તે પ્રમાણે ગેવની આગલ
પણ તેણીને સરાહગાતથી સધલું જણાવ્યું, અને કમનસીબે પેહલવાંને ગેવે તે ખુબસુરત મકારનું
સધલું કેલવું ખરે માન્યું. સુસનની મીઠી વાતોથી પેહલવાંને ગેવનુ દીલ ગોમ જેવું નરમ બની
ગયું, અને સુસનને તે કેલવા લાગ્યો:—

“મગર અએ ખાનુ એ દીલનવાજ,
મને બોલી કહે તું સધલો રિયાઝ.^૫
આ અનમોલ તંજ 'ને બેમુલ જાંમ,
મે દિઠાંતાં ત્રાંને પીરાંન મૂકાંમ.

આ સંગીતનો બેશક છે બેમુલ ઠાટ,
જોયલો મે ત્રાંને, એવું છે ચાદ.
મગર કેહ બોલી, એ શું વાત છે,
એ માલ કેમ તુજને હાથ છે. ૧૧, ૨૦૦

૧ જમાલ, યાને ખુબસુરત. ૨ વિખવાદ, યાને ખટપટ-કલથો-કંકાસ ૩ વેહશી, યાને અત્તી
૪ બેહુ મલમલી, યાને ખહુ હાથો ધરીને. ૫ રિયાઝ, યાને ભરમ ૬ અનમોલ, યાને કિમત
નહી થઈ શકે એવા.

ખની કેમ માલેક તૂં એ માલની,
સમજ પાડ તારા મને હાલની.
હું ચાહું છું ખોલે ભરમની વાત,
એ માલ આવ્યો કેમ તારે હાથ.”

* * *
જખાં ખોલી ખોલી તે મફાર જન:
“ખરી વાત સાંભલ મહેરખાંનેમન.
ખેશક ખેમુલ એ ઠાટ છે,
મગર કંઈ મૂઠતથી મુજ હાથ છે.

થયું જ્યારે તેનું ખરગીશતા ખખ્ત,
૧૧,૨૧૦ મલી ગેધ મને આવ્યે મીલકત તે વખત.”

* * *
હસી ગેવ ખોલ્યો, ખોલી વદન:
“ખેશક દિસે તું ખખ્તે ખૂલંદ.
હવે મેહરખાંની કર મુજ ઉપર,
જેખી હોય પકવાંન, હાજર તું કર.”

* * *
તૂરત ઉઠી સુસન મફારે જન,
શરૂ કીધું તેણીએ પ્રીતુર ફેં.
કિધાં લાવી હાજર પકવાંન ખાસ,
થયો ગેવનો ખુશ જોઈ મિજાસ.
હતી પેટમા ભુખ ગહુ બેહિસાખ,
૧૧,૨૨૦ કિધું ખાઈ ખાણું પુરું સિતાખ.
ખાદજ ખોલ્યો: “અએ લાલકાંમ,
હવે પા અગર હોય, શરાખ એક જાંમ.
ભૂલું નહિ ઇવજ તારી મેહમાંનીનો,
હવે વખત છે તારો રેહમાંનીનો.”

* * *
હસી ખોલી સુસન ખડી બદનેઝાદ:
“ઓ અરકાંને શાહી, ઓ ખાદે-મુરાદ.
તું પર આ જિવજાંન કુરખાંન છે,
આ વંન માઈ તુંથી ચુલીસ્તાંન છે.
દિપકતું કિધું છે તૂંએ આ મકાંન,
૧૧,૨૩૦ ભલે મુજનો તૂં થયો મહેમાંન.
ઇફાજત કરૂ રૂખરૂ રહી ખડી,
કરૂં હું હાજર જે કેં છે જરી.

ખને જો શરાખે તું હીલશાદ,
તો શૂં છે શરાખ તું આગલ ખિસાદ.”

* * *
ઉઠી ઝટ સુસન મફાર કરી,
તૂરત લાવી દારૂનો શીસો ભરી.
ઉભી લઈ શીસો અને જાંમને,
થયો ખુશ જોઈ ગૂલંદાંમને.
ભરભર ભરી જાંમ છલછલ કરી,
ગટાવી ગયો ગેવ અધીરો પડી. ૧૧,૨૪૦
પીધતાંજ ખોલ્યો મલકાવી નયેન:
“ખેશક થયું માઈ રોશન બહેન.
દિસે છે ખેશક એ નામી શરાખ,
ભરભરખિજ જાંમ, તું એક સિતાખ.”

* * *
તૂરત જાંમ ખીજી શરાખે ભરી,
ભરી તે છલાછલ જાદુ કરી!
હસી ખોલી સુસન: “ઓ મેહરખાંનેમન,
હજુરીમે હાજર છે આખે-અમન.
ઉભી તારી ખનંદી ખીદમતચુઝાર,
રિક્કતમે માઈ દિલ છે નિસાર.” ૧૧,૨૫૦
મલકાવી મુખ સાથ ચલકાવી નયેન,
લિધી જાંમ ગેવે સુસનને કહેણ.
ધરી જાંમ ગેવે કીધી સલાંમ,
કહ્યું: “એક ગાયન ગા નેકનાંમ.
ગા ચીઝ અવી ભૂલે હીલ ગમ,
રંજખી સફરની, ખને મુજ કમ.”

* * *
સીતાર સુસન ધરી હાથમા,
ગાતી તે બેઠી લહેરાતમા.
સૂણીને સુસન તના ગાંન-તાંન,
ગટાવી ગયો ગેવ કુલ અર્ગવાંન. ૧૧,૨૬૦
તે પીતાંજ કુલ હોશ તેની ગધ,
નહી તાખો-તાકાત તનમા રહી.
પલકમા સમજ્યો દગો છે થયો,
પૂકાર એક કરી તરફડી તે રહ્યા.

૧ મફારે જન, યાને મફારે ચોરત. ૨ ઇવજ યાને ખલો. ૩ બદનેઝાદ, યાને ખુરી
ખુનીઆદની. ૪ અરકાંને શાહી, યાને રાજનો રથાં. ૫ ખીદમતચુઝાર- યાને નોકર યા
ખાંદી. ૬ રીશકતમે, યાને સેવામા.

ગડ હોશ મનની, તન નાતવાંન,
ન બોલી શકે કંઈ, અંધ થઈ જાના.
હલક અંધ તેનો થયો એકદમ,
થયો ગેવ ઉપર ઝહેરી સિંતમ.
ધીમે 'ને ધીરે અંધ થઈ નજર,
૧૧,૨૭૦ પડ્યો કાંમ ખોઈ, જમીનની ઉપર.

* * *
અરેરે ઓ કાલા! કનીજ, અહ બન!
કિધું કાંમ કેવું તૂએ આએ વન.
હગો દંઈ કીધો બેહોશ દલીર,
પડો માર તુજપર ખૂદાનો શરીર.
આએ થવા તારો મહેમાન જે,
હગો દંઈ કીધો તેને બેલાંન તેં.

લઈ જા તું એ છે તુને કાંમનો,
છે તારો કએદી ગેવ નામનો.”

૧૧,૨૬૦

સુસનના હુકમ સાંભલતાંજ પેહલવાંન પીલસુમે, દીલાવર ગેવને ધણીજ રાહુચેતીથી મજબુત જમીને તંગ તત્તરઅંધ બાંધ્યા, અને તેની બેહોશ હાલતમા ખુવારીથી ધસડી લઈ જઈ, પેલા પાહડી ગુરા માહેલા એક સીદા ગારમા, તેની બેહોશ હાલતમા, દયાહીન રીતે તેને ગળાવી દીધા, અને તેમ કીધા પછી, પોતાના તંબુમા તે જઈ નિરાંતે પડ્યો.

પેહલવાંન ગશતહમનુ ધરાંની પેહલવાંનોની તલાશમા નિકલવું, અને સુસન રામીશગર સાથે તેનો મેલાપ થવો.

પીલસુમે ગેવને તેની બેહોશ હાલતમા બાંધ્યા, ખુવારી સાથ ધસતો લઈ જઈ તેના પાહડી મકાનમા આવેલા પેલા અંધારા ગુરામાં નાખી, તેને અંદીવાંન કીધો.

આ બનાવને ઘણો વખત થયો નહીં, રાત ધીમે ધીમે આગલ વધવા લાગી તેટલાંમા સુમાર મધરાતનો થવા આવ્યો હતો, અને તમામ વેરાંનમા ચુપકાદી ફેલાઈ રહી હતી. તેવામા સુસન પોતાની નિન્દમાથી, કોઈના ખુબંદ પુકારનો અવાજ સાંભલી નગરત થઈ ગઈ. હજી તો સુસન આ પુકાર ક્યાંથી આવતો હતો, તેના વીચારમા હતી, તેવામા તેણીને કાંને કોઈ ઘાટે સતારના ઘોડાના પગલાંના અવાજ સંભલાયો. સુસન પોતાની હુશીયારીમા આવી વીચાર કરતી હતી, તેવામા કોઈ સવારને એક છેડાયલા સીંદુ મીસાલ બરાટ પાડતો, અને હાથમા નાગી તલવાર પકડી, રાતની અંધારીમા તે તલવારને ચમકાવતો, તંબુની લગોલગ આવી લાગ્યો.

સીતારાઓની ઝાંખી રોશનિના ઉગસ વચ્ચે, તે સવારે તંબુની અંદર નજર કરી બેયું, અને અંતે તંબુની બાહરથી પુકાર કરી પુછ્યું:

“અરે કોણુ છે હિયાં, થા તું બિહાર,
ઓ તંબુના માલેક, જરા આવ બહાર.
આ વેરાંન વનમા સિદા રાત છે,
મને કંઈ ખબરની જરૂરીઆત છે.

હિસે છે બિકટ રાહ, વેરાંન વન,
રખે તું સમજતો, મને રહેબન.
લૂટારો નથી હું બિયાબાંનનો,
નરેશેર છું એક ધરાંનનો.

૧ શરીર, અને પાતળી, પાપી.

૨ કુલસુમ, અને હાલના જમાનામા જણાવેલો રાતો દરિયાવ.

૩ ખારે-દીગર, અને બીજી વખત.

૪ રહેબન થાને, હુદારો.

મને આવી કેહ, તારૂં શું નાંમ છે,
૧૧,૩૦૦ વસી વંનમા શું કરે કાંમ છે?
મને કેહ જરા આવી તું નામેવર,
અગર કોઇ ગયું હોય મુજ પેશતર.^૧
ખિજા કોઇ શખ્સો આવી ગયા,
મલી તુને હિયાંથી જતા છે રહ્યા.

જરા કેહ મને તેઓ કહાં છે ગયા?
નાહ તો કહે કહાં વસ્તી રહ્યા?^૨
સગા છે મહારા તેઓ અજીજ,
આવ્યો છું શોધતો કરવા પતીજ.
અગર હોય તુને જો કંઈખી ખબર,
ખબર કહી મને જીજ મારી કદર.” ૧૧,૩૧૦

રામીશગર સુસને પેહલવાંન ગશતહમને ફરેખ આપી
ભાંભેરવા જવાખ દીધો.

સૂણી રાતને વખત આવો પૂકાર,
સમજી સુસન નવો છે શિકાર.
ખની મન મેલી, છલખલ કરી,
તુરત જઈ તંજુ દર પર ખડી.
ધરી હાથ ચેરાગ સિહા રાતના,
ચલાવ્યાં ચરીત્ર નકલિયાતના:
“ભલે તું પધારે ઓ નેકજદ,
સલાંમત તૂને જોઈ છું દીલશાદ.
આ વેરાંન ખિલકુલ ખતરનાક છે,
૧૧,૩૨૦ દિસે તારો રેહખર ખૂદા પાક છે.
જવા ચાહે કહાં તું ઓ નવજવાંન,
કહાં જાય તું આ સમે મેહરખાંન?
શેરો-ખખરનુ ખિયાખાંન છે,
મને કેહ તહારૂં શું અરમાંન છે?
નથી આ રસ્તે ગયો કોઇખી,
નથી રાહ કોઇએ હિયાં ખોઇખી.
હું આવી હિયાં પોતે ભુલી પડી,
આ હાલત અફરાસીઆખે કરી!
હું નાહસીને નિકલી છોડી વતાંન,
૧૧,૩૩૦ પડી છું હું ભૂલી, ભયાંનક વંન.
છે દીલ અંદર એ આરજી,
મહું શાહ કયેખુશરૂ રૂ-ખ-રૂ.
હું ધડકીને તડકી ધસકથી ઘણી,
હું ભડકીને જાગી ખાવરી ખની!

હું સમજી કે અફરાસીઆખે હુંકંમ,
કિધો પકડી લાવે સૂસન એકદમ.
સૂણી શોર તારો ગભરમ ગમ!
હું સમજી કે અંતે હું પકડમ ગમ!
હું નાજીક નિરદોશ શું શું કરૂં,
આ વેરાંન વનમે ઝુરી મરૂં.” ૧૧,૩૪૦
મગર જોઈ લીખાસ ધરાંનીઆંન,
ખશી થાઇ હાંસલ દીલ દરમીયાંન.
દીલ માહે ખીલી ઉમેદની કલી,
સમજી હું મકસદ મહારી ફલી.
કરૂં હાલ મારો તૂને ઇઝદાર,
ધરી હાથ મારો, મને પાડ પાર.
હવે કેહ મૂખારક મને તારૂં નાંમ,
જરા કર તંજુમે આવી કલાંમ.
વહી ગમ રજની, થમ મધરાત,
નથી કોઇ સંગી, નથી કોઇ સાથ.” ૧૧,૩૫૦
જશે કહાં તનહા, વન અંધારમા,
હવે તો થશે પોહર પલકારમા.
ઉતર જીન પરથી છોડી રિકાખ,
દિસે રંજથી થાકેલો બેહિસાખ.
ભલે આવી તંજુમે આરાંમ કર,
ફજરમા શરૂ કરજે પાછી સફર.”

* * *

તુરત ગશતહમે છોડી ઘોડો લગાંમ,
ગયો તંજુ અંદર, કરવા મૂકાંમ.

૧ માથા આગમજ હિયાંથી કોઇ ખીજી પસાર થઇ ગયું છે? ૨ વસ્તી રહ્યા, યાને ઉતારો લાધો છે. ૩ પોહર, યાને સહવારનું પોહર.

પેહલવાંન ગશતહમ સુસનને જવાબ દીધો.

“કિધું તું એશક મુજ પર કરમ,
૧૧,૩૬૦ અચ્ચ યાંતુ દુર કર, હવે તારો ગમ.
હું નામે ગશતહમ પેહલવાંન છું,
હું દરગારે શાહીનો અરકાંન છું.
હું આલાદે નોઝર, શાહી પસર,
તુસ મારો ભાઈ સુરવીર નર.
ખનાવ એક ખનિયો એવો અજબ,
મેહપ્રીલિ-રસ્તમ ખની ખંઅદખ.
મલલી મહેપ્રીલ હતી સઘલી,
કરતા હતા એશ ત્યાં હમ મલી.
ખિલી મચકશીનો રહ્યા પુર ગહાર,
૧૧,૩૭૦ મચની ચહડી ગઈ મગજ ખૂખાર.
ખખેડો ખરખા અપસમા થયો,
નહી ક્રોધ કાણુની અંદર રહ્યા.
લડયા તેઆ મેહપ્રીલિ સિસ્તાંનમા,
પડયા હમ પેહલવાંન મોહકાંનમા.
ગયો તુસ મેહપ્રીલથી નીકલી,
ખઝમમે રહ્યા હાથ સહું મલમલી.”

મનાવવા તુસને ફરી એક વાર,
નિકલ્યા ગેવ ને ગોદરેજ ખહાર.
થયા હોય અગર આચે રસ્તે પસાર,
પત્તા કેહ મને તો થશે ઉપકાર. ૧૧,૩૮૦
મે જોયાં છે હિયાં તક રખસના કંદમ,
મૂલાકાત તારી થઈ ગુલદમ.
હું નામે ને કાંમે ઇરાંની દલીર,
થયો છું તુસને થકી હું અધીર.
પત્તા તેનો મલતો નથી આચે વાંન,
હશે કહાં કિધું આચે વનમા વતાંન.
દિલે આરબુ હું કરું શું ખ્યાંન,
મને શોધવો છે તુસ ભાઈ જાંન.
ભરી છે મંજલ ગજખથી ભરી,
મગર થાક એશક ઘણી છે ચહડી. ૧૧,૩૯૦
અગર હોય તુંજ પાસ જામે શરાખ,
મને આપ એકદમ તું તે સિતાખ.
પોંછ જાંમ મંજલ શરૂ હું કરું,
મલે ભાઈ જ્યાં તક, ધિરજ ન ધરું.”

સુસનના ફંદામા પેહલવાંન ગશતહમનું ફસલું.

સૂણી ગશતહમ મુખ એવા સુખન,
ખિલી રહી ખૂશીથી સુંદર સુસન.
તરત જાંમ લાવી ભરીને શરાખ,
લિધી ગશતહમે હાથમાંથી સિતાખ.
ખૂશી થાઈ બોલ્યો ખાગે ખલંદ:
૧૧,૪૦૦ “સાંભલ એ જાંતુ ગૂંચેદહન.
દુઆ ચાહું દીલથી, ખાલેસ મન,
રહો તારું આખાદ તન, મન, ધન.
થજો તારા નાખુદ દુશ્મન તમાંમ,
કરું નોશ ચાહી દૂઆના કલાંમ.”
* * *
દુઆ દેઈ દીલથી પીધી જાંમને,
ભૂલી તે ગયો કાંમ ને હાંમને.

પીતાંજ ખદલી દેમાગે ચલન,
દિઠી ધરતી ઉપર ને નીચે ગગન!
ન બોલી શકે કંઈ, જ્યાં થાઈ તંગ,
ખદન થાયું સુનું, મિસલ અર્ધઅંગ. ૧૧,૪૧૦
દમ તેનો દીલમા ફંદાઈ ગયો,
પી જાંમને મુરઘાઈ ગયો.
નહિ નુર નયેને, જગત ઝાંખમા,
પડયો આખેરશ તે જમીન ખાકમા.
ફરી આવી પીલસુમ ઉભો નાપેકાર,
કિધો તંગ જકડી નર ચકતેદાર.
ઘસડતો ઉઠાવી ગયો એકદમ,
હવાલે કિધો ગારમા ગશતહમ.
* * *

૧ શાહીનો અરકાંન, યાને રાજનો રથાંજ. ૨ મચકશીનો, યાને શરાખખાલનો. ૩ મચની, યાને શરાખની. ૪ ગુલદમ, યાને ગુલગુલ જેવા મીઠા સરોવવાલી. ૫ અર્ધઅંગ, યાને લકવાની ખિમારી મીસાલ અરજું ખદન સુંતુ અને મુરઘાલ થઈ ગયું. ૬ મુરઘાઈ, યાને બેઠોશ જેવો થઈ ગયો.

પેહલવાંન બેજનનુ પોતાના બાપ ગવની લોધમા નીકલવું, અને
સુસન સાથે તેની સુલાકાત થવી.

પેહલવાંન ગરતદમને પાડના અંધારા ગુફામા અંધારી રાતે, તેની બેલાંન હાલતમા પીલસુમે લેઈ જઈ એક કાધો, અને ગરતદમના ધોડાને પણ તે પાડના ખીણમા લેઈ જઈ, પોતાના કેદીઆના ધોડાઓની સાથે ચરતો છુટી દીધો. જ્યારે સીદા રાત વધારે કાલાશ ઉપર ચઢી, અને વધારે કાલી બાંમર જેવી બની રેહી, ત્યારે રાતના એકાંત રામે, સુસન રામીશગરને દુરથી કોઈ ધોડાના પગરૂનો અવાજ આવતો ધોને પડ્યો, અને થોડીક પડ નહીં થઈ તેટલાં કામ મરત પેહલવાંનના પુકારનો અવાજ લેખાંચ સાંભળ્યા.

તે પુકાર કરનાર કોઈજ નહીં પણ નામનો ઉડાવનાર ગવનો બેટો દીલાવર બેજન પોતે હતો. તેણે દુરથી પેલી રોશાનો ઉભસે જોયા, અને તે જોતાંજ પોતાના ધોડાને પીજલીની ઝડપે તે તરફ દોડાવ્યા, અને પલકવારમાં તે આરાસ્તા દરેલા તંબુની આગલ આવી હોમા.

આવી સીદા રાતે તે ધેરાંન જંગલમા એક જડાવદાર તંબુ, તે માહેલો શણગાર, અને તે તંબુમા ગાયનના સાજને જોઈ, બેજન વધારે તેડકીક કરત લાગ્યા. વધારે તલાશ કરતાં તે તંબુના એક ખૂણામા લાલમ લાલ શરાબથી ભરેલી એક સુરાહી, અને તે સુરાહીને પાસ પડેલી એક જાંમ ઉપર તેની નજર પડી. પેલી તંબુમા ખીછાવેલા કામની ગાલીઆઓ, અને જડાવદાર બેઠક, તથા ગાદી વગેરે જોઈ, તે તરફવાર વીચારમા પડ્યા, અને મનમા બોલ્યા કે:—

“અજબ છે આ તંબુની કારીગરી,
૧૧,૪૨-હિસે છે રચાવટ ભરમથી ભરી.
પડ્યો છે ખૂણે એક શીસો શરાબ,
વલી જાંમની છે ખાનાખરાબ.
અજબ આએ તંબુનો રાહવાટ છે,
કોણ એનો માલેક બેઠક છે.
હિસે સાજ સંગીત, અંબર, અંગ,
અજાએખ સિદા રાતને વખત રંગ.
આ શરાબ, શીસો અને આએ જાંમ,
પડ્યું છે કોને એ સધલાંનું કાંમ.
છે લાજમ સોંચાને ભરવું કદમ,
૧૧,૪૨-હિસે છે મને આ જગે કંઈ ભરમ.
પડે છે મને શક, જેઈ આ હિસાબ,
રચ્યો હોય નવો ફંદ અફરાસિઆબ.
રખે હોય બિછાવી નવી જાલને,
કિંધી હોય વનમા નવી તાલને.

હિસે ફંદની છે નવી આએ ચાલ,
રખે થાય ધરાંનીઓ ખસ્તહાલ.”
બનીને હયરત કરતો વિચાર,
ઉભા તે જગા પર તંબુ બહાર.
જમીન પર જેઈ રખસના કદમ,
સમજવા લાગ્યા, દગાનો ભરમ. ૧૧,૪૪૦
પૂકારો કિધો તંબુની બહારથી,
લડે જેમ જંગીઓ તકરારથી:
“કોનો આ તંબુ, ને કાની જમીન,
કોણ એનો માલેક છે નામચીન?
નિકલ બહાર એકદમ, બેઠે હું સિકલ,
કરી કેમ રહ્યો આએ વનમા અમલ?
મને કર હકીકત કલ ઇબહાર,
સૂખન રાસ્ત કહે, હું કરૂં ઇતખાર.
હિસે છે રખસના કદમ આ જમીન,
કહે કહાં ગયા હિયાંથી તે નામચીન.” ૧૧,૪૫૦

* * *

સુસન રામીશગરે બેજનને જવાબ આપ્યો.

સૂણી વાત ધાંધલ ને ધમકી ભરી, થયો જઈ ચેહરો, હિંમત ખતમ,
ધૂણ રહી સૂસન અતી ઠરઠરી. ધૂણ રહી છાતી, થયો મંદ દમ.

બોલી ધડકતે દીલે મનમા:
“દિસે છે નહિ એ ફેસે ફંદમા.
રખે થાઉં રૂસવા એ પેહલવાંનથી,
થશે ધુલ ધજજત એ મસ્તાંનથી.”

* * *
જાગર ડગડગતું, મન બહુ ડરે,
૧૧,૪૬૦ગઈ સાંમે સુસન પગ ના ઠરે.
નમીને ઝુકી, કીધી સલામ,
બોલી: “શું છે, કહે નેકનામ.
હું ઝપકીને જાગી, ઉઠી ખાખથી,
પડેલી હું નિન્દે સંતાપથી.
કહે શું હુંકમ છે મને નામવર,
દિસે છે કરતો હોય તું સફર.”

* * *
બેઠ તેને બેજને કીધો સવાલ:
“હું પુછું તેનો કહે રાસ્ત હાલ.
કહાં છે કહે ગોદરેજ પેહલવાંન?
૧૧,૪૭૦કહાં છે પેદર ગેવ મારો મહાંન?
તુસ અને ગસ્તહમ કહાં છે ગયા?
ગયા છે હિયાંથી, કે હિયાં છે રહ્યા?
હું રાખતો‘તો મલવાની ત્યાં પર વકી,
મગર મારી ઉમેદ રહી નહી ટકી.
મને કેહ તેમની હકિકત તમામ,
ગલત બોલશે તો થશે બદનામ.
કર રાસ્ત કુલ ગૂંતશુ આ સમે,
ગલત વાત મુજને ન હરગીજ ગમે.
અગર વાત ખોટી તું બોલી જરાક,
૧૧,૪૮૦પગો અન્ને કાપી કરશ હું હલાક.
કસમ છે ખૂદાના સમજ ધ્યાંનથી,
અગર જો ઠગે તો ગઈ જાંનથી.
કસમ લઈ કહું છું ચઝદાંન પાક,
કસમ લઈ કહું છું હવા, આખ, ખાક.
કસમ છે મને શાહ કયેખુશરૂ,
ગલત બોલશે જો તું ખુબરૂ.
કલમ સર કરશ તારૂં હું આ ઘડી,
ન જીવવા તું પાંમે પલ્લવર જરી.”

સિવા રાસ્ત કરતી ન કંઈ ગૂંતશુ,
હવે બોલી દે તું ખરૂં ખુબરૂ.” ૧૧,૪૯૦

* * *
સૂણી ધાક ધમકી ગજબથી ભરી,
વિના મોત સુસન ડરથી મરી.
નમીને બોલી ધરી હાંમને:
“ન બોલું ગલત હું તું સાંમને.
કહું વાત સાંભલ બિરે ધ્યાંનથી,
કરે કોધ બોલી તું કાં તાંનથી.
હું અંદી તહારી છું રામીશગર,
વિના કારણે ના તું કોફ કર.
નથી હું પડી હિયાં જરા ચેનમા,
પડી છું ચિન્તા તની ઘેનમા. ૧૧,૫૦૦
મને ગોદરેજની નથી કંઈ ખબર,
નથી મેં દિઠો કોઈ દિન નામેવર.
હું જાછું શું જંગી દલેરોની વાત,
પિછાનું કહાંથી ગેવ નેકજત.
નજરથી નથી જોયું ધરાંનને,
પિછાનું કેમ તુસ પેહલવાંનને.
ગેવ અને ગોદરેજ જંગી દલેર,
લેઉં શા કારણુ તે પર વેર.
નથી આ રસ્તાની હું પાસખાંન,
જરા સાંભલી લે મહારૂં અયાંન. ૧૧,૫૧૦
બેશક સફરની તૂને થાક છે,
દિસે તારી તબિયત બેખાક છે.
જરા રખસ પરથી નીચે ઉતરી,
તંબુમે આરામ કર બે ઘડી.
મલે રાહત મનને, પછી કર સફર,
ખૂદા લાવશે તુંજ ઉમેદ અર.
ગમી જો તુંને છે, કરૂં હું ઇલાજ,
ગાઈને ગાયન દીલખુશ અવાજ.
છે સાજ મારો અનમોલ અતી,
જરા જો મહારાં ગળાંની ગતી. ૧૧,૫૨૦
છે ખિદમતમે તારી અંદી ખડી,
કરૂં મહેમાની તહારી જરી.”

કહું વાત તુંને સુણ નામેવર,
ફજરમા કરીશું સાથે સફર.
ગેવ અને ગોઢરેજ, તુસ, ગશતંહમ,
મલાતે વતન જઇ મલશે કુટમ.

એ પુગશે સહું ઇરાંન પડતાં ફજર,
કરે કાં તું નાહક તેમની ફિકર.”

* * *

બેજનનું સુસનના ફંદ અને ફીતરથી ભરેલા સખુનો સાંભલી
તેણીના ફંદામા ફસવું.

રહેમ ‘ને દયા દીલ જેને વસે,
૧૧,૫૩૦ ખૂરાંઓ લઇ લાલ તેને ડસે.
ખૂરાંઓ ન હરગીજ ભલાઇ કરે,
મગર અંત આખર દોજખ પડે.
ભાલવી ભૂલવી મનને હરે,
ફરેબે ફરેસ્તાઓખી સહું ફરે.
કિધા બેજને મન કંઈ કંઈ વિચાર:
“કહી નહિ દુશ્મન હોય એવી નાર.
સુખન જેના સુંદર, મિકા મધુર,
અદખ ‘ને અદાથી દિસે ભરપુર.

અગર હોય દુશ્મન, કરી શું શકે,
૧૧,૫૪૦ તનહા નિરાધાર છે આ વગે.
પડી છે ઊંચાખાંનમા એખલી,
રહી છે ચિંતા-ફિકરથી જલી.
મને એખલી વન એ શું કરે,
પૂકારો કંઈ તો તફી મરે!”

સૂણી વાત સુંદરની દીલફરીખ,
દિલાવર બેજન થયો કમનસીખ.
તૂરત છોડી ઘોડાની તેણે લગાંમ,
ગયો તંજુ અંદર, ધરી મન હાંમ.
નમીને અદખથી ખોલી સૂસન:
૧૧,૫૫૦ “કંઈ તારી ખિદમત મહેરખાંનેમન.
કદમ પર તહારાં સર મુજ નિસાર,
ખનુ તારી દાયમ ખિદમતજુબાર.”

કહી લાવી પકવાંન જઇને અનેક,
કિધાં સહું હાજર રાખી વિવેક.
તિતર ‘ને મુરગ, ‘ને મેંઢાંતું ગોશ,
બેઢાંની બરદી, ‘ને હલવાંન ‘રેસ’.

કરેલાં પકાવી લાલ-મ-લાલ,
જેઇ સહું બેજન થયો ખુશહાલ.
સૂસનખી બેઠી સંગાતમા,
મલકાતું મુખ પણ ગભરાટમા. ૧૧,૫૬૦
ખાધને ખાંણું થાયો ફરાગ,
ખાલ્યો: “નથી થાયું રોશન દેમાગ.
અગર હોય જે પાસ તારી શરાખ,
મને જાંમ જલદી ભરી એક આપ.
પીઉં દઇ દૂઆ શાહ કયેખુશર,
રહો રાજ તેનું સદા સુખર.”

* * *

સૂણી તે દલીરનો આવો હુકમ,
ઉઠી જાંમ ભરવા સૂસન એકદમ.
ભરી જાંમ ભરપુર કરતી હતી,
જરા છળ કપટથી ન ડરતી હતી. ૧૧,૫૭૦
ભરેલી બહેરે કુપી હતી,
કંમર જેખમા જે છુપી હતી.
કદમા જે આંગલ હતી એકની,
ભરેલી ભરપુર હતી તે ઘણી.
કંમરમાથી કૂપી કહાડી બહાર,
કતરા બે નાખી રહી બદકાર.
પડી પીઠ પાછલ બેજન નજર,
દિઠી તેને આમેજ કરતી બહર.
કરી જાંમ છલછલ બહરની ભરી,
લઇ આવી બેજન સામે ખડી. ૧૧,૫૮૦
ખડી રેહી ખોલી તે ખુબર:
“આ જાંમ લાવી ભરી રૂ-બ-રૂ.
ફલો તુંજ મનની દૂઆઓ ભલી,
ખૂદા ખીલવે તુંજ અમનની કલી.

તથો રાજ આલમમે ધરાંનનુ,
રહો ખજત રોશન મેહમાંનનુ.”

ધરી * બેજને જાંમને હાથમા,
કહ્યું તાણો મારી મલકાટમા.

અએ મહાજીખ, સુંદર બદન સાંવરી,
૧૧,૫૬૦અજખ છે તું ખાહોશ અદાથી ભરી.

ભુલી કેમ ગઇ એ સુંદર બદન,
પિએ જાંમ પેહલાં મેજખાંન તણુ.
અજખ એ વીવેક ભુલી ગઇ,
એમ કેમ એ ભુલ તુંથી થઇ.
એ ભુલ તારી હૂં સાંખુ નહી,
આ જાંમ હરગેજ ચાખું નહી.

આ જાંમ તેં મુજ ખાતર ભરી,
એકદમ પીધ જા તું આ ઘડી.”

“કરે કાં બહાંના વગર કાંમના,
હું સમજું એ બહાંના બેહાંમના.” ૧૧,૬૦૦
મહેમાની કરવા થકી નીકલી,
મગર તું દીસે મને જંગલી.
રસમ ને રીવાજથી ના ફરે,
રસમને થકી તો માફ મરે.
આ જાંમ તારી ધરે રૂ-ખ-રૂ,
એ જાંમ પીધ ચાહે કયેખુશરૂ.
ખાદજ મને આપ તું જાંમને,
મગર પીધ આ જાંમ મુજ સાંમને.”

સુસને જાંમ પીવાની આનાકાની કીધાથી બેજનને ચહુડેલો ગુસ્સો.

“ના નાર સુંદર, એ મનમોહન,
૧૧,૬૧૦તૂને નહિ ઘટે બાહના ગુલબદન!

આ પેશો-પશ^૩ છે તૂને નારવા,
કરે નહી રસમ ને રેવાજે હવા.
પીએ જો અગર નહિ તૂં એ જાંમને,
ખતમ હું કરશ તુજના કાંમને.
કરશ તારું સર આ જગે હું કલંમ,
કરશ દમ તહારો પલમા ખતમ!”

“નથી કેમ પીતી તું એ જાંમને,
મે જોઇ લિધું તુજના કાંમને.

પીધ નહિ તો પાવશ જખરી કરી,
૧૧,૬૨૦મે જોઇ લિધી તારી જાદુગરી.

અરે એ હઝારી-ખઝારી^૪ અંનાર,
શું આ કાંમ કરવા પડી તું બહાર?

છોડું ન હરગીજ એ પાપી બન,
મે જોઇ લિધું તારું ફિતર ફન.
કહાં છે હમારા નર નામેવર,
કિધા જોએને તેં જોરોખખર.
બલા છે ખૂરી તું પૂરી બદનેબાદ,
તૂને મારી દૂનિયા કરે દિલશાદ.”

* કહી મારી એકદમ જખરી છલાંગ,
લિધો હાથ પકડી મિસ્લે પિલાંગ. ૧૧,૬૩૦
તૂરત કાહડી ખજર કંમરથી બહાર,
ચીરતો તો સૂસન જગર આરપાર.
ખસક ધાસ્તીથી રડી જરજર,
કરી ચીલ અપટ ગઇ નહાસી બહાર.
ગઇ વીજ વેગે સિહા રાતમા,
હતો પીલસુમ જ્યાં એકાંતમા.

બેજને પીલસુમ સાથે રાતની અંધારીમા લડાઇ કીધી.

ધરી પુઠ તેની, નિકલ્યો બહાર,
પૂકાર એક કીધો મારી ખરાડ.

હવા તેથી વનની રહી ઠરઠરી,
૧૧,૬૪૦સિહા રાતે ગઇ ચુપકીલી ડરી.

તૂરત થાયો બેજન ઘોડેસવાર,
બોલ્યો ખરાડી : “ઓ નાખકાર.
નહાસી આ વંન માહે અંધારમા,
છપાઇ કહાં દોજખી ગારમા?”

૧ બેહાંમના, યાને કિમત વગરના. ૨ અર્થાત જે જાંમમા બેહોશીનો દાક મેલવી સુસને બેજ-
નને પીવા માટે આપી હતી, તેજ જાંમ બેજને સુસનને કયેખુશરૂની ચાદમા પીવા આપી. ૩ પેશો-પશ,
યાને આનાકાની. ૪ હઝારી-ખઝારી, યાને ખઝારમા બેસી ગાયબકારનો પેશો કરનાર.

સિદ્ધા રાત કાલી હતી ધનંધોર,
બેજને ગરજ કિધો ખુબ શોર.
કિધી તેણે યોગમ પૂકારી નજર,
દિઠો આવતો એક સુરવીર નર.
કિનાધી બની મસ્ત ઘોડેસવાર,
૧૧,૬૫૦ હતો હાથમા એક ગૂરજ ભારહાર.
પૂકારી તે બોલ્યો: “ઓ કમચકલ,
કરે કોણ ખાતર તું આ તિખલ.
કરો લે તું દુનિયાને છેલ્લી સલામ,
ખલકમે થયું કાંમ તારૂં તમામ.”

રાતની અંધારી વચે આવી રોતના બેલગાંમ સખુનો બોલનારને બેજન બરોબર જોઈ કે
આલખી શક્યો નહી, પણ તેની આવી કોસમની જખાંદરાજ સાંભલી, તે મણોજ ગુસ્સે થઈ
ગયો. છતાં પેહલવાંનો રસમ પ્રમાણે, બેજન તેની સામે આવી તેને જોવા લાગ્યો.

બેજનને તે એક તુરાંની પેહલવાં જણાયો. બદન ઉપર લગ્નએ: હથિયારો તેણે સળેલાં
હતાં, અને પીઠ પાછલ કમાન અને હાથમા એક ભારી ગુરજ તેણે પકડેલો હતો. તેને જોતાંજ
બેજને પુકાર મારી કહ્યું કે:—

“અએ બટમાર^૧ રહેજન^૨ મરદુમ આઝાર,^૩
આ વનમા તું લેઈ બેઠો આ રૂઝગાર.
લૂટે રાહદારી, મૂસાફર ગરીબ,
શરીક તેં કિધી સાથ એક દીલફરીબ.
ગૂનહાગાર તૂંજ સંગ છે શેહરિયાર,^૪
મલી સાથ બંને કરો આવું કાર.
ઓ નાહાંમ, નાકાંમ નાતાબ નર,
૧૧,૬૭૦ રહેજન, લૂટારા, બની જાદુગર.
મૂકી દઈ લશ્કર, ‘ને બખ્તરી,
નિકલ્યો કરવા તું બાજગરી.
કજ્જ તૂંજ સરપર બેશક ભમે,
અગર મોત તૂંજને ગમે ના ગમે.”

લડી જંગ શું તું ધરાઈ ગયો,
પહાડોની અંદર છૂપાઈ રહ્યો.
લઈ સાથ બદ જન, ખૂરી બદકાર,
કિધો આએ પેશો તૂંએ અખ્તીઆર.
શું એ છે હુકમ શાહ અફરાસીઆબ,
લૂટે પાઈ વનમે બેહોશ શરાબ.
બેઝાલત ‘ને સિયાંનત અંદર રહી,
ગૂઝારો કરે તું રહેજન અહીં. ૧૧,૬૮૦
ભમાવીને પાયો બેહોશ શરાબ,
કિધો હમ પેહલવાંનો ખરાબ.

પીલસુમે બેજનને જવાબ દીધો.

બોલ્યો પીલસુમ ધરી દીલ હાંમ:
“બસ કર, બસ કર જખાં તારી હાંમ.
નિકલ્યો દલીરોની તું શોધમા,
પડ્યો કેમ ગલરાઈને ક્રોધમા.
હૂંડી તું રહ્યો છે બિયાખાંનમા,
મગર તે પડ્યા છે જીહાંનમા. ૧૧,૬૯૦
તૂનેખી પકડી કડૂં ખારજર,
છૂટે સુજથી તું નહી જીનહાર.

૧ બટમાર, યાને લૂટારો. ૨ રહેજન, યાને ઠાકુ, રાહદારીઓને લૂટનાર. ૩ મરદુમઆઝાર,
યાને જીલમ ગુઝારી કરનાર ચોર. ૪ દીલફરીબ, યાને દીલને ફસાવનાર ચોર. ૫ શેહરીઆર,
યાને પાછાહાલ અફરાસીઆબ માટે એ ઈશારો બેજને કીધો છે.

જકડી બે હાથો, કરશ તંગ હું, પકડીને રૂસ્તમ અરજોર સાથ,
જણાવી ધરાંન, કરશ ડંગ હું. આપું હું તુરાંનને કાયમ રહાત.
કિધી છે રૂસ્તમે જે જે ખૂરખ,
ગૂંખરશ હું તમપર તેથી સવધ.”

બેજને પીલસુમને જવાબ દીધો.

તૂરત દીધો બેજને સિધ્ધો જવાબ:
૧૧,૭૦૦ “જેઠ તારો લીધો મે સઘલો હિસાબ.

કિનાની લડતલુ લિયે છે તું નાંમ,
મગર જાદુગરના કરે છે તું કાંમ.
કરે પાધ દુશ્મનને બેહોશ શરાબ,
દગાથી પકડી કરે તું ખરાબ.
પડે જ્યારે બેહોશ થઇ દૂશમન,
બાંધે તું જકડી, એવો ચનનંદ.
મૂવેલાંને તું છે ખડો બાંધનાર!
મગર મે બાંધ્યા છે જીવતા સવાર.

૧૧,૭૧૦ મે બાંધ્યા છે તુજ સમ કંધક પીલતન,
મે વિધ્યાં છે તીરોથી તેમના બદન.
ગેવ અને ગોદરેજ, બીજા નામેવર,
દગાથી તહારા હતા બેખઅર.
મગર તું ન છુટે હવે મારે હાથ,
તું પર કરશે માહેતમ હવે તારી માત.”

* ગરજને બેજને કીધો પૂકાર,
સૂણી રખસ તેનો થયો હુશિયાર.
દપટાવી ઘોડાને કીધો હૂકમ:
“હવે થઇ હુશિયાર, ભર તું કદમ.”

૧૧,૭૨૦ સુણતાંજ ધસ્યો પીલસુમ ઉપર,
આગલ ન પાછલ કીધી નજર.
પિછાંણી ગજબની ઘડીને નહી,
પડ્યો તે દુશ્મન ઉપર જઇ.
ધરી હાંમ ભારી શુરજ જીવતર,
આહુ કરે તે ખતમ હમસર.
ઘંભાવી કિધો એક સરપર જરબ,
ગજબથી ભરેલો હતો તે અજબ.

મગર સર પીલસુમ કોલાહ હતી,
અર્થી તે જરબથી ગયો કપટી.

* જોઇ હાલ હયરત બેજન રહ્યો,
જરબ તેનો ભારી ફેકટ ગયો. ૧૧,૭૩૦
હસી દુર ખસતો રહ્યો પીલસુમ,
ગરબ્યો બેજન મિસલ કુલખુમ.
તુરત તેણે કાહડી સમશીર બહાર,
અમકી રહી રાતના આબદાર.
ડપટાવી ઘોડો વીજ વેગ સમ,
આહુ કરે પીલસુમને જખમ.
હતો વખત એવો સિહા રાતનો,
નજર નહિ પડે રંગ પ્રીસાદનો.
લિધો લાલ પીલસુમે કાલાશનો,^૧
કિધો નાશ બેજન તની આશનો. ૧૧,૭૪૦
જોઇ એમ બેજન બેબાકને,
ઉડાવી પીલસુમ રહ્યો બાકને.
ફૂંદાવી રખસને ચારો પગે,
ખરખા ધૂલાડું કિધું તે વગે.
ધૂલાડે હવા બહુ કાળી થઇ,
પીલસુમની બખતબાલી થઇ.^૩
ધૂપાઇ ધૂલાડે કિધું કાંમને,
જમાનાની લિયાનત પડી હાંમને.
તૂરત બોલી પીલસુમે લાંબી કમંદ,
ફેંકી તે બેજનપર આપી વલણ. ૧૧,૭૫૦
પડી તેની ગરદન તૂરત ફાંસમા,
પડ્યો અંધકારે તે નાશમા.
છુટકારો કરતો હતો એટલાં,
પડી ફાંસ આવી બિજી તેટલાં.

બેંગલ અને પીલસુમકું, જ.મ.

ધરી હાંમ બારી, મુરજી જુલ્લર,
ચાલું કરે તે ખતમ હમસર.
ધૂંભાવી કિંધા એક સરપર ઝરબ,
ગજબધી બરેલાં હતા તે અજબ.

(જુલો ખાતું ૧૭૨.)

Copyright Reserved

બેજને ફેધીને માર્યો પૂકારઃ
“ઓ ફંન્દી, ફિતુરી ઓ નાખકાર.
ધૂલાડે નહીં તું છૂપાયો હતો,
તો જીવતો તું હિયાથી ન હરગીજ જતો.”

ફસી વળમા તે પૂકારી રહ્યા,
૧૧,૭૬૦ નહીં કોઈ અંગી તેનો થયો.
ફરી વળ ઉપર વળ આવી પડી,
પડી ફાંસમાં તે રહ્યા તરફડી.
ગયો વીર વિટલાઈ પુર ખંદમા,
ફસ્યો અતે બેજન, પુર ફંન્દમા.
જકડાઈ હીલી ન શક્યો જરી,
કળા આવી સાંમે તેની ખડી.

સમો તે હતો ત્યાં સિંહા રાતનો,
થયો વખત બેજનની ઘાતનો.
ગતી થાઈ જુરી અંધારમા,
મતી નહિ રહી મન ખલહારમા. ૧૧,૭૭૦
જોઈ અર્ધની આ ખૂરી ચાલને,
તન, મન, થયું સૂન, જોઈ હાલને.
ખોઈ હોશ જીનપરથી પડ્યો જમીન,
ગયો તેને ઘસડી, પીલસુમ મલીન.
રખસનેખી સાથે ઘસડી લિધો,
ગૂફા પાસ તેનેખી ખાંધી દિધો.
કિધો કએદ લઈ જઈ જીન્દાંનમા,
પડ્યો ત્યાં બેજન ધુલધાંનમા.

ફરાંમર્જનું સુસનના તંબુ આગલ આવી લાગવું, અને
પીલસુમ સાથે તેણે લડવા ચાલુડું.

એક પાહડના સીંહા ગુફામા, કમંદમા જકડાઈને ફસી પડેલો દીલાવર બેજન, પોતાની કમનસીખી ઉપર અફસોસ કરતો પડ્યો. એવાંમા નામનો ઉઠાવનાર દીલાવર ફરાંમર્જ જે બેજનની પુઠે નીકળ્યો હતો, તે સુસન રાંમીશગરના તંબુ આગલ આવી પુગ્યો. ઈરાંની પેહલવાંનના ઘોડાઓના પગલાંના છાપ, એવી તો સફાઈથી જમીન પર પડેલા હતા, કે ફરાંમર્જ રાતની અંધારી છતાં, તે જોઈ શકતો હતો. આ પગલાંના છાપ તેમજ તંબુ જોઈ, ફરાંમર્જ અજબ થઈ ત્યાં થાંસ થઈ ઉભો.

રાતની એકાંત સુપકાદી વચે, તે વેરાંન વાંનમા ફરાંમર્જના ઘોડાના પગલાંનો અવાજ, સાંભળી બાજુ ઉપર આવેલા પાહડી ગુફામા, બેજનના કાંન ઉપર જઈ લાગ્યો, અને તેવામા કરમ સંજોગે ફરાંમર્જના ઘોડાએ અચ્ચુચ ખંખાર મારી અતજ કાધો, જે અવાજ કએદમા પડેલા બેજને પોતાના પાહડી ફેદખાનામા સાંભલ્યો, અને તુરતજ ફરાંમર્જના ઘોડાના અવાજ તરીકે તે તેણે પીછાણી લીધો, અને ગુફામાથી બાગેબુલંદ અવાજે બેજન પુકારી બોલ્યો કે:—

“ખખરદાર! ઓ પેહલવાંન હૂશીયાર થા!
૧૧,૭૮૦ જો છે વનમે, ખીદાર થા.
હગાથી થયા કએદ પેહલવાંન છે,
ફિતુરને ફરેખનુ બિયાખાંન છે.

ખખરદાર રેહજે ઓ નામદાર,
કદમ ભરજે આગલ રહી હૂશીયાર.”

* * *

દીલાવર ફરાંમર્જ આ અવાજ સાંભલી ખખરદાર થઈ ગયો, અને ઈરાંની પેહલવાંનના ગુમ થવાના ભરમથી, તે હવે માહીતગાર થયો. પોતાને મહેલા આ નવા સમાચાર જાણી ફરાંમર્જ તે વેરાંનમા, એક ખુલંદ ઝાડને આઠે પોતાના ઘોડાને દોરવી લઈ જઈ, આસપાસ નજર કરતો ઉભો, એવામાં સાંભળી બાજુએ આવેલા પાહડ તરફથી એક ખુલંદ કદનો શખસ તેને આવતો દેખાયો.

કદમા કદાવર હતો તે ખુલંદ,
નજર એક પડિયો પેહલવાંન ચુનંદ.
કદમા તે ઉંચો મિસલ એક પહાડ,
ચેહરો ગુલાબી, હતો લાલોઝાર.

હતી બે બાજુ જખરી ખુલંદ,
હીસ્તો પેહલવાંન નામી ચુનંદ. ૧૧ ૭૯૦
સીનો ને છાતી પોહલી ફરાંક,
પૂકારે જંગલ જીગર થાતું આંક.

સજેલું ખજતર હતું તન બહન,
હતો હાથ ગુરજ, ખાંધે કમંદ.
હતી ખાંધી સમશીર કંમર ઉપર,
પિંડે દાક્ષ સાથે તીરો-તખર.
જોધને ફરાંમજી કીધો વિચાર:
“દિસે આ પેહલવાંન નામી સવાર.
અવલાદે દીસે તુરકી દલીર,
૧૧,૮૦૦ દિસે છે ખરેખર નવો કોઇ વીર.
અજબ બે બાણુ, ગજબ મસ્ત છે,
ઉંચાઇ એની જખરદસ્ત છે.
કંમર પર શસ્ત્રો, ખંજર કટાર,
વલી હાથ ગુરજ છે ભારદાર.
ધરી હાંમ આવ્યો છે કરવા કહર,
દિસે છે કોઇ એ નવો નરવર.”
પૂકારી ફરાંમજી કીધો અવાજ:
“અરે કોણુ ફરે છે સજી એમ સાજ ?
કહે કોણુ તું ઓ પેહલવાંન છે,
૧૧,૮૧૦ દિસે કોઇ દુરમંને ધરાંન છે.
કહે જલ્દ મને તારું શું નામ છે,
બિયાબાંનમા તારું શું કામ છે.

શું તૂરાંનથી આવ્યો લઇને એ રંગ,
શું ચાહે છે જાણલસે કરવા તું જંગ ?
શું ખાંધી છે ધરાંન સાંમે કંમર ?
દગાથી પકડીયા ધરાંની નર ?
કિધા તુંએ પાઇ બેહોશ શૂરાબ,
કિધા ક્યોદ તુંએ, કરી લાજવાબ.
થયા તેઓ આજેજ, સખબ લાફાંમ,
તુંએ કીધું બેશક હિચકાફ કામ. ૧૧,૮૨૦
અગર હોશમા ગેવ હોતે જરી,
ગયો તેને હાથે હતે તું મરી.
વલી સાથ રાખી નાકારી બન,
કિધાં તેણીએ ગૂમ પ્રીતુર ફાંન.
લઇ બેઠી પેશો ખાઝારે-વન,
કિધું આએ ખરપા હમપર ગઝંદ.
હસીન એવી ગરચે સુસન હશે,
મગર જો તેતુ હવે શું થશે.
ખતા તુંએ કીધી છે એવી જખુન,
કાહડું હું તારા મગજમાની ધુન. ૧૧,૮૩૦
કર તારી હસ્તી હું દમમા ખતમ,
કર તેગથી સર તહાફ કલમ.”

* * *

તુરકી પીલસુમે દીલાવર ફરાંમજીને જવાબ દીધો.

દીલાવર ફરાંમજીના આવા સખુનો સાંભલી, તુરાંની પેહલવાંન પીલસુમ પાતાના દીલમા અંદેશો કરી બોલ્યો કે:—“આ ધરાંની પેહલવાંન કોઈજ નહી પાણુ જેહાં પેહલવાંન રૂતમ હોવો જોઇયે, કેમકે ત્યાં સુધી તે આવા ગુમાની ભરેલા બેઅંદાજ સખુનો બોલી સંભલાવે નહી.”

પીલસુમે આવા તાનાબળી ભરેલા સખુનો સાંભલી, ફરાંમજીને સવાલ કાઢ્યો:—

“જરા થા ધીરો, જરા ધર ધીર,
બને ખાવરો કેમ અરે ઓ દલીર.
છે લાજમ હરચેક પેહલવાંનને,
લડે તે તજી જંગ અલીમાંનને.
અગર મોત તુંજ હાથ મુજ આવશે,
મગર ચાદ ખુબ કર, નહી ફાવશે.
ખકારો તહારો ન હરગીજ ટકે,
૧૧,૮૪૦ મૂરખ પેહલવાંનો એમજ બકે.
સૂણી લે કહું તે રાખી ચકીન,
સમજ બેવફા છે જેહાં ને જમીન.

સમજે તું ખુદને બડો હોશમંદ,
મગર તુંજ મગજનું કહાડું ધમંદ.
જખાં રાખી નાહની, કરે મોટી વાત,
ભૂલે જંગની કેમ તું રીતભાત.
જણાવે નહી તું મને તારું નાંમ,
પૂછે નાંમ માફ, મને શું કાંમ ?
કહે નાંમ તારું, તું અવલ મને,
જણાઉ પછી નાંમ માફ તને. ૧૧,૮૫૦
કહે કોણુની તું ઓલાદ છે,
મને કેહ શું તારી ફરિયાદ છે.

કરે છે પૂકારો કોને થકી, કમંદ જોધ મારી કેમ તું ડરે,
પૂકારી કરે કાં ખતમ જાંઘળી. કરી હાથ ખુલ્લાં, હિંમત હરે.
નિકલ્યો તૂં સમશીર ધરી હાથમા, મને જોધ કેમ તું ગયો છે ડરી,
મગર મારી થું છે ખિસાદમા. વિના મારવે કેમ ગયો છે મરી.” ૧૧,૮૬૦

ફરાંમર્જે દુરકી પીલસુમને જવાબ દીધો.

સૂણી વાત એવી હેમાકત ભરી,
ફરાંમર્જે ક્રોધી રહ્યો ખડખડી.
ગરજ તૂરત તેણે કીધો પૂકાર:
“છે નાંમ માફે જગત આશકાર.
પેદર છે માહરો જેહાં પેહલવાંન,
હું છું ફરાંમર્જ, પિછાંણે જહાંન.
નખીરો હું છું દસ્તાંને જાલ,
જલાલી જેની છે ખિસાલ.
નરેશોર મારો પેદર રસ્તાંમ,
૧૧,૮૭૦ થુમે છે તુંજ સમ તેના કદમ.
તુંજ સમ ગુલામો તેના હજાર,
છે દીલ જેનું જહાંમે ઉદાર.
તાજો તખતનો છે ખક્ષનહાર,
ગુન્હાગારોનો જે છે નાશકાર.
હશે તું તૂરાંને બેશક મશહુર,
મગર તારો તોડું પળમે ગરૂર.
દિસે રણમા તું ખડો ઠોઠ છે,
સમજ નાંમ માફે, તુંજ મોત છે.”

કરું તારું ખજતર તારુંજ કફન,
તુંને આએ વનમા કરું હું કફન. ૧૧,૮૮૦
કરું તુંજ લહુથી જમીન રંગ લાલ,
ઉભો છે ફરાંમર્જ થઈ તારો કાળ.
લિધો મે મુજ માત પેટે જનમ,
જનમ લેધ મહારે થવું તારો જમ.”
કહી એમ ધરી તેણે ખેંચી કમાંન,
ચહડાવી ચિલ્લો ટાંકી નિશાંન.
તીર તેનો કાંતીલ પુરો હતો,
જરા છુટવામા અધુરો હતો.
ધરી નેમ ધુનની, ખનીને ગરમ,
ચાહું કે ફેડે, પીલસુમ ચશાંમ. ૧૧,૮૯૦
મગર વાંન એકાએક ગરજ રહ્યું,
હર હર દરખત લરજ રહ્યું.
નિકલ્યો પીઠેથી વનમા પૂકાર,
સૂણીને ફરાંમર્જ થાયો ફરાંર,
નજર કીધી પાછલ ગભરાટમા,
દિઠો એક આકાર સિહા રાતમા.

* * *

બલેઝરનુ ફરાંમર્જની પુઠે સુસનના તાંબુ આગસ આવી લાગવું, અને
રસ્તાંમને ખોલાવવા ફરાંમર્જને મોકલવો.

કમાંન ઉપર ચહડાવેલો તીર, જેવો નામદાર ફરાંમર્જ પીલસુમની આંખો ફેડી તમામ
શીસાદને ખતમ કરવાની મતલબથી છોડવા જતો હતો, તેવામા તેની પીઠ પાછલથી એક નવો
પુકાર ફરાંમર્જને કાંને પડ્યો. રાતના સુમસામ વખતે, આખું વેરાંન વન ગરજ રહ્યું.
ફરાંમર્જ પોતાની કમાંન અને તીર પડતાં મુકી, આ અચબુચ પુકાર સાંભળી, રતબ્ધ થઈ ગયો.
દુરતજ તેણે પાછલ ફરી નજર કીધી, તો પોતાની સાંમે પોતાના બપાવા બલેઝરને ઘસી
આવતો તેણે જોયો. બુજરોગ બલેઝર ફરાંમર્જની સાંમે એક તુરકી પેહલવાંનને જોઈ, તે તેને
તપાસી રેહ્યો.

હતો તે બેશક સાહાર^૧ જાલ, જોધને ફરાંમર્જ જંગપર ગરંમ,
ઉભો આવી ખરવખત તે નેકફાલ.^૨ પુકાર એક કરીને ઉભો થાઈ ઠંમ. ૧૧,૯૦૦

વલી સાંમે જંગમા દિહો પીલસુમ,
હતો બેશપર જે મિસલ કુલજુમ.^૧
બેધને તે તુરકી, તપાસી રહ્યા:
નવો જંગી કહાંથી એ અરપા થયો.
કદમા કદાવર, પહાડી બદન,
અજબ મસ્ત ખાજુ અને ગરદન.
ફાલાહી સીનો 'ને છાતી ફરાક,
ભરી દમ કુકતો મિસલ ઝેરી-નાગ.
નિરખીને બેતો રહ્યા દીલશેર,
૧૧,૯૧૦ દિહું આંખો અંદર કપટ, ખુન, વેર.
નક્કી પાપ તેના જીગરમા હવું,
મુખ કરતૂકી બહુ ફિકરમા હવું.
બહી-ખીજ રોપી ચુકેલો હતો,
દુશ્મન ખૂદાનો ઠડેલો હતો.
બેધ એવો તુરકી નરેશેર નર,
પૂકારી દુરથી રહ્યા જલેજર.
બોલ્યો તનાહીમે બોલી વદન:
“સાંભલ ફરાંમઝે, મારા સુખન.
ખાંમેશ કર! એા જુલદ અખતવર,
૧૧,૯૨૦ જરા ખેંચી લે તીર, ધરી દીલ સખર.
જરા ખેંચ કીનો, ખેંચી લગાંમ,
જરા હટ પાછલ, તજી આ મૂકાંમ.

દીલાવર ફરાંમઝે બલેઝરને જવાબ દીધો.

નમીને ફરાંમઝે દીધો જવાબ:
“સુખન મુજ સાંભલ, મેહરખાંન ખાપ.
અગર છોડી જાઉં તૂંને આ સમે,
ખૂદા સાથ ખલકતને નહી ગમે.
જગતની દિયાનત મુજ પર પડે,
૧૧,૯૫૦ રખે તારી કિરતી આ તૂરકી હરે.
ફેહશે મૂકી ખાપ મયેદાંનમા,
ગયો નાહસી દિકરો સિસ્તાંનમા.
સિંહ સાંમે મુકી ખૂદા આપને,
નહાસી અચાવી દિધો આપને.^૩
મને બોલશે સહું ખૂડું જહાંનમા,
પેદરને તજી રહુ મયેદાંનમા.

હું રાખું છું રોકી, આ તૂરકી જવાંન,
પવન વેગ દોડી તૂં જા સિસ્તાંન.
એકદમ ખખર કર જધ રૂસતંમ,
નસીબે કિધો છે નવો આ સિતંમ.
સિતંમનો છે કરતા અફરાસિઆખ.
તજી દે હવે તું તહારો શરાખ.
મલ્યો છે નવો નર તુરાંનને,
કિધી તેણે કાલી છે જહાંનને. ૧૧,૯૩૦
દિસે પાહડ સમ એ સુરવીર સવાર,
કદમા કદાવર, ખડો બેરદાર.
દિસે છે મને આપણો વખત-કમ,^૨
પડયા કેદ ગેવ, ગોદરેજ, ગશતંમ.
વલી તુસ, બેજન, ગીરફતાર છે,
જાંદાંને સઘલા નિરધાર છે.
અજબ ચર્ખનું આએ ચક્કર ફરે,
ધરાંનની કિર્તી એ રીતે હરે.
નથી કોઇ કરે સર દુશમન કલમ,
સિવા તું બિજો કોઇ નથી રૂસ્તંમ. ૧૧,૯૪૦
હવે જા એકદમ મીસલે પવન,
હું રોકશ આ તૂરકીની હરએક ચલન.
એ લડશે તો લડવા ખાંધશ કંમર,
લડીને કરશ એને જીરોખખર.”

ગયો નાહસી દિકરો બહાંનુ કરી,
બેહતર મરૂં આ જગે હું લડી.
નહી જાઉ હરગીજ પ્યારા પેદર,
મને છે જીગરમા ચઢદાંનો ડર. ૧૧,૯૬૦
વલી વાત ખીજી સાંભલ પેદર,
અગર જાણે રૂસ્તંમ જે નામેવર
તો બેશક અને મુજપર તે કફા,
કફા થઇ મુજપર ગૂજરે જફા.
અરજ તેથી હું તુને એવી કફું,
રહી આ જગે તૂરકીસે હું લડું.
ખૂઝાગી પાંહચી છે તારે સર,
મને લાગે છે ખાપ તારી ફિકર.”

* * *

^૧ કુલજુમ, યાને આજના વખતમા જણાવેલો ‘રાતો સમુદ્ર’.
વખત. ^૩ આપને, યાને પોતાને,

^૨ વખત-કમ, યાને ખરાબ

પુઝરોગ જાલેઝરે ફરાંમર્જને સમજાવી સીસ્તાંન રવાના કરવો.

ફરાંમર્જની જોધ હુજ્જત જખુન,
૧૧,૯૭૦ કહ્યું જલો: “દિકરા કહ્યું મારૂં સુણ.
નથી ઉર તૂરકીનો મુજને જરી,
એવા તો કંઈએક ગયા છે મરી.
કિધા છે એવા હજારો હલાક,
આ પીરીમા? મારી કરશ એને ખાક.
એવા તો કંઈએક કિધા છે ફના,
ગણાઉં તુંને કેટલા હું જણા.
કંઈએક જમાના કિધા છે પસાર,
ગઈ તે જવાની આગો—ખહાર.
જો કે પુઝોર્ગી ચહડી સર ઉપર,
૧૧,૯૮૦ મૂળકો નથી આવે જંગનો પિસર.
અગર એ જંગો હશે જો કંજ,
ફરે નહિ હરગીજ કંજની સજ.

કહે કોણ જગમા જીવ્યું સદા,
મરું હું કરી ફર્જ મારી અદા.
ખિલી હોય રડવાની મોસમ જ્યાર,
હસી કેમ શકે કોઈ કહે તું ત્યાર.
હવે છોડ હુજ્જત, કુચલ ફિકર,
કહું કાંમ જે કંઈ તે જલદ કર.
પવન વેગ જા તું સીસ્તાંન ગમ,
હકિકત જઈ તું કહે રૂસ્તમ. ૧૧,૯૯૦
પડ્યા છે નરેશોર જીન્દાનમા,
થશે જંગ જખરૂં ખિયાખાનમા.
હવે વખત ના ખો મહારા પિસર,
હુકમ પર મહાર અમલ જલદ કર.
અગર આવે રૂસ્તમ હિયાં જો નહી,
ખૂદાને ખખર શું ખનશે અહીં.”
* * *

ફરાંમર્જની દલીલ અને મીનતગુજરી પુઝરોગ જાલેઝરે જરાખી સ્વીકારી નહી, અને ખજદ થાઇ તેજ વખતે રૂસ્તમ આગલ નીકલી જવાની તેણે ફરાંમર્જને તાકીદે ફરજ પાડી. ફરાંમર્જ લાચાર બની પોતાના બપાવા જાલને તુરકી પીલસુમની આગલ એખલો મુકી, પવન વેગે પોતાના પેદર રૂસ્તમને સઘલી હકીકત કેહવા સીસ્તાંન તરફ નીકલી ગયો.

દીલાવર ફરાંમર્જને, આવી સીદા રાતને સમે પીલસુમે એવી રીતે એખલો નીકલી ગયેલો જોઈ, જાલેઝર ઉપર તેણે પુકાર કરી કહ્યું કે:

“અએજીનિઆદે આલા પીર પેહલવાંન,
શું રાખે છે મનમા તહારા ગૂમાન.
ખૂઝોર્ગીથી વાંકી બની છે કંમર,
૧૨,૦૦૦ છતાં આવે લડવા બની બેફિકર.
નથી એ કાંતુન, નથી એ રસમ
તજી પીર? નહાસે, જવાં? એકદમ.
દિઠા છે મેં દરપોંક? કંઈક જહાંનમા,
મગર એવો ખુઝદીલ? નથી ધ્યાંનમા.
મૂકી બાપ પુઝરોગ મયદાંનમા,
ગયો તે નહાસી સીસ્તાંનમા.
ખૂદાથી ચાહું છું એવું ખરે,
નહી મુજ હાથે તું હિયાં મરે.

શિકારીનો શીકાર હવે તું થશે,
હવે મારી ચૂંગાલથી કહાં જશે. ૧૨,૦૧૦
અજબ છે આવ્યો તું હિયાં ધસી,
કિધી કાં ન રહી તેં ત્યાં મયકશી?
મુજ હાથ તારી ન ખનતી અજલ,
મુજ પાસ ખૂદા નહિ કરાવે કતલ.
મગર દીલ મહારૂં કરે છે મના,
નહિ તો હું કરતે પલકમા ફના.
મગર તુંને છોડું નહી જીન્દહાર,
કમંદથી બાંધું તૂને ઓસ્તવાર.
કરું તુંને એકદમ શુતર-સવાર,
રવાંના કરું તુંને તૂરાંન દવાર.” ૧૨,૦૨૦

૧ પીરીમા, યાને ખુદાપામા.

૨ પીર યાને ખુદો.

૩ જવાં, યાને જવાંન.

૪ દરપોંક,

યાને હિયકારો.

૫ ખુઝદીલ, યાને નાહિમત.

૬ મયકશી, યાને શરાખખાલ.

૭ શુતર-

સવાર, યાને ઊંઠ ઉપર સવારી કરાવવી

ખુઝરોગ બલેજરે તુરકી પીલસુમને હંફાવવાના હેતુથી, કાવાદાવા
ભરેલી જાત જાતની લડાઇ ચલાવવી.

સૂણી બેઅદબી ભરેલા કલાંમ,
બોલ્યો પૂકારી દસ્તાંને સાંમ.
“સૂણી વાત મે તારી ખુબ ધ્યાનથી,
હવે સાંભલી છે મને કાંનથી.
નરે શેર ભલો આવી મુજસે લડે,
હશે મોત જેનું તે બેશક મરે.
ડરું નહિ હું જંગમા પિલંગ શેરથી,
ડરું નહિ જંગમા કળ્ત કહેરથી.
ડરું નહિ સરપર પડે અલખડૂઝ,
૧૨,૦૩૦ડરું નહિ પલીદો, જીન ‘ને દરૂઝ.
મગર હું ડરું એક ચઝદાંન પાક,
નહિ તો કડું તુને પલમા હું ખાક.
અગર છુટે પંજે તું દસ્તાંનથી,
તો ડરતો તું કોઈખી ના મસ્તાંનથી.”
કહી એમ જાલે કિધું જારી જંગ,
કરી ખંગ, હર રંગ કરતો ખતાંગ.
ઘડીમા તે નેજે ધરી હાથમા,
જખમ કરતો બેહકાવી પલકાટમા.

ઘડીમા સમશીર ખેંચી બહાર,
ધસી પીલસુમ પર કરતો તે વાર.૧૨,૦૪૦
ઘડીમા કરતો સમશીર મિયાંન,
ઘડીમા પકડતો તીર ‘ને કમાંન.
છોડતો હતો તીર તે ચારો ગમ,
થતો તેથી આજેજ પીલસુમ દમ.
વરસાવી વરસાદ તીરનો અજખ,
લડ્યો જાલ દુરથી, શુજારી ગજખ.
ભમાવી ભૂલાવી દંધ ધ્યાનને,
કિધો જાલે જખમી તે શયતાંનને.
જ્યાં તક સિહા રાત ચાલુ રહી,
લડ્યો જાલ તક લઈ રંગ કંઈ કંઈ.૧૨,૦૫૦
કિધું જંગ ચોપાસ ફરતો રહી,
અંતે સિહા રાત કાળી વહી.
લડ્યો જંધકું જંગે હૂંનરમંદ રંગ,
ગયો થાકી પીલસુમ જીગર થાયું ડંગ.
સિહા કાળી રાતે ઘડ્યો જાલે ઘાટ,
લડાવીને લડતાં પડી ખામદાદ.

ગગન પર ચમકી રહ્યા ચલકાટ,
થયો વખત ખૂરશેદ, રૂડી ખામદાદ.

એવી રીતે દીલાવર જાલ તુરકી પેહલવાંન પીલસુમને પોતાની ઉપર સેહજખી ફાવવા
નહી દેવા માટે, તરેહવાર જાતના જુદાં જુદાં હથીયારો વડે લડાએક હુન્નરના ખેલ ચલાવી,
પીલસુમને તે હંફાવી રહ્યો. ઘડીમા તે તલવારની લડત ચલાવતો, અને જ્યારે પીલસુમ જાલ
સામે પોતાની તલવાર ઉગામતો, ત્યારે તેજ ઘડીએ જાલ પોતાની તલવાર મ્યાંન કરી, તુરતજ
તીરની લડાઇ શરૂ કરતો, જેથી પીલસુમ જાલ સામે કોઈખી ચોક્કસ હથીયાર વડે હુમલો કરી
શક્તો નહી હતો. જાલેજરની આવી કિસ્મની બેદી લડતમાં, કાળી રાતનો સમય આંતે પુરો થઈ
ગયો, અને ખામદાદનું ઝઝકું આસ્માંન ઉપર ધીમે ધીમે ફેલાવા લાગ્યું.

ફરાંમર્જનું સીસ્તાંનમા પોતાના ખાપ સ્તમ
આગલ જંધ પુગવું.

ખીજ હાથ ઉપર નામનો ઉદાવનાર ફરાંમર્જ, પોતાના ખુઝરોગ જગાવા જાલેજરને, એક
સંગ દીલ તુરકી પેહલવાંન સાથે લડાઈના મયેદાંનમા એખલો મુકી, વીજલીની ઝડપે તે બિયા-
ખાંન વેરાંનમા પોતાના ઘોડાને દખતાવી, ખામદાદને વખતે સીસ્તાંનમા દાખલ થયો, અને
પોતાના પેદર જેહાં પેહલવાંન સ્તમની આગલ, ગંજીર ચેહરે જઈ, નમન કરી ઉભો. નામનો
ઉદાવનાર દીલાવર અરબેર પહુ સ્તમની પાસેજ હતો. સ્તમને પોતાના દીકરા ફરાંમર્જને

બહી ખામદાને સમે પાછો એખલો ફરેલો જોઈ, કોઈ નવી આફતની ખબર સાંભળવા તે તક-
ચાર થયો.

ફરાંમજે રસ્તાંમની આગલ આવતાંજ પોતાનો ખુબસુરત ચેહરો કુમવાવી, દલગીર
અવાજે કહ્યું કે:—

“હકિકત કહું શું પેદર નામેવર,
૧૨,૦૬૦ બેશક ખૂરી લાવ્યો છું ખબર.
બેશક નવો કોઈ પેહલવાંન છે,
પડ્યો ઘેરી રાહને દરમિયાંન છે.
દિસે છે પેહલવાંને-અફરાસીઆખ,
અજબ તેનું કદ છે, અજબ છે રૂઆખ.
નથી સાથ લશ્કર, નથી કોઈ સવાર,
વસ્યો પહાડ પર છે, ખની ઓસ્તવાર.
કહું શું તેનો અજબ હાલ છે,
ખૂરાંમા ખૂરો કોઈ અંડાલ છે.
કપટ છળવાલો અતી ફર છે,
૧૨,૦૭૦ મિળજે પાછો ‘ને મગરૂર છે.
ખરાં કરતુકોથી ભરી ઉર છે,
ભરેલો કિનાથી ભરપુર છે.
ખળમાં તે ખૂરો છે જોરવર,
ઉઠાવી લીએ પાહડને સર ઉપર.
ખુશાલી નથી બેહશતની કંઈ જરી,
ન દોજખથી ગભરઈ જતો તે મરી.
કિંધું પહાડ પર છે તેણે વતન,
છે સંગમા એક મકાર-ઝન.”

બહા જોઈ ખુરી તે ડરતી નથી,
કળ જોઈ હિંમત હરતી નથી. ૧૨,૦૮૦
પડ્યા છે દલીરો પરેશાંનમા,
થયા છે ગીરફતાર જાંદાંનમા.
નથી તેનું લશ્કર, નથી કોઈ સવાર,
દગાખાઝાનો તે કરે રૂઝગાર.
છે નાર સંગ એક મકારભરી,
અજબ નાઝ, નખરાં ‘ને અશ્વેગરી.^૩
ફિતુરી છે જખરી, અજબ પુર હુંજર,
વસે છે તંબુમે રસ્તા ઉપર.
રચાવટ તંબુની નાયાખ છે,
સજેલો અનમુલ અસખાખ છે. ૧૨,૦૯૦
હુંજરમંદ પુરી છે રાંમીશગર,
સૂરત તેની સુંદર, છે ખુબતર.
ફસાવ્યા દલીરોને પાછ શરાખ,
પડ્યા થાઇ બેહોશ ખોઇને તાખ.
કિંધા જર તૂટકીએ ખાંધી કમંદ,
લઇ જઇ કિંધા કએદ ગુફે-દફન.
દલીરો જઇને પડ્યા ફાંસમા,
ખયે જો નહી, અંત છે નાશમા.”

રસ્તાંમે ફરાંમજને સવાલ કીધો.

એ પ્રમાણે ફરાંમજે પોતાના બાપ રસ્તાંમની આગલ, પીલસુમ તુરકીએ રામીશગર
સુસનની સાથે મક્કી જે કાંઈ પાખંડ કીધાં હતાં, તથા રામીશગર સુસને તંબુમા રહી જેવી
રીતે ઈરાંની પેહલવાંનોને કુસલાવી, કાવાદાવા ચલાવી, બેહોશીનો દાર પાઈ, બેહોશ બનાવી
પીલસુમની મદદથી કએદ કીધા હતા, તે સપહું જાહેર કીધું. જેહાં પેહલવાંન રસ્તાંમ, તેમજ
દીલાવર બરબર, જે પોતાના બપાવા આગલ તે વખતે હાજર હતા, તે આ નવી આફતના
સમાચાર સાંભળી, ખને ધણજ દુખી થયા. અંતે રસ્તાંમે ફરાંમજને સવાલ કીધો.

સૂણી લઇ નવા રંજોનો આએ હાલ,
૧૨,૧૦૦ તપી થાયો રસ્તાંમ રંજે ગૂલાલ.
કિંધા રસ્તાંમે તેને સિધ્ધા સવાલ:
“મને ના પસંદ છે, આ તારી ચાલ.”

કહે જલ્દ એકદમ, મને તૂં પેસર,
કહાં છે મને કહે તું જલ્દજર.
કહે જલ્દ કહાં છે તે નામેવર,
મૂકી તેને આવ્યો, કહાં બેફિકર.

રહ્યો એખલો તે જગા શું સખખ,
રખે તેની ઉપર ગુજરે ગઝખ.”

ફરાંમઝેં રસ્તંમને ખુલાસો કીધો.

નમીને ફરાંમઝેં દીધો જવાબઃ જઈને તું રસ્તંમને કર ખખર,
૧૨,૧૧૦ “જરા માફ સાંભલ, મેહરખાંન ખાપ. ખલા છે આવી ખૂરી સર ઉપર.
જીકર મે કીધી નામવરસે ઘણી, પડયા છે દલીશે ગોરફતારીમા,
મગર તેણે બિલકુલ ના કંઈ ગણી. છે આધાર તારી મદદગારીમા. ૧૨,૧૨૦
તેણે તો લડવા ખાંધી કંમર, સિતાબીથી લઈ સંગ આવ એકદંમ,
કહ્યું એમ મને તું છે બેજીગર. સર આવી તુરકીતુ તું કર કલંમ.
પવન વેગ જા જલ્દ સિસ્તાંનમા, ઘણીબી મયેદાંને કીધી જીકર,
લડશ એની સંગે બિયાખાંનમા. જરાબી સમજ્યો નહી નામેવર.
તૂરત મે પવન વેગ કીધી સફર,
કે પોંહચાડું તુને જલ્દી ખખર.”

રસ્તમે ફરાંમઝને ઠપકો આપી કુચનો હુકમ કીધો.

સૂણી આ હકીકત જેહાં પેહલવાંન, ખખર કર હરએક સાહારને,^૩
પરેશાંન થાયો તપી તે મહાંન. સજે એકદંમ સહું હથિયારને.
પૂકારી બોલ્યોઃ “ઓ હેમક પિસર, કરીશું શરૂ કુચ તૂરત આજ રાત,
૧૨,૧૩૦ હું આવ્યો છે કરવા ખાલી જીકર. જઈશું પૂગી પંશતર^૪ ખાંમદાદ.
હું માનુ ન હરગીજ એ તારી વાત, સજી લે તું હથિયાર સાથે કમંદ,
આવ્યો હોય એખલો કરવા ફેસાદ. દિસે છે નવી જાતનો આવે ફંદ.”
હશે સાથ લશકર પચદલ સવાર, * * *
છૂપાઈ પડિયું હશે કોઈ ઠાર.^૨ થઈ ફોજ તંયાર સૂણતાં શિતાખ,
કદાપી હશે એખલો તે નહી, ધરી સહું સવારોએ સાજીત રિકાખ. ૧૨,૧૫૦
છૂપાયું હશે મસ્ત લશકર કહી. સજી સાજ તન પર ગમરેખ્યાંન,
કસુર તારી બેશક છે બેગૂમાંન, રખસ પર બેઠો જહાં પેહલવાંન.
મૂકી તેને તું આવિયો સિસ્તાંન. લિધો સાથ અરબ્બેર પહાડી પિલંગ,
નિકલ જા હિયાંથી, હવે જલ્દ કર, ફરાંમઝેં આવ્યો ધરી દોલ ઉમંગ.
૧૨,૧૪૦ હુકંમ કર લશકરને જીદતર. જખાં પર ધરી નામ પરવરદેગાર,
હરએક પેહલવાંનને કર હુકંમ, મલી સહું શેહરથી નિકલ્યા બહાર.
કરે કુચ મુજ સાથ સહું એકદંમ. * * *

રસ્તમ અને અરબ્બેરનું બલેજરની મદદે જઈ પુગવું. રસ્તમ

અને પીલસુલની પેહલવી લડાઈ.

દીલાવર બલેજરે પોતાની તમામ લડાઈક હિકમત અને હુન્નરમંદીનો ઉપયોગ કરી, ઇલખાજ તુરકી પીલસુમ સાથના જંગને, જેમ અને તેમ રાત કાહડી નાખવાના હેતુથી, લંખાવ્યા કીધું. જ્યારે રોશન ખુરોદે, આસ્માંન ઉપર સવાર થઈ પોતાની રોશનીને જગતની ચારો તરફ ફેંકી બીયાખાંનને રોશન કીધું, ત્યારે બીજી બાંમદાદ પડતાંજ જેહાં

૧ બેજીગર, યાં હથિયારો. ૨ ઠાર, યાને જગ્યા. ૩ સાહારને, યાને સરહારને. ૪ પંશતર, યાને આગમચ.

પેહલવાંન રૂસ્તમ પોતાના પાહી લશ્કર સાથ, તે દેરાંનમા જઇ લાગ્યો. જ્યારે ખુઝરોગ જલેજરે સીસ્તાંન તરફના રસ્તા ઉપર, દુરથી એક ગીરદ ઉડતી જોઈ, ત્યારે તે નામદારનો ચેહરો ગુલાબના ફુલ મીસાલ ખીલી રહ્યો, અને તેજ વખતે તેણે પેલા દુરકી પેહલવાંન પીલસુમને કહ્યું કે:—

“હવે થા ધીરો; જરા ધર સખર,
હરીફ તારો આવી ઉભો તારે સર.
હવે આપણી કર લડાઇ ખતમ,
૧૨,૧૬૦૦ થાકી ગયો છે, લે ખાઇ દમ.
હું આપું છું તૂને ખૂશીથી રહાત,
કજ તારી રહી છે, હવે તેને હાથ.
ગમે થા ફતેહમંદ, ગમે ધુલધાંન,
આવી પુગ્યો રૂસ્તમ પેહલવાંન.”

* * *

સૂણી જલેજરથી નવી આ ખખર,
કિંધી પિલસુમે પીઠ પાછલ નજર.
દિઠા આવતા બે પીલતન સવાર,
ધસ્તા મિસલ આબે નીલ ખુનખાર.
વલી સાથ દીઠું લશ્કર અપાર,
૧૨,૧૭૦૦ ચહડેલું છું નમા હતું ખીશિઆર.
કરતા સહું કુચ રણ પર ચહડી,
ખુમ ને બરાડા રહ્યાંતા કરી.
જોઇ હાલ પીલસુમે ખેંચી લગાંમ,
મૂકી જંગ પડતું ઉભો એક ઠાંમ.

* * *

પુગ્યો આવી રૂસ્તમ બરજેર સાથ,
જોઇ જલેજરને થયો દિલશાદ.
ખાદબ કિંધી પીલસુમ પર નજર,
પલકમા પિછાણી લિધો જોરવર.
કહ્યું રૂસ્તમે આપને: “નેકનામ,
૧૨,૧૮૦૦ હવે ફેરવી લે તહારી લગાંમ.
દિસે છે એ તુરકી બડો જોરવર,
અજબ કદ, કદાવર, અજબ છે કંમર.
લઇ સાથ આવ્યો છુરી બદ બન,
અજબ છે કિધું કાંમ એવું પસંદ.
દિસે છે બળમા બડો જોરવર,
ફસાવી કિધા કદ ધરાંની નર.

હવે એની ઇજજત બે જાય છે,
હવે બે સિતારો અસ્ત થાય છે.
ધૂંજાવી ધરતી રહ્યા તો એ વન,
કરું છું હવે હું સિદા એનો દન. ૧૨,૧૯૦
સાંભલ હવે ઓ મેહરબાંન બાપ,
મને આએ જંગનો હવાલો તું આપ.”

* * *

મગર કિંધી જલે તૂરત એ જુકર,
પિસર છે મને એક મોટી ફિકર.
નરે શેર પીલતન ધરાંની સવાર,
દગાથી પકડી કિધા ખારખર.
પડયા કએદ સઘલા એ તુરકીને હાથ,
રખે ખુન કરે તેમના કમજત.”

* * *

તૂરત દીધો રૂસ્તમે તેને જવાબ:
“ફિકર ના જરા કર ખુઝરોગ બાપ. ૧૨,૨૦૦
હું નિકલીને મયદાંન, બટ જાઉ છું,
હું પકડી એ પાખાંડીને લાઉ છું.
કરી કએદ પકડી એ નાકારને,
છોડવું ધરાંની હું સાલારને.
જરાખી ન કર ગમ, પેદર નામદાર,
ઉભો રહી બે તું જંગનો બહાર.”
કહી એમ બરજેને કીધો હુકમ:
પિસર ભર સામી તરફ તું કદમ.
ઉભી ટેકડી છે સાંમે ખડી,
ઉભો રહે જઇ તેની ઉપર ચહડી. ૧૨,૨૧૦
પડે છે દુરતું સઘલું નજર,
દિસે કંઇ નવું તો કરજે ખખર.
જઇ ટેકડી પર કર તું મૂકાંમ,
જોતો રહે જંગની ધુમધાંમ.
વલી રેહજે કરતો ચોગમ નજર,
અગર બે તુરકી દિસે લશ્કર.

મને આવી એકદમ કરજે ખખર,
ના ગાફેલ રહેતો એ લખતેજીગર.”

* * *

સૂણીને જહાં પેહલવાંને હુકમ,
૧૨,૨૨૦વિજ વેગ દોડયો, વિના કંઈ વિલમ.
ઉભો ટેકડી પર જઈ તે દલીર,
જેતો રહ્યા તે મિસલ શેરગીર.”

* * *

કહ્યું જાલ રસ્તમને રંગમા:
“ખૂદા જેર ખજે ઘણું અંગમા.
થજે તુંજ દુશ્મન તુંથી મહાત,
દૂઆ લઈ મહારી જા નેક સાથ.
ખનીને ફતેહમંદ તું જલ્દ ફર,
થજે જંગે તારો ખૂદા રહેખર.”
કહી એમ ગયો જાલ લરકર મૂકાંમ,
૧૨,૨૩૦થયું સાફ મયેદાંન જંગનુ તમામ.
પવન વેગ ખરજેખી ત્યાંથી ગયો,
જઈ ટેકડી પર ખડો તે રહ્યો.
કરતો રહ્યા તે નજર ચારો ગમ,
નિરખીને જેતો રહ્યા રસ્તમ.
ગાજીને ગરજ રસ્તમ રહ્યા,
કંમરને કસી ખુખ તત્પર થયો:
કહ્યું રખશને: “ચાલ ભર તું કદમ,
કર આજનું કાંમ જલ્દી ખતમ.
રખે તું ડરતો તૂંફાંને કરી,
૧૨,૨૪૦રહેજે કદમ તું સાજીત ધરી.
ખૂદા તારો રહેખર થજે દિલજાંન,
ખજે તે સાહેબ તુંને અમાન.”
કહી એમ નિકલ્યો સંઘાંમમા,
જતાં વાર લાગી ગયો કાંમમા.
ધરી હાથ તેણે તીર ને કમાંન,
વરસાવ્યાં ચોતરફ ખાંણ-ખાંણ.

આગલ ને પાછલ ઉડે ખાંણ-ખાંણ.
ઉપર ને નીચે હવા ધમસાંન.
જેઈ તીરનું આ અજાએખ જંગ,
પૂકારી રહ્યા પીલસુમ થાઈ ડંગ. ૧૨,૨૫૦
કહ્યું એમ: “રસ્તમ સાંમેસવાર,
તું દૂનિયાનો પેહલવાંન છે નામદાર.
કરે હું કરી જંગ તુજને સજા,
ચખાડું તુંને હું કજની મજા.
ફરે આરમાં ગર હવાખી ફરે,
મગર પીલસુમ નહી રસ્તમ હરે.
અગર ખાજું ચુંગાલ ચુકે શિકાર,
મગર છોડું રસ્તમ નહી જીનહાર.
હતી મુજ હીલ માહે એ આરજુ,
લડ રસ્તમ સંગ જઈ ર-ખ-ર. ૧૨,૨૬૦
હું કરતો‘તો રતો દીન જીસ્તજી,
મલી તારી સાથે કરે જૂસ્તજી.
મુરાદ દિલની પડી પાર છે,
તુંને મારું આજે, ખૂદા ચાર છે.
મૂકરર હશે જે ખહાંને અજલ,
થશે તેજ આખર અંતે સફલ.
કજએ નથી કોઈને મુકિયાં,
અજલ હાથમાથી નથી છુટિયાં.
અગર મોત તારું જે મુજ હાથ છે,
નથી કેમ સમજતો, અજખ વાત છે. ૧૨,૨૭૦
લડી તારી સાથે મારું-મરું,
જરાખી કજથી નહી હું ડરું.
લડી રસ્તમ સંગ મારું-મરું,
હીલમા એ અરમાંન લઈ હું ફરું.
કજનું કરજ હું લડીને ભરું,
હરગીજ એ વીચારથી નહી ફરું.
હું છોડું ન આજે, તુંને નેકનાંમ,
કરું કાંમ તારું હું આજે તમામ.”

* * *

રસ્તમે પીલસુમને સવાલ દીધો.

સૂખન સુણી રસ્તમ થયો કોફનાક,
૧૨,૨૮૦સલગી કિનાળી ખદન માહે આગ. પૂકારીને બોલ્યો: “ઓ વિકરાલ વીર,
ભલે હોય દલીર, કે ભલે શેરગીર.

મગર કહે મને તારું શું નામ છે, પડયો છે તૂ જીવવા થકી ખેદમા,
આ વેરાંનમે તારું શું કાંમ છે. કડું તુંજ કખર હું પિલંગ પેટમા. ૧૨,૨૯૦
તૂને શાંતુ ધરાંન પર વેર છે, કિનાથી કહે કાં રહ્યા ખલખલી,
લહે શા સખખ, કહે શું કહેર છે. રહ્યા કેમ હાથોને તું મલમલી.^૧
અકવા કરી જે રહ્યા તા ઘણા, દિસે છે દેમાગે ભરેલું ધમદ,
થયા રૂસ્તમ હાથ તેઓ ફના. કડું તુંજ ખખતર તહારું કફન.”

પીલસુમે રૂસ્તમને જવાખ દીધો.

થયો લાલ પીલો પીલસુમ સૂણી, લડવા હું આવ્યો છું રૂસ્તમ સાથ,
અન્યું લહુ રગ રગ ઉકળી ખુની. લિડવા ઉભો છું તુંજ સંગ આથ.
પૂકારી બોલ્યો: “ઓ દાનેશ વીર, કરી જેર તોહું તહારો ગરૂર,
ફરતું ફરે છે આ ચર્ખ-વીર.^૨ કદી જઈ થયો છે જંગે મશહૂર.
વસે છે ધનસાં જંગે હર કિસમ, કડું કચેદ જાલમ, જંગે આશકાર,
૧૨,૩૦૦ નથી એક સરખાં નરમ કે ગરમ. રવાના કરશ હું જીહુન આરપાર.
નથી એક સરખાં સહુના કરમ, કરી લે દુનિયાને છેલ્લી સલામ,
નથી એક સરખાં સહુના અગમ.^૩ પૂરું પળ ભરમે થશે તારું કાંમ.”
છે આ સરા-એ-ફાંગી રસમ, કહી એમ રૂઠીયો, અજખ તોરથી,
ઘડીમા હસાવે, ઘડીમા સીતમ. કિધું જંગ જારી, ગજખ શોરથી. ૧૨,૩૩૦
મગર તેં કરી છે ગલત ગણતરી, હવા રહી ડડણી, વન ગડગડે,
ભૂલી ભાંનને તું કરે જીકરી. દરખતો વનના ધૂંજી ફડફડે.
હતો વખત ગુલશન ખાદે-ખહાર, ધરી હાથ ગરજ મારી ખરાડ,
ખિલી મેહકતાં ગુલ હર ડાર-ડાર.^૪ દરદાં—પરદાં થયાં ખિસમાર.
મગર લાગો એકદમ ખિખાંનો પવન, જરખ કીધો કાતીલ, ચહડી ખુનપર,
૧૨,૩૧૦ ખતમ થાઈ હસ્તી, અહારે ચમન. મગર ખખત રૂસ્તમ હવું જેરવર.
કડું અહારે જીહગી તહારી ખતમ, લિધો જર્ખ ઝીલી આસાંનથી,
ખિખાંના પવનનો ચખાડું સિતમ. સમજ્યો પીલસુમ મૂવો જાંનથી.
હડી તૂએ કીધી દુનિયા ખરાખ, મગર જોઈ હસ્તો રૂસ્તમને,
તૂને ખાંધું જકડી, કડું લાજવાખ. ફગલધ પીલસુમ ઉભો સાંમને. ૧૨,૩૪૦
સમજતો રખે તું રિજાલો મને, રહ્યા નહિ નિરાસી તણો કાંધ પાર,
રખે ગણતરી મનમાહે ગણે. ઉડા હોશ પીલસુમની તેજ વાર.
પિસર તું નરીમાનના સાંમનો, ખનીને ઝનુની કસીને કંમર,
મગર મારી આગલ બેદાંમનો. કિધા જર્ખ જારી, મગર બેઅસર.
ગરૂર ‘ને ગમાની લઈ તું ફરે,
૧૨,૩૨૦ મગર આએ ખન્દો ન તુંથી ડરે.

* * *

રૂસ્તમે પીલસુમ તરફી સાથ જંગ કીધું.

હસી રૂસ્તમે પીલસુમને કહ્યું: ગુરજના જરખની કહાં ખોટ છે,
“જે ચાહયું ખુદાનુ હશે તે થયું.” મગર તારી શક્તી તણી ખોટ છે.

જૂવાની તનો ખહુ તુંને જોશ છે,
૧૨,૩૫૦ મગર કહાં દિમાગે તુંને હોશ છે.
સિનામા કિનાને રહ્યા તું ભરી,
સમજ્યો રસ્તમ જશે ખસ મરી.
મગર મારવા તુંને જીવતો રહ્યો,
સમજ કે રૂના રૂનીમા તું થયો.
હવે મુજ ગૂરઝની જરા જો મજાહ,
અખાહું તુંને હું કજાની સખા.”

* * *

કહી એમ રસ્તમ હવે રૂઠીયો,
ધરી હાથ ગુરઝને ઉઠાયો.
કિધા પાંઉ સાજીત રીકાખમા,
૧૨,૩૬૦ પુકારી બોલ્યો રૂખાખમા:
“હવે આ ગૂરઝપર કર તું નજર,
કર તારી મયેદાન અંદર કખર.
આ ગાવેઆની? ઉપર કર નજર,
ગયા છે કંઈ કંઈ જરખથી ગૂજર.
અજખ એ ગૂરઝની ઉડી છે ઘેબા,
તું જાણે શું એ મુજ ગૂરઝની મજા.”

નથી જો તું ડરતો આસ્માનથી,
ડરાવું તને આ ગાવેઆનથી.^૧
જમીન ને જમાનો રહે તારી પર,
ન જોવા તું પામે ખીજ ફજજર.”^૨ ૧૨,૩૭૦

કહી એમ ઉઠાવી ગૂરઝ ભારદાર,
જરખ પીલસુમ પર કિધો ખુનખાર.
એસી રહી જીન પર તેહમતન,
જરખ કીધો એવો કરે ના સહન.
જીકર ચાલી જંગની, અજખ ખુનખાર,
લહે બેહુ જંગી ધરી હીલ ખમાર.
ધરી ખંને વીરો ગૂરઝ હાથમા,
લહે વેર ખાતર ખિજવાટમા.
મૂકી દંધ ગૂરઝને ધરી તલવાર,
લહે પેહલવાનો મારી ખરાડ. ૧૨,૩૮૦
ધુલના ધુલાડાં સિહા અંધકાર,
દિસે નહિ ઉપર કે નીચે લગાર.
જમીન રહી કાંપી, હવા ઠરઠરી,
જેંધ આસ્માં દમ ભરે ગમ કરી.

* * *

ફરાંમજીનું જંગના મયેદાનમા રસ્તમના પાહડી લશકર સાથે આવી પુગવું.

આવી રીતે જંગના મયેદાનમા પીલસુમ અને રસ્તમ એક બીજનો જીવ લેવા પોતાના
જીવ ઉપર આવી લડતાં, મધ્યાં બપોરનો વખત થવા આવ્યો. જ્યારે મધ્યાં બપોરનો વખત
થયો, ત્યારે તે બંને પેહલવાનો થાકાને રંછલા થવાથી, આસાએસને ખાતર એક બીજની છુટા
પડી, તેઓ દુર જઈ ઉભા.

એવે સમે સુરજના નમતાં તાપની રોશનીમા જંગલની સાંમી બાજુથી, ધુલનું એક
મોટું ધુલાહું ઉડતું રસ્તમને દેખાયું. રસ્તમ હજી તે પોતાની નજર તે તરફ ઠેરવી નેતો
હતો, તેવામા દીલાવર ફરાંમજ પોતાના ઘોડાને, પવનની ઝડપે દોડાવતો રસ્તમની નજરે પડ્યો.
રસ્તમે તેને નેતાંજ ખુશાલીના પુકારથી વધાવી લીધો, અને નેતાં નેતાંમા દસ હજાર ઘોડે સવા-
રોનું એક પાહડી લશકર રસ્તમના જંગના મયદાનની અતરાફમા આવી, પડાવ નાખી પડ્યું.

નામનો ઉઠાવનાર ફરાંમજ પોતાની સાથે, દસ હજાર પાહડી ઘોડે સવારોનું એક
નામીયુ લશકર જમાવ કરી આવી લાગ્યો છે, એવું જોઈ જહાં પેહલવાં રસ્તમ, તેમજ ખુજ-
રોગ બલેજર બંને ઘણાજ ખુશી થઈ, તેના એ કાંમને મુખારકાદી આપવા લાગ્યા. રસ્તમે
હવે ફરાંમજને હુકમ કીધો, કે આ નવાં લશકરને બરોબર રીતે મયદાનમા ગોઠવવું, અને આ
જંગમા જમાનો કોણની રેહબરી કરે છે, તે તપાસતા રેહવું, કેમકે આ તુરખી પેહલવાં ઘણાજ

૧ પાંઉ, ચાને પગો. ૨ ગાવેઆની, રસ્તમ પોતાનો ગાવેઆની ગુરઝ દેખાડી, પીલસુમને ધમકી
આપવા, આ ધમકી કરે છે. ૩ ફજર, ચાને આવતી કાલની સહવાર તું જોવા પામશે નહીં

લડાએક છે, મેં ઘણાક પેહલવાંનો સાથે લડાઈ કાઢી છે, પણ એના જેવો જોરાવર મારી સાંમે આજ સુધી કોઇ આવ્યો હોય, એમ મને ખબર નથી.

પોતાના માનવંત બાપના હુકમને માન આપી, ફરાંમઝ તુરતજ પોતાના તમામ લશ્કરને કુનેહભરી રીતે મયદાનમા ગોઠવી, પોતે હરોલમા એક હાથી મીસાલ અફસરી કરતો હશે. રસ્તામનો ભાઈ જવારેલ, અને ખુર્રોગ બલેજર પોતપોતાના ધોરની રેલાખમા સામુત દહમ રાખી ખબરદાર બની, ફરાંમઝની સાથે હલા, અને જહાં પેહલવાંન રસ્તામ, એવી રીતે લશ્કરનો બંદોબસ્ત જોઇ, પાછો મયદાનમા પોતાના હરીફ સાંમે લડવા માટે, પોતાના ધોરને દપતાવતો બાહર આવ્યો. તેનો તુરકી હરીફ પીલસુમ પણ તુરતજ તેની મુકાબલ આવી હશે. રસ્તામે તેને લડવા માટે તઈયાર જોઇ કહ્યું કે:—

“અએ બહાધુર, બલવાંત, ઓ નામદાર,
મેં દીઠા છે જંગે હજારો સવાર.
મગર કોઇ દીઠો નથી તુંજ સમ,
મને કેહ શું છે તહારી તૂખમ.

વતનદાર કહાંનો, કિયું ગાંમ છે,
ખરૂં કેહ મને તારૂં શું નાંમ છે.” ૧૨,૩૬૦

* * *

તુરકી પીલસુમે રસ્તામને જવાબ દીધો.

તુરત પીલસુમે ખોલી જાંન:
“સાંભલ અએ બેહુતર પેહલવાંન.
નથી જોઇ હજી તૂંએ મારી લડાઇ,
હવે જો મહારાં જંગની સફાઇ.
જમાનો થયો દોષનોખી નથી,
ભરોસે રહ્યા કેમ છે તું મથી.
શાહ-શેહરિઆરો ચહડે ‘ને પડે,
હસી તું રહ્યો છે, મગર જો રડે.
દિવસની પુઠે પડે રાત છે,
૧૨,૪૦૦ સુખની પુઠે દુખ સાથ છે.

ખુદાની રસમને ભૂલે તું અજબ,
બની જહાં-પેહલવાં અને બેઅદબ.
તું પૂછે છે તેનો લઇ લે જવાબ,
સાંભલ વતન મહારૂં છે સકલાબ.
છે તે મૂલક મારી માદર જમીન,
છું હાકમ રમનો, મુલકે ઝરીન.
વસું તે જમીન પર, વતન મારૂં છે,
મને તે જીગરથી ઘણું ખ્યારૂં છે.
પીલસુમ મહારૂં જનમ નામ છે.

૧૨,૪૧૦ લડું સાથ રસ્તામ, એ કાંમ છે.
સમજ ના જગમે તું રસ્તામ છે,
મગર ખીજો રસ્તામ, આ પીલસમ છે.”

* * *

કહી એમ ગૂરજને ફેંકી જમીન,
સંભાલી જોયાં રિકાબો ‘ને જીન.
જીનપર બેઠો બની ઓસ્તવાર,
શરૂ કીધું એકદમ કિનાતુ બઝાર.
વીજ વેગ ખેંચી તીર ‘ને કમાન,
શરૂ જંગ કીધું ટાંકી નિશાન.
હતી તે તીરમા રસ્તામ અજલ,
નજર નેમ ચુકી ગઇ નિશફત. ૧૨,૪૨૦
હતી તીર અંદર રસ્તામ કળા,
ખૂદા ને ખબર શું થાતે સજા.
મગર મરજી માલેક ખીજી હતી,
બદલી છૂટેલા તીરે ગતી.

છૂટી તીર લાગ્યો રખસ સર ઉપર,
ખચી જીંદગી રસ્તામ અખતવાર.
પરોમાન પીલસુમ થયો જોરાવર,
ખેજાલત ભારી ચહડો તેને સર.

તુરત ખેંચી તીરને ટાંકી નજર,
ને ચાહ્યું કે રસ્તામનું વિધે જીગર. ૧૨,૪૩૦
હતો તીર કાવીલ, કળાની સમાન,
મગર તન હજી તેને અખરેખ્યાન.
ગયો તીર નિશફત, કળા વેશકાર,
જોઇ થાયો પીલસુમ જીગર બેકાર.

પૂકારીને હસિયો રૂસ્તમ દલીર: ચહડયો સરપર છે જો આફતાબ,
“વાહ જંગ બહાધુર, પીલસુમ વીર. જરા કર આરામ, છોડી રીકાબ.”

* * *

પોતાની લડાએક હું નરમંદી અને બાહોશી છતાં, તીરો ઉપર તીર છોડી રૂસ્તમને જેર કરવાનો ઈરાદો આવી રીતે નિરાશ થયેલો જોઈ, દીલાવર પીલસુમ ધણેજ નરાસ થઈ નામો-સીમા આવી પડ્યો, અને રૂસ્તમે કરેલી સુચના પ્રમાણે ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતરી, એક ઝાડના છાંયડા હેઠલ આરામ લેવા તે જઈ ઉભો. રૂસ્તમ પણ પોતાના લશ્કર તરફ વીદાય થયો.

**પીલસુમની મદદ અફરાસીયાબનુ તુરાની લશ્કર
સાથ આવી પુગવું.**

ગગન પર હતો ચાલુ આફતાબ દોર,
૧૨,૪૪૦ તપ્પુ તાપે મયેદાન, પુરી ખપોર.
થયો વખત જ્યારે નીમ-રોઝનો,
જોઈ સહુ ભરે દમ અફસોસનો.
દિહું જાણે દુરથી ધૂલાડું સિયાહ,
નજર ખુબ કીધી ઠેરવી નિગાહ.
ધૂલાડાંથી થાયું અંધાર વન,
સિહા થાયું ચોમેર તપતું ગગન.
નીરખીને જોતો ઉભો નરવર,
પડી દીલ અંદર નવી કંઈ ફિકર.
તરત દોડી જંગે ગયો જાણેજર,
૧૨,૪૫૦ કંઈ રૂસ્તમને: “ખૂરી છે ખખર.
ઉડતું ધૂલાડું જખરદસ્ત છે,
નવી કોઈ દીસે એ આફત છે.
દિસે છે લશ્કર તુરાની જખર,
આવે છે પયદરપે કરતું સફર.
હરોલે દિસે છે ખૂરો બદનેઝાદ,
નિકલિયો કરવા નવો કંઈ ફિસાદ.
ખૂરો છે બદઅંદેશ અફરાસિઆબ,
જોમા કીધું લશ્કર ફૂરી બેહિસાબ.”

ફૂરી લાવયો છે, ખીજી ચહડાઈ,
હવે થારો ખરપા ઝનુની લડાઈ.” ૧૨,૪૬૦
હવે આએ જંગનો ન રેહશે હિસાબ,
હશે સંગમા એ ખુરો કઝાબ.
ખૂરી છે મનશનીનો એ બાદુગર,
નવી છે ચહડાઈ ધરાંન ઉપર.”
નવી જોઈ ધાંધલ મયદાનમાં,
ફિકર થાઈ પયદા દિલો-જાનમાં.
ધૂલાડે ધખકી થયો ગમદીલ,
ફિકરમા પડ્યો જોઈ અંધાર કીલ.
નજર દુર તેણે કીધી પહાડપર
પડ્યો નહિ અરબેર તેણે નજર. ૧૨,૪૭૦
ફિકરમંદ બનીને બોલ્યો તે પીર:
“કહાં છે મહારો અરબેર દલીર.
ધૂલાડાંની એવી ઉડી ખાક છે,
મયેદાન થાયું ખતરનાક છે.
બેશક ધૂલાડે તે ઢંકાઈ ગયો,
રખે ગશ મયેદાને ખાઈ ગયો.
નથી દિસ્તો ઘોડો, ન દિસ્તો સવાર,
હરો કહાં અરબેર એ પરવરહેગાર!”

* * *

અરબેર અને ફરાંમઝ વચે પાહડની ટેકડી ઉપર થાયલી ગુફતગુ.

અફરાસીઆબનુ હબરો આઢમીનુ લશ્કર કુચ કરતું તે મયેદાનમા આવતું હતું. લશ્કરના ઘોડાઓના પગથી ઉડેલું ધૂલાડું, અને પયદલ લશ્કરની દોડ ધાંમે ઉડેલી ગીરદથી તે બિચાબાંન વનમા એવું તો બચકાર ધૂલાડું ચારો તરફ ફેલાઈ ગયું, કે તેથી જોઈ પેહલવાંન રૂસ્તમનુ પાહડી લશ્કર, તેમજ પાહડી ટેકડી ઉપર દીદબાંનનુ કાંમ કરવા માટે ઉભો રેહ્યો દીલાવર અરબેર,

૧ નીમ-રોઝ, યાને મધ્યાંન ખપોર. ૨ સિયાહ, યાને કાલું. ૩ ખૂરો બદનેઝાદ, પાદશાહ અફરાસી આબને માદે બલેજર એ ધરાંરો કરે છે. ૪ કઝાબ, યાને જુઠો-લખખાહ. ૫ ગશ, યાને બેહોશી.

તે ધુલાડાંની ગીરદમા એવા તે વીંટલાઈ ગયા હતા કે, યુરોગ જલેજર મયેદાનમાથી પોતાના નખીરા અરજોરને વટીકે જોઈ શક્યો નહીં.

એવા સંજોગ વચ્ચે, યુરોગ જલ પોતાના નખીરા અરજોરની છાંદગી માટે ધણોજ ઇંતે-જાર ખનવા લાગ્યો, અને અફરાસીઆખના આ નવાં લશ્કરના આવી પુગવાની ખબર રસ્તમને, તુરતજ મયેદાનમા જઈ તેણે પુગાડી દીધી.

ખીજ હાથ ઉપર પેહલવાન અરજોર, જે પાહડાંની ટેકડી ઉપર ચઢી પોતાના બપાવા રસ્તમના ફરમાનથી દીદખાનનું કાંમ કરવા ચારોગમ તપાસ રાખતો હતો, તે આ ખરપા થયલાં ધુલાડાંની ઘટામા ઘેરાઈ જતાથી, પોતાના કાકા ફરાંમઝને પોતાના વિચારો જણાવવા લાગ્યો.

અરજોર તુરાનીઓ માટેનો પોતાનો અનુભવ ફરાંમઝને જણાવે છે.

ઉભા પહાડપર બે દલીરો હતા,
૧૨,૪૮૦ મયેદાનની જોઈ રહ્યાંતા ઘટા.
ધલાડે હવા એવી કાળી થઈ,
દલીરોને મન જંગલી થઈ.
ન દુરનું કે નજીક પડતું નજર,
ઉભા બંને વીરો, કરતા ફિકર.
અરજોર કાયર બની બોલિયો:
“અજબ આ ગજબ તૂરકિઓથી થયો.
હવાખી ધુલથી થઈ છે ખરાબ,
સહા કેમ શકારો આ રંજે-તાબ.
હિસે છે પયહલ, ઘોડેસવાર,
૧૨,૪૮૦ હશે કમમા કમ, દેહ દેહ હજાર.
રહી છે જમાનખી ધૂંજ ફાજથી,
ફના થઈ હશે, ખાકખી બોજથી.^૧
સાંમલ ઓ કાકા, ફરાંમઝ વીર,
હકિકત કહું તે ઓ નામગીર.
કરું આએ લશ્કર લડી પાયમાલ,
કરે નહિ જંગનો ફરીથી ખિયાલ.
હિસે છે સવારો જખરદસ્ત અંગ,
લડાં સહું મરશે, કરી સખત જંગ.

હિસે છે લશ્કર અનેક જાતનું,
મુલકે મુલકના હિસે ઘાટનું.^૨ ૧૨,૫૦૦
દુકડીઓ થોડી હિસે ચીનની,^૩
થોડીક પહાડી હિસે ખીલુની.^૪
દુકડીઓ કંઈ કંઈ ખૂતનની^૫ હિસે,
દુકડીઓ થોડીક વતનની^૬ હિસે.
છે કુલ લશ્કર સદ-સદ હજાર,
પડ્યા છે સહું કોઈ લડવા બહાર.
જાણું છું કોણ છે નામી સવાર,
જાણું છું કોણ છે ખરા કાંમદાર.^૭
જાણું છું કોણ કોણ કંહેદાર છે,
જાણું છું કોણ કોણ ગંહેદાર છે.^૮ ૧૨,૫૧૦
જાણું છું કોણ કોણ હરનાર^૯ છે,
જાણું છું કોણ કોણ લડનાર છે.
જાણું છું કોણ કોણ સુચાર^{૧૦} છે,
જાણું છું કોણ કોણ કુચાર^{૧૧} છે.
જાણું છું કોણ કોણ છે કારખર,
જાણું છું કોણ કોણ છે ખારખર.
જાણું છું કોણ કોણ તીરંનદાજ છે,
જાણું છું કોણ કોણ વતંનદાજ છે.

૧ દેહ દેહ હજાર, યાને ફસ વખત દસદસ હજાર લશ્કર હશે, એવી અટક અરજોરે કીધી હતી.
૨ ફના થઈ હશે ખાકખી બોજથી, યાને લશ્કરના વખતથી જમીનપરની ખાકખી નાપથક થઈ જશે,
એવી ગણતરી અરજોર કરતો હતો. ૩ મુલકે મુલકના વતનદારોના ઘાટ યાને તેઓના વતનની અટકલ,
અરજોરે તેમના ચંહરા ઉપરથી કીધી હતી. ૪ ચીનના મુલકનું લશ્કર. ૫ પાહડી મુલકની ખીલુમા
વસતી અફરાસીઆખની રહ્યત, તેને ખાતર લડવા નીકળી હતી. ૬ ખુતનનો મુલક, જે શાહ
કહિસનો દીકરો શિયાવસ, જ્યારે અફરાસીઆખની દીકરી સાથે લગનના ગાંઠથી જોડાયો હતો, ત્યારે
અફરાસીઆખે શિયાવસને આ આખો ખુતનનો મુલક, લગનની રીતમાં તેને ભેટ આપ્યો હતો.
૭ વતનની, યાને તુરાનીઓની અનેકી દુકડીઓ. ૮ ખરા કાંમદાર યાને ખરા લડનાર. ૯ ગંહેદાર
યાને, પાપી મેલા દીલના કરતુડી સિપાહો. ૧૦ હરનાર, યાને જીત મેલનનારા. ૧૧ કુચાર યાને
સારી ચાલના. ૧૨ કુચાર યાને, નહારી ચાલના.

પિછાંણુ છું હું ખુબ અફરાસિઆખ,
૧૨,૫૨૦ હું જાણુ છું એના જીગરનો હિસાખ.
ખપાવે એ ખુદને ખડો ખળવાંન,
મગર ખાસિયત છે મિસલે જનાંન.^૧

અકલમા અધુરો, હેમાકત ઘણી,
ખલા ખેચે સરપર, જાહેલ ખની.

હું જાણુ છું તુરાંનના પેહલવાંન,
હું જાણુ છું તેમના ખળનુ મિજાંન.

હું જાણુ છું કાણુ છે ખડુ જોરવર,
હું જાણુ છું કાણુ છે સમશિરગર.

મેં જોયા છે સઘલાને નજરોનજર,
૧૨,૫૩૦ નથી કોઈ એવો મહાવીર નર.

બેશક એ ખુડો છે અફરાસીઆખ,
એ આવ્યો છે લશ્કર લઈ બેહિસાખ.

તું જો કે હું ચાલું છું કેવી ચલ્યાંન,
હું કાહડું છું એના મનનુ ધમંદ.^૨

હતો કંઈક વીચારમા એટલાં,
ઉભા આવી તુરાંનીઓ તેટલાં.

સજેલાં શસ્ત્રા હતાં કુલ બદન,
સમશીર, લાલા, તીર 'ને કમંદ.

નેજા 'ને અરછી, ગૂરજ લારદાર,
૧૨,૫૪૦ પેહલવાંનો જંગી હતા ખુનખાર.

હરોલે દીઠો મસ્ત એક પિલંગ,^૩
જડેલું જડાવે હતું તેનુ અંગ.

કહી એમ ફેરવી રખસની લગાંમ,
ગયો સામે દુશ્મન તે નેકનામ.

અરજોરનો તુરડી હોમાન સાથ લડાઇના મયેદાંનમા મેલાપ થયો,

અને હોમાને અરજોરની જુદાઇમા અફરાસીઆખને લાગુ

પડેલી બેચેનીનુ બયાંન કરવું.

પેહલવાંન અરજોર એવા બાહુધીના સખુનો કેહી, અફરાસીઆખનુ લશ્કર જે નાઇલ નદીના પાણીના જોસ મીસાલ ધસી આવતું હતું, તેની હીલચાલ તપાસવા, અને અને તો લશ્કર ઉપર તુટી પડવાની નેમથી, પોતાનો ભારી શુરજ ઉઠાવી, એખલો એક લંચા ટેકડા ઉપર પોતાના ઘોડાને ચઢાવી, પોતે તે લશ્કર ઉપર પોતાની નજર ફેંકતો ઉભો. જ્યારે તુરાંની લશ્કર તે ટેકડા આગલથી પસાર થવા લાગ્યું, ત્યારે તુરાંની સીપાહસાહાર હોમાન, જે તુરાંની લશ્કરની હરોલમા ચાલતો હતો, તેની નજર અરજોર ઉપર અચબુચ પડી, અને તેની નજર પડતાંજ

ધરતો તે ધીમે, ધીરાં કદમ,
આગલ 'ને પાછલ, સિપાહ ચારોગમ.

દિઠો તેણે કાળી, ધજા સત્વર,^૩
ચિતારેલો અઢઢાહ હતો તે ઉપર.

હતું તખ્ત કંચન,^૪ પીલ^૫ પીઠ પર,
જડેલાં હતાં મહી લાલો-ગોહર.

નજર કીધી અરજોરે જોઇ રૂખાખ,
દિઠો તે પિલંગ^૬ પર અફરાસિઆખ. ૧૨,૫૫૦

જોઇને અરજો તપી થાયો લાલ,
ઉભો આવી સાંમે ખુઝરોગ જાલ.

કિનાથી શુરજ હાથ અંદર ધરી,
બાલ્યો અરજોર, પૂકાર એક કરી:

“જરા ધીર ધર ઓ પેદર મેહરખાંન,
ખુદા દુર કરે આએ મુશ્કીલ તૂફાંન.

કરું આએ જંગે, હું એવી લડત,
તવારીખે નોખતું રહેશે નવત.

જખાંપર ધરી નાંમ પરવરદેગાર,
કરું કુલ તુરાંની લશ્કર ખવાર. ૧૨,૫૬૦

ન જીવતો જવા દેઉ એકબી સિપાહ,
છે મારી સહુ પર સરખી નિગાહ.

ન છોડું હું જીવતો અફરાસીઆખ.
દરજા છે દૂનિયામે અવ્વલ કઝાખ.^૭

કરું નાશ લશ્કર તુરાંનનુ,
ફરી નહિ લિપે નામ ઇરાંનનુ.”

૧ જનાંન, યાને જનાનખાનાની ઓસ્તો. ૨ પીલંગ, યાને હાથી. ૩ સત્વર, યાને તુરતજ. ૪ કંચન.

યાને સોનાનુ. ૫ પીલ, યાને હાથી. ૬ પીલંગ, યાને હાથી. ૭ કઝાખ, હડકડતો જુદો.

તેણે અરજોરને તુરંતજ આલખ્યો. હોમાને તેજ ધડી પોતાના ઘોડાને તે ટેકડા તરફ ઘોડાવ્યો, અને અરજોરની સાંમે આવી, તેને મનાવી લેવાની આશામા તે બોલ્યો:—

“ખૂશી છું તૂને જોઈ એ નામદાર,
૧૨,૫૦૦ તપે તાપમા કાં ચહડી આ પહાડ.
થું સુરવીર નરોની છે એ રસંમ,
કે છોડી દિયે આંખમાની શરંમ.
ગયો કાં તું છોડી તુરાંનને,
તજી તું ગયો તોડી પયમાંનને.^૧
તજી કાં ગયો તું તહારં ચમન,
થયો કાં ધરાંનને જઈ શરણુ?
કહે કોણે આપી તૂને એ ખખર,
કે હતો નેક સોહરાખ તારો પેદર?
ગલત એ ખખરથી ગયો તું ફસી,
૧૨,૫૮૦ જરાખી અકલને નહી તેં કસી.

મેહરખાંન હતો કેવો અફરાસીઆખ,
હતો કેવો તે પાસ તારો રૂખાખ.
તૂને સાંમ વિશે નથી કંઈ ખખર,
હતો જલેજરનો નહિ તે પેદર!
તજી દીધો લખ જઈ કહે અંબરૂઝ,^૨
નહો કોઈ સાથી, નહી દીલસુઝ.
પડ્યો પહાડ પર તે માસુમ,^૩ ખાખ,
ખચ્યો જ્યારે ખઠ્ઠી સિતારાએ ચાલ.
તજી દંધ તુરાંનની સરજમાંન,
મલ્યો જઈ તેઓને તું નામચીન.” ૧૨,૫૯૦

* * *

તુરાંની પેહલવાંન હોમાને અરજોર આગલ અફરાસીઆખની
બેચેની ખયાન કીધી.

“દંધ માન, ઇજ્જત, શાહી તને,
દિધી ખાસ બેઠક તખત સાંમને.
ગળે ખાંધી તૂને કિધો ખુખ ખ્યાર,
તૂને માન ફેતાં સહુ વાર વાર.
તુંથીજ તેનાં હતાં સહુ સુખ,
હવે તુંજ વીના ગઈ તેની ઉંઘ.
હતો તુંજ તેનો ખરો ચારગાર,^૪
તુંજ વન થયો છે હવે નિરધાર.”^૫
ભરીતી તુંજમા હજારો ઉમેદ,
૧૨,૬૦૦ હવે સહે તુંજ વન કંઈ કંઈ ખેદ.
તૂને જોઈ રહેતો સદા ખુશ ચહેર,
તુંજ વન થયું સુખ તેનું બહેર.
જીવંતથી તહારી તે મુરઝઈ ગયો,
ખહારે-જવાંની^૬ કજરઈ ગયો.

ગયાં સુખ તેના સઘલાં હુટઈ,
નથી તે દુખોની જડતી દવઈ.
તૂટી કુલ આશા, જીગરની ઉલટ,
હવા થઈ ખિલકુલ ચમનની લપટ.^૭
નથી તેનો દુનિયામે એકખી રશીક,
થઈ કોઈખી નહિ દુખમા શરીક. ૧૨,૬૧૦
હતો તું તેનો ગુલશન-ખહાર.
ગયો જ્યારથી તું, તે બેકાર.
ખૂશી તે થતો તો, સૂણી તુંજ અવાજ,
દૂખી તુંજ વન તે બંદેનવાજ.
શેહરિઆરનો તું હતો જાન-માલ,
ભરીતી તુંજમા ઉમીદો વિશાલ.
શરીક તેનો ના તો જમાનો થયો,
શમાપર^૮ શાહ પરવાંનો^૯ થયો.

૧ પયમાંનને, યાને વચનને. ૨ કુહો-અલખરૂઝ. જલનો જ્યારે જનમ થયો, ત્યારે તેને અલખરૂઝ પાહડ-ઉપર, તેનો ખાપ સામ તેને મુકી આવ્યો હતો. ત્યાં સીપુર્ગ નામના એક આબેદે, તેને પાણી-પોશી માટે કીધો હતો, પણ પાણીથી તેને સાંમ અલખરૂઝ પાહડ ઉપરથી રોધી લાગ્યો હતો. આ દારતા-નની વધુ વીગત માટે વાંચા માટે ‘સંતુલ્ય-શાહનામું’, તેમજ ‘સંક્ષેપ-શાહનામું’. ૩ માસુમ, યાને નીરદોશ. ૪ ચારગાર, યાને મદદગાર. ૫ નિરધાર, યાને આધાર વગરનો. ૬ મુરઝઈ ગયો, યાને કરમઈ ગયો. ૭ અહારે-જવાંની, યાને જવાંનીનો ખહાર. ૮ ચમનની લપટ, યાને ખાગની સુગંધી. ૯ શમા પર, યાને મેરાખ ઉપર. ૧૦ પરવાંનો, યાને પતંગીયું.

ફિઢા ટું ઉપર હતો જીવ-જાન,
૧૨,૬૨૦હતી તેને મનથી ટું કુલ જહાન.
હતી મન તેને જખરી રહાત,
કરે છે ટુંને યાદ હજી દિન રાત.
હતો તેને મનથી ટું પાકજાદ,
નિન્દમાખી કરતો ટુંને ખસ યાદ.
અજખ ખ્યારમા ટુંજ હટું તેનુ મન,
થયો છે હવે તે ખતાંગ ટુંજ વન.

તૂને જોધ સુખી હતો શેહરિઆર,
ગયો જ્યારથી ટું થયો બેકરાર.
જમાનો વફાદાર કહાં છે થયો,
ટું પરખી ગજારી સિતમ તે રહ્યો. ૧૨,૬૩૦
નવાજ્યો ટુંને તખ્ત 'ને તાજથી,
છટો કાં પડિયો, ટું મહારાજથી. ?
કમી શું હતી ટુંને ટુરાંનમા, ?
કે મલી ટું ગયો, આજ ધરાંનમા. ૧૩

*

*

*

અરજોરે હોમાન ઉપર ગુસ્સે થઇ, ટુરાંની લશ્કર ઉપર હુમલો કરવો.

પોતાના ખાપઢાદાની આવી રીતે નીચ ખીખત કરતો હોમાનને જ્યારે અરજોરે સાંભલ્યો, ત્યારે તેના ગુસ્સાને પાર રહ્યો નહી. તેજ વખતે તેણે પોતાના બારી ગુરખ ઉપર હાથ નાખી, તેને એકદમ બાહર કાઢડયો, અને નજીવીક હતું કે તે ગુરખથી હોમાનને તેની સરક્ષીનેા સવાદ ચખાડે. પણ પેહલવાન હોમાને અરજોરેના ઈરાદો તુરતજ જોઈ લીધો, અને અરજોર કાંઈખી કરે તે આગમચ, પોતાના ઘોડાની લગાંમ એકદમ ફેરવી, તે પાહડ ઉપરથી સડસડાટ તુરજ નીચે હતરી પડી, પોતાના ટુરાંની લશ્કરમા તે મલી ગયો.

જલ અને સાંમને માટે, તેમજ જલની હસ્તી માટે જે બદ સુખનાં નિન્દાખોર હોમાન બોલી નહાસી ગયો હતો, તેને સખતમા સખત સખ કરતાના ઈરાદાથી, અરજોર ગુરખ ઉઠાવી ટુરાંની લશ્કર ઉપર ધસી ગયો, અને જેમ એક ગોરપંદના ટોલાંમા, એક સુખ્યો સિંહ દાખલ થઈ તેઓની ખરાખી કરે, તેમ અરજોર ટુરાંની લશ્કરમા પોતાના બારી ગુરખ વડે હવે ખુવારી ચલાવવા લાગ્યો.

પોતાના નખીરા અરજોરને એવી રીતે ટુરાંની લશ્કર ઉપર અખલો તુડી પડેલો જોઈ, ખુતરાગ જલેજરે પોતાની કાલીલ તલવાર મીયાંનથી કાઢી, અરજોરની પાછલ ટુરાંની લશ્કરમા લીતરમા તે ધસી ગયો, અને આ બંને ઈરાની પેહલવાંનો સાથે મલી ટુરાંની લશ્કરમા હવે ખુનખાર ખુવારી ચલાવી રહ્યા.

હજી તો ટુરાંની લશ્કર ધારેલી મંજલથી ઘણું દુર હતું, તેટલામાં પોતાના લશ્કરમા આવી રીતની ધરપકડ અને નહાસ ભાગની ગડબડ થતી સાંભલી, પાદશાહ અફરાસીઆખ જે લશ્કરની વચોવચ પોતાના શાહી હાથી ઉપર તખ્ત ખીજારી, પોતાના ખુંડા નીચે સવાર થઈ બેઠો હતો, તેણે લશ્કરની કુચન અટકાવી, અને પોતે લશ્કરની હરોલમા જવાની તજવીજ કરવા લાગ્યો. પણ ત્યાં તે જઈ પુગે, તે આગમચ તેણે મારગમાં પોતાના લશ્કરની ખુવારી થયેલી જોઈ, અને તે જોતાંજ તેની હોરા ઉડી ગઈ. જગે જગે પોતાના સીપાહોની લોઠોના પહાડ જોઈ, અને જખમી થઈ પડેલા સીપાહો અને સાલાશોની ખરાડ મચઢાંનમા સાંભલી, અફરાસીઆખ હેખતી ગયો, અને પોતાના બહાધુર પેહલવાંને લશ્કરની અઘવચમા નાહસ્તા ભાગતા જોઈ, તે ડીગમુદ થઈ ગયો.

અફરાસીઆખે અરજોરની લડતથી પોતાના લશ્કરની

થઈ પડેલી ખુરી હાલત જોઈ કરેલો અફસોસ.

તુરત આવી હોમાને આખી ખખર, | હકિકત જણાવી તુરત તે ઘડી :
કિધી તેણે અરજોર વીથે જીકર. | “રહ્યો છે ચલાવી કતલ જખરી.

પડ્યો જઇ લશ્કર ઉપર બેસખખ,
૧૨,૬૪૦૨૨૫ છે ગૂજારી જાલમ તે અજખ.
ન જોતો તે આગલ કે પાછલ જરી,
ગયા છે. મયેદાને કંઈએક મરી.
નિકલ્યો ધરી વેર કિનાખોર છે,
દયાહિન જખરો, અશંખચોર છે.
કતલ થઇ ગયા છે નામી સવાર,
વિખરઇ લશ્કર થયું ખિસમાર.
થયું કુલ લશ્કર બેહાલ છે,
તૂરાંનીઓનો એ ખૂરો કાળ છે.”

* * *
સૂણી એ ભારી ભયંકર ખખર,
૧૨,૬૫૦ફિકરમા પડ્યો તે શાહ તાજવર.
ચહડી જન મગજે; કીધો પૂકાર :
“લડો તમ તૂરાંની, ધરી દીલ ખૂમાર.
લડો તમ સૂરાઓ, ખૂઝાગો, જવાંન,
ઘેરીને પકડો એ ખદગમાન.
ઘેરીને પકડો એ મસ્તાંનને,
કરો તમ નાખુદ એ શયતાંનને.
વધો તમ ધરી હાંમ, હસ-હસ કદમ,
કરો સર અરજોરનુ તમ-કલમ.
અરે તમ તૂરાંની ખનો હમજોર,
૧૨,૬૬૦કરી કએદ તોડો અરજોનો દોર.
જકડોને જે કોઇ હાજર કરે,
હાકમ ખજોરનો, તે બેશક ઠડે.
ખદાના કસમ લઇ કહું હું ખરું,
નવાંજેશ ખજોરની તે પર કરું.”

* * *
સૂણી એવી લાલચ ઇનાંમની,
લોલીઓને થઇ પડી કાંમની.
નિકલિયા લોલી સિપાહ-સવાર,
કંઈએક સાલાર પડિયા ખહાર.
કંઈએક નિકલ્યા લઇ તલવાર,
૧૨,૬૭૦કંઈએક નિકલ્યા ખંજરગૂઝાર.

કંઈએક નિકલ્યા નર નામેવર,
કંઈએક નિકલ્યા લે તીર-તખર.
કંઈએક નિકલ્યા ગૂરખને ધરી,
કંઈએક નિકલ્યા લોલે મરી.
હજારો સિપાહો કરી ગણતરી,
નિકલિયા જંગે તૂરત તે ઘડી.
હતી એવી ઉમેદ જાગર-જાંનમા,
પકડવો અરજોર મયદાંનમા.
અગર આવે જીવતો નહિ હાથમા,
લાવવો મૂવેલો ધરી ખાથમા. ૧૨,૬૮૦

* * *
કહી એમ ધર્યો તે મયદાંને જંગ,
તપાસી રહ્યા જંગે-મયદાંન રંગ.
જફા દીઠી જખરી સિપાહો ઉપર,
પડેલા જમીનપર જરોજખર.
ધડોના દગલા, સિતમના પહાડ,
જમીનખી કંપી મારે ખરાડ.
ગગન હાય મારી રહ્યું ઠરઠરી,
મૂસિખત જાલમ સહુપર પડી.
જોઇ હાલે-મયદાંન, જોઇ રંજો તાખ,
કૂરી સર રડે શાહ અફરાસીઆખ : ૧૨,૬૯૦
“કહે કાં રૂઠિયો, ઓ ચઢદાંન પાક,
ખતા થું મહારી, કિધો એમ ખાક.
અફસોસ મૂવા મારા સીપાહ, સવાર,
થયો હાલ કેવો, ઓ પરવરદેગાર!
ગૂંહા થું થયો મારો ઓ દાદગર,
પડ્યા થઇ કતલ મુજ સુરવીર નર.
વિના કારણે એ કપાઇ ગયા,
ખતા વંન નાહક મરાઇ ગયા.
વરસાવી મુજપર કહેર આ રહ્યા,
વિના કારણે વેરસી થઇ ગયો. ૧૨,૭૦૦
મે અરજોને પાળી મોટો કિધો,
શિખવીને હુંજર ઇલમ મે દિધો.

૧ બેસખખ, યાન વગર કારણે ૨ અશંખચોર, અરજોર માટે આ ઇશારો હોમાન કરે છે. ૩ ખજોર, યાને ગીલાન તરફ કારખીઅન સમુદ્રના કિનારા આગલ આવેલો મુલક, જે અફરાસીઆખની શહેન શાહનનો એક ભાગ ગણ્યોતો હતો, તે મુલકની હાકમી અરજોરને પકડનાર ધણીને ઇનામ તરીકે આપી દેવા, અફરાસીઆખે જાહેર કીધું હતું.

શું આ તેનો બહલો, ધનામ ખાસ,
કિંહું માફ લશ્કર બિલકુલ નાશ.
આ અફલાકી જીલમ મુજપર કિંધો,
કિનો મુજ લશ્કર ઉપર કાં લિધો.
મરે મારી સાંમે નજરની હજુર,
થયો કેમ મુજપર ખૂબા છું કડુર.^૧
સૂરા મુજ મન-વીર, તન-વીર મહાન,
૧૨,૭૧૦ કંતલ થઈ મૂવા, બેકફન^૨ નવજવાન.
સૂણી કેમ શકું જખમીઓની ખરાડ,
જેમ કેમ શકું આ કયાંમત બહાર.
અરે તમ હટો ઓ તૂરાંની ફલીર,
નથી આ ચમન તમ ઉઠો ઓ વીર.
થયું છે મયેદાન, દારૂલ ખવાર,^૩
હી હુશ્મન તમ કરો ખિસમાર.

જીલમ થાયો જીલમ, સિતમ બહુ સૂરો,
હીને કરો તમ હુશ્મન ચુરો.
મરો યા મારો, છે દારૂલ ફના,^૪
હીને મરો તમ દરએક જણા. ૧૨,૭૨૦
રખે તમ ખૂબહીલ થતા ચકતૈદાર,
હટો હાથ સમશીર, ધરીને ખૂમાર.
ફરે છે સિતારાની ઉલટી ગતી,
કરો તેને સુલટી, ઓ નરપતી.
કળ જોઈ નજરથી, તમ ના ડરો,
પૂઠે દોડી હુશ્મન, પુરા કરો.
રહું જોઈ કિયામત, હું જીર-જીર,
હરો હીલ કિનાથી તમે આરપાર.
સૂણો કુલ તૂરાંની, સૂણો આ સખુન,
કરો જગથી નાખુદ, ધરાંની મલુન." ૧૨,૭૩૦

*

*

*

બલેજરનું તુરાંની લશ્કર વચ્ચે ઘેરાઈ જયું, અને અરજોરે અફરાસી-
આખના ઝુંડાને ફાડી નાખી, છંટાવી લેઈ, ધરાંની
લશ્કરમા મોકલાવી દેવું.

આવી રીતે પાદશાહ અફરાસીઆખ જંગના મયેદાનમા પોતાના લશ્કરનો નાશ થઈ
ગયેલો જોઈ, પોતાના મુવેલા સીપાહોને માટે વીલાપ કરતો હતો, અને જીવતા સીપાહોને
લડવા માટે, અને અરજોરને મારવા યા તો તેને જીવતો પકડવા બલેજરની બાદશાહીનું ઈનામ
બહેર ફરી રેહ્યો હતો, તેવામા તેની નજર ખુઝરોગ બલેજર અને અરજોર ઉપર પડી, જે છુટે
હાથે તુરાંની સીપાહોમા કતલ ચલાવી રેહ્યા હતા.

*

*

*

*

પાદશાહ અફરાસીઆખના ઈનામની લાલચ ઉપર લોભાઈ થણાક નામચીન તુરાંની સીપાહો
અને સાલારો, જે હજી જીવતા રેહ્યા હતા, તેઓએ ખુઝરોગ બલેજરને એવી રીતે લડતો જોઈ,
તેની આસપાસ ફરી વલી, ઘેરી લીધો, અને એવી રીતે તેને ઘેરી લઈ, અરજોરથી તેને છુટો
પાડી નાખ્યો.

*

*

*

*

પોતાની એવી હાલત ખુઝરોગ બલેજરે તુરત જોઈ લીધી. અફરાસીઆખે આ મામલો જોઈ
સંતોશ વચ્ચે દુરથી જોયો, અને તેજ વખત પોતાના હાથીને તે તરફ રેલાવ્યો. જ્યારે તે
જગ્યા ઉપર તે લગોલગ જઈ પેાંહચ્યો, ત્યારે પોતાના સીપાહોને ઉલટ આપવાના પુકારો કરી, નવાં
નવાં ફરમાનો તે દુરથી કરતો રહ્યો.

જંગનો આવો બીકટ મામલો હવે અખતાર બલેજર માટે, બેશક થયો ધાસ્તીબરેલો
થઈ પડ્યો. કેમકે હીચકારા તુરાંનીઓએ ખુઝરોગ બલેજરને ચારો તરફથી ઘેરી લેઈ, તેના
ઉપર દુરથી તીરોનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યા. આ તીરોના ચાલુ મારાથી ખુઝરોગ બલેજરનું

૧ કડુર, યાને કુર. ૨ બેકફન, યાને વીના કફન ૩ દારૂલ ખવાર, યાને દોજખ. ૪ દારૂલ ફના,
યાને ફનિયા ફાની છે.

ફોલાદી અખતર વીંધાઈ જવા લાગ્યું, અને તે તરેના ધારદાર પચેકાંનથી, નલેજરના બદન ઉપર કેટલાક જખમો થયા હતા, જેની કાંઈ પણ ફરકાર કીધા વગર, તે પોતાના દુશમનો સામે હિંમતથી લડી રહ્યો હતો.

પણ ઈરાંગી પેહલવાનોનો સીતારો ખુલ્લું હતો. અરોબર એજ વખતે દીલાવર બરજેર, જે નલેજરથી થોડેક દુર, તુરાંગીઓ સાથે ગુરઝની લડાઈ કરી રહ્યો હતો, તેની નજર અચબુચ અફરાસીઆબના જગવર હાથી, તેમજ તેના ઝુંડા ઉપર પડી, અને નજર કરતાં બુઝરોગ નલેજરને તુરાંગીઓ વચે ઘેરાઈ ગયેલા તેણે જોયો.

આંખના પલકારામા બરજેરે પોતાના ઘોડાની લગાંમ તેજ વખતે તુરતજ ફેરવી, પુકાર કરતો પાદશાહ અફરાસીઆબ તરફ તે એક છેડાયલા સીંહ મીસાલે ધસ્યો. જેવો નામનો ઉઠાવનાર બરજેર અફરાસીઆબ નજદીક જઈ પુગ્યો, કે તુરતજ પોતાનો ભારી ગુરઝ બાજુ કરી, હાથમા તેણે તલવાર પકડી, અને તે તલવારનો એક મજબુત ફટકો, પરાંગના દીકરા અફરાસીઆબના ઝુંડા ઉપર એવી રીતે માર્યો, કે જેથી તે મહાભારત ઝુંડાના બે ટુકડા થઈ ગયા. તેજ વખતે બરજેરે તે ઝુંડા પકડી તેને ફાડી નાખ્યો, અને તે ફાટેલા ઝુંડાનો પોતે કબજે લઈ, પુકાર કરી નલેજરને પોતાની હાજરી વીશે તે ખબર આપવા લાગ્યો.

*

*

*

*

તુરાંગી ઝુંડાની એવી રીતે બરબાદી થયલી જોઈ, તુરાંગી સીપાહસાહાર હોમાન કીનાબોર બની, તે હુટાઇ ગયેલા ઝુંડો પાછો મેલવવા એકદમ બરજેરની પુઠે લાગ્યો. પણ તુરકી હોમાન બરજેરની આગલ જઈ પુગે, તે આગમચ દીલાવર બરજેર પાછો પોતાનો ભારી ગુરઝ ઉઠાવી તુરાંગીઓ વચે ઘેરાઈ ગયેલા પોતાના બુઝરોગ બપાવા નલની મદદે દોડ્યો, અને નામીયા તુરાંગી પેહલવાનો અને સવાશેને વીખેરી નાખી, તે નલેજરને જઈ મલ્યો. બરજેરના ભારી ગુરઝથી મયદાંને જંગમા ફરીથી પાછી ખુવારી ચાલુ થઈ. ઘણાક તુરાંગી સીપાહો માર્યા ગયા, અને જંગનું તુફાન જેવું શાંત થયું, તેવુજ બરજેરે તુરાંગી ઝુંડો બુઝરોગ નલેજરને સવાધીન કરી કહ્યું, કે તે ફરાંમર્જને આપવા માટે તેણે ઈરાંગી લશ્કર તરફ નીકલી જવું. બુઝરોગ નલ તેજ વખતે તુરાંગી ઝુંડો લઈ, ઈરાંગી લશ્કર તરફ નીકલી ગયો.

*

*

*

*

૩સ્તમ અને પીલસુમે જંગને તહકુબ કરવું.

એક હાથ ઉપર જ્યારે અફરાસીઆબ પોતાના લશ્કરની ભયંકાર ખુવારી ચાલેલી જોઈ તેના સંતાપમા પડેલો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર જંગની જેહમતથી દીલાવર ૩સ્તમ અને તુરકી પેહલવાં પીલસુમ યાકી જવા લાગ્યા, અને તેમના ઘોડાઓની નસોસ ગઈ ગયેલા બંને જંગને જણાયા.

પણ હવે સમી સાંજ થઈ ગઈ હતી. આફતાબ પણ ધીમે ધીમે પાહડોળી પછવાડે ગુરબ થતો હતો, અને મયેદાંમા રાતની અંધારી ધીમે ધીમે આસપાસ ફરી વલવાથી, ચારે તરફનો દેખાવ સીદાઈ જેવા કાળા અંધકારમા ઢંકાઈ જવાથી, તમામ મયેદાં સુનસાંન, અને શુષ્યાપ થઈ ગયું હતું. એવે સમે જેહાં-પેહલવાં ૩સ્તમે, તુરકી પેહલવાં પીલસુમને કહ્યું કે: “લશ્કરની સફતે તોડનાર ઓ જંગી તુરાંગી, તારા જેવો તુરાંગી પેહલવાં આજ સુધી તુરાંગીઓ વચે મે એકબી જોયો નથી. મારા દલેર પેહલવાંનો, જે તારા હાથમા કબ્જે થઈ પડ્યા છે, તેઓના ભવીશ માટે હું ધણેજ ફીકરમંદ થઈ પડ્યો છું. એ ઈરાંગી પેહલવાંનોની રીહાઇ ખાતર, આ જંગનું મયેદાં ગુલાબી રંગનું બનશે, અને મને ચકીન છે, કે હજારો બનોની ખુવારી થશે.”

સૂણી જ્યારે પીલસુમે રસ્તમ જીકર,
થયો દાંલથી દલગીર સુરવીર નર.
દૂખી થાઇ તેણે દીધો જવાબ:
“બેશક ધરાંન પર છે અબ્જાબ.
ધૂંજાવી રહ્યાંતા જે તુરાંનને,
કિંધા કંમેદ મે તે પેહલવાંનને.
તું આકીલ દાંનેશ ગમદીલ છે,
છૂટે પેહલવાંનો એ સુશકીલ છે.
કહું તે સાંભલ ધિરે ધ્યાંનથી,
૧૨,૭૪૦ વ્યહડી થાક છે જંગ રમખાંનથી.

લડવા ઉમેદ લર દિલે આવિયો,
મગર હું કે ના તું જરા ફાવિયો.
નહી કોઇ થાયું અંતે મહાત,
નહી કોઇનીખી જરા થાઇ ઘાત.
સિતારાની બેશક નથી કંઇ ખખર,
દેખાડે નવો બેલ વલતી ફજર.^૧
કબ્જા તો વસે હર કદમની તળે,
કોઇખી ઘડીએ તે આવી મળે.

પડી છે હવે તો સિહા રાતડી,
કરી કાં લલતી રહ્યો વાતડી. ૧૨,૭૫૦
સૂણી લે મહાઈ હવે નેકનામ,
હવે જા તહારે લશકર મૂકાંમ.
રજનીનો કાલાશ છે ખહું નગન,^૨
સિતારાખી છૂપાઇ ગયા છે ગગન.
હવે તો ફજરમા મલશું ફરી,
દેખાડીશું દૂનિયાને દીલાવરી.
હવે પાછો ફર તું પડી રાત છે,
મલીશું કાલે પછી વાત છે.”

* * *
કહી એમ પીલસુમે કીધી સલામ,
ગયો વીજ વેગે, ફેરવી લગામ. ૧૨,૭૬૦
પૂગ્યો જઇ પલકમા મિસલ એક શેર,
હવે જ્યાં તુરાંની લશકર દિલેર.
જેઇ હાલ લશકર દોડયો શિતાબ,
ઉભો જઇ હૂળુરીમે અફરાસીઆબ.

* * *

અફરાસીઆબને ગમખાર જોઇ પીલસુમે તેની ગમખારીનું કારણ પુછ્યું.

જંગના મયેદાંનમાંથી નિકલી પીલસુમ તુરતજ પાદશાહ અફરાસીઆબ આગલ રસ્તમ સાથના પોતાના જંગની હકીકત અને હીસાબ બહેર કરવા ગયો. પણ તેની આગલ જતાંજ પીલસુમે અફરાસીઆબને દલગીર ચેહરે, અને આંસુ ભરી આંખો સાથ પરશાન બનેલો જોતાંજ, તે અદબથી નમ્રાને બોલ્યો:—

જોઇ શાહની આંખોને આંસુ ભરી,
અદબ ને અદાથી કિંધી દીલખરી.^૩
કહ્યું એમ: “એ સાહેબે-સકલાબો-ચીન,
કરે ગમ કાં તું ખની ગમગીન.
લડ્યો આજ રોજે હું રસ્તમ સાથ,
૧૨,૭૭૦ નહી તેને આપી જરાખી રહાત.
કરી જંગ હરવખત કીધો નિરાસ,
પલ પલ ત્રાસી થાયો ઉઠાસ.
હમો ખંને થાકી થયાંતા નસોસ,
અહડયો તો ગળાંમા તરસનો જોશ.
વિના પાણી કંઠો સૂકાઇ ગયા,
ગળાં માહે દમખી ધૂંટાઇ ગયા.

લડ્યા હંમ ખંજે જીગર દાજથી,
કિંધું જંગ જખડું અતી ઝાંજથી.
જમાનાએ તોખી ન ચારી કરી,
કબ્જાએખી ના દિલદારી કરી. ૧૨,૭૮૦
ના તે મૂવો કે મૂવો હું નહી,
ખંજેની ઉમેદ દીલમા રહી.
અગર હાથ રસ્તમ હું મરતે અહીં,
ગગન પર કિરત સુજ ચઢતે અહીં.
અગર કરતે રસ્તમ સર હું કલમ,
તો કરતે હું નાખુદ જુલ્મે-સિતમ.
અગર રાત જલ્દી જો પડતે નહી,
તો બેશક જીવતો તે ફરતે નહી.

૧ વલતી ફજર, યાને આવતી કાલની સહવાર. ૨ રાતનો કાલાશ તેની કુદરતી નખ હાલતમા.
૩ દીલખરી, યાને દીલાસો દીધો.

થયો‘તો થાકી દીલથી ખતંગ, તહુકુર્ખાને ખાતર કીધી અરજ,
૧૨,૭૯૦નહી તાખ તનમા કરે કાંઈ જંગ. હતી તેને આરાંમની બહુ ગરજ.

મગર જ્યારે પડશે રૂડી ખામદાદ,
જકડોને સ્તમ કડૂં તૂને શાદ.”

અફરાસીઆબે પીલસુમને પોતાની તમામ હકીકત જણાવી.

તુરકી પેહલવાંન પીલસુમને મોહડેથી સ્તમ સાથની તેની લગાઈની હકીકત સાંભલી, અફરાસીઆબની નીરાસીની પાર રેહો નહી. તે સમજતો હતો કે પીલસુમ જેવો જખરદસ્ત સકલાખી પેહલવાંન, સ્તમ જેવા એક બખુલીને સોહજમા જેર કરી યા તો તેને કચેદ કરશે, યા તો તેના હાથ ઉપર તે માર્યો જશે. પણ તેથી ઉલટી ખખર પીલસુમને મોહડેથી સાંભલી, અને તે બખુલી પેહલવાંન આખખા દિવસની લગાઇ પછી, પીલસુમના જંગમાથી જીવતો છટકી જવા પામ્યો છે, એમ ભણી તેની નાસીપાસીનો પાર રેહો નહી. સખખ, આગલાં સાલોમા બનેલા એવોજ બનાવની યાદ હવે તેને હાડે ચઢી આવી, અને તે બોલ્યો:

“હવે સ્તમ તારે હાથ આવવો મુશ્કીલ છે, એમ એ સકલાખી પેહલવાંન, તું તારા જગ-રમા નોખી રાખા કેમકે દીલાવર સોહરાખ, સ્તમને જ્યારે જમીન પર પડકી તેનું જીવર ચીરવા જતો હતો, ત્યારે સ્તમ એવીજ રીતે ફરેખ ખેલી, સોહરાખના હાથમાથી છટકી ગયો હતો. ત્યારે સોહરાખના દીલમાખી એવીજ ઉમેદ હતી, કે આવતી કાલે તેને જખેડુ કરતાં ઝાજ વાર લાગશે નહી. પણ આવતી કાલે તે દેવેનામ દેવ બેનડો જેરાવર બની રણમા ગયો, અને સોહરાખ તેનો ભોગ થઇ પડ્યો હતો. હવે તેજ રીતે આવતી કાલે સ્તમને માટે કાંઈખી ગણત્રી કરવી, ખેરાક નાકાંમ છે.”

હવે અફરાસીઆબ દુખી દીલે પીલસુમની આગલ પોતાના લશ્કર ઉપર ગુજરેલી આક-તાની હકીકત રજુ કરવા લાગ્યો:

“હકીકત મહારી નથી શું ખખર,
ગુજરી છે આકૃત અજબ મારી પર.
કહું તે સાંભલ હવે તુ જરી,
ખૂરી શું મુસિખત મુજપર પડી.
નથી એ ગજબ કોઈ ઇન્સાંનનો,
૧૨,૮૦૦સિંતમ છે, અલમ છે, આસ્માંનનો.
એકાએક લશ્કર ઉપર પાડી ધાર,
ધસી આવિયા બે બહાધુર સવાર.
ચલાતી લશ્કર અંદર કંતલ,
કિધું માડું પામાલ લશ્કર સખલ.
કંતલ થઇ ગયા મારા જંગી સિપાહ,
થયા મુજ પેહલવાંનો કંઈએક જખાહ.
લટી લઇ ગયા છે તૂરાંની ધળ,
ગૂંજારી ગયા છે સિંતમ જાખળ.
થઇ મારી કિરતી ને ઇન્જૂત ફના,
૧૨,૮૧૦નાકાંમ જીવડું હવે એ વના.

ગઇ મારી બેમુલ, નામી ધળ,
ધળ વન બહેતર હવે છે કજ્જ.
હવે સર મહારૂં, પડયું ખાકમા,
પડ્યો છું બલાએ-ખતરનાકમા.
જલે છે ધળ વન બદનમા અગન,
કડું નહિ કજ્જ વન બિળું હું પસંદ.
સિપાહો ને સાલાર મૂવા ઠારઠાર,
મૂવા તરફડીને મહારા સવાર.
નજર જ્યાં કડું ત્યાં દિસે હર તરફ,
તૂટેલી સવારો ને પચદલ સફ.૧૨,૮૨૦
સિપાહોખી લડિયા રહી એસ્તવાર,
મગર થઇ પડિયા અજલના શિકાર.
નથી જોઇ એવી મે જખરી લગાઇ,
રેહશે તવારીખ અંદર લખાઇ.
લોઠોના ઢગલા, કદમ દર કદમ,
કલમ સર થયતાં દિસે હરગમ.

લહો! અસ લહોના કિધા મે પૂકાર,
મગર કોણુ સુણે મહારી અરાડ.
પૂકારી કહ્યું: “ના ડરો નાશથી,
૧૨,૮૨૦ મગર હાર ખાધી તપી ત્રાસથી.
ધણોખી પૂકારી કીધો હૂકમ,
મગર કોઈ જીવે નહી મુજ ગમ.
લિધો વેશ ખઢલી મયદાંને જંગ,
જમીને પકડી લિધો લાલ રંગ.
જમીન ખાક લહુથી ખની રંગ લાલ,
જેઠ મારી તાંબાત થઈ ખસ્તહાલ.

અધુરો ફસવઈ તો એ ખની,
હોમાનની કિરતી લીધી હણી.
લટી તેની કોલાહ લિધી કહેરથી,
કિધું કાંમ સંગદીલે એ વેરથી. ૧૨,૮૪૦
વળી ઢાલ સોનેરી પાંઠપર હતી,
ઝટકીને ઝુટવી ગયો તરકટી.
ખરી આ ખેળલત, ખૂવારી અપાર,
થયો જંગી હોમાનખી ખારખર.
શરમથી પડ્યું છે નિયું માફ સર,
હીલ માફ દરદી ‘ને ખસ્તા જીગર.”

*

*

*

પેહલવાંન પીલસુમે અફરાસીઆખને દીલાસાના સખુને: ઢી
પોતાનો વિચાર જણાવ્યો.

સૂણી આ સિતમથી ભરેલી ખખર,
લરજ્યો પીલસુમ ખની ખેજીગર.
મગર બોલિયો દીલ હિંમત ધરી:
૧૨,૮૫૦ “અએ શાહ કર ના ફિકર તું જરી.
દિસે છે ધરાંનીઓ ખહુ બેખખર,
નથી જાણતા જંગ-અઢખની કઢર.
નિકલિયો છે જ્યારે તું લડવા થકી,
ખૂવારીની બેશક કરવી વકી.
મગર હાંમ દાલમા ધર શેહરીયાર,
જરા દે સૂરજને તું પડવા ખહાર.
ગૂખર હું ધરાંનીઓ પર ગજખ,
ખને આસ્માંખી જોખને અજખ.
લડશ કાલ રોજે પડતાં સહવાર,
૧૨,૮૬૦ જોજે ધરી ધીર આ શેહરીયાર.
ગયો જે ઝુટવી તહારી ધજા,
તું જોજે કરૂં તેને કેવી સજા.
ધજા તારી લાવી હવાલે કરૂં,
ત્યાં તક નીરાંત નહિ હું ધરૂં.
હોમાનની કોલાહ ‘ને સૂનેરી ઢાલ,
કરશ હું તેનોખી લાવી નિકાલ.

નવો કાલ રોજે કરૂં એક રંગ,
લડશ જઈ મયદાંન કુસ્તીનુ જંગ.
જીલંદ તારૂં રેહજો સદા ચકખાલ,
કરૂં કાલે ફસ્તમ, હું ખસ્તહાલ. ૧૨,૮૭૦
જમીનપર પટકું તે ખીહસ્તુન પહાડ,
ચિરૂં તેનુ જીગર વિંધી આરપાર.
કિનાખોર ખનીને કરૂં કલ ખાક,
ફરીથી કરે નહિ કોઈને હલાક.
જમીનપર ચલાવશ લહુની નહી,
ભલે નહી દનિયા હજારો સદી.”

*

*

*

સૂણી આવી હિંમત ભરેલા કલાંમ,
સમજિયો થશે માફ આસાંન કાંમ.
હૂકમ કીધો એવો કે: “મહેશીલ ભરે,
ખાણુની તમયારી સઘલી કરે. ૧૨,૮૮૦
ખલાવો પેહલવાંન, સાલારને,
ખલાવો વઝાર સાથ સરદારને.
કરે મારી મહેશીલને સફરાજ,
તજી ગમ ખને સહુ હવે ખુશ મિજાજ.

૧ જમીને પકડી લિધો લાલ રંગ, યાને સીપાહોના લોહીથી જમીન લોહીના રંગ જેવી લાલ થઈ ગઈ હતી. ૨ ખેજીગર, યાને હિંમત હારી જવી. ૩ જંગ-અઢખની, યાને લડાઈની રીતભાત, અને તરીકત. ૪ ચકખાલ, યાને નસીબ. ૫. ખીહસ્તુન પહાડ, યાને ધરાંનમા આવેલો એક બચ્ચોતો જીલંદ પહાડ. પેહલવાંન ફસ્તમને માફ, પીલસુમ એ ધરાંનો કરી તેને ખીહસ્તુન પહાડ સાથ સરખાવે છે. ૬ માફ, યાને અફરાસીયાખનું.

કહો લાવે સાડી ચુલચું શરાખ,
કરો દુર દીલથી હવે ઇજ્જતેરાખ.^૧
કરો જમ લશ્કરને તમ ખખર,
દફા ગમ કરો સહુ, ધરી દીલ સખર.
ડરતા ના હરગેઝ શબ્દે-ખુનથી,
૧૨,૮૯૦ હુકમ છે કરે જાસુસો ધુનથી.
કરે નિન્દ લશ્કર સુખ-ચેનથી,
લડવું છે કાલે ફરી બનથી

કરો જમ હુકમ કોઈ જાગે નહી,
કરી જાગરણ કોઈ રાગે? નહી.
અરે ગશ્તીખાનો સૂણો ધ્યાનથી,
કરો તમ શખ-ગશ્ત^૩ દિલોજાનથી.
શબ્દે-ખુન રખે કોઈ દુશ્મન કરે,
રખે આવી લશ્કર ઉપર પડે.
કહો જમ શીદેહને એ મારી વાત,
શખ-ગશ્ત ફરતો રહે સારી રાત. ૧૨,૯૦૦

ફરતા રહો ચોતરફ ગશ્તીખાન,^૪
શબ્દે-ખુન^૫ કરે નહી ખૂબા બદલુમાન^૬.

*

*

*

*

એક હાથ ઉપર પાદશાહ અફરાસીઆખ એવી રીતનો હુકમ બહાર કરી ખુશીથી મેહરીઝ ભરવા કેહતો હતો, ત્યારે ખીબ હાથ ઉપર તુરાંની લશ્કર અંદર, પેહલવાંન બરજેર અને ખુઝરાગ બલેજર, ભયંકર પ્રકારની ખુવારી ચલાવી, અફરાસીઆખની ધન અને પેહલવાંન હોમાનની સોનેરી ઢાલ અને તેના માથાં ઉપરની સોનેરી કેલાહ જીતી લેઈ, બંને જન રૂસ્તમના તંખુ તરફ તીકવી ગયા હતા.

રૂસ્તમ તુરતનોજ લડાઈની બેહમતથી ફરેગ થઈ આરાંમ કરતો હતો, તેની આગલ બરજેર તે સથળે રજુ કરી, જંગના મયેદાંનની સધળી હકીકત બહાર કાઢી. રૂસ્તમ તે સાંભલી ધણોજ ખુશી થઈ ગયો, અને બરજેરના જોર અંગ તેની હિંમતની, તે બખબ તારીફ કરી, તેણે ખુઝરાગ બલેજરને કહ્યું :

જેહાં પેહલવાંન રૂસ્તમે, બરજેર અને બલેજર સાથ,
પીલસુમના ખાખમા મસલત ચલાવી.

“મગર તું સાંભલ, પેદર મેહરખાંન,
આ પીલસુમ છે કોઈ બડો પેહલવાંન.
મે દાંઠા છે જંગે, પેહલવાં અનેક,
મગર એવો દાંઠો નથી કોઈ એક.
બડપ, જોરમા છે મીસલે બખર,
છે કોણુ જાતે, ખૂદાને ખખર.
નથી એવો દાંઠો મે મશરેકમા,^૬
૧૨,૯૧૦ હોય એકખી એવો લાખ એકમા.
લડવાની એની અજબ છે કલા,
દિસે એ મને કોઈ છે એક બલા.
ખરૂં હું કહું લઈ ખૂદાના કસમ,
નથી કોઈ દાંઠો મે એવો ઇસમ.
ઉંમરમા દિસે છે ગખરૂં જવાંન,
બખમા દિસે છે બખરની સમાન.

કહમા કદાવર દિસે એનું તંન,
રહે છે ધુંજ પુકારે વન.
કરી જંગ ચોગમ જોતો રહે,
જરાખી નહી લાંન ખોતો રહે. ૧૨,૯૨૦
જમાનપર છે એ મિસલ એક શેર,
છટે જો છેડછ, ગૂજારે કહેર.
બખર કે મગર જોઈ ડરતો નથી,
ડરીને હરગાજ ફરતો નથી.
મારેલો હરગાજ એ મરતો નથી,
કજાથી મિલકુલ એ ડરતો નથી.
બખમા છે પુરો, સુરવીર અકલ,
ખૂદા જાણે એની હશે કહા અજલ.”
લડી એની સાથે અજબ હું થયો,
સહી રંજ નીરાસ થઈ હું ગયો. ૧૨,૯૩૦

૧ ઇજ્જતેરાખ, યાને ગમરાઝ. ૨ રાગે નહી, યાને રગરાગ કરે નહી. ૩ શખ-ગશ્ત, યાને રાતને સમે લોકોની સલામતીને માટે ચોખીખાનોએ ફરી રત્તી. ૪ ગશ્તીખાન, યા. ચોખીખાનો. ૫ શબ્દે-ખુન, યાને રાતને વખતે ખુપખાપ દુશ્મનના લશ્કર ઉપર તુપી પડી કતલ ચલાવી. ૬ મશરેકમા, યાને પુર્વ માં.

હિસે છે મૂશકીલ કરવો ખતમ,
ભરૂં છું ફિકરનો હરએક દમ.
કિંધું જંગ જખરૂં દિલોજાનથી,
લડયો ખાથ ભીડી અતી ધ્યાનથી.
કંમરખંધ પકડી કિધો ખુબ તંગ,
જકડીને ખેચ્યો લેવાને ખંગ.
ઘણુખી કિંધું જરે, જખરી કરી,
મગર તે હીલી ના શક્યો જરી.

કંમર ખંધ તૂટી થયો ચાક-ચાક,
થયો અંતે થાકી જઇને હલાક. ૧૨,૯૪૦
અગર અસ્ત સુરજ થાતે નહી,
ફરાગત હું હરગીજ પાતે નહી.
ચઝઢાંન કર માફ થઇ હોય ખતા,
કર મારા દુશ્મન ગારત ખૂદા.”

* * *

કએદમા પડેલા ઇરાંની પેલુલવાંનાને છોડવવા અરજેરનું
નીકલવું; અને રાહમા શાહઝાદા શીદહ
સાથ લડાઇ થવી.

વમલમા પડયો ખુબ હવે રૂસ્તમ,
ભીન-ભીન વિચારો, કરે હર કિસમ :
“પડયા નામદારો છે જીન્દાંનમા,
છુટે કેમ કરી આ બિયાબાંનમા.
રીખતા હશે ગાર અંદર પડી,
૧૨,૯૫૦ મુસિખત સેહતા હશે હર ઘડી.
જતી કેમ હશે દિન અને રાતડી,
સેહતા હશે દખ આંસુ ભરી.
કરી ખુબ અદેશ કીધો વિચાર,
થયો ખડુ દલગીર સામેસવાર.
કિંધી તેણે અરજેર ઉપર નજર,
કહ્યું એમ : “સાંભલ અરજે પિસર.
જીગર માફ વીર વન હેરાંન છે,
પડયા કએદ વીરો પરેશાંન છે.
નથી રાહત મંનને, નિસદિન જરી,
૧૨,૯૬૦ રખે જાય-દુશ્મન હાયે મરી
હવે વખત ખોવો છે નારવા,
નહી તો થઇશું સહું રૂસવા.
હજી રાતની તો શરૂઆત છે,
ગગનપર ચોગમ કાળાટ છે.
તલાયાએ આપી છે એવી ખખર,
પડયા પહાડપર છે કએદ નામેવર.
એ પહાડપર તે સિહા ગાર છે,
તે ગારમા સહું ગીરફતાર છે.

તે પહાડપર જલ્દ કર તું તલાશ,
કર ખહાલુરોને, જઇ તું ખલાસ. ૧૨,૯૭૦
ગોદરેજ ને ગેવ, તુસ ગશતહમ,
વલી સાથ બેજન સહે છે સિતમ.
લઇ લે તું એ તક તૂરત હાથમા,
સવારો સૂરા લે ખસો સાથમા.
જઇ તે જીન્દાંન કર તું ઉગાડ,
કર જલ્દ આઝાદ કુલ નામદાર.
મગર સાંભલી લે તું બે સૂખન,
પડે નહિ રાહમે કંધખી વધન.
ગૂપચૂપ કરજે તહારી સફર,
દુશ્મન કાંને પડે નહિ ખખર. ૧૨,૯૮૦
કહું છું તે સાંભલ ધરી ધ્યાનને,
ન કરતો તું ખરપા તુફાનને.
શખ-ગસ્ત ફરતા મજે દુશ્મન,
ખદલજે કુચની તહારી ચલન.
ખખર નહિ પડે તેઓને કાંમની,
થશે તારી મહેનત વિના દાંમની.
કુચ તારી કરજે વિના ધુમધાંમ,
સફલ કર જલ્દી જઇ તાફ કાંમ.”

* * *

સૂણી નામવર રૂસ્તમનો હુકમ,
કંમર ખાંધી અરજેરે થઇને ગરમ. ૧૨,૯૯૦

લિધા સાથ જંગી અહાધુર સવાર, મગર થામ અચણુચ રાહમે ખલલ,
નિકલ્યો સિંહ સમ કરતો પૂકાર. પડી કુચ અંદર એકાએક દખલ.^૧
કિંધી કુચ ભારી સિંહા રાતના, ઉભો આવી શિદેહ નિકલી અહાર,
હરોલે અરજોર સંગાતમા. ગરજીને સિંહ સમ કીધો પૂકાર. ૧૩,૦૦૦
ધરી જોમ તનમા, ઉમેદ ઉર ભરી, * * *
કિંધી તેણે લશ્કરની રહેભરી.

અરજોરની કુચમા પડેલી ખલલ. અરજોર અને શીદેહની વચે
રાતને સમે થયેલું જંગ.

“સખર કર સખર! સખર એકદમ, અએ મદ્દ-અહાધુર, છોડી ગૂમાંન,
હું કહું છું કે સાંભલ મહારો હુકમ. સાંભલ આ વનનો છું ચોકીખાંન.
સાંભલ કોણ છે, એ નામેવર, કદમ રોક એકદમ, ખેચી લગાંમ,
ઉભો રેહ એકદમ, વિના કંઈ જીકર. સિંહા રાતના હિયાં શું તાર કાંમ.” ૧૩,૦૧૦
સિંહા રાતને વખત કહાં જાય છે, કહી એમ ધરી હાથ તીર ને કમાંન,
પડી આવશે તું કહાં ધાય છે. ઉભો ટાંકી સાંમે, શિદેહ જવાંન.

અરજોરે શીદેહને જવાખ દીધો.

તૂરત મારી અરજોર રખસે છલાંગ, મને આપ જલ્દી હવે તું ખખર,
ઉભો જમ સાંમે તે ખજરગજંગ. કહાં છે હમારા નર નામેવર.
પૂકારી બોલ્યો અહાધર જવાંન : કહે કહાં તેઓનુ જીન્દાંન છે,
“ખામોશ, અંધ કર જખાં ચોકીખાંન. કડ ખાક તોડી, એ ફરમાંન છે.
અગર હોય જો આંખ કર તું નજર, કડ તોડી આઝાદ હું અંધને,
છે કોણ સાંમે સુરવીર નર. લઈ જાઉં પેહલવાંન ચુનંદન. ૧૩,૦૩૦
નિકલ્યો છું કરવા રાતે સફર, તુસ સાથ ગોદરેજ ગરતહમ દલીર,
૧૩,૦૨૦ છું કોણ રોકે મને ખાજગર. ગેવ સંગ બેજન રોશનખમીર.
પિછાણી મને લે હવે જોધને, દગો દધ કિધા કએદ જીન્દાંનમા,
સખખ તું રેહશે સદ સોધને. છોડવું એ સધલા પળ મ્યાંનમા.
નખીરો હું રસ્તાં પેહલવાંનનો, અગર હોય જો તું ખરો ખખતગીર,^૨
નામે છું અરજોર શંગાંનનો. દેખાડી મને દે કહાં છે દલીર.

કહે કંઈ તરફ તે જીન્દાંન છે,
પડેલા કહાં તે ઝીશાંન છે.”

૧ હરમા, યાને જગરમા. ૨ દખલ, યાને હરકત-નડતલ. ૩ સદા સોધને, યાને સદાની નીન્દમા (મોતની નીન્દમા) સુધ રેહશે. ૪ અરજોરના અસલ વતનનું નામ શંગાંન, કે જ્યાં અફરાસીઆખ સાથ તેને પેહલવી મુલાકાત થઇ હતી. ૫ ખખતગીર, યાને ભાગ્યશાલી. અરજોરે શીદેહને એટલાં મારે ભાગ્ય-શાલી જણાવ્યો હતો, કે અગરજો ધરાંની પેહલવાંનિનુ કબજામાંનુ તે અરજોરને દેખાડે નહી, તો તે તેને મારી નાખનાર હતા. પણ જો તે અંદીખાનાનો પતો દેખાડે, તો અરજોર તેને જીવતવાંન આપનાર હોવાથી તે તેને ભાગ્યશાલી કહેતો હતો.

શીદેહુ અરજેરને તાનાજણી ભરેલો જવાબ દીધો.

સુખન સૂણી શીદેહુ તપી બહુ ગયો,
૧૩,૦૪૦બની બહુ કોધી બોલી રહ્યો.
પિછાણી અરજેર લીધી શિકલ,
સમજી ગયો અરજેની ચલવલ.
પૂકારી બોલ્યો : “અરજે દગલ,
ભૂલી કેમ ગયો તું તહારી અસલ.
રખે કરતો મારે થકી ગણતરી,
લડી જીતદેલો સંગ ગયો તું હરી.
હુમોથી ગયો ફેરવી તું ચશમ,
જરાણી કિધો નહિ અદેશ, ગમ.
ઉભો આવી લડવા ચશમચોર તું,
૧૩,૦૫૦કરી મધરાતે રહ્યો શોર તું.
અસલ તારી હાલતનો કર વિચાર,
હતો તું દેવો, અનઘડ, અનાર.
કરતોતો ખેતી તું ખેતમા,
વિના અંન મરતો હતો પેટમા.
ભૂલી તું ગયો તું જની દલદરી,
નિકલ્યો તું કરવા આદમગરી.
હવું તારું શંગાંને દલદર વતાંન,
હતાં તું જ તનપર ન વસ્તર-કફન.
શિખચો તૂને આપી હું નર, ઇલમ,
૧૩,૦૬૦ફેરવી તું એ આજ શાહથી ચશમ.

ખૂરાંમા ખૂરો તું તેનો ગુલાંમ,
નમક ખાઈ શાહનુ કીધું હરાંમ.
આવ્યો સિહા રાતને તું સમે,
જીન્દાંન જીતવા તું હિયાં ભમે ?
હરો ચાહે એવો પેહલવાંન તું,
મગર તારી હસ્તી ખતમ જાંણુ તું.”

* * *
કહી એમ શીદેહુ ખેંચી કમાંન,
ચહડાવી તીરને ટાંકી નિશાંન.
પલકમા છુટો તીર પચકાનદાર,
થયું કામ શિદેહનુ એકદમ પાર. ૧૩,૦૭૦
જખમ થાયો જખરો, રખસ ખારખર,
વિંધી તેની છાતી, ગયો આરપાર.
પૂકારી ઘોડો રહ્યો તરફડી,
કુટી છાતીમાથી લહુની ઝરી.
રખસ થાયો ઘાયલ, થયો ખેકાર,
વેહવું થયું લહુ, અતી ખિશીચાર.
લપટાઈ લહુમા, થયો ખળહીન,
લઈ સાથ અરજેર, પડીયો જમીન.
મગર ઝટ અરજેર ઉભો થયો,
જેઠ હાંમ શીદેહુ તાજીખ રહ્યો. ૧૩,૦૮૦

શીદેહુ અરજેરની ઉપર હુમલો કરવાનો પોતાના
લશ્કરને હુકમ આપવો.

જેઠ પાંઉ પિયાદો અરજે સવાર,
થયો જેઠ શિદેહુ ખુબ દિલોઝાર.
કહ્યું તેણે લશ્કરને મારી પૂકાર :
“અરે એ સિપાહો, પડો તમ બહાર.
મલો સહું પકડો અરજેરને,
છોડો ના હરગીજ એ સરજેરને.
લડો તમ બહાધુર, ધરી દિલ હાંમ,
મલો સહું કરો આએ અરજે તમામ.
નિકલિયો છે જખરો જસુસ બની,
૧૩,૦૯૦મલો લેઓ તમ સહું એને હણી.

ધરી હાંમ એકદમ તુટી પડો,
જરાણી ન લડવા થકી તમ ડરો.”

* * *
દગા, છળ-કપટની જેઠ આવી ગત,
ધરી હાંમ અરજેરે પકડી ઉલટ.
કુટે જેમ લુહાડ લોખંડ લાલ,
ગુરજથી દુશ્મન કિધો ખસ્ત લાલ.
જમીન થાઈ લહુધી રંગે ગલાલ,
લડે પાંઉ પીયાદો બની વીકરાલ.

હવે જંગ નહીં પણ ખિયાંનતો હતી,
૧૩,૧૦૦ અરજોરને સર બલાગત હતી.
ધરી હાલ સરપર એક હાથમા,
ખિજે હાથ ગુરજ સિધો ખાથમા.
ધૂંભાવી ચોગમ રહ્યો તે લડી,
જોધ હાલ શીદેહ ઉભો ઠરઠરી.
ફિકર નહીં જીવની કીધી જરી,
ગયો ખુદ હાથ્યાતિને વીસરી.
ન કોઇનેખી જોતો, તે પરવા કરી,
આવ્યો જે સાંભે, જતો તે મરી.
ન જોતો તે હરગીજ, ખૂઠો-જવાંન,
૧૩,૧૧૦ ધૂંભાવી ગુરજને કરતો ખેજાંન.
ન જોતો તે આગલ, કે પાછલ ફરી,
કરતો ગુરજખાજી હચરત ભરી.
વિના રખસ રણુ તે ખુંદી મારતો,
એક એક જરખથી અનેક ઠારતો.
ધરી હાલ સરપર આડી કરી,
મચાવી સિહા રાતે સીતમગરી.
ગયા કંઈક દુશ્મન, ડરથી મરી,
મૂવા કંઈક અરજોર સાથે લડી.
મૂવા કંઈક હિંમત જોણે ધરી,
૧૩,૧૨૦ મૂવા કંઈક ધપકી ધુજી પડી.
મૂવા કંઈક ગુરજ જરખ ખાધને,
મૂવા કંઈક નાહસી જતાં ધાધને.

* * *
જોધ હાલ જંગનો અજખ ખુંનખાર,
અરજોરે ત્રાસી કીધો પૂકાર:

અયાં હાલ કીધો વિસ્તારીને,
થયો જાલ કોધી કિલકારીને.

અરજોર પાંઉપીયાદો તુરાંની લશ્કરમા લડે છે, એવી
ખખર જાલોજરને પડવી.

અફરાસીઆખના દીકરા શીદેહના તીરથી, દીલાવર અરજોરનો ઘોડો ધાયલ થઈ મરી
ગયો છે, અને તોથી અરજોર પાંઉપીયાદો તુરાંની લશ્કરના ભીતરમા ધુસી જઈ, ગુરજની લડાઈ

૧ (ખિયાંનત, યાને ઇગો. અરજોરના ઘોડાને તીરથી વિંધી, તેને મારી નાંખી, અરજોરની ઉપર
તુરાંની લશ્કરે એકદમ તુટી પડવાના ધરાહાથી શીદેહએ આ ઇગતું કાંમ કીધું હતું. ૨ ગુરખખાજી.
યાને ગુરજથી લડાઈ કરવાનો હુન્નર. ૩ ઠારતો, યાને અરજોરના ગુરખના એક એક જરખથી ધણે
ઠાર થઈ જતા હતા. ૪ કિલકારીને, યાને ગુરખમા આવી પુકાર કરીને.

“ધસો તમ આગલ ધરાની સવાર,
થયા છે દુશ્મન હવે ખારખાર.
નથી દુર મંજલ હિયાંથી હવે,
સફલ કાંમ થાશે નિકલી જવે.
ધસી પહાડ ધુમે તમે આરખાર,
ધૂંડી કાહડો એકદમ જાંજાંન ગાર. ૧૩,૧૨૦
ધરો નામ ખેજન જખાંની ઉપર,
પૂકારો કરો તમ જઈ સત્વર.
તૂરત તમને મલશે વલતો જવાખ,
ધસો પહાડ ઉપર એકદમ શિતાખ.
મલે દુશ્મન જો અગર સાંભને,
પૂરું કરજો ખેશક અંજાંમને.
ભવીશ કોણ જાણે ખૂદાને ખખર,
રખે તમ થાતા હવે ખેસખર.”

* * *
વમલમા હતા સુરવરો એટલાં,
ગયો એક બહાધર નર તેટલાં. ૧૩,૧૪
નિકલી ગયો જાલોજરની તરફ,
પૂજ્યો જઈ મીસ્ત્રે પવનની ઝડક.
કહી કલ હકીકત ખની જે હતી,
જણાવી અરજોરની દુરગતી.
કહ્યું કેમ ઘોડો વિંધાઈ ગયો,
કહ્યું કેમ અરજોર ખિજાઈ ગયો.
કહ્યું કેમ પટકાઈ પડિયો જમીન,
કહ્યું કેમ ઉઠીયો છોડીને જીન.
લડ્યો કેમ વિના રખસ મચાંનમા,
થયું આકેખત શું એ રોકાંખમા. ૧૩,૧૫

ચલાવી રહ્યો છે, અને તુરાંની લશ્કરના સિંહકરો સંપાદોને ઘેબન કરી રહ્યો છે, એવી ખબર એક ઈરાંની પેહલવાને તુરતજ ઈરાંની છવણીમા પવન વેગે જઈ, નામદાર જલેજરને જણાવી.

આ આફતભરી ખબર સાંભળતાંજ, યુઝરૌગ જલેજર એક સીંહ મીસાલ પુકારી છલાંગ મારી ઉઠ્યો, અને ફરાંમઝ તરફ જોઈ, અરબેરની મદદે તુરતજ પોંહચી જવા તેને ફરમાવવા લાગ્યો.

<p>મલી જાલને એ જ્યારે ખબર: હાડે છે અરબેર ઘોડા વગર. જખમથી ઘોડો ગયો છે મરી, એ આફત અરબેર ઉપર પડી. રખે તેને પકડી કએદી કરે, રખે તે વીધધ તીરથી મરે. રખે થાય સમશીરથી તે કતલ, ૧૩,૧૬૦ રખે જાય પકડઈ કમંદે કમળ.^૧</p>	<p>રખે હાગે છૂટી છુરી-કટાર, રખે જાય વીધધ તે આરપાર. પુકારી ફરાંમઝ ઉપર રહ્યો: “સિતમ સુલતાંની સુજપર થયો. આ લશ્કર ‘ને પચદલ, ઘોડેસવાર, હાથને એકદમ નિકલે તું બહાર. તુરત જા પોંહચી મયદાંનમા, મદદ કર જઈ તું એક આનમા.^૨</p>
--	--

સિફતથી લડી કાંમ કર તું સફલ,
અકલ, અળ, કળપર કર તું અમલ.”

૧૩,૧૭૦

इस्तम अरबेरना जंगनी ખખર સાંભલી, અરબેર
ઉપર ગુસ્સે થયો.

હીલાવર અરબેરની આવી એખલે હાથની હિંમતભરી લડાઈની ખખર વીજલી જેવી ઝડપે ઈરાંની લશ્કર અંદર ફેલાઈ ગઈ, અને જેવી એ દુખભરી ખબર જોઈ પેહલવાંન इस्त-મને કાંને પડી, ત્યારે તેના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી. આ ગમખાર ખનાવતી ખખર આપવા, ફરાંમઝ અને જલેજર બંને इस्तમના તંબુમા આવી ઉભા, તેજ વખતે इस्तમ અરબેર ઉપર કોપાયમાન થઈ બોલ્યા કે :

<p>“અફસોસ, ઓ જાહેલ, નાહાં પિસર, અફસોસ તારી અકલની ઉપર. નવું જંગ નાહક અરખા થયું, થવાનું નહીં જે, તે થઈ ગયું. જ્યારેખી જંગે એ વીર જાય છે, હજારો અંદેશ મને થાય છે. અજખ તારી હિંમત છે ઓ પિસર, જમાનાએ જન્યો નથી કોઈ નર. હાય જેની હિંમત તહારી સમાન, ૧૩,૧૮૦ એવો તું મારો પિસર નૌજવાંન. મગર આ સિતમ તું જપર છે થયો, ચાલી ચલાવી કહાં તું ગયો. કસુર થઈ મહારી, તું ને શું કહું, હવે તારી આફત, કેમ હું સહું.”</p>	<p>ન ધારી બલામે પડ્યો તું પિસર, લડી કેમ શકે વીર ઘોડા વગર. હજારોમે તું એખલો શું કરે, રખસ વન પુરો કેમ તું પડે. હલેરી તહારી દિલાવર ખરી, મગર વન ઘોડે લડે કેમ કરી. ૧૩,૧૯૦ પિસર તેં કિધું કેધું જાહેલ કાંમ, બલામે પડીને થયો બદનામ. ખખર તારી હાલતની કેમ પડે, નહીં કોઈ જાસુસ જીવતો જડે. ખનાવ એવો અન્યો, ખનવાને કાલ, મગર તારી હાલત હશે ખસ્તહાલ. હું દ્યાનત કંઈ તું જની ચાલપર, કિધું તું એ દુખી મહારૂં જીગર.</p>
---	--

૧ કમંદે કમળ, ચાને યુઝરૌગ જલેજર, પોતાનો ‘કમળ’ જેવો નખીરો, શીદેહની કમંદમા રખે પકાઈ જાય, તે માટે એ ઇશારો કરે છે. ૨ એક આનમા, ચાને એક પખમા.

જૂકી બળ ઉપર બની મુશ્તાક,
૧૩,૨૦૦કિંધી તૂંએ નાહક સિહા લાલ ખાક.

અકલ સાથ બળ છે, બેશક જ્યાં,
મગર કીધો ખરપા, નાહક ફિસાહ.
તકબજુર^૧ બળપર જૂંકી જઇ,
નવિ કીધી ખરપા, આફત અહીં.
કહ્યું તું અપચુપ કરજે સફર,
ફના કરજે જાંઠાં, પડે નહીં ખખર.
કરજે સફર તું સિહા રાતમા,
પડે નહીં આડું કોઇ વાટમા.
કિંધું કાંચ ખરપા આ જંગને,

૧૩,૨૧૦નિકલ્યો શું લેવા, તું ખંગને?

નવી આંખે આફત જો થાય છે,
હવે જો સરજત, શું ચલાય છે.
કિંધું તે બદલ જંગ આવું જણુન,
હાડે પાંઉપાયાદો, ધરી તું ઝલુન.
જમાનામે જમરૂંદ ન તું સમ થશે,
નહિં માત જગની બિજો જણુશે.
હવે બાપ સાંભલ ઓ જલેજર,
થશે વખત મુશ્કીલ સહુની ઉપર.

જખર જંગ થાશે નહું હિયાં નક્કી,
૧૩,૨૨૦હું રાખું છું એવી દરએક વકી.
મગર છે ખરજોરની મોટી ફિકર,
રખે તે થયો હોય જોરોજખર.
રખે તે પડયો હોય, ફસી કેદમા,
રખે તે પડયો હોય, નવાં ખેદમા.

પેદર, લઇ ફરાંમર્જ સંગ જલ્દ જા,
ખદાને ખાતર વિલાંબ કર ના.
સજી શસ્ત્ર પેહડી લે બખતર બદન,
લઇ જા તું સાથે સવારો ચૂનંદ.
અગર જાય પકડાઇ ખરજોર જંગ,
બેશક કિરત પામશે બહુ કલંક. ૧૩,૨૩૦
મદદ કર વેહલો પૂગી જમને,
રખે વખત ખોટો મુઝવમને.
લઇ સાથ લશ્કર, ઉલટને ધરી,
લઇ લે ફરાંમર્જની રેહખરી.”

* * *

લઇ સાથ લશ્કર પીર જલેજર,
બચાવા નિકલ્યો ખરજો પિસર.
ફરાંમર્જ તેની હતો સંગમા,
ધરી ધૂન ધસ્યા સહું અંગમા.
મગર રંજાદા હીલ હતો જલેજર,
રડી બાલિયો મનમા નામેવર : ૧૩,૨૪૦
“રખે થઇ ગયો હોય જંગે કતલ!
રખે આવી ગઇ હોય તેની અજલ!
રખે ખાઇ ખંજર ગયો હોય મરી!
રખે હોય પકડી ગયા લશ્કરી!
રખે તુંજ લડુથી, ઓ નેકફાલ,
થઇ હોય જંગે જમાન ખાક લાલ.”

* * *

ખરજોરના બચાવના બાબમા પેહલવાંન રસ્તમની સુચના, બુઝરોગ જલેજર અને ફરાંમર્જને ધણીજ પસંદ પડી, અને તે સુચના પ્રમાણે, ચૂનંદા સવારોનું એક લશ્કર લઇ, તેજ વખતે જલેજર અને ફરાંમર્જ બહાર પડ્યા.

મગર બુઝરોગ જલ, પોતાના નખીરા ખરજોરની જાંઠગી માટે ધણીજ ફીકરમંદ હોવાથી, તે દરએક કદમપર ખરજોરની સલામતી માટે ધણીજ શકમંદ થઇ પડ્યો હતો, કેમકે તુરાંની ઘોડેસવાર લશ્કરની આગલ તે પાંઉપાયાદો કેવી રીતે પોતાનાં નીલાવ કરી શકનાર હતો ! એવી એવી કલ્પનાના આવેશમા તે વિચાર કરતો હતો, તેવામા ફરાંમર્જ સાથ, ખરજોરના જંગના મયેદાંન નજદીક જાણુલી લશ્કર જઇ પુગ્યું.

જલેજરે તુરતજ લાંબે નજર ફેંકી, તે લશ્કર લીતર ખરજોરને શોધતો હતો, તેવામા તેની નજર સેંહકડો ઘોડેસવાર તુરાંનીઓ વચે, પાંઉપાયાદા ખરજોર ઉપર પડી, જે એખલે હાથે પોતાના હાથમા ગાંબેઆંગી યુરઝ પકડી લડી રહ્યો હતો.

હતો એ વમાસણુમા એટલાં,
 દિઠો દુરથી અરજેને તેટલાં.
 લડતો તે કુઠો મીસલે પિલંગ,
 ૧૩,૨૫૦ દિઠું જલે લશકર તુરાંની અતંગ.
 દિઠો પાંઉપિયાદો, લડતો દલીર,
 દિઠો ખાક વનની રંગે રૂઢીર.^૧
 દિઠો કોઈ તૂરકી ના હમસર? હતો,
 જે અરજેસે લડવા પગલાર હતો.
 હતી ફેજ તૂરકી અતી ખાશિયાર,
 મગર થઈ પડીતી તે ખારજાર.
 લડવાથી હરએક ડરતા હતા,
 જતાતા જે લડવા તે મરતા હતા.

નહી કોઈ રણુમા હતું ફસ્તગીર,
 સિવા પાક ચઢાંન આલમગીર. ૧૩,૨૬૦
 હતો મેઢનો ના કોઈ જાણકાર,
 સિવા પાક ધલાહી તે ફેરદેગાર.

* * *

જેઈ હાંમે અરજેર, શિદેહ કહે :
 “અરે આ ગજળ કેમ ગરદિશ સહે.
 નથી કોઈ તૂરકી બિજે જોરવર,
 બાંધે જે અરજેર સાંમે કંમર.
 કરે કોણુ સીહા રૂઢને ખારજાર,
 સિવા હોય ફસ્તમ જેવા હજાર.”

જાહેજરે અરજેરને લડવા માટે ઘોડો આપવો.

અરજેરને તુરાંની લશકર વચે પાંઉપિયાદો એખલે હાથે ગુરજ ઊઠાવી લડતો જ્યારે
 ખુઝરોગ જલેજરે જોયો, ત્યારે તેનો જીવ ધણોજ ધુજવા લાગ્યો. દરએક પળે તેને લાગ્યું,
 કે તુરાંનીઓના હાથ ઉપર અરજેર જખમી થઈ જશે. પણ ખુઝરોગ જલની તે સઘલી
 ધારી, અરજેરની હુંતરમંદીથી નાખુદ થતી હતી. તોપણ જલેજર અરજેરની હાલત જોખમ
 ભરેલી માની લઈ તુરતજ એક નામચીન ઘોડાને, પોતાના લશકરમાંથી મેલવી, તેની ઉપર લડાયક
 જીન લગામ અને રીકાળ બંધાવી, અરજેરની મદદે જવા તે હવે તઈયાર થઈ રહ્યો.

લિધો એક ઘોડો, અસીલ પૂર દમામ,
 ૧૩,૨૭૦ સજાવી જીન સાથ તેને લગામ.
 બંધાવી સાજીત બંને રિકાળ,
 સજાવી રણુનો દિધો અરખાળ.
 લઈને દોડયો, ખુઝરોગ વીર,
 લડતો હતો જ્યાં અરજે દલીર.
 ગયો બેઘડક તે લશકર સિતર,
 પૂકારી બોલ્યો : “ઓ જંગા પિસર.
 સખર કર સખર, સુણુ તું સૂખન,
 ઓ જાહેલ ના તું તપા જા તદન.
 કરી કાં જીવપર જખરી રહ્યો,
 ૧૩,૨૮૦ તૂને ખ્યાલ ખીજે ના કંઈ થયો.
 કજીનો જોખમ રહ્યો તું ખમી,
 રહ્યો તું ગૂમાની અંદર રમી.”

* * *
 જેઈ ખુશ પીસરને થયો જલેજર,
 ગયો બેઘડક તે લશકર સિતર :

“કહું તે સાંભલ, ઓ દિલખંદ હંસેર,
 જરા કર ખાંમેશ દીલથી કહેર.
 નથી પેહલવાંનેની એવી રસમ,
 રખસ વંન જંગમા ભરે તે કદમ.
 લે આ રખસ પર થા તું સવાર,
 લડી જંગ કર દુશમંન ખારજાર. ૧૩,૨૯૦
 કહું છું ખરેખર ખૂદાના કસમ,
 સમજ્યો હું મનમા, થયો તું ખતમ.
 ફિકર તારી કરતાં ગયો હું મરી,
 મને તારી ચિંતા ખૂરી બહુ પડી.
 જવાંનીને હંમેશ પુર જોશ છે,
 મગર કહાં કજીની તૂને હોશ છે.”

* * *
 નખીરો સૂણી આ સૂખન દિલખંદાર,
 નમીને કીધો તૂરત એકરાર.
 તજી દઈ મમત, ગૂમાની, ધમંદ,
 ઝૂંકી કીધું જલેજરને નમન. ૧૩,૩૦૦

Copyright Reserved

જરજરે તુરાની કાલકર્ણ અલાવેલી કાલ.

જાલ કાલ જરજર ઉભા હસી,

કંઠર તેણે જાલે ફરીથી કરી.

ઉઘાળી લીધો મૂઝા હાથમાં,

અલાવી કાલને વડી પાટમાં.

(જુલો પાનું ૨૦૫.)

સુખન સર ચહડાવી ઉભો મહાપાર :
“પેઢર તારો અન્દો છું ખાકસાર.
સુખન પર તહારા સર છે નિસાર,
ન કર કંઈ ફિકર અરજેની નામદાર.”

* * *

કહો એમ તુરત થાયો ઘોડે સવાર,
ખૂશી થઇ ખીલિયો, મોસલે ખહાર.
બોલ્યો તે ખાહુર, હીલથી હસી :
“પેઢર લઇ સમશીર, જા તું ધસી.
મલી સંગ ફરાંમર્જ શીરોઝગર,
૧૩,૩૧૦કરો આએ લશ્કર જીરોજખર.
કરું હસ્તી નાજુદ હું ટુરાંનની,
એ ઉમેદ છે આજ ધરાંનની.
કરો હીલ નાહક તમે હીલજાંન,
મદદગાર છે આપણો ચઝદાંન.”

* * *

તુરત ઘોડે અરજેર થાયો સવાર,
લિધો હાથ ગુરજ ફરી ભારદાર.
નજર કીધી કાકા ફરાંમર્જ પર,
કહ્યું એમ હસીને : “ઓ શીરોઝગર.
મલી સંગ પિદર તમ બેહુ નામદાર,
૧૩,૩૨૦કરો કલ ટુરાંનીઓને ખિસમાર.
ધરી હાથ સમશીર, પડો એકદમ,
ભમે મોત તુરકીઓના હરગમ.
હયા તમ હીલમા, જરા ના ધરો,
ચલાવી સમશીર, કતલ તમ કરો.
હુંખી ધરી હીલ અરમાંનમા,
પડું છું એકદમ મયદાંનમા.”

જેઠ હાલ જીવતાંઓ કંપી રહ્યાં,
મૂવાં જંગે જેઓ, સૂખી થઇ ગયાં.

* * *

અફરાસીઆમનો જંગના મયદાંનમા પોતાના સિપાહોને

હાલ જેઠ વિલાપ કર્યો

પડી જ્યારે રોશાંન રૂડી ખામદાદ, રહ્યાંતા લડી જે સિહા રાતમા,
થયા કલ સિપાહો લડી નામૂરાદ. પડયા સહુ થાકી હવે રહાતમા.

કરો કાંમ પુરું તમે દિલપસંદ,
ફિરુર ફંદ ભરેલો છે દુશમન.”

થયો * પળમા * પીર અધીર જાલેજર,
તુરત ખેંચી સમશીર, ચહડયો ખુનપર. ૧૩,૩૩૦
પડયો જઇ ભૂખ્યા મિસલ શેર સમ,
ગૂજારી રહ્યો તુરકો પર સિતમ.
ફરાંમર્જખી જેઠ ખન્યો અધીર,
તેણેખી ખેંચા તુરત સમશીર.
પડયો જઇ તુરકી લશ્કર ભિતર,
ચલાવી રહ્યો તે કતલ બેખતર.
જેઠ હાલ અરજેર ઉભો હસી,
કંમર તેણે જઢદો ફરીથી કસી.
ઉઠાવી લીધો ગુરજ હાથમા,
ચલાવી કતલને ઘડી ઘાટમાં. ૧૩,૩૪૦
ગયા ત્રણે જન ફૈજ ઉપર ચહડી,
ચલાવી કતલની કારીગરી.

હતી રાત કાલી સિહા અંધકાર,
કતલ ચાલી કાતીલ, ચોમેર પૂકાર.
ખોકટ ખલાગત નોખત હતી,
નહિ જાંનોની કાંઇ કીમત હતી.
કતલ ચાલો યોગમ સિહા રાતના,
નિકલતા પૂકારો હરેક જાતના.
હતી રાત ગોયા કિયામતની,
ખની રહી જમીન જાણે તુરખતની. ૧૩,૩૫૦

* * *
અંતે વહી રાત કાળી ગઇ,
ખલક કલ ખૂરશેદ ભાલી રહી.

બખર થઇ ગઇ રાતના કાંમની,
 ૧૩,૨૬૦ ખરાખી, ખૂવારી, બદખાંજામની.
 સૂણી થાયો સુનો અફાસિયાબ,
 હૂકમ કીધો નામે રખસપર રિકાબ.
 તુરત થાયો એકદમ ઘોડેસવાર,
 નિકલ્યો જોવા થકી નામદાર.
 ઢિઠો હાલ લશ્કરનો બહુ જખુન,
 ખૂવારી, ખરાખી, બહુન, ધુન, ખુન.
 લોઠોના ઢગલા, જમીનની ઉપર,
 થયો જોઇ દિલથી દૂખી તાજવર.
 ગજબ જોઇ તેનું થયું દિલકિંગાર,
 ૧૩,૩૭૦ આંખોથી આંસુ નિકલ્યાં બહાર.
 રડા બોલિયો તે, કટી સર-કપાલ :
 “અરે મૂજ દલિરોનો શું આવે હાલ!

વિના મોત નાહક મરાઇ ગયા,
 વિના કારણે તમ કપાઇ ગયા.
 કબ્ર થઇ કવજતે, સિદ્ધા રાતના,
 જોઉ હાલ તમનો^૧ હું મલાતમા.
 દલીરો મહારા, વતન પાસખાં,
 દલીરો મહારા ખરા મેહરખાં.
 લડો તમ મૂવા છો મહારે થકી,
 કિનો લેઉ તમારો, એ જાણો નકી. ૧૩,૨૮૦
 કસમપર કહું ધું આ વાતને,
 છોડું ન ખુની કમજતને.
 સિદ્ધા રાતે જોણે કિધાં તમ ખુન,
 માફ હું શોધી, તે મરદૂદ મલુન.”

* * *

અફરાસીઆબનું જંગના મયદાંનમા બરજેરને જોઇ ડીગમુદ થઇ જવું.

તુરત તે ગયો ફેરવીને લગાંમ,
 જોતો રહ્યો મામલો તે તમામ.
 કિધી તેણે મયદાંને યોગમ નજર,
 જડયો કોઇખી વીર નહી નામેવર.
 શોધીને યોગમ થયો બેસખર,
 ૧૩,૩૮૦ કરતો હતો દુર-નજદીક નજર.
 ધીરે ‘ને ધીમે તપાસી રહ્યો,
 જડે કોઇ વીર તો તલાશી રહ્યો.
 જોઇ ખારખરી, ફેરવી લગાંમ,
 ઢિઠો સાંમે બરજેર વીર, પુર હમામ.
 જોઇ ડંગ થયો તેને શાહ શેહરિયાર,
 ધરી ધીર કરી ગૌર કીધો વિચાર:
 “એ ભુરખ મુજથીજ પચેદા થઇ,
 ઉભી આવી સાંમે બલાગત લઇ.
 ખીજ મે ખૂરાઇ તણા વાવિયાં,
 ૧૩,૪૦૦ ફળ તે હરખત પર હવે ખાઝિયાં.
 પડેલો હતો એ શંગાંનમા,^૨
 ઉભો આજ લડવા એ મયદાંનમા.
 લડાવી રાખ્યો લાડો હજાર,
 ઇવઝ^૩ તેનો આવો દિધો નાખકાર.

તૂને મે ચાહ્યો જાગર જાંનથી,
 ઇફાજત કરી રાખિયો માનથી.
 કિધો ખ્યાર તુને પિસરથી જાયાદ,
 નિકલ્યો તું આવો ખરો બદનેઝાદ.
 થજો તારી હસ્તી દારૂદ ફના,^૪
 થજો ખાક ઇરાંનની નામના. ૧૨,૪૧૦
 આ લેદ ન્યારો! આ શું ભરમ!
 અએ ગરદાને-ગરદું, કર કંઇ રહમ.
 શિખવી હૂંતરને સુરવીર કિધો,
 ઇવઝ^૫ તેનો આજે મને આ દિધો.
 પડેલો હતો જે અંધકારમા,
 રહ્યો આજ ખીલી, ચમન બહારમા.
 ન તનપર પુરાં વસ્તર હતાં,
 ન પાપોશ પુરાં પગપર હતાં.
 હરમાં^૫ કિધો મે તને આશકાર,
 ઇલમ ‘ને હૂંતર દઇ કિધો જાણકાર. ૧૩,૪૨૦
 અગર હાથ એનો હું ધરતે નહી,
 આ લશ્કર મહાફ મરતે નહી.
 પડેલો હતો જે મીઠિ ઉપર,
 ઉભો મે કિધો આવે ખર્તિ ઉપર.

૧ તમનો, યાને તમારો. ૨ શંગાંન, બરજેરનું અમલ વાન, જ્યાં અફરાસીઆબ સાથે બરજેર પડેલો હતો સમાગમમાં આવ્યો હતો. ૩ ઇવઝ, યાને બલો. ૪ દારૂદ ફના, યાને ફાની ફનીયા. ૫ હરમાં યાને દુનિયામા.

હતે આજ કહાં તું, ખૂરો ખૂરજીગર,^૧ ઉભો મારી સાંમે ખની દુશ્મન,
જો મરતો તો પડતો ન કોઈને ખબર. ખૂરું બખ્ત માફું, ખૂરો મારો દન.”

*

*

*

*

અફરાસીઆબે પોતાના દીકરા શીદહને લશ્કરને બરોબર
ગોઠવવાનો હુકમ કીધો.

ન્યારે પાદશાહ અફરાસીઆબે પોતાના લશ્કરના આવી કિસમના હાલ જોયા, અને મયેદાંનનો આવો પાયામાલી ભરેલો મામલો જોયો, ત્યારે તેણે પોતાનાં દીકરા શીદહને ખુલાવીને હુકમ કીધો કે : “હવે આ મયેદાંનમે એક મહાન મોટું જંગ થવાનો દરએક સંભવ આપણી સાંગે આવી ઉભેલો મારી નજરે પડે છે. ખુદાને ખબર આ ફરતું આસમાન શું નવો રંગ તુરાનીઆને દેખાડશે, તે કેહવું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. વારતે આ દાનેશમંદ દીકરા, તું આપણા આખાં લશ્કરને નવેસરથી ફરીને બરોબર રીતે ગોઠવ, અને લશ્કરની હરોલમાં તુંએ પોતે તારી જગ્યા લેવી, અને ઈરાંની લશ્કર ઉપર કોઈખી વખતે હુમલો કરવા માટે, તારાં લશ્કરને તઈયાર થઈ રહેવા ફરમાવવું.”

વહી તેજ વખતે અફરાસીઆબે, વઝીર પીરાંન તરફ નજર ફેરવી, તેને હુકમ કીધો કે : “જેહાં પેહલવાંન રૂસ્તમ સાથ લડવા માટે, દીલાવર પીલસુમને દરએક રીતે તઈયાર થઈ બહાર પડવા માટે, તાકીદે જઈને જણાવવું.”

શીદહ પોતાના નામવર બાપના હુકમ મુજબ, તુરાની લશ્કરની નવેસરથી ગોઠવણ જંગના મયેદાંનમાં કરવા લાગ્યો. તેની આવી રીતની નવી હીલચાલ નામવર જલેબેરે દુરથી ખારીકીથી જોઈ લીધી, અને તેની મતલબ સમજી જઈ તે બરજેરને કહવા લાગ્યો :

“નજર કર, નજર સાંમે જો શું બને,
૧૩,૪૩૦સજે છે દુશ્મન નવા સાજને.
કરે છે ગણતી નવાં જંગની,
અરમાંને-દીલ છે નવા રંગની.
રચે છે લશ્કર ગણતી કરી,
રખે મારે છાંપો કોઈખી ઘડી.
કરે ગોઠવણ કાંઈ મતલબ થકી,
નવાં જંગની રાખજે તું વકી.
જોઈશું જમાનો નવું શું કરે,
નવો શું સિતમ ને ગજબ ગુજરે.”

મગર કર આરાંમ તું જઈને,
હશે જે થવાનું થશે રહીને. ૧૩,૪૪૦
જઈ તુજ તંબુમે કર તું કરાર,
પછી જંગ કરવા પડજે બહાર.
પડયા છે જીન્દાંને સુરા દર્દાર,
સહે છે દુખો, વિના તકસીર.
લડી જંગ મયેદાંન કર તું સફા,
દર્દારોની નાખુદ કર તું જફા.”

*

*

*

ખુદરાગ જલેબેરની લલામણના સખુન પેહલવાંન બરજેરે તુરતજ માન સાથ માથે ચઢાડ્યા, અને બરજેરે તુરતજ પોતાના ઘોડાની લગામ ફેરવી તે ફરાંમર્જની આગલ ગયો, અને જલેબેરની ખાએરા તેની આગલ બહેર કરી, ડુંકતા પવન મીસાલ, તે રૂસ્તમની તરફ નીકળી ગયો.

*

*

*

પીરાંન વઝીરે અફરાસીઆબનો પયેગામ પીલસુમને પુગાડવો,
અને પીલસુમતુ રૂસ્તમ સાથ લડવા બહાર પડવું.

પાદશાહ અફરાસીઆબનો હુકમ વઝીર પીરાંન, પેહલવાન પીલસુમને પુગાડવા તેજ વખતે તેની પાસે ગયો.

જઈ પીલસુમ પાસ તરત એકદમ,
 પૂગાડયો પીરાને શાહનો હુકમ.
 કે: “રૂસ્તમસે લડવા પરવું પહાર,
 ૧૩,૪૫૦ તજી એશ-આરાંમ, તજીને કરાર.
 વધી એકરારી શાહની ગઈ,
 પૃવારી, ખરાળી, ઘણી છે થઈ.
 સિપાહો મૂવા છે ઘણા નાશથી,
 લશ્કર ગયું છે ડરી ત્રાસથી.
 શરૂઆત જંગની હજી થઈ નથી,
 તેટલાંજ થઈ છે ચાલી દુરગતી.
 લખી રાખા દાર્તએ મારા સૂખન,
 અગર છુટો રૂસ્તમ, તો સહુનું મરણ.
 સાહારો કંઈકઈ કતલ થઈ ગયા,
 ૧૨,૪૬૦ બેજાન હમ્મરો સિપાહો થયા.
 મયદાંને લશ્કર વિખરાઈ ગયું,
 જીલમથી ત્રાસી ગભરાઈ ગયું.
 તલખગાર દુશ્મન થયો જાનનો,
 ખરો વખત આવ્યો છે તૂરાંનનો.
 રૂઠ્યો ‘ગર રૂસ્તમ, ગજબ વાત છે,
 મલ સંગ અરજો નફી ઘાત છે.
 તૂને છે શાહનો એવો હુકમ,
 ફના સહુ કરો ખસ લડી આરોગમ.
 લડો સહુ મળી તમ જીવ-જાનથી,
 ૧૩,૪૭૦ નહસારો ધરાંનીઓ મયદાંનથી.
 લડી રૂસ્તમ સંગ કરો સહુ જંગ,
 ઉઠે હોશ તનથી, ફના થાય રંગ.
 મને છે સાહારો,^૧ હવે તાહરો,
 મદદગાર તું ચારગીર માહરો.”
 સૂણી સહુ હાકકત પીરાંનથી,
 થયો જાણીતો તે નુકસાંનથી.
 જીકર તેણે કંઈખી ન કીધી જરી,
 સરાહગાત ખોટી હતી કે ખરી
 નમોને દીધો વર્જારને જવાબ,
 ૧૩,૪૮૦ તઈચાર છું હું લડવા શિતાખ.
 મને આ જંગની નથી કંઈ ખબર,
 ચલાવી કતલ કોઈ ગયો ખાખગર.^૨
 જે શખ્સ મુજસે ગયો છે લડી,
 અજબ જેઠ તેની મે બહાધરી.
 નથી જાણતો તેનું શું નાંમ છે,
 નથી જાણતો તેનું શું કાંમ છે.
 નથી જાણતો તેનું કહાં છે વતન,
 નથી જાણતો તેનું કહાં છે સહન.
 હોય જો તે રૂસ્તમ શકું શું કરી,
 વધું તેની સાથે શકું ના લડી. ૧૨,૪૯૦
 અજબ જોર તેનું, અજબ તેની હાંમ,
 હું અજમાવી હારી છૂટા છું તમામ.
 અગર હોય તે રૂસ્તમ તો બેચાર^૩ છું,
 પંજે-કળ^૪ હું ગીરફતાર છું.
 અંજામ નિરાસી, ઉઠાસી થશે,
 તૂરાંનીઓની નાસિપાસી થશે.
 કળ મારી ‘ગરજો જગે અને,
 બેશક દુશ્મન તુરાન હણે.
 પર્યો છે માલમ મને બેચસર,^૫
 નર છે અજીત તે ખડો નામેવર. ૧૩,૫૦૦
 ન ખંજર, સમરીર, તીર કે કટાર,
 જખમ તન ઉપર ન લાગા લગાર.
 લડી કુશ્તી જગે બળ-કળ કરી,
 ન હિલવી હિલાવી શકિયો જરી.
 મગર ચાહું શાહને જીગર-જાનથી,
 ઉઠાવું છું ફરમાનને માનથી.”
 કહી એમ ઉઠ્યો તૂરત ફિલફોર,^૬
 નિકલ્યો કરતો પિલસુમ શોર.
 પૂકાર એક કીધો જખરો શિતાખ:
 “રખસ લાવો મારો, નાખી રિકાખ. ૧૩,૫૧૦
 કરો તંગ જીન ‘ને સાજીત લગાંમ,
 લડું જઈ રૂસ્તમ રણસંગરાંમ.
 કરો સહુ હાજર તૂરત હથિયાર,
 નેજો, ‘ને ખરછી, ગૂરજ લારહાર.

૧ સાહારો, યાને આધાર. ૨ ખાખગર, યાને ભદ્રગર. ૩ બેચાર, યાને ઈલાજ વગરનો લાચાર
 છું. ૪ પંજે-કળ, યાને મોતના પંજામાં. ૫ બેચસર, યાને તેના ઉપર કોઈખી પ્રહારની અસર
 થતી નથી. ૬ ફિલફોર, યાને દુરતજ.

કમંદને ખાંધો જીન સાથ તમ,
ખોલી શકું હું તૂરત એકદમ.”
પૂકારી રહ્યો એમ પીલસુમ ફલેર,
નિકલ્યો લડવા મિસલ એક શેર.
રખસ સંગ હાજર કિધાં હથિયાર,
૧૩,૫૨૦ જવા જંગે જંગી થયો તથયાર.
પેહડીને ખખ્તર ધરી હીલ હાંમ,
ચાહ્યું કરે જંગ આજે તમામ.
ખદનપર ખાંધી લીધાં હથિયાર,
કૂદી રખસ ઉપર થાયો સવાર.
કદમને ધરી ખુખ રીકાખમા,
ડાલી રહ્યો પીલ સમ તાખમા.
લટકાવી જીનપર લાંખી કમંદ,
નિકલ્યો નીલ સમર ધરીને ધમંદ.
ઉભો જઇ ધરાંનીઓ ૩-ખ-૩,
૧૩,૫૨૦ પૂકારી રહ્યો તે ખની સુખંદ:
“સૂણો ઓ ધરાંની; સૂણો પેહલવાંન,
સૂણો કુલ સિપાહો ધરાંનિઆંન.

સૂણો ઓ ખહાધુર, સૂણો ફલીર,
ખલાવો તમારો વિકાલ વીર.
કહો રૂસ્તમને જલ્દી જઇ,
આવ્યો છે પીલસુમ, લડવા અહીં.
જિવું કે મરું હું કિનાને થકી,
થશે આજ સરજત, મહારી નક્કી.
રવાના કરો જંગે રૂસ્તમને,
મરવું છે ખેમાથી એક હમને. ૧૩,૫૪૦
છે જોરમંદ તે, વિના ખાંમનો,
મગર આજ છે મોતને કાંમનો.
ઉભો સાંમે લશ્કરની બેઘડક,
રહ્યો થઇ તત્પર લેવાને ખખ.
કહી એમ તે કિલકારી રહ્યો,
રૂસ્તમને હાંક મારી રહ્યો.
નિકલ્યો તે લડવા ધરી હાંમને,
કરવું હતું ખસ પૂરું કાંમને.

* * *

પીલસુમને જંગ ઉપર ચહુડો જોઇ ખુઝરોગ જલે,

રૂસ્તમને ખખર કરવા જવું.

તુરકી પીલસુમને આવી બેઅંદાજ રીતે લશ્કરની હરોલમા ઉભો રહી લાંન-તાંન
બાલતો સાંભલી ખુઝરોગ વલ થયોજ રૂસ્તમે થઈ ગયો, અને તેજ વખતે પવનની ઝડપે પોતાના
દીકરા રૂસ્તમને પીલસુમના પાવવાના ખખર આવવા ગયા.

પોતાના બાપનો શીકરમંદ ચહુડો જોતાંજ, રૂસ્તમે તેની ઈનતેઝરી સમજી ગયો, અને
તેને દિવાસના મજુન કેલવા લાગ્યો. ખાલુ ખુઝરોગ વલ પોતાના દીલનો જોશ તામોશ કરી
શક્યો નહી, અને પીલસુમને તરખ હકિત વિસ્તારીને જણાવવા લાગ્યો :—

ફીકરમંદ હીલે ખની ઇનતેઝાર,
૧૩,૫૫૦ તૂરત જઇ પુગ્યો રૂસ્તમ ફવાર.
હૂખી હીલે આપી ખુરી ખખર :
“કહું વાત શું હું પ્યારા પિસર.
નિકલિયો છે મયેહાંને વીર-પીલતન,
હમસર તહારો નામી ચૂનંદ.
ખલાવે પૂકારી તૂને હરદંમ,
માગે છે લડવા હરીફ રૂસ્તમ.

ખીજા કોઇસે જંગ ચાહતો નથી,
રૂસ્તમસે લડવા રહ્યો છે મધી.
વહી મારી ઉંમર સારી ગઇ,
ખૂઝોગી સરપર આવી રહી. ૧૩,૫૬૦
મગર એવો દીઠો નથી પીકાલ,
હિસે છે પાળ, મિજાળ રજાલ.
ખલાવે છે લડવા એ રૂસ્તમને,
નથી ચાહતો કોઇખી એ ધસમને.

૧ પીલ, યાને હાળી. ૨ નીલ રાખ, યાને નાઈલ નદીની માફક. ૩ ખખ, યાને વેર, કિના.

૪ હમસર, યાને હરીફ.

આવ્યો છે લડવા એ હટી-ચટી,
એવો તો કોઇખી મે જોયો નથી!
એ કદમા છે જીલ્લં, કદાવર અતી,
એ યળમા છે પુરેપૂરો નરપતી.
એ કળમા છે કાબેલ અડો તરકટી,
૧૩,૫૭૦ એ છળમા છે છંદી, પાખંડી મતી.
એ ધુન્જવી રહ્યો છે ધરતી અતી,
એવો તો કોઇખી મે જોયો નથી!
હિસે છે સિતારાની ઉલટી ચલન,
રખે થાય દુશ્મન રખે કહન.
રખે આવે તુજપર જાહમો-સિતમ,
રખે આવે તુજપર નવો કાંધ ગમ.
રખે કરતો જંગે પિસર ગફલતી,
એવો તો કોઇખી મે જોયો નથી.

હરીફ છે તહારો અહુ જોરવર,
પિસર તારી મોટી મને છે ફિકર. ૧૩,૫૮૦
હિસે કોઇ જખરો કિનાખોર છે,
અડો અદગુમાની સરજોર છે.
નથી કાંધ વીવેક, અદખનો ઘણી,
ગરૂરી, તુન્દી હિસે છે ઘણી.
કરે અદજખાંની, ખની લાફઝન,^૧
અશમચોર બેહકી, બકે અદસૂખન.
ખૂરાંમા ખૂરો છે અફરાસિઆખ,
કિધો પાછો ખરપા આ ઇતેરાખ.
હરીફ જોઇ તારો થયો છું નિરાસ,
ખદા ખર લાવે હવે મારી આસ." ૧૩,૫૯૦

* * *

રૂસ્તમે જાલને ધીરજ આપી દીલાસાના સખુનો કહ્યા.

ચેહરનુ જોઇ પરેશાન મન,
દુખી થઇ બાદયો હવે તહેમતન :
“ન કર તું ફિકર આ પંદર નામેવર,
કરે કાં દુખી તું તહારું જીગર.
ખદાને ખાતર જરા કર વિચાર,
શું દુશ્મન મહારો છે પરવરદેગાર ?
હશે આએ જંગે જે મારી કતલ,
મને કેમ છોડે મહારી અજલ.
લાખોખી તદખીર માનવ કરે,
૧૩,૬૦૦ મગર મોત હોય તો કદી ના ફરે.
જનમ લીધો જગમા મરવા થકી,
અમર્ગાની રાખી ન શકીએ વકી.
કમ્લ માનવીની કદી ના ચકે,
દયાહીન પળભરખી ના મૂકે.
હવેલી, મહેલે, પતાલે વસે,
મગર મોતને તે પંજે ફસે.
જશે વિદવાનો, જશે પેહલવાન,
જશે રંક-રાયા, જશે ગૂણવાન.

હજારો જશે, ‘ને હજારો થશે’,
મગર રહી ધરતી દાયમ હસે. ૧૩,૬૧૦
વસે જઇ પાતાલ ખુશાલથી,
છૂટે મોતની નહી ચુગાલથી.
નથી એનો ઇલાજ, અજીત મોત છે,
નથી કંઇ દવાઇ, અજખ ખોટ છે.
વહી જાય વરશો હજારો-હજાર,
મગર મોત છોડે ન પીછો લગાર.
જનમ્નુ જગતમા જવાને થકી,
સદા મોતની રાખવી છે વકી.
હજારો આફત, દખનો ઉપાય,
ફકત ફાની માહે મોતેજ થાય. ૧૩,૬૨૦
હજારો હો હા, ‘ને તદખીર રચે,
મગર મોતથી પળભર ના ખચે.
તો જીવે કેમ પછી ફાનીમા રૂસ્તમ,
અગર મોતનો હોય જે નહિ હુકમ.”

* * *

૧ લાઝન, માને લાખી લાખી વાતો કરી તપ મારનાર ૨ ‘હજારો જશે, ‘ને હજારો થશે’,
યાને હજારો મોતને પંજે સપડાઇ મુવા, અને હજારો જનમ લઇ આ ધરતી ઉપર વરયા ૩ હસે,
યાને હસવું. ૪ જવાને થકી, માને મરવાને થકી.

રૂસ્તમે પોતાના નખીરા ખરબેરને શીખામણના સખુનો કહ્યા.

પછી કીધી ખરબેર ઉપર નજર,
સમજાવી બાલ્યો : “સાંભલ પિસર.
સદા તારૂં રેહજે રોશન રવાંન,
સદા રેહજે ધરાંનનો પાસખાન.
નખીરો તું બેશક સાંમેસવાર,
૧૩,૬૩૦ સદા રેહજે રહેખર, તું શેહરચાર.
પરસ્તાર રહેજે દરખારનો,
પિછો છોડતો ના ગન્હાગારનો.
ફેરવતો હરગીજ શાહથી ના સર,
હુકમપર સદા જંગ કરજે કંમર.
પિરીમા તું માડું સુખચેન છે,
તું માડું બેશક નૂરે-નયેન છે.
તૂને હું જંગરથી આલા ગણું,
ગુલ તું પણોતું સોહરાખનું.
ભવિશ છે ભુંડું, દિસે વિકરાળ,
૧૨,૬૪૦ કંહું તે સાંભલ, સપુત તું હાલ.
વધુ સાંભલી લે હાલખંદ પિસર,
અગર આચે જંગે, હું પામું ગજર.
તો આપું છું તુંને, હું એવા કસમ,
હિંમતને હારી, કરતો ના ગમ.

નૂરી ખુરશેદના, તૂને છે કસમ,
આ જંગથી પાછલ ના ભરતો કહમ.
કસમ છે તૂને આચે આસ્માંનના,
કસમ છે તૂને પાક યજ્ઞાંનના.
કસમ છે તૂને આચે ખૂરશીદો-માહ,
કરજે આ મયદાંન ‘ને લશ્કર ફના. ૧૩,૬૫૦
કિનામા તું કરજે કંમર તારી તંગ,
જમીન કરજે લહુથી તર લાલ રંગ.”

* * *

ખરેખર ખરો નર સૂખી આ જહાંન,
ખિજાંના સૂખન પર, આપું ન ધ્યાંન.
સદા મોતનુ રાખે મનમા ધિયાંન,
જગતમા સૂખી તે ખરો ઇન્સાંન.
પરહુએ દાઝી દૂખી તું થજે,
ભની સંતોશી, સૂખી થઇ જજે.
અખળને મદદ દેવી છે નેક ચાલ,
સદા થઇ રહેજે દુખિયાની હાલ. ૧૩,૬૬૦
મન રાખી મોટું, નિરમળ મહાંન,
સદા દેજે ‘રોશન’ નખળાને માન.”

* * *

રૂસ્તમે પોતાના રૂશ્કરને ઉમ્મકરવા કરેલું ભાશાંણ.

ખરબેર, પોતાના બપાવા રૂસ્તમના આ રોનેરી સખુનોને પોતાના જંગરમા કોતરી
સાખવાની, અને તેના ફરમાનને દરએક રીતે બજાવવાની કબુલાત આપી, તે તુરતજ લશ્કરની
હરોલે જઈ ઉભા, અને જહાં પેહલવાંન રૂસ્તમે, તેજ વખતે પોતાના દીલાવર રખસ ઉપર
જન અને રીકાખ નાખવાનો, તથા પોતાના સુનંદા સીપાહોને તથ્યાર થવાનો હુકમ કીધો :

“સવારો દોડો, જલ્દી શિતાખ,
રખસ પર નાખો, જન ‘ને રીકાખ.
સિપાહો સજે સહું અખતર બહન,
સજી લો હથિયાર દરએક જન.
ખિકટ જંગ ભારી છે સર ઉપર,
ખખરદાર રહેજે કસી સહું કંમર.
ના હરગીજ અનતા બેદિલ જરા,
૧૩,૬૭૦ કંહમ રાખી સાજુત રેહજે ખડા.
ન હરગીજ ખોતા કોઇ ઇતખાર,
હંમેશ ફતેહનો કરજે વિચાર.

કરો જલ્દ તાકિદ સાલારે-જંગ,
કરો જઇ મયદાંને, દુશ્મન તંગ.
લડો તમ જંગી, ધરી હાંમને,
ખતમ તમ કરો દુશ્મન કાંમને.
લડો તમ સિપાહ, ધરી દિલ ઉમંગ,
દેખાડો ધરાંની ખરો તમ રંગ.
ધરાંનીઓ જાગો, લડો કહેરથી,
ન હટતા જરાખી દિલે મહેરથી. ૧૩,૬૮૦
લડો તમ ધરાંની, ખૂદા નામથી,
લડીને મરો, આ જિવો કાંમથી.

રખે થઇ ખુઝદિલ, જીવતા ફરે,
તેથી તો ખરેતર લડીને મરો."

* * * * *

રૂસ્તંમનુ પીલસુમ સાંગે લડવા બહાર પડવું.

કહી એમ પેહડી બખરેખયાં,
તપાસી લિધાં સાથ તીરો-કમાંલ.
ધરી હાથ ગુરજ અને તલવાર,
લિધું સાથ ખંજર ખુબ આખદાર.
લિધી સાથ જીનપર કમંદ મનપસંદ,
૧૨,૬૬ થયો સ્વાર રખસપર કંદી ત્હેમતાંન.
ભરી આસ દીલની યજ્ઞાંનમા.
ગયો ભર ઉમેદ મયેદાંનમા.

* * * * *

નસિખનો અજબ છે ભારી ભરમ,
ખંદો પિછાણે શું તેનો મરહમ.
સિતારો સરપર જો સુલટો ફરે,
ફરમંન હજારો ઉધા પડે.
સિતારો સરપર જો ઉલટો ફરે,
જમીનપર નહો થાગ તેનો ડરે.
નસિખો સદા નહિ દેતો જવાબ,
૧૨,૭૦ બટો છે સિતમગર, અતિ બેહિસાબ.
નસિખપર રખે રાખતો વિસવાસ,
કંદી ખર લાવે ન ખંદાની આસ.

પીલસુમે રૂસ્તંમને પોતાની

હરીફ જોઇ બોલ્યો, તુરત પીલસમ :
૧૨,૭૨ "શું મરવા થકી આવિયો રૂસ્તંમ.
તું આવ્યો છે લડવા શું જોઇને,
હું ધારું છું આવ્યો, અકલ જોઇને.
કહું છું કસમપર, લેવસ હું વેર,
સલગે છે દિલમા, તૂને જોઇ કહેર.
જીગરનુ મહારા એ અરમાંન છે,
લડી તુને માફ, મને માન છે.
ખૂદા પાક સરપર મેહરખાંન છે,
કળા આજ તુંજપર કુરખાંન છે.
હવે કેહ મને કેમ તૂંજસે લડું,
૧૩,૭૩ બડો ફવી રીતે તૂને હું હરું.

ધડીમા નસીખો દિયે સંખ્પતિ,
ધડીમા નસીખો કરે દુરગતિ.
ધડીમા ખૂશાલો દિયે જાખજા,
ધડીમા કળાની ખતાવે મજા.
ધડીમા દિયે નાન, રોટી, કખાખ,
ધડીમા કરે તે ખાણું ખરાખ.
ધડીમા દિયે તે ઇજ્જત મહાંન,
ધડીમા કરે ખાક તે માનખાંન. ૧૩,૭૧
નસીખ સાથ લડીને ગયો રૂસ્તંમ,
હવે જટ ખુલ્લો નસીખનો ભરમ.

* * * * *

ગયો જંગી જંગપર મયદાંનમા,
રહું જોઇ લશ્કર સન્માંનમા.
પૂકારી નિકર્યો દિલાવર દલોર,
કંદાવી રખસ તે રહ્યો શેરજીર.
ઉભો જઇ સામે, હરીફ જંગમા,
ધરી ધુન ભારી ઝનુન અંગમા.

* * * * *

સાંગે આવ્યો જોઇ કહ્યું.

કહે તો લડું લઇ સમ્પીરથી,
કહે તો લડું લઇ તખર તીરથી.
કહે તો ગુરજ લઇ તુંજસે લડું,
પગી તું મરે કે ભલે હું મરું.
રહેખર આ જંગે તે યજ્ઞાંન છે,
તું છે, 'ને હું છું, આ મયદાંન છે.
અગર હોય મુરાદ દીલમે ભરી,
કહી દે આ જંગે, તું આ ઘડી.
ફરી વખત ખોળે મલશે નડી,
કળાની ઘડી કાંધ ટલશે નહી. ૧૨,૭૪
કહું છું તે સાંભલ, આ રોશાંન રવાંન,
કહે કેમ લડી તારું તોડું ગમાંન.

સાંભલ મે લીધા છે આજે કસંમ,
કર તારી ગરહન, તીરથી કલંમ.

તૂને મારી જાણલ કરું કલ ખાક,
કરું લાલ આતશ લગાડી હું આગ".

*

*

*

*

સ્તમને તુમાખી પીલસુમને જવાબ દીધો.

સૂણી થયો ગુસ્સાથી સ્તમ લાલ,
પૂકારી બોલ્યો : "ઓ બદખિસાલ
તું ગુરખર પિલંગ પાસ છે શું ખિસાલ,
૧૩,૭૫૦ કરે લાફખાઝી વિના કાયનાત.
નિભી કેમ શકે તું પિલંગ સાંમને,
ન પાંહચી શકે સ્તમ કાંમને.
ખરો છે અતી બહુ અફરાસીઆખ,
ફસી તેને ફન્દે થયો લાજવાખ.
ફસાવી સિફતથી કીધો શિકાર,
રવાના કીધો જીહુન આરપાર.
આવ્યો તું સ્તમસે કુશ્તી થકી,
મગર ચાહયું ખૂન તેણે તહાફ નકા.
સુખન બોલી મિશા, મધુર કાંનમા,
૧૩,૭૬૦ રવાના કીધો તુને ધરાંનમા.
કિધી તેણે તુંજ સંગ બાજીખરી,
સમજ્યો કરે છે, તે હીલખરી.
કથું મારી કિરતીનું શું હું કથન,
સૂણી તુંજ બદનમા ભડકે અગન.
ગરે ફલી બકી તું રહ્યો,
મગર તાંને તોડું, છકી તું ગયા.
બની સુરવીર જંગમા આવિયો,
મગર મોતને સાથ તું લાવિયો.
જંગ જોઇ જ્યારે ચહડી ધુંજરી,
૧૩,૭૭૦ નિકલિયો પરાઇ લઇ લશ્કરી.
તકબ-ખુર બદન બાજપર તું કરે,
મગર એ કાયમ કહી ના ઠરે.
દિલાવર, કહાવર, બની દમ કરે,
તૂને જોઇ બાળાઓખી નહી ડરે.

ડરાવી રહ્યો છે શું તું મને,
મગર હું સમજી બનાની" તને.
કિધા છે તુંજ સમ હજારો હવા,
લડી જંગ મુજસે થયા છે ફના.
તું બાણે શું મારી હકિકત તમામ,
હુનિયામે શું શું કિધાં છે મે કાંમ ૧૩,૭૮૦
ફતોહ મે કિધું જ્યારે માઝીન્દરાંન,
કિધા ખાક તુંજ સમ દેવો મહાંન.
ગયો જ્યારે કાઢિસ મઝીન્દરાંનમાં,
પડ્યો થઇ પરેશાંન જન્દાંનમા.
કિધો દેવ સુફેદ, મે ત્યાં કતલ,
તુંજથી જીયાદા હવું તેનું બળ.
કિનામા કિધો દેશ, તે મે ખૂવાર,
કતલ ત્યારે તુંજ સમ, થયાંતા અપાર.
ફનામે કિધાં તોડીને હફતેખાંન,
તુંજ સમ મૂવા ત્યારે કંઈ પેહલવાંન. ૧૩,૭૯૦
મગર આવે મુજને તુંજપર રહેમ,
કતલ હું એકદમ કરું તુને કેમ.
કરું તુંજ જવાંનીનો જ્યારે વિચાર,
તૂને મારવાનો સૂઝે ધનકાર.
મગર મોત તારું શિતાખી કરે,
જરૂર મારે હાથે તું આજે મરે.
જમાનો અગર આજ તારો હશે,
બચી મારે હાથે તું બેશક જશે.
ધરાદો અગર તુંજ દિલમા હશે,
કે જીવતો તું આજે પાછો જશે. ૧૩,૮૦૦
એ જ્યાલ તારો, છે લાઅકલ,^૧
સમજ તારે સર આજ ઉભી અજલ.

*

*

*

*

૧ રવાના કીધો જીહુન આરપાર, યાને જ્યારેખી તુરાંનીઓને ધરાં બપર હુમલો કરવો પડતો હતો, ત્યારે જીહુન નદી તેઓને બોલંગીને ધરાંન તરફ લઇવા માટે આવતું પડતું હતું.
૨ બાળાઓ, યાને જવાંન છોકરીઓ. ૩ બનાની, યાને જનનામા રેહની ઓરત. ૪ મજીન્દરાંનમાં, યાને માઝીન્દરાંનમા. કાબ રચનાના નિયમાનુસાર, 'મઝીન્દરાંન' લખી એક માત્રા થયો છે.
૫ લાઅકલ, યાને હેમાકાત જરેલા, અકલ વગરનો.

ફસતમ અને પીલસુમ વચ્ચે જંગ

ફસતમને પીલસુમ ગુમાન અંગ ગર મટે કહેલા સપુતો.

હવે વાત સાંભલ અજુ મેહરખાંન,
સંભલાયું પીલસુમનું દાસતાંન.

*

*

ફરી ચાલી ખાંતેની વચ્ચે લડાઈ,
લડે ખાંતે જંગી, એકેકથી સવાઈ.સૂણી વાત ફસતમની ધ્યાંતથી,
પિલસુમ બાલ્યો ધિરે માંતથી :

“સાંભલ અએ ફસતમ તેહમતન,

૧૩,૮૧૦ તું છે દિલાવર દુનિયાવરણુ.”

વલી તું છે દાનેશ, અકલમંદ અપાર,

છે ધરાંનનો તું બાડો ચકતેદાર.

ખરો તું બહાધુર, રોશન રવાંન,

મગર તું જ મગજમા છે બાહુ ગમાન.

ગમાનીની ધુનમા છે બેબાક તું,

થયો બાક જમરાંદ, થયો બાક તું.

જંગ

નથી શાંત જંગે તહાઈ જાગર,

ગમાને પડે પળમા બાક પર.

તું ખાંતો ખાંતો, હું, હું કરે,

ખાંતે પસંદ બીલકુલ નહિ પડે. ૧૩,૮૨૦

ફરી જંગ લીધું તેં માઝીન્દરાંન,

મગર તારો રહેખર હતો ચઢદાંન.

ખાંત તારો રહેખર હતો જો નહી,

ફરી શું શકતે, જઈ તું તહીં.

ભુલી જઈ ચઢદાંન, નાપાક તું,

ફરી રેલ્યા બકવા બેબાક તું.

હવે કહું સાંભલ, સૂખન મારો એક,

કુલ ના ગરૂરે તજી તું વિવેક.

જવાંની ગુફતી એક દિન થશે,

આજે છે, કલિ ફના થઈ જશે.” ૧૩,૮૩૦

*

*

*

જંગ તીર :

અહડયા ખાંતે જંગી પુર રંગમા,

ભડકી જવાલા અગન અંગમા.

તૂરત કાહડી પીલસુમે પકડી કમાન,

તપાસી લિધું તેનું ખેચાંને તાણુ.

જેઈ હાલ ફસતમ થયો હૂશિયાર,

શરૂં જંગ કરવા પડિયો બહાર.

પીઠ પરથો ખેંચી કિયાંની કમાન,

તખરમાથો કહાડી લિધો ઝટ ખાણુ.

લડી થાકિયા બેહુ વીર પહલવાંન,

તખર થાયું ખાલી, પડી તીર તાણુ.

જંગે-ગુરઝ.

પીલસુમે રૂબરૂની મશકરી કરતી.

૧૩,૮૫૦ તખર થાયું ખાલી, તીરો ખલાસ,

ખડકી જવાલા અગન અંગમા.

પડી પાર કોઈનીઓ અરમાંન નહી,

તહાં કોઈનુંખી ગુમાન નહી.

વીધમ થયાં અખતરો ચાળણી,

અદનના જખમથી જલે અગની.

દરદ અંગ અંગે, જલન રહી જલી,

મગર ખાંતે ઉભા રહ્યા ખલખલી.

૧ દુનિયાવરણુ, યાને દુનિયાનું માન પામેલો. યાને તીરોને રાખવાનો દાખડો યાને ભાથો

૨ પયેકાંતથી, યાને તીરોની નેકથી. ૩ તખર,

ઉમેદ અંત્રેને મન ઉભાતી હતી,
ધડકતી અંત્રેની છાતી હતી.
જીગરમા હજી જોર જારી હતું,
૧૩,૮૬૦કપટ, વેરનું ખળ ભારી હતું.
લડી જંગે મારી યા મરવું હતું,
કળનું કરજ અસ લરવું હતું.
જીગરમા પીલસુમ કીનો ધરી,
ફરી જંગ લડવા કીધી ગતરો.
થયો ફૂર કહેરી, ધરી દેલ વીપ,
ચાહ્યું જીગરે ફરી રસ્તળીજ.
કરી જંગ સંગ રસ્તમે જાણીલી,
કરે તંગ સંગરીજન કાણીલી.
હતી થાકે જંગની તન ધમધમી,
૧૩,૮૭૦તુરત તેણે કીધી અદનથી કમી.
હસી બોલિયો તે કરી મરકરી:
‘અજબ કીધી રસ્તમ તું જાણીધરી.
જરા કર રસ્તમ ગગનપર નજર,
વિંધઈ કેમ ગયું જે ગગનનું જીગર.’

વળી થાયું વાંકું જે આસ્માં છે!
દિસે તું જ તીરની એ મોહકાંણ છે!
મગર હું પુછું તને દલીર,
કહાં છે તહારા સિતમગાર તીર.
તું કહેતો‘તો જંગે, એ નામેવર,
કે ધૂંજે તું જ તીરથી માહી મગર. ૧૩,૮૮૦
મગર વાત તારી, ગલત તે હતી,
પડી તું જ તીરની માલમ ગતી.
કરાંમત કહાં તું જ તીરની ગઇ,
અધી લાફ તારી જાહેર થઇ.
કહેતો‘તો તું છે ગડો રણપતી,
પવનનીળી કરતો અધ તું ગતી.
મગર તેતુ તું જમા મળે કંઈ નહાં,
હવે તારું મુજ સગ વડે કંઈ નહાં.
દિગર જાણતો હોય જંગનો હું નર,
મને તે દેખાડે હવે સત્વર. ૧૩,૮૯૦
જુવે તે અંત્રે લશ્કર તમામ,
પહોરે આફરીનના તું જ પર કલામ.’

રસ્તમે પાલસુમ ઉપર ગુસ્સો થઇ જંગ શરૂ કર્યું.

કોંધીને રસ્તમે કીધો અવાજ :
‘અસ, અસ, અંધ કર, જાંબાં જાલસાજ.
ગૂંહાગાર જાંબાં ઝેરી છે તું જની,
કરી તું રહ્યો મરકરી મુજની.
દિગર જંગનો તું તલગગાર છે,
તો રસ્તાંથી લડવાને તઇયાર છે.’
કહી એમ ગુરજને ધરી જોરથી,
૧૩,૯૦૦પડ્યો બહાર એકદમ ફિલફેરથી.
નિકલ્યો પીલસુમ એકદમ શિતાળ,
ગૂરજનો ગૂરજથી દીધો જવાળ.

હવે હાથ ગુરજ ધરી જોરથી,
લડે બેઠું જંગો અતી તોરથી.
કૂટે જેમ લાખડ, કૂટે તેમ સર,
નહી કોઈ આજેજ, થયું પળવાર.
જીગના અપાટા, ગૂરજના અવાજ,
મગર એકે જનખાં થયો ના પરાજ.
જંગ જોઈ વેરાંન લરજી રહ્યું,
ગગન થાઈ ગાંભીર, ચરજી રહ્યું. ૧૩,૯૧૦
તૂટી અંત્રે ગુરજ, ખાંનયા બેકાજ,
ઉભા બેઠું વીરો, ખાંની લાઇલાજ.

૧ સમશીરજન કાણીલી, યાને રસ્તમનું કાણીલી લશ્કર, જે તપાસતી લડાઈ કરવામાં ધન્યજ વખ-
ણાયલું હતું, અને જેની તલવારખાણથી તુંગની તપાસ થવાનું કરતો હતો. ૨ લાફ, યાને ગપ
૩ ‘દિગર જાણતો હોય, જંગનો હું નર,’ યાને લાગતો હવે જે તું કોઈ બોલે હું નર જાણતો હોય, તો
તે દેખાવા બહાર પડે. ૪ ખાંને લશ્કર, યાને તુરાની અને ધરાની ખાંને લશ્કરો, જે મયદાનમાં
ભગા થયાં હતા તે. ૫ ચરજી રહ્યું, યાને ગગનથી રસ્તમના ગુરજનું જંગ જોઈ, અરજ કરવા
લાગ્યું કે હવે જંગ મોકુફ કરો.

જંગે-કમંદ.

જંગના જખમથી ન જલતા જરા,
મગર આ નિરાસિથી જલતા ખડા.
લડીને લડીને બેહુ થાકિયા,
મગર કોઈથી કો' નહી હારિયા.

* * *

મુઝાઈ મનમા બહુ ફેડફેડે,
મગર એકથી ના બીજે મરે.
ખૂટી આસ અંતર, ખૂટી સખર,
૧૩,૬૨૦ મગર ખુટિ હિંમત નહી પળલર.
નવી આંજ 'ને ઝુમ ફાલમા ધરી,
નિકલ્યા બેહુ જન લડવા ફરી.
ફોધિને રસ્તમે કીધો પૂકાર,
ખેંચીને કહાડી કમંદ પંચદાર.
પિલસુમે બેઠ રસ્તમ વલણ,
કિધી તેણે ખૂલ્લી તુરકી કમંદ.
દંધ વિંટ ફાંસો કિધો યુચદાર,
ફેંકી તે કરવા રસ્તમ શકાર.
બેઠ તે તુરકીનો એવો કિસબ,
૧૩,૬૩૦ ખચાવવા બદનને કીધી ઝડપ.
નજર સાંમે બેઠ ગજબની ઘડી,
ચહાડી આંજ ઝટ, તન-બદન ઠરઠરી.
તુરત ખેંચી કહાડી કમંદ કાણુલી,
ફોરત કિધો ફાંસ અજબ આણુલી.
ટાંકીને રસ્તમે ફેંકી કમંદ,
પડ્યો ફાંસમા પીલસુમ-પોલતન.
સિકડછ ગયું તેનું સર 'ને કમર,
પડ્યો ફાંસ અંદર સુરવીર નર.
થયો હાલ તેનો જોતાંજ તાંગ,
૧૩,૬૪૦ રહ્યો નહી છૂટકાનો કંઈબી દિરંગ.
ખેંચીને રસ્તમ રહ્યો ઉસ્તવાર,
જોતા રહ્યા સહું લશ્કર સવાર.
ઝટક મારી ચાહ્યું કે પટકે જમીન,
પડે ખાક અંદર છોડીને જન.

મગર તે સિફતથી બેઠો તત્તાર,
ન હીલિયો જરાબી મિસલે પહાડ.
ખિકટ મામલો 'ને ખિકટ બેઠ હાલ,
થયો રંગે-પિલસુમ ગૂંસાથી લાલ.
થયો દિલથી દલગીર તે પીલે મસ્ત,
કમંદ ઝટ કહાડી, લાંબાવી દસ્ત. ૧૩,૬૫૦
કિધો ફાંસ તૈયાર ફેંદી-ફરીખ,
ચાહ્યું કરે રસ્તમ કમનસીખ.
ટાંકીને ફેંકી રસ્તમ ઉપર,
સિકડછ ગયું તેનું સર 'ને કમર.
થયો હાલે-રસ્તમ જોતાંજ તાંગ,
રહ્યો નહી છૂટકાનો કંઈબી દિરંગ.
જખરદસ્ત ખેંચી રહ્યો ઉસ્તવાર,
જોતા રહ્યા સહું લશ્કર-સવાર.
પૂકારી પૂકારે પિલંગ અફકન,^૧
કરે ખેંચતાનો મળી બેહુ જન. ૧૩,૬૬૦
ગરજનાથી ગરજ રહ્યું તે વન,
ખરાડી ખરાડે બેહુ પીલતન.
ખેમાથી એક જનબી ના હરે,
ખેમાથી એક જનબી ના પડે.
ખેમાથી એક જન કંઈ ના કરે,
ખેમાથી એક જનબી ના ડરે.
લડે બેહુ મયેદાને જાલમબેર,
લડતાં પડી ગઈ પુરી અપોર.
પડો ફાળ^૨ હરએકને દિલશીકન,
રખે થાય મયેદાનમા તે દફન. ૧૩,૬૭૦
નહી કોઈ આવ્યો કંઈ લાગમા,
નહી કોઈ પરિયો જમીન ખાકમા.
જકડી કમંદને ધરી કાણુલી,
જગરથી ખેંચી રહ્યો જાખુલી.
બેઠ એવી રસ્તમ તણી જાસ્તી,^૩
પડી પીલસુમને જગર ધાસ્તી.

૧ કો' યાને 'કોઈ.' કોઈ શબ્દને બદલે કાબજમાં વપરાતો પ્રકાર. ૨ પીલંગ અફકન, યાને શેરને પકડનાર. ૩ ફાળ, યાને ધાસ્તી ૪ જાસ્તી, યાને બેર.

દિમાગે ધરી જોર અને ધુનને, કરી જોર એકદમ ખેંચી કમંદ, રંગ રંગ ચહાવી દિધું ધુનને. તૂટા બેડું વીરના કંમરખંધ અંદ. ૧૩,૯૮૦

રૂસ્તમની ક્તેહ માટે યુઝરોગ જાણે અંદગી કરવી.

જોઈ આવું મયેદાને જાલમ જંગ, પિસર મારો રૂસ્તમ લડે રણુમા, થયો જાલ દીલથી ધુજી અતંગ. રખે આઘે જંગે પડે રણુમા. જોઈ હાલ પિસરનો થયો ખારખર, ઝૂંકાવી સરને કડું અંદગી, આંખોથી નિકલી આંસુની ધાર. નકાંમી છે રૂસ્તમ વિના જાંદગી. ટુરત છોડી ઘોડાની તેણે લગામ, તૂં જાહેર 'ને ખાતેન તણો જાણુકાર, ઉતરિયો ધરી દીલ અંદર હાંમ. ક્તેહ બક્ષ રૂસ્તમને ફેરદેગાર. ગયો છોડી લશ્કર એકાંતમા, નકાંમુ છે ઇરાંન રૂસ્તમ વના, કિધી અંદગી ત્યાં નિરાંતમા : થશે વન રૂસ્તમ સધણું ફના. ૧૪,૦૦૦

“અરજ મારી સાંભલ ઓ દાદગર, ઝૂંકાવી સરને મૂકી ખાંકપર, ૧૩,૯૮૦આ મૂશ્કીલ મહારી તું હલ કર. ગંજરી અરજ દરગહે-દાદગર. અરજ એ ગૂંજરૂ ઓ ચઝદાંન પાક, જીગરથી ફૂઆ ચાહી કીધી નિમાઝ, આ પીરીમે મારી તું લાજ રાખ. મૂકી ખાંક ઉપર સરપરનૂ તાઝ.

જંગે-કમંદનો અંજામ.

એક હાથ ઉપર જ્યારે યુઝરોગ જાલ પોતાના લશ્કરની ઠાવણીમાંથી દુર નિકલી જઈ, એકાંત જગ્યાએ પરવરદેગારની દરગાહમાં પોતાના દીકરા રૂસ્તમની ક્તેહ માટે અંદગી કરતો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર જંગના મયેદાંનમાં રૂસ્તમ પોતાના હરીફ પીલસુમની સાથે, કમંદનું જંગ જીતવા માટે જીગર તોડ લડત કરી રહેલો હતો.

ખંતે પેહલવાંનો એક બીજને કમંદમાં પકડી, એક બીજને તેના ઘોડા ઉપરથી નીચે નાખી અંદીવાંન કરવા માટે, પોતાનું સધણું જોર વાપરવા લાગ્યા. મગર જગરી ખિંચતાંજી કરતાં, ખંતેની કમંદો તુટી ગઈ, પણ બેમાંથી કોઈનીબી શીકસ્ત થઈ નહીં.

આવા નિરાસી ભરેલા સંજોગને લીધે ખંતે પેહલવાંનો થાકીને પરેશાન થઈ ગયા, અને એક બીજથી છુટા પડી, આસાએશ લેવા માટે જંગને પડતું મુકી, ઘોડો વખત દુર જઈ ઉભા. ખંતે પેહલવાંનો હવે એક એકના લોહીના તરસ્યા થઈ, એકએકનો જવ લેવા તલબી રેલા.

જંગે-કુસ્તી.

જ્યારે કમંદની લડાઈનો આવી રીતનો અંજામ આવેલો રૂસ્તમે જોયો, ત્યારે તે દીલાવર પેહલવાંન નવેસરથી લડવા માટે પોતાના હરીફ પીલસુમ સામે પાછો મયેદાંનમાં લડવા માટે જઈ ઉભો. રૂસ્તમને લડવા માટે પાછો બાહર પડેલો જોઈ, પીલસુમ પોતાના દીલમાં તાબુબ થવા લાગ્યો. રૂસ્તમે પુકાર મારી પીલસુમને કહ્યું કે :—

“આ સાહેબે સકલાખો-ચીન, આપણું ખંતે જને કીનો લેવા કંમર ખાંધી છે, અને આપણું ખંતે એક બીજના લોહીના તરસ્યા બની, આ જંગ ચલાવી રહ્યા છીએ. મગર હજી

આપણી મુરાદ પાર પડી નથી. હથિયારની લડાઈ આપણે કરી ચુક્યા છીએ, મગર હવે આ જંગનું સેવટ લાવવા માટે છેલ્લી લડાઈ ફક્ત કુશ્તીની ખાત્રી રહી છે, તે લડવા હવે તું તઈયાર થા.”

જ્યારે હીલાવર પીલસુમે રસ્તમને ગોહડેથી કુશ્તીની વાત સાંભળી, ત્યારે તેણે તેજ વખતે કુશ્તીનું જંગ કરવા માટે તેણે મંજૂરીઆત આપી, અને પોતે પોતાની તઈયારી કરવા લાગ્યા.

રસ્તમ તેજ વખતે મયેદાંનના એક એકાંત ભાગમા જઈ, પાક ચઢદાંનની ખંદગી કરવા, અને જંગમા પોતાની ચારીઝ પોંહુચવા માટે તેની મદદ આહુતા લાગ્યા :—

કુશ્તીમા રૂતેહુ મેલવવા રસ્તમે ખુદાની ખંદગી કરવી.

ગયો છોડી લશ્કર એકાંતમા,
કિધો ચાહ ચઢદાં નિરાંતમા.
કિધી ખંદગી સર મૂકી ખાકમા,
લરી કુલ ઉમેદ ખૂદા પાકમા.
જંકાવી સરને કીધી નમાઝ :
૧૪,૦૧૦^૧ “ઓ આલમના માલેક, ગરીબનવાઝ.

તું જાહેર ‘ને આતેનનો જાણુદાર,
તું અવ્વલ ‘ને આખેરનો રખઝદાર.
નમે તુંને આલમ, જમીનો-જમાન,
તુંધી ખલક ‘ને ફલક આસ્માન.
અરજ મારી સાંભલ ઓ દાદગર,
આ જંગ છે મુશ્કીલ, તું રહમ કર.
થયું હીલ જંગથી છે દરદમંદ,
તૂટી મારી કાણુલી કિમતી કમંદ.
પડયા બેકસુર કએદ ધરાંની સવાર,
૧૪,૦૨૦ બેજન ‘ને ગોદરેઝ, ગેવ કારઝાર.
વલી સાથ ગશ્તહમ અને તુસ છે,
કરી કએદ તૂરકી થયા ખુશ છે.
સહે દુખ સધલા સિહા ગારમા,
ઉમેદ છે હવે તું ગફારમા.
નથી ચાલતું બળ, કળ લાઇલાજ,
હસે છે ખલક બેધ રસ્તમ આજ.
હરીફ મારો જંગે જખરદસ્ત છે,
બળમા ‘ને કળમા પૂરો મસ્ત છે.
ધરાંનની હસ્તી હવે તારે હાથ,
૧૪,૦૩૦ હવે લે અચાવી બની તેનો સાથ.
અચાવી લે રસ્તમ ઓ કેરદેગાર,
જનાબે તહારી ઉભો ખાકસાર.

ખતા માફ કર ઓ તુરે-તૂરાંન,
અરજ એ ગૂબરે જેહાં-પેહલવાંન.
અરજ એ ગૂબરે ખંદો અધીર,
ધરી હાથ મારો થા દસ્તગીર.
કહાં તારી મ્હોબત; કહાં તારો ખ્યાર,
કરે કાં આલમમે રસ્તમ ખૂવાર.”

* * *

કિધી જઇ એકાંતમા ખંદગી,
ખિલી રહી લેમ્તન તણી જંદગી. ૧૪,૦૪૦
થયો દુર હીલથી ગમ ‘ને ગૂબાર,^૧
ખિલી થાયું જીગર મિસ્લે બહાર.
થઇ દુર શંકા મનની તમામ,
સમજ્યો રૂતેહુ છે હવે માફ કાંમ.
ખૂશી થઇ બાલ્યો, બની સુખરૂ,
ખદાવંદ મારો છે તું-ધ-તું.
તૂરેત જઇ ઉભો હરીફ સાંમને,
અશારત સરોશે કિધી હાંમને.
ઉભો જંગે જંગી કરતો પૂકાર :
“કહાં છે પીલસુમ, નિકલ ઝટ બહાર. ૧૪,૦૫૦
લડી તું રહ્યો હર કિસમની લડઇ,
હવે શું રહીછે હીલમા નવધ.
અગર હોય રૂતેહુની જો કંધ કદર,
પડી બહાર કર તું કુશ્તી હૂંતર.
હવે કર જલ્લી, કમર તારી તંગ,
શરૂ કર મયેદાંને કુશ્તીનું જંગ.
પાધ-પિવાડી ઝેરી શરાબ,
કિધા હમ પહેલવાંનો ખરાબ.

નથી કીધી મહી, નામહી કરી,
૧૪,૦૬૦ખનાવી બેહોશ, ગયો તું હરી.
અએ ગાફેલ, જાહેલ, એ લાફઝન,
કરૂં તારૂં અખ્તર હું આજે કરૂં.

કરી તું રહ્યો છે અતી સરકશી,
કરૂં તારી આજે હું જંગે હસી."
* * *
તનપરથી હથિયારો ખાળુ કરી,
કંમર ખાંધી રૂસ્તમે જકડી ફરી.

જખાંપર ધરી નામ ચઝઠાંન પાક,
ખોલ્યો : "હવે લાજ રખ મારી રાખ."

પીલસુમે રૂસ્તમતું એન જોધ તાળુખ થયું.

જોધ એમ રૂસ્તમને રંગમા,
૧૪,૦૭૦પડયો ધુજવા પીલસુમ અંગમા.
વમાસણુ કરી તે વિચારી રહ્યો :
"નવો રૂસ્તમ એ કેમ થઈ ગયો."
નથી હીસતો કાલનો લેમતન,
નથી કાલ જેવી આજે ચલન.
નથી કાલ જેવી ચમક ને ઝમક,
નથી કાલ જેવી ધમક ને હમક.
નથી કાલ જેવાં દિસ્તાં નયેન,
નથી ખોલતો કાલ જેવાં એ વેણુ."
જોધને એ સઘણું કિધો તેણે ગમ,
૧૪,૦૮૦આ તો દિસે છે નવો રૂસ્તમ.

નવા રૂસ્તમની જોધ ધરફરી,
નિકલ્યો પીલસુમ, કમર તંગ કરી.
પડયો ખહાર જંગે મિસલે બખર,
હિમા સાંમે રૂસ્તમ પૂરો શેરનર.

* * *

પૂકારી ખોલ્યો જોધ રૂસ્તમ :
"હવે ચાલ પડ ખહાર એ પીલસમ.
છે આજનો દિન હવે કુશતીનો,
ખતમ દિન તારો કરૂં હસ્તીનો.
કરી લે દૂનિયાને છેલ્લી નજર,
ભમે તુંજ સરપર કળનો કહર." ૧૪,૦૯૦

પીલસુમે રૂસ્તમને જવાખ દીધો.

જોધ મામલાને નજર રૂ-ખ-રૂ,
પૂકાર્યો પિલસુમ જઈ મુ-ખ-મુ :
"અએ પેહલવાં ધરાંની, એ નામેવર,
કરે મુજ કળની કાં તું ફિકર.
કરે બદઝખાંની બની તેહમ્તન,
ઘટે નહિ તુંને, એ ખુરા વચન.
તૂને મુજ કળની ફિકર કાં પડી,
કરૂંને થકી કાં રહ્યો તું રડી.
ડરાંવે મને તું કળ નાંમથી,
૧૪,૧૦૦હું ડરતો નથી મોતના ધાંમથી.
અંમર કોણુ અવનિની અંદર રહ્યું,
અગર હું મૂવો, તો શું થઈ ગયું.

મરવું છે સહુને, અંમર કોઈ નથી,
જન્મ બાદ એક રોજ છે એ ગતી.
નજર મોતની એક સરખી સઢા,
ગણે એક સરખા ગની કે ગઢા.
હયા મોત દીલે ન હરગીજ ધરે,
હજારો માહિતમથી ના ડરે.
હજારો જવાંનો, હજારો હસીન,^૧
હજારો વીરો, નર નામચીન.^૨ ૧૪,૧૧૦
જમશેદ જેવો ખી-મોત^૩ નર,
ઝાહાક જેવો કાળો-કહર.
ફરીદુન જેવો શાહ શેહરચાર,
એરચ જેવો ભલો નેકકાર.

૧ ખંડગી કરી રૂસ્તમ જ્યારે પાછો જંગે મયેદાનમાં આવ્યો, ત્યારે તેના શરીરમાં નવું ભેર, અને નવું એન આવ્યાથી, રૂસ્તમની ચલનલ અજબ જેવી વધી ગયેલી જોધ, પીલસુમ તેને 'નવો રૂસ્તમ' જેવો ખનેલો જોધ, અજબ થયો હતો. ૨ વેણુ યાને ખોલો, વચનો. ૩ અવની, યાને દુનિયામાં. ૪ ગની, યાને માતખરો. ૫ હસીન, યાને ખુબસુરત. ૬ વીરો નર નામચીન, યાને નામીયા ખહાદુર નરો. ૭ ખી-મોત, યાને અંમર કાયાનો. જમશાદ યસ્તમાં શાહ જમશેદ માટે કેહવામાં આવ્યું છે કે તેણે પોતાના રાજમાંથી મોતને ખંખ ધીધું હતું. ૮ એરચ, પાદશાહ પ્રીદુનનો દીકરો જેવું ખુન તેના બાઈઓ દુર અને સલમે ધીધું હતું.

બુલ્લંદ અખ્ત નર તહેમૂરસ દેવખંદ,^૧
મિનોચહેર^૨ જેવો શાહ નુરમંદ.

હજારો તુર^૩ 'ને હજારો સલમ,^૪
હજારો માલીકે—માલો—હશમ.

હજારો રૂસ્તમ જેવા સવાર,
૧૪,૧૨૦ થયા છે સહુ મોતથી ખારખાર.

તો મારી 'ને તારી શું છે મજાલ,
અગર મોત આવે, તો અચ્ચું મહાલ.

લિલો મારી માદરને પેટે જનમ,
તુંને મારી મરડું, એ સુજ ધરમ.

નથી મોત વન કોઇ પયેદા થયું,
જન્મ લઇ ના કોઇ કાયમ રહ્યું.

કિધા કએહ તારા ધરાંની જવાંન,
ગણાતા ધરાંનમા અળવાંન.
નહિ નામરહી આ અંદો કરે,
મરહી વિના કેમ દુશ્મન હરે. ૧૪,૧૩૦
નથી એ નામહી, મે મહી કરી,
સિકલ મે ધરાંનની અહિં કરી.
કિધા કએહ વીરો કહે-કાફમા,^૬
પરયા છે સઘલા ગીરી-નાફમા.^૭
ગજળ જે મહારી હવે મસ્તીનો,
છે રોજ આજે ખૂરી કુશ્તીનો.
ધરાદો અગર તારો છે કુશ્તીનો,
ખતમ હું કરું તારો દિન હસ્તીનો."

*

*

*

પીલસુમ અને રૂસ્તમની કુશ્તી.

જમાનાનો જંગાં પરિયો બહાર,
૧૪,૧૪૦ કસીને કંમરખંધ અનિયો તતાર.

અજલની અજાએળ હિકમત હતી,
ખૂદાને ખખર કોની કિયામત હતી.

અજળ કુશ્તીની બલાગત હતી,
નસીખમા કોણની ખેમલત હતી.

ગરૂર 'ને ગૂમાને જઇ ખુળ છકી,
પરયા બહાર અંને કુશ્તી થકી.

*

*

*

હતા બન્ને સુરવીર, મહે દલીર,
હતો એક પીલંગ, બિજે એક શીર.

કંમરખંધ ખેચ્યા બહુ કસકસી,
૧૪,૧૫૦ ફેટેહ બેહુ જનને રહી મન વસી.

એકાએક રૂસ્તમે મારી છલંગ,
પરયો વલગી પીલસુમ બાણે ભૂજંગ.^૮

મિસલ એક અઝદાહ વિટલઇ ગયો,
બદન બળ છતે જકડઇ ગયો.

ઘણી કરી જોર પીલસુમ રહ્યો,
મગર પેચ^૯ રૂસ્તમ ન હોલો થયો.

ન આગલ, ન પાછલ હિલતું કદમ,
ભરતો તે હરએક મૂશકીલે દમ.

એક હાથ રૂસ્તમે પકડી કમર,
બિજે થાપ મારી ગરદન ઉપર. ૧૪,૧૬૦

ચાહ્યું કે ઉચકી પટકે જમીન,
મગર હોલી શકિયો નહિ નામચીન.

હટાવી, ઉઠાવી ન શકિયો જરી,
ગૂજરી સિતમ બહુ રહ્યો હર ઘરી.

ઘણી તાલ કીધી, ઘણી લેઇ તક,
થયાં બન્ને લશ્કર જોધને છક.

તપે તાપ સરપર, અગન અંગ બજે,
મગર વીરલાઓને ના કંઇ કજે.

તપાકે^{૧૦} તપીને રહ્યા વન ઢાલ,
લડીને લડીને થયા વીકરાળ. ૧૪,૧૭૦

૧ તેહમૂરસ દેવખંદ, પેશવાહી વંશનો શીખ પાદશાહ, જેણે દેવોને ખાધી જેર કીધા હતા; અને એટલાં ઉપરથીજ, એને 'દેવખંદ' કહે છે. ૨ મિનોચહેર, કિયાની વંશનો ધરાંનનો પાદશાહ. ૩-૪ તુર અને સલમ, દુરીદુનના દીકરાઓ, જેઓએ પોતાના નાહલા લાઇ એરબને ધરાંનની ગાદી મારે કતલ કીધા હતા. ૫ અહિં ચાને રીક્કી. ૬ કુર-કાફમા, ચાને પાહલી ગારમા. ૭ ગીરી-નાફમા, ચાને પાહલા પેટ માહેલા બીતરના ભાગમા. ૮ ભુજંગ, ચાને સાંપ. ૯ પેચ, ચાને વળ ૧૦ તપાકે, ચાને સુર્યના તાપે.

કિધો જીન્દગીનો જરાખી ન ખ્યાલ,
રહ્યા થઈ બંને જના ખસ્તહાલ.
હો બેહુ પૂકારી વિધવિધ રંગ,
ગગનખી ગભરઈ ગયું થાઈ દંગ!
ધરતીખી વનની ધૂંજી કમકમે,
સિતારાઓ લરજી ગયા એ સમે.

હરોલે ઉભો આવી અફરાસીયાબ,
જેઠ રણ રંગને થયો પેચોતાબ.^૧
બની બહુ બેતાબ જૂવે લશ્કરી,
કરે આસ્માં કોણની રેહબરી. ૧૪, ૧૮૦

* * *

બરબેરે પોતાના બપાવા રૂસ્તમની જંગના મયેદાનમા
બુલાકાત લીધી.

હજી જંગ અધુરું, ન પુરું થયું,
મરવામા બાકી ના કંઈ રહ્યું.
મરવા તો તત્પર હતા બેહુ જન,
મગર કોઈનું ના નિપજ્યું મરણ.
નહી કોઈ પટકઈ પરિયો જમીન,
થયું કોઈનુખી નહીં બજત હીન.
થયાં પાણી-પાણી, લડતાં બદન,
દરદ અંગ-અંગે સહે બેહુ જન.

અતીશે ચહડી થાક, હવે હાંફતા,
પડી બેહુ છુટા ઉભા કાંપતા. ૧૪, ૧૮૦
બની મહાવીરો ઉઠાસી અપાર,
ઉભા મસ્ત કિલ્લા સમ ઉસ્તવાર.
છપાયા છૂપા છાપ અજીત હાંમના,
હતા બંને બહાધર જગત કાંમના.

* * *

બરબેરે રૂસ્તમને કરેલી અરજ.

જેઠ બેહુ લડતા અજીત મહાવીર,
થયાં બંને લશ્કર અતીશે અધીર.
પરેશાન જેઠ હાલ રૂસ્તમનો,
રહ્યા પાર ધરાંની નહીં ગાંમનો.
દપટાવી ઘોડો, સાજુત રિકાબ,
૧૪, ૨૦૦ નિકલ્યો મયેદાને બરબેરે શિતાબ.
જઈ પાસ રૂસ્તમ કીધું નમન,
અદબથી નમી બોલિયો તે વચન :
“હવે ઓ મહાવીર, લેમતન પેદર,
અજબ બેર તારું, અજબ છે હૂંતર.
લડી છું રહ્યા છે, તપી તાપમા,
પડયા છે ધરાંત્રાઓ સંતાપમા.
અરજ એ કરું ઓ પેદર નેકનામ,
જરા જા હવે તારે લશ્કર મૂકાંમ.

જરૂર તૂને છે આરાંમની,
ચહડી થાક જખરી છે સંઘ્રામની. ૧૪, ૨૧૦
પકડી લે ઘોડાની લઈ છું લગાંમ,
ખતમ છું લડીને કરું તારું કાંમ.
કરૂ કુશ્તી જગે તહારી બદલ,
પલકમા દેખાડું, પીલ્સુમ અજલ.
ન હરગીજ ટકે એનો મુજ પાસ ટેક,
ન હરગીજ સમજું છું એનો વિવેક.
ઉઠાવી એ ધાર્ત રહ્યા છે સર,
હો તારી સાથે કરી કરોફર.
જરૂર તૂને છે આરાંમની,
ફિકર ના જરા કર સંઘ્રામની. ૧૪, ૨૨૦
હું લાઉ છું બાંધી કરી દસ્ત તંગ,
દેખાડું એને છું આસ્માંનો રંગ.”

રૂસ્તમે દીધેલો બરબેરને જવાબ.

હરખથી હરખી ફેલાવી બદન,
હસી રૂસ્તમ બોલિયો બે સૂખન.:

“ન કર ગમ મહારા શુન્દેદહન,
ન કર કંઈ ફિકર મારી ઓ જાનેમન.

૩૩ નહીં ગગરાટ આકાશથી, લહે મુજ બહલ તું કહે શા થકી,
 ૩૩ નહીં ખવીસ-ખન્નાસથી. છુટે મારે હાથે છે મુશ્કીલ વકી.
 મદદગાર મહારે ખુદા પાક છે, પીસર તું હવે જલ્દ હિયાંથી સિધાર,
 ૧૪,૨૩૦દુશ્મનો રસ્તમ તણા ખાક છે. ઉભો રહી દુર, જો કુશ્તી બહાર.”

*

*

*

વજીર પીરાંને લગાધના મયદાંનમા પીલસુમની મુલાકાત લીધી.

પોતાના યુગ્ગરોગ બપાવાના આવા હિંમત કરેલા સજ્જનો સાંભલી, દીલાવર બરબેર તેજ વખતે જંગના મયદાંનમાથી પોતાના ધોડાની લગાંમ ફેરવી, હસ્તે મોહડે રસ્તમની આગ-લથી પોતાના લશ્કર તરફ નિહાળી જઈ હરોલમા ઉભો રહી, દુશ્મની તેની કુશ્તીને બહાર બેતો રહ્યો. જેહાં પેહલવાંન રસ્તમ હવે પુરતી આસાએરા લઈ, ફરીથી કુશ્તીનું જંગ પીલસુમ સાથે કરવા માટે, પોતાની કંમર તંગ કરવા લાગ્યો,

રસ્તમને કુશ્તીની તર્ફથી, આવી રીતે કરતો જોઈ, તુરાંની લશ્કરની હરોલમાથી વજીર પીરાંને પાદશાહ અફરાસીયાબના હુકમથી બહાર પડી, એક ફાલી ખાનારા સોંહની મિસાલ પોતાનાં ધોડો દપટાવતાં આવી પીલસુમને કહેવા લાગ્યો :—

પુગ્યો જઈ પલકમા, છુટે જેમ તીર,
 મલ્યો જઈ મયદાંને પીરાંને પીર.

પડ્યો તે નમી પીલસુમ કાંનપર,
 પૂગાડી શેહનશાહની તેને ખબર :

“સુખન કહું સાંભલ, એ નામદાર,
 ૧૪,૨૪૦લાગ્યો છું પયેગામે-શાહ શહરિયાર.

જોઈ તારી કુશ્તી ‘ને હું જર રૂખાળ,
 થયો છે ખૂશી શાહ અફરાસીયાળ.

પરસ્તાર તારો થયો બે-હિંસાળ,
 પડ્યો તેને મન છે અબાએળ છાપ.

મને તેણે કીધો છે એ હૂકમ,
 જાહેર કરડું તૂને એકદમ.

અગર જંગ ફતેહ જો તું કરે,
 કરી કએદ રસ્તમ જો તું ફરે.

તો બેમુલ ખજાનો ‘ને માલો-હશમ,
 ૧૪,૨૫૦બદખશાંન-લાલો, ગૌહર, નિલમ.

બગીચા ‘ને બાગો અતી દીલબહાર,
 મહેલો, અએવાંનો ખુબ બરનિગાર.

કિધા છે આરાસ્ત અફરાસીયાળ,
 તૂને માન સાથે દિયે તે શિતાળ.

હજારો દીનાર ઠેલી ભરી,
 વલી શાહી ગૌહર, કમરબંધ બરી.

બુનિયાદે આલા રખસ નામચીન,
 સમ્મીર હિન્દી નામી બરીન.

કિધું છે તથયાર તખ્તે-ફરૂઝ,
 વલી જામે-બેમુલ ગેતીફરૂઝ. ૧૪,૨૬૦

કિધા છે તથયાર રૂમી ગુલાંમ,
 દિલારાંમ બાંદાઓ ચીની ધનામ.

સેંહકડો પીરૂઝી અનમોલ જાંમ,
 અંખર અને મુશ્કીલી તર તમામ.

ફતેહમંદ જો તું અને નામચીન,
 તૂને બધે શાહી સકલાબો-ચીન.

હવે એ લહે નહીં નવાં જોરથી,
 થયો છે દીલો ગજબ શોરથી.

થયો છે થાકી અબાળ મસ્તાંન,
 હવે તક તહારી છે પેહલવાંન. ૧૪,૨૭૦

લહે જોરથી તું ધરી હાંમને,
 ફતેહ જંગ કરે આજના કાંમને.

દુઆ દઈ કરે હરધડી બન્દગી,
 ખૂદા તારી કરજો સફલ જન્દગી.

બનીને ફતેહમંદ, હવે જલ્દ ફર,
 બાંધીને રસ્તમ, તું તંગ કર.”

કહી એમ પીલસુમને શાહી ખબર,
 ગયો નિકલી પીરાંને, લશ્કર બિત્તર.

*

*

*

નવી કુશ્તીનું નવું જંગ.

નવી વાત સુણી, નવાં માંનની,
૧૪,૨૮૦ પૂગી ગઈ બશારત શયતાંનની.
ચહડયું જોશ જખરું ગુમાનનું,
રહ્યું ધ્યાન નહી કંઈ ચઢ્યાંનનું.
હરખી ઉઠી તેણે મારી છલંગ,
કમરબંધ બાંધ્યો પકડા ઉમંગ.
કમરબંધ બાંધ્યો અતી કસકસી,
નિકલ્યો એકદમ રણુમે ધસી.
ઉભો સામે રૂસ્તમ, જઈ શેર સમ,
પૂકારી બોલ્યો, બનીને ગરમ:
“ડરી કેમ ઉભો, ઓ જમાને દલીર,
૧૪,૨૯૦ ગયો કેમ ગભરાઈ ઓ નામગીર.

અધુરી મૂકી જંગે કુશ્તી ગયો,
સમજ્યો નવો શું તું રૂસ્તમ થયો!
ભલે હોય જો તું લશ્કરશીકન,^૧
મગર મારે મન છે તું અહેરેમન.
ગલત વાત જંગે તું હરદમ કરે,
ભાવી, ભૂલાવી તું પાછો ફરે.
અગર કરતે નહી તું ગલત એકરાર,
તો બેશક જંગે થતે તારી હાર.
બની પેહલવાં આશકારે-જહાંન,
કરે કામો જંગે તું મિસ્લે જનાન. ૧૪,૩૦૦
લિધું જોર જોધ, જોયો હૂંતર,
દિસે છે મને તું ખડો બાજગર.

વધું તું જસે ના કરું ગૂંઠ્યુ,
બેશક છે મક્રાર તું હૂ-બ-હૂ.”

રૂસ્તમે પીલસુમને જવાબ દીધો.

હસ્તો ઉભો સુણી રૂસ્તમ સુખન,
બાદબ બોલ્યો બોલી વદન.
“ભલે બોલ ચાહે જો કંઈ જબાંન,
હસું છું જીગરથી સૂણી દસ્તાંન.
હસું છું તહારી હેમાકત ઉપર,
૧૪,૩૧૦ હસું છું તૂજસમ લટખટ ઉપર.
હસું છું હું તારી નવી ગત ઉપર,
હસું છું તહારી તરીકત ઉપર.
ખૂદા તું તરીકત ગારત^૨ કરે,
બરી તારી જલમ દિયાંનત ખરે.
હું લિયાંનત મલામત કરું તું જપર,
બની તું પેહલવાં, બને બાજગર.”

જીગરમા વસે તું કાજો કહર,
દિસે તે સબબ તું કાળું-ભંમર.
નહી તારી કુશ્તીથી હું ડરું,
તમીજ રાખ જંગે બને સૂખરૂ. ૧૪,૩૨૦
કપટ, વેર, મન તું વસો છે રહ્યું,
તેથીજ લહુ તારું કાળું થયું.
થયો છે તું જંગે ખસ્તાજીગર,
તેથીજ હું લાગું તને બાજગર.
દિસું હું અગર તું સિફ બાજગર,
તો મુજથી છે બહેતર ચર્ખ બાજગર.
તજ દે બકવા હેમાકત ભરી.
નિકલ અટ પડ બહાર લઇયે લઈ,”

* * *

જંગે રૂસ્તમ.

કહી એમ અચબુચ મારી છલંગ,
૧૪,૩૩૦ મિસલ હોય છૂટ્યો દિવાંનો પિલંગ.
વલગી બે હાથે પકડી કમર,
દબાવી સતાવી રહ્યો ખુબતર.

કસી કસ રૂસ્તમ ઘણી કરે,
મગર બાજ પીલસુમ નહિ સુધરે.
વલગી વલગતો, કરી શોર-શાર,
સટકતો, છટકતો, પિલસુમ પહાડ.

૧ લશ્કર-શીકન યાને લશ્કરને મારનાર. ૨ ગારત, યાને નાણુદ, ફના. ૩ બાજગર, યાને બજબજાન યાને હલકી ભાશા વાપરનાર.

ધડકી ધડકતો અંતર મહી,
 'શું આવ્યો કળ્પનો કહેર છે અહીં?'
 લડી બેહુ રહ્યા પેહલવાંને-જહાં,
 ૧૪,૩૪૦ બેઠ જંગ હયરત રહ્યું આસ્માં.
 દિમાગે ચહડી ધુન અતી બેહિસાબ,
 કહે વીર મીસ્લે દર્યાએ આખ.^૧
 લડે બેહુ જંગી ખર્નાને અધીર,
 હવા થાઇ અગનુસ, ઉચિત ચર્ખ-પીર.
 નહિ થાઇ કોઇનિખી રણમાહે હાર,
 નહીં જોર કોઇનુ થયું કારઝાર.
 હતા બેહુ બળવંત બડા ગોર્હગીર,^૨
 હતા બેહુ બેશક કેરદારે શીર.^૩
 હતા બેહુ દલીશે આતશ મિજાજ,
 ૧૪,૩૫૦ જમાનોખી બેઠ થાયો લાઇલાજ.
 હતી આસ બંને જનોને મન,
 પટકી જમીન પર કરવું દફન.
 મગર આસ કોઇની ન ફળતી હતી,
 બની ગઇ બંનેની જુરી ગતી.
 કહે બેઠ લશ્કર: "હવે થાય શું!
 પડે છે ત્હેમતન કે હાય શું!"
 દિઠા લશ્કરે થાકતા બેહુ વીર,
 બનેલા દિઠા સુસ્ત બેહુ ગોર્હગીર.

*

*

*

જંગી પીલસુમનુ સેવટ. રસ્તમની ફતેહ.

જેના નસીબનો સીતારો જ્યારે ઉલટો ફરે છે, ત્યારે તે હીનબાયગને કોઈનીખી સાથે મલતું થવાનું સુઝ પડતું નથી! તેના સીતારાની તેવી ઉલટી ચલનને લીધે, તે કોઈને પણ ખીસાદમા ગણતો નથી, અને પોતાના તેમજ બીજાનાઓ આગલ, તે અલખાંમણો થઈ પડે છે. જ્યારે તેનો વખત તંગ આવે છે, ત્યારે તે છળ-કપટ, કે કાવાદાવા કરવાને જરાએ ભુલતો, કે અચકાતો નથી.

જ્યારે પીલસુમ જેવા મહાવીર પેહલવાનનું નસીબ અરગરત થયું, ત્યારે તેના બહનનું જોર, અને તનની તમામ તાકાત અબળ થઈ ગયાં. તેના બહનનો તમામ બાંધો, જે દુનિયાના તમામ મયદાનોને ધુન્નવી. ધડકાવી રહ્યો હતો, તે ઢીલો પડી કમજોર થઈ ગયો. તેના હાથ-પગના સાંધા તાકાત વગરના થઈ ગયા, અને પીલસુમની ધણીખી મરજી છતાં, અને ધણીખી તજવિજ કરવા છતાં, તેની મરજી પ્રમાણે તે કાંમ કરી શક્યા નહીં. રસ્તમનો પાહડી પુકાર

૧ દર્યાએ આખ, યાને દરીયાના પાણી મીસાલ. ૨ ગોર્હગીર યાને પેહલવાનને પકડનાર.
 ૩ કેરદારે શીર, યાને વાધના જેવા અનુની, જોરવાલા. ૪ પકડ, યાને કુસ્તીના અમુક 'દાવ-પેચ'નું
 પકડના નામથી એલખવામા આવે છે. ૫ નવાં છળથી, યાને નવીજ શીસમની હિકમતથી. ૬ કાહેલ,
 યાને બેચેન થઇને. ૭ કાયર, યાને કંટાલી જઇને.

इस्तम पीलसुमने उडावी जमीन पर पटक्यो.

धरी नाम यज्झान, उस्तम अयान,
उहम राप्पी सायुत, जमीन हरभियां.
करी न्तर संग शोर, जयइं जयुन,
उडाव्यो पीलसुम, धरीने अनुन.
जमीन पर पटक्यो, उडावी अध्वर,
महडी भेडा इस्तम जाती उपर.

(बुवा पाठ २२४.)

Copyright Roscoe

સાંભળતાંજ, તે વનનો વનરાજ ધુન્જવા પડ્યો. તે સીંહ જેવો સુરો, દહીરોનો દહીર, જેના બળ ઉપર જેહાંન આફ્રીન કરતી હતી, તે કમળેર થઈ રસ્તમ આગલ લાઈલાજ થઈ પડ્યો.

સમજ એ ફાંદેશ વાંચનાર, કે પીલસુમના બાંને હાથો, બહે કાઈએ બાંધી લીધા હોય, તેમ તે કુખ્ત થઈ ગયા ! અને રસ્તમના ભેર અને ભેમ આગલ, તે લા-ચાર ! લા-જવાબ ! અને લા-ઈલાજ થઈ ગયા. તેજ વખતે રસ્તમે, તે મહાવીરને જમીન ઉપરથી ઉઠાવી, પોતાના માથાં સુધી ઉંચો ઉંચક્યો અને ત્યાર પછી એક પત્થર મીસાલે જમીન ઉપર તેને ભેરથી પટકી, તેની છાતી ઉપર રસ્તમ ચઢી બેસી, પોતાની મજબુત કાબુલી કમન્દથી તેના તન-બદનને એવી તો રીતે બાંધી જકડી લીધું, કે તે કદીબી છુટી શકે નહીં.

પીલસુમનું કએદ પડ્યું. ઇરાંની લશ્કરમા ખુશાલીનું ફેલાયું.

ખૂશીના પૂકારો 'ને પડમ અવાજ,
'શાદમાંન, શાદમાં, ઉંમરદરાજ.'
પૂકારી રહ્યા કુલ ઇરાંની સવાર,
કહાડી મૂખારકબાદી પૂકાર.
હરખથી હરખ્યું લશ્કર ઇરાંન,
થયો જેર બાલમ પીલસુમ મહાંન.
કરનાય, ભુંગલ 'ને સરનાઇ નાદ,^૧
નિકલ્યા ઢોલક 'ને ડમરૂના સાદ.
હરખ્યા હરખધ પુર હોશથી,

સિપાહો 'ને સાલાર સહુ ગાજતા,
મલકાઇ, મલકાઇ સહુ વાજતા.
સૂણી શોર ઇરાનિઓ ગળગળી,
ખૂશાલીથી વનખી રહ્યું હળમળી.
વધાવી લિયે રસ્તમ માતથી,
કુઆ ચાહે હરજન લલાં ચીતથી.
ખુશાલી ફેલઇ ગઇ લશ્કરે,
વધાવી રસ્તમને આદરે.^૨

૧૪,૩૯૦ગાજ 'ને વાજ રહ્યા બેશથી.

* * *

બરબેરે જેહાં-પેહલવાંનને મલવા મયદાંનમા નીકલી પડ્યું.

જેહાં-પેહલવાંન રસ્તમે એ મુજબ પોતાના હરીફ પીલસુમને કુશીમા જેર કરી કએદ કીધો, અને તેને કમન્દથી બાંધી પોતે ઘોડેસવાર બની, ઇરાંની લશ્કર તરફ ખુવારીથી ધસડી લાવતો, ત્યારે દીલાવર બરબેરે તેને જોયો, ત્યારે તેણે તુરતજ પોતાના ઘોડાને મયદાંનમા દપટાવી તે રસ્તમની સામે જઈ ઉભો.

ફતેહમંદ બેઇ દહીરે-જહાંન,
૧૪,૪૦૦ગયો સાંમે બરબેરે રોશન રવાંન.
દપટાવી ઘોડાને સોંપી લગાંમ,
રહ્યું બેઇ લશ્કર ઇરાંની તમાંમ.
નમી રસ્તમને કીધી નમાઝ,
કહ્યું: "તુને રાખે ખૂદા સફરાઝ.

ફતેહ તારી બેશક છે બેનમુન,
હવાલે મને કર આ કએદી મલુન.
સખ્તને એ તારી સખ્તવાર છે,
ગૂન્હાગાર એ કાબીલે-દાર છે."^૩

* * *

રસ્તમે પીલસુમને બરબેરને સ્વાધીન કરવો.

ખૂશી થાયો રસ્તમ બેઇ પિસર,
૧૪,૪૧૦દૂઆ દીધી: "ખુશ રહો લખ્તે જીગર.
કરું હું ઇનાયત તૂને બંદિવાંન,
તપાસીને લઇ જા લશ્કર મિયાંન.

ખૂશ છે દુશ્મન, ના ભુલ તું,
દયા દીલે ધરતો ના બિલકુલ તું.
આવ્યો છે મુશ્કીલથી હાથમા,
લે આ કમન્દ તું ધરી બાથમા.

૧ નાદ, યાને અવાજ. ૨ આદરે, યાને માન આપે. ૩ કાબીલે દાર, યાને સુધી ચઢાવવાને લાયક છે.

ખઅરદાર રહેજે તું હુશિયાર,
પડે નહિ અતરે રાહમે લગાર.
સજને છે લાયક, ચાહે તે કર,
૧૪,૪૨૦મને છે ભરૂસો તહારી ઉપર.”

* * *
હરખથી હર્ખાઈ થાયો મગન,
ખશીથી અરજે લીધી કમંદ.
દિઠો તેણે પીલસુમ પડેલો જમીન,
પરાગદે હાલતમા છીન-ભીન.
પડ્યો‘તો જમીન પર, ખની બેકરાર,
અંધાઈ, રૂઢાઈને ઉસ્તવાર.
પડ્યો‘તો જમીન પર ઘાયેલ ખની,
આધીન નસીખને ગાફેલ ખની.
પડ્યો‘તો જમીન પર થઈને ફિગાર,^૧
૧૪,૪૨૦આધીન નસીખને થઈ બેકરાર.
પડ્યો‘તો જમીન પર, સહેતો કલંક,
આધીન નસીખને ખની તે ખતંગ.

અરજોરને હાથે પીલસુમનુ સેવટ આવવું.

ધરાંની તૂરાંની સીપાહ, સવાર,
૧૪,૪૫૦જેતા રહ્યા સહુ અંજામે-કાર :
હજારો અટકલ લઈકર કરે :
“હવે કેવી રીતે પીલસુમ મરે.
કરશે સમ્મીરથી એને કતલ,
કે આવશે શું ખંજરથી એની અજલ.
ગૂરજથી કૂટારો હવે એનું સર,
કે, લટકાવી દેશે હવે દારૂ પર.
કે, ભાલાથી ભોકાઈ પડશે જમીન,
કે, તીરોથી વીંધાઈ મરશે કમીન.”
કળ પીલસુમની નક્કી હતી,
૧૪,૪૬૦ધડીપણ તેની જીંદગી હતી.
નહી મોતથી તે ડરતો હતો,
કળને કદી નહિ વિસરતો હતો.
નર તે ખરેખર નિવડિયો હતો,
સિંહ સમ ગાજી ગરજિયો હતો.

તૂરત તેણે પકડી કમંદ આથમા,
હવાલે કિંધી અરજને હાથમા.
નિકલિયો અરજોર પીલસુમ સાથ,
પડ્યો મારગે તે હવે સડસડાટ.
ઘસડતો ગયો પીલસુમ લઈને,
શરીર થાયું જખ્ખી અફડાઈને.
કઢણ ‘ને ઢલણ પર ઉછલતો હતો,
કીચથી ‘ને ગીચથી કંકલતો હતો. ૧૪,૪૪૦
ઘસડતો અથડાઈ, પછડાઈને,
અફડતો, કચડતો ભચડાઈને.
પૂગ્યો મસ્ત અરજોર અંતે મૂકાંમ,
હરોલે જઈ તેણે છોડી લગાંમ.
જોઈ સહુ સિપાહો ગાજી રહ્યા,
મલકાઈ મલકાઈ રાજી થયા.
ખૂશાલીથી વનખી રહ્યું હળમળી,
થયો જેર દરમન મહાવીર ખગી.^૨

* * *

મગર લોભે લલચાઈ લડિયો હતો,
ફતેહ થકી નહિ સરજિયો હતો.
ન સંતોશ દિલમાહે વસિયો હતો,
કળ કફસમાહે ફસિયો હતો.
હવે હારી ભારી કળ કુખમા,^૩
પડ્યો તે જમીન પર અતી દુઃખમા. ૧૪,૪૭૦

* * *

ધરી આંજ ભારી, કરી એક શોર,
નિકલ્યો અરજોર હવે ફિલફોર.
ઉઠાવી જમીન પરથી પીલસુમને,
પટકિયો પત્થર સમ તે મજલુમને.^૪
કાપી કમંદને ધરી હાથમા,
લિયાનત કિંધી ખુખ ખિજવાટમા.
તૂરત કાહડી સમ્મીર અતી ધારદાર,
કિંધું તન દુકડા, વિંધી આરપાર.

૧ ફિગાર, યાને જખખી. ૨ ખળી, યાને ખળવંત. ૩ દાર, યાને સુળી. ૪ કમીન, યાને કમીનો. ૫ કફસ માહે, યાને ચુંગાલમાં. ૬ કળ કુખમાં, યાને મોતની ખગલમાં. ૭ મજલુમને, યાને જખખી થઈ પડેલો, નિરાધાર.

પડયો ખાકમા શેરદીલ નામચીન, | પડયા તન દુકડા, ખુન-ખાકમા,^૧
૧૪,૪૮૦જોઇ હાલ હયરત, જમાનો-જમીન. | જોઇ કુલ તૂરાની પડયા આગમા.

* * * * *
રૂસ્તમની રૂસ્તેહ માટે જાબુલી લશ્કરની ખુશાલી અને
જાલે શુકર ગુજરી કરવી.

<p>કરનાયા, સરનઇના સુણી અવાજ, ખૂશી કુલ ધરાંની થયા સફરાજ. જબરહસ્ત દુશ્મન તણો જોઇ હાલ, ખૂશી થઇ ખિલ્યો ખૂબરોગ જાલ. શેરદીલ જવારેહ,^૨ જંગી દલીર, ફરાંમજ^૩ બહાધુર રોશનઝમીર. ગયા તુર્ત દોડી રૂસ્તમ પાસ, ૧૪,૪૮૦ખગલગીર બનીને દૂઆ ચાહી પાસ. બનેલો રૂસ્તેહમંદ જોઇ પિસર, દૂઆ ચાહી જાલે ઝૂંકાવી સર: 'ઓ માલીકે-દૂનયા, જમીન, આસ્માન, લિધી દાદ મારી, થઇ મહેરખાંન. આ પીરીમે' મારો બની હસ્તગીર, ખખશિયો તુંએ મારો ત્હેમતન વીર. કરી દુર દીલથી ગરૂર'ને ગૂમાન, તૂને તનમનથી નમુ ચઝદાંન.</p>	<p>મને તેં ખખશ્યો રૂસ્તમ પિસર, કરૂં હું તહારા લાખો શુકર.૧૪,૫૦૦ ખૂદા મારો તું છે સદા દાદગર, સદા મારી એવીજ ખૂબજે કદર. તું છે નિરંજન, નિરાકાર ખાપ, કરી દુર સંકટ મુશ્કીલ કાપ. મને આપ સાહેબ, સદા ફાંમ તું, કરૂં આએ જગમા લલાં કાંમ હું. કિધો મારો દુશ્મન તુંએ ખારખર, થયો પાડ મુજપર અપરંમપાર. ખચાવી તેં રૂસ્તમ લિધો દાદગર, કરી મેહર તુંએ કિધો ખખતવર.૧૪,૫૧૦ સદા રાખજે તારી તે પર નિગાહ, સદા થાઇ રહેજે તું દાદખાહ. ઝૂંકાવી સરને કરૂં હું નમાઝ, પૂજો તારી દરગાહે મારો અવાઝ."</p>
---	--

અફરાસીયાબે ધરાંની લશ્કર ઉપર હુમલો કરવાનો, પોતાના
દીકરા શીદેહને હુકમ કરવો.

જંગના મયેદાંનમાં ધરાંની અને તુરાંની લશ્કરો વચ્ચે કીનાની જબરી આગ પજરી
રહી હતી.

તુરાંની લશ્કરની, તેમજ પાદશાહ અફરાસીયાબ અને તેના પેહલવાંનોની નજર મય-
દાંન તરફ હવે ખેંચાઇ રહી હતી. ખુલ્લાં ચાગાંનમાં બંને લશ્કરોની નજર રૂબરૂ, પીલસુમ
જેવા મહાવીરના તનના કાપી દુકડે દુકડા કીધા પછી, તુરાંનીઓની લાગણી કેટલીબધી ઉશ્કેરાઈ
હતી, તેની બરજોરને બરોબર ખબર હોવાથી, તે દીલાવર પેહલવાંને ધરાંની લશ્કરને, જરૂર
પડે તો લડવા માટે ખબરદાર બની હુશીયાર રહેવાનો હુકમ કીધો.

ન્યારે ખુરી મનશાનીના અફરાસીયાબે પોતાના માનીતા પેહલવાંન પીલસુમની આવી
કમકમાત ભરેલી કતલ શાયલી જોઈ, ત્યારે કીનાનો આતશ તેની છાતીમાં એકદમ બડકું લઈ
ઉઠ્યો, અને તેની આંખો લોહીથી ખુખાર જેવી બનેલી થઈ ગઈ. અફરાસીયાબે તેજ વખતે
પોતાના દીકરા શીદેહને, તમામ તુરાંની લશ્કર સાથે ઈરાનીઓ ઉપર એકદમ તુટી પડી, ખુનખાર
કતલ ચલાવવાનો હુકમ કીધો.

૧ ખુન-ખાકમા, યાને લોહી અને પુલખા. ૨ જવારેહ, રૂસ્તમનો ભાઈ ૩ ફરાંમજ, રૂસ્તમનો
બેટા. ૪ પીરીમા, યાને ખુદાપામા,

પાદશાહ ક્યખુશરુ એક લાખ લશ્કર સાથ મયેદાનમા આવી પુગવું.

આવો ભયંકાર હુકમ અફરાસીયાખને મોહટેથી સાંભલી વઝીર પીરાને અફરાસીયાખને ધણુખી સમજવી, એવી ક્રીસમના બહેલ જંગથી હાથ ઉઠાવવાની અરજ કરવા લાગ્યા, અને રસ્તમ જેવા જોરેમંદ અને ખરજેર જેવા બળવંત પેહલવાનોના જોર અને જોમની હકીકત જણાવી, એવા બહેલી ભરેલા વાચારો ફેરવવાની તે તજવીજ કરવા લાગ્યા.

આવી ક્રીસમની શુક્રગુમા તેઓ મરાણ હતા, તેવામા રેટલાક તુરાંની તલાયાઓએ પવન વેગે આવી, અફરાસીયાખને ખબર આપી, કે ઈરાંનનો પાદશાહ ક્યખુશરુ, એક લાખ સીપાહોનું લશ્કર લઈ આવતો માલમ પડ્યો છે અને તે લશ્કરના ધુલાટાંથી વેરાંન વનની તમામ હવા ખિલકુલ ઝાળી થઈ ગઈ છે.

એ ખબર ખેશક ખરી પડી, કેમકે પાદશાહ ક્યખુશરુ, એક લાખ ઈરાંની લશ્કરના સીપાહો સાથ સેહજ વારમા તે વેરાંનમાથી આવતો દેખાયો.

નામનો ઉઠાવનાર પેહલવાંન ખરજેર, તથા જેહાં પેહલવાંન રસ્તમ અને બીજા ધણાક જાણુલી યુઝરોગો, તથા યુઝરોગ જાણુ અને બીજા સધલા તેને યસ્તકખાલ લેવા માટે સાંમે ગયા, અને અદબથી તે નામદારને નમન કરી, જુમીનને બોસો દઈ તેની રખડ ઉભા.

વજર પીરાંન અફરાસીયાખને મનાવવા અરજ કરે છે.

જ્યારે ઈરાંની પેહલવાનો પોતાના નેકખખત પાદશાહને યસ્તકખાલ લેવાની દોડધાંમમા પડેલા હતા, ત્યારે ક્યખુશરુ પાદશાહ ક્રીનો લેવાના હેતુથી એક લાખ લશ્કર લઈ આવી પુગ્યા છે, એવી ખબર જ્યારે જાણુસો તરફથી અફરાસીયાખે અને પીરાને સાંભલી, ત્યારે વજર પીરાંન પોતાની બંને આંખો આંસુથી ભરીને બોલ્યો:—

આફતથી ભરપુર નવી આ ખબર,
સૂણી થાયો પીરાંન, બહુ બેસખર.
થઈ તેની આંખો આંસુ ભરી,
કહ્યું શહનશાહને હવે કરગરી:
“અએ-માલીકે તુરાંન, એ શહરિયાર,
૧૪,૫૨૦ ખૂદાને થકી છોડ વાહી^૧ વિચાર.
અગર જંગ એવું કરે ખૂનખાર,
થશે હિયાં બેશક રોઝે-શુમાર.^૨
નવું છે લશ્કર, દરિયાએ આખ,
ખરાખી, ખૂવારી થશે બેહિસાખ.
નવા છે સિપાહો, નવા પેહલવાંન,
વલી છે ખુશરુ રોશાંન રવાંન.
નવા છે પયદલ, નવા છે સવાર,
નવા છે સાલાર, નવાં હથિયાર.

નવા છે તિરંદાઝ,^૩ તીર ‘ને તખર,
નવા છે કાબેલ સમ્શીરગર. ૧૪,૫૩૦
નવા છે ગર્હનકશ નામદાર,
નવા છે સાથે ખંજરુશાર.
નવા છે સાથે નેજાવરાંન,^૪
વલી સાથ છે અખતરે-ગાવેયાંન.^૫
તાજખ છું હું, એ શું તું કરે!
લડીશું કેમ, જ્યાં ફિરેસ્તા ડરે!
નથી પાસ નામી કોઇ પેહલવાંન,
લડે જઇ જંગે, જે ખરજે સમાન.
નથી કોઇ લડે જે રસ્તમ સમ,
ભરે તેની સાંમે જઇને કદમ. ૧૪,૫૪૦
નથી કોઇ તૂરકી લશ્કરશિકન,
નથી કોઇ કાબેલ સમ્શીરખન.^૬

૧ વાહી, યાને ઘેલા, અકલ વગરના. ૨ રોઝે-શુમાર, યાને ક્રિયામતનો દીવસ. ૩ તીરંદાઝ, યાને તીર મારનારાઓ. ૪ નેજાવરાંન યાને, નેજા મારનારાઓ. ૫ અખતરે-કાવેયાંન, ગાવીયાંની કુંડા માટે આ ધારો કરે છે. ૬ સમ્શીરખન, યાને તલવારના મારનારા.

નથી કોઇ હાંમી^૧ ખજરગુઝાર,^૨
 નથી લશ્કરે કોઇ વીર આશકાર.
 તખાહ કુલ લશ્કર પરેશાંન છે,
 પરાગદે હાલત તુરાંન છે.
 જરા ખ્યાલ કર, રૂસ્તમે પીલતન,
 જરા ખ્યાલ કર, બાખૂલી અબ્લુમન.
 જરા ખ્યાલ કર, અરજે^૩ કાઝાર,
 ૧૪,૫૫૦જરા ખ્યાલ કર તેના મહાને કાર.
 જરા કર તિરંદાઝો પર તું નિગાહ,
 પળપળ વિધાશે તૂરકી સિપાહ.
 રહું તું થકી હું, ઓ શહરિયાર,
 સૂઝે કેમ તૂને આવું અરગશ્તે કાર.
 રહું હું મહારાં વતનને થકી,
 ખૂરો હાલ તેનો થાશે નક્કી.
 રહું હેશ અને ખેશ ખ્યારાં થકી,
 રહું રાજવંશી તહારાં થકી.
 રહું તારા અરગશ્ત સિતારા થકી,
 ૧૪,૫૬૦રહું તાહરા આ ધકારા થકી.

અફસોસ કિધું તૂંએ કારે જખુંન,
 એકજ ભુલથી હજારો ખુન.
 એકજ ભુલથી લશ્કર તખાહ,
 એકજ ભુલથી હજારો જખાહ.
 ઓ મફાર સુસન! ઓ બદ બન,
 થયું તૂંથી અરબાહ હમારું ચમન.
 એક ઓરતનો માની તું એ સુખન,
 અરપા કીધી બલા આજ દન.
 બલા છે સુસનથી આવી પડી,
 હજારોની ફેાજમે મરશું લડી. ૧૪,૫૭૦
 કિધા કએહ ઇરાંની પાઇ શરાખ,
 કિધું તૂરકીઓનું ખાંતુખરાખ.
 લિધો માની ઓરતનો તેં સૂખન,
 કિધું તુંએ અરબાહ તારું ચમન.
 સમજ્યો તું ઓરત, ગુલની કળી,
 મગર આ જવાળા જો રહી જલી.
 * કિધી મદે^૪ હક પાસ,* એ બંદગી,
 અકારી છે ગેતીમા^૫ આ બંદગી.

* કેટલાંક ધાર્મિક પુસ્તક પ્રમાણે 'આરા'ની હરતી જગતમા કેવી રીતે થવા પામી હતી. તેનો ખલાસો એવી રીતે થઈ શકે છે કે: જગતમા પેલુલવેહલી માનસન્નતની હસ્તી તરીકે, પરવરદેગારે 'આદમ' (પુરુશ) ને અખલો પેદા કીધો હતો મગર 'આદમ' (પુરુશ) અખલો રેહતાં જ્યારે કંઠાલી ગયો ત્યારે તેણે એક દાહડો પરવરદેગાર પાસ ચંચની બંદગી કરી, કે આ ગેતીમા મને મારી બંદગી કંઠાલા ભરી થઈ પડી છે, માટે મને એક સાથી (હમકમ) જો તું આપે, તો હું મારી બંદગીના દીવસો ખુશીમા ગુજરું.

આદમ (પુરુશ) ની આ બંદગી પરવરદેગારે મંજૂર કીધી. અને એક રાત્રે જ્યારે આદમ પુર નિંદ્રમા પડેલો હતો, ત્યારે તેણે એક સ્વપ્નાં જોયા! તેણે એવો સ્વપ્નો જોયો, કે તે પુર નિંદ્રમા પડેલો છે, તેવામા હવામાથી એક ગંબી હાથ તેની છાતી ઉપર આવી પડ્યો. અને જોત જોતામાં, આદમ (પુરુશ) ની છાતી, જોરથી ચીરી નાખી, અને તેમાંથી તેની એક પાંસલી ખેંચીને બહાર કાઢી, અને તે પાંસલીમાંથી એક ખૂબસુરત સીકલની આરતને બનાવી દીધી.

આ સ્વપ્નામાંથી 'આદમ' જ્યારે જાગી ઉઠ્યો, ત્યારે તેની પાર વિનાની અજ્ઞાની વચ્ચે, તેણે પોતાની સાંમે એક સુંદર સીકલની આરતને ઉભેલી જોઈ, જે આરત કોઇજ નહી, પણ સ્વપ્નામાં પોતાની છાતીમાંથી ખેંચી કાઢેલી પાંસલીમાંથી બનેલી આરત હતી.

ઓરતની અસલ હસ્તીનો આ ખ્યાલ ફક્ત ઉપર ટપકેથી દરશાવેલો છે. 'અર્' જોતાં તો 'ઓરત' પોતાની હસ્તી માટે આ દુનિયામા મરદને આગારી છે. જ્યાં સુધી એક ઓરત, ભલી, દાનેશમંદ, પાકદામન અને રૂઝા ખવાસની હોય છે, ત્યાં સુધી તે મરદોનું આ ગેતીમા એક 'ગિહુશત' સમાન થઈ પડે છે; પણ જ્યારે તે કમચકલ, બેવકુફ, ખુરી ખાસીયત અને ખુરા-ખવાસની (બદઝન) હોય છે, ત્યારે મરદોને તે એક જીવતાં દોખા જેવી થઈ પડે છે.

૧ હામી, યાને હિમતનાલા. ૨ ખજરગુઝાર, યાને ખજરના મારતારા. ૩ મદે યાને મરદે, યાને પુરુશ ૪ હક પાસ, યાને ખુશ પાસ. ૫ ગેતીમાં, ડાની જગતમાં

મને આપ હવે એક હમદમ^૧ તું,
૧૪,૫૮૦૨હું^૨ ચેનમા હિયાં, હરદમ હું.
ધલાહીએ સુણી લેધ અરજી,
ફાંનીમે ઓરત તૂરત સરજી.
ચિરી તૂર્ત આદમ તણી પાંસલી,
ખનાવી ઓરત સિકલ ગુલ કળી.
મગર કેવી નિકલી જો ફાંનીમા,
મરદોની મહેનત ગધ પાણીમા.

વલી યાદ કાઠિસના^૩ કર સૂખન,
'મિસલ એક અઢાહ, છે ખદખન'.^૪
હું તારૂ લશ્કર આરાંમમા,
જીલમ આએ પડિયો સંત્રાંમમા. ૧૪,૫૬૦
ગજળ એ થયો નારના કાંમથી,
હજારો તહારી મૂવા ખાંમથી.
હજીબી સમજ તું એ શહરિયાર,
થશે હાલ ખદતર કર કંઈ વિચાર."

*

*

*

પીરાંનની દસાંલ સાંભલી અફરાસીયાખતુ તેની ઉપર ગુસ્સે થયું.

હલીલીની વાતો સૂણી શહરિયાર,
પૂકારી રહ્યા તે બેઅખ્તીયાર:
"અએ પીરાંન વાતો તું વાહી' કરે,
અજળ મારી સાંમે દમ તું ભરે.
મેહરખાંન મુજપર તે ગફફાર છે,
૧૪,૬૦૦સદા મારી ચારીએ દાદાર છે.
મદદ છે મને પાક રહેમાંની,
રહેમ છે મુજપર ચઢાંનની.
અએ અહેમક બકે બેહુધા કલાંમ,
કરે એમ બોલી મને ના-હાંમ.
હું બોલાદે આલા, પશાંગનો પિસર,
નખીરો ફરીદુન ફરરોખ ફર.
ડરે મુજથી વનના શીરો-ખખર,
ડરે મુજથી દર્યાએ માહી-મગર."
તો ડરું કેમ જંગે, હું પેહલ્વાનથી,
૧૪,૬૧૦ડરું કેમ પીસરે-દસ્તાંનથી.^૫
ડરું નહિ તાજે તખ્તે કિયાં,
કરું ફાટી રજ દરફશે ગાવેયાં.^૬
ડરું નહી કોલાહ, કમાંન, તીરથી,
ડરું નહી અરજોર સમ્મીરથી.
ભલે હોય હજારો સમ્મીરજન,
ભલે હોય લાખ એક લશ્કરશિકન.
ભલે હોય દલીરો અતી કાઝાર,
ભલે આવે ખુશરૂ, લડવા બહાર.

તોખી આ બંદો ન હરગીજ ડરે,
ભલે હું મરું કે ભલે તે મરે. ૧૪,૬૨૦
કસંમ લઇ કહું પાક ચઢાંનના,
કસંમ લઇ કહું પાક આરમાંનના.
કસંમ લઇ કહું ચોએ પીરના,
કસંમ લઇ કહું આએ સમ્મીરના.
કસંમ લઇ કહું પાક ખુશિદો-મહા,
લડી હું કરશ કુલ ધરાંન ફના.
કરું કાંમ એવું બાંધી કંમર,
ફરી કોઇ ઉઠાવે ન હરગીજ સર.
લડી જંગ કાતીલ ખૂશરૂની સાથ,
કરું તંગ આજે હું બાંધીને હાથ. ૧૪,૬૩૦
બિજે લાગ એવો ન આવે ફરી,
કરશે મહારી ખૂદા રહેબરી.
હોય ગર સિતારાઓખી ખેરખાહ,
તોખી કરું તેને પકડી જખાહ.
સર તેજ કાપી કરું હું કલમ,
કસમ છે ખૂદાના, કરું ના રહમ.
રજરજ કરું અખ્તરે કાવેયાં,
ન છોડું હું કોઇખી ધરાંનીયાં.
સૂણી લે કહું છું જે કંઈ લૂકમ,
જણાવી દે લશ્કરને એકદમ." ૧૪,૬૪૦

*

*

*

૧ હમદમ યાને સાથી યા આશનાવ. ૨ કાઠિસ, કીયાની વંશનો છરાનનો પાદશાહ કય કાઠિસ
૩ ખદખન યાને ખુરી ઓરત. આ આખી બેત ફીરદોસી પ્રમાણે કરતાએ તરજુમા કરી રજી કીધી છે.
૪ વાહી, યાને અકલ વગરની. ૫ દર્યાએ માહી મગર, યાને દર્યામા વસતાં મગર અને માહી. ૬ પીસરે-
જ્ઞાંન, યાને જ્ઞાંન (ભલ)ના ફીદરો ફરતમથી. ૭ દરફશે ગાવેયાં, યાને કાવેયાંની કુડો.

કચ્છ પડેલા ધરાંનીઓ ખાતર ખુશર લડાઈ જાહેર કરે છે. ૨૩૧

પાદશાહ કચખુશર ધરાંની પેહલવાંના કચ્છ પડવાની ખબર સાંભલી લડાઈ કરવા ફરમાવ્યું.

પેલી તરફ પાદશાહ કચખુશર જંગના મયદાંનમા ઠરી ઠાંમ થયા પછી, પોતાના પેહલવાંનીઓ એક મીજલસ બનાવી, તેઓની ખેરચાસીયત વિશે પુછપરછ ચલાવવા લાગ્યા. સધલાઓને માન અને ઇજ્જતથી નવાજી પોતાની રૂબરૂ ખેસાડયા, મગર તે સધલા પેહલવાનોમાં તુસ અને ગોદરેઝ, તથા ગેવ અને બેજન, તેમજ ગસ્તહમને ગરહાજર બેઠ, તેઓ માટે રસ્તમને સવાલ કીધા.

એ ઉપરથી બેહાં પેહલવાંન રસ્તમે, દલગીર ચેહરે, પાદશાહ કચખુશર આગત, તેઓના બાબમા ખરી બનેલી બીના જાહેર કરી જણાવ્યું, કે તેઓ સધલા અફરાસીયાળની શીતુરી જાળમા સપડાઈ કચ્છ પડયા છે, અને સુસન નામની એક તુરકી રામીશગરે, સક્લાબના મુલકના એક પેહલવાન સાથ મલી જઈ, તેઓને બેહોશ દારૂ પાઈ પકડીને કચ્છ કીધા છે.

આ અહેવાલ સાંભલી કચખુશર ધણેજ દલગીર થઈ ગયા, અને ખુબ વિચાર કરી રસ્તમને કહ્યું, કે અફરાસીયાળના આ શીતુરથી, આપણા કચ્છ પડેલાં પેહલવાંનોના જીવનને અગરજો કાંઈથી હાંણી પુગી નહી હોય, તો હવે તેઓને જાંદાંનમાથી છોડવાની તજવીજ કરવી ઘટે છે. તમા સધલાઓએ એક થઈ, જંગ મચાવી તે નામદારોના તુરતજ છુટકારે કરવે ઘટે છે.

તુરાંનીઓ ઉપર હુમલો કરવા માટે ધરાંનીઓએ પોતાના લશ્કરને તૈયાર કરવું.

સૂણી થાયો દીલથી દૂખી ખુશર,
પડેલા કચ્છ સાંભલી ખુબર.
નમનથી દરબારને એમ કહ્યું :
“હવે શું કરવાનું બાકી રહ્યું.
પડયા વીર મહારા જાંદાંનમા,
તમોએ કિધું શું મયદાંનમા.
પડી કચ્છ સહે વીર જુલ્મો સિતમ,
અજબ છે તમોએ કિધો કેં ન ગમ.
તમોએ મને નહી આપી ખબર,
૧૪,૬૫૦ખૂજી નહી ધરાંનની કંઈ કહર.
હવે તમ કસો સહું મલીને કંમર,
કરો જંગ જાહેર બની બેખતર.
હવે છે તમને મહારો હુકમ,
કહું તેમ લશ્કર રચો એકદમ.
હવે ધીલ કરવી છે નારવા,
અગર ધીલ થશે, તો થશે રૂસવા.
કરો ખ્યાલ દીલમા જરા વીરનો,
કરો ખ્યાલ તમે ગોદરેઝ પીરનો.

ગેવ અને બેજન, પિદર'ને પિસર,
ગયા કેમ ભુલી તમે નામેવર. ૧૪,૬૬૦
દૂખી હું દીલથી વિના તુસ છું,
સૂણી વાત તેની નાખુશ છું.
પડયો કચ્છ જાંદાંનમા ગસ્તહમ,
અજબ તેને ભુલી ગયો રસ્તમ.
રૂપીકો તે શું નહી તમ હતા ?
નહી શું તમારા એ હમદમ હતા ?
એ મારી શાહીના અરકાંન હતા,
એ મારા લાલે-બદખ્શાંન હતા.
બેશક એ તાજે-ગોહર હતા,
દરબારે માહે-મૂનવ્વર હતા. ૧૪,૬૭૦
બેશક હતા, એ સવારે - દલીર,
બેશક હતા, એ કેદારે - શીર.^૧
હતા મારી ચશ્મોના તુરે-નજર,
હતા મારી દરબારે દાનેશ્વર.
ભૂલું યાદ તેમની હું કેમ કરી,
મને યાદ આવે છે હર ઘડી.

સુની મારી દરખાર, સુનું ચમન,
દલીરો વિના હું છું દિલ-શિકન.

લડો તમ લડાઇ, ના તમ ડરો,
દલીરોને ખાતર કંઇખી કરો." ૧૪,૬૮

ધરાંની લશ્કરે જંગ માટે તૈયારી કરવી.

હુકમના સુખનને સરપર ધરી,
કિધી રૂસ્તમે જંગની ગણતરી.
હરોલે રચિયા નામી સવાર,
લગાડી પિલંગોની હારો કટાર.
પિઠે આવી ઉભા સમ્રાટશગર,
મારીને મરવા થયા તત્પર.
હતા એવા બહાધુર કુલ તીસ હજાર,
સમારી સફને ઉભા નામદાર.
કોલાહ ને અખતર, કમરન્દો, કમર,
૧૪,૬૯૦ સમ્રાટ, લાલા, શુરઝ ને તખર.
તારો, કમાનો ને ખજર, કટાર,
ખખડાટ, ગગડાટનો નહિ સૂમાર.

સફની હરોલે પચદલ સિપાહ,
રથા સહુ તલખી બની કીન્હેખાહ.^૧
દિલાવર અરજેર કમર કસી,
ફરતો રથો તે બની વેરસી.
સુખડે ઉભો જઇ જોહાં પેહલવાંન,
લઇ સંગ ખુશરૂ, શાહ સુલતાંન.
ફરીખુર્જ,^૨ ફરાંમર્જ^૩ મલી બેહુ સાથ.
ઉભા ઘેરી મયદાંન પુર દમદમાટ. ૧૪,૬૯
લશ્કરની વચ્ચે ઉભો જલેજર,
ધરી હાથ શુરઝ, બની બેફિકર.
ઘજા ગાવેયાંની ઉડી ફડફડી,
જાવે આસમાં ખુશ બની બે ઘડો.

અફરાસિયાબે પોતાના લશ્કરને ઉશ્કેરવા લાપણ કરી,
જંગની તૈયારી કરાવવી.

લશ્કર ને પચદલની જુમ ને ખરાડ,
સવારો ને સાદારની ધાંધલ ધસાર.
ચમકિયા લાલા ને ખજર, કટાર,
હા-હા-ને હો-હોના ઉઠિયા પૂકાર.
સમારી સફને પચદલ તમામ,
૧૪,૭૦૦ સજા શસ્ત્ર સઘલાં વિના કાંઇ ખાંમ.
દિહું કુલ લશ્કર ઘોડેસવાર,
હરોલે હાથીઓ હારો કટાર.
લશ્કરને સુખડે દિઠો તહેમતન,
તપાસી રથોતો ચોખુણુ વન.
દિઠો જગજગે પેહલવાંને-ઝમીન,
અખતર ને કોલાહ, કમર-ઝરીન.
હરોલે હતો ખુશરૂ નામદાર,
સજેલાં શરીરે હતાં હથિયાર.
પિલંગપર તેની સવારી હતી,
૧૪,૭૧૦ ખૂદા પાકની તેને ચારી હતી.

જોઇ એવો ધરાંનીઓનો હિસાબ,
કહે એમ પીરાંનને અફરાસિયાબ :
“કરે છે અદેશ શું તારે મન,
શું ધડકી ગયો તું જોઇ આ રણ.
આ લશ્કરની ધાંધલથી ડરતો તું ના,
કદમ એક પાછલ ધરતો તું ના.
જરાખી હિંમત હરતો તું ના,
પશંમાની અંદર પડતો તું ના.
રચાવટ લશ્કર હજારો કરે,
નસીબો ફરે તો પલકમા મરે. ૧૪,૭૧
પકડ હોશ થઇ જા જલ્લી ખિદાર,
તુખી લશ્કર જઇને સમાર.
કહે જઇ શિદેહ, પિસર દિલજાંન,
નિકલ્યા છે મયેદાંને ધરાંનિયાંન.
હુકમ કર હવે તારા લશ્કરને,
હુકમ કર સાદારો અફસરને.

૧ પિલંગોની, યાને હાથીઓની.

૨ કીન્હેખાહ, યાને કીનામંદ.

૩ ફરીખુર્જ, પાદશાહ

હાહસનો દીકરો.

૪ ફરાંમર્જ, રસ્તમનો દીકરો.

૫ કમર-ઝરીન યાને સોનેરી કમરખંધ.

ખને સહું તઇયાર લડવા થકી,
ખૂરો મામલો સરપર છે નક્કી.”
કહી એમ પૂકાર એક જખરો કરી,
૧૪,૭૩૦ જગાડી મયેદાંને કુલ લશ્કરી.
કહ્યું કે: “ન ડરતા સૂણો સૂરવીર,
લડી જંગ જગમે ખનો નામગીર.
સાંભલ શિદેહ, પિસર દિલખંદ,
હુકમ કર તહારા પહેલ્વાં યુનંદ.”

પડે બાહર જંગે એકદમ શિતાબ,
ગીરફતાર ગીરફથી કરે આફતાબ.
હરોલે ખડો રેહ સિહા લખ ધજા,^૧
ખની રહે અફસર, જ્યાં તક કળા.
મરો યા તો મારો, છે મારો હુકમ,
કરો તમ નાજુદ, દુશ્મન અધમ. ૧૪,૭૪૦
મરો યા તો મારો, ન જીવતા ફરો,
પરાગંદે દુશ્મન એકદમ કરો.”

અફરાસીયાબનુ લડવા માટે બહાર પડવું, અને કયખુશરને
માટે બદલખાંની કરવી.

ઝુમમા ચહડીને પૂકારી રહ્યો,
કસીને કંમર તલ્પર થયો.
લિધું પેહડી ખજતર, ખાંધી કંમર,
સજી સહુ શસ્ત્રો લિધાં તન ઉપર:
“શુલ્હશુન^૨ લાવો, જલ્દ આ સમે,
હવે વખત ખોવો જરા ના તમે.
સજે તેને તુરનુ^૩ ખજતર તમામ.
૧૪,૭૫૦ પડયું છે મને આજ હવે તેનું કાંમ.
જલ્દીથી ખાંધો જીન ‘ને રિકાબ,
ખાંધીને લાવો એકદમ શિતાબ.”
ચહડયો જોશે-જીનનું,^૪ દિમાગે ઝનુન,
ચહડયો તે રખસપર ધરી ખુબ ધુન.
પૂકારી પડયો બાહર અફરાસિયાબ:
“ગયો કાંહ કય ખુશર ખેલિઝાબ.”
નથી કંઈ જીગરમા ખૂદાની શરમ,
મમાવાનું^૫ સર ચાહે કરવા કલમ.
નિકલ્યો તું ફરખંદ એવો નકાંમ,
૧૪,૭૬૦ થયો તારી જંજીતીને^૬ નમકહરાંમ.
ગૂંહાગાર, પાપી, થયો તું પૂરો,
નિકલ્યો પેહરનો તું કરવા ચૂરો.

ઓ મનહુસ, મરદુદ, ઓ બદલગાંમ,
કરું તારો કિસ્સો, હું આજે તમામ.
ખડો બેશરમ તું સરજેર છે,
થયો તું યઝદાંનનો ચોર છે.
પેહરથી ફેરવી તું એ છે ચશમ,
શા માટે રાખું હું તારી શરમ.
આલમથી ફેસાદ કરવાને દુર,
બેમાથી એકને છે મરવું જરૂર. ૧૪,૭૭૦
નિકલ્યો તું લડવા ઓ બેતમીઝ,
મગર મારી આગલ તું શું ચીઝ ?
ધરી દીલ કીનો નિકલ્યો તું આજ,
ચશમચોર તું છે ખડો બેલેહાજ.
અગર હોય લડવું તુંને મારી સાથ,
પડી જંગ જે તું હવે મારો હાથ.
અગર તુંજમા છે જે હાંમ પુર,
તો શું છે લશ્કરની જંગે જરૂર?
વિના ફેજ લડવા નિકલ મયેદાંન,
કરે રેહબરી કોણની આસ્માંન. ૧૪,૭૮૦
જણાઈ જશે કોણ સિહાખજત છે,
ફલકપર તહારો સિહા વખત છે.”

૧ સીહા ધજા, યાને અફરાસીયાબનો કાખા રંગનો ઝુંડો. ૨ શુલ્હશુન, યાને શુલ્હશુન રંગનો અફરાસીયાબનો માનીતો લડાયક ઘોડો, ૩ તુરનું ખજતર, યાને ફરીફનના દીકરા તુરની તરફથી વારસામા અફરાસીયાબને મલેહુ, ઘોડાનું ખજતર. ૪ દીવાનાપણા બેવો જોશ. ૫ ખેલિઝાબ, યાને બેલપા. ૬ અફરાસીયાબની દીકરી ફીરંગીઝ અને ધરાંનના પાદશાહ કાઠિસના દીકરા શિયાવખ્સના લગનથી કમ ખુશર પેદા પડેલો હોવાથી, અફરાસીયાબ કય ખુશરનો મમાવો થતો હતો. ૭ જંજીતી યાને જનમ આપનારી.

કય ખુશરૂએ અફરાસીયાબ સાંમે લડવા માટે તઇયારી કરવી.

જ્યારે પાદશાહ કય ખુશરૂએ જંગના મયેદાનમા બાહર પડી અફરાસીયાબને આવી રીતે બુલંદ અવાજે બુમે પાડી બદ્દખાંની કરતો સાંભલ્યો, ત્યારે તે નેકબખ્ત પાદશાહ પોતાના દીલમા દલગીર થઈ, પોતાની આંખોમા આંસુ લાવી બોલ્યો:

“ઓ પાકના પાક પરવરદેગાર,
અન્હાની તું હસ્તગીરી કરનાર.
તું જાણે છે જાહેર, જાણે ભિતર,
હમેમાથી છે કોણ બેદાહગર.
ખૂદાવહે આલમ, ખુરશીદો-માહ,^૧
તમે છો મહારા ખેશક ગવાહ.
નથી બદ્દખાંની^૨ મે કંઈ કરી,
૧૪,૭૬૦ નથી લા-કલામી^૩ મે ઓચરી.
ગવાહ મારો તું છે ઓ ચઝદાન પાક,
એ આવ્યો છે કરવા ખુશરૂ હલાક.
ખમેડાવલો, ખડો ઝનઝડી,^૪
ગઈ કેમ ફેરવઈ એની મતી.
શિકાયત કરે જંગ મયેદાનમા,
એ આવ્યો ભરી ઝહેર જીખાંનમા.
ખકે બદ્દસખુનો, કરે બદ્દખાંન,
વિના કંઈ સલુકનો છે બદ્દશુમાન.
મારી મહારો પેદર પાકઝાદ,
૧૪,૮૦૦ ધરાયો નથી શું એ નામૂરાદ ?
કતલ કીધો મારો નિરહોશ બાપ,
કિનો લેઉ તેનો મને જોર આપ.
જબેહ કીધો શિયાવક્ષ, અશો નેક નર,
મને મારવા એ થયો બેસખર.
તજી ઘર વસ્યો એને જઈ બારણે,
કતલ કીધો શ્યાવક્ષ, વિના કારણે.
વતનને છોડાવી દીધું વચન,
વચન પર લોભઈ કીધું સદન.^૫
ભરી આસ દીલમા, મૂકી વિસવાસ,
૧૪,૮૧૦ કીધો ઘાત તેનો વિના કંઈ કિયાસ.

જબેહ કીધો જકડી, તે રોશન રવાંન,
ગવાહ હસ્તખસ્તા પીરો જવાંન.
નિકલ્યો છે મયદાને કમર કસી,
ખુશરૂસે લડવા એ આવ્યો ધસી.
હું જાણુ છું એમા ગુણો શું છે,
હું જાણુ છું એના પુણો શું છે.
હું જાણુ છું એનું છે કેવું હિમાગ,
હું જાણુ છું એનાં કેવાં છે ભાગ.^૬
હું જાણુ છું એમા છે કેવી ચૂકળ,
હું જાણુ છું એના કેવાં છે છળ. ૧૪,૮૨૦
હું જાણુ છું એનો છે કેવો મિજાજ,
હું જાણુ છું એ છે શાનો મોતાજ.
હું જાણુ છું એની કેવી છે હાંમ,
હું જાણુ છું એના કેવાં છે કાંમ.
હું જાણુ છું એની કેવી છે ચાલ,
હું જાણુ છું એ છે કેવો રજાલ.
હું જાણુ છું એ છે પુરો કઠોર,^૭
હું જાણુ છું એની હરએક ખોડ.
પ્રપંચી પાખંડે ભરપુર છે,
હૈયાનો મેલો, અતી દુર છે. ૧૪,૮૩૦
થયો છે મને મારવા તત્પર,
મગર છે કજ્જ એની સુજ પેશતર.
મને નહી કંઈખી એ શકશે કરી,
મગર મારી આગલ, જશે એ મરી.
મરણ ને જીવનનો ધણી દાહગર,
ખૂદાની કુદરત નથી બેસખર.
કરેલું સુકરર તેનું ચલન,
ફેરે નહિ હજારો કરો તમ હવન.^૮

૧ ખુરશીદો-માહ, યાને સુરજ અને ચંદ્ર ૨ બદ્દખાંની, યાને ગદીચ લાશા. ૩ લા-કલામી, યાને ખુરા કલામ ૪ ઝનઝડી યાને ગાલો દેનાર ૫ અફરાસીયાબ, શિયાવક્ષને તુરાંનમાં સલામતી સાથે રેહવા દેવાનું વચન આપ્યાથી, શિયાવક્ષે તુરાંનમા જઈ વસ્વાટ કીધો હતો, અને અફરાસીયાબના વચન ઉપર તે લોભાઈ દુરમનના સુલકમા જઈ વસ્યો હતો. ૬ ભાગ યાને ભાગ્ય, નસીબ, ભવિષ્ય. ૭ કઠોર, યાને ઘાતઘી. ૮ કયખુશરૂને નજીમીઓએ કેહલું હતું, કે અફરાસીયાબની કબ તારી નજર સાંમે, તારી હૃદયવાલીમા થઈ, અને તેનું મોત તારી આગમચ થનાર છે. આ ભવિષ્ય વાણી બધાથી કયખુશરૂ પોતાના મમાવા માટે એવો ઘસારો કરે છે. ૯ હવન, યાને ભાગ.

ફૂંદરતની એવીજ છે મરજી,
૧૪,૮૪૦નથી માફ મરજી એની પછી.
કરી ખુને-નાહક, કરે સરકશી,
કરું જઈ મયેદાને એની હસી.
તપી દિલ કિનારું રહ્યું તાપથી,
મગર દીલ ખટકે સંતાપથી.

જીગરમા સંતાપ ઉભરાય છે,
પેદર મારી માદરનો એ થાય છે.
જીગર માફ લડતાં લજવાય છે,
શરમ મારી ચશ્મોમાં ધાય છે.
મગર એ નિકલ્યો મને મારવા,
નકલ્યો કરવા ખુન નારવા. ૧૪,૮૫૦

કરું શું ? કંઈ મારો ચારો નથી,
લડવા સિવાયે નિવારો નથી."

ધરાંની પેહલવાંનાએ ખુશ્પને જંગમા ઉતરતાં અટકાવવું.

ત્યારે ચારો તરફના ધરાની લશ્કરોએ કચ્છપુશ્પને મયેદાને જંગમાં અફરાસીયાય સાંમે લડવાની તઈયારી કરતો દુરથી જોયો, ત્યારે જાણીતા ધરાની નામી અને જંગી પેહલવાંનો લશ્કરની સફાઈથી એકદમ પોતાના ધોરાઓ દપટાવતા બાહર પહી, પુકાર અને શોર કરતા ખુશ્પને આગલ આવી સર નમાવી ઉભા. ખુઝરોગ જલ, જંગ છતનાર પેહલવાંન કારન, દલીર ખરજોર, અને પીલતન રૂસ્તમ, તેમજ જંગેહ સાવરાંન અને રેહાંમ, તથા કેશવાદના ખાનદાંનનો ફરહાદ, એ સઘલા એક પછી એક, પાદશાહ કચ્છપુશ્પને અફરાસીયાય સાંમે લડવા જતો અટકાવવા મનાવીને અરજ કરવા લાગ્યા.

દલેરી દીલમા હતી ભરપુર,
જીગર તેનું કીને હતું ચકચુર.
વિચારી ઉતરિયો સવારી તજ,
ઉતારી દિધો સાજ, શસ્ત્રો સજ.
“હવે માફ સાંભલ તું સાવરાંન,
ઉતાવલ કર તું જરા મેહરખાંન.
જલ્દી કર તઈયાર બેહજાદને,

જેધને ખુશ્પની દુરથી વલાણ,
તુરત દોડી પૂગા નામી જવાંન.
કારન ‘ને ખરજોર, રૂસ્તમ દલીર,
ખુઝરોગ જલ ‘ને ફરહાદ શીર.
દિલાવર રેહાંમ અને સાવરાંન,
ઉભા જઈ સાંમે શાહે જહાંન.”
સજેલાં તનપર જેધ હથિયાર,
નર્મી બોલિયો રૂસ્તમ નામદાર:
“અરજ મારી સાંભલ, ઓ શહરિયાર,
દૂરદેશ ખની તું કર કંઈ વિચાર. ૧૪,૮૮૦
તજ સાજ શાહી, સજ હથિયાર,
નિકલે તું લડવા, એમ કેમ બહાર ?
ખડા હમ હિયાં પેહલવાંને-જમીન,
ખિજા સુરવિરોખી છે નામચીન.
હમે હોઈ જીવતા ‘ને તું લડે,
તો દૂનિયાની દ્યાનત હમપર પડે.
એ તો ખૂદાખી નામજીર કરે,
અજબ છે હમુને તું રંજીર કરે.

૧૪,૮૬૦ખર લાડું જઈ મારી મુરાદને.
તે અસ્થો મે આલા ખૂનીયાદ છે,
તે મારો હમદમ દીલશાદ છે.”
ધરીને જખાપર ચઢાંનું નામ,
લિધું પેહડી ખજતર, તનપર તમામ.
શસ્ત્રો ખદનપર સહું ખાંધિયાં,
કમર ખંધ ખેંચી ખુખ તાણિયાં.
કમરપર ખાંધી તુરત તલવાર,
લિધો હાથમાહે ગરબ ભારદાર.
પીઠપર ખાંધી તીર ‘ને તખર,
૧૪,૮૭૦જેધને ધુંજી રહ્યું લશ્કર.

૧ નિવારો થાને છુટકો. ૨ કચ્છપુશ્પ, જે હાથીની ઉપર સપાર થઈ લશ્કરની હરોલે ઉભા હતો, તે પોતાની જવાબી છોડી નીચે ઉતર્યો, અને પાદશાહી સાજ ઉતારી લડાઈના હથિયારો સજવા લાગ્યો. ૩ શાહે જહાંન, યાને જહાંનના પાદશાહ કચ્છપુશ્પ માટે આ ધરાનો છે.

પડયા છે હજારો તહારા સવાર,
 ૧૪,૮૯૦ધરી તેગ-અલ્માસની^૧ ખુનખાર.
 હજારો ઉભા છે લઈ તલવાર,
 હજારો ઉભા છે ખંજર-ગુઝાર.
 હજારો તિરંદાઝ પ્રીફ્રગર,
 ખડા છે હુકમ થકી એસખર.
 અએ શાહ દુર કર, તહાઈં ગુમાન,
 થશે એથી ગમગીન રયાવક્ષ રવાન.
 હજારો સિપાહ, 'ને હજારો સવાર,
 છતાં જઈ જંગે લડે શહરિયાર.
 એ વાત કહે તું અને કેમ કરી,
 ૧૪,૯૦૦ગયા તારા જંગીઓ છે શું મરી?
 ધરી ધીર અગરજો સખર તું કરે,
 તો એ કાંમ મુશ્કીલ બરબેર હરે.
 લડશે એ જઈ સંગ અફરાસિયાખ,
 થશે અસ્ત ટુરાંનનો આફતાખ.
 સમજ ના અખળ છે અફરાસિયાખ,
 તપે છે સૂરજથીખી ખહેતર તાખ.
 એ ખળમા છે બેશક ખડુ બેરવર,
 રહેછ એથી ધુલ ધર્તિ જીગર.
 ખૂરો છે મિજાજ પાળ શાહ,
 ૧૪,૯૧૦ખસ્તે-શયતાન, નર અઝઢાહ.
 કળમા કુશળ છે, ખલામા ખૂરો,
 નથી કોઈ મયેદાને એથી સૂરો.
 ફિતુર 'ને ફન્દથી એ ભરપુર છે,
 કિના 'ને કપટથી એ ચકચુર છે.
 જવા ચાહે જંગે તું મયદાનમા,
 મગર કોણુ તૂંજ વન ધરાંનમા.

કરે કોણુ તૂંજ વન હિયાં સરવરી,
 કરે કોણુ તૂંજ વન હિયાં અફસરી.
 નથી ખ્યાલ કરતો વતનનો જરી,
 કહું કેટલું હું તૂને કરગરી. ૧૪૯,૨૦
 કહું જે અગર માફ તું નહિ કરે,
 મગર અન્જુમન તાહરી કરગરે.
 ખુદા ન કરે જે તું જંગે મરે,
 તુજ વન વતન, દેશ, પળમાં પડે.
 કહાં છે તુંજ વન બિજે ખાદશાહ,
 બને જે ધરાંનનો દાદખાહ.
 કહાં છે તુંજ વન બિજે ખુશરૂ,
 તુજ સમ દાંનેશ અને હોશરૂ.
 કહાં છે તુંજ વન બિજે શહરિયાર,
 બને શાહ ધરાંનનો હકદાર. ૧૪,૯૩૦
 આ કોલાહ, કમર^૨ 'ને તખ્તે-ક્યાંન,^૩
 આ મહેલો, ખગીચા, માલો અયવાંન.
 આ લશ્કરના લાખો 'ને લાખો સવાર,
 ખાના 'ને ગૌહર, 'ને લાલો હજાર.
 આ મૂલ્કે નેગારીન, 'ને આ સરખમીન,
 વફાદાર દલીશ, વીર નામચીન.
 એ સહુ તહાઈં આ શાહે જહાંન,
 વિના તુંજ હસ્તી, ફના ધુલધાંન.
 સુખન માન મારો, આ નામેવર,
 હવાલે મહારે તું આ જંગ કર. ૧૪,૯૪૦
 લડી આએ લશ્કર, ફના હું કંઈ,
 ખૂરી આ ખલાને જઈને હરૂં.
 કંઈ આએ મયેદાંન, નાઇલ નહી,^૪
 ભૂલે નહી તવારીખ હજારો સદી”

*

*

*

*

કયખુશરૂએ રસ્તમને જવાખ દીધો.

દુખી થાયો ખુશરૂ, સૂણી આ સખુન,
 મગર દિલ કીનો હતો બેનમુન.
 પેદરની ચહડી ચાદ હૈડે શિતાખ,
 ચશમેથી વેહતાં થયાં ખુને-આખ.

ખાદખ કહું એમ રસ્તમને:
 “દફા કર દીલથી હવં ગમને. ૧૪,૯૫૦
 ના થા દલગીર જેહાં-પેહલવાંન,
 ના થા દૂખી મૂજ થકી મેહરખાંન.

૧ તેજે-અલ્માસ, યાને અલ્માસની તલવાર. ૨ કમરખંધ. ૩ ક્યાંની તખ્ત. ૪. નાઇલ નદીના પાણી મીસાલ, જંગના મયદાનમા ‘લોહીની નદી’ અલાવવા રસ્તમ કયેખુશરૂને ખાતરી આપે છે.

કરે ઝઠ્ઠાં કાં તુંજ રૂપાંનને,
ઘટે નહીં કલપાંત યજ્ઞવાંનને.
અની કેમ રહ્યા છે તું દિલ્લશિકન,
તૂંને જોઈ દુખી, દુખી અન્નભૂમન.
મમાવો એ મારો, પેશંગનો પિસર,
નખીરો ફરીદુનનો સુરવીર નર.
ગૂલાવે મને જંગ મયેદાંનમા,
૧૪,૯૬૦૨૨૯ છે પૂકારી અતી તાંનમા.
અગર જમ્બ હરજો લડે મુજ બહલ,
જગત કંહરો ખુશર હતો નિર્બળ.
એ કાંમ મુજને નથી મનમાંન,
દુખી થાશે તેથી મહારૂં રવાંન.
નથી અન્નભૂમનને મહારી બખર,
નથી જોયું મારૂં બળ, કંળ, હુંનર.
નથી જોયો મારા ગુરબનો ગઝબ,
નથી જોયો મારી સમ્મીર જરબ.

નથી જોયો મારી કુશ્તીનો રંગ,
નથી જોઈ મારી ઝડપી છલંગ. ૧૪,૯૭૦
નથી મુજ તીરનો કોઈને ખિયાલ,
છૂટે તો કરે છે ગઝબ તંગ હાલ.
વિના જાણવે સહુ અન્યાછે અધીર,
ભરો કાં અસ્મોથી નાહક નીર.
પેદર મારો રયાવક્ષ, અશો નેકનામ,
પિસર હું તેનો, અન્દો ગૂલાંમ.
કંધુ ખુન તેનું વિના કંધ કંસુર,
જહું છું કિનાથી, અગન ભરપુર.
કિનો જો લિયે નહીં પેદરનો પેસર,
કહે કોણ એવો કપુત બહતર. ૧૪,૯૮૦
ઝમીન પર છતર છે આસ્માંનનું,
મુજપર છતર છે ચઝદાંનનું.
પેદર મારો રયાવક્ષ અશો નેક નર,
કિનામા તેહના ખાધુ કમર.

લડીને કંડુ દુશ્મન સર કલમ,
મિટે આગ દિલની, ટલે મારો ગમ."

પુઝરોગ જાલે કચ્છશાસ્ત્રને સમજાવવું.

જ્યારે પાદશાહ કચ્છશાસ્ત્રને લડવા માટે બજાઈ થયેલો પુઝરોગ જાલે સાંમલ્યો, અને
રૂસ્તમની મીનત અને મનાવટ તેના ધ્યાનમા જ્યારે જરાખી નહીં ઉતરી ત્યારે, પુઝરોગ જાલ
અદબથી નમન કરી શાહને કહેવા લાગ્યો:

"અગ્ન જાહાનના પાદશાહ, તારી જનામમા આટલા બધા શાહી ખાનદાનનાં નખીરાઓ
હોવા છતાં, તું મયદાંનમા લડવા જાય, અને હમો હિયાં ઉમા રહી જોયા કર્યે, એ હમો હરંગજ
તાંમારા કરી શક્યે નહીં."

કચ્છશાસ્ત્રે બજાઈ થઈ જવાબ દીધો: "ઓ સામે સવારના સપુત, તારી દલીલ બેશક
વાજબી છે, મગર તું શું એમ કહેવા ચાહે છે, કે મારા અશો બાપના ખુની ઉપર હું મારો
કાંનો નહીં લેઉ, અને મારે બદલે મારો કાંનો કોઈ બાંને તેની સાથે લડીને લીયે."

રડી આંખ આંસુથી જાલે ભરી,
બાલ્યો સૂખન તે બહુ કરગરી:
"અએ શાહ બજાઈ કાં તું કરે,
૧૪,૯૯૦૦ શું હમારી કળથી ડરે?
દલીલ તારી કોઈને મંજુર નથી,
લડે શાહ જંગે, એ હસ્તુર નથી.
અગર જમ્બ જંગે જો તું લડે,
આ ફાંતીમે હમપર લ્યાંનત પડે.

વળી તુંજ પેદરનું રોશન રવાંન,
કંપી રહે તે મિનોઈ જહાંન.
અગર તું લડે જમ્બ ખાંધી કમર,
થશે શું હમારૂં, જરા ખ્યાલ કર.
કરે જમ્બ જંગ સંગ અફરાસીયાબ,
મિનોઈમા હું શું દેવશ જવાબ. ૧૫,૦૦૦
બહાનુ શું કહાડશ રયાવક્ષ? હજુર,
કર ખ્યાલ તેનો ઓ સાહેબ-શહુર."

અરબ મારી સાંભલ ઓ નુરમંદ,
કસમ લઈ કહું છું આગે-ખૂલંદ.
કસમ છે મને પાક ચઝહાંનના,
કસમ છે મને આઐ આસ્માંનના.
કસમ છે મને શુઝ-ગાવેયાંનના,
કસમ છે મને તખ્તે-કિયાંનના.
કસમ છે મને તુંજ પિદર પાકના,
૧૫,૦૧૦કસમ છે મને તેહની ખાકના.

લહુ સાથ જઈ જંગે અફરાસિયાબ,
કરું જેર પટકી, એ વાહી કઝાબ.
નજરમા હું તારી અગર પીર છું,
મગર જંગે હું પીર, વીર શીર છું.
લહુ કેમ જંગે તું કરજે નજર,
મગર ખ્યાલ જંગનો તું દુર કર.”

* * *

કયખુશદએ બુઝરોગ જાલને રયાવક્ષની કળ માટે
ખલાષો કરી જવાબ દીધો.

સુખન સાંભલી સુરવીર સાંમના,^૧
બોલ્યો ખુશદ: “વધો નામના.^૨
સુખન છે તહારા વિના ખાંમના,
૧૫,૦૨૦મગર કેમ લાગે મને કાંમના ?
હલીલ છે તહારી ખિલકુલ નકાંમ,
અમલ જો કરું તો ખનું ખદનામ.
વનના દરખ્તો અને ડાળ, પાત,
સૂકાઈને જ્યારે પાંમે વફાત.^૩
ઘસી ખાંધો તે પર મૂશક, અંખરી,^૪
તોખી ન જીવી શકે તે ફરી.
તેમજ સમજ ઓ હાંનેશમંદ,
અગર આવી ચૂક્યો હશે મારો અંત.
ખને કેમ કળ શીખથી^૫ ખુરસંદ,^૬
૧૫,૦૩૦ફરે નહી હરગીજ પાછું મરંજુ.
શિખામણ સૂણીને કળ જો ફરે,
તો માનવ જગતમા ન હરગીજ મરે.
મગર મોત માફ નસીબ જો હશે,
શિખામણથી શું તે પાછું જશે ?
કિધું ખુને-રયાવક્ષ એણે^૭ નિશંક,
જમાનાને લાગો ખુરો કલંક.
હવુ નહી ખખ્તર, તેને ખદન,
હતાં નહી હથિયાર કંઈ તેને તન.

નહી તેના સરપર કોલાહ હતી,
કતલ કીધો પટકી તે નરપતી. ૧૫,૦૪૦
જલે આ જીગર ખ્યાલ કરતાં સહન,
જીલમ છે, સિતમ છે અખે-કહન.
દિલાવર, કદાવર, હતો પુર મસ્ત,
બે દસ્ત છતાં તે હતો ખીદસ્ત.^૮
નહી એક કમર પર હતી તલવાર,
નહી એક શુરઝ, નહિ એક કટાર.
નહી પીઠ ઉપર તીર કે કમાંન,
ન અરછી, ન જમધર, ન ખંજર નેહાંન.^૯
ન સુણી અરજને જરા ધ્યાનથી,
ન જોયું નજર નાખીને માનથી. ૧૫,૦૫૦
હતો નહી સંગી, ન કોઈ પાસખાંન,
મગર એક અંગી હતો ચઝહાંન.
દિવાનો થયો છું, પેદર ખ્યાલમા,
પડ્યો છું કિનાની ચુંગાલમા.
પેદરના કિનામા જહું દીન રાત,
નથી જોઈ સુખની લલી એક સાત.^{૧૦}
વહે નીર નયેનોથી જો દીન રાત,
જો હાલ મારા તું ઓ નેકખત.
તું જાણે છે સઘલો એ મારો હાલ,
છતાં તું કરે કાં હલીલ નેકફાલ? ૧૫,૦૬૦

૧ સામના ખાનદાંનના દહેર દીકરા જાલને ઘણીક વાર ‘સામના’ની અટકે ઓલખાવતા હતા.
૨ નામના યાને કિરતી. ૩ વફાત, યાને મરણ. ૪ મુશક-અંખરી, યાને કરતુરી અને અંખર.
૫ શીખથી, યાને શીખામણથી. ૬ ખુરસંદ, યાને સંતોષ પામવું. ૭ એણે, યાને અફરાસિયાબે.
૮ તેને, યાને રયાવક્ષને જ્યારે અફરાસિયાબે કતલ કરાવ્યો, ત્યારે તેના ખદન ઉપર ખખ્તર વધીક નહી
હવું, તે માટે ખુશદ આ ઈશારો કરે છે. ૯ ખીદસ્ત, યાને બે હથિયાર, હથિયાર બગરનો.
૧૦ અંજર નેહાંન, યાને કુપું અંજર. ૧૧ સાત, યાને મઠી.

કસરીવજ જુરો, પૂરો તરકટી,
લ્યાંનત પડો પુત એ સમ જંજુતી.
ગીખત 'ને શિકાયત ખોટી કરી,
કિધી તેણે ખરપા કતલની ઘડી.
ગલત જે ગીખત એ કરતે નહી,
પેદર મારો શ્યાવક્ષ મરતે નહી.
કિધું એવું બહોતાંન, ફંદ દિલશકન,
જખેહ કીધો શ્યાવક્ષ મિસલ ગોસ્પંદ.
દરદ તેનું મનમા, દરદ તન બદન,
૧૫,૦૭૦જલે છે જીગરના જીગરમા અગન.
તૂને શું ખખર, ઓ પીર જાનેમન,
કરું છું અગન કેવી રીતે સહન.
કહું જધ કો'ને અગનની એ વાત,
નહી થાય પુરી, વહી જાય રાત.
હું જાણું છું બેશક, મને છે ચકીન,
કજ્જ એની મુજ હાથ છે મુમકીન.
વધું શું કહું હું બીજી તને,
કાં રોકે તું ત્યારે, હવે કેહ મને.
તું જાણે છે મારી હકિકત તમામ,
૧૫,૦૮૦ખલના કરે કાં નાહક કલાંમ.

અગર સાંમે સો આવે અફરાસિયાખ,
તોખી લડું જધ જંગે શિતાખ."

કચ્છશરૂએ જંગેહ સાવરાંનને રખસ અને હથિયારો
માટે હુકમ કરવો

સૂણી ખુશરૂના શાહી કલાંમ,
થયા કુલ લાયાર, ધરાંની તમામ.
ખંધ થઇ દલીલો, ખંધ થઇ મિનત,
ખતમ આજીજી થઇ, ખતમ મસલેહત.
થયા સહુ આજેજ સૂણી શાહ-જહાંન,
પડી ખંધ ગૂફતાર, થઇ ખંધ જખાંન.
ખાદમ ખાલ્યો, ગુરે નૂરાંન:
૧૫,૧૧૦"ખલાવો કોઇ જંગેહ સાવરાંન."
સૂણીને જંગેહ હાજર થયો,
નમાવી સરને ઝુંકી રહ્યો.

હું ચાહું છું ના કર તૂ એવી દલીલ,
ન હરગીજ થરો માફ બેદીલ દીલ.
હું ચાહું બિજે કોઇખી નહી લડે,
એ કીનો છે મારો, કાં લલતા મરે.
એ વાત વાહી, કાં તું બકે,
કિનો કેમ મહારો બિજે લઇ શકે.
એ હક મહારો, એ મુજ મિરાસ,
હું છોડું ન હરગીજ એ મારી આસ.
દલીલ ખંધ કરો પેહલવાંને-જમીન,
સૂણી લેઓ કહું છું તમે નામચીન. ૧૫,૦૯૦
ન કારન કે રસ્તાંમ, ફરાંમજ મહાંન,
નહી જલ, ખરજેર, કોઇ પેહલવાંન.
ઘટે નહી બોલે બીજા સુખન,
મને એવું બિલકુલ નથી કંધ પસંદ.
ખૂદાયા ખૂદાવંદ મદદ આપશે,
દુઃખ મારાં સઘલાં હવે કાપશે.
ફરે નહી હરગીજ મહારા સૂખન,
પેદરના કિનાની સલગી અગન.
અગનથી જલે તન, મિસલ કોહેતુર,
છોડું ન પળજર એ મરદુદ જરૂર. ૧૫,૧૦૦

જેઇ તેને ખુશરૂએ કીધો હુકમ:
"ખજાલાવ જે કંઇ કહું એકદમ.
સૂણી લે કહું તે સૂખન નેકનામ,
તૂરત જલ્લ કર તું હવે માફ કાંમ.
અહેજાદને જલ્લ તથયાર કર,
ખુનિયાહે આલા, ખડો જોરવર.
સજી તન ખજતર તેને તમામ,
તૂરત કર હાજર હિયાં નેકનામ. ૧૫,૧૨૦
તપાસીને ધરજે, જીન 'ને લગાંમ,
કર એકદમ માફ સાજીત કાંમ.

તપાસી નવી મુકજે તું રિકાળ, | સવારી હું તેની ઉપર કડું,
કર રખસ તદ્યાર જલ્દી શિતાળ. | કિનામા કદમ મારાં આગલ ધડું.”

કયખુશરૂએ પોતાની સવારીના ઘોડાની તપાસ કીધી.

<p>હુકમ એ તૂરત સાવરાંને સૂણી, અહેબદ્ધ યુનિયો, ચૂનનંદો ગૂણી. સજી સાજ, અખ્તર, રિકાબો-લગાંમ, ૧૫,૧૨૦ પીઠપર સજાવ્યું છન વાઘ ચાંમ.^૧ કિધો રખસ હાજર સરે-દરબાર, જેતા રહ્યા ડગમગી સહુ સવાર. રખસ જોઇ ખુશ ખુશ થયો ખુશરૂ, તપાસી રહ્યા તે જઇ રૂખરૂ.</p>	<p>તપાસી ઘોડાની છન ‘ને લગાંમ, તપાસી જોયું અખ્તર તમાંમ. તપાસી દબાવી પીઠર ‘ને કંમર,^૨ તપાસી ઉઠાવી પગો ‘ને ભંમર.^૩ તપાસી જોયું સર, નાક, કાંન,^૪ તપાસી છાતી કિધી ઇન્તેહાંન.^૫ ૧૫,૧૪૦ તપાસી નિરખી ચશમ,^૬ મુખને,^૭ તપાસી દાખી જોઇ કુખને.^૮</p>
--	--

*

*

*

*

કયખુશરૂ જંગના હથિયાર સજી તૈયાર થાય છે.

<p>અહનપર બાદલ સજી હથિયાર, ગૂરબ ગાવેચાંની લિધો ભારદાર. કંમરપર કંમરબંધ જરી જરદાર, લટકાવી સમ્મશીર એક આબદાર. અખ્તર ફેલાહી તનપર ધરી, કંમર જોઇ લશ્કર રહ્યું ઠરઠરી. કંમરમા ખંજર ખુબ ધારદાર, ૧૫,૧૫૦ દિપે દાલ સોનેરી પીઠે અપાર. પીઠપર બાંધી તીર ‘ને તબર, કમાંન એક ચાચી^૧ લિધી ખૂબતર. પેદર ચાદ હીલમા તાજી કરી, નિકલ્યો આંખોમે આંસુ ભરી. ધરી વેર કીનો દિલની ભિતર, લિધું નામ શ્યાવક્ષ જખાંની ઉપર.</p>	<p>ખૂશી થઇ રખસને જોઇ નામદાર, કૂદો થાયો એકદમ ઘોડેસવાર. કમંદ લીધી બાંધી તૂરત છનપર, નિકલ્યો જંગે જવા નામેવર. ૧૫,૧૬૦</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>જોઇ તેની સજ્જજ રૂખાબદાર, જોઇ તેની સમ્મશીર અજબ આબદાર. જોઇ તેની પીઠપર ચાચી કમાંન, હયરત રહ્યો જોઇ પહેલવાન.^૨ સજ્જજ, સિકલમાં શ્યાવક્ષ હતો, અજબ તેનો રૂખાબ, ‘ને રખસ હતો. કદમા કદાવર, પુરો હતો, જણાતો જોતાંજ સુરો હતો.</p> <p style="text-align: center;">* * *</p>
---	--

૧ વાઘ-ચાંમ, યાને વાઘના ચામડાનું ખનાવેલું છન ૨ પીઠ, યાને ઘોડો પોતાના સવારનો બાર ઉઠાવી શકશે કે નહીં તે તપાસવાની રીત. ૩ કંમર યાને ઘોડો કંમરમા મજબુત છે કે નહીં તે તપાસવાની રીત ૪ ભંમર, યાને ઘોડો ભાગ્યશાલી છે એવું દેખાડનારી ઘોડાના શરીર ઉપરની નીશાણીઓ. ૫ કાંન, યાને ઘોડાનો મીઝજ તેના કાંન પરથી તપાસવાની રીત. ૬ ઇન્તેહાંન, યાને પરીક્ષા ૭ ચશમ યાને, ઘોડાની આંખોમા કાંઈ ખામી છે કે નહીં, તે જણવાની રીત. ૮ મુખને યાને, ઘોડાની સામાન્ય તબીયત તેમના ઘોડાની કંમર તેના હાંતની ઉપરથી તપાસવાની રીત. ૯ કુખને, યાને બગલને ૧૦ ચાચી યાને ચાચના મુલકની કમાંન ખાસ જખણાતી હતી. ૧૧ જહાં-પેહલવાંન યાને, ફરતમ ધરાંની પેહલવાનોમા આ જહાં પેહલવાનનો શાહી ખેતાબ, ફરતમ સીવા કોઇને મલેલો નહીં હોવાને લીધે, જહાં-પેહલવાંન, એ ગોષા ફરતમનું બીજું નામ પર્યું હતું.

રૂસ્તમ કથ ખુશરૂ માટે પોતાના વિચાર બલને જણાવે છે.

ન્યારે કથ ખુશરૂને એવી રીતે હથિયારો સજી ઘોડેસવાર થયલો જોઈ પેહલવાંન રૂસ્તમે મયદાંનમા દુરથી જોયો, ત્યારે તેની નજર સાંભે, ગુજર પામેલા શાહઝાદા શીયાવક્ષનો આકાર, તેની નજરે પડતો હોય, એમ તેને લાગ્યું. તેને એવુંજ નજરે પડ્યું, કે શીયાવક્ષ લડાયક હથિયારો સજી, પોતાના ખેહઝાદ ઘોડા ઉપર સવાર થઈ, શીકારગાહે જવા નીકળ્યો છે. આ ખેહઝાદ ઘોડા શીયાવક્ષનોજ હતો, અને શીયાવક્ષ તેને તુરાંનની ચરાગાહમા, કતલ થવા આગમજ છુટો મુકા છોડી મુકેલો હતો, અને તેને છુટો મુકવા આગમય કહ્યું હતું કે : “મારો દીકરો ન્યારે મારો કાનો લેવા નીકલે, ત્યારે તું જેને તારી પીઠ આપજે, અને તે સીવા તું બીજા કોઈની તારી પીઠ આપતો ના.” શીયાવક્ષના આ તેજ ઘોડા હતો, અને કથ ખુશરૂને તેજ ઘોડા ઉપર ન્યારે રૂસ્તમે સવાર થયલો જોયો, ત્યારે તેની નજર સાંભે શીયાવક્ષ જાણે જીવતો થયો હોય, એવું તેને દેખાવા લાગ્યું. રૂસ્તમે પોતાની આંખોમા આંસુ લાવી, પોતાના બાપ બલને કહ્યું કે :

“અકબ મારી હયરત છે એ પેદર,
૧૫,૧૭૦કહું શું તૂને સૂણ એ નામેવર.
જોઈ મારી આંખોથી આ ખુશરૂ,
દિસે છે શ્યાવક્ષ મને હું-બ-હું.
અસલ શ્યાવક્ષની નકલ એ દિસે,
નજરમાથી મારી જરા નહિ ખિસે.
મગર હું દૂખી એની છું ચાલથી,
ખંચે નહિ એ તૂરકીની ચુંગાલથી.
રડું છું એની સિકલ જોઈને,
રહું છું મહારી અકલ ખોઈને.
સમજતો નથી એ મહારૂં કહ્યું,
૧૫,૧૮૦મનાવવા એને કોઈ ના રહ્યું.”

* * *

કરી લાખ વિચાર ગમ દીલ ધરી,
દૂખી થાઈ રૂસ્તમ રહ્યો બહુ રડી.
પૂકાર એક મારી દોડ્યો તૂરત,
પકડિયો બગલમા ખુશરૂને ઝટ.
રડતો ઉભો તે બગલમા ધરી,
આંખોથી વેહતી ખારાંન ઝરી.^૧
ખાતો તે ડચકાં, મિસલ એક ખાળ,
રડતાં રડતાં થયો હાલહવાલ.
નરેશોર પીલતન, જોઈ પેહલવાંન,
૧૫,૧૯૦ખોઈ હુશિયારી, ખોઈ ધક ધ્યાંન.

ભરી ધુલ સરપર, રડીને કહ્યું :
“બસ કર ખુશરૂ, ઘણુ થઈ ગયું!
સુખન સાંભલી લે એ શહરિયાર,
કસમ છે તૂને પાક પરવરદેગાર.
કસમ છે તૂને શાહી સર તાજના,
કસમ છે તૂને તાહરા રાજના.
કસમ છે તૂને ટુંજ ગુરમ, તીરના,
કસમ છે તૂને કુલ ટુંજ વીરના.
કસમ છે તૂને આબ, હવા, ખાકના,
કસમ છે તૂને ફરેશતા પાકના. ૧૫,૨૦૦
કસમ છે તૂને આ દિવસ, રાતના,
કસમ છે તૂને રૂસ્તમ વાતના.
કસમ છે તૂને, ટુંજ ચશમના કસમ,
ભરે જો આગલ એકબી કદમ.
જરા મુજ સેવાનો કર ટું વિચાર,
ઉઠાવી શું શું જોહમત અપાર.
શું શું કિધું રૂસ્તમે ટું થકી,
શું શું વેઠી છે રંજીદગો.
શું શું કિધાં જંગ ધરાંન કાજ,
અચાવી તેને કિધું સર્ફરાજ. ૧૫,૨૧૦
અગર ચાદ સઘલું જો ટું કરે,
સુખનથી મારા ન હરગીજ ફરે.
ખેજલત લગાડે ટું જાણી ખૂણ,
ના કર કામ એવું, કંઈ આજુણ.

^૧ ખારાંન ઝરી, ચાને વરલાઈની જાણે ઝરી પડતી હોય તેમ.

અરજોરનુ કથ ખુશરૂ પાસે જવું, અને તેની પાસે અફરાસીયાબની લગાઈ માંગવી.

ધરાંની લશ્કરની હરોલમા ઉભા રહેલા દીલાવર અરજોરે જ્યારે દુરથી શાહ કથ ખુશરૂને હથિયારો સજતો જોયો, અને તેની આગલ ખીજ ધરાંની પેહલવાનોને એકઠા મલેલા જોયા, ત્યારે તે દલેર જવાન દુરત પોતાના ઘોડાને દપટાવતો ખુશરૂ આગલ આવી ઉભો, અને અદખથી નમન કરી તેને અરજ કરવા લાગ્યો:—

“અએ માલીકે ધરાંન, ઓ પાકઝાદ,
ખૂદા અર લાવે તહારી મૂરાદ.
અરજ એકે ગૂંજરૂ નમન હું કરી,
અગર જાન ખલે, ખિના કહું ખરી.
અગર અર લાવે મૂજ અરમાન,
૧૫,૨૨૦ હું સમજું દિધું તુંએ જીવતદાન.
અગર હોય હૂકમ તો બોલું સૂખન,
મગર પેશતર દે મને તું વચન.
વચનથી અગરજો પાછો ફરે,
તો સર માડું તુજ પાંઉ ઉપર પડે.
ખંદો છે ખાકી ખૂદા પાકનો,
ખનેલો છે આફાકની ખાકનો.
અરજ જો મહારી તું મંજૂર કરે,
તો કિરતી આ ખંદાની કંચુર ચહડે.”

*

*

*

સૂણી શાહ ખુશરૂએ દીધો જવાબ:
“અએ મારા જંગી, કહિ દે શિતાખ. ૧૫,૨૩૦
કહે તુંજ દીલમા શું છે મૂરાદ,
કહે શું ચાહે છે ઓ નેકઝાદ.
કહી દે મને તું ઓ ખુખરૂ,
કસમ પર કહું છું સહું રૂખરૂ.
મને કર જાહેર દીલની મૂરાદ,
કસમ પર કહું છું કરશ દીલશાદ.
પિસર તું છે સામની સાખનો,
તું ચેરાગે સોહરાખ તન પાકનો.
ફરું જો સૂખનથી હું આપી વચન,
સમજ કે હું ભુલિયો ખૂદાનુ નમન.” ૧૫,૨૪૦

*

*

*

અરજોરે ખુશરૂ આગલ પોતાની અરજ રજૂ કરવી.

ખૂશી ખુશરૂના સુખનથી અપાર,
થયું દીલ અરજોર મિસલે ખહાર.
નમીને ભરી એકે આગલ કદમ,
બોલ્યો: “રહે શાહ શાહ હરદમ.
અરજ મારી સાંભલ કથ ખુશરૂ,
હું ફરજંદે સોહરાખ ઉભો રૂખરૂ.
તું જાણેછ હકીકત મહારી તમામ,
કિધાં છે રજુમે શું શું કાંમ.
કંમર જંગે ખાંધી મે જ્યારથી,
૧૫,૨૫૦ નથી સુખ જોયું મે કંધ ત્યારથી.
લડયો તુંજ જમીનપર હું બારવાર,
નથી એકખી રોજ પાંચો કરાર.”

લડયા મારી સાથે ધરાંની સવાર,
લડયા બહાધુરો ખુખ ધરીને ખૂમાર.
કિધું જંગ ગૂંજ હાથ લઈ ભારદાર,
ખનાવી દિધું રણ દારૂલ ખવાર.
નથી તુએ જીજી મહારી કદર,
નથી તુએ કીધી રહમની નજર.
કિધો કએદ રૂસ્તમે જીજીદાનમા,
ત્યાંખી પડયો હું પરેશાનમા. ૧૫,૨૬૦
તૂને છે રોશન ઓ શહરિયાર,
તૂથી સુજ વડવાઓ પાંચો કરાર.
દરજો દરખારે આલા થયો,
બલી મેહરખાંન હકતાલા થયો.

નવાજેશ ખિતાબોની તૂચે કરી,
તૂચે બક્ષો રૂસ્તમને અફસરી.
બક્ષો જેહાં-પેહલવાંનનો ખેતાબ,
કિધો તેને રોશન મીસલ આફતાબ.
દરબારે તારી કરે છે ચમન,
૧૫,૨૭૦ મગર બખ્ત માફ છે દુશ્મન.
અગર બખ્ત માફ રોશન હોતે,
દૂખી આજ તક હું ન હરગાજ થતે.
અગર બખ્ત માફ હોતે સફરાજ,
તો પડતે ન ઇરાંનથી દરદરાજ.
અગર બખ્ત માફ હોતે જો ખૂલ્લુંદ,
તો સહેતે ન અન્દાનમે હું ગઝનુંદ.
નથી આજેખી ચેન મુજને જરા,
પડે છે મુજપર દુખના ઝરા.
લડું આએ જંગે કંમર કસી,
૧૫,૨૮૦ નથી ચેન મુજ મન પળસર વસી.
ન આરામ જીવને, 'ન તનને કરાર,
નહી નિન્દ રાતે, કંઈ લેસહાર.

સિવા આએ શુરૂં 'ને સમ્મીર, વન,
નજરથી નથી મે દિઠો કોઇ દન.
અએ શાહ હું ફરઝંદે રૂસ્તમ છું,
મગર કહે હું કોણથી કમ છું?
અએ શાહ હું તારો ખીદમતગુઝાર,
કિધી તારી ખિદમત લયેલા-નહાર.
કિધી તુએ બક્ષાસ રૂસ્તમ ઉપર,
ગઝની 'ને જાણુલ સાથે હમર. ૧૫,૨૯૦
કાણુલખી તેને ઇનાયત કરી,
ઇજ્જતથી હાંમન તેની બરી.
તો હું તારો બન્દો હોઇ ચારગાર,
પાંમુ ન ઇજ્જત જગ આશકાર.
કહે શું નથી બખ્ત હવે માફ હીન,
નથી મેહરબાં તું શાહે ઝમાન.
અગર મહેર તારી જો મુજપર પડે,
બન્દોખી આલમમે હસ્તો ફરે."

* * *

કય ખુશરૂંએ ખરજેરને જવાબ દીધો.

કળીબંધ દલીલને સૂણી ધ્યાનથી,
૧૫,૩૦૦ વખાણી ખુશરૂં રહ્યો માનથી.
જફા 'ને સિતમ, 'ને અલમ 'ને મલાલ,
સૂણી લઇ સંકટ વિપતનો હવાલ.
સૂણી બહાધરી 'ને બળતુ બ્યાંન,
સહન દુખ શું શું કિધો અન્દાન.
સૂણી કલ હકીકત અજબ હાંમની:
"વિચારુ એ ઔલાદ છે સાંમની.
નહાસી નિકલ્યો એ અન્દાનથી,
હું ચાહું દલેરી દિલોજાનથી.
કેમ નહી જીગરથી પહડું આફરીન,
૧૫,૩૧૦ નથી એવો બહાધર ઇરાંન જમીન.
જવાંની 'ને જોબંનબંતો જવાંન,
બળમા 'ને કળમા પૂરો મસ્તાંન.

સૂરતમા સૂંદર શિકલનો પૂરો,
દેખાવે બહાધર, હાંમે સૂરો.
કદમા કદાવર, મિસલ તન પીલ,
ધસે જાણે મયદાંન દરિયાએ નીલ.
જખાંને મિઠો, દિલચસ્પ અવાજ,
બેશક બને એ બડો સફરાજ."
હકીકત સૂણી ખરજેની તમામ,
કહ્યું ખુશરૂંએ: "ઓ નેકનામ. ૧૫,૩૨૦
કહે શું હવે તારી ફરિયાદ છે,
મૂરાદે ચમન કેમ ખરબાદ છે.
શું દીલમા છે ઉમેદ તારા બરી,
તૂ ચાહે છે શું મુજથી કરગરી.
અએ જંગી ગીરફતારે રંજે-અલમ,
સૂણી હાલ તારો, મને થાયો ગમ.

૧ ખરજેર પાદશાહ કય ખુશરૂંને એવું શમલવવા માંગે છે, કે હું રૂસ્તમની ઔલાદનું ફરઝંદ છું, મગર તારી દરબારના કોઇપણ પેહલવાન કરતા વધારે જોરાવર છું. ૨ લયેલો-નહાર, યાને રાત લાલડો, ૩ પાદશાહ કય ખુશરૂંએ રૂસ્તમને તેની સેવાના બહામા, ગઝની, બખુલસ્તાંન, કાણુલસ્તાંન, અને હમરના મુલકોની ભગીર ઇનામ તરીકે ભેટ આપી હતી.

સૂણી તારી ફરીયાદ હું ધ્યાનથી,
કરશ તેનો ઇલાજ ઇમાનથી.
મને તારી અંદર લવિશ આસ છે,
૧૫,૩૩૦ હું મારી દરબારે મીરાસ છે.
કિરત તારી જંગે છે બેહિસાબ,
કિંધા કુંલ ટરકી તૂંએ લાજવાબ.

*

*

*

*

અરજોરે કય ખુશરૂ

પાસ વચન માંગવું.

સૂણી લઇ શાહના સુખન દીલપત્રીર,
૧૫,૩૪૦ નમીને અરજોરે ખુંકિયું શીર.
બાદબ બોલ્યો તે ગમગુસાર,
પરસ્તાર હું તારો છું શહરિયાર.
જખાંથી બોલું શું બાદશાહ,
કર તું કરમની મુજપર નિગાહ.
કહું શું જખાંથી સુણુ દાદગર,
મગર છે મને એક મોટી ફિકર.

ફિકર તારો બંદો એવી કરે,
સૂણી અર્જ મારી, મન વુંજ ફરે.
અગર તું શહરિયાર આપે બે કોલ,
ફેરવે નહી તું બોલેલો બોલ. ૧૫,૩૫૦
તો મારી ખાએશ રણુ હું કરે,
બનું તારી દરબારે હું સુરખરે."

*

*

*

કય ખુશરૂએ અરજોરની માંગણી મંજુર કરો વચન આપવું.

સૂણી અરજોર મુખ ફિકરના કલાંમ,
બોલ્યો હસી ખુશરૂ નેકનામ:
“ફૂલ છે એ અરજોર તારી ફિકર,
ભરૂંસો નથી તુને ખુશરૂ ઉપર!
શું સમજે મને તું બેદાદગર,
કે જુલુ ન લાયકની હું કદર.
મને કેમ હજી જાણતો તું નથી,
૧૫,૩૬૦ વચન ભંગ થયો છે મુજથી કદી?
હું તોડું ન હરગીજ મારો વચન,
જો આપું તો ફેરવું ન હરગીજ સુખન.
ફેરે નહિ મહારો બોલેલો બોલ,
ફેરે તો પછી કોણુ કરે માફ તોલ.

ખલકનો ખાવિંદ ખૂદા એક છે,
વચન ખુશરૂનો સદા એક છે.
સુખન મારો સાંભલ એ હોશરૂ,
કસમ લઇ કહું છું સહું રખરૂ.
નહી તુને દિલગીર હરગેજ કરે,
વચન પર આ જાન આપી મરૂ." ૧૫,૩૭૦
કહી એમ લખાવી દઇ દસ્તને,
દિધી હાથ ઉપર તાલ તે મસ્તને.
“હવે કર જાહેર તહારી મુરાદ,
કસમ પર કહું છું કરશ દિલશાદ."

*

*

*

અરજોરે ખુશરૂ પાસથી અફરાસીયાબના લડાઇ માંગવી.

વચન લીધું અરજોરે શાહ પાસથી,
જીગર થાયું ખૂશ ખૂશ નવી આસથી.
પડોસે ઉમેલા નામી સવાર,
રથા સહું જોતા અરજોરે દિદાર.

ખડો પાસ રસ્તાંમ હતો જલનો,
જોતો રથો મામલો હાલનો. ૧૫,૩૮૦
સમજ્યો અરજોરની તાલને,
જોતો ઉમે તે સપુત વહાલને.

કય ખુશરૂ પોતાને બદલે બરબોરને લડવાની રજા આપે છે. ૨૪૫

લઈ શાહ ખુશરૂ પાસે વચન,
બોલ્યો બરબોર થઈને મગન:
“અએ માલીકે ધરાંન, શાહ તાજવર,
જનાબે તહારી ઉભો છે નફર
અરઝ તારો બંદો કરે ખાકબાદ,
લડું આજ જંગે, એ છે મૂરાદ.
રજા ચાહું તારી, મને કે શિતાબ,
૧૫,૩૬૦ કડું જંગ જઈ સાથ અફરાસિયાબ.
ઉમેદ સુજ દીલમા છે એ ભરી,
લડી માફ એને, ચા જાઉં મરી.
મને આપી કે આજનુ જંગ તું,
લડીને દેખાડું તૂંને રંગ હું.”

*

*

*

*

કય ખુશરૂએ અફરાસિયાબની લડાઈ બરબોરને આપવી.

સૂણી કાંનોધી આ સુખન પેચદાર,
મરોડાઈ તનપર રહ્યો શહરિયાર.
હસી બોલ્યો તે બેઠ જાણને:
૧૫,૪૧૦ “બેઠ લે તું બરબોરની ચાલને?
બેઠ એની ચારા ભરેલી અરજ,
છીનવી શી રીતે મારી ફરજ.
અજબ પેચ એના, અજબ તાલ છે,
દિસે એનો ઉસ્તાદ તું જાલ છે!
નખીરો એ તારો, બડો હિકમતી,
ભવિષમા થશે એ બડો નરપતી.
સમજ્યો ન મતલબ, હું એની જરી,
મને આપી ભુલથાપ એણે ખરી.
ખરી એની મતલબ બે જાણુતે,
૧૫,૪૨૦ દલીલ એની હરગીજ નહીં માનતે.
‘ન દેતે હું જનહાર મારો વચન,
ગયો છું બંધાઈ આપી સૂખન.”

*

*

*

“સાંભલ અએ પહેલવાંને-ઝમાંન,
સૂણી ધ્યાનથી મે તહારી જખાંન.
તલાવટ ચલાવી દલીલ તેં કરી,
લિધી દીલસોજ તેં મારી હરી.
ઉમેદ મે તહારી લિધી સાંભલી,
જીગર તું જ દુઃખે, રહ્યું છે જલી.”

લડયા એની સાથે કંઈક જાખૂલી,
કિધી કિરતી અંબર બહુ બેમૂલી.
મને એવી દીલમા છે એ ઉમેદ,
લડી હું કરું દીન મહારો સુફેદ.
લડું જઈ મયદાંને અફરાસિયાબ,
અધીરો થયો છું લડવા શિતાબ. ૧૫,૪૦૦
મહેરના એ માલેક, હવે કર મહેર,
પડે નહીં વચનમાં જરા કાંઈ ફેર.
વચન તો દીલું, હવે કે રજા,
ચખાડું જંગે જઈને સજા.
અરજ એ સિવા મારી ખીજી નથી,
હું લડવા તલખો રહ્યો છું વટી.”

બહારે જવાંની, પડ્યો કએદમા,
ઉંમર તેં ગુજારી કંઈક બેદમા. ૧૫,૪૩૦
મગર કીધી હિંમત, ગજબથી ભરી,
અજબ છે નથી કેમ ગયો તું મરી.
મગર રહે સલામત, દુઆ મારી છે,
મને તારી જીન્દગી બહુ પ્યારી છે.
પિસર છે તું બેશક સોહરાબનો,
તું સાહેબે હિંમત રૂખાબનો.
મગર કીધો ચારો, અજબ ખેલથી,
લિધો કોલ મારો, બહુ સહેલથી.
વચન આપી હું કેમ પાછો ફરું,
અમલ હું બેશક તે પર કરું. ૧૫,૪૪૦
વચન વન વિચારે કરિયે નહીં,
બે કરિયે તો હરગીજ ફરિયે નહીં.
ભલે જા જંગે, તું એ નામવર,
ભલે બાંધ હવે આએ જંગે કમર.
ભલે જા લડવા, મહારી બદલ,
ભલે જા જંગે થા તું સફલ.
ફરી જે વચનથી, બને બેવચન,
મલે બહુ જોડાંને રંજે-મહન.
લિધું તુંએ તદબિરે માફ વચન,
પડેલા હું પાછો ન બેચુ સૂખન.” ૧૫,૪૫૦

*

*

*

કય ખુશરૂ અરજોરને અફરાસિયાળ માટે ખખર આપે છે.

સૂણી ખુશ થયા પહેલવાંને-અમીન,
પૂકારી રહ્યા સહુ સદ આફરીન.
ખાદખ ખોલ્યો શાહુ સુર વીર:
“સાંભલ ઓ અરજો” દિલાવર દલીર.
જા જંગે સાવધ રહો હુશિયાર,
થજો તારો ચઢદાં મદદગાર ચાર.
ખૂરો છે ખલા સમ, એ શેરગીર,
હારે છે તખરમા સદા ઝેરી તીર.
ખળમા ખખર સમ છે ખુનખાર,
૧૫,૪૬૦ ખખરદાર લડજો રહો હુશિયાર.
કિધા છે પત્નીદો ને દેવો ફના,
નથી કંઈ કપટ, વેર, છળની મના.
દગાખાઝ ખુરો, ખડો જાદુગર,
રખે રેહતો ગાફેલ ઓ નામેવર

તપાસીને લડજો છંપો છળદાર,
પૂરો છે ફસાદો, ઠંગી કળદાર.
મપંચી પુરો, પશંગનો પિસર,
હૈયાનો મેલો, ખડો ખદગોહર.
છે જોરમા તે મિસાલે પિલંગ,
કુદિ મારે ઉછલી ભયંકર છલંગ. ૧૫,૪૭
પૂકારી ખરાડે સિહની સમાન,
ખદા તારો જંગે થજો પાસ્ખાન.
ભલે ખાંધ કીનામે તારી કમર,
મગર રેહજો હુશિયાર ઓ નામેવર.
ફતેહ કર જંગી, હવે તું સિધાર,
ખિલો તારી કીરતી મિસ્લે ખહાર.”

* * *

અરજોર ખુશરૂને દુઆ દઇ ઉપકાર માને છે.

મલકાવી મુખને, કીધું નમન,
અરજોર ખોલ્યો: “ઓ ખખરે ખલનંદ.
સદા તારૂ તાલે રહો ખખતવર,
૧૫,૪૮૦ નિગેહખાંન તારો થજો દાદગર.
તપો તારો અમલ, ખુરશેહ સમ,
દફા તારાં હરએક, થજો ગમ-અલમ.
અંમર તારી કીર્તિ તપો જાખજા,
રહો તારી હાયમ ક્યાંની ધજા.
થજો તારા દુશ્મન કુલ ખારખાર,
અમન તારૂં રેહજો સદા શુલજાર.
ખાદીમ^૧ હું તારો, છું ખાકઝાદ,^૨
કરૂં જોર જઈ દુશ્મન ખદનેઝાદ.^૩
મદદગાર મારો ચઢદાંન છે,
૧૫,૪૮૦ તો જંગ મુજ મનથી આસાંન છે.

કરૂં આજ જઈ જંગ અફરાસિયાળ,
કરૂં આઘે મચદાંન દરિયાએ આખ.
ભલે હોય અજગર, ભલે અઝહા,
મગર દોરે-ઘુરકી, કરૂં હું ફના.

કિનામા કરૂં જોર અફરાસિયાળ,
કરૂં એની નાખુદ, આરામો-ખાખ.
લડી લેઉ કીનો, શિયાવલ્લ હસીન,^૪
કિનામા કરૂં લાલ વનગી જમીન.
છૂટીને છંપ જઈ પાતાલમા,
તું જો દેવો લોટે, લહુ લાલમા. ૧૫,૫૦
છૂટે નહીં-મુજ હાયમાથી કમીન,^૫
ઉઠાવી જીન પરથી પટકું જમીન.
કરૂં જોર પકડી, કરૂં દીલ તંગ,
સિહા હું કરૂં એનો રોશાંન રંગ.
ઉમેદ એવી દિલમા રાખુ ચકીન,
તું જોતો રેહ હિયાંથી, ઓ બેશુબીન.”

* * *

કહી એમ ઝૂંકી કીધું નમન,
ગયો ત્યાંથી નિકલી મીસ્લે પવન.
તુરત પેહડી લીધું, ખખતર ખદન,
કિધો તંગ કમરખંધ કસી મનપસંદ. ૧૫,૫૧

૧ ખાદીમ, યાને શુલામ. ૨ ખાકઝાદ, યાને ખાદી ખંદો. ૩ ખદનેઝાદ, યાને જુરી જુનીમાખો. ૪ હસીન, યાને નેક, ખુખસુરત. ૫ કમીન, યાને કમીનો, નીમ.

કમરપર બાંધી લિધી સંશીર,	છલંગ મારી થાયો ઘોડેસવાર,
પીઠપર બાંધી કમાન 'ને તીર.	પવન વેગ પડ્યો મયદાને બહાર.
લટકાવી જીનપર લાંબી કમંદ,	
દંડપર બાંધી લિધા બાળુબંદ.	* * *

અરજોરેનું લડાઇના મયદાનમાં અફરાસીયાબ સામે લડવા જવું.

અફરાસીયાબનું જંગ જે કુનેહબરી સીકતથી અરજોરે પાદશાહ ક્યમુશર પાસે મેલવ્યું, તે જોઈ હાજર રહેલા તમામ બધુલી તેમજ ઈરાની પેહલવાનો અરજોરની બળબળ વખાણ કરવા લાગ્યા. ક્યમુશરએ અરજોરને આપેલો વચન તેજ વખતે અમલમાં મુક્યો, અને તેણે અરજોરને અફરાસીયાબના જંગમાં જવાની પરવાનગી આપી, અફરાસીયાબ સાથે લડવાનો પોતાનો વીચાર, પોતાના વચનને ખાતર તેણે ફેરવી નાખ્યો. મગર તે ટુરકી પાદશાહથી ખબરદાર રહેવા માટે, ક્યમુશરએ અરજોરને કેટલીક શીખામણ આપી, જંગના મયદાનમાં જઈ ફતેહ કરવા માટે તે તેને હુઆ દેવા લાગ્યો.

ક્યમુશરના ભલા આશીસ લેઈ, અરજોર તેજ વખતે પોતાના તંબુ તરફ વીળલીની ઝડપે જઈ, પોતાનું ફાલાદી બખતર પેહડી, તમામ હથિયારો બદન ઉપર સજા ઘોડેસવાર થયો, અને તેજ વખતે, પોતાની લાંબી કમંદને જીન ઉપર મજબુત બાંધી લઈ, અફરાસીયાબ સાથે લડવાની મતલબથી, વીજલીને ઝડપે પોતાના ઘોડાને ઝેડ મારી દોડાવ્યો, અને આંખના પલકા-રામાં મયદાનમાં અફરાસીયાબની સામે જઈ તે ગુરસાથી પુચાર કરતો હોયો:

“અએ બાહીલ, જફાકાર, સિતમગર શાહ,
જરા કર મારી સિકલપર નિગાહ.
પિછાણી લે તું જોઈ મને,
૧૫,૫૨૦ કજ તારી છે આજ મારી કને.
ચહડ્યો જંગે તું આજ સુરપર ચહડી,
મગર જો અજલ તારી સાંમે ખડી.
ધુમી રહી અજલની સરપર ઘટા,
કરૂં તારી નાબુદ શાહી સત્તા.
ભલે હોય તારા હજારો સવાર,
ભલે હોય તારા નર કારઝાર.
ભલે હોય હજારો સમશીરગર,
ભલે હોય હજારો તીરંદાજ નર.
ભલે હોય હજારો ખંજરગૂઝાર,
૧૫,૫૩૦ મગર છે મારો ગુરજે ગાવસાર.^૧
ગૂઝારૂં ગરઝથી ગજબ તારી પર,
કરૂં તુને નાબુદ કંટી તારૂં સર.
કરે તારી રધયત તુંજપર રૂદન,
તુને આએ વનમાં કરૂં હું દફન.”

નિકલ્યો લડવા ગન્હાગાર તું,
છે રહેજન ગમાંની ઓ મફાર તું.
છૂટે નહીં અરજોની ચુંગાલથી,
ઠગી નહીં શકશે કોઈ તાલથી.
બેહરમ દયાહીન, તું બદનેઝાદ,
કરી લે હવે આગલાં પાપ યાદ. ૧૫,૫૪૦
કીધો કેવી રીતે શીયાવક્ષ કતલ,
જરાખી અકળ પર ન કીધો અમલ.
વિના કારણે સર કીધું કલમ,
કીધો નહીં દુખતરનો કાંઈ ગમ.
ગરૂં, ગમાંની દેમાગે ધરી,
સૂણી નહિ તેની અરજ તેં જરી.
કીધો તુએ સોદો એવો જખન,
નફામાં કરૂં તારૂં મયદાને ખુન.
ખરાડી ખૂમો પાડ હજારો ગરમ,
મગર તુને પળમાં કરૂં હું નરમ. ૧૫,૫૫૦
ગીરેખાંન પકડી કરૂં સર કલમ,
સમજ તેં નથી જાણે લીધો જનમ.”

*

*

*

*

અફરાસીયાએ અરજોરને આપેલો જવાબ.

સૂણી બદલખાની ખૂરી બેહિસાખ,
બેહિયો કોધીને અફરાસિયાખ:
“અંધ કર, અંધ કર, અંધ-કરજખાંન,
અએ મરદુદ તું બેનામે-નિશાંન.
અંધ કર અકબક, ઓ બદઅફાલ,
કરૂ તંગ રંગ તુજનો બદખિસાલ.
ચુનહાગાર મારો, તું ચોર છે,
૧૫,૫૬૦ખની બેવાલી,^૨ સરજોર છે.
વિના કોઇ પેદરનો પિસર હોઇને,
લડવા નિકલ્યો તું શું જોઇને?
બેકસ,^૩ બેખસ,^૪ બેખાનો-માન,^૫
ભૂલી કેમ ગયો તું હોતો લા-મકાંન.
હોતો કોણુ જગતમા તહારો પેદર,
ભૂલી કેમ ગયો હાલ તું બરજીગર.
નહી તન પુરાં વસ્તર હતાં,
ન પાપોશ^૬ પગપર ચંમર હતાં.
ન ખાવાને પુરો નવાલો હતો.
૧૫,૫૭૦ખનો કહેર એવો કાળો હતો.
કરતો‘તો શું કાંમ શંગાંનમા,
વસ્તો‘તો કેવાં બુલધાંનમા.
કિધી રહેખરી મે ખની મેહરખાંન,
ઇવજ તેનો આપે તું આ શયતાંન.
બગલમા બેસાડી કિધી દિલખરી,^૭
કરે બદલખાંની જંગે ચહડી.
શિખાડી જંગના હુંતર બલમ,
ઇવજ તેનો આપે આ બેશરમ?
લડે મારી સાંમે ખની બેખતર,
૧૫,૫૮૦લ્યાંતન કરૂં તારી ઔલાહ ઉપર.
ખની તું રહ્યો પેહલવાંને-બમીન,
ગયું કહાં તારૂં ઇમાનો-ચકીન.

લગાડી ગળે મે લિધી તારી દાહ,
મગર તું નિકલ્યો ખૂરો બહનેબાહ.
ખસી મે હોલત, દિરમ, માલો-ગંજ,
ઇવજ તેનો આપે, હઇ દરો-રંજ.
લડે આવી સાંમે તું અફરાસિયાખ,
છે લાજમ કરે તું હિયાંથી શિતાખ.
પકડ જલ્દ આવી મહારી રિકાખ,
અદા કર વફાઇ તું બેહિસાખ. ૧૫,૫૯૦
ખને તું વફાદાર આફાકમા,^૮
અંમર નામ તારૂં રહે ખાકમા.^૯
નિકલ્યો તું લડવા ફેરવી ચશમ,
ન કીધી જરાખી મહારી શરમ.
વિના હક લડે આવી મયદાંનમા,
બકે બદલખાંની ચહડી તાંનમા.
અગર ખને શ્યાવક્ષ મુજથી થયું,
કહે શું લૂટાઇ તહારૂં ગયું?
ખશામદ કરે તું ખની પેહલવાંન,
મુખ તારૂં કાળુ, ઇ ઇબલીસ સમાન. ૧૫,૬૦૦
તુરને અગર તેની કયાંમત હતી,
તુને સાથ તેની શું નિસ્ખત હતી?
લડે આવી જંગે ખની કારબાર,
ચહડી છે દેમાગે ખૂશામદ ખૂખાર.
અએ વાહી તું વાતો કરે બેજરૂર,
ચહડી તું જ મગલમે ખૂખારે-ગરૂર.
અએ ગાફેલ ફૂલી જઇ ના કર ગરૂર,
ફના થઇ જશે આબ-કાલે જરૂર.
ગરૂરે હજારો થયા ખાક છે,
રહ્યા ફકત તનપાક, મનપાક છે. ૧૫,૬૧૦
બડો બેહયા છે તૂં આલી દિમાગ,
મગર આ બલકમા ચુટકી^{૧૦} છે ખાક.

૧ બેનામે-નિશાંન, યાને નામ, નીશાણુ વગરનો. ૨ બેવાલી, યાને બહુ યા બાપ વગરનો. ૩ બેકસ, યાને બાલખાણુ વગરનો, લાચાર. ૪ બેખસ, યાને કંમજોર, બળહીન. ૫ બેખાનો-માન, યાને ધરખાર કે ઠરકોણુ વગરનો. ૬ લા-મકાન, યાને ધરખાર વગરનો. ૭ પાપોશ, યાને ખાસાં. ૮ દિલખરી. યાને દિલાસો, વહાલ. ૯ આફાકમા, યાને ફનીયામા. ૧૦ ખાકમા, યાને અફરાસીયાખ અરજોરને એવું જણાવે છે, કે તારા મરણ પછીથી તારૂં નામ તારી વફાદારી માટે ફનીયામા અંમર રેહી જશે. ૧૧ ચુટકી, યાને ચમકી.

કહાં તારો ખુશરુ શુભ થઇ ગયો,
ડરી જંગે મુજથી છુપઇ રહ્યો.
ડરી મુજ જંગથી નાહસી ગયો,
‘ને તું તેને બદલે ત્યાં હાજર થયો.”

“મને નહીં ખબર એવી તારી હતી,
થશે મારો દુશ્મન તું તરકટી.
મને નહિં ખબર એવી તારી હતી,
૧૫,૬૨૦ નિકલશે તું વેરી બની કપટી.
મને નહિં ખબર એવી તારી હતી,
પડશે તૂને સુઝ આ દુશ્મતી.
મને નહિં ખબર એવી તારી હતી,
થશે તું ધરાંનનો નરપતી.
મને નહીં ખબર એવી તારી હતી,
લઇ તું નિકલશે કપટ-કરવતી.
મને નહિં ખબર એવી તારી હતી,
લડશે તું મુજસે ખુશરુ પટી.
મને તહિં ખબર એવી તારી હતી
૧૫,૬૩૦ ધૂંળાવી રહેશે તું આ ધરતી.”

“ઓ નાપાક, મનહુસ અરે દેવજાદ,
જરા તારી હાલત કર તું ધયાદ.
અજાળ તારે ચહેરે પડ્યો છાપ છે,
કહે દોણુ શુભનામ તું જ આપ છે.
હતો આપના નામથી બેખબર,
નિકલ્યો તું આજે બની નામેવર?”

“હું લડવા નિકલ્યો ખુશરુની સાથ,
કૂંદા કેમ પડ્યો તું, ભિડવાને બાથ.
અગર આવે ખુશરુ લડવા થકી,
૧૫,૬૪૦ તો સેવટ સદાતુ આવે નક્કી.
લડી જંગ બેમાથી કોઇબી મરે,
જીવે તે સદાની શાહી કરે.

બને તે બંને મુલકનો શહા,
ટળે દુનિયાની રંજે-જફા.
અગર મારું ખુશરુને મથાંનમાં,
કરું શાહી અમલ હું ધરાંનમાં.
અગર હું મરું ખુશરુ હાથ પર,
બને તે તુરાંનનો તાજવર.
મને તેની પરવા જરાબી નથી,
બચી જાશે જગની થતી દુરગતી. ૧૫,૬૫૦
બૂલાતું છું ખુશરુને હું એ સબખ,
મગર તેણે કીધો નવો આ કસબ.
રવાના કીધો છે તૂને જંગમાં,
કૂંદા તું પડ્યો જંગ ઉમંગમાં.
મગર કેહ કહાં તે બદખખત છે,
ધૂમે તેને માથે સિહા-વખત છે.
મગર મારી સાંભલ આ ખરજોર વાત,
લડી નહીં શકતો હું તારી સાથ.
ભલે હોય કરતો તું સરવરી,
મગર તું નથી મુજનો હમસરી. ૧૫,૬૬૦
ભલે હોય તું ધરાંનનો દાદગર,
મગર છું શાહ હું, તું ખૂરજોર.
ભલે હોય ધરાંનનો સાલાર તું,
મગર છું તરકનો શહરિયાર હું.
કહે કેમ લડે ખૂરજોરસે શાહ,
નફર તું મહારો, હું આલમપનાહ.
લડત તારી મંજુર નહીં હું કરું,
લડું તો બસ ખુશરુસે લડું.
હવે જા પાછો, તું જલ્દ ફર,
રવાના જંગે ખુશરુને કર. ૧૫,૬૭૦
લડીશું જંગે હમો શહરિયાર,
જગત જોઇ લેશે ખરો બળદાર.
નિકલ્યો તું લડવા, બાંધી કમર,
મગર કહાં તૂને છે તહારી ખબર.

૧ દુરગતી, યાને ધરાન અને તુરાન વચ્ચે જે ચાલુ લડાઇઓ થયા કરતી હતી, અને તેથી જે હાજરો જાનની ખરાબી, અને બંને રાજના મુલકોની દુરગતી થતી હતી, તે સદાની દુર કરવાની મતલબથી, અફરાસીયાળ આવા સખુનો સુચના રૂપે બહાર કરતો હતો. ૨ કસબ, યાને હિકમત, ૩ સિહા-વખત, યાને ધુરો વખત. ૪ હમસરી, યાને ખરોખરીઓ. ૫ ખૂરજોર, યાને ખેદુત, ૬ આલમપનાહ યાને આલમને પનાહનો આપનાર.

જરા તારી હાલત હરિયાફત કર,
કહાં હું અને કહાં તું ખરબેર.
નહી ખ્યાલ કરતો હરબેર જરી,
નિકલ્યો લડવા કરી અફસરી.
પડી જ્યારે રેહતો 'તો શંગાંનમા,
૧૫,૬૮૦ હતું ત્યારે ધરાંન કહાં ધ્યાંનમા.
હતી ત્યારે ધરાંનની કહાં ખબર,
થયો આજે ધરાંનનો દાદગર!
ગગનના ભરમની ન પડતી ખબર,
ખૂબે ગેર્તામા કોણુ તેની કદર?
ખનવાલું તે તો ખનશે જરૂર,
ભવિશ છે ભરેલું ભરમથી પુર.

કિધી શું ધરાંને તારી કસુર,
થયો એવી રીતે તું હમપર કરૂર?
કિધો શું ધરાંને તારો ગૂનાહ,
છોટી ગયો તું હમારી પનાહ? ૧૫,૬૯૦
નિકલ્યો તું બેશક નીમકહરાંમ,
આલમમે તારૂં થજો ગુમ નામ.
નવાજી કિધો તુંને ગંજે નિહાલ,
શું આ તેનો બદલો ચગલ-ચંગલ?
ભૂલી તું ગયો તારી હાલત ખરી,
શંગાંને કરતો 'તો ખુરજીગરી?"

*

*

*

ખરબેરે શુરસે થઇ અફરાસીયાખને દીધેલો જવાબ.

સૂણી તે મસ્તાંન શાહના સૂખન,
શુસ્તાની અગનીની ભડકી અગન.
પૂકારીને ખરબેરે મારી ખરાડ:
૧૫,૭૦૦ “અએ કમઅકલના શાહ શહરિયાર.
ખૂરી તારી કરણી, ખૂરી કેરદાર,
ખને છે તેથીજ તું ખારખાર.
સલકાઇ ધરાંનસે નહિ કરી,
તેથીજ તુંપર આ આફત પડી.
ગૂમાનીનો રાખી દેમાગે પવન,
ધરાંનસે કરતો રહ્યો ફરફંદ.
ખમીર તારૂં તૂરકી, લહુ બહગૂમાન,
ખને કેમ તારો ખૂદા પાસખાંન.
કરે બહગૂમાની, ખૂરી લાંન-તાંન,
૧૫,૭૧૦ શિકાયત કરે તું એ બેધમાંન?
ચહડયો જ્યારે જંગે, લડવાને કાજ,
કરે કેમ બહાનાં, ખની લાઇલાજ?
નથી તું શ્યાવક્ષથી બહેતર જરી,
લડે ખુશરૂ તુજસે કેમ કરી.
હરબેર છે આલા કય ખુશરૂ,
નાચીજ તું છે તે રૂબરૂ.
તુંથી છે આલા હૂસ્નો-હસીન,
નથી તે સમ કોઇ પરદે-ઝમીન.

રૂખાએ ખુબતર મિસલ મૂશતરી,
તખ્તે-કિયાંનિનો તે સરવરી. ૧૫,૭૨૦
પેદર તેનો શ્યાવક્ષ, અશો નેક નર,
થયો તુંજ વતનમા જીરોખબર.
કસુર વન તુંએ કીધો કતલ,
કિધું તુંએ નાબુદ શાહી કમળ.
જબેહ કસરીવેજથી તે થયો,
ગૂનહા તેનો તારો કપાલે રહ્યો.
મગર સૂણી લે તું મહારા સખુન,
કિધું છે તૂએ એ કારે-જબુન.
ભુલશે ન ધરાંન, કિયામત તલક,
લડશે જ્યાં તક હલકમા હલક. ૧૫,૭૩૦
નહી કીને-શ્યાવક્ષ ભુલશે કદી,
તૂરાંને વેહશે લડુની નહી.
કરમ તારાં કાલીલ, ગજબ ખુનખાર,
ખચી નહી શકે તું હવે જીનહાર.
અગર તું છૂપારો, ખની અઝદહા,
કરશ તુંને પકડી, ત્યાંખી ફના.
વસે જઇ હવામે, પરંદું બની,
ત્યાંખી હું મારશ, તુંને હણી.
અગર તું વસે આસ્માંની ભિતર,
ચિર ત્યાંખી પકડી તહારૂં જીગર. ૧૫,૭૪૦

કરશ હું પામાલ, તુરાંન જમીન,
સમજી લે માફ એ બખત હીન.
લડત મારી તું ને જો મંજૂર નથી,
જરાબી તેથી હું રંજીત નથી.
હિજો તું અરજોરને બેકસુર,
મગર હું લડશ તારી સંગે જરૂર.
છૂટે તું નહીં મારી ચૂંગાલથી,
કંગાઉ નહીં તું કંગાલથી.
લલે તું ને લડતાં છૂટે ધુજરી,
૧૫,૭૫૦ લડશ તારી સાથે, હું જખરી કરી.
તજ તારા ચારા! ને મફત તમામ,
હું જાણી ચૂક્યો છું, સહુ તારાં કામ.
હું જાણી ચૂક્યો છું, તારો ફરેખ,
હું જાણી ચૂક્યો છું, સહુ તારી અથેખ.
હું જાણી ચૂક્યો તારૂં કેવું છે જોર,
હું જાણી ચૂક્યો તારો કેવો છે દોર.
હું જાણી ચૂક્યો તારી કેવી છે હાંમ,
હું જાણી ચૂક્યો તારી શું શું છે ખાંમ.

જખાં કર ખામોશ અફરાસિયાળ,
નથી મને પરવા તારો રૂખાળ. ૧૫,૭૬૦
લલે હોય તારા હજારો પીલ,^૧
કરૂં આ જમીનને હું રંગે-નીલ.^૨
ખામોશ બંધ કર તહારી જખાંન,
નથી ચાહતો તહારી વંધુ લાન-તાન.
નજર કર હવે આ ગૂરબની ઉપર,
એ તલપો રહ્યો છે, બની બેસઅર.
કહું છું તે સાંભલ, ખૂદાના કસમ,
અગર જો હશે તું નરેશોર સમ.
કિનામા નિકલ્યોછ, અરજોર ખહાર,
કલમ સર કરૂં હું જંગને દવાર. ૧૫,૭૭૦
જરખ એકમા તું ને પુરો કરૂં,
પછી કસરિવજનો, ચુરો કરૂં.”

* * *

કહી એમ ઉઠાવા ગૂરબ હાથમા,
ધસ્યો એકદમ તે ખિજવાતમા.

અફરાસીયાળ અને અરજોર જંગ.

જોઈ હાલ જંગનો અફરાસિયાળ,
ગરજ પૂકાર એક કીધો શિતાળ.
સૂણીને પરંદાંઓખી કિલ કરે,
ધુજિને વેરાંનખી ચરથરે.
બાલ્યો પૂકાર એક ખડાડી કરી,
૧૫,૭૮૦ જોતી રહી બેહુ તરફ લશકરી.
“અએ બુખખ, બેકસ, ખૂરા ખરજોર,
નિકલ્યો તું લડવા બની બેસઅર.
બકે કેમ જખાંથી સૂખન બહતર,
છે લ્યાંનત તહારાં શસ્ત્રો ઉપર.
ઉઠાવી તું ગરહન ઉભો સાંમને,
લગાડે કલંક સાંમના^૩ નામને.
અગર વરસે વરસાદ પત્થરનો,
પિછો નહીં છોડું તું બહતરનો.”

લલે વરસે મુજપર ખારાંને-સંગ,^૪
કરૂં તારી સાથે આ ચુરજે જંગ. ૧૫,૭૯૦
લલે હોય તું કોઈ ખડાડી પિલંગ,
મગર જખ એકે કરૂં તું ને તંગ.
નિકલ્યો લડવા એ મુરહાર તું,
મૂકાબેલ મહારી મિસલ નાર તું.
અગર સો અરજોર, લડે મારી સાથ,
કરૂં ખાક પળમા લિટી સંગ બાથ.
લડત તારી વાહી મિસલ બાળ છે,
કહાં મુજ લડતનો તૂને ખ્યાલ છે.
અએ નાકાંમ, મરફદ, બેખાનો-માન,^૫
લડે શાહ સાથે ધરી તું ગમાન. ૧૫,૮૦૦
ખુદને^૬ તું સમજે આલા બૂલંદ,
મગર તારૂં કાહડું જો હું ધમંદ.”

૧ પીલ યાને હાથી. ૨ રંગે-નીલ, યાને આ મયદાનની જમીનને, તારી સાથ જંગ કરી,
નીલના પાણીના રંગ જેવી બનાવીશ. ૩ સાંમના, યાને ફરત મના ખાંદાંનો વડો. ૪ ખારાંને-સંગ,
યાને પત્થરનો વરસાદ. ૫ બેખાનો-માન, યાને ધરખાર વગરનો. ૬ ખુદને, યાને પોતાને.

કહી એમ ધરી હાથ માહે કમાન,
ચહુડાવી તીરને ટાંકી નિશાંણ.
ખેચો ગઝખનો ભરી એક દમ,
દિધો તીર છોડી અરજોર ગમ.
છટી તે નિકલ્યો સનન ન નંન,
ગયો જોશમા તે વીંધી પવંન.
હતી નેમમા નહી જરાખી કચાસ,
૧૫,૮૧૦ કિધું કાંમ ધારેલું અંતે ખલાસ.
વિંધીને અખ્તર કીધો સિતમ,
પહેલુમે અરજોને થાયો જખમ.
થયું લહુ જારી, મિસલ ખુને આખ,
ખૂશી થાયો જોઈને અફરાસીયાખ.
જોઈ ખુન રંગીન, રંગે ગલાલ,
ચહુડયું જોમ વીરને, થયો વિકરાલ.
ખરાડ એક મારી, કોંધી થઇ,
ધૂંલુ તેથી વનની ધરતી રહી.
મૂકી દંધ ગૂરજને ખાલુ ઉપર,
૧૫,૮૨૦ કિધી તેણે તીર 'ને તખર પર નજર.
તૂરત હાથ લીધી ચાર્યા કમાન,
ચહુડાવી ખડંગી તીરને નિશાંણ.
ધરી નેમ તીરો છોડી રહ્યો,
રંગ રૂપ જંગે સિહા થઇ ગયો.
લહે અંતે વીરો, ના કોઇ ઉરે,
છટે તીર ચોગમ, ના કોઇ મરે.
લોડી અંતે વીરો થયા છિન્નભિન્ન,
થયાં કોઇનાખી નહી અખ્ત હિન.
હવા ધમધમી રહિ, ગગન અંધકાર,
૧૫,૮૩૦ લડી રહ્યા અરજોર સગ શહરિયાર.
ઉડી ચોતરફ ખસ રહ્યા ખાંણ-ખાંણ,
રહ્યાં અંતે લરજી બમીન 'ને બમાન.
જમાનાના જંગી, ઝનુની થયા,
રહી નહિ જીગરમા હયા કે દયા.
ન મહોખત કે માયા, જીગરમાં રહી,
ન હસ્તી કે નિસ્તી નજરમા રહી.

અંતેનું એકજ આરમાન હતું,
અંતેનું એકજ શુમાન હતું.
અંતેની હાલત હતી બેકરાંર,
અંતેની હાલત હતી દિલકિંગાર. ૧૫,૮૪૦
હતો દિન મિસ્લે રોઝે-શુમાર,^૧
નહી કોઇ તેમનો હતો ચારગાર.
નહી કોઇએખી ભિડી હાંમને,
અટકાવે જઇ જંગના કાંમને.
નરેશોર જંગો જખમ ખાંણથી,
વિધાયાં અખ્તર પચકાંનથી.^૨
તૂટા અંધ અખ્તર, ખદનની ઉપર,
લહુથી વસ્તર થયાં લાલ તર.
રખસ થયા જખમી, વીંધઇ શરીર,
થયા અંતે ધાયેલ, પચકાંને તીર. ૧૫,૮૫૦
હરએક હતો તીર, તીરે—અજલ,
જોઈ હાલ હયરત ગગનની અકળ.
તખર અંતે ખાલી થયાં તીરના,
મગર ઠંડ લહુ નહિ થયાં વીરના.
અખડતો ઉભો જોઈ અફાસીયાખ:
“થયો હાલ બેશક જંગે ખરાખ.
ખૂરો વખ્ત આવી ઉભો સાંમને,
ન શક્યો સૂધારી કંઇ કાંમને.
થઇ મારી બેશક મોટી કસુર,
મને રેહવું લાજમ હતું એથી દુર. ૧૫,૮૬૦
થયો છે એ જખમી વિંધઇ તીરથી,
જીવે છે તોખી એ તકદીરથી.
અજખ હાંમવાલો, દિસે ખૂરજીગર,
ચહુડયો છે કિનાને થકી રંગ પર.
મારેલો હરગીજ એ મરતો નથી,
તિરોના જખમથી એ ડરતો નથી.
ખૂદા થઇ કસુર મારી બેશક જખન,
રખે આએ જંગે બને માફ ખુન.”

* * *

અરજોર અફરાસીયાખની ખાલુધરી વખાણ છે.

જખમ તીરના અરજોને ખદન,
૧૫,૮૭૦ જલતી ખદન પર જ્યાં ત્યાં અગન.

વેહતાં જખમથી લહુ નીર ધાર,
થયો તે ઝનુની જોઈ ખીશિયાર.

કહી એમ ધરી હાથ માહે કમાન,
ચહડાવી તીરને ટાંકી નિશાંણ.
એંચાં ગઝબને ભરી એક હમ,
દિધો તીર છોડી અરજોર ગમ.
છટી તે નિકલ્યો સનન ન નન,
ગયો જોશમા તે વીંધી પવન.
હતી નેમમા નહી જરાખી કચાસ,
૧૫,૮૧૦ કિંચું કાંમ ધારેલું અંતે ખલાસ.
વિંધીને અખ્તર કીધો સિતમ,
પહેલુમે અરજોરે થાયો જખમ.
થયું લહુ જારી, મિસલ ખુને-આખ,
ખૂશી થાયો જોધને અફરાસીયાખ.
જોધ ખુન રંગીન, રંગે ગલાલ,
ચહડયું જોમ વીરને, થયો વિકરાલ.
ખરાડ એક મારી, કોંધી થઇ,
ધૂંજી તેથી વનની ધરતી રહી.
મૂકી હઠ અરજોરે ખાલુ ઉપર,
૧૫,૮૨૦ કિંધી તેણે તીર ને તખર પર નજર.
તૂરત હાથ લીધી ચાચી કમાન,
ચહડાવી ખડંગી તીરને નિશાંણ.
ધરી નેમ તીરે છોડી રહ્યો,
રંગ રૂપ જંગે સિહો થઇ ગયો.
લડે અંતે વીરો, ના કોઇ ડરે,
છટે તીર ચોગમ, ના કોઇ મરે.
લડી અંતે વીરો થયા છિન્નભિન્ન,
થયાં કોઇનાખી નહી અખ્ત હિન.
હવા ધમધમી રહિ, ગગન અંધકાર,
૧૫,૮૩૦ લડો રહ્યો અરજોર સગ શહરિયાર.
ઉડો ચોતરફ અસ રહ્યા ખાંણ-ખાંણ,
રહ્યાં અંતે લરજી ઝમીન ને ઝમાન.
જમાનાના જંગી, ઝનુની થયા,
રહી નહિ જીગરમા હયા કે દયા.
ન મહોખત કે માયા, જીગરમાં રહી,
ન હરતી કે નિસ્તી નજરમા રહી.

અરજોર અફરાસીયાખ ની ખાહુરૂ વખાણુ છે.

જખમ તીરના અરજોરે ખહન,
૧૫,૮૭૦ જલતી ખહન પર જ્યાં ત્યાં અગન.

અંતેનું એકજ આરમાન હતું,
અંતેનું એકજ ગુમાન હતું.
અંતેની હાલત હતી બેકાર,
અંતેની હાલત હતી દિલ્લગિર. ૧૫,૮૪૦
હતો દિન મિસ્લે રોઝે-શુમાર,^૧
નહો કોઇ તેમનો હતો ચારગાર.
નહો કોઇએખી ભિડી હાંમને,
અટકાવે જઇ જંગના કાંમને.
નરેશોર જંગી જખમ ખાંણધી,
વિધાયાં અખ્તર પચકાંનથી.^૨
તૂટા અંધ અખ્તર, ખહનની ઉપર,
લહુથી વસ્તર થયાં લાલ તર.
રખસ થાયા જખમી, વીંધઇ શરીર,
થયા અંતે ઘાયેલ, પચકાંને તીર. ૧૫,૮૫૦
હરએક હતો તીર, તીરે-અજલ,
જોધ હાલ હયરત ગગનની અકળ.
તખર અંતે ખાલી થયાં તીરના,
મગર ઠંડ લહુ નહિ થયાં વીરના.
ખખડતો ઉભો જોધ અફરાસીયાખ:
“થયો હાલ બેશક જંગે ખરાખ.
ખરો વખ્ત આવી ઉભો સાંમને,
ન શક્યો સૂધારી કંઇ કાંમને.
થઇ મારી બેશક મોટી કસુર,
મને રેહવું લાજમ હતું એથી હર. ૧૫,૮૬૦
થયો છે એ જખમી વિંધઇ તીરથી,
જીવે છે તોખી એ તકદીરથી.
અજખ હાંમવાલો, દિસે ખૂરજીગર,
ચહડયો છે કિનાને થકી રંગ પર.
મારેલો હરગીજ એ મરતો નથી,
તિરેના જખમથી એ ડરતો નથી.
ખૂદા થઇ કસુર મારી બેશક જખન,
રખે આએ જંગે ખને માફ ખુન.”

* * *

વેહતાં જખમથી લહુ નીર ધાર,
થયો તે ઝનુની જોધ ખીશિયાર.

Copyright Reserved

Copyright Reserved

અરબેર અને અફરાસીઆબ વચ્ચે ગુરબ-તીરનું જંગ.

તૂરંત હાથ અંદર ગૂરબને ધરી,
ધસ્યો દુશ્મન પર અરબે ફરી.
સડું જંગ થાયું ફરી સાદમાર,
અરબેની સાથે થડે શેહરિયાર.

(જાહે પાનું ૨૫૩.)

રંગ રંગ ચહડયું ઝનુન જોશમા,
જોધ સાંમે ખરજે ચહડયો રોશમા.
તૂટેલું ખખ્તર ખદનપર હવું,
લહુમા લપટેલું વસ્તર હવું.
દિઠા બેકારી ચેહરા ઉપર,
ખનેલી લહુથી ચશમેને તર.
કિનો 'ને કહેર ખહુ હતા ખીશિયાર,
૧૫,૮૮૦ જોધને ખરજે કીધો વિચાર:
“પિરીમા દિસે એવો જખરો જખર,
જવાંનીમા કેવો હશે જોરવર.
ખદન જોકે તારે વિધધ છે ગયું,
લહુ છે જખમથી વેહવું થયું.
નથી દુખ દરદ એને દાસવું જરી,
દિસે જંગ એને મન મશકરી.
તોખી ઉભો છે, એ ઠનઠન કરી,
દિસે છે મને એ સર્વોપરી.”

*

*

*

*

ખરજે અફરાસિયાખ

સાથે ફરી જંગ કરયું.

તૂરત હાથ અંદર ગરજને ધરી,
ધર્યો દુશ્મન પર ખરજે ફરી.
શરૂ જંગ થાયું ફરી ચાહગાર,
ખરજેની સાથે લડે શહરિયાર.
નીરખી રહ્યો દુરથી રૂસ્તમ,
૧૫,૯૧૦ ભરમ ગધ તેની આંખે ચશમ.
હરખથી હરખમ આંસુ ભરે,
નખારો નાયાખ જંગે લડે.
જૂવે જાલ દુરથી ખરજે, લડે,
રખે ગુર્જે અફરાસિયાખ એ મરે.

ન આગલ કે પાછલ જોતો જવાંન,
ગુરખથી લડતો તૂખમે-કિયાંન.
અજખ ધડ પકડની ઉડો જંગે જીમ,
થયો શોર જાણે દરિયાએ રૂમ.
ધડકાત, તડકાત, લશ્કર પૂકાર,
સવારોના ઘોડા કરે ખખ્ખાર. ૧૫,૯૨૦
પૂગ્યો શોર બેહરામો-કચવાંન તક,
ધરતીખી ધડકી 'ને તડકી બેધક.
ધુલના ધુલાડાં, હવા અધકાર,
દિસે નહીં ખરજેને કંઈખી લગાર.

કય પુશ્કર જંગના ગઝખથી હુયરત ખની ખરજેને
માટે દુઆ ગુજરે છે.

જોધ જંગ પુશ્કરે કીધો પૂકાર:
“ખૂઠાયા ખૂઠાવંદ ખરજે ઉગાર.
કરૂં હું ચરજ સર ધરી ખાક પર,
ઉમેદ મારી છે ચઝદાં પાક પર.”

એ વીરતન મહારો છે દાહગર,
ધરી હાંમ લડવા થયો બેસખર. ૧૫,૯૩૦
ખૂરો છે તૂરકી ગજખનાક શાહ,
સદા રાખજે તારી એ પર નિગાહ.

૧ રોશમા, યને ગુસ્સામા. ૨ સાંમ, યાને રૂસ્તમને વડે. ૩ કમયાખ, યાને જવલેખી મહે
નહીં જાયો. ૪ દુરમની, યાને જુદા ખુધી. ૫ બેહરાંમ યાને મંગલનો સીતારો. (Mars) ૬ કચવાં
યાને શનીશ્વર સીતારો. (Saturn)

આ જંગ ભારી જખરું ખુખાર છે,
હરીફ એનો તૂરકી શહરિયાર છે.
મુજ સામે ખાંધી રહ્યો છે કમર,
તું થા મારો મુશ્કીલોમે દાદગર.
એ માલીક થયો છે જખરહસ્તીનો,
થયો મારો દુશ્મન છે હસ્તીનો.
ખચાવા મને ખરજે નામેવર,
૧૫,૬૪૦ગયો છે જંગે ખાંધી કમર.
હડી તે રહ્યો છે જીગર જાનથી,
હડે છે વતનને થકી માનથી.

હડે દેશ દાજે ખરાં તાંનથી,
હડે રાજ કાજે એ ધમાંનથી.
ખાંધી છે ધન્સાફ ખાતર કમર,
તું લે દાદ એની એ દાદગર.
નથી લોભ એને જીગરમા જરી,
નથી સ્વાર્થ ખાતર રહ્યો એ હડી.
એ ઝાલાદે વીરો નરીમાંનથી,
હું ચાહુ છું એને દિલોખનથી. ૧૫,૬૫૦
દયાના એ દાતાર, તું દાદગર,
ફતેહ ખજા ખરજે ને, આ જંગ પર.”

*

*

*

*

ખરજેરનું જંગ જોઇ હોમાને અફરાસીયાખને જંગમાંથી

પાછો ફરવા નસીહત કરવી.

જ્યારે એક હાથ ઉપર શુરઝની લડાઈ ખુવારીભરી રીતે ખરજેર અને તુરાનના પાદશાહ અફરાસીયાખ વચ્ચે ચાલતી હતી, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર પાદશાહ કય ખુશરૂ, તે ભયંકર જંગને જોરા ઉપર ચડેડેડું જોઈ, ખરજેરની ફતેહ માટે ઈનતેજીર બની, પરવરદેગારની જનાબમાં પોતાનું સર ઝુંકાવી તેની ચારી અને મદદ ચાહી, દુઆ જીજરવા લાગ્યો, અને અફરાસીયાખની સીતમશગરી માટે ફરીયાદનો પુકાર, તે ખારે હકતાલાની દરગાહમે ઉઠાવી રહ્યો હતો.

શુરઝની લડાઈ રફતે રફતે જોર પકડતી ગઈ. બંને પેહલવાનોના હાથ હવે એકમેક ઉપર જરબ મારતાં થાકી ગયા. તેમજ તેમના ઘોડાઓ પણ હારી જા લાગ્યા. તોપણ આ બંને સુરવીર લડવઈઆઓ જીવ ઉપર આવી લડવા લાગ્યા. અંતે બંનેના શુરઝના દસ્તા વાંકા વહી જઈ જ્યારે નાકાંમ જેવા થઈ પડ્યા, ત્યારે ખરજેરે પોતાનો શુરઝ, ઈરાંની લશ્કર તરફ મયદાંનમા ફેંકી દેઈ, પોતાના ઘોડાની લગામ ખેંચી પકડી, અને અફરાસીયાખને એખસો મુકી, મયદાંનની એક બાજુએ જઈ આસાએસ લેતો ઉભો.

અફરાસીયાખનો શુરઝ પણ જંગ કરવા માટે નનાંમો થઈ પડ્યો હતો. તેણે જ્યારે ખરજેરને પાછલ હડી આસાએસ લેતો મયદાંનમા જ્યારે જોયા, ત્યારે નંગુ પણ પોતાનો શુરઝ એક બાજુએ મયદાંનમા ફેંકી દીધો, અને તેજ વખતે પોતાના ઘોડાની લગાંમને ખેંચી પકડી, થોડે દુર જઈ હાંફતો ઉભો.

બંને જંગીઓ લાચાર થઈ હાંફતા એક બીજાંની હાલત દુરથી તપાસતા ઉભા. બંને વીરલાઓની એવી હાલત જોઈ, બંને તરફના લશ્કર, તેઓની દીકાવરી અને જોરવરી તથા હિંમત ઉપર આફરીનના ઉજારો ઉચારવા લાગ્યાં, અને હવે આ ખુનખાર જંગ કેવું રૂપ લેય છે, અને આ ગઝબનાક જંગનું પરીણામ કેવું આવે છે, તે માટે વિચાર અને અંદેશો કરવા લાગ્યાં.

ખરજેર અને અફરાસીયાખને હવે નવાં જંગની તૈયારી કાધા વગર બીજો ઈલાજ હતો નહીં; અને નવાં જંગમા મખાદા અફરાસીયાખ ખરજેરની સામે નીભી રાક્રો નહી, એવો વિચાર કરી દીલાવર હોમાન પોતાના લશ્કરની હરોલમાંથી એકદમ, એક સિંહની માફક પોતાનો ઘોડો દખ-દાવતો જંગના મયદાંનમા નિકલી પડ્યો, અને અફરાસીયાખ ન્યાં ઉભો હતો, તેની આગળ જઈ તેના કાંન ઉપર પડી ધીમે અવાજે તેને કેહવા લાગ્યો:—

“પવન વેગ ઉડતો ગયો તે શિતાખ,
પુગ્યો જઈ ઝટ પાસ અફાસિયાખ.
નમીને અદખથી પર્યો કાંનપર,
કહ્યું કે : “સાંભલ ઓ ઠાંનેરવર.
બેશક તું આલમમે છે ખળદાર,
વળી છે તુરાંનનો શહરિયાર.
છે મુલ્કે નેગારીનનો સાહેબ ધણી,
૧૫,૯૬૦૦ થી છે તુરાંનની હસ્તી ખની.
આલમમે તું છે ખડો સફરજ,
પિસર તું પશંગનો ઉંમરદરાજ.
તું જીનયાદે આલા ફરીદુન છે,
અજબ બેરની તું જમા ધુન છે.
મગર કહું સુખન બે નમી માનથી,
લડી તું રહ્યો છે વિના ર્યાંનથી.
કહાં તું અને કહાં એ ખૂરજીગર,
કહાં તું અને કહાં તહારો નફર.
ઘટે નહિ તુંને ઓ શાહ શહરિયાર,
૧૫,૯૭૦૦ જરા કર દરજખનો કંઈ તું વિચાર.
અએ શાહ નથી શું તુંને ખખર,
નથી જંગે લરતા કહી તાજવર.^૧
લડે જંગે હરદમ સીપાહ-સવાર,
કરે છે હુકમ તેઓને શહરિયાર.
લડે બે શાહો જંગે ચહડી,
તેમા છે ઇજત બેશક ખરી.
મગર તું લડે એક નોકર સાથ,
લિડે જંગમા તું તે સંગ ખાથ.
લડે તું નાકાંમ ઓ તાજવર,
૧૫,૯૮૦૦ લડે કોણ સાથે, તે ખ્યાલ કર.
કહાં એ અને કહાં તું શહરિયાર,
કહાં તું અને કહાં એ કઠિયાર.^૨
ખની શેરગાર તું મહા નરવર,
લડે જંગમે સંગ તારા નફર.
નફર શું તહારો હતો એ નહીં ?
લડે જંગ મયદાંને તે સંગ અહીં.
લડે રણધોર તું આલીવિકાર,
કહાં તું અને કહાં ખિદમતગૂઝાર.

અરજ હું કરું સુણ ઓ નામેવર,
તજ જંગ દે તું હવે સતવર. ૧૫,૯૯૦
નફર એ તહારો નમકહરાંમ,
નથી જેનો પેદર, નથી જેતુ ઠાંમ.
નથી જેની હસ્તી, જણાઈ કસી,
વસ્તો હતો જે સહી બેકસી.
બેકસ, બેખસ, હતો લા-મકાંન,
વસ્તો ‘તો જે એક જંગલ વેરાંન.
શિખાડી તેને હુંતર ‘ને ઇલામ,
લડે તારી સાથે ફેરવી ચશમ.
ખખરયો તુંએ તેને માલો ‘ને ઝર,
લડે તારી સાથે ખાંધી કમર. ૧૬,૦૦૦
એ ખ્યાલ કેવો કર તું વિચાર,
લડે તારી સાથે ખની ખુનખાર.
અરજ શાહ તુંને ફરી હું કરું,
ખતા માફ કર, હું કહું છું ખરું.
હતી જ્યારે નહિ એને ખાવાને ખાક,
હતાં જ્યારે વસ્તર તનપર ચાક.
ન રહેવાને પુરું રહેકાંણ હતું,
વતન એક ખિયાખાંન વેરાંન હતું.
ખલાવી તુંએ દિધું માનપાન,
શિખવી હુંતર તે કિથો પહલવાંન. ૧૬,૦૧૦
આજે તે લડવા નિકલ્યો ખહાર,
નથી ડર ખદાનો દિલમા લગાર.
પડ્યા છે દલીરો તૂરાંની ઘણા,
પલકમા લડી એને કરશે ફના.
નવો છે મહદગાર સાલારે-ચોન,
તે આવ્યો છે લડવા છોડી ઝમીન.
લડી કએદ ખરબેર કરશે જરૂર,
થશે ત્યારે નાખુદ એનો ગરૂર.
આ મયદાંને ખરબેરસે તું લડે,
કલંક તારી કિરતીને બેશક ચહડે. ૧૬,૦૨૦
અગર તારે હાથે જે ખરબેર મરે,
અંમર એની કિરતી તવારિખ કરે.
અગર જે તું એને હાથે મરે,
તો તુરાંન નામેશિ અંદર પડે.

જગત કેહશે મુવો અફાસિયાખ,
નફર હાથ જીન્દગી થઇ ગઇ ખરાખ.
કિનામા નિકલ્યો છે ખાનાખરાખ,
ચહુડયો છે ખુનપર મરવા શિતાખ.
મરવાથી હરગીજ એ ડરશે નહી,
૧૬,૦૩૦ એ મરશે મગર પાછો ફરશે નહી.

*

*

*

*

મરી તારે હાથે થશે આશકાર,
એ ખ્યાલ જંગનો તું દિલથી ગૂઝાર.
મૂકી જંગ પડતું એ શહરિયાર,
તું ફર મારી સાથે, લશ્કર દવાર.
દલીરો ખીળ છે તૂરાંની ઘણા,
ખૂશી છે લડવા હર એક જણા.”

અફરાસીયાખ હોમાનની નસીહતનો આપલો જવાખ.

સૂણી લઇ બોલ્યો અફરાસિયાખ :
“સાંભલ એ હોમાન મારો જવાખ.
કરે છે જે કાંઈ તું ગૂફત્યું,
૧૬,૦૪૦ સૂણી કાંનેથી મે લધી ખુ-ખ-ખુ.
દલીલ તારી બેશક છે લાજવાખ,
મગર હું જહુ છું મિસ્લે કબાખ.
કિનાની હિમાગે ચહુડી છે ખુખાર,
હું ચાહું લડે આવી ખુશર ખહાર.

હું છોડું ન એને, ખૂદાના કસમ,
મરું એને મારી, પછી સહું ખતમ.”

ખરબેર અને અફરાસીયાખ વચ્ચે નવું જંગ.

(જંગ-કમંદ.)

ખરબેરના ભેર અને ભેમની હાલતને ખરેખર રીતે ભેઈ લીધા પછી, તુરખી પેહલવાન હોમાન પોતાના પાદશાહની સલામતી માટે ચિન્તાતુર બની, જંગના મયદાનમાં એકદમ દોડી ગયો, અને પાદશાહ અફરાસીયાખને ખરબેર સાથે જંગ મોકલે ફરી, પાછો ફરવા ધણુંબી સમજાવ્યું, પણ તે ઝુપી અઝદાહે હોમાનની એકબી દલીલ માની નહી, જેથી હોમાન દલગીર થઇ પોતાના લશ્કર તરફ પાછો ફર્યો.

તુરાંનીઓએ જંગની આફત હર કરવા બંદગી કરવી.

આ શુક્રેશ્વ દરમયાન, દીલાવર ખરબેરને જંગની ચહુડેલી થાક હતરી જવાથી, તે હવે અફરાસીયાખ સાથે નવું જંગ લડવાની તજવિજ કરવા લાગ્યો.

પડયા ખજે વીરો અદેશમા,
નવું જંગ કરવું કિયા વેશમા.
ભેઈ હાલ તૂરકી શાહનો ખરાખ,
વીરો ને પીરો થયા સુખઆખ
પડયું કુલ લશ્કર થઇ બેકાર,
૧૬,૦૬૦ થયા બદ એહરા અને રૂખસાર.
નજર મામલો બહુ પડિયો કઠણુ,
રહ્યા ડગમગી સહું બની દિલશિકન.

દુઆ સહું ગઝરે: “ખૂદા રાખ લાજ,
થયો મામલો છે, મુશ્કીલ આજ.
અગર જંગે હારે ભે અફરાસિયાખ,
તો થશે તૂરકીઓનું ખાનુખરાખ.
મુલક, માલ, દોલત થાશે ફના,
ન રેહશે ખૂવારીની કંઈબી મના.
જશે તાજ અને તખ્તે-તુરાનિયાંન,
ન રેહશે તૂરાંનીઓની કંઈ નિશાણુ. ૧૬,૦૭૦

તારાજ થાશે વતન સુલઝાર,
મહેલો, બગીચા, થશે સુનકાર.
લગાડી વતન, દેશ, ખેશોને આગ,
કિનામા કરશે ધરાંનિઓ ખાક.
કિનાને અરજે રહ્યો છે ધરી,
ધરી જોશ અને જોમ, રહ્યો છે લડી.
ધલાહી આ મુશ્કીલ કરે તું તમામ,
ધલાહી હમો સહુ તહારા ગૂલાંમ.
ધલાહી તું આફતોને તારનાર,
૧૬,૦૮૦ ધલાહી તું દુખોને નિવારનાર.
ધલાહી તું છે ખતા બક્ષનાર,
ધલાહી તું છે સદા રક્ષનાર.
ધલાહી બલકે 'ને ફલકનો ધણી,
ધલાહી અરજ કરે કબૂલ રંકની."

* * *
હિયાં સહુ સંતાપ કરતા હતા,
ત્યાં અંજો વીરો લડતા હતા.
હિયાં સહુ કરતા હતા અંદગી,
ત્યાં અંજ સહેતા રંજાંદગી.
હિયાં સહુ ફીલો હતા ખેકાર,
૧૬,૦૮૦ ત્યાં અંજો વીરો હતા ખારખાર.

* * *
નવી ધુન અરજેરે એકદમ ધરી,
નવું જંગ કરવા નિકલ્યો ફરી.
જખાં પર ખૂદાના લિધું નાંમને,
શરૂ કીધું જંગના નવાં કાંમને.
તુરત જીન પરથી ખેંચી કમન્દ,
બનાવી દિધો એક ફાંસો ચૂનન્દ.
ધીરથી ધારીને ટાંકી નિશાણુ,
ચપલાઇ કીધી રાખી ધિયાંન.

સિક્તથી ફેંકી દુશ્મન ઉપર,
પડ્યો ફાંસ જઇને ગરહન ઉપર. ૧૬,૧૦૦
તુરત જઇ ફેંદો પડ્યો નાશકાર,
જકડાઇ અચબુચ ગયો શહરિયાર.
જોઇ હાલ જોર એક જખરૂં કરી,
અરજેરે ખેંચી કમન્દને ધરી.
સર સાથ ગરહન પડ્યાં ફાંસમા,
પડ્યો શાહ એકદમ હવે નાશમા.
ખેંચીને તાણી રહ્યો જોરથી,
ગરજ પૂકારી રહ્યો શોરથી.
કિધું જોર અરજેરે સર્વોપરી,
ઘસડવા લાગ્યો જખરી કરી. ૧૬,૧૧૦
ઝટક મારી જાલમ, પકડી કમન્દ,
પડે તો જમીનપર અને ખાકમન્દ.
મગર તે ન હીલ્યો જીનપર જરી,
ઘણીખી અરજેરે તદખિર કરી.
ન. ઘસડઇ કદમ એકખાં તે ગયો,
મિસલ અલખરૂં તે ભારી થયો.
જોઇ શાહે તુરાંનને લાજવાબ,
ખૂશી કુલ ધરાંની થયા બેહિસાબ.
નિકલ્યા ખૂશાલીના પડધમ અવાજ,
કરનાયા, ભુંગલ, સરનાઇ સાજ. ૧૬,૧૨૦
પૂકારી લશ્કર રહ્યું શોરથી:
"ખેંચો! ખેંચો જખર જોરથી.
તાંણો! તાંણો તદખીરથી,
રખે જાય છુટી તકદીરથી.
થયો છે ખેશક કએદ શહરિયાર,
ઘસડીને લાવો લશ્કર દવાર."

* * *

અરજેર ઉપર અફરાસીયાબે કમન્દનો ફાંસો નાખવો. અરજેરનું
કમન્દમા સપડાવું.

જોઇ હાલ એવો અફરાસિયાબ,
સમજ્યો ખુદની હાલત ખરાબ.
તુરત જીન પરથી કમન્દને ધરી,
૧૬,૧૩૦ ખેંચી કહાડી જખરી કરી.

કિધી તેણે છૂટી પળ વારમા,
પડ્યા સહુ જોતા વીચારમા.
દિધી વિંટ થોડીક, વાળી કમન્દ,
રહી જોતી તેને કુલ અંજીમન.

ધરી હાથ વિંટો, કમન્દ શુચદાર,
ઘેઠો તે જન પર સાવધ ટટાર.
લિધી તક તેને, જેહમત કરી,
ફેંકયો તે ફાંસો અઢાવત ધરી.
પડયો જઈ ફાંસો, અરજો ગજો,
૧૬,૧૪૦ રહ્યો ખેંચી રાજન,^૧ પુર ખળ-કળે.

* * *
જેઘ એવી જંગની ફેરેલી વલાંણ,
ખૂશી થઈ પૂકારે ટુરાંનીયાંન.
ખતમ થઈ ખૂશાલી ધરાંની તમામ,
થઈ આસ નીરાસ, જંગને મૂકાંમ.
પડયા ખંધ એકદમ, ભુંગલ અવાજ,
પડયા ખંધ પડખંમ, સરનામ સાજ.
ગયો રંગ ખદલઈ હવે જંગનો,
થયો વખત રંગમા હવે ભંગનો.
ફેંસી ફાંસ અંદર પડયો શેરગીર,^૨
૧૬,૧૫૦ મગર ખેંચી શાહને^૩ રહ્યો તે દલીર.

ન છોડી કમન્દને 'જરા હાથથી,
ન છોડી ઢીલી જરા આથથી.
ધરી ખેંચે રાજન^૪ જીવપર કરી,
ખરાડી પૂકારે તે હર ઘડી.
ભયાંનક ભારી કરી જોરને,
ખેંચે તે હર પળ અરજોરને.
મગર નહીં અરજો જરાખી હિલે,
રહ્યો બેસી જનપર તે ખૂશ દિલે.
જોતો રહ્યો લાગ તે તકની,
જ્યાં પર હતી યાદ તે હકની.^૫ ૧૬,૧૬૦
ખિગડતો ગયો મામલો હર પળે,
નહીં બેહુ વીરોને કંઈખી કળે.
નહીં એ હટે કે નહીં તે ખસે,
પડયા ખંધે વીરો ભવિશને ખસે.
પહોડે કોણ ભવિશની ભારી કિતાખ,
ખની વસ કરમને સહે રંજો તાખ.

* * *

અફરાસીયાખના દીકરા શીદહનુ પાતાના આપની મદદ
મયદાંનમા લશ્કર સાથે દાડી જવું.

અરજોરની કમન્દમાં અફરાસીયાખનુ જકડાઈ જઈ સુસ્ત
ખતો નિરાસ થવું.

પૂકારી રહ્યા શાહ અફરાસિયાખ,
હવે તાખ ખોઈ, ખોયો રૂખાખ.
હવે હાંમ ખોઈ, ખોઈ સખર,
૧૬,૧૭૦ જગરમા પડી તેને જખરી ફિકર.
ઘસડતાં, ઘસડતાં થયો બેકરાર,
રખે જાય ઘસડઈ ખુશરૂ દવાર.
મગર ફાવિયો નહિ ઘસડતાં લગાર,
અહડી ધીરે ધીરે સૂસ્તી ખૂખાર.
હવે થઈ પડી વાત અતી મુશકીલ,
જેઘ મામલો સહુ થયા ગમ દાલ.
જખમ હાથ ઉપર થયા ખીશિયાર,
હકુની વેહતી થઈ ખુખ ધાર.

વિચારી કહે મન અફરાસિયાખ:
“થયો મામલો છે બેશક ખરાખ. ૧૬,૧૮૦
રખે આ મહાનને ખસ જઈ પડું,
રખે એ મુજને હાથે મરૂં.
રખે મારી કિરતી આ જંગે પડે,
રખે ખરજીગર આખે જંગે હરે.^૬
રખે મારી હાલત કરે એ ખરાખ,
રખે અસ્ત મારો કરે આફતાખ.
રખે મારી જંગે કિયામત કરે,
રખે મારી રધયત મુજ પર રડે.
જશે મારી શાહી, ને જાહોજલાલ,
થયું ખખત મારૂં ખરગરત હાલ. ૧૬,૧૯૦

૧ રાજન, = પાદશાહ. પાદશાહ અફરાસીયાખ મારે એ : શારો છે. ૨ શેરગીર, યાને વાધને પકડનાર. ૩ શાહને, યાને અફરાસીયાખને. ૪ રાજન, યાને પાદશાહ. ૫ હકની, યાને ખુદાની. ૬ હરે, યાને જતી બચ.

હુશ્મન મહારો જમાનો થયો,
હવે જંગ કરતાં દિવાનો થયો.
જમાના 'ને જંગનો હોધને વીર,
ફત્તી ફાંસ અંદર થયો હું અસીર.
ઉખડી હથેલી 'ને હાથોની ખાલ,
દિસે બખ્ત માડું હવે ખસ્ત હાલ.
નખો 'ને નાખુન^૩ ઉખડી ગયાં,
અગનની જલનથી બલતન થયાં.
જખમમાથી વહે છે લહુ ખીશિયાર,

નથી જેર થાતો એ બદઅફાલ,
હવે આસ જીતની બિલકુલ મહાલ.
બની મસ્ત ઉભો છે ખૂબ લાલ-લાલ,
અજબ છે ગજબથી ભરી ચુંગાલ.
જમાનાની ગર્દિશે બદલી છે ચાલ,
દિસે છે મહારો હવે અંતકાળ.
અજબ ચર્ખ તારી ખાજગરી,
ફના ચાહે કરવા કરી મશ્કરી.”

૧૬,૨૦૦ ઉભો સર હૂશ્મન બની હુશિયાર.

* * *

અફરાસીયાબના દીકરા શીદહુનું પોતાના બાપની ખુરી
હાલત જોઈ, તમામ તુરાંની લશ્કર સાથ
અફરાસીયાબને બચાવવા દોડી જવું.

(તુરાંની લશ્કરને ઉસ્કેરવા શીદહે ભાશાણ કરવું)

શાહઝાદો શીદહે, જે પોતાનું તમામ લશ્કર લઈ જંગના મયદાનમાં હરોલે ઉભો રહી,
આ મહાન યુધ્ધમાં પોતાના બાપ અફરાસીયાબની તમામ હીલચાલ શીકરમંદ બની બારીક
નજરે જોતા ઉભો હતો, તેણે જ્યારે અફરાસીયાબની હાલત ધીમે ધીમે નબળી પડી સુસ્ત
બનતી જોઈ, અને તેના બંને હાથોની હથેલીમાંથી લોહીની વેહતી ધારા જોઈ, ત્યારે તે પેહલવાં
ખાજુના બેટો તુરત સમજી ગયાં, કે હવે જે વખત જાય છે, તેમાં તેનો નામદાર બાપ, પેહલ-
વાં ખરબેરના હાથ ઉપર ગીરફતાર થઈ પડશે.

એવાં સેવટના પરીણામની દેખઈતી અચૂક વક્રી રાખી, અને પોતાના નામદાર બાપને
ખુવારીભરી હાલતમાં જ્યારે આવી પડેલો જોઈ જોયો, ત્યારે પોતાના તમામ તુરાંની લશ્કર
તરફ ફરી, બાગેખુલંદ ચલાવે પુકાર કરી તેઓને હુકમ કાઢ્યો.

જોઈ હાલ બેતાબ પિસર બપનો,
૧૬,૨૧૦ ભરી હમ રહ્યો ગમ સંતાપનો.

બોલ્યો ગજબનો મારી પૂકાર:
“અરે નામદારો, અફસર, સવાર.
ઉઠાવો ગૂરબ, તેગ, સમ્મશીર, કટાર,
ઉઠાવો તખ્ત, તીર પચકાંનદાર.
ઉઠાવી પડો એકદમ તમ બહાર,
બચાવો તમારો શાહ શહરિયાર.
જૂવો શાહ જંગે થયો છે ખરાબ,
નથી રેહ્યો કાજુમે જંગનો હિસાબ.

જખમ હાથ ઉપર આલા થયા,
હથેલી ઉપર છે છાલા થયા.
વહે છે જખમથી લહુ રંગ લાલ,
ધસડતાં કમન્દને થયો તંગ હાલ.
દલીરો, સિપાહો, સાલાર તમ,
જૂવો સાંમે આવી ઉભો વખત-કમ.^૧
લડે છે ખરબેર બેબાપનો,^૨
દિસે વખતે-મયદાન^૩ સંતાપનો.

સૂણો તમ દલીરો, સૂણો નામદાર,
સૂણો તમ સિપાહો, સૂણો સવાર. ૧૬,૨૩૦
સૂણો કુલ અફસર, સૂણો પેહલવાં,
બચાવો તમે જઈ શાહે તુરાંન.

લડી તમ કરો કએહ એ ખુરજગર,
૧૬,૨૨૦ બટો બદનસલ છે કાળો કહર.

પડો જઇ તમે કુલ સમ્પ્રીરગર,
પડો ખહાર લઇ તમ તીર 'ને તખર.
પડો ખહાર લઇ તમ ગૂરજ ભારદાર,
ધરો હાથ નેજા પચકાંનદાર.
ધેરી લો અરજોર નીમકહરાંમ,
કરો એનુ નાજુદ નીશાણુ નાંમ.
એ છૂટશે તો કરશે તારાજ વતન,
૧૬,૨૪૦ એ મરશે તો ટળશે વતનના વધન.
છે જોરેમંદ એ જુરો જાદુગર,
કરે કાંમ શયતાંનથી બદતર.
સૂણો લશ્કરીઓ, સૂણી લો હૂકમ,
પડો જઇ સધલા, સહુ એકહમ.
લડો એકહમ તમ, તૂરાંની તમામ,
કરો તમ દુશ્મનનુ નાજુદ નામ.
પકડીને અરજોર પુરો કરો,
ન છોડો એ મુજનો ચુરો કરો.

*

*

*

*

લડી તમ ધૂંજાવો, જમીન આસ્માંન,
ચૂંટી-ચૂટી મારો ધરાંનીઆંન. ૧૬,૨૫૦
જમીન પર ચલાવો લહુની નહેર,
ગૂજરો સહુ પર કાળો કહેર.
છોડો ના હરગીજ અરજોરને,
કતલ જઇ કરો એ સરજોરને.
પૂકારી કહું છું વધુ વાર વાર,
ધસો એકહમ સહુ તમે નામદાર.
થયો છે તમારો શાહ નાસિપાસ,
થયો છે અરજોરથી બહુ નિરાસ.
અગર તેની જગે થશે જો અજલ,
ફના થાશે તૂરાંનીઓની નસલ. ૧૬,૨૬૦
લડી તમ ચૂકાદો કરો બખ્તનો,
ખૂરો મામલો છે આ વખતનો.
કમંદને કાપી છૂડાવો શાહ,
હવે જલ્દ જઇને આપો પનાહ."

અરજોરની કમંદમાથી અફરાસીયાબને છોડવવા તમામ તૂરાંની લશ્કરનુ મયેદાંનમા ધસી જવું.

જ્યારે તૂરાંની લશ્કરે શાહઝાદા શીદેહને એવી રીતે પુકાર કરી બાગેબુલંદ અવાજે
હૂકમ કરતો સાંભલ્યો, ત્યારે તમામ લશ્કર તેજ વખત પુર જોશ ઉપર ચહડ્યું, અને રૂમના
દરીયાના જોશ મારતાં પાણી મીસાલ, ઈરાની લશ્કર, તેમજ અરજોર ઉપર તે ધસી જવાની
તઈયારી કરવા લાગ્યું.

સૂણીને શીદેહના આવા કલાંમ,
ચહડયા ખુન ઉપર તૂરાંની તમામ.
હવું કુલ લશ્કર પૂરું એક લાખ,
સૂણી શીદેહને થયા કોફનાક.
લાખોએ મારી પૂકારોને જુમ,
૧૬,૨૭૦ થયો શોર જખરો, મિસલ કુલજુમ.
હરહર કિસમના^૧ હજારો સવાર.
નાહના 'ને મોટા થયા તઈયાર.
જવાંનો 'ને પીરો મિસલ સુર નર,
ન આગલ કે પાછલ કીધી નજર.

બદન પર પેહડી લિધાં બખ્તર,
પડી જગે લડવા થયા તત્પર.
કસાંની^૩ શકની^૪ વહરી^૫ દલીર,
હિન્દી,^૬ નહરી,^૭ સિન્ધી,^૮ વીર.
ચીની^૯ ચગાંની^{૧૦} 'ને સકલાખી^{૧૧} નર,
રૂમી,^{૧૨} ગહાંની^{૧૩} સમ્પ્રીરગર. ૧૬,૨૮૦
બદન પર બાંધી લિધાં હથિયાર,
ચહડાવી નયેનો, થયા ખુનખાર.
ગીરદથી થાયો અજબ આફતાબ,
હવા થઈ આજેજ, ચોગમ ખરાબ.

૧ કુલજુમ, યાને આજના વખતમાં જણાયેલા રાતો સમુદ્ર. ૨ હર હર કિસમના, યાને એક
લાખ માણસનું બનેલું તૂરાંની લશ્કર જુદાં જુદાં દેશો અને મુલકોવા જુદી જુદી ભતના લોકોનું બનેલું
હવું. ૩, ૪, ૫ ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨ અને ૧૩ એ સધલા જુદાં જુદાં મુલકોનાં નામ છે,
કે જે અફરાસીયાબને તાબે હોવાને લીધે, ત્યાં વસતાં લશ્કરો, તૂરાંની લશ્કરમાં આ જગમ સમિલ
થઈ ઇરાંનીઓ સાંમે લડવા નીકળ્યા હતા.

<p>અંમકારા નેજાની નોકે થયા, અંમકારા મયેદાંને અંમકી રહ્યા. ચરંન્દાં, પરંન્દાં સુણાને શોર, તજી વન^૧ છુપઈ ગયાં કિલ્કેર.^૨ સવારો, સિપાહો 'ને ઘોડાની જીમ, ૧૬,૨૯૦થયો શોર મિસલે દરિયાએ-૩મ.</p>	<p>રહ્યો શોર ફાડી ધરતિ જીગર, પુગ્યો જઈ અહેરાંમ,^૩ કચવાં^૪ ઉપર. ધસ્યું કુલ લશ્કર મલી હમસંગ, છૂટ્યા હોય જાણે દિવાના પિલંગ.^૫ છૂંડાવવા કમન્દથી શાહ શહરચાર, પડ્યું અહાર લશ્કર ખની ખુનખાર.</p>
*	*

ધરાંની અને તુરાંની લશ્કર વચ્ચે જાગેલું ઝુમ્બેશ ભર્યું જંગ. રૂસતમ અને ધરાંની પેહલવાંનાનું જંગ પડવું.

તુરાંની લશ્કરની તમામ હીલચાલ જોહા પેહલવાં રૂસતમ દુરથી જોતો ઉભો હતો, અને તે જંગનો અનુભવી પેહલવાં, તુરાંનીઓના જંગની વલાણુ તુરતજ સમજી ગયો હતો. હીલાવર અરજોરની કમન્દની લડતમાં સમાયલી હીકમત પણ તે નામદાર સમજી ગયો હતો. અરજોરની પેચદાર કમન્દમાં સપડાયલો તુરાંનનો પાદશાહ, જેમ જેમ અરજોરને પોતાના લશ્કર તરફ ધસી જવાની મતલબથી જ્યારે પુર જોરમાં જોહમત કરી રહ્યો હતો, ત્યારે અરજોર પોતાના જીન ઉપર એવી તો લડાયક હીકમતથી ખેસી રહ્યો હતો, કે તેમ કરતાં તેને સેહજબી થાક કે રંજ લાગતાં નહીં હતાં, તેમજ તેનું જોર અને જોમ જલવાઈ રેહતાં હતાં.

પણ જોહલ અફરાસીયાખના ખાખમાં તેથી ઉલટુંજ બનતું હતું. અરજોરને તુરાંની લશ્કરમાં ધસી જવાની મતલબથી પોતાનાં સઘલાં જોરનો તે જીવ પર આવી ઉપયોગ કરતો હતો, અને તેમ કરતાં તેના હાથ અને હથેલીના ચાંમડાં છાલાઈ જઈને, તેમજ તેનાં આંગલાઓના નખો ઉખડી જઈને, તેમાંથી લોહીની ધારા નીકલવા માંડી હતી.

જ્યારે અરજોરનું જોર અને જોમ આ કમન્દની લડતમાં તમામ જલવાઈ રેહું હતું, ત્યારે પાદશાહ અફરાસીયાખ અરજોરને ધસડતાં ધસડતાં અંતે થાકી જવા લાગ્યો હતો. તેના હાથોમાંથી વેહતાં લોહીની ધારા, શીદેહે દુરથી જોઈ લીધી હતી. તે ધીમે ધીમે જ્યારે સુસ્ત બની જતો શીદેહેને દુરથી જણાયા, ત્યારે તેને બચાવી લેવાનાં છેલ્લો દલાજ તુરાંનીઓ અખત્યાર કરવાની તજવીજમાં પડ્યા હતા. શાહઝાદા શીદેહના હુકમને માન આપી, તેનું તમામ લશ્કર, અને સઘલા તુરાંની પેહલવાંનો તુફાની બની જંગના મયદાંનમાં એકઠમ અરજોર ઉપર ધસારો લઈ જઈ, અફરાસીયાખને બચાવવાની તજવીજ કરવા લાગ્યા.

રૂસતમે પોતાના જામુલી અને કામુલી લશ્કરોને ડીધેલો હુકમ.

ધરાંની લશ્કરની હરોલમાં ઉભેલા રૂસતમ અને તેના ખુઝરોગ પેદર બંધે જ્યારે એવો મામલો દુરથી જોયો, ત્યારે તે બંને જનોએ તુરતજ પોતાની તલવારો મીયાંનમાંથી ખેંચી બાહર કાઢી, અને પોતાના જામુલી તેમજ કામુલી અને ધરાંની લશ્કર ઉપર ખુલ્લું અવાજે પુકાર કરી, અરજોરની મદદ મયદાંનમાં એકઠમ પુગી જવાનો, અને તુરાંનીઓને પાયામાલ કરવાનો હુકમ આપ્યો:

<p>જોઈ એવી લશ્કરની ધુમધામ, રહ્યા કાંપી હરએક ધરાંની તમામ. અરજોરની હાલત એવી ખરાબ, ૧૬,૩૦૦જોઈને રૂસતમ થાયો બેતાબ.</p>	<p>ફિકરમંદ થાયો ખૂઝરોગ જાલ, હવે શું થાયે પિસરનો હાલ. પૂકારી રૂસતમે મારી ખરાડઃ “અરે ઓ સિપાહો, પડો તમ બહાર.</p>
--	--

૧ વન યાને જંગલ, વેરાંન. ૨ કિલ્કેર યાને, તેજ વખતે તુરતજ. ૩ અહેરાંમ યાને મંગલનો જિતારો. ૪ કચવાં, યાને શનીશરનો સિતારો. ૫ દિવાના પિલંગ, યાને દિવાના સિંહ.

પડો અહાર એકદમ કુલ કાણલી,
 ધરી જોમ અને ઝુંમ કુલ જાણલી.
 કસો તમ કમરને, કરો જલ્દ તંગ,
 ગયો છે ઘેરધ અરજોર જંગ.
 લડો કુલ સિપાહો, પચહલ સવાર,
 ૧૬,૩૧૦ કરો કુલ તૂરાંનીઓને ખારખર.
 લડો કુલ ધરાંની સમ્રાટશગર,
 મરો યા મારો બની બેસઅર.
 પડો અહાર એકદમ ગૂરઝ મારનાર,
 પડો અહાર એકદમ ખંજર ગૂઝાર
 પડો અહાર એકદમ નેઝાવરાંન,
 જાવો આવે છે ગર્દીશો આસ્માંન!
 લડો તમ સિપાહો, ધરી હાંમને,
 અચાવો ધરાંનના નામને.
 લડો તમ સિપાહો, બહાધુર સવાર,
 ૧૬,૩૨૦ ન છોડો તૂરાંનીઓને છનહાર.
 લડો તમ સિપાહો, જંગી દલેર,
 લડો તમ દિલમા ધરીને કહેર.
 જવાંનો જંગી સૂણી લો સુખન,
 મરવું તો આખર છે એક દન.
 મગર દેશ ખાતર મરે નામગીર,
 ખરો વીરમા વીર તે છે દલીર.
 જાવો હાલે-અરજો થયો છે ખરાખ,
 કરે છે હજારો સિપાહો અજાખ.
 અગર છટે જંગે જો અફરાસિયાખ,
 ૧૬,૩૩૦ નવો થાશે અરખા વળી પચોતાખ.
 કરો ખ્યાલ દિલમા તમે એટલો,
 હજારોમે અરજો લડો એખલો.
 મળી હમ સંગ સહુ લડો એકદમ,
 ન હરગીજ ભરતા પાછલ કદમ.
 જીતી તૂરકીઓને કરો તમ ફના,
 ન હરગીજ ફરતા ફતેહ વના.
 કરો જેર જીતી ફતેહ તૂરાંન,
 મહદગાર છે આપણો યઝદાંન.

થયો છે ગીરફતાર હાંમે-કમન્દ,^૧
 થયો છે સિહા, તેનો રોશન દન. ૧૬,૩૪૦
 કરૂં તો અખતર જઈ તમ કરો,
 ન હરગીજ કજીથી કંઈ તમ કરો.
 ખિસ્તર^૩ કરો તેનું ખુન-ખાકમા,^૪
 ન રાખો જીવતો આફાકમા.^૫
 કરો કએદ પકડી અફરાસિયાખ,
 તો અંજામ આવે જંગે શિતાખ.
 જીતો શાહી કિરતી, જીતો એનું નાંમ,
 લડોને પૂગાડો અંજામે-કાંમ.
 અગર હાંમ દિલમા તમે નહિ ધરો,
 તો બેશક અરજોનો થાશે મરો. ૧૬,૩૫૦
 સૂરા જાખૂલીઓ, ઉમંગી બની,
 ચલાવો કતલ તમ રંગી બની.
 સૂરા કાખૂલીઓ તજી દિલ ખેદ,
 બનાવો દુશ્મનની જંગે લેહદ.^૬
 કરો દીન રોશન તમારો સૂફેદ,
 પ્રકાશી રહો તમ મિસલ ખુરશદ.
 વતન દેશની તમ ધરો દાજને,
 કરો જેર દુશ્મન, લૂટી તાજને.
 છે ફન્દી ફિતુરી ખડો જાલસાજ,
 ગુમાની, ગૂઝરી, પાણ મિજાજ. ૧૬,૩૬૦
 પરાગન્દ કરો તમ, તૂરાંની તમાંમ,
 સફા તમ કરો કુલ રણસંગરાંમ.
 ખચાવી અરજો બનો આશકાર,
 છટે હાથથી નહી, શાહ શહરિયાર.
 જેકડી પકડોને ખદ અતવાર,
 અગર જો છટકે, તો કરજો શિકાર.
 બનો સુરવીરો, તમે હમજોર,
 ટાળો એ તુરકીનો દુનિયાથી દોર.
 સૂણો કુલ લશ્કરીઓ સર્ફરાજ,
 અચાવો આજે ખુશરુ તાજ. ૧૬,૩૭૦
 ન જીવવાનો હરગીજ કરતા ખિયાલ,
 કરો આજને આજ, દુશ્મન નિકાલ.

૧ નેઝાવરાંન યાને નેઝાવાલા જંગીઓ. ૨ હાંમે-કમન્દ, યાને કમન્દના પેચમા. ૩ ખિસ્તર, યાને બિજાનું. ૪ ખુન-ખાકમા, યાને લોહી અને મીઠિમા. ૫ આફાકમા, યાને આ દુનિયામા. ૬ લેહદ, યાને કબર.

ખની એક હીલ તમ ધસો એકદમ,
પૂઠે છે તમારી રપ્પીક રૂસ્તમ."

* * *

રૂસ્તમનુ પોતાના લશ્કર સાથે ખરજોરની મદદ ધસી જવું.

કહી એમ તપાસી રખસની રિકાખ,
થયો સ્વાર ફૈરન રૂસ્તમ શિતાખ.
હવાલે રખસને કીધી લગાંમ,
વિજ્વેગ પહોંચ્યો રણસંગરાંમ.
ઉઠાવી ખલાં પર ગરજ ગાવેયાંન,
૧૬,૩૮૦ નિકલ્યો પુઠે પીર-પેહલવાંન.^૧
તૂરત તેણે ખેંચી સન્શીર ખહાર,
કરવા તૂરાંનીઓનો સંહાર.^૨
પડયા ખાપ-ખેટા જઇ એકદમ,
ચલાવી કતલને વિના કંઇ રહમ.
પડયું જઇ લશ્કર ધરાંની તમામ,
કતલ ચાલી ચોમેર રણસંગરાંમ.
કિના 'ને કપટથી ખની બેકરાર,
કલમ સર કીધાં હજારો-હજાર.
ફરી રહી સપસપ સન્શીર તેજ,
૧૬,૩૮૦ ખની રહી મચઢાને રસ્તાઃખેજ.
ગજખ થાયો ખરખા, કજનો કહેર,
ફરી રહી કયાંમત લેવાને વેર!
ન જંગે પિછાણે, પેદરને પિસર,
પિસર નહિ બુજે પેદરની કહર.
સન્શીરો, ખંજર, ઝેરી કટાર,
વીરોના વીધે જીગર આરપાર.
કખી રેહ ચાલી ખારાંને તીર,^૩
કખી તો વરસે ખારાંને શીર.^૪
કંઈક નામગીરો મરે તરફડી,
૧૬,૪૦૦ કંઈ એક ગયા, તીર-તખરથી મરી.

ઉડી ગઇ ચશમમાથી એવી શરમ,
પિસરની કજનો પેદરને ન ગમ.
પિસરથી પેદરખી કતલ થઇ ગયા,
રહી નહી અજીજોને ફિલ કંઈ દયા.
લોહોના ઢગલા, કદમ-દર-કદમ,
પૂકારી કહાડે જખમીઓ દમ.
થયો સુસ્ત ખુરશેહ, ગેતીફરૂઝ,^૫
જેઇ જંગ ધુંજ રહ્યો અલખફૂઝ.
જમીન થઇ વનની દરિયાએ ખુન,^૬
દરંદાં પરંદાં થયાં કુલ સુન. ૧૬,૪૧૦
ધુલના ધૂલાડાં, સિહા ધનંધાર,
પૂકારો પડે રણ, શોરો-ખકોર.
જમાન 'ને જમાનો થઇને કફા,
પૂકારી રહે હમપર શું જફા.
ઝલક થાઇ ઝાંખી, ખલક અધકાર,
પૂગ્યો જઇ ફલક તક, જંગનો પૂકાર.
જેઇ હાલે-કયાંમત, કજખી રડે,
સિતારાઓ નાહીદ^૭ સંગ ઠરઠરે.
પૂકારી રોશન કહે તાલે હિન,
સદા શાદ રહે પડેલવાંને-ઝમીન. ૧૬,૪૨૦
તીર સમ સીધી રહો સર ઝમીન,^૮
દુઆ ચાહું હરપળ, સદા આફરીન.
લડે વીર ખંજે જીગર જાંનથી,
ખચાવા ખરજોરને હાંનથી.
જરાખી ન કાયર, કાહેલ થયા,
લડીને ગઢા તેગ,^૯ તીરે રહ્યા.

૧ પીર-પેહલવાંન, તે બુઢો જલ. ૨ સંહાર, યાને નાશ. ૩ ખારાંને તીર, યાને તીરોનો વરસાદ. ૪ ખારાંને શીર, યાને તલવારોથી લશ્કરીઓનાં માથાં (શીર) કપાઇ જઇ માથાનો વરસાદ વરસતો હતો. ૫ ખુરશેહ ગેતીફરૂઝ, યાને દુનીયાને રોશન કરનાર. ખુરશેહ ચશ્મ. ૬ દરિયાએ ખુન, યાને લોહીનો દરિયાવ. ૭ નાહીદ, યાને શુકરનો સિતારો. ૮ 'તીર સમ સિધી રહો સર ઝમીન', એટલે હે ધશન ઝમીન, જેવો તીર સીધો છે, તે મીસાલ તું પણ સિધી રેહજો એવી હું 'રોશન' દુઆ બુલશે હું. ૯ ગઢા, યાને શુરઝ. ૧૦ તેગ, યાને તલવાર.

હજારો. હડે જાણી સંગ મળી,
 ન ડરતા કજા જોધને મહાખળી.
 હતા કાણી સંગ કંઈ એક હજાર,
 ૧૬,૪૩૦ હડી નાશ કરતા બની ખુનખાર.
 હડી રેહ્યા રૂસ્તમ ચોગાંનમા,
 હવું તેને મન રણુ દાલાંનમા.
 ધૂંભાવી રેહ્યા તે ગૂરૂ ગાવેયાંન,
 ન બચતા પીરો કે પિલતન જવાંન.
 હડે જંગ વીરો, નહિ નેહું ધરી,
 તપોતપ મૂવા તુરકીઓ હડી.
 જનુનીઓ જાણે ન જણ્યા હતા,
 મૂવા દેટલા કોણે ગણ્યા હતા.

*

*

*

હડે જંગી કારન અને પીર જલ,
 મળી સંગ તુરકીનો કરતા નિકાલ. ૧૬,૪૪૦
 હડે બેહુ વીરો મળી સંગમા,
 ચલાવી કતલ તે રહ્યા જંગમા.
 એકએકે બળે બાળુ ધરી,
 ચલાવી કતલ તુરકોસે હડી.
 હિંચાળી હડે 'ને ત્યાંખી હડે,
 કદમ એકખી નહી પાછું ફરે.
 હહુથી થઈ લાલ રંગી જમીન,
 દિસે સાડું મયદાંન દરિયાએ ચીન.

*

*

*

લેહાક અને ફરશીવરદ દારોગાનું^૧ બંદીખાંનુ છોડી નાહસી જવું.

સુસન રામીશગરના મકર ભરેલા ચારાથી, જે જે ઈરાંતી પેહલવાંનો બેહોશ દારૂની અસરથી બેફાંમ થઈ બંદીખાંનામા ક્યેદ પડી રંજે-તાબ સેહતા હતા, અને જે બંદીખાંનાની ઉપર પીલસુમ રાત દિવસ દેખરેખ રાખતો હતો, તે બંદીખાંનુ, પીલસુમના મારવા ગયા પછી, લેહાક અને ફરશીવરદ નામના બે તુરાંતી પેહલવાંનોને હસ્તક કરી, તે માહેલા ઈરાંતી બંદીવાનો ઉપર નિગેહુખાંતી રાખવાનું કાંમ તેમને સપુરક થયું હતું.

હવે પેહલવાંન અરજોરની પેચદાર કમંદમાં પાદશાહ અફરાસીયાબ સપડાઈ જવા પછી, અને અફરાસીયાબની કમંદમા અરજોર જકડાઈ જવા પછી, અરજોરના બચાવમા જે ખુનખાર લડાઈ રૂસ્તમ અને જલ, પોતાના જાણી અને કાણી લશ્કરની ભેગી મદદથી તુરાંતીઓ સામે ધસી જઈ ચલાવી રહ્યા હતા, તે ખુનખાર જંગનો શોર-ખજાર અને લશ્કરની પાંચમાલીના પુકારોના અવાજો, પાહડ ઉપર બંદીખાંનાની રખેવાલી કરતા બે પેહલવાંનો, લેહાક અને ફરશીવરદને કાંને પડ્યા, અને તેઓએ પોતાના પાહડી મકાંન ઉપરથી, તુરાંતી લશ્કરની ચાલી રેહલી કતલ, અને ખુવારી થતી જોધ, તેમજ પાદશાહ અફરાસીયાબને અડદાહ પચેકર ઝુંડો, મયદાંનમાથી તેઓને શુભ થાયલો જણાયાથી, તે બંને પેહલવાંનો, પોતાના જીવની સલામતીને ખાતર, કીલ્લાનો દરવાજો અને બંદીખાંનાની રખેવાલી છોડી દેઈ નાહસી ગયા, અને અફરાસીયાબ તથા તેના વઘર પીરાંનને શોધવા માટે તુરાંતી લશ્કરની છાવણીમા ગયા, મગર મયદાંનમા તુરાંતી લશ્કરની ખુવારીભરી કિયાંમત જોઈ તેઓ હેબતી ગયા.

કિથો એવો કયાંમતે કાતીલ કહેર,
 ૧૬,૪૫૦ ઉલટયા ઇરાંતી લેવાને વેર.
 જમીન હહુથી રંગઈ બની ગઈ લાલ,
 હજારો જંગે થયા ખસ્તહાલ.

હજારો જખમીઓ મારે ખરાડ,
 તફડે જમાન પર બની નિરધાર.
 હજારોના તનથી થયાં સર કલમ,
 જમાનાએ કીધી ના કંઈ રહમ.

૧ દાલાંનમા, યાને મેહલના દિવાનખાનામાં. ૨ નેહ, યાને હેત, પ્યાર, કયા. ૩ જનુનીઓ યાને જનમ આપનારી (માતા)ઓ. ૪ કારન, પાદશાહ કચખુશરોનો એક બાણીતો પેહલવાંન. ૫ ફારોગા, યાને બંદીખાંનાનો રખેવાલ. અફરાસીયાબના બે પેહલવાંનો લેહાક અને ફરશીવરદ, જેઓને પાહડ ઉપર આવેલાં ઇરાંતી પેહલવાંનીઓનાં બંદીખાંનાના રખેવાલ તરીકે નેમ્યા હતા.

જેઠ આવો તુરાંનનો તંગ હાલ,
હારી છૂટા હાંમ વીર વીકરાલ.
હતો સામે મયદાંનમા જે પહાડ,
૧૬,૪૬૦ પડ્યા 'તા કએદ જ્યાં ધરાંની સવાર.
સેહતા કહ અંદર દુખ પેહલવાંન,
પડ્યા 'તા કરી કીચ અંદર મકાંન.
પીંધ જાંમ ઝેરી કાતીલ શરાખ,
થયા 'તા સુસન હાયે ખરાખ.
થયા 'તા બેહોશ બોધને ફાંમ,
કિધા 'તા કએદ પીલસુમ બદલગાંમ.
પડી કએદ સેહતા હતા બહુ અજાખ,
નહિ પુરૂં પકવાંન, નહિ પુરૂં આખ.

હતા તે કહ પર બે પાસખાંન,
અળવંત, અહાધુર, તુરાંની જવાંન. ૧૬,૪૭૦
લહાક એક અને બીજે ફરશિવરદ,
ગયા હેખતી જેઠ જંગની ગિરદ.
જેઠ જંગ જાલમ બનિયા નિરાસ,
ગયા નાહસી બંને છોડી મિરાસ.
મૂકી અંદીવાંનેને જીન્દગાંનમા,
ગયા બેહું નાહસી મયદાંનમા.
ફરાંમર્જ જંગે હતો કારબાર,
જતા પાહડ પરથી જોયા સવાર.
પડી બેહુ ઉપર દુરથી નજર,
સમજી ગયો મામલો ખુબતર. ૧૬,૪૮૦

*

*

*

*

ફરાંમર્જ ધરાંની પેહલવાંનેને અંદીખાનામાંથી છોડવા
જાબુલી લશ્કરને મોકલવું.

જેઠ નહાસતા બે તુરાંની સવાર,
સમજ્યો ફરાંમર્જ મતલબે-કાર.
તુરત કીધો લશ્કરને એવો હુકમ:
“કસી તંગ કમરને ધસો એકદમ.
ઘેરો તે કહને જઇ ચારોપાસ,
પડ્યા છે પેહલવાંન સેહતા તરાસ.
શોધો તે કહને જઇ પાહડ પર,
પડ્યા છે ગીરફતાર ત્યાં નામેવર.
જાવો જઇ જલ્દી, કરો તમ તલાશ,
૧૬,૪૯૦ સેહતા હશે દુખ, થઇને નિરાસ.
રખે તે કમરને થયા હોય શરણુ,
રખે પામિયા હોય તેઓ મરણુ.
રખે હોય મુસિબત પડી જાખજા,
રખે હોય કીધી કાતીલ સજા.
બેશક દુખથી હશે નાતવાંન,
મદદ જઇ આપો તમે મનમાન.
સિક્તથી કહાડો તમે જઇ બહાર,
એ પેહલવાંનો ધરાંની છે આશકાર.
અગર હોય જજીર બદનની ઉપર,
૧૬,૫૦૦ કરો તોડી ટૂંકડા બની બેફિકર.
વિજ વેગ કુચ તમ સઘલા કરો,
બની સૂખરૂં તમ જલ્દી ફેરો.

લઇને જઇશું સહું નામદાર,
કરીશું હાજર ખૂશરુ દવાર.
કિધી કિસ્મતે એવી હાલત બતંગ,
હકિકત નીખ ગઇ અજાએખ રંગ.
ખૂદાની મેહરો-મહોબત થઇ,
જીન્દગી સલામત હજી તક રહી.
ખલાસો થશે સહું પછી વાતનો,
હુંતર છે એ સુસન કમજાતનો. ૧૬,૫૧૦
થયું જંગ આ છે એ નારથી,
હજારો મુવા છે એ મકારથી.”

*

*

*

સૂણી દોડિયા સહું કસીને કમર,
ધરી આસ, ઉમંગ, ઉલટ 'ને જીગર.
ધરી હાથ શસ્ત્રીર, ગુરબ, તીર, તબર,
પવન વેગ પોંદ્યો ગયા પાહડ પર.
તુરત જઇ શોધી લિધું જીન્દગાંન,
દિઠા નહી દરોગા કે પાસખાંન.
દિઠો એક કહ ત્યાં અતી અધકાર,
મિસલ એક દોખખ, હવું ગંધકાર. ૧૬,૫૨૦
હતી ગારમા બહુ બદલુ ભરી,
નહી દમ લેવઇ શકાયે જરી.

નજર સહુ કરતા ઉભા ગાર પર,
સિહાઇ સિવા ના પડયું કંઈ નજર.
ઉપરથી પૂકાર એક કીધો શિતાખ :
“અરે નામદારો, જરા દેઃ જવાબ.
અગર જો તમે હોવ આ ગારમા,
કહો કાંઈ બાલી બટ વારમા.”

નથી હમ દુશ્મન તમારા કંઈ,
નથી હમ તુરકી આવ્યા અહીં. ૧૬,૫૩૦
હમે છેયે બાબલી કુલ લશકરી,
કરીશું તમારી હમે બહેતરી.”

* * *

ધરાંની બંદીવાંનાએ ગારમાથી બાબલી લશકરને જવાબ દેવો.

ઉપરથી આવો સુણી પૂકાર,
થયા ગારમા પેહલવાંનો બિહાર.
પરેલા હતા સહુ અંધારમા,
ઉઠ્યા સહુ બપડી સૂણી ગારમા.
પૂકારી બેજન રહ્યો નામવર :
“અરે કોણુ બોલે છે ગાર પર.
કહો કોણુ છો તમ, કહો નામ શું,
૧૬,૫૪૦ આવ્યા છો હિયાં કાં, કહો કાંમ શું.
પડે નાહુ નજર કંઈ સિહા ગાર છે,
પરેશાંન હાલત, દિલ અફગાર છે.
કહો કોણુ છો, દોરત કે દુશ્મન,
રખે હોય દગાનો નવો કાંઈ ફંદ.”
* * *
પૂકારી ઉપરથી કહે લશકરી :
“અએ નામદારો, ધીર હો ધરી.
હમે સહુ છેયે, તમારા હર્ષાખ,
ન સમજે હમને દુશ્મન, રકીખ.”

હમે છેયે બાબલી લશકર સવાર,
બેરખાહ તમારા અજીયાર. ૧૬,૫૫૦
નથી આએ ફંદા-ફરેબનો સમો,
ન ગભરાવો હમથી જરાખી તમો.
નથી હમ દુશ્મન ધરાંનના,
વતનદાર હમે બાબલુસ્તાંનના.
કિધો છે ફરાંમર્જ હમને હૂકમ,
ધેરી હો જીન્દાંનને એકદમ.
દરોગા^૩ નહાસી ગયા બેહુ જન,
નથી કોઈ તમારો રહ્યો દુશ્મન.
થયો દિન તમારો રોશન આજ,
થયા સહુ તમે છો બડા બખ્તખાજ. ૧૬,૫૬૦
છટકારો સહુનો હવે થઇ જશે,
જાવો એક પળમા હવે શું થશે.
ફરાંમર્જ આવી પુગ્યો નામવર,
જરા રાખો દીલમા હવે તમ સખર.”

* * *

ધરાંની પેહલવાંનાના જીન્દાંન આગલ ફરાંમર્જનું આવી પુગવું.

થતીતી સિપાહોસે આ ગૂફશુ,
આવી ફરાંમર્જ ઉભો રૂખરૂ.
તૂરત છોડી ઘોડાની તેણે લગામ,
ઉતર્યો જીન પરથી નેકનામ.
તૂરત દોડ્યો ગારના મુખપર,
૧૬,૫૭૦ જોઇ ગારને તે થયો દુખભર.
જોઇ ગાર દોજખ સમ નારકાર,
ભરી દમ ગમનો થયો દિલફિગાર.
વીરોને જોઇ સિહા ગારમા,
પડ્યો ભારી એકદમ વીચારમા :

“આ ગારે-દોજખ અંદર દલીર!
પડ્યા છે બેખસ બનીને અસીર.
કિધું આવું જીન્દાંન અફરાસિયાખ,
થજે તારી હસ્તીનુ ખાનુખરાખ.
ખૂદાનો તું બેશક બડો ચોર છે,
ગૂજરે સિતમ તું, દગાખોર છે. ૧૬,૫૮૦
જીવે છે જગમે શું એ કાજ તું,
કરે કાંમ એવું, કરી રાજ તું.
નથી કાંમ હરગીજ એ ધન્સાંનનુ,
બેશક એ છે કાંમ શયતાંનનુ.”

રખે દમ થયો હોય કોઇનો હવા,
હવે ધીલ કરવી છે નારવા.”

* * *
અફરાસીયાખના પાહડી કેદખાનમાંથી પાંચ ધરાની
પેહલવાંને બાહર કાઢવા.

હિઠા ગાર અંદર પડેલા દલીર,
ગલીચ કીચ અંદર બનીને અસીર.
ફરાંમર્ઝ બોલ્યો મારી પૂકાર :
૧૬,૫૬૦ “અએ બેજન! બેજન! ઓ નામદાર!
હું બોલું છું તે પર તું ધ્યાન ધર,
સાંભલ ઓ બેજન, તું કાંન કર.
સાંભલ ઓ બેજન, હવે હાંમ ધર,
સંભાલીને તું હવે કાંમ કર.
હું નાખું છું ઉપરથી મારી કમંન્દ,
પકડી ચહડો તમ એકએક જન.
છે ગાર ઉંડો, સિહા અંધકાર,
તપાસી પકડજે, રહો ઓસ્તવાર.
અગર હોય જંજીર તનપર પડી,
૧૬,૬૦૦ તદખીરે લેજે કમંન્દને ધરી.
જખાંપર ખૂદાના લઇ નામને,
પૂરું તમ કરો આ હવે કાંમને.”

તુરત ગાર અંદર ફેંકી કમંન્દ,
નિકલ્યા એકએક પછી પાંચ જન.
તુસ અને ગોદરેજ, ગસ્તહમ દલીર,
ગેવ અને બેજન બળવાંન વીર.
બદન પર જંજીર ભારી હતી,
મુહત દુખ અંદર ગૂજરી હતી.
ખૂશાલી-ખૂશીને નિવારી હતી,
મગર આસ દિલમે ભારી હતી. ૧૬,૬૧૦
થવાનુ હતું તે થયું બસ હતું,
થવાનુ ન બાકી રહ્યું બસ હતું.

* * *
લગાડી ફરાંમર્ઝ સહુને ગજે,
હરખથી ખુશી થઈ સહુને મજે.
કિંધી દુર જંજીર તનથી અલગ,
વીરોના છૂટતા કિંધા હાથ-પગ.

* * *
બુઝરોગ ખસતું પાહડી ખંદીખાંના ઉપર જઈ પુગવું.
પડી રણ મયેદાને ઉડતી ખબર,
ગયું છે લશ્કર જીન્દાંન ઉપર.
પડ્યા છે જીન્દાંને નર પીલતન,
૧૬,૬૨૦ સહે છે મુહત થઈ ભારી ગઝંદ.
ગયો છે ફરાંમર્ઝ રોશન રવાંન,
ફતેહ કરશે બેશક પહાડી મકાંન.
ગઈ એ ખબર જાલના કાંન પર,
સૂણીને ચમકી રહ્યો નામેવર.
કિંધી પાહડ ઉપર દુરથી નજર,
શિખર પર હિંદુ જાણી લશ્કર.
તુરત કીધી શમ્શીર તેણે મિયાંન,
ગયો પાહડ ઉપર પીર-પેહલવાંન.

* * *
ચહડી પહાડ ઉપર ગયો પીર-જાલ,
જેઠને બેજન થયો ખુશહાલ. ૧૬,૬૩૦
લગાડી બેજનને આગોશમાં,^૧
પૂકારી બોલ્યો બહુ જોશમાં :
“અએ મારા લખ્તેજિગર દિલબંદ,
આ હાલ તારો ઓ ગૂન્યેદહન.
સહી દુખ-વીપત કહમે હજાર,
આ જીન્દાંને તૂરકી, દાડલ ખવાર.^૨
પડ્યો તું નિસ દિન સિહા ગારમાં,
કિંધા કચ્છેદ બે વખત અંધારમાં.^૩
ઠગાથી લિધા હમ વીરો હરી,
ખબર ફંદની નહિ કંઈબી પડી. ૧૬,૬૪૦

૧ આગોશમાં ચાને બગલમાં. ૨ દાડલખવાર, ચાને હોજખ. ૩ બેજનને અફરાસીયાએ અંધારા
ગારમાં બે વખત કચ્છેદ કીધો હતો. એ ઈશારો બેજન અને મનીજેહની મોહબતના બાબમાં બેજન
ઉપર અફરાસીયાએ જે જીલમ ગુજાર્યો હતો, અને કર્ગસારના જંગલમાં બેજનને અંધારા ગારમાં
તેણે કચ્છેદ કરાવ્યો હતો, તેની યાદ ભલે બેજનને આપતો હતો, એ દારનાં માટે ખુબ કરાવ
અંખુરણ શાહનાયુ. (૫૦ નં પટેલ).

અગર કએદ સહું તમ પડતે નહી,
હજારે મયદાને મરતે નહી.
કેઇ નાર સુસન રામીશગર,
કિધું આવી વેરાંન વન માહે ઘર.
ખેશક તે બદઅન-ખઝારી હતી,
નારોમે બિલકુલ નકારી હતી.
ધરી હાથ તેનો અફરાસિયાખ,
પાયો તમુને ઝેરી શરાખ.
એ કારે-દોજખ કિધું નાખકાર,
૧૬,૬૫૦૯યાંનત તે પર હઝારો-હઝાર.
જમીન 'ને જમાનાની લ્યાનત પડો,
કિધો છે હજારોનો તેણે મરો.
હજી જંગ જારી છે મયદાંનમા,
પડયા છે તૂરાની પરેશાંનમા.

*

*

ઠગનનાઝ જખરી, ખૂરી બદઅન,
કરી જેર તમને, કિધો હિયાં બંદ.
હવે હાંમ પકડો તમે નામવર,
કરો કુલ તૂરકી ઓરોઝખર.
રહ્યો છે લડી રૂસતમ પોલતન,
તમારો જીવે છે કુલ અન્જુમન.^૧ ૧૬,૬૬૦
પડો બહાર તમ પેહલવાંને—જમીન,
દૂઆ હું ગૂજરું સદ આફરીન.
ખરેખર તમે છો ખરા બખ્તખાજ,
ચૂમે જઈ ધરાંનના તખ્તો-તાજ.^૩
બહા પાર પાડે તમારી ઉમેદ,
સિંહો દિન તમારો થયો છે સૂફેદ.
ખૂદા રાખે દાયમ તીર સમ ધરાંન,
થજે કુલ તુરાંન મિસલે કમાન.^૪

*

*

ફરાંમઝનું જંગના મયદાંન તરફ નિકળી જવું, અને ધરાંની
પેહલવાંનોનું પાદશાહ ખુશડની આગલ જવું.

બોલ્યો ફરાંમઝ : “ઓ પરવરદેગાર,
૧૬,૬૭૦શુકર છે તહારા હજારો હજાર.
થવાનું હતું તે બસ થઈ ગયું,
સૂણી લો હવે તમ મહાડું કહ્યું.
કરો તમ શિતાબી ઓ બહાધૂરો,
મૂકો આએ દોજખ પર તમ પૂરો.
હવે તમ સિંધારો શાહ રૂબરૂ,
કરો છે તમારી સદા જીસ્તજી.

દૂખી તે રહે છે સદા તમ થકી,
ખશી તે થશે જોઈ તમને નકી.
તમે પર તેનો બહુ પ્યાર છે,
દરશનો તમારાં તલબગાર છે.” ૧૬,૬૮૦
કહી એમ રાખી સાબુત રિકાખ,
ગયો રૂસ્તમ ગમ નિકલી શિતાખ.

*

*

*

ફરાંમઝનું જંગના મયદાંનમા રૂસ્તમ આગલ જઈ પુગવું.

એવી રીતે દીલાવર ફરાંમઝ, તુસ, ગોદરેઝ, ગસ્તહુમ, ગેવ અને બેજનને, તેમના પાહડી
બંદીખાંનામાથી બહાર કાઢી, તેઓને ખુઝરોગ જીલની સાથે પાદશાહ ખુશડની આગલ જવા
માટે જજીવી, પોતે જંગના મયદાંનમા પોતાના બાપ તેહમતન રૂસ્તમને આ ખુશ ખબર
આપવા, એકદમ તે પાહડ ઉપરથી નીચે ઉતરી જંગના મયદાંન તરફ નિકલી ગયા.

જંગના મયદાંનમા રૂસ્તમ પોતાના દીકરા ફરાંમઝને પોતાની આગલ આવતા જોઈ
ઈનતેબરીથી ઈરાંની પેહલવાંનોની ખબર પુછવા લાગ્યો. ફરાંમઝે જે કાંઈ બન્યું હતું તે
રૂસ્તમને કહ્યું, કે તેઓ સધલાને પાદશાહ કય ખુશડની આગલ જવા કહી, હું તુંને એ ખુશ ખબર

૧ બદઅન-ખઝારી, યાને ખુશ કરમે કરનારી ઓરત. ૨ કુલ અન્જુમન, યાને ખાંને ખાજુના
સમકરો. ૩ ધરાંનના તખ્તો-તાજ, યાને પાદશાહ કય ખુશ માટે એ ઈશારો છે. ૪ ખુદા ધરાંને
ફનિયામાં તીરની મીસાહ સિધું રાખે, અને તમામ તુરાંનને ધરાંનની આગલ, કમાન જેમ વહીને વાંકો
થાય છે; તેમ તેને તે નમેલું રાખે. ૫ દરશનો, યાને દિવારનો.

આપવા હિંચા આવી હું. બેશક તેઓ સધલા, બુઝરોગ બલની સાથે કચ ખુશરૂની દરબારમાં
તુને મલશે.

રસ્તમ આ ખુશ ખખર સાંમલી ધણોજ ખુશ થયો, અને પાછો પોતાનો શુરઝ કઠાવી,
તુરાંની લશ્કર ઉપર ધસી ગયો, અને ફરાંમઝની પોતાના બાપની પાછલ તેને મદદ કરવા દોડયો.

તુરાંની લશ્કરમાં બહુલી પેહલવાંનો અને સિપાહોએ જીવપર આવી ચડાવેલી હુઝ
હાથની લડાઈથી, અને રસ્તમના શુરઝથી ભારી ખુવારી થઈ ગઈ હતી. તુરાંની લશ્કરના નામીયા
પેહલવાંનો, સરદારો, સિપાહો અને સાથારો રસ્તમના શુરઝથી મારવા જવાને લીધે, તુરાંની
લશ્કર કોઈનીથી સરદારી કે રેહબરી વગર, વેર વિખેર થઈ નાહસ ભાગમાં પડ્યું હતું. એવા
સંભેગ વચ્ચે આ ખુનખાર જંગમાં, તુરાંનીઓની શીકસ્ત બરપા થઈ હતી.

મગર એક હાથ ઉપર પાહડ ઉપર આવેલાં ક્યેહખાનામાથી ઈરાંની પેહલવાંનોનો છુટકો
કરવામાં જ્યારે ફરાંમઝ રોકાયેલો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર જંગના મયદાનમાં બરબેર
અને અફરાસીયાબનું કમન્દનું જંગ, જેની અને તેવીજ હાલતમાં હજી મુશી ચાલુ રહ્યું હતું.

અફરાસીયાબનું બરબેરનો કમન્દમાથી છટકી નાહસી જવું.

મગર જંગ હજી નહિ થયું તું ખતમ,
લડતોતો મયદાનમાં રસતમ.

ફરાંમઝ લડતો પેહર સંગમાં,
મળી બંને લડતા અતી રંગમાં.

ઉમેદો ફળીતી ફીલની લલી,
ફિકર તેમણી બસ ગધતી ટળી.

છૂટાતા ફલીરો જન્દાનથી,
૧૬,૬૬૦બચી સહુ ગયાતા જતા જાનથી.

ગજબની ઘડીઓ ગધતી ટળી,
વિખુટા પડેલા ગયાતા મળી.

મગર મયદાને અફરાસિયાબ,
હતી તેની સાબુત જંગે રિકાબ.

હજી તે ફસેલો કમન્દમા હતો,
દિમાગે ભરેલાં ધમન્દમા હતો.

હતો કબજ બરબેરના હાથમાં,
હવે તે પડ્યો કાંઈ ગભરાટમાં.

જખમ હાથો ઉપર જલતા હતા,
૧૬,૭૦૦બખાં દુખ દહે કલતાં હતાં.

ન શકતો ઘસડી તે બરબેરને,
પૂકારી રહેતો કરી શોરને.

જેઠ હાલ બરબેરે એવો ખરાબ,
લિધો લાલ એકદમ તેનો શિતાબ.

ઘસડ્યો કરી જોર અફરાસિયાબ,
તણાવા લાગ્યો, ખોધને તાબ.

રહ્યો ડગમગી તે રીકાબમાં,
નહી જીનપર તે રહ્યો તાબમાં.

જેઠ હાલ બરબેરે મારી ઝટક,
પડે જીન પરથી ખાધ પટક. ૧૬,૭૧૦

મગર તેનું બુલન્દ હતું ચકાબ,
નસીબે બદલી હતી નહી ચાલ.

હજી દુર હતી બહુ તેની કબા,
હજી દુર હતી બહુ તેની સખા.

હજી દિન બાકી હતા હસ્તીના,
હજી દિન તેના હતા મસ્તીના.

હજી બખત તેનું હતું બહુ બુલન્દ,
પકડીને મજબુત રયો તે કમન્દ.

ન શકતો તે નાહસી જંગથી હવે,
બને હાલ બૂરો નહાસી જવે. ૧૬,૭૨૦

ન શકતો તે છોડી કમન્દને જરી,
પકડી રહ્યો જેમ તેમ તે કરી.

મુસીબત મુશ્કીલ જેઠ શિતાબ,
ખોલ્યો તે મનમાં : “ખાનુખરાબ!

નથી તાબાં-તાકત હવે હાથમાં,
અજબ જોર છે એ કમખતમાં.

રખે હું પકડ મોતની ગોહમાં,
રખે આવે અજામ નખખોહમાં.

રખે તેગથી સર કરે એ કલમ,
રખે એ શુજરે પકડી જૂલમ,” ૧૬,૭૩૦

અફરાસીયાબની ડગમગતી હાલત જોઈ, તેના દીકરા શીદહુ
લશ્કર સાથે મયેદાનમાં ધસી જવું.

પેદરની જોતાંજ ડગમગ ચાલ, પૂઠે મારી ધાઓ^૧ લશ્કર તમામ,
મ્રમજ્યો શીદહુ થશે બહ હાલ. સૂધારો જંગુ બગડેલું કાંમ.”૧૬,૭૫૦
બધી નાતવાની દિધી જોઈને,
રડ્યો આંખ આંસુ વડે ઘોઈને.
નહિ કાંઈ સુઝે, શું તે કરે,
પેદરને બચાવા ન તદખિર જડે.
કિથો ખ્યાલ દિલમાં ધરી હાંમને :
“ઘટે કાંઈ કરવું હવે કાંમને.
પેદરને બચાવા નહી હું ડરું,
૧૬,૭૪૦અગર મોત આવે તો જંગે મરું.”
કરી ખ્યાલ મનમાં કીથો વિચાર,
તુરત કાહડી ખેંચી, શમ્શીર બહાર.
પૂકારી બોલ્યો : “સૂણો લશ્કરી,
હવે આવી છે જંગની આખરી.
લડો દીલથી સહું તુરાંની સવાર,
સૂણી લો મહારો સહુ કોઈ પૂકાર.
કરો તમ સાબુત તમારી રિકાબ,
પડો દુશ્મન પર જઈને શિતાબ.

પૂઠે મારી ધાઓ^૧ લશ્કર તમામ,
સૂધારો જંગુ બગડેલું કાંમ.”૧૬,૭૫૦
* * *
કહી એમ ઘોડાને સોંપી લગાંમ,
ગયો વીજ વેગે જંગને મૂકાંમ.
ઉભો જઈ એકદમ અરજોર પાસ,
નહિ કાંઈ અંદેશ, નહિ કંઈ કિયાસ.
પૂકારી બોલ્યો શીદહુ દલીર :
“મોર્કું કરો જંગ! તમો શેરગીર.
ધૂંલ તમ ગજબથી રહ્યું આસ્માન,
ધૂંલ કુલ રહ્યું છે ખિયાખાન-રાંન.
પડો તમ છૂટા, છોડો કમન્દ,
બેશક બેહુ છો ફિરોઝમન્દ.”૧૬,૭૬૦
કહી એમ કાહડી શમ્શીર બહાર,
કમન્દ કાપી નાખી, કરી એક વાર.^૨
છૂટા બંને વીરો, કપઈ ગઈ કમન્દ,
પડયા બંને છૂટા, બખ્તેબૂલદ.

અરજોરની કમન્દમાં છુટી જઈ, અફરાસીયાબનું નાહસી જવું. ઇરાંની
પેહલવાનોનું કય ખુશરૂ આગલ જવું.

બેશક હતો શાહ બખ્તે-બૂલદ,
કપઈ ગઈ બંને વિરોની કમન્દ.
જો લડતે તો બેશક જતે જાંનથી,
મયદાને મરતે હુલધાંનથી.
જખમથી થયો‘તો અતી નાતવાંન,
૧૬,૭૭૦ગયો‘તો થાકી તે બળવાંન.
ન પકડી કે ખેંચી શક્યો કમન્દ,
ગયું‘તું નિકલી દેમાગે ધમન્દ.
ધુમી સર ઉપર રહીતી અજલ,
રહી‘તી નહી સૂઝ બૂઝ કે અકળ.
શિદહે આવી દિધું જીવદાંન,
કાપી કમન્દને દીધું અમાંન.^૩
હતી તેગ^૪ અલ્માસની આબહાર,
કપઈ ગઈ કમન્દ બટ પડતાંજ વાર.^૫

જરખ એવો આબાહ હતો ધારદાર,
બંને કમન્દો કપઈ થઈ ચાર.૧૬,૭૮૦
ગજબ ‘ને ગજન્દથી છૂટા શહરિયાર,
થયો‘તો થાકી બહુ બેકાર.
તુરત તેણે ઘોડાનો ફેરવી લગાંમ,
નાહસી છપાયો લશ્કર મૂકાંમ.
ફિર તેને દીલ માહે એવી હતી,
ધરી પુઠ અરજોર કરે દુરગતી.
દપટાવી ઘોડાને કીધી અરફ,
ગયો નાહસી તુરાંની લશ્કર તરફ.
પડ્યો જઈ એકાંત કરતો વિલાપ,
થયો દીલે બેતાબ, બહુ બેહિસાબ.૧૬,૭૯૦

* * *

૧ ધાઓ, યાને દોડો. ૨ વાર, યાને ફટકો. ૩ અમાન, યાને બચાવ છુટકારો. ૪ તેગ, યાને તલવાર. ૫ વાર, યાને ફટકો, જરખ.

જેઠ એમ છૂટેલો. અફરાસિયાખ,
થયો બહુ ફરાંમર્જને પેચોતાખ.
પપંચી શિદેહની જેઠ વલણ,
ગયો હાથમાથી છૂટી દુશ્મન.
“ધરપચથી ખેલી કપટ-છળ ખેલ,
કિધાં તેણે જંગે જનાની ફએલ.
કમંન્દોને કાપી નવા ખેલથી,
છોડવી પેઢરને ગયો સહેલથી.
હવું છુટવું તેહનુ મુશકેલ,
૧૬,૮૦૦ છૂટીને નાહસી ગયો બહકેલ.
ફરી હાથ હરગીજ એ આવે નહી,
સિવા કોઈ અરબોર ફાવે નહી.
હવે જંગ કરવું છે બહુ કુઝુલ,^૧
નફામા હાંસલ થશે ખાકો-બુલ.
છપાયો એ છટકી લશ્કર સિતર,
હવે હાથ આવે ન ખારે ડીગર.^૨
નવું જંગ નથી લાલકારી જરી,
નિરહોશ નાહક મરશે લડી.
અજીને છટા છે જીન્દાનથી,
૧૬,૮૧૦ અચી તે ગયો છે સહું જાનથી.^૩
ઘટે નહી કરવી વધુ કંઈ જફા,
હવે જંગ કરવું છે નારવા.”
દપટાવી ઘોડો ગયો પાધરો,
ઉભો જઈ અરબોર હતો જ્યાં ખડો.

મલકાવી મુખ બોલિયો સફરાજ:
“ખસ કર ઓ જંગી, ઓ અખતખાજ.
છૂટી તારો દુશ્મન નહાસી ગયો,
ફેટેહમંદ થઈ તું ખડો હિયાં રહ્યો.
કિધું એ ફિતુરી શિદેહે કાંમ,
ખચાવી ગયો ખાપને બહલગામ. ૧૬,૮૨૦
અગર તેગથી નહિ કપાતે કમંન્દ,
થઈ જેર આખર થાતે શરણ.
ગયો દુમ દખાવી નહાસી શિતાખ,
કિકાણે હતી નહી તેની રિકાખ.
ઘટેલી હતી તેની તાબો-તવા,
તેથીજ નહાસી થયો રૂસવા.
હવે જંગ મોકફ કર નામદાર,
જઈ તુંજ તાંબુમે કર તું કરાર.
પડતો મૂકી દે હવે શાહે ટર,^૪
તૂટો છે ખેશક તેનો ગર. ૧૬,૮૩૦
નાહકો છે હિયાંથી મિસ્લે જનાં,^૫
ફરશે ન હરગીજ પાછો મેઢાંન.
ગયા છે અજીને શાહ રખર,
જઈ સાંલલીશું જૂની ગૂફતુ.
નિમા શાંમ^૬ થઈ છે હવે લે રહાત,
પલકમા પડશે સિહા કાળી રાત.
મુખન સાંલલી લે ઓ ચશ્મે-નુર,
જઈને કરીશું હવે બઝમે-સુર.”^૮

* * * *

કથ પુશાડની મજલીસમા સઘલા ધરાંનીઓનુ એકઠા થવું.

દીલાવર અરબોર પોતાના કાકા ફરાંમર્જના સજીનોને માન આપી, તુરતજ જંગના મયે-
દાંનમાથી પોતાના તંબુ તરફ ફરાંમર્જ સાથે પાછો ફર્યો, અને પોતાનો લડાયક પોશાક
બદલી, પાદશાહ કથ પુશાડની મજલીસમા પોતાના કાકાની સાથે તે સામેલ થયો.

નીમા શાંમ થયા પછી પુરોદ અસ્ત પાંચ્યો. અને જંગના મયેદાંનમા રાતની સીદાઈ
ફરી વલી. બંને તરફના લશ્કરે પુદાના શુકર કરી રાહતનો દમ ભર્યો. હજારો નીરહોશોની કતલ
થઈ ગઈ હતી. કોણ કોણ આ ખુનખાર જંગમા મારયા ગયા હતા, તેની કંઈખી ખબર કે
અટકલ થઈ શકતી નહી હતી. જંગના મયેદાંનમા રૌકાયલા સીપાહોમાંથી જેઓ જીવવા પામ્યા
હતા, તેઓ પુદાના શુકર કરી, રાત પડવે પોતાની ઊવણીમા આવી પડયા.

૧ કુઝુલ, યાને નકામું, ફેકટ. ૨ ખારે ડીગર, યાને ખીજ વખત. ૩ ખેબન, ગેવ, ગોદરેજ,
તથા તુસ અને ગરતહમ પેહલવાનો, જે સુસન રમીશગરના ચારાથી કચેદ પડયા હતા, તેઓ હવે
ખુદા થયા છે, તે માટે ફરાંમર્જ આ ઘણો કરે છે. ૪ શાહે ટર, યાને તુરાંનનો પાદશાહ. ૫ મિસ્લે
જનાન યાને ગોરતોની મીસાલ. ૬ અજીને, તે કચેદ પડેલા ધરાંની પેહલવાનો. ૭ નિમા-શાંમ, યાને
સમી શાંમ. ૮ બઝમે-સુર, યાને પુશાલીની મીજલસ.

જેહાં પેહલવાંન રસ્તમ, જંગના મયેદાંનનો આવો ફતેહમંદ અંજામ આવેલો જોઈ, ખુશી થતો પાદશાહ કય ખુશરૂની નજદીક આવી હાજર થયો. રસ્તમની પછવાડે સરકરાજ બલ પોતાના નખીરા બેળને, અને તેની સાથે પાહડી જુદાંનમાથી ફરાંમજે છાડવેલા નામચીન ઇરાંની પેહલવાંનો, ગોદરેજ, ગેવ, ગરતહમ, તુસ, વગેરેને પોતાની સાથે લેઈ, કય ખુશરૂની આગલ તેની મજલીસમા દાખલ થયો. નામનો હઠાવનાર ફરાંમજ પછુ પોતાના દીલાવર ભત્રીજા અરજોરને પોતાની સાથે લઈ આવી લાગ્યો, અને બહાધુર જંગહે શાવરાંન પણ શાહઝાદા ફરીબોજ સાથે હાજર થયો.

મલી રહી મહેફિલ, ખીલી બહાર,
૧૬,૮૪૦હતો તખ્ત ઉપર શાહ શહરિયાર.

રજુ કીધો રસ્તમે અહેવાલે જંગ:

“કિધા કેવી રીતે તૂરાંની બતંગ.

મૂવા કેવી રીતે સવારો હજાર,

થયા કેવી રીતે પચદલ ઠાર.

હડયા કેવી રીતે ઇરાંની સિપાહ,

થયા કેવી રીતે દુશ્મન જખાહ.”

પડયું કેમ હરકર જઇ જાણી,

રહ્યાંતા કતલ કેમ કરી કાણી.

બૂંજ કેવી રીતે રહી રઝમગાહ,

૧૬,૮૫૦થઇ જહાંન કેવી જંગે સિયાહ.

થયું કેવી રીતે જંગે-કમન્દ,

તૂડું કેવી રીતે શાહી ધમન્દ.”

કિધું કેવી રીતે અરજોરે જંગ,

થયો કેવી રીતે કમન્દે બતંગ.

છૂટો કેવી રીતે અફરાસિયાબ,

ગયો કેમ નહાસી થઇ લાજવાબ.

કપઇ કેમ શિદ્દહને હાથે કમન્દ,

થયા કેમ નહાસી તૂરાંની શરણુ.

કિધું કેમ ફરાંમજે કારે-મહાંન,

૧૬,૮૬૦કિધા કેમ છૂટા સહું પેહલવાંન.

*

*

*

*

*

*

પડી જંગે લડિયો હું છું થકી,

કિધો જાંન નીસાર તૂંજપર નકી.

ધરી હાથ અંદર ગૂરજ ગાવસાર,^૧

ખતમ મે કીધા સવારો હજાર.

પવનથી પડે પાતડાં જેમ ખરી,

પડયા તેવી રીતે દુશ્મન લડી.

સપોસપ ચાલી રહી શમ્શીર,

તપોતપ પડતા જમીનપર દલીર.

તરાતર છુટી રહ્યાંતા તીર,

મરતાંતા વીંધઇ પેહલવાંન વીર. ૧૬,૮૭૦

મલી સંગ ગૂરજવર,^૨ ને શમ્શીરદાર,^૩

કિધું છે મયદાંને મદાંને કાર.

થયો હાલ મયદાંનનો છે ખરાબ,

જમીનખી લરજ થઇ લાજવાબ.

જંગેજગ દિસે હાથ, પગ, પીઠ, કમર,

કપઇને પડેલાં શીર^૪ સરખસર.

પરન્દાંખી જોઇ રહે જરજર,

કરે કુલ દરન્દાં હેબતી પૂકાર.

ફતેહમંદ થયા પેહલવાંને-જમીન,

કરું છું હું તે પર સદ આફરીન. ૧૬,૮૮૦

ગજરૂ દુઆ તુંજ હકમા હજાર,

રહો તખ્ત તારું સદા અરકાર.”

*

*

*

*

*

*

કય ખુશરૂએ ઇરાંનીઓની ફતેહ માટે શુકર ગુજરી કરવી, અને

શયેખુન અટકાવવા તલાયાઓ નેમવા.

હકીકત જંગની સુણી તમામ,

ખૂશી થાયો કય ખુશરૂ નેકનામ.

ખૂશી થાયો સુણી અંજામે-જંગ,^{૧,૨}

ખૂશી થાયો જોઇ તૂરાંની બતંગ.

૧ બેળન. જેહાં પેહલવાંન રસ્તમની દીકરી ખાનુ ગોશરપતો દીકરો થતો હોવાથી, ખુશરૂજ બલનો તે નખીરા થતો હતો. ૨ ફરીબોજ ઇરાંનના પાદશાહ કય કાઠિસનો દીકરો થતો હતો. ૩ જખાહ, યાને કતલ. ૪ રઝમગાહ. યાને જંગનું મયદાંન. ૫ શાહી ધમન્દ, યાને અફરાસિયાબના ધમન્દ માટે એ ઇશારો રસ્તમ કરે છે. ૬ કારે-મહાંન, યાને મહાભારત કામ. ૭ ગૂરજ ગાવસાર, યાને ગાયત્રી સીકલનો ગૂરજ. ૮ ગૂરજવર, યાને ગૂરજ મારનારા. ૯ શમ્શીરદાર, યાને તલવાર ધરાવનારા. ૧૦ શીર, યાને માથા. ૧૧. અંજામે-જંગ, યાને, જંગનું સેવક.

કિધી પેહલવાંને ઉપર આફરીન,
કહ્યું કે : “આખાદ રહો સર જમીન.”

ખૂંકાવી દરગાહે હક માહે સર:
૧૬,૮૯૦ “અએ માલીકે દુનિયા, શમ્સો-કમર.”

અએ સાહેબે-આસ્માન, સિતારા જમીન,
હસ્તી ‘ને નિસ્તી તારે અધીન.^૧

તું હસ્તી ‘ને નિસ્તીનો બક્ષેસગર,
હું ખાંધું સદા રાસ્તી પર કમર.

કરું શું સિક્ત તારી ઓ દાદગર,
ગૂંહાગાર હું સર ધરું ખાકપર.

આ રસ્મે-ફાની^૩ બરી દીલફરીબ,
ઘડીકમા ફિરોઝી, ઘડીક બેનસીબ.

ઘડીમા ચહડાવે કિરતી મિનાર,
૧૬,૯૦૦ ઘડીમા કરે પાડીને ખાકસાર.

*

*

*

*

કચ ખુશરૂએ જગાહે સાવરાંન અને શાહઝાદા ફરીખુર્જને

તલાયા તરફે મુકરર કરવા.

ખાદમ બોલ્યો શાહ ખુશરૂ:
“સૂણો તમ દલીરો અને હોશરૂ.

જરા ધ્યાનથી તમ સૂણો શુકતાર,
કિંધું છે તમોએ મર્દાને-કાર.

મગર હોશ રાખો હરએક સિપાહ,
૧૬,૯૨૦ જરા તમ કરો આસમાં^૪ પર નિગાહ.

ખરા છે તૂરાંની બડા બદનેઆદ,
રખે રેહતા ગાફેલ બની દિલશાદ.

હજી રાતની તો શરૂઆત છે,
સિંહા રાત કાળી તણી વાત છે.

કમરની^૫ કમર^૬ જ્યારે થાશે બતંગ,
અખરમાં^૭ છૂપાશે બની દિલ-તંગ.

થશે રાત ત્યારે કાળી ભમર,
શબે-ખુન^૮ પર ખાંધશે એ કમર.

જરૂરત છે લશ્કરને રહાતની,
૧૬,૯૩૦ ફિકર છે મને આજની રાતની.

એ દોરે ફાંનીની રેહશે રસમ,
જરાખી ન આંખોમા રાખે શરમ.

ઓ દુનિયા! દુનિયા! અજબ કારીગર,
ભરમ તારો પાંમે ના કોઇ બસર.^૯

એકને ચહડાવી દિયે આસ્માન,
બિજાને કરે એકદમ ખાકસાંન.

એકને હસાવી કરે ખુશહાલ,
બિજાને રડાવી કરે પાયમાલ.

નથી તું ને કોઇ સંગ મ્હોબત જરી,
તોપણ અજબ કાંમ રેહ તું કરી. ૧૬,૯૧૦

તુંથીજ મોટાઇ બલદી તમામ,
તુંથીજ હસ્તી ‘ને નિસ્તીનું કાંમ.

ન પડતી સમજ કાંઇ એ શું હશે,
હું જાણું બસ એ, કે એ તું હશે.”

*

*

સૂણો નામદારો રોશન-રવાંન,
સૂણો તમ સહુ પેહલવાંને-અમાંન.

નજર રાતને વખત ચોગમ ધરો,
ઇફાઝત^૬ લશ્કરની તમ કરો.

મલ્લનોથી રહેશો અગર બેફિકર,
થશે કુલ લશ્કર જરોજખર.

હુકમ જઈ કરો તમ લશ્કર તમામ,
રહે સહુ સાવધ લશ્કર મૂકાંમ.

રખે છોડતા કોઇખી હથિયાર,
રેહજો શબે-ખુનથી હુશિયાર. ૧૬,૯૪૦

બેશક શબે-ખુનની છે વકી,
રહ્યા જો ગાફેલ જશે જાંનહી.”

*

*

*

“હવે કહું સાંભલ ઓ સાવરાંન,
કસી લે કમરબંધ, ઓ પેહલવાંન.

૧ શમ્સો કમર, ૨ યાને સુરજ અને ચાંદ. ૩ અધીન યાને આધીન. ૪ રસ્મે ફાની, યાને ફાની દુનિયાનો કાયદો. ૫ બસર, યાને માનસબત. ૬ કમરની, યાને માહતાબની. ૭ કમર, યાને ફેડ. ૮ અખરમાં, યાને વાદલામા. સારાંશ, ચંદમા વાદલામા છુપાઇ જવાને લીધે આરમાન ઉપર કાલાશ ફેલાયો. ૯ શબે-ખુન, યાને રાતના ફક્તના લશ્કર ઉપર તુટી પડી, કતલ ચલાવવી ૬ ઇફાઝત, યાને સંભાલ કરો.

ભરૂસો મને છે તહારી ઉપર,
બેશક તું છે ખડો જોરવર.
મુખન કહું સાંભલ ઓ નામદાર,
હલેરી તહારી છે આશકાર.
પિછાણે તૂને છે કુલ લશ્કરી,
૧૬,૯૫૦ દિસે છે મને તું સર્વોપરી.
તલાયાનું બેશક હવે કાંમ છે,
જોખમભરેલો આ અધ્યામ છે.
એ કાંમ ફૈરન તું હાથ ધર,
સિવા તું નથી કોઈ બિજો નામેવર.
લઈ જા તું સાથે કાઉસ પિસર,
ફરીખૂર્જ છે જે ખડો હાંમવર.
લઈ લે સંગમા ચૂનંદા સવાર,
જરૂરત પડે તો અને ગમગૂસાર.
ફરો તમ શખ-ગશત સહુ સારી રાત,
૧૬,૯૬૦ ન ગાફેલ રેહતા, તમે એક સાત.^૩
ખખરદાર રેહજો સજી હથિયાર,
રેહજો સદા ફંદથી હુશિયાર.
કરો તમ લશ્કરને મામુલ હૂકમ,
ભરે નહિ હૂકમ વન એકબી કદમ.”

* * *

સજી શસ્ત્ર અંગે, શમ્શીર મિયાંન,
નિકલ્યો ખહાર જંગહે સાવરાંન.
લિધા સંગ ફરીખૂર્જ કાઉસ પિસર,
હતો ખળ કળમા કાબેલ નર.

હલીરેની સફમા હતો તે હલીર,
પિસર શાહ કાઉસનો નામગીર. ૧૬,૯૭૦
લિધા સંગ ધરાંની ચૂનંદા સવાર,
શખ ગશત ફરવા નિકલ્યા ખહાર.

* * *

કહું સાવરાંને: “સવારો ચૂનંદા,
સજી લો હથિયાર, કમાનો-કમંદા.
ફરો ગશત ગૂપચૂપ, તલાયા ખની,
ફરી તમ પુરી કરો રજની.”
થયો છે હૂકમ એવો કય ખુશર,
હમરાહ તમારો હું થઈ ફરે.
રાખે છે મન માહે એવી વકી,
શખે-ખુન ટુરકીઓ કરશે નક્કી. ૧૬,૯૮૦
ધરી હાથ અલ્માસની શમ્શીર,
ફરો ગશત રાતે ખની હસ્તગીર.^૪
હમરાહ તમારો છું હું સાવરાંન,
ખજાવો ફરજને તમે મનમાંન.
સંગમા ફરીખૂર્જ શહેઝાદા છે,
જે ઓલાદે શાહી ખૂનિયાદ છે.”

* * *

સૂણી શાહનો આ હૂકમ માંનથી,
નિકલ્યા તલાયા દિલોજાંનથી.
હમરાહ થયો જંગહે સાવરાંન,
રહ્યા સહુ ફરતા ખની ગશતીખાંન. ૧૬,૯૯૦

* * *

અફરાસિયાબે પોતાને મલેલી શીકસ્તગી માટે સંતાપ કરવો.

હવે કહું સાંભલ ઓ દાંનેસ્વર,
લખું દાસ્તાંન હું હવે સર ખ સર.
કમંદમાથી છુટી અફરાસિયાબ,
નાહડો લશ્કરમે કરતો વિલાપ.
તખાહ થઈ તબિયત, આરામો-ખાખ,
પયેદા જીગરમા થયો પેચોતાખ.
દિઠી તેણે આફત સિહા સર ઉપર,
પડે નાશ વીનાશ સઘલે નજર.

સમજ નહિ પડે તે હવે શું કરે,
ખોઈ હાંમ અરબેરથી તે ડરે. ૧૭,૦૦૦
રડી બોલિયો તે: “અરે આસમાંન!
આ હાલ મારો જંગ હરમિયાંન!
પકડતો પિલગો જે ચૂંગાલમા,
કિધો તેનો આ હાલ તત્કાળમા.
ધુંજતા‘તા જેથી પિલગો ‘ને શીર,”
ગણાતો જે બેશક હલીરમા હલીર.

૧ તલાયા, યાને રાતને વખત લશ્કરની સંભાલ લઈ તેમની પાસખાંની કરનારા બચુસો.
૨ શખ-ગશત, યાને રાતની ફેરી ફરવી. ૩ એક સાત, યાને એક ધડી. ૪ રજની, યાને રાત.
૫ હસ્તગીર, યાને ખચાવનાર. ૬ શહેઝાદા, યાને શાહુઝાદો. ૭ પિલગો ‘ને શીર, યાને વાપ અને સિંહ.

કુના થઈ પૂજત, બની રૂસવઈ,
એ મારી હાલત જંગ માહે થઈ.
અજબ જોવાલો છે બુરજીગર,
૧૭,૦૧૦ ઉઠાવી રહ્યા છે ખલક સર ઉપર.
અરે ઓ જમાના! કિધા કાં કહેર!
નહી તુંને આવી મુજ પર મહેર!

કિધો શું તહારો એવો ગૂનાહ,
તું ચાહે છે કરવા, મને શું કુના ?
ખૂરો ખૂરજીગર ફરમન ફાવિયો,
આ અતે મારો હિયાં આવિયો!
થયો છું નમાવી સર લાઇલાજ,
હવે હાથ તારે રહિ મારી લાજ."

અફરાસીયાબને દુખી હાલતમાં જોઈ તેના બેટા શીદેહ તેને

હિંમત આપવી.

રડી આંખ આંસુઓથી ભરી,
૧૭,૦૨૦ રહ્યા તે વિચારો કરતો પડી.
ખાદજ કિધો તેણે એવો હુકમ:
"ખૂલાવો શિદેહ પિસર એકઠમ.
કહો કે તનાહીમે આવી મળે,
મુઝવણ મહારા મનની ટળે."

* સવારો દોડ્યા * લઈને * હુકમ,
પૂગાડ્યો શાહનો હુકમ એકઠમ.
હુકમને ઉઠાવી ઘુરત સર ઉપર,
ઉભો આવી શિદેહ બની બેસબર.
પડેલો જોયો દુખી આપને,
૧૭,૦૩૦ ઉઠેલો ભારી ચેહરે સંતાપને.
નમીને બોલ્યો: "ચેહર નામેવર,
બની કાં રહ્યા એમ ખસ્તાજીગર.
મૂકી કાં દિયે જંગની આસને,
પડ્યો કાં પકડી નીરાસને.
અગર એમ છોડી દિયે હાંમને,
થશે ભારી નુકસાંન જંગ કાંમને.

અગર હાલ તારો થશે આશકાર,
થશે કુંલ લશકરખી બેકાર.
બેઠિલ બની સહુ જશે એકઠમ,
લડવાથી પાછાં ભરશે કઠમ. ૧૭,૦૪૦
હજી હાંમ છે ખડુ હર ઘુરમાં,^૧
હજી છે લશકર પુર સુરમાં.
સમજ ના થયું અખત અરગશત છે,
હજી તો ફલીશે અનેક મસ્ત છે.
હજી તો ખાકી રહ્યા નિઝેહાર,^૨
હજી તો છે ખાકી ખંજરગૂઝાર.^૩
હજી તો છે ખાકી શમ્શીરગર,^૪
હજી તો છે ખાકી શુરઝગર.^૫
હજી તો રહ્યા છે ચિની પેહલવાંન,^૬
હજી તો રહ્યા છે ખુતનના જવાંન. ૧૭,૦૫૦
હજી તો વરસશે ખારાંને તીર,^૭
વિધધને મરશે ધરાંની ફલીર.
લડી જર કરશે તે ખરજેરને,
ન છોડીશું હરગીજ એ સરજેરને."

અફરાસીયાબે રાતો રાત લશકર સાથે નાહસી ચીનના મુલક તરફ

જવાનો ઠરાવ શીદેહને જણાવવો.

બોલ્યો સૂણીને સુખન તાજવર:
"ખસ કર ખકવા શિદેહ પિસર.
હમાકત તહારી હવે અંધ કર,
અમકતો નસીબનો નથી અખતર."^૮

સૂણી લે કહું છું, તૂને જીતતર,^૧
હુકમ પર મહારા અમલ અટ કર. ૧૭,૦૬૦
હું જંગે લડ્યો છું, મિસલ એક પીલ,
મે રાકી દિધો છે ફરિયાએ નીલ.

૧ હર ઘુરમાં, યાને હરએક ઘુરાંની અંદર. ૨ નિઝેહાર, યાને નેઝાની લકાઈ કરનારા.
૩ ખંજરગૂઝાર, યાને છુટાં ખંજર મારનારા. ૪ શમ્શીરગર, યાને તલવાર ધારાવનારા. ૫ શુરઝગર,
યાને શુરઝ મારનારા. ૬ ચીની પેહલવાંન, યાને ચીન દેશના લકવા માટે આવેલા પેહલવાનો. ૭ ખુતનના
જવાંન, યાને ખુતનના પેહલવાંનો. ૮ ખારાંને તીર, યાને તીરનો વરસાદ. ૯ અખતર, યાને સીતારો.
૧૦ જીતતર, યાને ઘુરતજ.

અસીર મે કિધા છે મહે-હલીર,
પકડયા છે ચુંગાલે બખરો 'ને શીર.
મગર થાયો બરજેરથી નામૂરાહ,
કિધું માઈ આબાહ જંગ બરબાહ.
હિસે છે મને એ બડો જાદુગર,
નિકલ્યો અજબ જોરવર ખૂરજીગર.

ગૂજારી કમન્દમે મુજ પર જફા,
૧૭,૦૭૦ કિધી મારી તાબો-તાકત દફા.

ગયા હાથ છોલધ, છાલા થયા,
જખમ હાથો ઉપર આલા થયા.
મે ચાહ્યું કે ઝટકીને પટકું જમીન,
મગર નહિ હિલ્યો જરાબી કમીન.^૧
જોધ મસ્ત એવો થયો નાઉમીદ,
થયો હાલ મારો 'ગૂલે-શમ્બલીદ'.^૨
હવા હોશ થઈ ગઈ, તન મન હીમ,^૩
પૂકારી રહ્યા હું કરીમો-રહીમ.
અગર જો થતે તું નહીં હસ્તગીર,

૧૭,૦૮૦ બેશક બરજેર કરતે અસીર.^૪

થશે શું કાલે ખૂદાને ખબર,
નથી કોઈ જંગી ખિજો નામેવર.
લડે જઈ જંગે પડતાં સહવાર,
ધરી હાંમ લડવા પડે તે બહાર.
નથી કોઈ જંગી રહ્યા સંગમાં,
લડે કાલે જંગે ચહડી રંગમાં.
અગર કાલે બરજેર જંગે ચહડે,
કહે કોણ તે સંગ જમીને લડે.
જંગમા ન જોડી તેની જડે,

૧૭,૦૯૦ લડી જે એ જીરજીગરને હરે.

પરાગન્દ થાયું લશ્કર તમામ,
તટા હાથ, પગ, 'ને ખૂટી મારી હાંમ.
કિધો હાથ ગરદીશે મુજ પર ગજબ,
પલકમા પડ્યો ખાક પર બેસબબ.
કિધો કેવો ભારી મૂજ પર અજબ,
થયું કલ લશ્કર ખાનાખરાબ.

બલા છે ધરાંની ધુમે સર ઉપર,
રખે હું પડું થઈ જીજેજખર.
થઈ મારી હાલત મિસલ એક ખાબ,
થયો અસ્ત મારો હવે આફતાબ. ૧૭,૧૦
સજવાર મને છે હવે નાહસતું,
છે લાજમ મયદાન છોડી જવું."

* * *

"હવે કહું સાંભલ શિદ્દેહ પિસર,
કહું છું જે કંઈ, તે જલ્દ કર.
લઈ લે ચૂનન્દા થોડા સવાર,
નિકલ આજ રાતે ફરવા બહાર.
બનીને તલાયા તમે સહુ સિપાહ,
જંગલમે રાખો, યોગમ નિગાહ.
વધુ વાત સાંભલ પિસર દીલજાન,
હું જાઉં છું નાહસી મુલકે ઘરાંન. ૧૭,૧૧
સંગમા છે મારી પીરાંન વજીર,
વલી કલ લશ્કર, સિપાહ નામગીર.
હવે નાહસવાની પડી છે જરૂર,
જો રહીશું તો બેશક કરશું કસુર.
કરું કુચ ઉઠાવી લશ્કર તમામ,
સહવારે હિસે નહીં નીશાણુ નામ.
કહે જઈ હોમાનને એ હુકમ,
કરે કુચ તધયાર સહુ એકદમ.
નથી આસ જીતની હવે કંઈ રહી,
કરીશું ફરી તપે આવી અહીં. ૧૭,૧૨
તજી જંગ જતાં થાય હર્હો-શરમ,
રગ રગ તપે માઈ ખુને-ગરમ.
જમા જઈ કરું લશ્કર બેશમાર,
કરું જંગ ફરી મરતબે આશકાર.
લખાવત કરું જઈ ખાકાંન ઉપર,
રવાંના કરે લાખ સુરવીર નર.
રૂમ અને શાંમનુ લશ્કર ચલાક,
મંગાવું તાકીદે એક એક લાખ.

૧ કમીન, યાને કમીનો. ૨ ગૂલે-શમ્બલીદ, એ નામનું ધરાન જમીન ઉપર થયું દિકા રંગનું કલ. અફરાસીયાબ કેટલો બધો દિકો પડી ગયો હતો, તેની સરખામણી આદે આ ધરાશે કરે છે. ૩ હીમ, યાને બરફ. ૪ અસીર, યાને કેદ.

ખૂલાવું ખૂતનથી પચોસ હજાર,
૧૭,૧૩૦લે જાન પટકી ખની ખુનખાર.
મોકલું છું મુલકે મુલક હુકમ,
રવાંના લશ્કર કરે એકદમ.
મોકલું છું સંઘેશ હરએક દેશ,
મલ્લે આવી સત્વર કોઇખી રવેસ.
ગૂરબગર મેલવું ખડા હુશિયાર,
તિરંદાઝ, શમ્શીરઝન ખીશિયાર.
હું લાવું હઝારો નેઝાવરાંન,
કરે આવી તારાજ ધરાંનીઆંન.
હું લાવું હઝારો રૂમી સવાર,
૧૭,૧૪૦કરે આવી ધરાંનીઓને ખૂવાર.
તિરંદાઝ હઝારો મૂલક શામના,
કાંમો તે કરશે વિના ખાંમના.
કસાંની, 'ને શકુની' ખંઝર ગૂઝાર,
કતલ કરશે ખરજો વિધી આરપાર.
સકલાખી^{૧૩} નરવર, જંગી જવાંન,
ચીની^{૧૪} 'ને રૂમી' ગર્દનકશાંન.
હિન્દી^{૧૫} 'ને સિન્ધી' શમ્શીરઝન,
જખેહ કરશે દુશ્મન મિસલ ગોસ્પંદ.
ચગાંની^{૧૬}, ને ગહાંની ખુખ-પુર હુનર,
૧૭,૧૫૦કરશે તે સગઝીને^{૧૭} જરોજખર.
નહરી^{૧૮} 'ને વહરી' હજારો-હજાર,
કરશે તે મયદાંન ખિલકુલ ઉઝાર.
ડરે કેમ જીગરમા તું અયે પિસર,
થશે કુલ લશ્કર અતી પુર-હુન્નર.
મઠઠ કર પિઠરને, ઓ તું દલીર,
ખને કેમ જીઝદીલ હોઇને વીર.

ખતંગ મારી હાલત કમન્દે કરી,
હજારોતું લશ્કર ગયું છે મરી.
થયા કંઇક જંગે પેદર એપિસર,
થયા કંઇક જંગે પેસર એપિઠર. ૧૭,૧૬૦
કતલ થઇ ગયા કંઇ હજારોના સર,
જેઇ હાલ મયદાંન ફાટે જીગર.
મને લે સમજ હવે ધ્યાનથી,
જરાખી ન ડરતો હું ધરાંનથી.
હું ખરજો 'ને રૂસ્તમથી ડરતો નથી,
કજા વન હરગાજ હું મરતો નથી.
કિનાની દિલમા ધરી આરજી,
લડે મારી સાથે કય ખુશર.
કહે છે તુખમ મારી છે કમખત,
કહાં કોણુ દાંનેશ મૂવો એ વાત? ૧૭,૧૭૦
મગર જો એ સમજે મને ખદખત,^{૧૯}
તો કેમ મારી ઓલાહ હોય નેકખત.^{૨૦}
જો ખદખત હું, તો ખદકાર એ છે,^{૨૧}
જો પાપી છું હું, તો ગૂન્હાગાર એ છે.^{૨૨}
પિસર છે એ દખતરે અફરાસિયાળ,
કરે એ મમોવાતુ ખાંતુખરાળ.
પિસર મારી તુખમનો હોઇને,
કરે ખદગોઇ એ, અકલ ખોઇને.
સમજ ના ઉંમરમા હું પીર છું,
મગર જંગ મયદાંને હું શીર છું. ૧૭,૧૮૦
જમા કરે લશ્કર અગણીત અપાર,
ગણી નહાં શકે કોઇ હિસાખી લગાર."

* * *

અફરાસીયાળ જંગના મયદાંનમાથી રાતોરાત નાહસવું, અને રાહમાં
ધરાંની તલાયાઓતું તેની સામસામા થઇ જવું.

પોતાના નામવર બાપ અફરાસીયાળને મોહડથી આવી રીનની નરી ગોઠવણુ કરમાન

૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, અને ૧૧, ૧૨ એ સવગ્રા મુલકમાંથી અફરાસીયાળ પોતાનું
નવું લશ્કર મંગાવવાની ગોઠવણુ કરે છે. ૧૦ સગઝી નવુતો મુલક જે રૂસ્તમનો પોતાનો ગણાતો
હતો, તે મુલકમા આવેલો એક પાકડી ઇલાકો 'સગઝી'ને નામે જણાયેલો હતો. રૂસ્તમનો જનમ
એ સગઝના મુલકમા થયેલો હોવાને લીધે, બાજે વખતે રૂસ્તમ 'સગઝી'ને નામે ઓલખાતો હતો.
૧૩ અફરાસીયાળના આ સખુનો કય ખુશરને માટે ઇશારો કરે છે, કેમકે અફરાસીયાળની દીકરી
ફિરંગીઝ સાથે શીયાવજ્જના લગન થયા હતાં. અને ફિરંગીઝને પેટે કય ખુશર પડેલો હશે.
અફરાસીયાળ દલીલ કરે છે, કે ખુશરે મારી દીકરીનો દીકરો થાય છે, અને મને જો એ ખદખત
સમજે, તો એ પોતે નેકખત કેમ હોઇ શકે. ત્યાંજ ફિરંગીઝના લંખાણુ હેરા લવાલા હારતાં માટે
વાંચો મારે સંપુરણુ શાહનાયું. (૫ ન. પહેલ).

મલતાંજ, શાહઝાદો શીદેહ પોતાના માનીતા ચુનંદા તુરાની સીપાહોનું એક હથીયા-રખંધ લશ્કર લેઇ, પોતે ઘોડેસવાર બની અંધારી રાતના તલાયા તરીકેનું કામ કરવા તર્થયાર થઈ ગયો.

અફરાસીયાએ પોતાના માનીતા પેહલવાંન હોમાનને બુલાવી, તમામ લશ્કરમા મનાદી ફેરવી જાહેર કીધું, કે તમામ લશ્કરે, મયદાંન માહેલા તમામ તંબુ અને છાવણીને સમલો આસખાબ પડતો મુકી, રાતોરાત કાંઈળી ગડબડ કે ઘોંગાટ કીધા વગર, પોતાના જનની સલામતીને ખાતર, તુરાન જમીન તરફ એકદમ નીકલી જવા કુચ કરવી.

આ શાહી મનાદીનો હુકમ તમામ લશ્કરમા હોમાને તેજ વખતે ગુપચુપ કાંઈળી ગડબડ કે ઘોંગાટ વગર જાહેર કીધો, અને તમામ લશ્કર મોડી રાતે પાઠશાહ અફરાસીયાબની સાથે કુચ કરવા તર્થયાર થઈ રહ્યું.

હુકમ મુજબ અરંદી રાતનો સમો થતાંજ, અફરાસીયાબ પોતાના તમામ લશ્કર સાથ, જંગના મયદાંનમાથી ઘોડેસવાર થઈ આગલ આવ્યો, અને તેની પછવાડે, તેના તમામ પેહલવાનો, સીપાહો અને પયદલ લશ્કર, કુચ કરતું તુરાંન જમીન તરફની રાહ માપવા લાગ્યું.

અંધારી રાતને સમે વેરાંન વનમાંથી કુચ કરતાં અફરાસીયાબને, આ જંગમા થયેલી ખુવારી, અને હાંસલ કાંધેલી નામોશીની દુખમરી યાદ હોઈ ચડુહી આવી, અને તેજ વખતે તેણે પોતાના માનીતા વજીર પીરાંનને કહ્યું, કે આ મહાભારત જંગની શરૂઆત, એક નાયીજ ઓર-તના ફરેબમા ફર્યાથી થઈ છે. અગર જે સુસન રામીશગર પોતાની ફરેબી ફસાહત દરબારમાં જણાવતે નહી, તો આ સુલતાની જંગ હરગીજ ખરપા થતે નહી, અને હજારો ગીરદોરાનો જીવ જતે નહી.

અફરાસીયાએ ઓરતબત માટે પોતાના વીચારો

પીરાંનને જણાવવા.

ખિયાબાંન વેરાંન ધનંધોર^૧ ઘટાર,
ખિલી રહી સિહાઇની ભંમર જટા.
ઝાડો 'ને ઝાડી, ખિયાબાંન ગીચ,
ઢેકા 'ને ઢેચા, કાઢવ 'ને કીચ.
પવનના સપાટાથી વેરાંન વન,
ઝૂલે ડોલતાં દર્ખતો^૩ ખડુ ખૂલંદ.
તૂમાખી તોરે ઉભેલા પહાડ,
૧૭,૧૮૦^૨હિસે દુર કાળા હારોકટાર.
સરપ સમ સસડતાં ઝરણુના નીર,
પડે પહાડ પરથી બનીને અધીર.
હતી રાત એવી સિહા અંધકાર,
લરજતું ખિયાબાંન, થઇ ઠંડગાર.
જતો'તો એ રસ્તે અફરાસિયાબ,
હતો સાથ પીરાંન વજીર પુર-તાબ.
હતા સાથ સિપાહ 'ને જંગી સવાર,
હતું સંગ પયદલખી ખીશિયાર.

ખિબા પેહલવાંનો હતા સંગમા,
સજેલાં શસ્ત્રો હતાં અંગમા. ૧૭,૨૦૦
દિલાવર હોમાન જંગી દલીર,
હતો સાથ ખાર્માન શમ્શીરગીર.
હરેલે હતો તુરકી પાઠશાહ,
પડોસે પીરાંન હતો નેકખાહ.
કરતા'તા સહુ કુચ કાળાતમા,
જતા'તા તુરાંને નીરાંતમા.

* * *

ભરી દમ નિરાસી તણો શહરિયાર,
બોલ્યો સૂખન તે બની બેકરાર:
“અથે પીર પીરાંન રોશનઝમીર,
તૂં છે મારો રેહબર અને હસ્તગીર. ૧૭,૨૧૦
કરૂં જ્યારે વીચાર જંગનો જરી,
બને મારી આંખો આંસુ ભરી.

ખલા ભારી સરપર પડી છે જાણુન,
થયાં છે નાહક હજારોના ખુન.
કરૂં ગમ રડી યાદ જ્યારે પડે,
ખૂદા હાલ એવો ન કોઈનો કરે.
ગજખ 'ને ગજન્દ, સાથ આફત, સિતમ,
કપટ, ચિલ્લપટ સાથ; રંજે-અલમ.
એ સઘલાંનું મુળ છે ઓરતજાત,
૧૭,૨૨૦ અજીત એ જગેર ભારી, કાબેલ કલાંત.
ભુલ કીધી ભારી મે બેશક જાણુન,
એક ઓરતનો માની મે લીધો સખુન.
ઓરત! ઓરત! છે દોજખનો ગાર!
પડો તારી ઉપર ખૂદાનો માર!
સરૂં છે તું સુંદર, નયનો નલીન,^૧
ખાતેન વિપારી,^૨ ધુરી મલીન.
જગે જંગ થયાં છે, જખરાં જાણુન,
એક ઓરતનો માની મે લીધો સખુન.
થયા નારે નરવર લાચાર છે,
૧૭,૨૩૦ થયા નારે કંઈએક ખિસ્માર છે.
થયો હાલ રયાવક્ષનો નારથી,
થયો શેહરખદર^૩ તે લાચારથી.
બેઠ શિકલે^૪ રયાવક્ષ, ખોઈ કરાર,
થઈ માત સોદાખેહ તે પર નિસાર.
ખનીને કાયર તે માતથી,
વસ્થો આવી તુરાંન તે રહાતથી.
અગર માત આશક થાતે નહી,
કજા તેની તુરાંને પાતે નહી.
ખિજે દાખલોખી લે સાંભલી,
૧૭,૨૪૦ રહ્યું છે મહારૂં જાગર જલખલી.

પડી એક રોજ મને એ ખખર,
મનીજેહ^૫ મહારી લખતેજાગર.
જશનગાહથી લાવી બેજન સાથ,
મહેલે મૂપાવ્યો ધરી તેનો હાથ.
સજા મે સુલીની તેને કરી,
મગર તુંએ મારી કરી રહેખરી.
જતો તો તે ફાંસી, થતું 'તું' ખુન,
મગર તારો માની મે લીધો સખુન.
કીધો કંઈએ બેજન કરગસારમા,
મનીજેહને ખાતર સિદા ગારમા. ૧૭,૨૫૦
અગર રૂસતમ ત્યાં જાતે નહી,
છુટકારો હરગીજ તે પાતે નહી.
જગે નારીઓથી થયાં ભારી જંગ,
જગે નારીઓથી થયાં સુખ ભંગ.
જગે નારીઓથી દુઃખો અપાર,
જગે નારીઓથી વીપત હખાર.
જગે નારીઓથી થયા ખહુ ઘાત,
જગે નારી નામે સદા હુમરાત.
સૂખનની સાચી જરાખી નથી,
પલકમા ખહલઈ ફેરવે ગતી. ૧૭,૨૬૦
વચન દામ વતના, નાકાંમ તમાંમ,
તકલીફ મિસલ રેતી ઉપર કલાંમ.
હસ્તી 'ને નિસ્તીની પુછે જો વાત,
દુનિયાના પાપો છે ઓરતજાત.
અગર માનતે નહિ હું સુસન સુખન,
પડતે નહી કેદ સુરો બેજન.
જગે નાર જો તું શું શું કરે,
એ નારોને ખાતર કંઈએક મરે."

*

*

*

*

૧ અજીત, યાને છતી શકાય નહી એવી. ૨ જગે, યાને જગતમા. ૩ નયનો નલીન, યાને કમળના ફુલ જેવાં નેનો. ૪ વિપારી, યાને વિખથી ભરંછી. ૫ શેહર ખદર, યાને દેશપાર. રયાવક્ષ પોતાની સાવધી માતા સોદાખેહની સવાવણીથી કાયર થઈ, તુરાંન સામે ભહેર થયેલી લડાઈમા સામેલ થઈ પોતાના વતનથી દુર થઈ, અંતે તુરાંનમા જઈ વસ્યો હતો, અને ત્યાં કસરીબેજના કારસ્તાનથી, અફરાસીયાખના હુકમની રૂએ તેને કતલ કરવામાં આવ્યો હતો. એ દારતાનની લંખાણુ વિગત માટે જુલો માંરે સંપુરણુ શાહનાખુ (પ. ન. પટેલ. ૧ શિકલે-રયાવક્ષ, યાને રયાવક્ષનો ચેહરો, રયાવક્ષની ખુબસુરતી જોઈ તેની સાવધી માતા સોદાખેહ, તેની ઉપર મોહી પડી હતી, તે માટે અફરાસીયાખ આ ઇશારો કરે છે. ૭ મનીજેહની મોહખતમા ધરાની પેહલવાન બેજન કેવી રીતે ગીરફતાર થયો, અને ફરતમે તેને કેવી રીતે કરગસારના જંગલ માહેલા અંધારા ગારવાલાં કેદખાનામાંથી છોડ્યો, તેનું આખું દારતાન મારા સંપુરણુ શાહનાખ અંદર વિગતવાર દરશાવ્યું છે. (પ. ન. પટેલ)

વજર પીરાંને અફરાસીયાખને ઔરતજાતની સિકારસમા
કેહલા સખુનો.

સુણી લઇ શાહની હલીલ હીલપઝીર,
૧૭,૨૭૦ મલકાવી મુખને બોલ્યો વઝીર:
“અએ શાહે આલમ, ખૂલ્નંદ ચકતેદાર,
હલીલ છે તહારી નાખાયદાર.
મને વાત તારી એ મંજુર નથી,
હલીલો વળુદથી ભરપુર નથી.
આ ફાંનીમા નારીથી હાણી નથી,
નારીથી કોઇખી લાસાંની નથી.
નારીથી દુનિયાની હસ્તી અને,
વિના નાર દુનિયાની નિસ્તી અને.
રૂડી નાર તનપાક, મનપાક છે,
૧૭,૨૮૦ ખૂદાને જીગરમા સદા ધાક છે.
જીજત આ જેહાને રૂડી નાર છે,
ખૂદાને તે ઉપર બહુ પ્યાર છે.
દયાલુ, દાંનેશ, ભલી નાર છે,
આ ફાંનીને સંસાર ગુલઝાર છે.
સૂરીલા સરોદે મધુર વેણથી,
રીજવી રિજાવે, નહીન નેનથી.
મિનોઇનુ જીજત, ખાગે-ધરમ,
મિનોઇની રહેબર, અને હમદમ.
કરું શું જખાંથી સિકત નારની,
૧૭,૨૯૦ સૂકાંની છે કાબેલ અંસારની.
એ છું સમ છું કોઇ છુ માં નથી,
એ ગુલ સમ ગુલ આ દુનિયા નથી.
જનુની આ જગની ‘ગુલે-ચાસમીન’,
પહોં છે ફરેશ્તાઓખી આફરીન.
જલાવી જિગરને, કરે રેજ-રેજ,
કરે હીલરૂખા જેહાં રસ્તખેજ.

કરે છે શિશુકતા,^૧ મરેલાં જીગર,
કરે છે સૂકેલાં ચમન લીલાતર.
એ આપે અપંગોને રેશન-ચશમ,
કરે લહુ ખરફ સમ, હોય જો ગરમ.^૨ ૧૭,૩૦૦
હવે કહું સાંભલ ઓ શહરિયાર,
જગે નાર વન છે સૂનો સંસાર.
જગતમા જીવે નાર બે જાતની,^૩
ભલી ‘ને ખૂરી છે, બે ભાતની.
જનીતા ખૂરી જેની ખદખદ છે,
ખૂરી નાર મિસલ એક જલ્લાદ છે.
જનીતા જણે નેક યુનિયાદની,
ગરજ સારે સંસારે, ઉસ્તાદની.
જગે તેની તુખમ અને આશકાર,
વતન દેશના તે અને ચારગાર. ૧૭,૩૧૦
છે દુનિયામે ઔરત જુદ જુદ અલગ,
મગર જાત એકજ છે મુતલક.
નજર હાથ પર કર ઓ નામેવર,
દિસે આંગલીઓ જો ચહર ઉતર.
નહિ એકખી તે દિસે એકસાંન,
તેમજ નારોની કર તૂં પિછાંણ.
ખધી નાર ‘સુસન’ હોતી નથી,
ઝરો-માલ ઉપર મ્હોતી નથી.
અયે શાહ એ ખ્યાલ ખ્યાલાત છે,
જગે નારની છુ વીખિયાત છે. ૧૭,૩૨૦
અજબ નાર નેકીતણી છુ છે,
મુશકો-ગૂલાબે ભરી રૂહ છે.
એ ખ્યાલે ઔરત, અતી ખાંમ છે,
જગે નાર હરદમ સદનામ છે.”

*

*

*

*

૧ નર્મીન નેનથી, યાને કમલ જેવી આંખોથી. ૨ છુ યાને ખુશખો. યાને એ ખુશખોના જેવી ખુશખો કોઇખી ખુશખોમા હોતી નથી. ૩ ગુલ, યાને ગુલામનુ કુલ. ૪ ફાં, યાને ફનિયા, યાને એ ગુલામના કુલ જેવુ બીજુ કુલ આખી દુનિયામાં નથી. ૫ જનુતી, યાને જનમ આપનારી. ૬ ગુલે ચાસમીન, યાને મંબેલીના કુલ સમ પમરતી. ૭ શિશુકતા, યાને સજ્જન ૮ ચુરસામાં આવી લોહી અગર જો ગરમ થયું હોય તો તે ખરફ જેવું કંડુ કરી શકે છે. ૯ બે જાતની, એટલે નેકજાત, અને ખદખદ.

જંગેહ સાવરાંન અને ફરીખુરઝનુ રાતને સમે નાહસી જતા
તુરાંનીઓની સામસામ થઇ જવું.

હજી રાત કાળી હતી અંધકાર,
કરતા હતા કુચ તૂરાંની સવાર.
હતો સંગ પીરાંન અને શહરિયાર,
મળી ખંને કરતા હતા તકરાર.
હજી તો દલીલો હતી જોશમા,
૧,૩૨૦ હજી તો લશ્કર હતું હોશમા.
દિઠા દુર સવારો અંધારમા,
પડયા સહુ જોતા વીચારમા.
તુરત સહુએ રોકી ખેંચી લગાંમ,
વળી શું નિકલ્યું નવું આએ કાંમ.
હશે કોણુ વનમે, જાવો શું કરે,
દિસે કોઇ લશ્કર ભમતું ફરે.

* * *

હવું તે ઇરાંની લશ્કર દલીર,
અફસર ફરીખુર્જ હતો નામગીર.

* * *

વળી સાથ હતો જંગેહ સાવરાંન,
સમજી ગયો રાતને દરમિયાંન. ૧૭,૩૪૦
તલાયાને હુકમ કીધો એકદમ :
“ધેરી લો લશ્કર તમ ચારોગમ.”
સૂણી આ ગડખડ સિહા રાતના,
નિકલ્યો ફરીખુર્જ તુરત વાટમા.
સિંહ સમ ગરજીને કીધો પૂકાર :
“સૂણો નામદારો, સૂણો તમ સવાર.
ખખરદાર રોકો, તમારી લગાંમ,
જણાવો તમે કોણુ છો નેકનામ.
કહાં જાવો છો સહુ તમે આ સમે,
શુ ચાહો છો કરવા, આ વનમા તમે. ૧૭,૩૫૦
જણાવો તમે કોણુના છો સવાર,
પડયા આ સમે કેમ તમે છો ખહાર.
ખૂલાસો ખરો સહુ રળુ તમ કરો,
ખરૂં મારી આગલ હોય તે ધરો.”

શાહઝાદો ફરીખુરઝ આવી રીતે તુરાંનીઓની રાહ રોકી દલીલ કરતો હતો, તેટલાં કેટલાક બાહોશ તુરાંની સવારોએ, લશ્કરના ભીતરમાથી બાહર પડી, રાતની અંધારીમા તે ખીયાબાંનમા દુર નજર કરી જોયું, તો માલમ પડ્યું કે પાદશાહ કય ખુશડના તલાયાઓનું એક જખરદસ્ત લશ્કર રાહની વચેઆડે પડેલું હતું. આવો મામલો જોઈ, કંઇખી નવો બનાવ બનવા પામે, તે અટકાવવાની મતલબથી એક સવારે તુરતજ લશ્કરની હરોલમા પુગી જઈ, પેહલવાંન હોમાનને તેના કાંનમા કહ્યું કે : “અએ નામદાર હોમાન, આ સવાર જે રાહ રોકી ઉભો છે, તેની પછવાડે એક મોહટું લશ્કર ઉભેલું હમણાજ હું જોઇ આવ્યો છું, વાસતે આ સમે સંભાલી લેવો રવા છે.”

પેહલવાંન હોમાનને આ નવી ખખર ધણીજ વખત સર મલી ગઈ, અને તે ખખર મલતાંજ તે પોતાના લશ્કરમાથી એકદમ ખેહાર નિકલી પડી, શાહઝાદા ફરીખુરઝને ભમાવવાના ઈરાદાથી તે નવું રીતુર જહેર કરવા લાગ્યો.

નિકલ્યો તુરત ખહાર હોમાન વીર,
ઉભો જઇ સાંમે મિસલ એક શીર.
ધીમેથી સમજાવી બોલ્યો સુખન :
“અએ સુર વિર જંગી, શમ્શીરઝન.
હું જાણું છું તમ છો કોણુ હોશડ,
૭,૩૬૦ તમે છો તલાયાએ કય ખુશડ.
હું ચાહું છું તેનો હું આપું જવાખ,
હમો છીયે લશ્કરે અફરાસિયાખ.

હમો સાથ શિદેહ છે નામદાર,
અફસર હમારો તે આલીવિકાર.
પિસર છે તે શાહ અફરાસિયાખ,
ખની તેની તખિયત જંગે ખરાખ.
થયો છે તે નાખુશ જંગી જવાંન,
ફરે છે તે પાછો મૂલકે તૂરાંન.
હમો તેના હમદમ, હમો અન્દેગાંન,
હમારો તે સાહેબ રોશાંન રવાંન. ૧૭,૩૭૦

હમો તેના ખાહીમ, ખિહમતગુઝાર,
હમારો તે શહેઝાદ, છે તાજહાર.
ઘણી થાક જંગે ચહડી સર ઉપર,
કરે છે વતનની તરફ તે સફર.
હું જાણુ છું તુંને છે એવું ગુમાન,
શબે-ખુન થશે રાતને દરમિયાન.
મગર અયે જંગી સાંભલ સુખન,
જરાખી હમારી નથી એ વલણ.
શબે-ખુન હમુને કરવું નથી,
૧૭,૩૮૦ને ફરિયે તો હમને ડરવું નથી.
હવે કહું સાંભલ હકીકત ખરી,
સફર આ સમે, કેમ કરવી પડી.
જેઘને આ લશ્કર સિહા રાતના,
પડે વેહમ બેશક ગભરાટમા.
મગર વાત જુઠિજ છે નામવાર,
ખનાવ એક બન્યો, મયદાન પર.
કિંધો જેર ખરજેએ, અફરાસિયાખ,
જકડાઈ કમન્દમા થયો લાજવાખ.
ખદનમા રહી નહી, તાખો-તવા,
૧૭,૩૯૦થઈ હોશ શાહની બિલકુલ હવા.
જેઘ હાલ શિદેહ, કમરને કસી,
ધરી હાથ શમ્શીર ગયો તે ધસી.
જેઘને કમન્દ પર, કિંધો ઝટ વાર,
કમન્દો કપધ ને છટો શહરિયાર.
બેશક થયું જંગ, તેથી ખતમ,
મગર શાહને લાગે ધણો તેનો ગમ.

શબે-ખુનની ના ફિકર તમ કરો,
હમો હોસ્ત તમારા ન હમથી ડરો."

ફરીખુર્જ અને જંગલ સાવરાંને તુરાંનીઓ સાથે અધારો
રાતે જંગ કરવું.

ફરીખુર્જ સૂણીને થયો લાલ લાલ,
પૂકારી રહ્યા તે ખની વિકરાલ.
સૂણી નામ શિદેહ થયો તે ગરમ,
તપી ખુખ બોલ્યો: "ઓ બેશરમ.
કરે વાત વાહી છપાવી ભરમ,
૧૭,૪૩૦મગર હું સમજી ગયો છું મરહમ.

થયો તે શિદેહ ઉપર કોફનાક,
ખૂલાવી સખુનો, કહ્યા દર્દનાક.
કિંધું ભારી અપમાન, સહું રૂબરૂ,
સૂણાવી જુરી ઘણી ગુફરુ. ૧૭,૪૦૦
કહ્યું કે: "નામદ, ખુઝદલ, મહુન,
કિંધું કાંમ બેશક તુંએ જખુન.
કોણના હુકમથી કિંધું તુંએ કાંમ,
લિધી મારી ઇજ્જત તુંએ બદલગાંમ.
કોણના હુકમથી કાપો કમન્દ,
ખનીને ફરબન્દ, થયો દુશ્મન.
લગાડી બેજલત, પેદરને રહ્યો,
જૂલમ મારી ઉપર જખરો થયો.
શકલ તારી મનહુસ હવે દુર કર,
નથી કાંમ તારું રહ્યું જંગ ઉપર." ૧૭,૪૧૦
દૂખી એ સુખનથી ખની નામદાર,
તૂરત તે નિકલ્યો લશ્કર બહાર.
ધરી છાતીમા ગમ લીધા કસમ:
"ભરૂં નહી જંગે લડવા કદમ.
લડું નહી હરગીજ અરબ્બેર સાથ,
ભલે જાય તૂરાંન ખુશરને હાથ.
મને હિયાં રેહવું છે નારવા,"
કહી એમ નિકલ્યો તૂરાંને જવા.
પેદરથી ફેરવી લિધું તેણે સર,
કિંધી તેણે મધરાત પડતાં સફર. ૧૭,૪૨૦
હમો તેના હમદમ, ખિહમતગુઝાર,
નિકલ્યા કુચપર ખનીને સવાર.

સૂણી સારી લીધી તહારી જખાંન,
દિસે તારી વાતો મિસલે અનાંન.
કરે છે ભલતા શિદેહની વાત,
કહાં છે કહે તે ખરો બદશિકાત.
ગુન્હાગાર તે છે ધરાંનનો,
પિંછો નહી છોડું તે મસ્તાંનનો.

હું છોડું ન હરગીજ તે નાખકાર,
કરું તેને પકડી હું ખારખાર.
બિના હક નિકલ્યો ખની પેહલવાંન,
૧૭,૪૪૦ પડ્યો બહાર જંગે તે બહગમાંન.
કોણના હુકમથી કાપી કમન્દ,
ધરાવી રહ્યો શું મનમા ધમન્દ.
છૂડાવી કમન્દથી ગયો ચોરને,
હું છોડું ન હરગીજ એ સરજોરને.
કહાં છે છપાયો તે બહલગાંમ,
કરું તેનું નાખકાર દુનિયાથી નાંમ.”

* * *

કહી એમ એકદમ ગરબને ધરી,
પૂકારો કિધો લશ્કર ગમ ફરી:
“તલાયા દલીરો, ખનો હુશિયાર,
૧૭,૪૫૦ જૂવો સામે દુશ્મન, ખડો નાખકાર.
તલાયાઓ બહાધુર ધરી હાંમને,
પૂરું તમ કરો રાતના કાંમને.”

* * *

* * *

અફરાસીયાએ તુરાંનીઓનો તંગ હાલ જોય, હોમાનને હુકમ કર્યો.

જોય હાલ લશ્કરનો એવો ખરાબ,
ખન્યો બહુ ઝનુની અફરાસિયાબ.
અજબ થાઇ જોતો ઉભો રમખાંન,
દિઠો દુર તેણે દલીર સાવરાંન.
ઉભો રહી અધારમા તે દલીર,
રહ્યોતો વરસાવી ખારાંને તીર.^૧
દિઠો તેણે મરતા તુરાંની સવાર,
પૂકારી પડતા હર ઠાર-ઠાર.^૨
સિંહા રાતના જોય એવો જૂલમ,
૧૭,૪૮૦ ચહડ્યો રોશ^૩ ભારી, થયો તે ગરમ.

કરો તંગ તલાયા ધરાંનના,
ખનો તમ તરસિયા લહુ-જાંનના.”

* * *

કહી એમ ઉઠાવી ગરબ ભારદાર,
ધસ્યો દુશ્મનો પર તે નામદાર.
તૂરત એથી શમ્શીર ધરાંની સિપાહ,
ગૂમ્તારી રહ્યા તૂરકીઓ પર જફા.
ન જોતા તે આગલ, કે પાછલ જરી,
ચલાવી કતલ સહુએ શમ્શીર ધરી.
ગરબ લઇ ફરીખૂર્જ ગર્દનફરાજ,
લડી રહ્યો જંગે ધરી હીલદાજ. ૧૭,૪૬૦
ખિજા હાથ પર જંગેહ સાવરાંન,
લગાવી રહ્યો તીર ટાંકી નિશાણ.
નવી જોઇ આફત સિંહા અધકાર,
તુરાંનીઓખી બહુ થયા ખુનખાર.
ખિયાખાંને તે રાત કાળી હતી,
કજને તે બેશક વહાલી હતી.
ખવારી ખરાખી હતી એકસાંન,
ઘણાએક મૂવા જંગને દરમિયાંન.
ધરાંનીઓખી બહુ મૂવા ખીશિયાર,
લડે બેહુ લશ્કર ખની ખુનખાર. ૧૭,૪૭૦

પૂકારી કહ્યું એમ હોમાંનને:
“જાવે છે ઉભો રહી શું મિજાંનને.
જો હિયાં મરે છે તુરાંની સિપાહ,^૧
નથી કેમ કરતો તે પર નિગાહ?
સિપાહો તહારા મદદ કરેગરે,
ખની તું બેહેરો. જોયા કરે^૨?
શબે-ખુન કિધાં છે સિંહા રાતના,
મરે છે સિપાહો હરેક જાતના.^૪
મૂકો ના જતા એ બહજતને,
કિનામે ન ખાંચો હવે હાથને. ૧૭,૪૮૦

૧ ખારાંને તીર, યાને તીરોગ વરસાદ. ૨ ઠાર-ઠાર, યાને જંગેજમ, ૩ રોશ, યાને શુરસો,
૪ અફરાસીયાબ પોતાના લશ્કરની ખુવારી થતી જોઈ, હોમાનને આ સંજોગો કહે છે. ૫ અફરાસી-
યાબનુ લશ્કર જુદા જુદા મુલકના સિપાહોનું બનેલું હતું, અને તે આ અધારી રાતે મચેલાં યુધ્ધમાં
મારખું જતું જોય, અફરાસીયાબ ખલાષો કરતો હતો.

હોમાનનુ ધરાંનો લશ્કર ઉપર ધસી જવું. પીરાંન પછરે

પોતાના લશ્કરને હુકમ કરવો.

સૂણી પાઢશાહના અનુની કલાંમ,
હોમાને કીધી સાજુત લગાંમ.
તૂરત હીલ અંદર ધરી હાંમને,
શરૂ અટ કિધું જંગના કાંમને.
લિધો હાથ અંદર ગૂરઅને ધરી,
પડયો દુશ્મન પર તૂરત જઈ પડી.
જેઈ એવી હોમાનની ધાંમધુંમ,
૧૭,૫૦૦ પીરાંનેખી મારી પૂકારીને જુમ.
તૂરત એમ લશ્કરને કીધો હુકમ:
“તૂરાંની સિપાહો જાવો આ સિતમ.
શરમ છે ધરાંની દલીરો ઉપર,
કરે કાંમ કાળાં અંધાર અંદર.

અનીને દલીરો, અડા નામબર,
કરે ખેલ જનાની,^૧ અની બેજગર.^૨
છે કામ કાળાં, મિસ્લે જનાંન,
કરે નહી હરગીજ કોઈ પેહલવાંન.
તૂરાંની સિપાહો, ખનો સુરવીર,
જરીદેહ^૩ ને હોમાંન બહાધુર શીર. ૧૭,૫૧૦
લડીને કરો આએ જંગને ખતમ,
થશે તે લખેલું, હશે જે કરમ.
તૂરાંનીઓ એકદમ ધરો તમ ઉલટ,
લડો અંધકારે પકડી હિંમત.
કિધું છે દુશ્મને કારે-જનાંન,^૪
ખનો તમ હરએક ગર્હનકશાંન.”

*

*

*

*

જંગલ સાવરાંનનુ અફરાસિયાખને હાથે જખમી થવું.

સૂણી પીર પીરાંનના આ સખુન,
ઉલટયા તૂરાંનીઓ પકડી અનુન.
લઈ હાથ ગુરજ પીરાંન પીર,
૧૭,૫૨૦ જરીદેહ ને હોમાન જંગી દલીર.
પડયા જઈ તૂરાંની તલાયા ઉપર,
ચલાવી કાતીલ કતલ ખુખતર.
કિના ને કપટનુ ઉંઘડયું ખજાર,
હા-હા ને હો-હોના ઉડયા પૂકાર.
ના-ના ને હા-હાની જુમ પર જુમ,
ચહડયો જોશપર જાણે ફરિયાએ રૂમ.
તૂરત ખાહર પડિયો અફરાસિયાખ,
કિધી તેણે ખૂદલી કિનાની કિતાખ.
ધરી હાથ અંદર તીર ને કમાંન,
૧૭,૫૩૦ છોડી રહ્યો ખાંણ ઉપર ખાંણ-ખાંણ.
હતી જાણે ખારાંને-તીરની ખહાર,
હરગમ ધરાંનીઓ મારે પૂકાર.
મૂવા કંઈ ધરાંની વીંધઈ શરીર,
ધણાએક મુવા એ રીતે દલીર.

ધરી હાથમા એક તીર ધારદાર,
હવામા છોડી રહ્યો શહરિયાર.
ટાંકી ને કીધી શાહે નિશાણુ,
લાગો તે જઈ જંગલે સાવરાંન.
જખમ થાયો સરપર તૂરત તે ઘડી,
સરપરથી કોલાહ જમાનપર પડી. ૧૭,૫૪૦
વેહુ થયું લડુ જખમથી અતી,
જંગેહની શક્ત લડુ વન ઘડી.
તલાયાઓ જેઈ થયા બડુ નિરાસ,
જખમ જેઈ જંગેહ થયા સહૂ નિરાસ.
તખાહ કુલ તલાયા એકદમ થયા,
ઘણા જુજ જીવતા ખાકી રહ્યા.
ખરાખી ખૂવારી થઈ બેહિસાખ,
થયો જેઈ ફરીજુર્હ હવે લાજવાખ.
જંગેહને લીધો ખગલમા ધરી,
રખે જાય પટકઈ જમાનપર પડી. ૧૭,૫૫૦
મલી સંગ જંગેહ લશ્કર તમાંમ,
લિધી સહુએ ખેંચી ફેરવી લગાંમ.

૧ જનાની, આરતોના જેવા. ૨ બેજગર, યાને હિચકારા. ૩ જરીદેહ, અફરાસિયાખનો એક આનીતો પેહલવાંન હતો. ૪ કારે-જનાંને, યાને આરતોના જેવા કાંમ.

ગયા નાહસી ખુશરૂની દરબારમા,
અંજાંમ આંચો ખૂરી હારમા.

* * * *
ફરીખુર્જનુ જખમી જંગેહ સાવરાંનને લઇ તલાયાઓનો
હુકડો સાથ ખુશરૂની દરબારમા જવું.

મધરાત કાળી સિંહા ધનંધોર,
થયો ધીમે-ધીમે નાજુદ શોર.
થઇ ખંધ ધાંધલ અને હુમધાંમ,
બેશક થયો જંગનો અંજાંમ.
તલાયા ઇરાંની મૂવા ખીશિયાર,
૧૭,૫૬૦૨૬૫ જીજ જીવતા, કોઇકોઇ ફિગાર.
થયો જંગે જખમી, દલીર સાવરાંન,
નિરાસી થયા સહુ ઇરાંનીઆંન.
ગજખનાક હવું જંગ ખહુ દર્દનાક,
તલાયા ઇરાંની મૂવા તણુ ભાગ.
પલકમા સફા થાયું રણસંગરાંમ,
સફરનુ થયું સહેલ આસાંન કામ.
થયો ખુશ જોધને અફરાસિયાબ,
શરૂ કુચ પાછી કીધી શિતાબ.
લિધી રાહ સત્વર તુરાંનની,
૧૭,૫૭૦મગર યાદ ભૂલોતો ન રમખાંનની.

અજીત તેનુ લશ્કર હવું લાખનુ,
રહ્યું હવે ફક્ત પા ભાગનુ.
દુશ્મનથી નાહસી છુટો શિતાબ,
ગયોતો થાકી અતી બેહિસાબ.
ખતંગ જોઇ હાલત રડે શહરિયાર,
રડે જોઇ શિદેહ પિસર ગમગૂસાર.
રડે દલિ દિલગીર પીરાંન પીર,
રડે પેહલવાંનો જંગા દલીર.
રડે તે ખરજેરના કાંમથી,
રડે તે ડરી તેહના નાંમથી. ૧૭,૫૮૦
પળપળ જીગર તેનુ ખહુ ઠરઠરે,
કરી યાદ રસવધ, હિંમત હરે.
અંગીને સંગી મળી કરગરે:
“જાના જંગને યાદ કાં તું કરે.”
ખૂદો પાસ માગી રહ્યા તે મૂરાદ,
પડો તેટલાં તો રૂડી ખામદાદ.

* * * *
ફરીખુર્જનુ અને સાવરાંનનુ ખુશરૂની દરબારમા હાજર થવું. અફરા-
સીયાબનુ જીહુન નદી પાર કરી ચીનના
મુલક તરફ નાહસી જવું.

અફરાસીયાબના લશ્કર સાથ જંગેહ સાવરાંન અને ફરીખુર્જને મધરાતને સમે વેરાંન ખીયાબાંનમા જે સખત પ્રકારનુ ખુનખાર જંગ કરવું પડ્યું, તે જંગમા ઈરાંની તલાયાઓના લશ્કરની મોહટી સંખ્યાનો નાશ થયો હતો. એ જંગ દરમિયાં ઈરાંની તલાયાઓના લશ્કરનો લગભગ અરધો અરધ ભાગ, તુરાંનીઓના હાથ ઉપર, રાતની સિંહા અંધારીમા માર્યો ગયો હતો, તેમા મોહટે ભાગે જે ઈરાંનીઓ માર્યા ગયા, તે અફરાસીયાબે અંધારાંમા ઇરાંનીઓ ઉપર વરસાવેલા તીશના વરસાદને લીધે હતા. અફરાસીયાબની તરફથી એવી રીતે અંધારામા છુટોલો એક તીર, ઈરાંની પેહલવાંન જંગેહ સાવરાંનની કોલાહમા જઈને લાગ્યો, અને તેથી પેહલવાંન જંગેહ સાવરાંનના માથાં ઉપરની ફોલાદી કોલાહ વિંધી, તેના કપાલ ઉપર સખત પ્રકારનો જખમ થયો, અને તેની કોલાહ તેના માથાં ઉપરથી ઉડી ગઈ.

જંગેહ સાવરાંનને થાયેલા જખમમાથી ખીશિયાર લોહી વેહતું થયાથી સાવરાંનની હાલત ધણીજ તબાહ થઈ જવા લાગી. તુરતજ ફરીખુર્જને એ ખનાવની ખબર કરવામા આવી, અને તે ખબર પડતાંજ, તે દીલાવર પેહલવાંન, પોતાનુ જંગ પડતું મુકી સાવરાંનની મદદે ગયો,

અને ત્યાં જતાંજ તેણે સાવરાંનની હાલત ધણીજ તખાહ થયલી જોઈ, તેમજ પોતાના તલાયા લશ્કરની સંખ્યામા મોહટો ઘટારો થયેલો તેને માલમ પડ્યો.

આવો મામલો જણાતાંજ, ફરીબુર્જે પોતાના લશ્કરને પાદશાહ ક્યપુશરની દરબાર તરફ એકદમ પાછા ફરવાનો હુકમ કીધો, અને જંગેહ સાવરાંનને તે પોતાની સાથે લઈ, તે જગ્યા પરથી નિકલી જવાની તે તજવીજ કરવા લાગ્યો.

તુંરતજ સધલા તલાયાઓ પણ તેજ વખતે પોતાના સરઘારના હુકમ મુજબ એકઠા થયા, અને ફરીબુર્જ તથા સાવરાંનની પાછલ પોતાના ઘાટાઓની લગાંમને ફેરવી, જંગનું મથદાન તેજ વખતે છોડી ગયા.

તેઓ સધલા રાતોરાત આ દુખભરી ખબર જાહેર કરવા પાદશાહ ક્યપુશરની નજદીક હાજર થયા. પાદશાહ ક્યપુશરએ તેઓને તખાહ હાલતમા પાછા ફરેલા જોઈ, દલગીર થઈ હકીકત જાણવા માટે તેઓને સવાલ કીધો :

જમાનાની એવી છે ચાલુ રસમ,
કહું શું હશે એની અંદર ભરમ!
દાંનાની દાનાઈ પોંહોચી નથી,
૧૭,૫૮૦ ફાજલ 'ને કાબેલે સોંચી નથી.

કફેડી છે એવી જમાનાની ચાલ,
કખી આપી અમૃત ફેરે તે વહાલ.
કખી તો તે આપે કાતેલ અહેર,
કખી તો કરે તે લીલાં લહેર.
કખી તો હસાવી કરે તે મહેર,
કખી તો રડાવી ગજરે કહેર.
રહી ગઈ જમાનાની અંધેર ચાલ,
કહો કોણે એની કહાડીછ ભાલ.

હતા કાલે જંગે જે સફરાજ,
૧૭,૬૦૦ ગયા આજ હારી, થઈ લાઇલાજ.

હતા કાલે જંગે જે ગરહનફરાજ,
ફરયા આજ પાછા ખોઈને લાજ.

ઘણાકો કપાયા શમશીરથી,
ઘણાકો વિંધાયા તખર-તીરથી.

આ હાલ સહુના કહો કેમ થયા,
કહો કહાં બિજા પેહલવાંને ગયા!"

* * *
જંગેહ સાવરાંને ક્યપુશર આગલ જંગનો હકીકત જાહેર કરવી.

અદખથી બોલ્યો નમી સાવરાંન:
“કહું શું હકીકત શાહે કિયાંન.
કહું હાલ તુંને પૂરો મૂખ્તેસર,
હૂખી કર ના તું તહાઈ જાગર.

ઘણાકો ગૂરઝથી છૂંદાઈ ગયા,
ઘણા જુજ ખાકી જીવતા રહ્યા.

* * *
જઈને ઉભા સહુ શાહ રૂખર,
હૂખી થાયો જોઈ ઘણા પુશર.

દિઠા અર્ધ ચેહરા, તન પર ખાક,
અદન પર અખ્તર, દિઠાં ચાક ચાક. ૧૭,૬૧૦
આંખોમે આંસુ ભરેલાં હતાં,
રંજે અલમથી ડરેલા હતા.

હલીરોનો એવો જોઈ ખસ્તહાલ,
હૂખી થાઈ શાહે કિધો સવાલ:
“હલીરો જંગી, અજુજ પેહલવાંન,
કહો જલ્દ શું છે, તમારું ખયાંન.
હૂખી છું તમને જોઈ હું હલાક,
થયાં કેમ અદન પર અખ્તર ચાક.

ગજખ શું, સિતમ શું, અલમ શું થયો?
નવો તમ ઉપર ગમ શું થયો? ૧૭,૬૨૦
ખયાં કર અજુજ જંગેહ સાવરાંન,
થયું શું સિહા રાતને દરમિયાંન.

ભયંકર સિહા રાત કાળી હતી,
દરૂજે 'ને દેવોએ પાળી હતી! ૧૭,૬૩૦
હતા નહી ગગન પર, સિતારા કે મહા,
ખૂદાને ખબર સહુ ગયા'તા કહાં.

ફરતા હતા ગશત, મળી સહું દલીર,
ગગનપર નકચવાંન, ^૧ ન ખહેરાંમો ^૨ તીર ^૩
શબ-ગશત ફરતા હતા રાતના,
તૂરાંની લશ્કર મલ્યું વાટમા.
હતી રાત જખરી સિહા અંધકાર,
દિહું ચારોખાણુ લશ્કર ચિકાર.
રખે હોય જતા તે શબેખુન પર,
૧૭,૬૪૦ તેથી પૂછી રાહ રોકી ખખર.
મગર આખો નહિ સિધ્ધો જવાખ,
કિધી વાત લલતી, રાખી નિકાખ.
સૂણી છન્દ, કિંતુર, સખર થાઇ ચુમ,
મચી તે ઉપરથી રહી ધાંમધુંમ.
કહું શું થયું જંગ જખરૂં અજખ,
અંધારે ગૂજરી રહ્યો પુર ગજખ.
લશ્કરનાં પયદલ, 'ને જંગી સવાર,
પડયા સહુ લડવા, ખની હુશિયાર.
નેગ્રા 'ને શમ્શીર, ખંજર, કટાર,
૧૭,૬૫૦ અંધારે ચંમકી રહ્યો ચંમકાર.
ગૂરજ લઇ ધસિયો ફરીખૂર્જ વીર,
પડયો જઇ એકદમ મિસલ એક રીર.
રહ્યો હું વરસાવી ખારાંને તીર,
ઘણાએક વીંધધ પડિયા દલીર.
ઘણાએક તૂરકીઓ કીધા ફના,
હમારી ખૂવારીની રહી નહિ મના.

તલાયા ધરાંની હતા એક હખર,
લડી જંગ કીધું અતી ચાદગાર.
કિધું જંગ જખરૂં જીવપર કરી,
ગયા તેમ કરતા ઘણાકો મરી. ૧૭,૬૬૦
કપાધ, વિંધાધ સુવા ઘણા,
મલી નહી કોઇને કંધખી પનાહ.
દિલાવર તૂરાંની નામી સવાર,
ખારાંને તીરથી થયા ખહુ ઠાર.
જેધ પૂકારી રહ્યો શહરિયાર:
“અરે આ સિતમ શું કિધો ફેરફેગાર.”
કહી એમ ધરી હાથ તીર 'ને કમાંન,
રહ્યો તે છોડી મિસલે દિવાંન.
લિધી નેમ ધારી તીર સત્વર,
પડી તેટલાં દુર સુખપર નજર. ૧૭,૬૭૦
વિંધી મહારી કોલાહ, કપાલે જખમ,
થયું લહુ જારી, જખમનો જાલમ.
ફરીખૂર્જ આવી ઉભો સત્વર,
દિઠા કુલ ધરાંની જીરોજખર.
હમો ખહુ થોડા, દુશ્મન ઘણા,
હમો ખાકી રેહ્યા થોડા જણા.
નજરથી જંગનો જેધ કારોખાર,
ફરિયા સહુ પાછા લઇને સવાર.”

* * *

કચ્છશાસ્ત્ર એ દલગીર ખની પરવરદેગાર આગલ અરજ ગુજરવી.

હૂખી જેધ દલીરો નજર રૂખરૂ,
૧૭,૬૮૦ થયો ખહુ દલગીર કચ ખુશરૂ.
ખદન પર ખખતર જેધ ચાક-ચાક,
જલી ખહુ જિગર તેનુ થાયું હલાક.
થયો જઈ અહેરો, મિસલ શમ્ખલીદ,
ખુશાલી ખોધ થયો નાઉમીદ.
ખૂંકાવી દરગાહે-હક માહે સર,
ખોલ્યો હૂખી થઇ તે નામેવર:

“ખૂઠાવદે-આલમ, ખલક ફેરફેગાર,
મિનોઇ-ગેતીના ઓ તારનાર.
સિતારા 'ને માહનાં ઓ માલેક ખૂઠા,
કરમ કર ખન્દાની સુણી સદા. ૧૭,૬૯૦
પરસ્તાર હું તારો છું ખાકઝાદ,
થયો છું દુશ્મનથી નામૂરાદ.
લહુનો એ મારો તરસિયો થયો,
સિવા તું મહારો નથી કોઇ રહ્યો.”

૧, કચવાંન, યાને શનીચર સિતારો. ૨ ખહેરાંમ યાને મંગલનો સિતારો. ૩ તીર યાને બુધનો સિતારો. ૪ મિસલે દિવાંન, યાને દિવાના મીસાલે. ૫ શમ્ખલીદ યાને ધરાનમાં ઉગતુ ક્ષેત્ર જતનું કિંકા રંગતુ કુલ. ૬, માહના, યાને માંહના. ૭ સદા, યાને અવાજ; પુકાર. ૮ એ, યાને પાદશાહ અફરાસીયાખ માટે કચ ખુશરૂ એ ધરાનો કરે છે, કે એ, (અફરાસીયાખ) મારા લોહીનો તરસ્યો થયો છે.

સિતમ 'ને જીલમ 'ને અલમ એ કરે,
જરાખી ન કોફે ખૂદાથી ઉરે.
નસીખ શું કિયામત^૧ એને નથી,
સૂઝી કેમ રહી એને ઉલટી મતી.^૨
મને ચાહે કરવા એ ખારખાર,
૧૭,૭૦૦ગૂંહા શું મ્હારે છે પરવરદેગાર!
કતલ મુજ પેદરને કિધો બેકસુર,^૩
ચહુરો જંગે લડવા હવે બેજર.^૪

પરસ્તાર તારો છું બંદેનવામ,
અરજ મારી સાંભલ, છું લાઇલાજ.
ઉદાસી થયું છે મન ખીશિયાર,
થયો છું હું તુરકીઓથી ગમખાર.
ધરી ખાકપર સર કડું ફરિયાદ,
ઇલાહી હવે લે ખુશરૂની દાદ.
મને ખલ્લ જંગે ફિરોઝગરી,
હવે કર ખુશરૂની તું રહેખરી."૧૭,૭૧૦

કય ખુશરૂનુ લશકર લઇ તુરાનીઓ સાંમે લડવા મયદાંને
પડી સફ સમારવી.

પાદશાહ કય ખુશરૂ પોતાના દલેર તલાયા સીપાહોની જખમી હાલત જોઈ ધણોજ
દુખી થઈ તેઓને દિલારો દેવા લાગ્યો, અનં જોયા એ જંગમા મારયા ગયા હતા, તેઓના
મરણની ખબર સાંભળી, દર્દમંદ દીલે તેઓના રવાનોના હુકમા દુઆ શુભરી, પરવરદેગારની
બંદગી કરવા લાગ્યો. દલેર જંગેલ સાવરાંન, તેમજ શાહઝાદા ફરીખુરજી દીલાવરીની બખબ
તારીફ કરી, સધલાઓને આસાએસ લેવા ફરમાવી, પોતે પોતાના તંબુ તરફ ફર્યા.

જગત પર ઝલકી રહ્યો ખુરશેહ,
મકાશી રહ્યો રોઝ રૂઝો સૂફેહ.
પૂરી થાઇ જ્યારે અધુરી રાત,
જગત થાઇ રોશન પડતાં પ્રભાત.
સજી શસ્ત્ર અંગે, ધરી દીલ હાંમ,
થયા કુલ તઇયાર, ઇરાંની તમામ.
નિકલ્યા પડધમ 'ને સરનઇ અવાજ,
પડયા બહાર બહાધુર ગર્દનફરાજ.
રહ્યું શોરે ગાજી વેરાંન વન,
૧૭,૭૨૦લડવાને તલખી રહ્યા હર જન.^૧
પડયા જંગે જંગો ઇરાંની સવાર,
પયદલ 'ને સીપાહની હારોકટાર.
સમારી ઉલા સહુ મયદાંને સફ,
તપાસીને જોતા રહ્યા ચોતરફ.
મગર ચોતરફ સહું હતું સુમસાંમ,
દિહી દુશ્મનની નહી દોડધાંમ.
ન મલ્યો નાગારાનો વલતો જવાબ,
ન સીપાહ કે પયદલનો દીઠો રૂખાબ.
ન દીહી લશકરની દોડધાંમ,
૧૭,૭૩૦ન હાથી કે ઘોડાનુ નીશાણુ-નાંમ.

નિકલ્યો હરોલે શાહ ખુશરૂ,
હતો લેમતન રૂસ્તમ રૂખરૂ.
દિલાવર અરબે 'ને બેજન દલીર,
ગેવ અને ગોદરેજ બેહુ નામગીર.
તુસ અને બેજન, ગસ્તહાંમ સાથ,
નિકલ્યા તૂરકોસે લિડવાને ખાથ.
કિનાથી તપી સહું થયા લાલ-લાલ,
હરોલે ગયા સહું બની વીકરાલ.
મગર જોઇ ખાલી રણસંગરામ,
અજબ થાયો કય ખુશરૂ નેકનાંમ.૧૭,૭૪૦
નજર કીધી મયદાંનમા હર તરફ,
દિહી નહી દુશ્મન લશકર સફ.
હજી કેમ નથી કોઇ મયદાંનમા,
રચ્યો કંઈ નવો ફંદ વેરાંનમા.
ફિતુર ફંદમા છે બડો હુશિયાર,
ખૂરાં કરતૂકીને છે ચારગાર.
ફિતુર ફંદ છે મન એને ગમત,
છે રાતો દિન મન એને રમત.
ફિતુર ફંદ છે એને મનથી ચમન,
ફિતુર ફંદ છે ખસ એનુ જીવન.૧૭,૭૫૦

૧ કિયામત, યાને મોત. ૨ મતી, યાને ખુખી. ૩ બેકસુર, યાને કસુર વગર. ૪ બેજર,
યાને વિના કારણ. ૫ હર જન, યાને હરબેક માનસ.

મરે 'ગર હજારે નહી તેનો ગમ,
મગર એ ફિતુરનો ભરે હર હમ.
ફિતુરનો દિસે છે નવો આ બહાર,
દિસ્તા નથી કેમ સિપાહ 'ને સવાર.

નગારાનો ડંકો બાહર કરો,
ઉલા છે ધરાની માહર કરો."

નથી કેમ સમારી હજી એને સફ,
નથી દિસ્તા લશ્કર, કોઇની તરફ.
રખે કાંઇ એમા નવો ફંદ હોય,
નવી કોઇ મલી એને સુસાંન હોય!

૧૭,૭૬૦

અફરાસીયાખ પોતાના તમામ લશ્કર સાથ રાતોરાત નાહસી ગયો

છે, એવી ખબર કય ખુશરૂને પડવી.

ખૂલાવી સાલારને ૩-ખ-૩,
કહ્યું: "જઇ કર તું હવે જુસ્તજુ.
નથી કેમ દુશ્મન પડિયા બહાર?
કહાં છે તૂરાંની લશ્કર સવાર?"

હુકમને સરપર ઉઠાવી સવાર,
ગયો છાંવણીમા તુરત તેજ વાર.
કિધી ખાતરી જઇ, ચલાવી તપાસ,
કિધી શોધ થાકી, થયો તે નિરાસ.

ઢૂંડી હર તરફ છાંવણી દરમિયાં,
૧૭,૭૭૦જડી નહો તૂરાંનીની કંઇખી નિશાંણ.

દિઠા તેણે તંબુઓ ખાલી તમામ,
જણાયું ન જીવતું ત્યાં કોઇ ઠાંમ.
સવારોએ આવી ખબર એ કહી:
"નથી કોઇ તૂરાંનીની હસ્તી તહીં.

નથી કોઇ સવારો, નથી ગસ્તીખાંન,
નથી કોઇ સાલાર, નથી પહેલવાંન.
ન તો શાહ હતો, કે ન તેનો પિસર,
પડ્યો નહી પીરાંનખી ત્યાં નજર.

ગયો છે નહાસી અફરાસિયાખ,
૧૭,૭૮૦લઇ સાથ લશ્કર, વિના અસખાખ."

ખૂશી થાયો ખુશરૂ સૂણી આ ખબર,
દફો થઇ ચિન્તા 'ને સઘલી ફિકર.

પૂકારી બોલ્યો સહુ ૩-ખ-૩:
"કિધાં રૂખ ચઢ્યાંએ છે સૂખરૂ.
લડતો'તો કાળે જે પુર બહારમા,
પડ્યો આજ નાહસી ફિટકારમા.

કરો કળઝ અસખાખ, તંબુ તમામ,
ગયો છે નહાસી મૂકી આ મૂકાંમ.
જમાનાએ કીધો, તે પર કહેર,
હવે શું કરશું, વધુ લેઇ વેર. ૧૭,૭૯૦

નથી તે જરા નેમમા ફાવિયો,
જાવો અંત તેનો શું આવિયો.
મગર મનમા છે મને જે કિકર,
રખે હોય રચિયું, નવું કંઇ મકર.

દગાથી ભરેલો એ મકાર છે,
ખરો અદગુમાની એ ખટમાર છે.
રહ્યા હોય છપાઇ એ વેરાંનમા,
જમા કરશે લશ્કર, બિયાખાંનમા.

ફરીથી નિકલશે લડવા થકી,
હું રાખું છું બેશક એવી વકી. ૧૭,૮૦૦
નવો ફંદ, મકર એ હરદમ કરે,
પશેખાંન થઇને એ પાછો ફરે.

હવે તમ કરો સહુ ખૂદાના શુકર,
મદદગાર જગે થયો દાદગર."

કય ખુશરૂએ જંગના મયદાંનમા ખુશાલીની મેહફીલ ભરવી,

અને દુશ્મન વીશે તજસુસ કરવી.

પડ્યા સહુ છુટા વીરલા તમામ,
સિપાહો, સવારો, દલીર નેકનામ.

થયું જંગ બલમ અંતે ખતમ,
રહ્યા સહુ ભરી ખસ ખૂશાલીના હમ.

૧ ગસ્તીખાંન, યાને ચોથી કરનારા. ૨ ખટમાર, યાને લુટારો. ૩ તજસુસ, યાને ખબર કાઢ-
ખી, શોધ કરવી.

થયાં મુખ હસ્તાં સહુના હવે,
 ૧૭,૮૧૦૫૩યા સહુ ખૂશીમા દુશ્મન જવે.
 રહ્યાં નુર ઝલકી, હર રૂપ પર,
 દફા થઇ ગયાં સહુ ફિકર, દુખ, ડર.
 ભરી શાહે મેહપ્રીત કીધો હુકમ,
 રહે સહુ હાજર ત્યાં એકદમ.
 મળી સહુ બેઠા દલીલો તમામ,
 ખૂશી થઇ બોલ્યો શાહ નેકનામઃ
 “ખરી છે હકીકત સૂણો નામેવર,
 બેશક છે દુશ્મન^૧ ખડો જોરવર.
 છે હકીકત એકલીમમા જોરવર,
 ૧૭,૮૨૦૬૨જો આલો, મગર જાદુગર.
 તકુબર, ગુમાની, કાળો કહર,
 ખૂરાં કર્તુકોથી ભરેલું જીગર.
 જીન્દગી છે એની કિતુરે ભરી,
 કરે દેવ-પલીદોની એ રહેખરી.
 નથી ખ્યાલો મહોબત દીલમા જરી,
 કિનાની દિમાગે ધુન છે ધરી.
 હું માનું છું માફ એ છે ચકીન,
 નથી એની જોડી, પરદે જમીન.
 ખવારી હજારો જીવની કરી,
 ૧૭,૮૩૦ગયો અંતે નાહસી, કરી ખાતરી.
 થઇ હોશ, અકળ, સઘલી હવા,
 કરી જંગ આખર થયો રૂસવા.
 શુકર દાદગરના, કરીમ કેરદેગાર,
 ગયો છે જીહનને હવે પેલી પાર.
 ઉઠાવી લો અરખાખ જંગનો તમામ,
 થયું છે નાજુદ હવે જંગ નામ.
 મૂકીને ગયો છે જે અફરાસિયાખ,
 જપત સહુ કરો તમ, એકદમ શિતાખ.

*

*

*

*

ઉઠાવી લો તંજુ ‘ને ડેરા તમામ,
 જડે જે બિજું કંઈ જંગને મૂકાંમ. ૧૭,૮૪૦
 અગર જંગના જે મળે હથિયાર,
 લઇ સાથ ચાલો ધરાંન દવાર.
 સિવા એ હુંડો બિજો કંઈ માલ,
 લઇ ચાલો ધરાંન કરવા નિકાલ.
 જઇશું મળી સહુ હવે સર જમીન,^૨
 સિપાહો કરો તંગ, રિકાબો ‘ને જીન.
 ખનો સહુ ખૂશીથી તમો સૂખરૂ,
 લઇ ચાલો અરજે‘નેખી રૂખરૂ.
 કરીશું જઇ ત્યાં સહુ રંગ-રાગ,
 થયાં છે નાજુદ હવે દુરભાગ. ૧૭,૮૫૦
 કરીશું ચાલુ હોરે-શરાખ,
 કરીશું નાજુદ જીનો સંતાપ.
 ખનાવી મહેપ્રીત અરજેર સાથ,
 ખૂશીમા ગૂજરશે હવે દીન-રાત.
 ખૂશાલીનો ચમકી રહ્યો આક્રતાખ,
 દફા સહુ કરો તમ જીગર પેચોતાખ.
 નવાજી અરજેર કરશું નેહાલ,
 થશે અન્જુમન જોઇને ખુશહાલ.
 ઘર ઘર બજાવીશું ખુબ રાગરંગ,
 ઘર ઘર બજાવીશું ઝાંઝર ચંગ. ૧૭,૮૬૦
 ઘર ઘર ધરાંને થશે ખાંનખાંન,
 ઘર ઘર અરજે‘ને મલશે માન.
 હરખ હાંશથી ગાજી રહેશે વતન,
 રંગરાગના સહુ કરશે સગન.
 ઘર ઘર ખૂશીને ખૂશાલી થશે,
 ઘર ઘર મિકલ એની વ્હાલી થશે.
 હવે કુચ ખાતર ખાંધો કંમર,
 ખૂઠા પાક છે આપણો રહેખર.”

પાદશાહ કય ખુશરૂનું જાલના મેહલમા તેના મેહમાન

તરોફે જાજુલ તરફે જવું.

હુકમ કુચનો ખુશરૂથી સૂણી,
 ૧૭,૮૭૦સુખન પીર જલે લીધા ચૂની.

અદખથી ઉઠી બોલિયો પોર જલઃ
 “અએ શાહે આલમ, રહો જીલ જલાલ.

૧ એ દુશ્મન, તે પાદશાહ અફરાસિયાખ માટે કયખુશરૂ ઇશારો કરે છે. ૨ સર જમીન
 યાને, ધરાન.

અએ હીને-ચઝઠાંપરસ્ત પાદશાહ,^૧
કરમ કર કમતર ઉપર તું નિગાહ.
ઉમેદ મુજ હીલમા છે એક ખાસ,
ખૂંકાવી સર ચાહું છું તારી પાસ.
અગર મુજ અરજ તું મંજૂર કરે,
સર મુજ ખૂલ્લંદીને કંચુર ચહરે.
અરજ મારી એ છે એ શહરિયાર,
૧૭,૮૮૦ લઈ કુલ લશ્કર જાણી સિધાર.
લઈ સાથ ગોદરેજ, તુલસ, ગસ્તહમ,
લઈ ગેવ, બેજન ગુરે-ચશમ.
વલી લઈ ફરીખૂર્જ અને સાવરાંન,
સિપાહ સંગ સાલાર સઘલા મહાંન.
સહુ સાથ જાણીલમે તું પધાર,
થશે તેથી માફ જીગર આબદાર.

કરું તારી મહેમાની મારે વતન,
કરું મુજ મહેલ તહાફ સદન.
ખુલ્લંદ છે અથેવાંને-સામે સવાર,^૨
હજીરીમે ખંદો. [ખદમતગૂઝાર. ૧૭,૮૯૦
વસી જાણીલ કર મુજ પર કરમ,
ખની તારો ખાદોમ રહું હરકમ.
ખની મારો મહેમાન, રેહ એક માસ,
ગૂઝર અરજ, ના કરતો નિરાસ.
વસી જાણીલ તું કરજે ચમન,
ખૂશી થાશે જાણીલની અંજુમન.
ખૂશી થાશે કાણીલી રૈયત તમામ,
વસી માસલર ત્યાં કર શાહકામ.”

* * *

કચ્છીશુશરૂએ જાણીલ તરફ કચ્છ કરવાનો હુકમ પોતાના
લશ્કરને આપ્યો.

સૂણી શુશરૂએ હસ્તાંને-ઝન,^૧
૧૭,૯૦૦ અરજ કીધી મંજૂર જીતીને મન.
અરજ તેની ખાવર^૨ એકદમ કરી,
મનાહી^૩ લશ્કર અંદર ફરી.
કિથો સહુ સાલારોને હુકમ :
“લરો સહુ જવાને જાણીલ કદમ.
ઉઠાવી લો તંજુ ‘ને ડેરા તમામ,
ખનો તમ તૈયાર, સહુ નેકનામ.
સૂરા તમ સિપાહો, સમારો સફ,
કરો કચ્છ હવે સહુ જાણીલ તરફ.”

* * *

કરે કચ્છ ઉપર કચ્છ, હઝારો સવાર,
કદમપર કદમની ચાલી ધમાર. ૧૭,૯૧૦
સવારો ‘ને સીપાહની શમ્શીર ઝલી,
હાથી ‘ને ઘોડાની હારો મળી.
તિરંદાઝ ખાંધે તીર ‘ને તખર,
કરે દમ ભારી શુરઝગર.^૪
ચમકાવે લાલા નેઝાવરાંન,
ચમકથી લાજી રહ્યું મયેદાંન.
કંમરમા રાખી જમખર-કટાર,
ચાલે રૂખમે ખંઝરગૂઝાર.

૧ હીને-ચઝઠાં પરસ્ત પાદશાહ. કિયાંની જમાનામા ઇરાનીઓ એકજ ખુદાની હુસી માનતા હતા,
અને તેથીજ તેઓ ચઝઠાં-પરસ્તને નામે ઓલખાઈ ગયા છે. પેશવાહી, તેમજ કિયાંની વંશના પાદશાહો
કંદરતી શકતીઓ, તેમજ રોશનીઓ, જેમકે મેહર, આફતાખ, મહાતાખ, આતશ વિગેરેને માનતા
હતા. એના પુરાવામા શીરદોસ્તીએ નીચલી ખચેતો લખી વાજખી રહીઓ આપ્યો છે :

“મજીદ કે આતશ પરસ્તાં ખૂદન્દ, પરસ્તંદ એ પોક ચઝઠાં ખૂદન્દ”

અર્થ :-એમ ના કહો કે એ લોક (એટલે પારસીઓ) આતશપરસ્ત હતા, પણ તેઓ પાક
ચઝઠાંને માનનારા હતા. ૨ અથેવાંને-સામે સવાર, યાને જલ્દ અને ફેરતમા વડવાઓ સામ-નરીમાને
જાણીલમા ખંધાવેલું મકાન. તે મેહલમા જલ્દ પાદશાહ શુશરૂને ઉતારો આપવા ફેલ છે. ૩ અને ૪,
જાણીલ અને કાણીલ, એ તેમજ એવા બીજા યુવકોના નામે પાછલા જમાનામા અપાયકાં છે. સામ અને
જલ્દના વખતમા એવાં નામે હોય એમ લાગતું નથી. કાણીલનું અવસ્થાઈ નામ ‘વએકેરેત’ ધારવામા
આવે છે. (તવારીખે કયાનિયાંન કર્તી પાં ૫૦ દેસાઈ.) ૫ હસ્તાંને-ઝન, યાને યુવતીવાલો, યાને
કુન્હેખાલ. જલ્દને મોદે લાગે એમ નામે ઓલખવામા આવતો હતો. ૬ ખાવર, યાને કણુલ કંચુ.
૭ મનાહી, યાને ફરમાન. ૮ શુરઝગર, યાને શુરઝના મારનારા.

કમન્દો કિયાની ધરી ખાંધ પર, ધન ફડફડી રહી ખૂલ્લું ગાવેયાં,
૧૭,૯૨૦ કદમ રાખે સાણત કર્સીને કંમર. નિગાહખાંની કરતા નામી જવાંન.
કરનાયા, સરનઇ, ભુંગલ અવાજ, કરે કુચ કચખુશરૂ હમ-ખ-હમ,
હરજીને ચમકી રહે વનરાજ. મચી રહી ગરખડ, કદમ હર કદમ.
ઢોલક 'ને પડધ'મના સુણીને નાદ, પૂગ્યા સડું સલાંમત જાણલ જમીન,
ધરતિખી ધુંજી કરે ફરયાદ. વધાવી અરજો' લિધો નામચીન. ૧૭,૯૩૦

કચ ખુશરૂએ અથેવાંને-સાંમે સવારના ખાગમા મહેફીત બનાવી,
અરજોરને સફરજ કરવો.

કચ ખુશરૂના ફરમાનનં માન આપી, તેનું તમામ લશ્કર કુચ કરતું પાદશાહ કચખુશરૂની સાથે સહી સલામત જાણલસ્તાનના મુલકમા જઈ પોંડચું, અને ત્યાં પાદશાહ કચ ખુશરૂના તમામ લશ્કરે પોતાના તંબુ અને ડેરા ઠોકી પડાવ નાખ્યા. પાદશાહ કચખુશરૂ અને તેના ખીજ સથલા નામચીન ઈરાની પેહલવાંનાં, સામે સવારના ખુલ્લું અથવાંનમા ઉતારો લીધો. જલ્દે તે ખુલ્લું અથવાંનના સથલાં નાહના તેમજ મોહટાં દિવાંખાનાઓને, પોતાના શાહી મેહમાન કચ ખુશરૂને લાયક રૂખાબદાર સન્નવટથી સજ્જ સંગાર કીધો, અને ત્યાં કચ ખુશરૂએ રોજ પોતાની મજલીસ સમારી શરાબનો દોર અને રંગરાગ ચાલુ કીધો.

ખુશરૂજી જલ્દના આ શેહરે જાણલની તમામ રઈયત, તેમજ જાણલની અતરાફમા આવેલાં જલ્દને તાબેના તમામ શેહરો, અને ગામડાંખાંની રઈયતને પાદશાહ ખુશરૂનાં આવવાની ખબર પડતાંજ, તે પાકઝાદ પાદશાહના રેશન દિદારના દરશન કરવાની મોહટી ધમાલ અને ધુમધાંમ ચાલુ થઈ, અને દુરદરાજ વસતાં હજારો વતનદારો, એ પાકઝાદ પાદશાહના દરશન માટે રોજખરોજ આવવા લાગ્યાં.

સામે સવારના મેહલના શાહી દિવાંખાનામા દરરોજ કચ ખુશરૂની મજલીસ મલતી રહી. નામીયા પેહલવાંનાં, લશ્કરના સરદારો, સાધારો તેમજ સિપાહો વિગેરે મજલીસમા રોજ-ખ-રોજ હાજર રહેતા હતા, અને જેહાં પેહલવાંન રસ્તમનો ખેટો દલેર ફરામરૂઝ તથા ગદનફરાઝ અરજોર, કચ ખુશરૂની હજુરીમા, તેની નજર આગલ હર હંમેશ હાજર રહેતા હતા.

મલી રહી જાણલે જખરી ખઝમ,^૧ નજર માલ કરતા હર હર કિસમ,
મૂલાકાતો ચાલી મામુલ રસમ. ખની રહી મહેફિલ ખાગે-ધરમ.
સિપાહો 'ને હાકમ અતરાફના, ખિલી રહી મહેફિલ મિસ્લે ખહાર,
વતનદાર હતા જે કૂહે-કાફના.^૨ ખિલી શુલ રહ્યાં 'તાં હર' ડાર-ડાર. ૧૭,૯૪૦
સૂણી નામ કિયાની કચ ખુશરૂ, અજખ 'શુલે-રસ્તી' રંગે મૂલાલ,
મૂલાકાતો આવી ઉલા રખડ. અજખ 'શુલે-નરગીસ' કરતાં કમાલ.

૧ વનરાજ, યાને જ ગલનો રાજ-સિંહ. ૨ ખઝમ, યાને મેહરીલ. ૩ જલ્દનો અમલ પાકઝ-વાલા મુલકા ઉપર હતો. તેના તાખા હેઠલના સથલાં શેહરો પાહડી હતાં, અને તે પાહડોમાં વસતા વતનદારો પાદશાહ ખુશરૂના દરશને આવ્યા હતા. ૪ હર-હર યાને હરએક. ૫ હર-હાર, યાને હાંખલી-હાંખલી ઉપર. ૬ શુલે-રસ્તી. ખુશરૂના વગરનું શુલાગનું કુલ, જે રંગે ઘણું લાલ-ગુલાબી હોય છે. ૭ શુલે-નરગીસ, એ નામનું ઘણું ખુશખો આપતું ફૂલ-રંગે સુરૂદ. એ ફૂલ ઘણું થોડાં ઉગતાં હોવાથી મોઢાં વેચાય છે.

Copyright Reserved

જાળુલખા પદરખા કલ ખુસરૂની બેહરીય.

દેખાએ સુખે ચતાતાં તુર,
નવી ચાતરક દોસ્તી તી જમીન,

નવાં ફળ, નવાં ફુલ પડતાં નજર.
નવાં દરખતો પર નવી નેશતરીન.

*
જાએ બેહરીયે વખત દોરે-સરાખ,
જારે સાકા ખમો મૂલકું-સરાખ,

*
ચેલતી ખુસરૂની મેમી બેહરીયાળ.
ધિયે વીર ખાસા, બની ખુલ તાળ.

(જુલો ખાતું ૨૬૩.)

અજબ 'ગુલે-સંમુલ' ખુશરૂ ભરી,
અજબ 'ગુલે-સોસન' રહે પંમરી.
અજબ 'ગુલે-સુરી' અને 'યાસમિન',
અજબ ગુલોમા ગુલ 'ગુલે-નસ્તરિન'.
અજબ રંગ ગુલાબ, અજબ રંગ લાલ,
કરે દુર જીગરનો રંજે-મલાલ.
મધુર જી મગજને કરે ખુશતર,
૧૭,૯૫૦ હવાખી અને ખુશ શાંમે-સહર.
સહુ ગુલનો શાહ, ગુલે ગુલાબ,
અજબ મહક તેની, અજબેખ રૂખાબ.

* * *
એ સંગાર હતો ખુબ ફસલે બહાર,
રહ્યાં ત્યાં ખીલી ચમન ગલજાર.
અજબ જાણીતી બાદે-બહાર,
ખિલી કુલ રહ્યાં ત્યાં ખીલો-પહાડ.
હેમાગો સુગંધે થતાં ત્યાં તર,
નવાં ફળ, નવાં કુલ પડતાં નજર.
નવી ચોતરફ દીપ્તિ ત્યાં જમીન,
૧૭,૯૬૦ નવાં દરખતો પર નવી નસ્તરીન.

* * *
ચમનમા ખિલેલી હતી પુર બહાર,
ખિરાજી રહ્યો તો શાહ શહેરિયાર.
ખિદમતમે હાજર હતો રૂસતમ,
વળી સાથ ગેવ, ગોદરેજ ગસ્તમ.
થતો મેહફિલ વખત હોરે શરાબ,
રેહતી ખુશાલી મચી બેહિસાબ.
ભરે સાકી જામે ગૂલગું શરાબ,
પિયે વીર પ્યાસા, ખની ખુશ તાબ.
સફરની ભટ્ટી જઈ સહુ રંજે-તાબ,
૧૭,૯૭૦ પિતા જાંમે ભરભર, માંગો શરાબ.
છલાછલ ભરી જાંમે લાલમલાલ,
ગુલાબી થતા વીરોના રૂખ-ગાલ.

જિગરનો ખીલી રેહતો બહાર,
નિકલતા ખુશાલીના ચોગમ પૂકાર.
ધરી જાંમે ચકીકે-ચમની ભરી,
અજબ તેની બેમુલ કારીગરી.
ફરે સાકી શીશા લઈ વાર-વાર,
ખિલી રહી મહેફિલ ફસલે-બહાર.
રહ્યો ચાલી મહેફિલે ખૂબ રાગ રંગ,
વાગી રહ્યા ખુબ આંઝર-ચંગ. ૧૭,૯૮૦
ગાતી રહી ગાંન ચહેરેનમુન,
સૂણાવી રહી ખુબ નવી ધુન ધુન.
કદમ હર કદમ ખુબ નાચી રહી,
ખની સારી મહેફિલ રાજી રહી.
મરોડે નયેનો કિસમ હર કિસમ,
કરે નાઝ, નખરાં, નરમ ને ગરમ!
હતો તખ્ત ઉપર શાહ શહેરિયાર,
હતા કુલ જાણીતી સિપાહ-સવાર.
કરતા સાં શાહપર ગોહર નેસાર,
રહ્યો તે ખૂશી થઈ બેઅખતીયાર. ૧૭,૯૯૦
ખિરાજી બાંધે રહ્યા પેહલવાંન,
જેઈ ખુશ થયો કવિખુશરૂ મહાંન.
ખુશાલી ફેલઈ રહી ધર-ધર,
થયા ખુશ જાણીતી નરો ને નર.
ધર ધર કિરતનો થાતી વખાણુ,
ધર ધર ગાંના, અને ખાંનખાંન.
તખ્ત પર ખિરાજી રહ્યો ખુશરૂ,
હતો રૂસતમ ત્યાં ખડો રૂખરૂ.
પડોસે હાજર હસ્તાંને બન,
ઉભો તો કરી ખુશરૂને નમન. ૧૮,૦૦૦
ફરાંમર્ગ સાથે બરજો દલીર,
ઉભા હસ્તખસ્તા બેહુ નામગીર.
લાલો ને ગોહર કરતા નિસાર,
ખૂશી થઈ રઈયત દિયે આવકાર.

૧ ગુલે સંમુલ. એ કુલ રંગે આરમાની હોય છે. કદમા નાખતું હોય છે. ખુશખોના નરગીસ કરતાં આજુ હોય છે. એ સગનવંતુ કુલ, નવરોજને દિવસે એક ખીજાને અરસપરસ ભેટ દાખલ અપાય છે. ૨ ગુલે-સોસન. એ કુલ રંગે આરમાની હોય છે. ખુશખોનાં સુમત્રલથી ઉતરતું હોય છે. ૩ ગુલે-સુરી એ કુલ રંગે લાલ અને સુગંધી વગરનું હોય છે, પણ શોભાતું અને દોખાવદાર હોય છે. એ કુલ બહારની માસમમા ઉગે છે. ૪ ગુલે-યાસમિન. અપેક્ષા કુલને મલતું એ કુલ હોય છે. ૫ ગુલે-નસ્તરીન. એ કુલ રંગે તમામ સુફેદ હોય છે. ખુશખોને માટે એ કુલ ઘણુંજ વખણાયેલું છે. ૬ શાંમે-સહર, યાને સહવારે-સાંજ. ૭ મહક, યાને ખુશખોના પમરાટ. ૮ ચકીકે ચમની, યાને ચમન શહેરના ચકીકના ઉમતી પત્થરોમાંથી કોતરી કહાવેલી નક્કીદાર બેમુલ જાંમે. ૯ ગાંન યાને આખન. ૧૦ દરતને બન, યાને બલ. ૧૧ હસ્તખસ્તા, યાને ખાંને હાથો બેઢને.

જાણલ 'તે કાણલના આલીવિકાર, જૂંકી નમતા અખતરે કિયાંનિયાંન,^૧
ખૂશી થઈ પહોતા હુઆઓ હઝાર. ઉભા સર નમાવી મિસલે કમાન.

*

*

*

*

પાદશાહ કય ખુશરૂએ બરબેરના ગુણો અને દલેરીની સીફત
મેહફોલને સંભલાવવી.

થયા કંઈક રોજ એમ ચમનમા પસાર,
૧૮,૦૧૦ભરી ખાસ મેહફોલ શાહ શહરિયાર.

હુકમ કીધો હાજર રહે અન્જુમન,
કરે મારી દરબારે આવી ચમન.

હુકમ કીધો હાજર રહે પેહલવાંન,
અહના 'ને આલા, અમારો મહાંન.

સિપાહો 'ને સાલાર, અફસર તમામ,
મત્રી સંગ હાજર રહે ખાસો-આમ.

હુકમ ખુશરૂનો સરપર ધરી,
મલી કુલ રથયત ખાગે ખડી.

ઝરીન તખ્ત ઉપર શાહે જેહાંન,
૧૮,૦૨૦હજુરીમે રસ્તમ હતો હર આંન.

કરતો હસીને શાહ ગુફતાર,
ખિલી દીલ રહ્યું તેનું મિસલે બહાર.

બોલ્યો કરી ચારો ગમ તે નજર:
“કહાં છે બરબેર સુરવીર નર?

કહાં છે બરબેર ગુરઝગર?
કહાં છે શંગાંનનો? ખખતવર?

અજબ તેનો ગુરઝ 'ને શમ્શીર તેજ,
અજબ બેલ બેટી, કિધી રસ્તખેજ.”

કિધાં કાંમ જંગે, અજબ નારકાર,
૧૮,૦૩૦કહાં છે કહો અફસરે-નામદાર?

ગજબ જંગ એલું, હજારો હલાક,
હજારો ખખતર, બદન ચાક-ચાક.

ગજબ એની શમ્શીર, ખારાંને શીર,
જમાનાનો જંગી, અજબ એ દલીર.

અજબ જીન, રીકાખ, અજબ એનો અરખ,
ગજબ ચાલ મિસલે આઝરગોશરખ.

છે બેશક હુનરમંદ, કમંદનો ધણી,
હુનરમંદી એની શકું નહી ગણી.

ગુજારી તુરકપર જફા પર જફા,
કિધા જેર દુશ્મન 'ને મથદાં સફા. ૧૮,૦૪૦

કિધા જેર એને અફરાસિયાખ,
ખૂદા રાખે દાયમ બરબેર રૂખાખ.

કપાતે કમંદ નહિ અફરાસિયાખ,
થતે અસ્ત તુરાંનનો આફતાખ.

છે જુનિયાદે આલા, વીર પેહલવાંન,
ખૂદા રાખે દાયમ, એ રોશાંન રવાંન.

છે બેશક ધરાંની લશ્કરોશકન,
જુલંદાંને લાયક હાંનેશમંદ.

કરી એને ગોદાંને-તુરાંન તખાહ,
થયો છે ધરાંનનો દાદખાહ. ૧૮,૦૫૦

દિઠા છે જંગે ઘણા પેહલવાંન,
મગર સાની 'બરબેર' ન દીઠો જવાંન.

દિઠા છે ઘણાએક દાનેશવર,
મગર દીઠો ખીજે નથી પુરહુનર.

પિઆ જાંમ ચાહે-બરબેર જવાંન,
રહો ખુશ એનું રોશાંન રવાંન.

નસીબા એનો થજે સરફરાઝ,
કરે દાદગર એની ઉંમર દરોઝ.”

*

*

*

થયો દોર ચાલુ જાંમે શરાખ,
ચમનમા મચી ધુમ, રહી બેહિસાખ. ૧૮,૦૬૦

ખૂશી કુલ અહના 'ને આલા તમામ,
ખૂશી કુલ ગરીબો, ખૂશી ખાસો-આમ.

૧ અખતરે કિયાંનિયાંન, યાને કિયાંની વંશનો સિનારો-પાદશાહ કયખુશરૂ ૨ શંગાંન, બરબેરની જનમ જુમી, જ્યાં તે પોતાનો જુરજગરીનો ધંધો કરતો હતો. ૩ રસ્તખેજ, (રસ્તખેજ) યાને કયામતનો દિવસ. ૪ ગોદાંને-તુરાંન, યાને તુરાંનના પેહલવાંનો. ૫ સાની-બરબેર, યાને બરબેરની સરોખરીએ, બરબેરના જેવો.

ખૂશી કલ નારો માહેઝીન,
દૂઆ ચાહી દિલથી કરે આફરીન.
ખૂશી કલ જાણલી પીરો-જવાન,
ખૂશી કલ કાણલના પેહલવાન.

* * *

મળી કલ મહેફિલ, રહી હલમલી,
ખૂશીથી ખિલી હર શુલશન કળી.
ખાદખ કચ ખુશરૂ ખોલિયો,
૧૮,૦૭૦ જીગરના લરમને હસી ખોલિયો:
“સૂણો મેહરખાનો, સૂણો નામવર,
સૂણો સહુ અમોરો, ‘ને સુરવીર નર.
સૂણો કલ અદના ‘ને આલા તમામ,
સૂણો સુજ દરખારિઓ નેકનામ.
સૂણી લો મહારા સુખન ધ્યાનથી,
નવાળું છું અરજોરને માનથી.
સાંભલ અયે અરજોર, નર નામેવર,
સાંભલ કહું તે, ઓ પ્રીરોઝગર.
પડે જ્યારે મયેદાન તું ઓ સિપાહ,
૧૮,૦૮૦ ગગનપર ભૂલે રાહ, સિતારા ‘ને માહ.
નહી તાખ તું પાસ ખાકાને ચીન,
ડરે સારી તું જથી ટરાંન જમીન.
કિધો જર કોઇએ ન અફરાસિયાળ,
મગર થાયો તું જથી તે લાજવાળ.

* * *

જેહાં પેહલવાન રૂસ્તમે પાતાનો ખુઝારગી માં કરેસો ગમ.

સૂણી શાહ મુખથી નવી આ ખખર,
૧૮,૧૧૦ ઉભો પાસ રૂસ્તમ ઝુંકાવી સર.
તખતને ચુંખાંન કિધું સત્વર,
કિધાં લાલો-ગોહર શાહને નજર.
ખાદખ ખોલ્યો તે પેહલવાન :
“જીવો શાહે ઇરાંન તું જાવેદાન.
સહા રેહજો તારો કાયમ રૂખાળ,
સહા તારા દુશ્મન, થજો લાજવાળ.

કમન્દમા જકડી કીધો તુએ જર,
લિધું તુએ બેશક, શ્યાવક્ષ વેર.
ઇરાદો જીગરમા રાખું એક,
નવાળું તૂને માનપાને અનેક.
ખની આએ મહેફિલે હું બેસખર,
ખૂણું તું કાંમેની આજે કદર. ૧૮,૦૯૦
ખૂશી થઇ ગયો છું હું તું કાજથી.
કરું મારો પેહલવાન તૂને આજથી.
થયો તું ઇરાંનના પાસખાં,
રેહજો નિગાહખાં તાજે-કિયાં.
સહા રેહજો હાજર દરખારમા,
શરીક થાજે હરદમ હર કારમા.
વતન દાજ દીલમે ધરજો સહા,
ફરજ રાજ તરફ તું કરજો અદા.
સહા જંગમા હાંમ દીલમે ધરી,
કરજો તું ઇરાંન પર અફસરી. ૧૮,૧૦૦
સહા દેશ ખાતર ધરી શમ્શીર,
લડજો તું જંગે હરદમ દલીર.
ન હરગીજ ગુમાની કરતો જરી,
ન હરગીજ જતો દુશ્મનથી ડરી.
અગર રેહશે દાલથી ચકતા પરસ્ત,
થશે તારી મુશકીલ નાખદ નષ્ટ.
અગર રેહશે સાખત જંગે રિકાખ,
થશે તારા દુશ્મન જોઇ લાજવાળ.”

* * *

અએ શાહે ઇરાંન, ફિરોઝગર પાક,
આ અરજો છે મારો રોશન ચેરાગ.
એ અરજો છે મારો લખ્તેજીગર,
પિસર મુજ સોહરાખનો એ પિસર. ૧૮,૧૨૦
મગર તારો ખન્દો, એ છે ખાકસાર,
કિધો જાંન એને તું પર નેસાર.
એ કીને શ્યાવક્ષ પડિયો ખહાર,
કિધો શાહે-તુરને લડી ખારજાર.

૧ ચકતા પરસ્ત, યાને એકજ ખુદાને માનનાર. એ વખતે તુરાનીઓ ખુત પરસ્ત હતા, અને તેથી કચખુશરૂ અરજોરને શીખામણ દીધે છે, કે ‘ચકતા પરસ્ત’ યાને એકજ ખુદાની પરસતેશ કરવી.

મગર થાયો શીદેહથી એ નિરાસ,
થઈ એની ઉમેદ ખિલકુલ નાશ.
અએ શાહ એ તારો ખેલવાંન છે,
એ અરબોનો તું પર, જીવ-જાંન છે.

*

હુકમથી ન ફરશે, કદી એવું સર,
કરશે એ હુશમન જીરોજીઅર. ૧૮, ૧૩૦
બેશક એ ફરજાંદે-સોહરાખ છે,
એ નુરે-નુરાન નાયાખ છે.”

*

*

રૂસ્તમનો બુઝારગી માટે બળાપો.

“બૂઢાપો સર પર બેઠો ચહડી,
જવાંની માહરી ગધ છેતરી.
થયો હાલ પીરીથી મારો ખતંગ,
ગયો છે ગૂમ થઈ જવાંનીનો રંગ.
ખૂશી મુજ જીગરમા ઘણીખી હતી,
ખજીધ ગધ જલતી હતી જે ખતી.
જ્યાં તક જવાંની હતી સંગમા,
૧૮, ૧૪૦ હડયો છું ત્યાં તક અતી રંગમા.
જમાનાએ બક્ષી મહારી મૂરાદ,
ફના મેં કીધા લડી દેવઝાદ.
રહી છે તેથીજ મહારી શરમ,
જમાનાએ રાખ્યો મહારો ભરમ.

તૂએ આપી અરબેરને અફસરી,
કિધી મારી બેશક તૂએ પરવરી.

સદા મારે બદલે એ રેહશે લડી,
કરશે એ તારાજ હુશમન હરી.

ખજાવશે તહારાં એ મુરહીલ કાંમ,
થયો આજથી એ તહારો ગૂલાંમ. ૧૮, ૧૫૦

હૂઆ હું ગૂજરૂ હજારો હજાર,
રહો તખ્ત તારૂં સદા અરકાર.

તપો તુંજ અમલપર ખૂશીદો-માહ,
સદા રહો ચઢાંની તુંજ પર પનાહ.”

*

*

*

પાદશાહ કય ખુશરૂએ દીલાવર અરબેરને શાહી નવાજેશ કરવી.

સૂણી ખુશરૂ રૂસ્તમની જીકર,
ખૂશી થાઈ તેણે ખિલવ્યું જીગર.
મીસલ ગુલે ગુલશન ખીલી રહ્યો,
ગધ ગુજરી ગમ નાખુદ થયો.

તુરત ખુશરૂએ કીધા હુકમ,
૧૮, ૧૬૦ ખજાંચી બૂલાવી કહ્યું એકદમ:

“અનમોલ હાજર કરો બાબુખાંદ,
લાલો ‘ને ગૌહરવાલાં ચૂનંદ.

કંમરખાંદ અરદાર લાવો બરીન,
રૂમી ખખ્તરો લાવજો નામચીન.

રેશમના તાંજુ ‘ને ડરા રંગીન,
હોમાની કલગીર બેમુલ હસીન.

સવારો હજાર એક, હાજર કરો,
બરીન જીન લગામે રખસ પર ધરો.

ગૂલાંમો એક સો લાવો હસીન,
૧૮, ૧૭૦ કનીજેખી તેટલી નયેને નલીન.

ખસો લાવો કાબેલ ખજરગૂજર,
હોય જે બેશક ખડા કારઝાર.

સિપાહો હાજર કરો દસ હજાર,
દિલાવર, બહાધુર, ખડા નામદાર.

ધજા લાવો જુલાંદ ચોકાખ પેકર,
પિછાંણે તુરત જોધને લશકર.

તુરત લાવો બેમુલ બરીન તાજ,
કંમરખાંધ, ઘોડો, શર્માર સાજ.

ચાકુત ફિરોઝાર્થા જામે ભરી,
હાજર કરો એકદમ આ ઘડી.” ૧૮, ૧૮૦

*

*

*

હુકમ પર ખજાંચી બની ઉસ્તવાર,
અમલ કીધા ફરમાં ઉપર તેજ વાર.

કિધું સહું હાજર, નમન ખુબ કરી,
જોતી રહી સારી મેહશીલ ખડી.

કિંધી ભેટ અરજોરને ખુશરૂ,
લગાડી ગળે તે થયો સુખરૂ.
ખાદખ બિજી ભેટ અનમોલ અપાર,
કિંધી ખુશરૂએ તૂરત આશકાર.
'હેરાત' અને 'ગુર' નામે મૂલક,
૧૮,૧૯૦ હતાં તાબે ધરાંનને મુતલક.
હુતી જેની સરસખખ જમીન આખદાર,
અગીચા 'ને ખાગો હતા ફળદાર.
હવા પાક જેની ખાગે-ધરમ,
કુખ 'ને દરદનો જરાખી ન ગમ.
એ અંત્રે શેહરો અક્ષેસ કરી,
કિંધી ખુશરૂએ વધુ દિલખરી.

દિલ્લા દિલ્લીથી આશીસ, ખુશી થઇ:
“કરજે એ આખાદ, જીવતો રહી.
સદા તારો રોશન સિતારો થજે,
નખીરો તું રૂસ્તમનો પ્યારો થજે. ૧૮,૨૦૦
સદા રેહજે મહેશીલે તું ખરકાર,
થજે ફુશમન તું જના ખારખર.
થજે એ મૂલકનો તું ખાદશાહ,
સદા રાસ્તીની કરજે નિગાહ.
કરજે તું ધન્સાફ અદલ અખ્તીયાર,
થશે નામ તારૂ જગત આશકાર.
સદા ધ્યાન ધરજે ખૂદા પાકમા,
'રોશન' થશે નામ આફકમા.”

* * * *

પાદશાહ કય ખુશરૂએ અરજોરને 'ગુર' અને 'હેરાત' મુલકોની
અક્ષેસ કરી તેની સનદ આપવી.

ખૂલાવી નવીસંદાને તુરત,
૧૮,૨૧૦ કંઠુ' કે લખે એક જલ્દી લખત:
“કર નોધ જલ્દી કંઠુ' તે તૂરત,
લખી કાહડ બોલુ' તે પકડી ઉલટ.
કર જલ્દ તૈયાર શાહી સનદ,
દરશાવ અરજોની સઘલી વિગત.
હુકીકત દલેરીની લખજે તમામ,
કિંધાં જંગે દેવાં અજાએખ કાંમ.
વળી જેર કીલો અફરાસિયાખ,
થઇ દેવી હાલત કમન્દે ખરાખ.
લખજે છટી કેમ ગયો શહરિયાર,
૧૮,૨૨૦ કંઠુ' કેવું શિદ્દે બનાની કાર.

ગૂરખથી ગજખનાક જંગો કરી,
કિંધી કેવી અરજોરે છે દિલખરી.
કદર જીજી એની જીગર જાંનથી,
નવાજેશ કિંધીછે મે માંનથી.
'હેરાત' અને 'ગુર' અક્ષેસ કરી,
કદર જીજી અરજોરની મે ખરી.
હવે એનો હાકેમ એ સર્ફરાજ.
અમલ કરશે અરજોર ગર્દનફરાજ
એ એનો માલેક, એ ખાદશાહ,
ઉરશે મુલકપર એની ધજા. ૧૮,૨૩૦
લખી એ સનદ. મોહોર શાહી કરી,
સપુરદ કર એને આ શુલ ધડી.”

* * * *

પાદશાહ કય ખુશરૂની શાહી નવાજેશ માટે અરજોરે
તેનો ઉપકાર માનવો.

જોધને આ શાહી માલો-હશમ,^૩
જોધને સરોપાવ બેમુલ ઉતમ.
જોધને સનદ શાહી હેરાતની,
પડી પાર ઉમેદ મુરાદની.

નમાવી સરને જમીન ખાકપર,
ગૂજરી શૂકર તેણે હક-પાકપર.
ખાદખ બોલ્યો કરીને નમન:
“અએ શાહે આલમ, ખખ્તે ખૂલદ. ૧૮,૨૪૦

૧ સરસખખ. યાને હરિયાળીથી ભરપુર, ફળદુપ. ૨ અને ૨, પાદશાહ કય ખુશરૂએ, અરજોરને
અક્ષેસ કરેલાં આ બે મુલકો, ધરાંનના કયા ભાગમાં આવેલા હતાં, તે શાએર વિગતવાર જણાવતો નથી.
૫જી માલમ પડે છે, કે પાછલા જમાનામાં એ મુલકના નામો, ખલલાઈ ગયાં હશે (ધ. ન. પટેલ.)
૩ માલો-હશમ, યાને ઢોલત અને દરજો, કિરતી. ૪હક પાક પર, યાને ખુદા પાકની દરજાકમાં.

જૂગજૂગ જીવો તું ખુશરૂ મહાન,
રહો તારૂં કાયમ તખ્તે-કિયાન,
હું ખંદો છું તારો બેશક ગુલામ,
મિસલ રસ્તાંમ હું કરશ તારૂં કાંમ.
કરશ હું સદા દેશની ચાવરી,
કરશ તારી હરદમ હું દિલબરી.

*

*

આ તન તારૂં, મન તારૂં, છે શહરિયાર,
મને તારી ઉપર ઘણો છે પિયાર.
સૂણી તારી નસિહત, લીધા કસમ,
ફરૂં જે તેથી, આ સર છે કલમ. ૧૮, ૨૫૦
હુઆ તુંજ હકમા હજરો હજાર,
ગૂજરે છે ખંદો આ ખાકસાર."

*

*

કચખુશરૂ જાબુલથી ધરાંન તરફ લશ્કર સાથ પાછું ફરવું.

વહી માસ થાયો પુરો પસાર,
નિકલ્યો જવાને શાહ શેહરિયાર.
સૂણી થાઇ દિલગીર કુલ અન્જૂમન,
દિલગીર થાયો દિલે તહેમતાંન.
જવા વન હતો નહી ખીજે ઇલાજ,
રહે કેમ મૂકી દુર મૂલક સરતાજ.
કહ્યું શહરિયારે: "સૂણો નામદાર,
૧૮, ૨૬૦ હવે ધીલ કરવી ઘટે ના લગાર.
સજાવાર હવે છે કરો કુચ તમ,
મૂકો પીઠ પાછલ જાબુલ-ધરમ."

*

*

*

નિકલ્યા હવે સહુ ખનીને સવાર,
નિકલ્યા સિપાહો, સંગ નામદાર.
વળાવવા ગયો સંગમા રસ્તાંમ,
લઇ સાથ તુસ, ગેવ, 'ને ગસ્તહંમ.

ફરીખૂર્જ સાથે હતો સાવરાંન,
ફરાંમર્જ, અરબેર ગદાંનકશાંન.
હરોલે હતો પીર ખૂર્જરોગ જાલ,
ગોદરેજ, બેજન, બેહુ જીલજલાલ. ૧૮, ૨૭૦
લઇ સંગ કચખુશરૂ નેકનામ,
નિકલ્યા કુચપર ધરાંની તમામ.
પુગ્યા જઇ સઘલા સરહદ ઉપર,
પરસપર ભેટી રહ્યા સરખસર.
મલ્યો શાહને રસ્તાંમ, ખગલગીર કરી,
પડ્યો તે છુટો લઇ લશ્કરી.
કિધી કુચ ચાલુ સમારીને સફ,
ગયા નીકલી સહુ ધરાંન તરફ.

*

*

*

કિસ્સો તમામ.

હવે ઓ હાંનેશમંદ નેકનામ,
૧૮,૨૮૦મહારી તૂને છે હજારો સલામ.

અકલમંદ ગયા છે લખી આ સૂખન,
કે અહેવાલે-ન્યાગાંન છે દિલપસંન.

અકલથી ખંદો પિછાંણે ખૂદા,
અકલથી વિચારે ઉચારે સદા.

અકલથી છે ખંદાની સર્વોપરી,
અકલથી છે ખંદાની જલવેગરી.

અકલથી છે ખંદાને જાહો હશમ,
અકલથી કરે છે હાંસલ ઇલમ.

અકલથી ખંદો કસે છે કલમ,
૧૮,૨૯૦અકલથી કરે છે દુર ગમ-અલમ.

અકલ વંન ખંદો ખૂદાને ભૂલે,
અકલ વંન ખંદો ગરૂરે કલે.

ખૂશી થા ઓ ખંદા જગત જોઈને,
મગર છે જુવું એકે દંન ખોઈને.

આ દૂનિયા છે ફાંની દિન ચારની,
કરી ચાહ લે તું ગફ્ફારની.^૧

અકલ ખલ રોશાંનને પરવરદેગાર,
કિરત કયાંનિઓની કરે આશકાર.

ધરી છે કલમ હાથ થઈને ખૂશી,
૧૮,૩૦૦મલ્યું એકે દફતર મને તરશુસી.^૨

દિહું તેમા ખરજોરતુ મે ખયાંન,
અતી ધ્યાંને વાંચી લિધું દાસ્તાંન.

વાંચી વિચારી લીધી કલમ,
કરી મે સજાવત, ખાંધી નજમ.^૩

રચાવત રચવા રચ્યા આ શએર,
લહેકાવી કયાંનીની કિરતી લહેર.

શંગાર, અલંકાર રંગ દિલખહાર,
ગણી છે શએરો અઢાર હજાર.

વળી ચાર સોપર ખિજી અઢાર,
૧૮,૩૧૦એ છે ગણી કો દફતર દવાર.

૧ ગફ્ફાર, યાને પાપોની માફીનો ખક્ષનાર સાહેબ. ૨ શાએર અખુતાયર તરશુસી, એ લખનારની કલમથી લખાયેલાં એકે અસલ દફતરમા, સુસન સમીશગરના દાસ્તાંનવાલી કિતાબ અંદર,

‘ફરતમ અને ખરજોરતુ દસ્તાંન-ખાંસ્તાંન’ લખેલું હતું. એ દાસ્તાંનને આ અદના લખનારે, તમામ બેતખાજામા રચી આ નવા અવતારમા રજુ કરીધું છે. (ધ. ન.પટેલ) ૩ નજમ, યાને બેતખાજાના કાવ્યો,

અકલમંદ વાંચક, પુર હોશમંદ,
 નમ્ર આ કંઈ, તહારે શરણ.
 કસી છે ધરી હમ ઉલટથી કલમ,
 હાસ્તાંને—આસ્તાંન^૧ કીધું ખતમ.
 આ કિસ્સો હતો જે અધારમા.
 રચ્યો શેશને તે નવા અહારમા.

AFTERWORD

અરે મન રંજુર તું શા થકી,
 પડી પાર ઉમેઢ તારી નક્રી.
 વરશ એકત્રીસ તક મેહનત કરી,
 ૧૮,૨૨૦ વગાડી ધરાંનની ખંસરી.^૧
 હતી કોમ શાહનામથી બેખખર;^૨
 લિધી મે કલમ હીલ રાખી સખર.
 સમજાવી હીલને કહ્યું વારવાર,
 એ કાંમ કરવામે છે કાંધ સાર.
 તૂરત હાથ અંદર પકડી કલમ,
 શરૂઆત કીધી તૂરત એકલમ.
 મગર બેતખાજી દિઠી કાંધ હિન,^૩
 દિઠા ખુખ ઠડકાટ, ખાડા 'ને ખિણ.
 મળી મે કહ્યું બે કવી મીતને,^૪
 ૧૮,૩૩૦ ખતાવો મને કોધખી રીતને.
 પૂરું ખીણ, ખાડા હું કેમ કરી,
 જણાવો તપાસી મને આ ઘડી.
 મને મુકી રસ્તે, ખુખ ધ્યાનથી,
 નવાજી રપીકો રહ્યા જ્ઞાનથી.
 લિધું શાહનામું પછી હાથમા,
 રચ્યાં કિર્તનો મે ઘણાં ઘાટમા.^૫
 શરૂઆત એવે પ્રસંગે થઇ,
 રચાતી તવારીખ રંગે રહી.
 કસી છે કલમ મે ઘણી મીતથી,
 ૧૮,૩૪૦ તવારીખ લખી છે નવીજ રીતથી.
 કસાતાં કલમ આ કસાઇ ગઇ,
 લખાતાં તવારીખ લખાઇ ગઇ.
 કખી દિલ કિધાં ખુશ, કખી દિલગીર,
 કખી તો વેહ્યાં છે આખોધી નીર.

૧ ખંસરી, ચાને વાંસલી. ૨ ઈ. સ. ૧૮૬૭ ના આગસ્ટ માસની ૨૨ મી તારીખે, મુંબઈમા શાહનામાના દારતાનામાથી પેહલવેલકું રેરતમ અને સોહરાખતું કિરતન આ કમતરીને બહેરમા રજી કીધું હતું, જે પ્રસંગે અરહુમ સેખક મી. કે. ખશરે નવરોજી કાખરાજી પ્રમુખ તરીકે હાજર થયા હતા, તે ખનાવને આજે ૩૧ વરસ થયાં છે. (ખ. ન. પટેલ.) ૩ તે વખતે શરૂઆતમા મે રચેલી બેતખાજી ઘણી ખાંખી બરેલી મને લાગી હતી. ૪ મે તે વખતે મારા બે દોસ્તોને તે શરૂઆતે વંચાથી, તેઓની મુચના બાણવા માગી હતી. તેએ માહુલા એક, મારા પુરાણ

મીત્ર, મી. દીતશાહ કરદુનજી મુરવાં, C. I. B. એ.વે.કે.ટ, અને હાઈ કોરટના Bx-judge, જેઓએ કાંધક બેડકાંમનો હીસાખ, પોતાનાં ફારસી ભાશાના જ્ઞાનને આધારે, મને દેખાડ્યો હતો. મારા ખીલ મીત્ર મરહુમ મી. ખરશોદજી મેરવાનજી ખાલીવાલા હતા, જેઓએ ખારી બેતખાજીને ખતી ઘણી વખાણી, મને બેતખાજી રચવાના હીસાખોની રચના દેખાડી હતી. (ખ. ન. પટેલ.) ૫ ફીરદોસ્તીના શાહનામાના લગભગ સઘલા મુખ્ય કાસ્તાનો, મે બેતખાજી અને સંગીતમા રચી સંપુરણ શાહનામાને નામે છપાવી પ્રગટ કીધાં છે.

આહા! અરે ઓ કલમ!

કલમ પાસ હોલત, શું છે ખિસાદ,
કલમ છે શરશીર કરતાં જીયાદ.
કલમ જે કરે તે ખળ નહિ કરે,
કલમથી શાહ શહરિયારો કરે.
કલમથી ખૂશી, ને કલમથી ગમ,
૧૮,૩૫૦ કલમથી અને સર પળમે કલમ.
કલમથી કપાઈ ગયાં રાજ છે,
કલમથી થયાં ખડુ ખૂરાં કાજ છે.
કખી તો અને છે કલમ ગૂલ કળી,
કખી તો અને ઝાડુકસની સળી.
કલમકસ' રીજે તો રાજી અને,
કલમકસ ખીજે તો તો પાજી અને.
કલમકસ રખે છું છફી ભાંડતો,
કલમકસ રખે કાંઈ ફંદ માંડતો.
કલમકસ કલમથી ખગવાંન છે,
૧૮,૩૬૦ મગર કોઈ વખતે પરેશાંન છે.
કલમ પર અગર હાથ 'રેશન' ધરે,
પલીઠ મન જનોને પાવન કરે.

* * *

રચીને રચાવત સુંદર નલીન,
રેશન કીધી મારી માહર-ઝમીન.
નથી કીધી પરવા કઠી માલો-ઝર,
નથી ચાહ્યો હરગીજ મે કરરોફર.
નથી ચાહ્યો હરગીજ દિરમ કે દિનાર,
લખી છે શએરો અઢારેક હુઝાર.^૧
વરસ એકત્રીસ તક ચિત ધ્યાનથી,
૧૮,૩૭૦ કથી કિરતિઓ દિલોજાનથી.
અરાધી ફૂવશી ન્યાગાંનોની,
શાહ શહરિયારો, પહેલવાંનોની.
સિવા એ ખીજાં અનેક નેકનાંમ,
અરાધી રહ્યો 'તો વિનાં કાંઈ ખાંમ.

૧ કલમકસ ચાને કલમને કસનારો લેખક,
૨ સંપૂર્ણ શાહનામા, પેગમ્બર જરચોક્તની છંદગી,
દિસ્સે સંભળ, ફિરદોસીયુ હારતાંન, રસ્તાખેઝ તથા
અરફુમ હાકટર બહાપુરજીયુ કિસ્તન, તેમજ તે સમલા

ધીરતનોને લગતાં સંગીત. તેમજ આ ખરજો નામું,
એ સાત કિતાબો મળી, એકંદરે લગભગ ચાલીસ
હજાર શએરો આ કમતરીને રચી છે. ધ. ન. પટેલ.

નિરાકાર^૧ મહારા મહદગાર થયા,
 સદા મારી ચારીએ પડખે રહ્યા.
 પૂગી મારી પીરી^૨ સિતેર સાલ,
 કરી કાંમ પુરું થયો ખુશહાલ.
 ખયાનો કરવા વીગતવાર,
 ૧૮,૩૮૦૬ખયા છે શએરો કંઈએક હજાર.
 રચાવત કીધી અનેક જાતની,
 હર હર કિસમ, 'ને હરએક જાતની.
 તલવાર, તીર, 'ને તખર 'ને કમાન,
 શાહોના સાજો 'ને શાહી નિશાંજી.
 નેજા 'ને ખજતર, ખંજર, કટાર,
 ઘોડા 'ને હાથી, કોલાહ, સવાર.
 જંગલ 'ને હરિયા, હવા 'ને આખ,
 વાઘ અને વરૂ, ખખર 'ને સાંપ.
 ગુર્ખર 'ને અઝઢાહ, સરોશી નિરંગ,
 ૧૮,૩૯૦મગર મચ્છ, માહી, 'ને શીરો પિલંગ.
 મહાંને મરહો 'ને જંગી જવાંન,
 સિપાહ 'ને લશ્કર ખણેખયાંન.
 લડાઈના મયદાંન, જંગીના જંગ,
 ફલીરો, અમીરો, 'ને કયાંનીના રંગ.
 ભલા 'ને જીરા 'ને પાપી અધમ,
 જોહાક જાલમ, તુર 'ને સલમ.
 ફરીફૂન ફરરોખ, શાહ કય કોખાહ,
 જમશેદ, કય ખુશરૂ પાકઝાહ.
 ખૂલંદ ખખત કાઉસ, નામી રૂખાખ,
 ૧૮,૪૦૦કમઅંદેશ ખીઢાહ, અફાસિયાખ.
 સામો-નરીમાન અને જાલ નેક,
 જહાંજેય રૂસ્તમ ફુનિયાંમે એક.
 અશો નર શિયાવજ, રોશાંન રવાંન,
 રૂધન્તન 'સ્કંન્દીયાર જંગી મહાંન.
 સિવા એ ખીજાં અનેક નેકનામ,
 કરી ચાહ રહ્યો'તો વિના કાંઈ ખાંમ.

૧ નિરાકાર મહદગાર, યાને ગએખી મહદગારો.
 હું એવું માનનારોએ માહેલો એક કમતરીન છું, કે
 કૃષ્ણજી, જેનો આકાર નિરાકાર હોય છે, તેઓ
 પોતાની આરાધના કરનારને સદા ભલા આશીર્વા
 દિયે છે, અને તેના મુસ્લીમ કામોમા તેના મહદગાર
 ખને છે. સિતેર વરશની મારી વૃષ ઈંમર ખતે, હું

ખખે કલાકો સુધી, ન્યાગાનોના કિરતનો ભહેર તખ્તા
 ઉપર, ચાહુ કચ્ચો રહ્યો, તે એ મારા ગેખી મહદગારો
 રોની મહદ વિના તેમ થઇ શકવું મહાલ હતું, એમ
 હું વિના શકે માની લેઉં છું. (ધ. ન. પરેલ.)
 ૨ પીરી, યાને વધ્ધ ઈંમર;

અરાધી એ સઘલાં રોશન રવાંન,
કિધાં ખુશ સહુને મિનોધ જેહાંન.

* * *

પૂગી મારી પીરી સિતેર સાલ,
૧૮,૪૧ થયો જોધ અંજામ હું ખુશહાલ.

ખૂજે ન ખૂજે કોમ મારી કંદર,
મને તેની તલભર નથી કંઈ ફિકર.

અએ દિલ હવે તો પડી શાંમ છે,
પૂરું તારું સગલગ થયું કાંમ છે.

મગર મારે કેહવા છે બે કલાંમ,
અઝીઝો વાંચી કખૂલજે સલાંમ.

નથી કરતો ગુમાન કે કંઈ ગરૂર,
રહ્યો છું ખૂદીથી હરદમ દુર.

જૂવો મુજ સંગી બેઠાછ કહાં,
૧૮,૪૨૦ હું તો ઉભો છું હતો હું જહાં.

હવે કાં અએ દીલ રંજુર છે,
મને માહરી હાલત મંજુર છે.

મદદગાર ગએખી થયાં મહેરખાંન,
કિધી મારી આસાંન મુશ્કીલ મહાંન.

કિધાં સાલ તીસ-તીસ તક મેં કથન,
સજીવન કિધું શાહનામું તદન.

છપાયાં જે જે છે હાલમા,
હતાં નહીં છનનું તણા સાલમા.^૧

હવે મારી ઉમેદ સઘલી ફલી,
૧૮,૪૩૦ મને છે મૂખારક ગદાધ લલી.

ખૂરાંથી લલાંની ન રાખુ ઉમેદ,
કાજો તે કાજો,^૨ અને ના સુફેદ.

એ મારો એકરાર, કરું છું ખતાંમ,
હવે લે 'રોશન' નીરાંતે દમ.

૧ શાહનામું મરહુમ દરવૂર મીનીએહર દરવૂર
જમારપજી જમારપખાશાનાએ છપાવેલું ૪૦ સં
૧૯૧૫, શાહનામું ખનાવનાર એરવદ માહીયાર નવરોજી
કુટાર તથા એરવદ ફરામર્જ નવરોજી કુટાર ૪૦ સં

૧૯૧૫. ૨ કાજો, તે કાજો, અને ના સુફેદ, એનો
અર્થ કમતરીને એવો કોષો છે કે: "દાલસો જેમ
જેમ વસ્યે છીયે, તેમ તેમ તે કાજોજ રહે છે, અને
હરગીજ તે સુફેદ થતો નથી.

